กรณีธรรมกาย

บทเรียนเพื่อการศึกษาพระพุทธศาสนา และสร้างสรรค์สังคมไทย

ฉบับเพิ่มเติม-จัดลำดับใหม่

พระพรหมคุณาภรณ์

(ป. อ. ปยุตฺโต)

เอกสารเพื่อพระธรรมวินัย

กรณีธรรมกาย

บทเรียนเพื่อการศึกษาพระพุทธศาสนา และสร้างสรรค์สังคมไทย

© *พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต)*

ISBN : 974-86986-4-5

พิมพ์ครั้งที่ ๒๔ — มกราคม ๒๕๕๑ ๑,๐๐๐ เล่ม

(=ฉบับขยาย พิมพ์ครั้งที่ ๙)

(=ฉบับเพิ่มเติม-จัดลำดับใหม่ พิมพ์ครั้งที่ ๒ และปรับแก้-เติมเล็กน้อย)

- สมาคมโพธิธรรม ๑,๐๐๐ เล่ม

ปก : พระชัยยศ พุทฺธิวโร

พิมพ์ที่

บันทึกในการพิมพ์
ฉบับเพิ่มเติม-จัดลำดับใหม่

หนังสือ *“กรณีธรรมกาย”* เป็นงานเขียนเฉพาะหน้า ออกมาในเวลาเร่งด่วน เพื่อแก้ปัญหาถ้อยคำจาบจ้วงพระธรรมวินัย มุ่งสร้างความเข้าใจเฉพาะจุดที่ถูกทำให้สับสน ซึ่งมักเป็นหลักธรรมหรือข้อธรรมที่หนัก ผู้อ่านทั่วไปที่มีพื้นฐานไม่พอ อาจจับความได้ยาก เมื่อเวลาผ่านไปจึงเขียนขยายความและแทรกเพิ่มตามโอกาส อีกทั้งมีบางท่านแจ้งว่าได้ใช้เป็นอุปกรณ์ในการศึกษาพระพุทธ-ศาสนา จึงเห็นควรเพิ่มเติมคำอธิบายบางตอนให้มีเนื้อความครบถ้วน

ในการพิมพ์ครั้งใหม่นี้ ได้เขียนแทรกเสริมเพิ่มความให้ชัดเจนและได้เนื้อหาสาระมากขึ้น โดยเฉพาะในตอนว่าด้วย “นิพพานเป็นอนัตตา” เพิ่มขึ้นมาประมาณ ๒๕ หน้า และท้ายเรื่อง “บุญ-บารมี” อีก ๒ หน้า ส่วนในที่อื่นๆ ก็ได้แทรกเสริมปรับปรุงเล็กๆ น้อยๆ กระจายทั่วไป

อนึ่ง ส่วนที่เขียนแทรกเพิ่ม มีตอนเล็กตอนน้อยหลายแห่งทำให้ดูลักลั่น เมื่อจะพิมพ์ใหม่คราวนี้ จึงจัดแบ่งบท-ภาค และลำดับเนื้อหาใหม่ทั้งหมด

พระธรรมปิฎก

๑๔ มิถุนายน ๒๕๔๒

คำปรารภ

หนังสือเล่มนี้เกิดขึ้นด้วยปรารภเหตุเฉพาะหน้า คือในปลายปี ๒๕๔๑ เมื่อเกิดกรณีปัญหาวัดพระธรรมกายขึ้นไม่นาน ได้มีเอกสารของวัดพระธรรมกาย ที่พยายามสร้างความชอบธรรมแก่คำสอนและกิจกรรมของสำนัก เผยแพร่ออกไปจำนวนมากมายอย่างกว้างขวาง เมื่อได้อ่านแม้เพียงบางส่วน ก็เห็นเนื้อหาที่จะก่อความเข้าใจผิดพลาดสับสนแก่ประชาชนถึงขั้นทำให้พระศาสนาสั่นคลอนได้ จึงได้เร่งเขียนคำชี้แจงขึ้นมาจนเสร็จไปขั้นหนึ่ง

นอกจากเหตุเฉพาะหน้านั้นก็มีเหตุผลระยะยาวว่า ไม่ว่าจะเกิดกรณีปัญหาเช่นนี้ขึ้นก็ตาม ไม่เกิดขึ้นก็ตาม การสร้างเสริมปัญญาด้วยการเผยแพร่ความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง ย่อมมีความสำคัญในตัวของมันเอง เพราะความรู้เห็นถูกต้องเป็นฐานของพฤติกรรม จิตใจ และกิจการทุกอย่าง ที่จะดำเนินไปได้โดยถูกต้องและปลอดโปร่งโล่งเบา เกื้อกูลต่อการแก้ปัญหาและการสร้างสรรค์ทั้งปวง

หลังจากงานเร่งเฉพาะหน้าเสร็จไปขั้นหนึ่งแล้ว จึงได้เขียนแทรกเสริมเพิ่มความต่อมาให้ชัดเจนและครอบคลุมยิ่งขึ้น ดังปรากฏเป็นหนังสือเล่มขยายในบัดนี้ ซึ่งแม้จะพยายามเขียนให้สั้นก็ยังยาวเกินคาดหมายไปมาก

แม้หากการแก้ปัญหาของส่วนรวมในบัดนี้ไม่ลุล่วง สาระที่จัดรวมไว้ก็อาจช่วยเอื้อแก่คนรุ่นหลัง หรือปัจฉิมาชนตา ผู้มีปัญญา

ที่จะมีโอกาสมาแก้ปัญหาหรือฟื้นฟูกู้พระศาสนา อย่างน้อยก็ช่วยให้รู้เข้าใจเรื่องราวที่เกิดขึ้นแล้วครั้งหนึ่ง

เนื้อหาที่นำมาเสนอไว้ มุ่งที่ข้อมูลความรู้และหลักการตามหลักฐานที่ยอมรับกันว่าเป็นมาตรฐานกลางของพระพุทธศาสนาเถรวาท พร้อมทั้งคำอธิบายพอเชื่อมโยงระหว่างฐานข้อมูล โดยแยกทัศนะหรือความคิดเห็นออกไว้ต่างหาก และให้มีเพียงแต่น้อย

ด้วยเหตุที่เป็นหนังสือเล่มขยาย ซึ่งเขียนเพิ่มเติม โดยแทรกเข้าในหลายแห่งของเล่มเดิม มิใช่เขียนต่อเนื่องในคราวเดียว จึงอาจมีเนื้อความที่ลักลั่นและซ้ำซ้อนบ้าง

เนื่องจากเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับกรณีปัญหาเฉพาะ แม้มิจงใจให้กระทบกระทั่ง แต่เมื่อจะให้เกิดความชัดเจน ก็จำเป็นต้องมีคำและความบางส่วนที่พาดพิงถึงสำนักพระธรรมกาย และท่านผู้เกี่ยวข้อง จึงขออภัยไว้ ณ ที่นี้ด้วย โดยขอให้ถือว่ามาช่วยกันทำประโยชน์เพื่อพระศาสนาและสังคมส่วนรวม

หวังว่าหนังสือเล่มนี้จะเป็นส่วนร่วมอย่างหนึ่ง ที่จะให้เกิดความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง เป็นสัมมาทัศนะ ที่จะเป็นฐานแห่งความมั่นคงยั่งยืนของพระธรรมวินัย และความเจริญแพร่หลายแห่งประโยชน์สุขของประชาชน สืบต่อไป

พระธรรมปิฎก

๑๐ เมษายน ๒๕๔๒

สารบัญย่อ

สารบัญพิสดาร

ภาค ๑

อนัตตา–ธรรมกาย–อายตนนิพพาน

ภาค ๒

บุญ–บารมี ที่จะกู้แผ่นดินไทย

บุญกิริยา

กรณีธรรมกาย

ต้นเรื่อง

กรณีธรรมกาย ถึงขั้นจ้วงจาบพระธรรมวินัย

เมื่อ ๙ วันที่ผ่านมานี้ คือวันที่ ๑๑ มกราคม ๒๕๔๒ ได้มีผู้สื่อข่าว จากสื่อมวลชนต่าง ๆ มาถามปัญหาเกี่ยวกับเรื่องวัดพระธรรมกาย และผู้สื่อข่าวคนหนึ่งได้ถวายหนังสือ ชื่อว่า ***“เจาะลึกวัดพระธรรมกาย*** *ข้อมูลที่ไม่เคยเปิดเผยที่ใดมาก่อน ลับสุดยอด”*

ต่อมาได้เปิดหนังสือนี้อ่านดูบางส่วน โดยเฉพาะ“คำถามคำตอบที่น่าสนใจ” เมื่อพลิกดูผ่านๆ ไปจนจบ ปรากฏว่า ๒ ข้อสุดท้ายเป็นคำถามเกี่ยวกับเรื่องนิพพานเป็นอัตตาหรืออนัตตา และเรื่องธรรมกาย ในข้อเกี่ยวกับนิพพานนั้นตั้งเป็นคำถามว่า

> “มีการถกเถียงกันว่า นิพพานเป็นอัตตาหรืออนัตตา ไม่ทราบจริง ๆ เป็นอย่างไร?”
>
> และข้อสุดท้ายว่า
>
> “ธรรมกาย มีในพระไตรปิฎกหรือไม่?”

สองข้อนี้เป็นเรื่องที่เกี่ยวกับหลักการ หรือหลักธรรมสำคัญของพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะข้อที่ว่าด้วยเรื่อง นิพพานเป็นอัตตา หรืออนัตตา เมื่ออ่านดูลักษณะการเขียนคำตอบเป็นไปใน

เชิงที่จะทำให้ผู้อ่านเกิดความเข้าใจไปว่า หลักการสำคัญของพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะเรื่องนิพพานนั้น ไม่ชัดเจน ไม่แน่นอน ยังหาข้อสรุปไม่ได้ เป็นเรื่องของความคิดเห็น

การเขียนเช่นนี้ถือได้ว่าถึงขั้นที่จ้วงจาบพระธรรมวินัย เป็นเรื่องสำคัญมาก และเป็นเอกสารซึ่งจะคงอยู่ยาวนาน อาจก่อผลกว้างไกล จึงสมควรรีบชี้แจงไว้ เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง

ต่อมาอีก ๒-๓ วัน ก็มีพระนำเอาหนังสือพิมพ์*มติชนรายวัน* ฉบับวันพุธ ที่ ๑๓ มกราคม ๒๕๔๒ มาให้ดู โดยเฉพาะหน้า ๑๒ "สุขสรรค์" มีบทความเรื่อง ***"สายตรงจากธรรมกาย นิพพานเป็นอัตตาหรืออนัตตา"*** โดย พระสมชาย ฐานวุฑฺโฒ บทความนี้เมื่ออ่านแล้วจะยิ่งสร้างความสับสนต่อหลักการสำคัญของพระพุทธศาสนาที่กล่าวมานั้นยิ่งขึ้น

อีก ๒-๓ วันต่อมาก็มีรายงานข่าวของหนังสือพิมพ์ *มติชนรายวัน* ฉบับวันอาทิตย์ที่ ๑๗ มกราคม ๒๕๔๒ กล่าวถึงอดีตข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ท่านหนึ่ง ซึ่งเข้ามาเกี่ยวข้องกับการแก้ปัญหาวัดพระธรรมกาย ได้กล่าวถึงปัญหาบางอย่างที่จะต้องแก้ไข ตอนหนึ่งได้กล่าวว่า "เรื่องนิพพานเป็นความคิดที่หลากหลาย" การที่ท่านกล่าวอย่างนี้ จะเป็นผลจากการเผยแพร่***เอกสารของวัดพระธรรมกาย*** หรือไม่ก็ตาม แต่เป็นเรื่องที่ต้องเอาใจใส่อย่างยิ่ง

ที่พูดนี้มิใช่จะว่ากล่าวข้าราชการผู้นั้น เพราะท่านไม่ได้ทำความผิดอะไร แต่คำพูดนั้นเท่ากับเป็นสัญญาณเตือนภัยว่า อันตรายที่ร้ายแรงกำลังเกิดขึ้นกับพระพุทธศาสนา เพราะความสับสนหรือเข้าใจผิดต่อหลักการสำคัญของพระพุทธศาสนา กำลังแผ่ขยาย

ออกไปในหมู่ประชาชน ซึ่งจะนำไปสู่ความสั่นคลอนของพระพุทธศาสนาถึงขั้นรากฐานเลยทีเดียว

ที่จริงนั้น หลักการสำคัญของพระพุทธศาสนามีความชัดเจนแน่นอน และไม่ใช่เป็นเพียงเรื่องของความคิดเห็น แต่เป็นเรื่องของหลักฐานที่ชาวพุทธถือกันว่ามาจากพระพุทธเจ้าโดยตรง คือมาในพระไตรปิฎก และมีคัมภีร์อรรถกถาเป็นต้น อธิบายประกอบ ซึ่งชาวพุทธทุกยุคสมัย ถือว่าเป็นเนื้อเป็นตัวของพระศาสนา เป็นหลักสำคัญที่สุด และได้เพียรพยายามอย่างยิ่งที่จะรักษาไว้ให้แม่นยำ ด้วยการทรงจำ ศึกษาเล่าเรียน และมีการสังคายนาเป็นงานใหญ่หลายยุคสมัยตลอดมา

เมื่อมีเหตุการณ์ร้ายเกิดขึ้นแก่พระศาสนา ชาวพุทธก็ควรตื่นตัวขึ้นมา ช่วยกันขจัดภัยและปกป้องรักษาพระศาสนาไว้ อย่างน้อยก็ใช้เป็นโอกาสที่จะได้ศึกษา สร้างเสริม หรือแม้แต่ชำระสะสางความรู้ความเข้าใจในพระศาสนาที่ตนนับถือ ทำความเห็นให้ถูกต้อง ให้ได้ชื่อว่าสามารถถือเอาประโยชน์จากสถานการณ์ที่ผ่านเข้ามา และผ่านพ้นปัญหาไปอย่างได้ปัญญา

ในการชี้แจงต่อไปนี้ จำเป็นต้องพูดพาดพิง ถ้าข้อความที่กล่าวจะเป็นเหตุให้ท่านผู้เกี่ยวข้องไม่สบายใจ ก็ขออภัยไว้ก่อน แต่ขอให้ตั้งใจร่วมกันว่า เราจะทำการนี้เพื่อดำรงรักษาพระพุทธศาสนาให้บริสุทธิ์บริบูรณ์ที่สุดเท่าที่จะทำได้ เพื่อให้พระพุทธศาสนาที่บรรพบุรุษได้รักษาสืบต่อตกทอดกันมาจนถึงเรา โดยอาศัยกำลังความเพียรพยายาม เรี่ยวแรง ความอุตสาหะและศรัทธาเป็นอย่างยิ่ง มิให้สูญเสียไป และเพื่อให้ประชาชนทั้งใน

บัดนี้และเบื้องหน้า ยังสามารถได้รับประโยชน์ที่แท้จริงจากพระพุทธศาสนา คือ มุ่งเพื่อรักษาพระธรรมวินัยและประโยชน์สุขของประชาชน

ประพฤติวิปริตจากพระธรรมวินัย ก็ร้าย แต่ทำพระธรรมวินัยให้วิปริต ร้ายยิ่งกว่า

ปัญหาเกี่ยวกับวัดพระธรรมกายที่กำลังได้รับการวิพากษ์วิจารณ์กันอยู่นี้มีหลายเรื่อง แยกได้หลายแง่หลายประเด็น เช่น เรื่องความประพฤติส่วนตัวของพระ เรื่องการดำเนินงานขององค์กร คือวัดและมูลนิธิ เกี่ยวกับการครอบครองกรรมสิทธิ์ในที่ดิน เป็นต้น ตลอดจนการดำเนินธุรกิจต่างๆ การแสวงหาเงินทอง โดยวิธีซึ่งเป็นที่สงสัยว่าจะไม่ถูกต้อง ในแง่กฎหมายบ้าง ในแง่พระวินัยบ้าง โดยเฉพาะการยกอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ขึ้นมาเผยแพร่ในลักษณะที่เป็นการชักจูงให้คนบริจาคเงิน การใช้วิธีกึ่งเกณฑ์ให้เด็กนักเรียน นักศึกษา ตลอดจนข้าราชการ เป็นต้น จำนวนมากๆ มาร่วมกิจกรรม โดยมีเป้าหมายที่น่าสงสัยว่าจะมุ่งไปที่การให้บริจาคเงินหรือไม่

สุดท้ายก็คือ ปัญหาที่เกี่ยวกับพระธรรมวินัยโดยตรง โดยเฉพาะการแสดงหลักการของพระพุทธศาสนา เรื่องนิพพานเป็นอัตตา เรื่องธรรมกาย และเรื่องอายตนนิพพาน

ปัญหาทั้งหมดนั้น ล้วนมีความสำคัญ และจะต้องแก้ไขด้วยวิธีที่เหมาะสมให้ถูกต้องแต่ละอย่าง แต่เมื่อพิจารณาในแง่ของการดำรงรักษาพระศาสนา ปัญหาสำคัญที่สุดก็คือ ปัญหาเกี่ยวกับพระธรรมวินัย ซึ่งกระทบถึงหลักการของพระพุทธศาสนา พูดให้

เข้าใจง่ายว่า การทำพระธรรมวินัยให้วิปริต ซึ่งร้ายแรงยิ่งกว่าการประพฤติวิปริตจากพระธรรมวินัย

๑. ประพฤติวิปริตจากพระธรรมวินัย หรือ***ทำตัววิปริตจากพระธรรมวินัย*** หมายความว่า พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนไว้อย่างไร ก็ไม่ประพฤติปฏิบัติตามนั้น ละเมิดพุทธบัญญัติ แต่ยังรู้ตัวหรือยอมรับว่าการทำอย่างนั้นเป็นความผิด

๒. ทำพระธรรมวินัยให้วิปริต หมายความว่า พระพุทธเจ้าสั่งสอนไว้อย่างหนึ่ง กลับบอกว่าพระพุทธเจ้าสั่งสอนไว้อีกอย่างหนึ่ง สิ่งที่พระพุทธเจ้าสอนไว้ กลับบอกว่าพระพุทธเจ้าไม่ได้สอน สิ่งที่พระพุทธเจ้าไม่ได้สอน กลับบอกว่าพระพุทธเจ้าสอน สิ่งที่พระพุทธเจ้าสอนว่าชั่วร้าย ผิด กลับสอนว่าดีงาม ถูกต้อง สิ่งที่พระพุทธเจ้าสอนว่าดีงาม ถูกต้อง กลับสอนว่าชั่วร้าย ผิด เป็นต้น ปฏิเสธ ลบล้าง หรือบิดเบือนคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า

ยกตัวอย่างด้านพระวินัย เช่น วินัยบัญญัติไม่ให้ภิกษุดื่มสุรา ไม่ให้เสพเมถุน แต่ภิกษุนั้นดื่มสุรา หรือเสพเมถุน เรียกว่าประพฤติวิปริตจากพระธรรมวินัย ก็ต้องแก้ไขโดยดำเนินการลงโทษไปเป็นส่วนเฉพาะบุคคล

แต่ถ้ามีพระภิกษุยึดถือประกาศขึ้นมาหรือเผยแพร่ว่า การดื่มสุราก็ดี การเสพเมถุนก็ดี ไม่ผิดวินัย พระพุทธเจ้าไม่ได้ห้ามไว้ ก็เป็นปัญหาถึงขั้นทำพระธรรมวินัยให้วิปริต ซึ่งเป็นเรื่องใหญ่ถึงกับทำให้เกิดมีการสังคายนา

ยกตัวอย่างด้านธรรม เช่น พระไตรปิฎกระบุไว้ว่า นิพพานเป็นอนัตตา ถ้ามีภิกษุเห็นว่านิพพานเป็นอัตตา หรือไม่ยอมรับว่า

นิพพานเป็นอนัตตา เรียกว่าเป็นการเห็นผิดจากพระธรรมวินัย ก็ต้องแก้ไขด้วยการให้ศึกษาหรือทำความเข้าใจกันให้ถูกต้อง เป็นส่วนเฉพาะตัวของภิกษุนั้น

แต่ถ้ามีพระภิกษุยึดถือประกาศขึ้นมาหรือเผยแพร่ว่า พระพุทธเจ้าสอน หรือพระไตรปิฎกระบุไว้ว่านิพพานเป็นอัตตา เป็นสถานที่ดินแดนมีขนาดวัดได้ หรือบอกว่าพระไตรปิฎกที่ระบุว่า นิพพานเป็นอนัตตา เป็นหลักฐานที่เชื่อถือไม่ได้ ก็เป็นปัญหา ถึงขั้นทำพระธรรมวินัยให้วิปริต ซึ่งเป็นเรื่องใหญ่ถึงกับทำให้ต้องมี การสังคายนา

ไม่ควรยอมเสียพระศาสนา เพื่อรักษาตัวของตน

ย้อนกลับไปข้างต้น ปัญหาเกี่ยวกับวัดพระธรรมกายที่ว่า มี หลายเรื่อง หลายแง่ หลายด้าน หลายประเด็นนั้น มีข้อน่าสังเกตว่า เมื่อเรื่องเกิดขึ้นแล้ว ทางวัดโดยเฉพาะเจ้าอาวาส เงียบอยู่ และได้มี ผู้เรียกร้องขอให้ท่านเจ้าอาวาสมาชี้แจง ต่อมาทางวัดมีพระที่ออกมา พูดกล่าวตอบทำนองว่า

> “เรายึดแนวพระพุทธเจ้าจะชนะด้วยความสงบนิ่ง . . . พระพุทธเจ้ามีผู้หญิงมากล่าวหาว่ามีท้องกับพระพุทธเจ้า บางทีมีคนจ้างคนมารุมด่าสองข้างทาง พระองค์แก้อย่างไร พระพุทธเจ้านิ่งตลอด บอกไว้เลยว่าชนะได้ด้วยความสงบนิ่ง แล้วความจริงก็ปรากฏในที่สุด พระพุทธเจ้าไม่เคยแก้ข่าว อยู่ด้วยความนิ่งสงบ และสุดท้ายก็ชนะ ความจริงจะปรากฏ เราเองก็เลยใช้วิธีการเดียวกัน”

(หนังสือพิมพ์มติชนรายวัน วันอาทิตย์ที่ ๑๐ มกราคม ๒๕๔๒)

การกล่าวอ้างเช่นนี้ ต้องระวังมาก เพราะจะทำให้คนเข้าใจผิดต่อพระพุทธเจ้า ความจริงพระพุทธเจ้าไม่ได้ใช้วิธีสงบนิ่งอย่างเดียว ทรงใช้วิธีปฏิบัติให้เหมาะสมกับสถานการณ์ ที่จะให้เรื่องจบสิ้นลงด้วยดี ด้วยความถูกต้องและชัดเจน

พุทธศาสนิกชนที่คุ้นเคยวัด คงจะได้ยินพระสวดมนต์บทหนึ่งอยู่เสมอ เวลามีงานเจริญพระพุทธมนต์หรือสวดพระพุทธมนต์ก่อนฉันเพลพระภิกษุสงฆ์ก็จะสวดบทสวดสำคัญบทหนึ่ง เรียกกันว่า *บทพาหุง* หรือ *พาหุง ๘ บท* เรียกเป็นภาษาทางการว่า *ชยมังคลัฏฐกคาถา* บทสวดนี้ท่านรวบรวมขึ้นไว้เพื่อแสดงถึงวิธีที่พระพุทธเจ้าทรงมีชัยชนะผ่านพ้นเหตุการณ์ร้าย โดยทรงแก้ปัญหาด้วยวิธีปฏิบัติต่างๆ กัน ดังคำบาลีว่า

“พาหุํ สหสฺสมภินิมฺมิตสาวุธนฺตํ . . .” เป็นต้น

ในเหตุการณ์และปัญหาเหล่านี้ บางเรื่องพระพุทธเจ้าทรงแก้ด้วยวิธีเมตตา บางเรื่องทรงแก้ด้วยขันติ บางเรื่องทรงแก้ด้วยอิทธิปาฏิหาริย์ บางเรื่องทรงแก้ด้วยวิธีแห่งอาการสงบ บางเรื่องทรงแก้ด้วยความลึกซึ้งแห่งการใช้ปัญญา บางเรื่องทรงแก้ด้วยการชี้แจงแสดงความจริง หรือแสดงธรรม

การที่มากล่าวอย่างข้างต้นว่า **“เรายึดแนวพระพุทธเจ้า จะชนะด้วยความสงบนิ่ง”** นั้นเป็นคำที่กำกวม อาจจะทำให้ผู้คนเกิดความเข้าใจว่า มีเหตุการณ์อะไรเกิดขึ้นพระพุทธเจ้าก็ทรงนิ่งเฉย ซึ่งนอกจากจะทำให้คนเข้าใจผิดต่อพระพุทธเจ้าแล้ว อาจจะเป็นการเสื่อมเสียต่อพระพุทธคุณ

สำหรับผู้ที่รู้เรื่องพุทธประวัติดี เมื่อได้ยินได้ฟังอย่างนี้

นอกจากจะตำหนิได้ว่าเป็นการก่อให้เกิดความเข้าใจผิดแล้ว ก็ยังจะรู้สึกได้ว่า ท่านผู้กล่าวนั้นมุ่งแต่จะรักษาตัวเอง โดยไม่คำนึงว่าการกระทำของตน จะเป็นการก่อให้เกิดความเสียหายต่อองค์พระพุทธเจ้าและเสื่อมเสียต่อศรัทธาในพระพุทธคุณ ที่ถูกนั้น ควรยอมสละตัวเราเพื่อรักษาพระศาสนา ไม่ใช่ยอมให้เสียแก่พระศาสนาเพื่อรักษาตัวเรา

จับประเด็นให้ชัด วางท่าทีปฏิบัติให้ตรงตามต้นเรื่อง

สิ่งที่จะพูดต่อไปนี้ ไม่ใช่เรื่องความคิดเห็น นี้เป็นข้อสำคัญที่ต้องย้ำไว้ก่อน เพราะ*เอกสารของวัดพระธรรมกาย*ที่เผยแพร่ออกมานั้นมีลักษณะที่ทำให้เกิดความสับสน เช่น เอาเรื่องข้อเท็จจริงบ้าง หลักฐานบ้าง เหตุผลความคิดเห็นต่างๆ บ้าง มาปะปนกันไปหมด จนทำให้คนเกิดความรู้สึกที่มองว่า แม้แต่พระไตรปิฎกก็เป็นเรื่องของความคิดเห็น

จะต้องแยกให้ชัดว่า ขณะนี้กำลังพูดถึงหลักฐาน กำลังพูดถึงพระไตรปิฎก เป็นต้น หรือกำลังพูดถึงความคิดเห็นของบุคคล

ข้อเขียนต่อไปนี้ หรือคำชี้แจงต่อไปนี้ จะแสดงเฉพาะหลักฐานที่มาในคัมภีร์ เริ่มด้วยพระไตรปิฎกและอรรถกถา ถ้ามีความคิดเห็นก็จะบอกไว้ด้วยว่าเป็นความคิดเห็น

มีบางท่านพูดทำนองว่า ควรจะปล่อยให้ต่างคนต่างทำไป เพราะเกรงว่าจะทำให้เกิดความแตกแยก เรื่องนี้จะต้องระวังรักษาท่าทีให้ถูกต้อง

ขอให้จำตระหนักต้นเรื่องเดิมไว้ให้ดี ว่าไม่ใช่เป็นเรื่องของคนที่เป็นฝักเป็นฝ่ายมาโต้เถียงทะเลาะกัน แต่เรื่องอยู่ที่ว่ามีปัญหาเกิดขึ้นในที่แห่งหนึ่ง โดยมีบุคคลหรือกลุ่มคนกลุ่มหนึ่งทำความเสียหาย หรือมีพฤติกรรมที่น่าสงสัยว่าจะเป็นความผิดหรือเป็นภัย มีผู้พบเห็น แล้วนำมาร้องเรียนแก่เจ้าหน้าที่ และบอกกล่าวแก่มหาชน เจ้าหน้าที่และประชาชนทั้งหลายจึงต้องมาช่วยกันแก้ไขระงับปัญหา

โดยเฉพาะกรณีนี้ก็คือ มีกลุ่มคนที่มีพฤติการณ์อันทำให้เกิดความสงสัยกันว่ากำลังกระทำความเสียหายต่อพระธรรมวินัย และต่อประโยชน์สุข โดยเฉพาะผลประโยชน์ทางปัญญาของประชาชน จึงเป็นหน้าที่ของชาวพุทธและประชาชนทุกคน ที่จะต้องสนใจช่วยกันปกป้องรักษาธรรมวินัยไว้

ข้อสำคัญอยู่ที่ว่า จะต้องระวังรักษาท่าทีที่ถูกต้องนี้ไว้ อย่าทำด้วยความรู้สึกเป็นฝักฝ่าย แต่ทำด้วยเจตนาที่มุ่งจะดำรงพระพุทธศาสนา รักษาพระธรรมวินัยของพระพุทธเจ้าไว้ให้บริสุทธิ์

ในเรื่องพระธรรมวินัยนั้น การรักษาไว้ให้บริสุทธิ์บริบูรณ์ที่สุดเท่าที่จะทำได้ เป็นเรื่องสำคัญที่สุด เพราะพระพุทธศาสนาอยู่ได้ด้วยพระธรรมวินัยนั้น

ไม่ต้องพูดถึงเรื่องใหญ่โต แม้แต่เพียงว่ามีภิกษุดื่มสุรา ชาวพุทธก็ต้องสนใจหาทางแก้ไข ไม่ใช่บอกว่าปล่อยท่านเถิด ใครอยากประพฤติอย่างไร ก็ต่างคนต่างประพฤติไป ถ้าไปว่ากล่าวหรือทำอะไรเดี๋ยวจะเกิดความแตกแยก ถ้าชาวพุทธมีท่าทีหรือทัศนคติอย่างนี้พุทธศาสนาก็จะดำรงอยู่ไม่ได้ คงจะสูญไปในไม่ช้า

ขอให้จำตระหนักไว้ว่า ที่พระพุทธศาสนาดำรงอยู่ยืนยาวมาถึงพวกเราได้ ก็เพราะพุทธบริษัททุกยุคทุกสมัย ถือว่าการรักษาธรรมวินัย เป็นแกนกลางของการรักษาพระพุทธศาสนา

เมื่อพระพุทธเจ้าปรินิพพานใหม่ๆ เพียงมีภิกษุรูปหนึ่งพูดว่า พระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้ว ต่อไปไม่มีใครจะคอยว่ากล่าวเราจะได้ทำอะไรโดยสะดวก พระมหากัสสปะได้ฟังคำเพียงเท่านี้ก็เร่งชักชวนพระอรหันต์ทั้งหลายมาประชุมกันสังคายนา รวบรวมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าวางไว้เป็นหลักของพระศาสนา ดังปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎกสืบมา

ความจริงนั้นเป็นหนึ่งเดียว และเมื่อเข้าถึงความจริง คนก็จะเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันโดยความจริงนั้น ไม่มีอะไรที่จะทำให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันได้จริงเท่ากับความจริง

เพื่อให้พิจารณาเรื่องราวได้ชัดเจน ขอโอกาสนำเอา***เอกสารของวัดพระธรรมกาย***ที่ได้เผยแพร่ ซึ่งอ้างถึงข้างต้นนั้น มาลงพิมพ์ไว้ด้วย (ดู *ผนวก ๑* ท้ายภาค ๑) และขออภัยอีกครั้งหนึ่ง ที่บางครั้งจะต้องยกขึ้นมาเป็นบทตั้งในการพิจารณา ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความชัดเจน

ปัญหาของวัดพระธรรมกาย

ส่วนที่กระทบต่อพระธรรมวินัย

วัดพระธรรมกาย เผยแพร่คำสอนคลาดเคลื่อนไปจากหลักพระพุทธศาสนาหลายประการ เช่น

๑. สอนว่านิพพานเป็นอัตตา

๒. สอนเรื่องธรรมกายอย่างเป็นภาพนิมิต และให้มีธรรมกาย ที่เป็นตัวตนเป็นอัตตาของพระพุทธเจ้ามากมายหลายพระองค์ ไปรวมกันอยู่ในอายตนนิพพาน

๓. สอนเรื่องอายตนนิพพาน ที่ปรุงถ้อยคำขึ้นมาเองใหม่ ให้เป็นดินแดนที่จะเข้าสมาธิไปเฝ้าพระพุทธเจ้าได้ ถึงกับมีพิธีถวายข้าวพระ ที่จะนำข้าวบูชาไปถวายแด่พระพุทธเจ้าในอายตนนิพพานนั้น

คำสอนเหล่านี้ ทางสำนักพระธรรมกายสอนขึ้นใหม่ ผิดเพี้ยนออกไปจากธรรมวินัยของพระพุทธเจ้า แต่แทนที่จะให้รู้กันตามตรงว่าเป็นหลักคำสอนและการปฏิบัติของครูอาจารย์ ทางวัดพระธรรมกายกลับพยายามนำเอาคำสอนใหม่ของตนเข้ามาสับสนปะปนหรือจะแทนที่หลักคำสอนเดิมที่แท้ของพระพุทธศาสนา

ยิ่งกว่านั้น เพื่อให้สำเร็จวัตถุประสงค์ข้างต้น วัดพระธรรมกายยังได้เผยแพร่เอกสาร ที่จ้วงจาบพระธรรมวินัย ชักจูงให้คนเข้าใจผิด สับสน หรือแม้แต่ลบหลู่พระไตรปิฎกบาลี ที่เป็นหลักของพระพุทธศาสนาเถรวาท เช่น

- ให้เข้าใจว่าพระไตรปิฎกบาลี บันทึกคำสอนไว้ตกหล่น หรือมีฐานะเป็นเพียงความคิดเห็นอย่างหนึ่ง เชื่อถือหรือใช้เป็นมาตรฐานไม่ได้
- ให้นำเอาพระไตรปิฎกฉบับอื่นๆ เช่น พระไตรปิฎกภาษาจีน และคำสอนอื่นๆ ภายนอก มาร่วมวินิจฉัยพระพุทธศาสนาเถรวาท
- ให้เข้าใจเขวไปว่าหลักการของพระพุทธศาสนาเป็นเรื่องอภิปรัชญาขึ้นต่อการตีความ และความคิดเห็น ตลอดจนการถกเถียงทางวิชาการ
- อ้างนักวิชาการต่างประเทศ และการปฏิบัติของตน ดังว่าจะใช้วินิจฉัยหลักพระพุทธศาสนาได้

ฯลฯ

อีกทั้งสิ่งที่ยกมาอ้าง เช่น คัมภีร์ของมหายาน และทัศนะของนักวิชาการตะวันตก ก็ไม่ตรงตามความเป็นจริง หรือไม่ก็เลื่อนลอย

นอกจากนั้น ยังนำคำว่า “บุญ” มาใช้ในลักษณะที่ชักจูงประชาชนให้วนเวียนจมอยู่กับการบริจาคทรัพย์ เพื่อวัตถุประสงค์ต่างๆ ชนิดที่ส่งเสริมความยึดติดถือมั่นในตัวตนและในตัวบุคคล อันอาจกลายเป็นแนวโน้มที่บั่นรอนสังคมไทยในระยะยาว พร้อมทั้งทำพระธรรมวินัยให้ลางเลือนไปด้วย

พฤติการณ์ของสำนักวัดพระธรรมกายอย่างนี้ เป็นการจาบจ้วง ลบหลู่ย่ำยีพระธรรมวินัย สร้างความสับสนไขว้เขวและความหลงผิดแก่ประชาชน

ข้อความบรรยายต่อไปนี้ ได้เขียนไว้เพื่อเป็นทางแห่งการศึกษา ให้เกิดความเข้าใจที่ถูกต้อง

พร้อมทั้งเป็นเหมือนคำขอร้องต่อชาววัดพระธรรมกาย ผู้ยังเห็นแก่พระพุทธศาสนา เมื่อรู้เข้าใจแล้ว จะได้หันมาร่วมกันทำบุญที่ยิ่งใหญ่ และสนองพระคุณบรรพบุรุษไทย ด้วยการรักษาพระธรรมวินัยให้บริสุทธิ์สืบไป

รู้จักพระไตรปิฎก

พระพุทธศาสนาไม่ใช่ปรัชญา

เบื้องแรกต้องรู้ความแตกต่างระหว่างศาสนากับปรัชญาก่อน ปรัชญาเป็นเรื่องของการคิดหาเหตุผล และถกเถียงกันในเรื่องเหตุผลนั้นเพื่อสันนิษฐานความจริง เรื่องที่ถกเถียงนั้นอาจจะไม่เกี่ยวกับการดำเนินชีวิตที่เป็นอยู่ เช่น นักปรัชญาอาจจะถกเถียงกันว่า จักรวาลหรือจักรภพเกิดขึ้นเมื่อไรและจะไปสิ้นสุดเมื่อไร โลกจะแตกเมื่อไร ชีวิตเกิดขึ้นเมื่อไร เป็นต้น

นอกจากนั้น นักปรัชญาก็ไม่จำเป็นต้องดำเนินชีวิตตามหลักการอะไร หรือแม้แต่ให้สอดคล้องกับสิ่งที่ตนคิด เขาคิดหาเหตุผลหาความจริงของเขาไป โดยที่ว่าชีวิตส่วนตัวอาจจะเป็นไปในทางที่ตรงข้ามก็ได้ เช่น นักปรัชญาบางคนอาจจะเป็นคนคุ้มดี-คุ้มร้าย บางคนสำมะเลเทเมา บางคนมีทุกข์จนกระทั่งฆ่าตัวตาย

แต่ศาสนาเป็นเรื่องของการปฏิบัติ เรื่องของการดำเนินชีวิต หรือการนำมาใช้ให้เป็นประโยชน์ในชีวิตจริง การปฏิบัตินั้นต้องมีหลักการที่แน่นอนอย่างใดอย่างหนึ่ง และจะต้องมีจุดหมายชัดเจนด้วยว่าต้องการอะไร การที่ต้องมีข้อปฏิบัติที่แน่นอนและต้องมีจุดหมายที่ชัดเจนนั้น ผู้ปฏิบัติก็ต้องยอมรับหลักการอย่างใดอย่างหนึ่ง

และก็ต้องถามต่อไปว่าจะยอมรับหลักการที่บุคคลผู้ใดได้ค้นพบหรือแสดงไว้ ซึ่งเราเรียกว่าพระ "ศาสดา"

เพราะฉะนั้น ผู้ปฏิบัติคือศาสนิกชน เริ่มต้นก็ต้องยอมรับหรือเชื่อการตรัสรู้หรือการค้นพบความจริงขององค์พระศาสดา หรือยอมรับหลักการที่ศาสนานั้นได้แสดงไว้ ซึ่งเราเรียกว่าคำสอน เพราะฉะนั้นศาสนิกจึงมุ่งไปที่ตัวคำสอนของพระศาสดา หรือหลักการที่ศาสนาวางไว้ คำสอนของพระศาสดานั้นก็รวบรวมและรักษาสืบทอดกันไว้ในสิ่งที่เรียกกันว่าคัมภีร์

ในพระพุทธศาสนา เรียกคัมภีร์ที่รักษาคำสอนของพระพุทธเจ้าซึ่งเป็นพระศาสดาของพระพุทธศาสนาว่า "**พระไตรปิฎก**"

พระไตรปิฎก คือที่สถิตของพระศาสดา

คัมภีร์ศาสนา เช่น ในพระพุทธศาสนาคือพระไตรปิฎกนี้ เป็นมาตรฐาน เป็นเกณฑ์ตัดสินความเชื่อและการประพฤติปฏิบัติ เป็นที่มา เป็นแหล่งรักษาหลักการของศาสนานั้นๆ ถ้าคำสอนหรือหลักการที่แท้ของพระศาสดาที่รักษาไว้ในพระไตรปิฎกหรือในคัมภีร์นั้น สูญสิ้นหมดไป ก็ถือว่าศาสนานั้นสูญสิ้น

ดังนั้น ศาสนาทั้งหลายจึงถือการรักษาคัมภีร์ศาสนาของตนเป็นเรื่องสำคัญที่สุด และ***พระพุทธศาสนาก็ถือว่าการรักษาคัมภีร์พระไตรปิฎกเป็นเรื่องใหญ่ที่สุด***

แม้แต่ในประวัติศาสตร์ชาติไทยของเรา มองย้อนหลังไป ไม่ต้องยาวไกล เพียงแค่ยุคกรุงธนบุรี และยุครัตนโกสินทร์

หลังกรุงเก่าแตก เมื่อพระเจ้าตากสินมหาราชกู้อิสรภาพได้

รวบรวมคนไทย ตั้งกรุงธนบุรีสำเร็จ ก็ทรงดำเนินงานใหญ่ในการฟื้นฟูพระพุทธศาสนา คือ โปรดฯให้รวบรวมคัมภีร์พระไตรปิฎกจากหัวเมืองต่างๆ มาคัดจัดตั้งเป็นฉบับหลวง ที่จะเป็นหลักของพระศาสนาสืบไป

เมื่อพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงตั้งกรุงเทพฯเป็นเมืองหลวงใหม่เสร็จ จัดบ้านเมืองเรียบร้อยแล้ว ก็โปรดฯให้มีการสังคายนา และคัดพระไตรปิฎกฉบับหลวงขึ้นตั้งไว้ เป็นหลักคู่บ้านคู่เมือง

พระพุทธเจ้าเองได้ตรัสไว้ว่า เมื่อพระองค์ปรินิพพานไปแล้ว ธรรมวินัยที่ทรงแสดงแล้วและบัญญัติแล้ว แก่สาวกทั้งหลายนั้น จะเป็นศาสดาแทนพระองค์สืบต่อไป ธรรมวินัยนั้นเวลานี้อยู่ที่ไหน ก็รักษาไว้ในพระไตรปิฎก

ธรรมวินัย ก็คือหลักการและหลักเกณฑ์ของพระพุทธศาสนาที่มาจากพุทธพจน์และพุทธบัญญัติ ซึ่งเป็นบรรทัดฐานที่ชัดเจน

ยิ่งหลักการที่สำคัญ อย่างนิพพานซึ่งเป็นจุดหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนาด้วยแล้ว ก็จะต้องมีความแน่นอนว่าเป็นอย่างไร เพราะว่าศาสนิกหรือผู้ปฏิบัติทั้งหลาย ยังไม่อาจรู้เข้าใจหลักการนี้ด้วยประสบการณ์ของตนเอง พระศาสดาจึงต้องแสดงไว้ให้ชัดเท่าที่จะใช้ภาษาสื่อสารให้สติปัญญาของผู้ปฏิบัติรู้เข้าใจได้

ถ้ามิฉะนั้น เมื่อปฏิบัติไป แทนที่จะบรรลุนิพพานของพระพุทธศาสนา ก็อาจจะกลายเป็นนิพพานของฮินดูไป หรืออาจจะเข้าถึงฌานสมาบัติ แล้วก็เข้าใจว่านี่เป็นนิพพาน หรือปฏิบัติไป รู้สึกว่าจิตไปเข้ารวมกับสภาวะอย่างใดอย่างหนึ่ง แล้วก็นึกว่านั่นเป็นนิพพาน

เพราะฉะนั้น หลักการที่สำคัญนี้ พระศาสดาจะต้องวางไว้อย่างชัดเจนที่สุด เท่าที่สติปัญญาของคนที่ปฏิบัติซึ่งยังไม่รู้ได้ด้วยตนเอง จะเข้าใจได้

พระไตรปิฎกเป็นแหล่งรวมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ที่เรียกว่า “ธรรมวินัย” นี้ ตั้งแต่เรื่องนิพพานซึ่งเป็นจุดหมายสูงสุดลงมา ทั้งคำสอนทางปัญญา อย่างไตรลักษณ์ ปฏิจจสมุปบาท ทั้งข้อปฏิบัติคือไตรสิกขา ตลอดจนวินัยเช่นที่เรียกว่าศีล ๒๒๗ ของพระภิกษุสงฆ์ ศีล ๑๐ ของสามเณร และศีล ๕ ศีล ๘ ของอุบาสกอุบาสิกา ทั้งหมดนี้ อาศัยพระไตรปิฎกเป็นแหล่งรวบรวมไว้ และเป็นมาตรฐานทั้งสิ้น

ควรจะยกพุทธพจน์ที่ตรัสเมื่อจะปรินิพพาน มาย้ำเตือนพุทธศาสนิกชนกันไว้เสมอๆ ว่า

โย โว อานนฺท มยา ธมฺโม จ วินโย จ เทสิโต ปญฺญตฺโต, โส โว มมจฺจเยน สตฺถา

(ที.ม.๑๐/๑๔๑/๑๗๘)

แปลว่า: “ดูก่อนอานนท์ ธรรมและวินัยใดที่เราได้แสดงแล้ว บัญญัติแล้ว แก่เธอทั้งหลาย,ธรรมและวินัยนั้น เป็นศาสดาของเธอทั้งหลาย เมื่อเราล่วงลับไป”

เวลานี้ ธรรมวินัยที่ทรงตั้งไว้เป็นศาสดาแทนพระองค์อยู่ที่ไหน ก็อยู่ในพระไตรปิฎก เพราะฉะนั้นจึงถือว่า พระไตรปิฎกเป็นที่สถิตของพระพุทธเจ้า

พระไตรปิฎกสำคัญต่อพระพุทธศาสนา ยิ่งกว่าที่รัฐธรรมนูญสำคัญต่อประเทศชาติ

ถ้าเทียบกับเรื่องที่ชาวบ้านพอจะเข้าใจ พระไตรปิฎกนั้นมีความสำคัญต่อศาสนิกชนยิ่งกว่าที่รัฐธรรมนูญมีความสำคัญสำหรับพลเมือง คงไม่มีใครพูดว่ารัฐธรรมนูญเป็นเพียงตำราเล่มหนึ่ง หรือว่าเมื่อขึ้นศาลมีการยกรัฐธรรมนูญมาตรานั้นมาตรานี้ขึ้นมากล่าว หรือแม้แต่ยกกฎหมายอาญา กฎหมายแพ่งมาตรานั้นมาตรานี้ขึ้นมาอ้าง คงไม่มีใครพูดว่า กฎหมายมาตรานั้นนี้ รัฐธรรมนูญมาตรานั้นนี้เป็นเพียงความคิดเห็น

ที่ว่าพระไตรปิฎกสำคัญยิ่งกว่ารัฐธรรมนูญ สำหรับศาสนิกชน เพราะรัฐธรรมนูญนั้น สามารถเปลี่ยนแปลงไปโดยมติของประชาชนที่ผ่านทางองค์กรนิติบัญญัติตามยุคตามสมัย แต่พระไตรปิฎกไม่อาจจะเปลี่ยนแปลงได้ เพราะเป็นคำสอนขององค์พระศาสดา และพระศาสดาก็ปรินิพพานแล้ว ถ้าพระไตรปิฎกสูญหาย คำสอนของพระพุทธเจ้าก็สูญสิ้น

การที่เรานับถือพระพุทธศาสนา ก็คือเรายอมรับการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า พร้อมทั้งอยากรู้และนำความจริงที่พระองค์ตรัสรู้นั้นมาปฏิบัติ ดังนั้นสิ่งที่เราต้องการที่สุด จึงได้แก่คำสอนของพระองค์ เมื่อพระองค์ปรินิพพานแล้ว เราจึงถือเป็นสำคัญที่สุดว่าจะรักษาคำสอนหรือคำตรัสของพระองค์ที่เรียกว่าพุทธพจน์ไว้ให้แม่นยำบริสุทธิ์บริบูรณ์ที่สุดได้อย่างไร เพื่อให้พุทธศาสนิกชนสามารถเข้าถึงคำสอนของพระองค์ได้ต่อไป

เมื่อเรารักษาคำสอนของพระองค์ไว้ดีที่สุดแล้ว เราก็ใช้คำสอน

ของพระองค์นั้นเป็นมาตรฐาน เป็นเกณฑ์ตัดสินความเชื่อและการปฏิบัติที่เรียกว่าพระพุทธศาสนาต่อไป

ดังนั้น ในเรื่องธรรมวินัยในพระไตรปิฎกนี้ แทนที่จะคิดว่าจะปรับปรุงเปลี่ยนแปลง มีแต่ว่าจะต้องรักษาไว้ให้บริสุทธิ์ ให้ตรงตามเดิมเท่าที่เป็นไปได้

อีกประการหนึ่ง รัฐธรรมนูญเป็นบทบัญญัติเพียงในด้านวินัย เช่น กำหนดสิทธิเสรีภาพ หน้าที่พลเมือง และหลักเกณฑ์ในการอยู่ร่วมกันในสังคมเป็นต้น แต่พระไตรปิฎกนั้นบรรจุไว้ทั้งธรรมและวินัย คือทั้งแบบแผนระเบียบความเป็นอยู่ของพระภิกษุสงฆ์ และทั้งหลักการของพระพุทธศาสนา

ถ้าศาสนิกชนปฏิเสธพระไตรปิฎกหรือไม่ยอมรับพระไตรปิฎก ก็คือไม่ยอมรับพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะพระพุทธศาสนาแบบนั้น เช่น แบบเถรวาท แบบมหายาน แล้วแต่ว่าจะเป็นพระไตรปิฎกฉบับไหน

ยิ่งถ้าเป็นพระภิกษุ การปฏิเสธไม่ยอมรับพระไตรปิฎก ก็คือการปฏิเสธไม่ยอมรับความเป็นพระภิกษุของตนนั่นเอง เพราะเหตุว่าการบวชของภิกษุนั้นก็ดี สิ่งที่เรียกว่า ศีล ๒๒๗ ข้อ คือสิกขาบท ๒๒๗ ในพระวินัยก็ดี ที่พระภิกษุนั้นรักษาอยู่ ก็มาจากพุทธบัญญัติในพระไตรปิฎก เมื่อภิกษุไม่ยอมรับพระไตรปิฎก ก็คือปฏิเสธการบวช และปฏิเสธศีล ๒๒๗ เป็นต้นของตนนั้นเอง

ที่กล่าวนี้ไม่ได้หมายความว่าจะเป็นการจำกัดสิทธิและเสรีภาพ พระพุทธศาสนาให้สิทธิและเสรีภาพโดยสมบูรณ์ แม้แต่สิทธิและเสรีภาพที่จะปฏิเสธพระไตรปิฎกและปฏิเสธพระพุทธเจ้า

แต่ข้อสำคัญในความเป็นประชาธิปไตย ก็คือความตรงไปตรงมา เมื่อเราไม่ยอมรับพระไตรปิฎกนี้ เราไม่ยอมรับการบวชเป็นพระภิกษุแบบนี้ ก็จะเป็นเรื่องแปลกประหลาดที่ว่าเรายังเอารูปแบบที่เป็นบัญญัติในพระไตรปิฎกนั้นมาใช้

ยิ่งหลักการที่สูงขึ้นไปอย่างเรื่องนิพพาน ก็ยิ่งสำคัญเพิ่มขึ้นไปอีก เพราะว่าวินัยที่รักษาก็เพื่อที่จะเป็นฐานให้เข้าถึงจุดหมายนั้นเอง ถ้ารักษาหลักการอย่างนิพพานซึ่งเป็นจุดหมายสูงสุดไว้ไม่ได้ การรักษาความประพฤติปฏิบัติเบื้องต้นเช่นวินัยก็แทบจะหมดความหมาย

พระไตรปิฎกบาลีที่คนไทยนับถือ คือฉบับเดิมแท้ เก่าแก่ และสมบูรณ์ที่สุด

พระพุทธศาสนาแบบที่เรานับถือกันอยู่ ซึ่งสืบต่อมาในประเทศไทยนี้ เรียกว่าพระพุทธศาสนาเถรวาท หรือบางทีก็ถูกเรียกว่า หินยาน ซึ่งตั้งอยู่บนฐานของคำสอนที่รักษามาในพระไตรปิฎกภาษาบาลี

พระไตรปิฎกภาษาบาลีของเถรวาทนี้ เป็นที่ยอมรับกันว่าเป็นคำสอนดั้งเดิมแท้ของพระพุทธเจ้า เก่าแก่ที่สุดเท่าที่จะสืบหาได้แล้วรักษากันมาอย่างเคร่งครัด ทั้งแม่นยำที่สุดและครบถ้วนที่สุด

เวลานี้ในโลกก็รู้กันอยู่ว่าพระพุทธศาสนามีนิกายใหญ่ ๒ นิกาย คือ เถรวาท กับมหายาน นอกจากพระพุทธศาสนาแบบเถรวาทอย่างของเรานี้ ก็มีพระพุทธศาสนาแบบมหายาน ที่มีในประเทศแถบเอเชียภาคเหนืออย่าง ญี่ปุ่น จีน เกาหลี มองโกเลีย เป็นต้น

รวมทั้งทิเบตซึ่งมักจะไม่ยอมเรียกตนเป็นมหายาน แต่เรียกตนว่าวัชรยาน กลายเป็น ๓ นิกาย

ทั้งโลกนี้รู้กันอยู่และยอมรับกันทั่วไปว่า เถรวาทเป็นพระพุทธศาสนาดั้งเดิม พระไตรปิฎกบาลีก็เป็นพระไตรปิฎกดั้งเดิม ชาวพุทธฝ่ายมหายานก็ยอมรับเช่นนั้น นักปราชญ์ที่เชี่ยวชาญด้านมหายานนั่นแหละ พูดออกมาเองอย่างเต็มปาก

ยกตัวอย่างด้านจีน เช่น Professor Soothill ผู้รวบรวมพจนานุกรมศัพท์พระพุทธศาสนาภาษาจีน เขียนไว้ในคำ "มหายาน" ว่า

> "**大乘** Mahāyana . . . is interpreted as **大教** the greater teaching as compared with **小教** the smaller, or inferior. Hīnayāna, which is undoubtedly nearer to the original teaching of the Buddha, is unfairly described as an endeavour to seek nirvāna through an ash-covered body, an extinguished intellect, and solitariness; . . ."[๑]
>
> "มหายาน . . . ได้รับการแปลความหมายให้เป็นหลักธรรมที่ยิ่งใหญ่กว่า โดยเปรียบเทียบกับ "หินยาน" ซึ่ง(ถูกแปลความหมายให้) เป็นหลักธรรมที่เล็กน้อยหรือด้อยกว่า. หินยานซึ่งไม่ต้องสงสัยเลยว่าใกล้เคียงกับคำสอนดั้งเดิมของพระพุทธเจ้ามากกว่า ถูกกล่าวขานอย่างไม่เป็นธรรม ว่าเป็นความพยายามที่จะแสวงนิรวาณ(นิพพาน) ด้วยอาศัยกายที่หมกเถ้าธุลี ปัญญาที่ดับอับแสง และการปลีกตัวหลีกเร้น; . . ."

ตัวอย่างด้านญี่ปุ่น เช่น Professor Mizuno ได้เขียนหนังสือไว้ให้รู้ว่า

---

[๑] William Edward Soothill and Levis Hodous, *A Dictionary of Chinese Buddhist Terms* (London: Kegan Paul, Trench, Trubner & Co., Ltd., 1934), p.83.

> "... of all the sects and schools of Buddhism, Theravada Buddhism, one of the major Hinayana schools, is the only one that possesses a complete canon in a single language."[๑]
>
> "ในบรรดาพุทธศาสนาทั้งหมดทุกนิกายนั้น พุทธศาสนาเถรวาท ซึ่งเป็นนิกายใหญ่นิกายหนึ่งในสายหินยาน เป็นพุทธศาสนานิกายเดียว ที่มีพระไตรปิฎกครบถ้วนบริบูรณ์อยู่ในภาษาเดียว"

ตัวอย่างด้านประเทศตะวันตก T. O. Ling ก็เขียนไว้ใน Dictionary ของเขาทำนองเดียวกันว่า

> "**Tipitaka** The canon of Buddh. scripture in Pali, regarded as authoritative by the Theravada; it is earliest form of Buddh. teaching available and the most complete."[๒]
>
> "**ติปิฎก** คัมภีร์หลักของพระพุทธศาสนาในภาษาบาลี ซึ่งเถรวาทยึดถือเป็นแบบแผน ติปิฎกเป็นคำสอนของพุทธศาสนาแบบดั้งเดิมสุดเท่าที่มีอยู่ และสมบูรณ์ที่สุด"

เรื่องที่ว่าพระไตรปิฎกบาลีเก่าแก่ เดิมแท้ ครบถ้วนที่สุดนี้ เป็นที่รู้และยอมรับกันทั่ว แต่ที่ก้าวไปไกลกว่านั้น ก็คือการที่ปราชญ์มหายาน รวมทั้งในประเทศมหายานเอง ยอมรับด้วยว่าคัมภีร์ของตนไม่ใช่พุทธพจน์แท้จริง จนกระทั่งเห็นว่าจะต้องหันมาศึกษาพระไตรปิฎกบาลีของเถรวาทด้วย

ยกตัวอย่าง นาย Christmas Humphreys ที่***เอกสารของวัดพระธรรมกาย*** ยกย่องให้เป็น "ปราชญ์ใหญ่ทางพระพุทธศาสนาในดินแดนตะวันตก ที่มีชื่อเสียงก้องโลก" ได้เขียนไว้ในหนังสือตำราอ้างอิง

---

[๑] Kogen Mizuno, *Buddhist Sutras* (Tokyo: Kosei Publishing Co., 1982), p.30.

[๒] T. O. Ling, *A Dictionary of Buddhism* (New York: Charles Scribner's Sons, 1972), p.255.

ของเขาให้รู้ว่า พระสูตรของมหายานไม่ใช่คำตรัสของพระพุทธเจ้า ดังความว่า

> "The Suttas of the Theravada are presented as actual sermons of the Buddha; those of the Mahayana are frankly later compilations put into his mouth"[๑]
>
> "พระสูตรทั้งหลายของเถรวาทนั้น ท่านนำเสนอไว้โดยเป็นพระธรรมเทศนาที่แท้จริงของพระพุทธเจ้า; ส่วนพระสูตรทั้งหลายของมหายาน พูดกันตรงไปตรงมาก็คือคำนิพนธ์ยุคหลังที่บรรจุเข้าในพระโอษฐ์"

ในประเทศญี่ปุ่น ความตื่นตัวของมหายานที่จะมาถึงขั้นนี้ต้องผ่านความกระทบกระทั่งเจ็บปวดกันบ้าง อย่างที่ Dr. Mizuno เขียนเล่าตอนหนึ่งว่า

> "Dr. Murakami stated that Shakyamuni is the sole historical Buddha and that Amitabha Buddha . . . never existed . . . clearly the statement that Shakayamuni did not expound Mahayana teachings is consistent with historical evidence."[๒]
>
> "ดร.มูรากามิ กล่าวว่า พระศากยมุนีเป็นพระพุทธเจ้าที่มีอยู่พระองค์เดียวในประวัติศาสตร์ และกล่าวว่า พระอมิตาภพุทธะ (ที่ศาสนิกนิกายสุขาวดีทั้งหลายนับถือ) ไม่เคยมีจริง . . . คำกล่าวที่ว่าพระศากยมุนีมิได้ตรัสแสดงคำสอนของมหายานนั้น เป็นการสอดคล้องกับหลักฐานทางประวัติศาสตร์อย่างแจ้งชัด"

Dr. Mizuno ได้เขียนถึงสภาพปัจจุบันว่า

---

[๑] Christmas Humphreys, *A Popular Dictionary of Buddhism* (London: Curzon Press, 1976), p. 172.

[๒] Mizuno, p. 129.

". . . in Japan it is commonly held that, for a correct understanding, a thorough study of Mahayana Buddhism must include both primitive and fundamental Buddhism.

The study of Pali sutras has served three important purposes. It has helped to provide a correct understanding of both primitive and fundamental Buddhism as the basis of Buddhism; to advance unity and cooperation among Japanese Buddhists of different sects, since the Mahayana Buddhist sects all originate in the same sources—primitive and fundamental Buddhism; and to provide agreement that Shakyamuni was the founder of Buddhism."[๑]

". . . ในประเทศญี่ปุ่น ได้ยึดถือร่วมกันว่า เพื่อความเข้าใจที่ถูกต้อง การศึกษาพุทธศาสนามหายานอย่างทั่วตลอดจะต้องรวมเอาพุทธศาสนา *(เถรวาท)* ที่ทั้งดั้งเดิมและเป็นพื้นฐานเข้ามาด้วย"

"การศึกษาพระสูตรบาลีสนองวัตถุประสงค์สำคัญ ๓ ประการ คือ *(๑)* ช่วยให้มีความเข้าใจอย่างถูกต้องต่อพระพุทธศาสนา *(เถรวาท)* ที่ทั้งดั้งเดิมและเป็นพื้นฐานนั้นว่าเป็นที่ตั้งของพระพุทธศาสนา; *(๒)* เพื่อส่งเสริมเอกภาพและความร่วมมือกันในหมู่ชาวพุทธญี่ปุ่นผู้นับถือนิกายต่างๆ ด้วยเหตุที่พุทธศาสนามหายานทุกนิกายล้วนมีกำเนิดจากแหล่งเกิดเดียวกันคือ พุทธศาสนา *(เถรวาท)* ที่ทั้งดั้งเดิมและเป็นพื้นฐานนั้น และ *(๓)* เพื่อให้มีความเห็นร่วมกันว่าพระศากยมุนี เป็นพระศาสดาผู้ประดิษฐานพระพุทธศาสนา"

พระพุทธศาสนาทั้งเถรวาทและมหายานต่างก็มีหลักการของตนเองที่แน่นอน ชัดเจน ยิ่งมหายานแตกแยกเป็นนิกายย่อย ๆ มากมาย ดังเช่นในญี่ปุ่น ไม่ต้องนับนิกายที่ล้มหายสาบสูญไปแล้ว

---

[๑] Ibid., p.32.

ในยุคต่าง ๆ ปัจจุบันนี้ก็ยังมีนิกายใหญ่ถึง ๕ นิกาย และแตกเป็นนิกายย่อยอีกประมาณ ๒๐๐ นิกาย แต่ละนิกายก็มีคำสอน มีหลักการต่างๆ ที่แตกต่างกัน และมหายานด้วยกันเองนั้นแหละแตกต่างกันไกล บางทีแตกต่างกันเองมากยิ่งกว่าแตกต่างกับพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทด้วยซ้ำ

ถ้าพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทอย่างของเราไม่สามารถรักษาหลักการของตนไว้ได้ ปล่อยให้หลักการหรือคำสอนภายนอกอย่างของมหายานเข้ามาปะปน จะไม่เพียงเกิดความสับสนเท่านั้น แต่คำสอนที่แท้จริงของพระพุทธเจ้า ที่ใครๆ หวังจากเรา ก็จะพลอยเลอะเลือนหมดไป

เพราะไม่รักษาคำสอนเดิมของพระพุทธเจ้าไว้

มหายานจึงต่างกันเองห่างไกล ยิ่งกว่าต่างจากเถรวาทอย่างไทย

ความจริงการชำระสะสางแยกกันชัดเจนระหว่างเถรวาทกับมหายานนั้น ได้มีมานานแล้วตั้งแต่ก่อนเกิดเป็นมหายานด้วยซ้ำไป หมายความว่า ก่อนจะมีนิกายมหายานนั้นมีความคิดเห็นแปลกแยกออกไป ซึ่งในระยะแรก เรียกว่ามหาสังฆิกะ แล้วจึงพัฒนาขึ้นมาเป็นมหายานภายหลัง การชำระสะสางความคิดเห็นแปลกแยกเหล่านี้ทางฝ่ายเถรวาทได้ชี้แจงแสดงไว้ชัดเจนแล้ว ตั้งแต่สังคายนาครั้งที่ ๓ ที่พระเจ้าอโศกมหาราชเป็นองค์อุปถัมภ์ เมื่อ พ.ศ. ๒๓๕

พระไตรปิฎกภาษาสันสกฤตก็ดี จีนก็ดี ทิเบตก็ดี หรือภาษาอะไรอื่นก็ดีที่นอกบาลีทั้งหมดนั้น ล้วนเป็นของมหายาน หรือสืบเนื่องต่อมาหลังสังคายนาครั้งที่ ๔ (ทางมหายานถือว่าเป็นครั้งที่ ๓)

ที่เมืองบุรุษปุระ ทางตะวันตกเฉียงเหนือของอินเดีย เมื่อ พ.ศ. ๖๔๓ ซึ่งเป็นการสังคายนาของนิกายสรวาสติวาทิน มหายานยอมรับการสังคายนาครั้งนี้ ต่อมานิกายสรวาสติวาทิน สาบสูญไปแล้ว แต่มหายานพัฒนาต่อมาโดยใช้คัมภีร์ภาษาสันสกฤตอย่างเดียวกับนิกายสรวาสติวาทิน

คัมภีร์พระไตรปิฎกสันสกฤตเป็นของเกิดภายหลังจากพระไตรปิฎกภาษาบาลีที่เป็นของดั้งเดิม การชำระสะสางก็ดี การรู้ความแตกต่างกันนั้นก็ดี เป็นเรื่องที่ชัดเจนอยู่ก่อนแล้ว หมายความว่าพระเถระที่รวบรวมจัดทำสังคายนาพระไตรปิฎกบาลีของเถรวาทนั้นท่านรู้ความแตกต่างอยู่ก่อนแล้ว และท่านได้สะสางไว้เสร็จแล้วเราจึงไม่ควรจะนำกลับไปปะปนกันอีก

ยิ่งพระไตรปิฎกจีนด้วยแล้ว ก็เกิดสืบเนื่องจากพระไตรปิฎกฉบับสันสกฤตนั้นอีกต่อหนึ่ง พระไตรปิฎกจีนนั้นไม่ได้เกิดขึ้นในอินเดีย แต่เกิดขึ้นในประเทศจีน เพราะฉะนั้นก็ห่างหลังฉบับภาษาสันสกฤตออกไปอีก

เท่าที่นักประวัติศาสตร์สืบทราบได้ พระพุทธศาสนาที่เข้าไปสู่ประเทศจีนอย่างจริงจังนั้น ได้เริ่มเมื่อประมาณ พ.ศ. ๖๐๘ เมื่อพระเจ้ามิ่งตี่ หรือเม่งตี่ ทรงส่งทูต ๑๘ คนไปสืบพระพุทธศาสนาในประเทศตะวันตก คือ อินเดีย หรือชมพูทวีป ในครั้งนั้นพระกาศยปะมาตังคะที่เข้ามาประเทศจีนจากประเทศอินเดีย ได้แปลพระสูตรพุทธวัจนะ ๔๒ บท ที่ฝรั่งแปลเป็นภาษาอังกฤษว่า *The Sūtra of Forty-two Sections* ขึ้นเป็นสูตรแรก

ต่อมาอีกนานจึงมีการแปลคัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาสันสกฤต

เป็นจีนอย่างจริงจังประมาณปี พ.ศ. ๙๔๔ เมื่อพระกุมารชีวะจากแคว้นกูจา ในเอเชียกลาง มาถึงนครเชียงอานแล้วได้แปลคัมภีร์ออกมาส่วนหนึ่ง

ต่อจากนั้นเหตุการณ์ใหญ่อีกครั้งหนึ่งก็คือสมัยราชวงศ์ถัง เมื่อหลวงจีนที่เรารู้จักกันดี คือพระถังซำจั๋ง หรือหลวงจีนเหี้ยนจัง หรือยวนฉาง ได้ไปสืบพระไตรปิฎกในไซที คือแคว้นตะวันตก หรือดินแดนตะวันตก ซึ่งหมายถึงชมพูทวีป ใน พ.ศ. ๑๑๗๒ แล้วกลับมาถึงเมืองจีนเมื่อ พ.ศ. ๑๑๘๘ คือเกือบ พ.ศ. ๑๒๐๐ และได้แปลพระสูตรภาษาสันสกฤตที่นำมาจากอินเดียเป็นภาษาจีน

ส่วนพระไตรปิฎกภาษาทิเบตก็เช่นเดียวกัน เพิ่งแปลมาจากภาษาสันสกฤตหลัง พ.ศ. ๑๑๖๐ เพราะว่าพระพุทธศาสนาเพิ่งเข้าสู่ทิเบตในช่วง พ.ศ. ๑๑๖๐ นั้น เมื่อกษัตริย์ทิเบตอภิเษกสมรสกับเจ้าหญิงเนปาลและเจ้าหญิงจีน ที่นับถือพระพุทธศาสนา

พระไตรปิฎกมหายานที่เป็นหลัก ก็มีของจีนกับของทิเบตเท่านี้ ส่วนพระไตรปิฎกมหายานนอกจากนี้ ก็ถ่ายทอดต่อจากจีน-ทิเบตไปอีก อย่างของเกาหลี[๑] และญี่ปุ่นเป็นต้น หรือไม่ก็เป็นเพียงกระเส็นกระสาย มีนิดๆ หน่อยๆ หาเป็นชิ้นเป็นอันได้ยาก

ที่น่าเสียดายก็คือ พระไตรปิฎกฉบับภาษาสันสกฤตที่เป็นต้นเดิมของมหายานนั้น ได้สูญหายไปแทบหมดสิ้น แม้จะกลับไปพบที่ฝังหรือเก็บใส่สถูปเจดีย์ไว้ ก็อยู่ในสภาพกระจัดกระจายหรือแหว่งวิ่น

---

[๑] เกาหลี เคยมีพระไตรปิฎกมหายานที่นับว่าสมบูรณ์มาก ซึ่งจารึกจบในรัชกาลพระเจ้ามุนจง (King Munjong, พ.ศ. ๑๕๙๐-๑๖๒๕) แต่ถูกทำลายเสียเมื่อครั้งมงโกลรุกราน ใน พ.ศ. ๑๗๗๔ ต่อมาได้ทำขึ้นใหม่ โดยจารึกในแผ่นไม้ ใน พ.ศ. ๑๗๗๙

พระไตรปิฎกเดิมของสันสกฤต เกิดหลังบาลีอยู่แล้ว ยังมาสูญหายไปเสียอีก พระไตรปิฎกฉบับภาษาจีนและทิเบตที่แปลต่อจากฉบับสันสกฤตนั้น ก็เลยแทบไม่มีต้นฉบับเดิมที่จะตรวจสอบ การที่จะสืบหาคำสอนเดิมที่แท้แปลให้ตรงจริงจึงเป็นไปได้ยาก ดังเช่นพระไตรปิฎกของจีนนั้น บางเรื่องเป็นพระสูตรเดียวกัน แต่เมื่อไม่มีฉบับภาษาสันสกฤตที่เป็นตัวเดิม ก็เลยรวมเข้าชุดโดยเอาทั้งฉบับแปลของพระกุมารชีวะ (ราว พ.ศ. ๙๔๔) และฉบับแปลของหลวงจีนเหี้ยนจัง (ราว พ.ศ. ๑๑๘๘) เพิ่มความใหญ่โตให้แก่พระไตรปิฎกของมหายาน

เป็นอันว่า พระไตรปิฎกของมหายาน ตั้งแต่ฉบับใหญ่ของจีนและทิเบต ตลอดจนฉบับภาษาอื่นๆ ที่มีกระเส็นกระสาย ไม่ว่าจะพบที่ไหน ก็พูดได้ชัดเจนว่าเป็นของเกิดทีหลัง และเมื่อมองในแง่ของการรักษาคำสอนของพระพุทธเจ้า ก็อยู่ในสภาพง่อนแง่น นอกจากสืบหาพุทธพจน์ได้ยากแล้ว ก็ยังเป็นส่วนที่แต่งใหม่ใส่พระโอษฐ์เข้าไปอีก

ทั้งนี้ต่างจากพระไตรปิฎกบาลีของเถรวาทที่นอกจากเป็นของดั้งเดิมก่อนกว่าแล้ว ยังมีประวัติการรักษาสืบต่อมาอย่างมั่นคง ดังที่ปราชญ์พุทธศาสนาไม่ว่าที่ไหนๆ ไม่ต้องพูดถึงตัวเราเอง แม้ถึงตะวันตกและประเทศมหายานเองก็ยอมรับทั่วกัน

การพบพระไตรปิฎกอื่น ๆ นั้นก็เป็นข้อดีใน ๒ ประการ คือ

ประการที่ ๑ จะได้รู้ว่าเรื่องนั้นๆ ทางมหายานสอนว่าอย่างไร และเมื่อพูดถึงมหายานก็ต้องแยกนิกายด้วยว่า นิกายไหนของมหายานสอนไว้ว่าอย่างไร แต่ไม่ใช่หมายความว่าจะเอามาปะปนกัน

(มหายานด้วยกันเองเขาก็ไม่ยอมให้ต่างนิกายมาปนกับเขา) แต่เอามาเทียบเพียงให้รู้ว่า ในเรื่องนี้ เช่น นิพพาน ทางเถรวาทสอนว่าอย่างนี้ มหายานนิกายนี้สอนว่าอย่างนี้ มหายานนิกายนั้นสอนว่าอย่างนั้น

ที่เป็นอย่างนี้ก็เพราะนิกายมหายานนั้นแตกแยกกันออกไปมาก ตามคำสอนของอาจารย์ในแต่ละนิกาย ดังที่เรียกชื่อมหายานอีกอย่างหนึ่งว่า *อาจารยวาท* (บาลีว่า *อาจริยวาท*) มหายานเองก็ไม่ลงกัน เราควรจะปล่อยให้มหายานเถียงกัน ดีกว่าจะไปเถียงด้วย ถ้าเราเอาคำสอนมหายานจากพระไตรปิฎกมหายานเข้ามาละก็จะยุ่งกันใหญ่ เพราะมหายานเองก็ยุ่งกันอยู่แล้ว

ประการที่ ๒ ยิ่งค้นพบพระไตรปิฎกในประเทศอื่นๆ มากเท่าไรก็ยิ่งเป็นการช่วยย้ำให้เราได้หลักฐานมายืนยันเรื่องราวที่พระไตรปิฎกบาลีของเราได้บันทึกไว้ชัดเจนก่อนตั้งแต่ พ.ศ. ๒๓๕ แล้วว่าท่านได้ชำระสะสางนิกายแตกแยกแปลกปลอมทั้งหลาย แสดงว่าลัทธิเช่นนั้นเกิดขึ้นจริงๆ ดังหลักฐานที่ได้พบภายหลังเหล่านั้น

ถ้าตีรวนพระไตรปิฎกได้ ก็ถอนรากพระสงฆ์ไทยสำเร็จ

เรื่องนี้จะต้องทำความเข้าใจให้ชัด เวลาพูดจะต้องจำแนกว่าเถรวาทหรือพระไตรปิฎกเถรวาทว่าอย่างนี้ พระไตรปิฎกมหายานว่าอย่างนี้ ถ้าไม่ทำอย่างนี้จะสับสนปนเปเกิดปัญหามากมายยุ่งกันไม่จบ และพระพุทธศาสนาที่แท้ก็จะหมดไปด้วย

ยกตัวอย่าง ดังที่กล่าวแล้วว่าในประเทศญี่ปุ่นมีพุทธศาสนามหายานหลายนิกาย และแยกนิกายย่อยเป็นร้อยๆ นิกาย เอาเฉพาะ

นิกายใหญ่ ๕ นิกาย ก็สอนและปฏิบัติต่างกันมากมาย

เวลานี้สิ่งหนึ่งที่พระมหายานของญี่ปุ่นทุกนิกายรักษาไว้ไม่ได้ก็คือเพศพรหมจรรย์ นิกายเซนที่ว่ารักษาไว้ด้วยดีมานาน เดี๋ยวนี้ตัวอาจารย์เจ้าสำนักก็มีครอบครัวกันไป

พระญี่ปุ่นบางนิกาย อย่างนิกายชิน นอกจากมีครอบครัวแล้ว ยังทำธุรกิจ เป็นเจ้าของโรงงานอุตสาหกรรม เป็นเจ้าของกิจการทำการค้าพาณิชย์ต่างๆ

โซกะงักไก สมาคมชาวพุทธ ที่ตั้งขึ้นเป็นขบวนการในนิกายนิจิเรน ได้ตั้งพรรคการเมืองโกเมโตขึ้นเมื่อปี ๒๕๐๗ นับว่าเป็นการก้าวเข้าสู่วงการเมือง แม้จะไม่เต็มตัวและเต็มที่เหมือนในอดีต

พระญี่ปุ่นบางนิกายนั้นในประวัติศาสตร์ถึงกับตั้งกองทัพของตนเอง มีอำนาจทางการเมืองและทางการทหารมาก แข่งอำนาจกับทางฝ่ายบ้านเมืองนั้น หรือแข่งอำนาจกับพวกขุนนาง จนในที่สุดทางฝ่ายบ้านเมืองทนไม่ไหว ต้องยกทัพเข้ามาปราบปรามทำสงครามกัน ดังเช่น ขุนศึกกิโยโมริ ยกทัพไปปราบและทำลายวัดโตไดและวัดโกฟุกุ แห่งเมืองนารา ใน พ.ศ. ๑๗๒๓ หรือในยุคต่อมาขุนศึกซามูไรโนบุนางะทำลายวัดเอนริอากุสำเร็จ ใน พ.ศ. ๒๑๑๔ และต่อสู้กับพระนักรบแห่งวัดฮองอันอยู่กว่า ๑๐ ปี จึงเอาชนะได้ ใน พ.ศ. ๒๑๒๓

ส่วนทางพระพุทธศาสนาเถรวาทนั้น ก็อย่างที่กล่าวแล้วว่ารักษาวินัยแบบแผนคำสอนหลักการเดิมไว้อย่างแม่นยำที่สุด เพราะฉะนั้นสภาพสับสนและเหตุการณ์แปลกๆ อย่างนั้นจะไม่เกิดขึ้น เพราะวินัยที่พระรักษานั้น ป้องกันไว้อย่างรัดกุมที่สุด ไม่มีทาง

ที่จะคลาดเคลื่อนไปได้ นอกเสียจากว่าเราจะไม่รักษาพระไตรปิฎกบาลีนี้ไว้

ถ้าไม่รู้จักแยกอย่างที่ว่าข้างต้น ต่อไปก็อาจจะมีการกล่าวอ้าง เช่นอาจจะมีพระภิกษุบางรูปพูดขึ้นมาว่า เอ๊ะ! ที่ประเทศญี่ปุ่น พระไตรปิฎกฉบับนิกายนั้นไม่เห็นมีพุทธบัญญัติข้อนั้น หรือว่า บางนิกายไม่เห็นต้องให้ความสำคัญมากมายแก่พระไตรปิฎก เพราะเขานับถืออาจารย์เป็นใหญ่ เขาก็เป็นพระพุทธศาสนาอยู่ได้ เขาไม่ได้ถือวินัยอย่างเรา วินัยข้อนั้นๆ ไม่มีในพระไตรปิฎกของญี่ปุ่น เขาถืออย่างนั้น ๆ แล้วทำไมเราจะต้องมาถืออย่างนี้ด้วย

หากเป็นอย่างว่านั้น ก็อาจจะเป็นไปได้ว่า พระไทยต่อไป จะรักษาความเป็นพระภิกษุแบบเถรวาทไว้ไม่ได้ จะมีครอบครัว หรือจะทำธุรกิจอุตสาหกรรม เป็นเจ้าของโรงงาน เป็นเจ้าของกิจการค้าขาย ทำการค้าพาณิชย์ ตลอดกระทั่งมีอำนาจในทางการเมือง อย่างที่เคยเป็นหรือเป็นอยู่ในประเทศญี่ปุ่นและในบางประเทศอื่น ๆ

ในด้านหลักการทางธรรม ถ้าเอาพระไตรปิฎกฉบับอื่นๆ มาอ้างกันสับสน ต่อไปก็อาจจะมีภิกษุบางรูปพูดว่า เอ๊ะ! ในประเทศญี่ปุ่นนั้นบางนิกายเขามีพระสูตรอื่นๆ ที่เราไม่มี อย่างเช่น สุขาวตีวยูหสูตร ที่เป็นหลักสำคัญของนิกายโจโด และนิกายชิน ซึ่งเป็นนิกายที่นักบวชมีบุตรภรรยา และทำกิจการธุรกิจอุตสาหกรรมที่กล่าวมาแล้ว

สุขาวตีวยูหสูตรนั้นสอนว่า มีสวรรค์ทิศตะวันตก เรียกว่า แดนสุขาวดี ที่มีพระพุทธเจ้าชื่อว่า อมิตาภะ ประทับอยู่ ใครอยากจะเกิดในสวรรค์สุขาวดีก็ให้เอ่ยนามพระองค์ให้มากที่สุดโดยเฉพาะ

เวลาตาย ก็จะได้ไปอยู่กับพระอมิตาภะ และรอเข้านิพพานที่นั่น ถ้าใครเกิดบอกว่าพระสูตรนี้ไม่มีในพระไตรปิฎกบาลีของเรา น่าจะเอาเข้ามาด้วยอย่างนี้เป็นต้น จะว่าอย่างไร ความชัดเจนในหลักการและในคัมภีร์ของตนเองนี้จึงเป็นเรื่องที่สำคัญอย่างยิ่ง

คัมภีร์พระไตรปิฎกบาลีของเถรวาทนั้นเป็นของที่สืบมาจากการสังคายนาครั้งแรก จึงถือว่าต้นเดิมที่สุด และก็ได้ชำระสะสางความเห็นแตกแยกแปลกปลอม โดยเฉพาะในการสังคายนาครั้งที่ ๓ สมัยพระเจ้าอโศกมหาราช พ.ศ. ๒๓๕ นั้น เป็นที่ชัดเจนจะแจ้งอยู่แล้วว่าอะไรใช่ อะไรไม่ใช่คำสอนของพระพุทธศาสนาแบบเดิมแท้ที่เรียกว่าเถรวาทนี้

จริงอยู่ในเรื่องปลีกย่อยเล็กๆ น้อยๆ อาจจะมีอะไรที่ไม่ชัดเจนได้เป็นเรื่องธรรมดา เช่นอย่างพระเทวทัตกับพระสารีบุตรใครจะมีอายุมากกว่ากันอย่างนี้ อาจจะหาหลักฐานไม่ได้ หรือว่าต้นโพธิ์ชื่อว่าอานันทโพธิที่พระเชตวันปลูกขึ้นปีไหนในระหว่างพุทธกิจ ๔๕ พรรษา ดังนี้เป็นต้น แต่เรื่องเหล่านี้ไม่ใช่ข้อสำคัญ สิ่งที่สำคัญก็คือหลักการใหญ่ๆ อย่างที่กล่าวแล้ว เช่นนิพพานนั้นจะต้องชัดเจน ท่านไม่ปล่อยไว้ให้คลุมเครือ ดังที่กล่าวแล้ว

ยิ่งเป็นเรื่องที่ผู้ปฏิบัติหรือศาสนิกไม่อาจจะรู้เข้าใจได้ ถ้าพระศาสดาไม่วางหลักการไว้ให้ชัดเจน คำสอนของพระองค์ก็แทบจะไม่เกิดประโยชน์ เพราะผู้ปฏิบัติไม่รู้ว่าตนปฏิบัติอะไรอยู่ เป็นการปฏิบัติคำสอนของพระพุทธเจ้า หรือปฏิบัติคำสอนของเจ้าสำนักที่คิดขึ้นเองใหม่ หรือปฏิบัติอะไรที่เป็นความคิดเห็นส่วนตัวของเขาเอง หรือแม้แต่ปฏิบัติลัทธิอื่นนอกพระพุทธศาสนา

จริงอยู่ พระไตรปิฎกมหายานที่แปลไปเป็นภาษาจีนเป็นต้นแล้ว อาจให้ประโยชน์ได้บ้างในแง่ที่จะเทียบเคียงคำสอนเล็กๆ น้อยๆ เช่นข้อความในคาถาบางคาถา ว่ามีแปลกกันอย่างไร แต่นั่นไม่ใช่เรื่องหลักการ ส่วนตัวหลักการใหญ่นั้นท่านวางไว้และชำระสะสางกันชัดเจนไปแล้ว มีแต่พูดได้ว่า เถรวาทสอนว่าอย่างนี้ มหายานสอนว่าอย่างนั้น หรือมหายานนิกายนี้ว่าอย่างนี้ มหายานนิกายนั้นว่าอย่างนั้น เป็นต้นเท่านั้น ไม่ใช่เรื่องที่จะมาปะปนกัน

เมื่อชาวพุทธยังนับถือพระไตรปิฎก ก็ยังเคารพพระพุทธเจ้า และมีพระศาสดาองค์เดียวกัน

ประโยชน์ที่พุทธศาสนิกชนต้องการ คือ พระพุทธศาสนาแท้ที่เป็นพระดำรัสตรัสสอนของพระพุทธเจ้า พระไตรปิฎกเป็นแหล่งที่บรรจุพระดำรัสตรัสสอนที่เราต้องการนั้น และเป็นที่ยอมรับทั่วกัน รวมทั้งนักปราชญ์พุทธศาสนาของมหายานว่า พระไตรปิฎกบาลีของเถรวาทนี้ เป็นหลักฐานแสดงพุทธวจนะที่

- ดั้งเดิมแท้เก่าแก่ที่สุด
- รักษาคำสอนของพระพุทธเจ้าไว้ได้แม่นยำที่สุด
- ครบถ้วนสมบูรณ์ที่สุด

ที่ว่านี้มิใช่หมายความว่า พระไตรปิฎกบาลีจะมีพุทธดำรัสครบถ้วนทุกถ้อยคำของพระพุทธเจ้า หรือว่าทุกถ้อยคำในพระไตรปิฎกเป็นพุทธดำรัส แต่หมายความว่าพุทธพจน์เท่าที่บันทึกไว้ได้และมีมาถึงเรา อยู่ในพระไตรปิฎก พระไตรปิฎกนั้นเรียกได้ว่าเป็นแหล่งเดียวที่เราจะหาคำสอนที่แท้ของพระพุทธเจ้าได้

เมื่อเรานับถือพระพุทธศาสนา และปฏิบัติพระพุทธศาสนา ก็คือเรายอมรับและต้องการปฏิบัติตามที่พระพุทธเจ้าตรัสสอน ซึ่งหมายความว่า เราจะต้องไปเฝ้าและไปฟังพระพุทธเจ้าตรัสเอง ถึงจะมีใคร เช่นครูอาจารย์ช่วยเล่าต่อให้ฟัง ก็ไม่เท่าได้ไปฟังพระองค์ตรัสเอง เพราะฉะนั้น แม้แต่ในสมัยพุทธกาล คนที่อยู่เมืองไกล ได้ฟังคำสอนของพระพุทธเจ้าจากพระอาจารย์นำเข้าสู่พระพุทธศาสนาแล้ว ต่อมาในที่สุดก็เพียรพยายามเดินทางบุกป่าฝ่าดงแสนไกล มาเฝ้าพระพุทธเจ้า

บัดนี้ เมื่อพระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้ว เราจึงไม่มีทางเลี่ยงที่จะต้องไปหาและไปเอาคำสอนของพระองค์จากพระไตรปิฎก และใช้คำตรัสสอนในพระไตรปิฎกนั้นเป็นเกณฑ์ตัดสินว่า สิ่งที่ใครก็ตามเชื่อถือหรือปฏิบัติอยู่ เป็นพระพุทธศาสนาหรือไม่

ใครก็ตามที่กล่าวอ้างว่าตนปฏิบัติได้โดยไม่ต้องอาศัยพระไตรปิฎก ก็คือพูดว่า ตนปฏิบัติได้โดยไม่ต้องอาศัยพระพุทธเจ้า เมื่อเขาปฏิบัติโดยไม่อาศัยคำตรัสสอนของพระพุทธเจ้า เราจะเรียกการปฏิบัตินั้นว่าเป็นพระพุทธศาสนาได้อย่างไร แน่นอนว่านั่นเป็นการปฏิบัติลัทธิความเชื่อหรือความคิดเห็นของตัวเขาเอง หรือของใครอื่นที่คิดข้อปฏิบัตินั้นขึ้นมา หรืออย่างดีก็เป็นความที่เอามาเล่าต่อจากพระไตรปิฎก แบบฟังตามๆ กันมา ซึ่งเสี่ยงต่อความคลาดเคลื่อนผิดเพี้ยน

เวลานี้ ชาวพุทธควรจะติติงและตักเตือนกันให้ตระหนักถึงความสำคัญของการปฏิบัติต่อพระพุทธเจ้าให้ถูกต้อง เพราะมีการกล่าวอ้างพระพุทธเจ้า หรือกล่าวอ้างพระพุทธศาสนา (แปลว่า

คำสอนของพระพุทธเจ้า) กันง่ายๆ โดยมิได้มีการตรวจสอบว่าพระองค์ตรัสไว้หรือไม่ หรือเป็นเพียงความเชื่อหรือการคิดเอาของตนเอง ซึ่งถ้าไม่ถือว่าเป็นการกล่าวตู่พระพุทธเจ้า ก็เป็นการไม่เป็นธรรมต่อพระองค์ และถ้าไม่ถือว่าเป็นการหลอกประชาชน ก็เป็นความไม่ให้ความเป็นธรรมแก่ประชาชน เช่นเดียวกัน

ในเมืองไทยของเรา น่าเป็นห่วงว่ากำลังมีความโน้มเอียงจะเป็นอาจริยวาทกันมาก มักมีการอ้างพระเถระ พระมหาเถระองค์นั้นองค์นี้ จนจะกลายเป็นการเอาอาจารย์ของตนไปตัดสินพระพุทธเจ้า แทนที่จะอัญเชิญพระพุทธเจ้ามาเป็นมาตรฐานแก่อาจารย์

ที่จริงนั้น คำสอนของพระเถระ และครูอาจารย์ที่เราเรียกกันนี้ ตามเกณฑ์มาตรฐาน ท่านไม่ยอมให้เรียกว่าเป็นอาจริยวาทเลย ท่านยอมให้เป็นอัตตโนมติเท่านั้น

คำสอนของพระเถระ และพระอาจารย์ทั้งหลายนั้น เป็นเครื่องช่วยเราในการศึกษา และช่วยสื่อหรือโยงเราเข้าหาพระพุทธเจ้าเท่านั้น ไม่ใช่เป็นเกณฑ์วินิจฉัยหรือตัดสินพระพุทธศาสนา อย่าว่าแต่พระเถระและพระมหาเถระรุ่นหลังๆ เหล่านี้เลย แม้แต่พระธรรมเสนาบดีสารีบุตร อัครสาวกสูงสุด เมื่อมีปัญหาข้อธรรม ก็ยังมีความเคารพต่อองค์พระศาสดา นำถวายพระพุทธเจ้าทรงวินิจฉัย

แม้พระมหากัสสปเถระ พระอุบาลีผู้ยอดแห่งวินัยธร และพระธรรมภัณฑาคาริกอานนท์ พร้อมด้วยพระอรหันตสาวก รวมด้วยกัน ๕๐๐ รูป ผู้ทันเห็นทันเฝ้าทันตามเสด็จพระพุทธเจ้า ก็พร้อมใจกันยกให้พระธรรมวินัยที่มาอยู่ในพระไตรปิฎกนี้มีความสำคัญเหนือกว่า

วาทะของท่านนั้นๆ เอง

เมื่อชาวพุทธทั้งปวงยังนับถือและรักษาคำสอนของพระพุทธเจ้าในพระไตรปิฎก ก็ยังสมควรแก่คำที่เรียกว่าเป็นผู้นับถือพระพุทธศาสนา และมีหลักที่จะยึดเหนี่ยวให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน โดยมีพระพุทธเจ้าองค์หนึ่งองค์เดียวกัน เป็นแกนกลางและเป็นศูนย์รวม

ถ้าหลักคำสอนยังมีมาตรฐานรักษา พระพุทธศาสนาก็อยู่ไปได้ถึงลูกหลาน

แท้ที่จริง บุคคล ๒ ประเภทนี้ เท่ากับประกาศตัวอยู่โดยนัยว่ามิได้นับถือพระพุทธศาสนา มิต้องพูดถึงว่าจะเป็นพระภิกษุหรือผู้บวชอยู่ในพระธรรมวินัย กล่าวคือ

๑. ผู้กล่าวอ้างว่า ตนปฏิบัติได้เอง โดยไม่ต้องอาศัย ไม่ต้องฟัง ไม่ต้องสดับคำสอนของพระพุทธเจ้า

๒. ผู้ปฏิเสธคำสอนของพระพุทธเจ้า ดังที่มีมาถึงเราในพระไตรปิฎก

ที่พูดทั้งนี้มิใช่หมายความว่าจะต้องยอมรับคำและความทุกอย่างในพระไตรปิฎก โดยมิให้สงสัยหรือไต่ถาม ในพระพุทธศาสนาไม่มีการผูกขาดเช่นนั้น เพราะท่านเปิดเสรีภาพให้แม้แต่ที่จะปฏิเสธพระไตรปิฎก และปฏิเสธพระพุทธเจ้า แล้วปฏิบัติการอย่างซื่อตรงโดยสละภิกขุภาวะหรือไม่อยู่ในพระพุทธศาสนาต่อไป แต่สำหรับผู้ที่ยังนับถือพระพุทธศาสนา ก็ต้องปฏิบัติการตรงไปตรงมาเช่นเดียวกัน กล่าวคือ การนับถือพระพุทธศาสนา แปลว่านับถือคำสอนของ

พระพุทธเจ้า จึงต้องเพียรหาคำสอนของพระองค์ผู้เป็นพระศาสดาในพระไตรปิฎก

เมื่อสงสัยคำหรือความใดแม้แต่ในพระไตรปิฎก ก็ไม่จำเป็นต้องเชื่อทันทีอย่างผูกขาด แต่สามารถตรวจสอบก่อน ดังที่พระพุทธเจ้าได้ทรงวางหลักทั่วไปไว้แล้ว ซึ่งสำหรับพวกเราบัดนี้ก็คือการใช้คำสั่งสอนในพระไตรปิฎก ตรวจสอบแม้แต่คำสั่งสอนในพระไตรปิฎกด้วยกันเอง

ในสมัยพุทธกาล พระพุทธเจ้าได้ตรัสหลัก***มหาปเทส ๔*** **ไว้** ได้แก่ ที่อ้างอิงใหญ่ หรือหลักใหญ่สำหรับใช้อ้างเพื่อสอบสวนเทียบเคียง เริ่มแต่หมวดแรก ที่เป็นชุดใหญ่ ซึ่งแยกเป็น

๑. **พุทธาปเทส** (ยกเอาพระพุทธเจ้าขึ้นอ้าง)

๒. **สังฆาปเทส** (ยกเอาสงฆ์ทั้งหมู่ขึ้นอ้าง)

๓. **สัมพหุลัตเถราปเทส** (ยกเอาพระเถระจำนวนมากขึ้นอ้าง)

๔. **เอกเถราปเทส** (ยกเอาพระเถระรูปหนึ่งขึ้นอ้าง)[๑]

(ที.ม. ๑๐/๑๑๓/๑๔๔; องฺ.จตุกฺก. ๒๑/๑๘๐/๒๒๗)

ทั้ง ๔ กรณีนี้ พึง “ตรวจสอบในสูตร พึงเทียบเคียงในวินัย” ถ้าลงกัน สมกัน จึงยอมรับได้[๒]

นอกจากนั้น ถ้าเป็นปัญหาหรือข้อสงสัยที่จำกัดลงมาในส่วนพระวินัย ก็สามารถใช้หลัก***มหาปเทส ๔*** ชุดที่ ๒ ตรวจสอบ ซึ่งจะไม่กล่าวรายละเอียดในที่นี้ เพราะนักวินัยทราบกันดี (ดู *วินย.*

---

[๑] ข้อ ๓ และ ๔ บางทีท่านเรียกให้สั้นว่า **คณาปเทส** และ **ปุคฺคลาปเทส** ตามลำดับ *(องฺ.ฏีกา ๒/๔๔๓)*

[๒] เมื่อพระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้ว การอ้างก็เหลือเพียงข้อ ๒-๓-๔ และทั้งหมดนั้นปัจจุบันหมายถึงตรวจสอบกับพระไตรปิฎก

๕/๙๒/๑๓๑)

เมื่อพิจารณากว้างออกไป โดยครอบคลุมถึงคำสอนรุ่นหลังๆ หรือลำดับรองลงมา ท่านก็มีหลักเกณฑ์ที่จะให้ความสำคัญในการวินิจฉัยลดหลั่นกันลงมา โดยวางเกณฑ์วินิจฉัยคำสอนความเชื่อและการปฏิบัติ เป็น ๔ ขั้น คือ (ดู *ที.อ.๒/๑๗๒/; วินย.อ.๑/๒๗๑; วินย.ฏีกา ๓/๓๕๒)*

๑. สุตตะ ได้แก่ พระไตรปิฎก

๒. สุตตานุโลม ได้แก่ มหาปเทส (ยอมรับอรรถกถาด้วย)

๓. อาจริยวาท ได้แก่ อรรถกถา (พ่วงฎีกา อนุฎีกาด้วย)

๔. อัตตโนมติ ได้แก่ มติของบุคคลที่นอกจากสามข้อต้น

"สุตตะ" คือพุทธพจน์ที่มาในพระไตรปิฎกนั้น ท่านถือเป็นมาตรฐานใหญ่ หรือเกณฑ์สูงสุด ดังคำที่ว่า

> "แท้จริง สุตตะ เป็นของคืนกลับไม่ได้ มีค่าเท่ากับการกสงฆ์ (ที่ประชุมพระอรหันตสาวก ๕๐๐ รูป ผู้ทำสังคายนาครั้งที่ ๑) เป็นเหมือนครั้งที่พระพุทธเจ้าทั้งหลายยังสถิตอยู่" *(วินย.อ. ๑/๒๓๒)*

> "เพราะว่า เมื่อค้านสุตตะ ก็คือ ค้านพระพุทธเจ้า" *(วินย.ฏีกา.๒/๗๑)*

พาหิรกสูตร (สูตรภายนอก คือสูตรที่ไม่ได้ขึ้นสู่สังคายนาทั้ง ๓ ครั้งใหญ่) ตลอดถึงพระสูตรของนิกาย*มหาสังฆิกะ* (นิกายใหญ่ที่จัดเป็นหินยานที่สืบต่อจากภิกษุวัชชีบุตร และต่อมาพัฒนาเป็นมหายาน) ท่านก็จัดเข้าเกณฑ์ไว้แล้วว่า

> "...ไม่พึงยึดถือ ควรตั้งอยู่ในอัตตโนมตินั่นแหละ หมายความว่า อัตตโนมติ ในนิกายของตน (เถรวาท) ยังสำคัญกว่าสูตรที่นำมาจากนิกายอื่น" *(วินย.ฏีกา ๒/๗๒)*

นี้เป็นตัวอย่างหลักเกณฑ์ต่างๆ ที่พระเถระในอดีตได้ถือปฏิบัติในการดำรงรักษาพระธรรมวินัยสืบกันมา ซึ่งแสดงให้เห็นทั้งประสบการณ์ในการทำงาน และจิตใจที่ให้ความสำคัญแก่พระธรรมวินัยนั้นอย่างมั่นคงยิ่งในหลักการ ท่านจึงรักษาพระพุทธศาสนาให้คงอยู่ยืนนานมาถึงเราได้ ชนิดที่ว่าแม้พวกเราในปัจจุบันจะไม่เอาใจใส่ คนยุคต่อไปที่ตื่นตัวขึ้นมา ก็ยังมีโอกาสเข้าถึงพระพุทธศาสนาได้อีก

นอกจากหลักฐาน ยังมีหลักการ ที่เป็นมาตรฐานสำหรับวัดคำสอน

ขอแทรกเรื่องควรทราบเพิ่มเติมที่สำคัญสักหน่อย ที่กล่าวมานั้นเป็นเกณฑ์ตรวจสอบหลักฐานที่มา หรือที่รองรับคำสอนของพระพุทธเจ้า หลักฐานเหล่านี้เป็นที่รองรับหลักการของพระพุทธศาสนา ซึ่งทำให้วินิจฉัยได้ว่า คำความที่ใครก็ตามยกมาอ้าง เป็นคำตรัสของพระพุทธเจ้าหรือเป็นคำสอนในพระพุทธศาสนาหรือไม่ เชื่อถือได้หรือไม่ และแค่ไหนเพียงใด

ยังมีเกณฑ์ตรวจสอบอีกอย่างหนึ่ง คือ คำตรัสของพระพุทธเจ้า (ซึ่งอยู่ในหลักฐานที่ถูกต้อง) ที่แสดงหลักการสำหรับใช้วินิจฉัยคำสอน และการประพฤติปฏิบัติทั่วไป ว่าถูกต้องตามหลักพุทธศาสนาหรือไม่ เรียกง่ายๆ ว่า หลักตัดสินพระธรรมวินัย (ที่พูดไปก่อนนั้นเป็นเกณฑ์ตัดสินหลักฐานที่แสดงพระธรรมวินัย)

หลักตัดสินพระธรรมวินัยนี้ พระพุทธเจ้าตรัสแก่พระมหาปชาบดีโคตมีเถรีครั้งหนึ่ง และแก่พระอุบาลีเถระครั้งหนึ่ง

ชุดที่ตรัสแก่พระมหาปชาบดีโคตมีเถรี มี ๘ ข้อ ใจความว่า

“ธรรมเหล่าใด เป็นไปเพื่อ

๑. **สราคะ** (ความติดใคร่ย้อมใจ)

๒. **สังโยค** (ความผูกรัดมัดตัวอยู่ในวังวนแห่งทุกข์)

๓. **อาจยะ** (ความพอกพูนกิเลส)

๔. **มหิจฉตา** (ความมักมากอยากใหญ่)

๕. **อสันตุฏฐี** (ความไม่รู้จักพอ)

๖. **สังคณิกา** (ความมั่วสุมคลุกคลี)

๗. **โกสัชชะ** (ความเกียจคร้าน)

๘. **ทุพภรตา** (ความเป็นคนเลี้ยงยาก)

ธรรมเหล่านี้ พึงรู้ว่าไม่ใช่ธรรม ไม่ใช่วินัย ไม่ใช่สัตถุสาสน์ (คำสอนของพระศาสดา)

ส่วนธรรมเหล่าใด เป็นไปเพื่อ

๑. **วิราคะ** (ความคลายออกเป็นอิสระ)

๒. **วิสังโยค** (ความเปลื้องตนจากวังวนแห่งทุกข์)

๓. **อปจยะ** (ความไม่พอกพูนกิเลส)

๔. **อัปปิจฉตา** (ความมักน้อย ไม่มักมากอยากใหญ่)

๕. **สันตุฏฐี** (ความสันโดษ)

๖. **ปวิเวก** (ความสงัด)

๗. **วิริยารัมภะ** (ความเร่งระดมเพียร)

๘. **สุภรตา** (ความเป็นผู้เลี้ยงง่าย)

ธรรมเหล่านี้ พึงรู้ว่าเป็นธรรม เป็นวินัย เป็นสัตถุสาสน์”

(วินย.๗/๕๒๓/๓๓๑)

ส่วนชุดที่ตรัสแก่พระอุบาลีเถระมี ๗ ข้อ ใจความว่า

“ธรรมเหล่าใด เป็นไปเพื่อ

๑. เอกันตนิพพิทา (ความหน่ายหายติดได้สิ้นเชิง)

๒. วิราคะ (ความคลายออกเป็นอิสระ)

๓. นิโรธ (ความดับกิเลสได้ไม่มีทุกข์เกิดขึ้น)

๔. อุปสมะ (ความสงบที่กิเลสระงับราบคาบไป)

๕. อภิญญา (ความรู้ประจักษ์ตรงต่อความจริงจำเพาะ)

๖. สัมโพธะ (ความตรัสรู้หยั่งเห็นความจริงเต็มพร้อม)

๗. นิพพาน (ภาวะดับทุกข์หายร้อนเย็นสนิท)

ธรรมเหล่านี้พึงรู้ว่า เป็นธรรม เป็นวินัย เป็นสัตถุสาสน์ (คำสอนของพระศาสดา)” *(องฺ.สตฺตก. ๒๓/๘๐/๑๔๖)*

ถ้าตรงข้ามกับข้างต้นนี้ ก็ไม่ใช่ธรรม ไม่ใช่วินัย ไม่ใช่สัตถุสาสน์

เพราะยังมีพระไตรปิฎกเถรวาทไว้เป็นมาตรฐาน พระมหายานจึงมีโอกาสย้อนกลับมาหาพุทธพจน์ที่แท้

มองในทางกลับกัน ถ้าพระเถระในอดีตเป็นอย่างที่พวกเราเป็นกันอยู่เวลานี้ ก็เห็นได้ชัดว่าพระพุทธศาสนาคงไม่อยู่ยืนยาวมาถึงปัจจุบันได้แน่ หรือถ้าอยู่ก็คงเป็นคล้ายอย่างพระมหายานในญี่ปุ่น ที่นอกจากมีครอบครัว เป็นนักธุรกิจ ฯลฯ แล้วก็ยังแตกแยกย่อยออกไปมากมายเป็นร้อยๆ นิกายย่อย

ที่มหายานเป็นอย่างนี้ ก็สืบมาแต่เดิม คือแตกแยกย่อยกันมาเรื่อยๆ ตั้งแต่ก่อนเป็นมหายาน คือตั้งแต่ยุคเดิมที่เป็นหินยาน ซึ่งคัมภีร์ของเถรวาทได้บันทึกเรื่องราวไว้แต่ต้น ขอเล่าโดยย่อ

เมื่อพระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้วได้ ๑ ศตวรรษ คือ ถึง พ.ศ. ๑๐๐ ภิกษุพวกหนึ่งเรียกว่า "วัชชีบุตร" ได้ถือตามลัทธิอาจารย์ (อาจริยวาท) ว่าการไม่ปฏิบัติตามพุทธบัญญัติบางอย่าง รวม ๑๐ ข้อ ไม่เป็นความผิด เป็นเหตุให้พระเถระผู้ต้องการรักษาพระธรรมวินัยไว้ตามเดิมแบบเถรวาท ได้จัดให้มีการสังคายนาครั้งที่ ๒ ขึ้น

อย่างไรก็ตาม ภิกษุวัชชีบุตรไม่ยอม และได้แยกตัวไปตั้งเป็นนิกายขึ้นต่างหาก เรียกชื่อว่า "มหาสังฆิกะ" (พวกสงฆ์หมู่ใหญ่) เป็นอาจริยวาทกลุ่มแรก พอแยกออกไปแล้ว ปรากฏว่าลัทธิถือตามอาจารย์ (อาจริยวาท) ก็เกิดมากขึ้น มหาสังฆิกะได้แตกแยกย่อยออกไป จนกลายเป็นอาจริยวาท ๖ นิกายย่อย

ทางด้านเถรวาทเดิม ก็ได้มีอาจริยวาทแยกตัวออกไป ๒ พวก แล้ว ๒ พวกนั้น ก็ไปแตกแยกย่อยออกไปเรื่อยๆ จนกลายเป็น ๑๑ อาจริยวาท

ความแตกแยกเกิดอาจริยวาทต่างๆ มากมายนี้ เกิดขึ้นในช่วงเวลา ๑๐๐ ปี ดังนั้น เมื่อถึง พ.ศ. ๒๐๐ จึงมีพระพุทธศาสนานิกายย่อยรวมทั้งหมด ๑๘ นิกาย[๑] เป็นเถรวาทดั้งเดิม ๑ กับ

---

[๑] การแตกแยกสรุปง่ายๆ คือ เริ่ม พ.ศ. ๑๐๐ จากเถรวาท ครั้งที่ ๑ พวกวัชชีบุตรแยกออกไปตั้งมหาสังฆิกะ เป็นอาจริยวาทแรกแล้ว จากมหาสังฆิกะ แตกเพิ่มอีก ๒ คือ โคกุลิกะ และเอกัพโยหาริก, จากโคกุลิกะ ก็แตกเพิ่มอีก ๒ คือ ปัณณัตติวาท กับพหุลิยะ (หรือพหุสสุติกะ) แล้วเกิดเจติยวาทเพิ่มซ้อนเข้ามาอีก รวมมหาสังฆิกะเองด้วยเป็นอาจริยวาท ๖

จากเถรวาทนั้น ครั้งที่ ๒ เกิดอาจริยวาท แยกออกไปอีก ๒ คือ มหิสาสกะ กับวัชชิปุตตกะ แล้ววัชชิปุตตกะไปแตกเพิ่มอีก ๔ (คือ ธัมมุตตริยะ ภัทรยานิก ฉันนาคาริก และสัมมติยะหรือสมิติยะ) ส่วนมหิสาสกะ ก็แตกเพิ่มอีก ๒ คือ สัพพัตถิกวาท (=สรวาสติวาทะ) กับธัมมคุตติกะ แล้วจากสัพพัตถิกวาท เกิดนิกายย่อยกัสสปิยะซึ่งแตกเพิ่มเป็นสังกันติกะ ซึ่งแตกต่อออกไปเป็นสุคตวาท รวมทั้งหมดเป็นอาจริยวาทใหม่ ๑๑

เมื่อนับทั้งหมด = เถรวาทเดิม + อาจริยวาทชุดแรก ๖ + อาจริยวาทชุดหลัง ๑๑

อาจริยวาท ๑๗ นิกาย

โดยนัยนี้ เมื่อถึงรัชกาลพระเจ้าอโศกมหาราช ใน พ.ศ. ๒๑๘ พระพุทธศาสนาซึ่งรุ่งเรืองในด้านการอุปถัมภ์บำรุง กลับไม่มีเอกภาพ มีการสั่งสอนลัทธิแปลกแยกกันมากมายสับสน จนทำให้ต้องจัดการสังคายนาครั้งใหญ่อีกเป็นครั้งที่ ๓ ใน พ.ศ. ๒๓๕

ในการสังคายนาครั้งที่ ๓ นี้ มีการชำระสะสางทิฏฐิต่างๆ ที่แตกแยกแปลกปลอม ดังที่ประมวลไว้ในพระไตรปิฎก เล่ม ๓๗ คือ *กถาวัตถุ* รวม ๒๑๙ หัวข้อ (เรียกว่า กถา) เริ่มด้วยข้อแรก คือ ลัทธิถืออัตตา ของพวกนิกายวัชชีบุตร และนิกายสมิติยะ พร้อมทั้งอัญญ-เดียรถีย์มากมาย มีความยาวเป็นพิเศษถึง ๘๓ หน้า เรียกรวมๆ ว่า "ปุคคลกถา"

นิกายมหาสังฆิกะเป็นเจ้าของทิฏฐิที่ท่านชำระสะสางครั้งนี้หลายเรื่อง (ไม่ต่ำกว่า ๑๙ เรื่อง) ยกตัวอย่าง เช่น พวกมหาสังฆิกะบางส่วน ถือทิฏฐิร่วมกับพวกนิกายสมิติยะ นิกายวัชชิปุตตกะ และนิกายสัพพัตถิกวาท (=สรวาสติวาท) ว่า พระอรหันต์ก็เสื่อมถอยจากอรหัตตผลที่บรรลุแล้ว กลับมาเป็นปุถุชนอีกได้ (เรื่องใน "ปริหานิกถา") ดังนี้เป็นต้น

หลังจากสังคายนาครั้งที่ ๓ แล้ว ก็เกิดมีเอกภาพขึ้นอย่างน้อยในส่วนกลางแห่งมหาอาณาจักรของพระเจ้าอโศกมหาราช และได้มีการส่งพระศาสนทูตไปประกาศพระศาสนา ๙ สาย ที่รู้กันว่าสายหนึ่งมายังทวาราวดี ซึ่งอยู่ในที่ตั้งของประเทศไทยปัจจุบันด้วย

รวมเป็น ๑๘ นิกาย (= เถรวาท ๑ + อาจริยวาท ๑๗) ทั้ง ๑๘ นิกายนี้ ถูกมหายานเรียกว่าหินยาน

อาจริยวาทเดิม ที่เป็นหินยานทั้ง ๑๗ นิกายสูญไปหมดแล้ว เหลือแต่***อาจริย-วาทปัจจุบัน*** คือมหายาน ที่พัฒนาจากมหาสังฆิกะ (อาจริยวาทแรกสุด ซึ่งก็สูญไปแล้ว)

อย่างไรก็ตาม ในรอบนอกของชมพูทวีป ไกลออกไป ก็ยังมีพระภิกษุที่ถืออาจริยวาทต่างๆ ไปเผยแพร่อยู่ จึงปรากฏต่อมาว่าหลังจากสมัยพระเจ้าอโศกมหาราชเกือบ ๔ ศตวรรษ ใน พ.ศ. ๖๒๑ พระเจ้ากนิษกมหาราชครองแผ่นดินแถบอินเดียภาคตะวันตกเฉียงเหนือ ที่เมืองบุรุษปุระ (ปัจจุบันคือ Peshawar ในปากีสถาน ไกลออกไปทางตะวันตกเฉียงเหนือ จากนครปาตลีบุตร ซึ่งปัจจุบันคือ Patna เมืองหลวงของพระเจ้าอโศกมหาราช ประมาณ ๑,๖๒๕ ก.ม.)

พระเจ้ากนิษกะทรงเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา ใฝ่พระทัยศึกษาธรรม ถึงกับนิมนต์พระภิกษุไปสอนธรรมแก่พระองค์ทุกวัน วันละรูป พระภิกษุแต่ละรูปสอนแตกต่างกันบ้าง ขัดกันบ้าง ทำให้ทรงสับสน จนกระทั่งทรงปรึกษาพระภิกษุรูปหนึ่ง ซึ่งได้ถวายคำแนะนำให้จัดการสังคายนาขึ้นประมาณ พ.ศ. ๖๔๓

สังคายนาครั้งนี้ ถือว่าเป็นของนิกายสัพพัตถิกวาท (สรวาสติวาทะ) และมีภิกษุมหายานร่วมด้วย ต่อมาแม้นิกายสรวาสติวาทะสูญสิ้นไปแล้ว เช่นเดียวกับอาจริยวาทยุคแรกที่เป็นหินยานหมดทั้ง ๑๗ นิกาย (มหาสังฆิกะได้พัฒนามาเป็นมหายาน) ทางฝ่ายมหายานก็นับเอาสังคายนาครั้งนี้ เป็นครั้งที่ ๓ ของตน (ไม่ยอมรับสังคายนาครั้งที่ ๓ ที่พระเจ้าอโศกมหาราชอุปถัมภ์ เมื่อ พ.ศ. ๒๓๕; และในทำนองเดียวกันทางเถรวาทก็ไม่นับการสังคายนาครั้งนี้)

พระเจ้ากนิษกะได้อุปถัมภ์บำรุงพระศาสนา และได้ทรงส่งสมณทูตไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาในเอเชียกลาง ซึ่งได้เป็นแหล่งสำคัญที่ทำให้พระพุทธศาสนามหายานแพร่หลายต่อไปสู่จีน เกาหลี มองโกเลีย และญี่ปุ่น

เมื่อพระพุทธศาสนามหายาน เจริญขึ้นในประเทศเหล่านั้นแล้ว ก็แตกแยกนิกายและสาขาย่อยออกไปๆ จนในที่สุดจึงมาเห็นกันว่า ถึงจะแตกแยกไปเป็นนิกายไหนๆ ก็ควรจะต้องศึกษาพระไตรปิฎกบาลีของเถรวาท เพื่อจะได้รู้หลักคำสอนตามพระพุทธพจน์ดั้งเดิม และมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน อย่างที่ Professor Mizuno กล่าวไว้ดังได้ยกมาให้ดูข้างต้น

สิ่งควรทำที่แท้ คือ เร่งชวนกันหันมายกเอาพระไตรปิฎกของเราขึ้นศึกษา

เอกสารของวัดพระธรรมกาย แสดงการยอมรับพระไตรปิฎกบาลีของเถรวาทว่า "เป็นแหล่งอ้างอิงของคำสอนในพระพุทธศาสนายุคดั้งเดิมที่สำคัญที่สุด" แต่เขียนต่อไปว่า

> "แต่นอกจากพระไตรปิฎกบาลีแล้ว ยังมีคำสอนยุคดั้งเดิมของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าอยู่ในคัมภีร์อื่นอีกหลายแหล่ง เช่น พระไตรปิฎกจีน พระไตรปิฎกธิเบต คัมภีร์สันสกฤต คัมภีร์ในภาษาคันธารี ภาษาเนปาลโบราณ ภาษาถิ่นโบราณของอินเดีย เอเชียกลางและที่อื่นๆ
>
> "การจะศึกษาให้เข้าใจคำสอนของพระพุทธศาสนายุคดั้งเดิมจริงๆ นั้น จึงมีความจำเป็นจะต้องศึกษา ให้เข้าใจคัมภีร์ทั้งหลายเหล่านี้ทั้งหมด นำเนื้อหาคัมภีร์ที่คล้ายกันมาเปรียบเทียบกัน วิเคราะห์ด้วยหลักทางวิชาการทั้งด้านภาษาศาสตร์ และอื่นๆ จึงจะได้ความเข้าใจที่รอบด้านสมบูรณ์"

เอกสารของวัดพระธรรมกาย ทั้งที่นี้และที่อื่น เมื่อกล่าวถึงพระไตรปิฎก จะมีลักษณะการพูดทำนองนี้ ซึ่งนอกจากสับสนแล้ว

ยังเป็นการสร้างความเข้าใจผิดที่ไม่ควรให้อภัย เช่น ออกชื่อคัมภีร์ในภาษาต่างๆ มากมายให้ดูน่าทึ่งประหนึ่งว่า แต่ละภาษาเหล่านั้นคงจะมีพุทธพจน์บันทึกไว้นอกเหนือจากที่เรารู้กันอีกมากมาย แต่แท้ที่จริงเอาเป็นหลักอะไรไม่ได้

คงจะไม่ต้องชี้แจงให้มากและยืดยาว ขอให้ทราบง่ายๆ สั้นๆ ว่าเรื่องทั้งหมดก่อนที่จะมาเป็นคัมภีร์อะไรต่างๆ ที่ยกมาอ้างข้างบนนี้ (ซึ่งส่วนมากเป็นเรื่องกระเส็นกระสาย บางอย่างก็ไม่ใช่แม้แต่จะเป็นคัมภีร์) พระเถระผู้รักษาพระพุทธศาสนา ยุค ๒๐๐ กว่าปีแรก ท่านรู้เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นกันดี และได้ชำระสะสางเสร็จสิ้นไปแล้ว หลังจากนั้น ถ้าจะมีการยอมรับกัน ก็เพียงพูดให้ชัดว่า คัมภีร์นั้นๆ เป็นของนิกายไหน และนิกายนั้นสอนว่าอย่างไร เช่น เถรวาทว่าอย่างไร มหายานนิกายย่อยนี้ว่าอย่างไร นิกายย่อยนั้นว่าอย่างไร ไม่ต้องมาสับสนกันอีก

ขอทบทวนเป็นข้อสรุปไว้ว่า

๑. พระไตรปิฎกบาลีของเถรวาทที่เรารักษาไว้ (แต่ไม่ค่อยศึกษากัน) นี้ เป็นที่ยอมรับกันทั่วแม้โดยฝ่ายมหายานเอง ว่าเป็นที่รวบรวมพระพุทธพจน์ที่ดั้งเดิม แม่นยำตรงตามจริง และครบถ้วนสมบูรณ์ที่สุด

๒. พระไตรปิฎกฉบับอื่นๆ ก็คือ ที่เป็นของมหายานนั้น แม้แต่นักวิชาการตะวันตก ที่***เอกสารของวัดพระธรรมกาย***ยกย่องว่าเป็น “ปราชญ์ใหญ่ทางพระพุทธศาสนา… ที่มีชื่อเสียงก้องโลก” ก็ยังพูดว่า “พระสูตรทั้งหลายของมหายาน พูดกันตรงไปตรงมา ก็คือคำนิพนธ์ยุคหลังที่บรรจุเข้าในพระโอษฐ์” ดังยกมาให้ดูข้างต้นแล้ว *(หน้า ๒๒)*

เรารู้กันดีอยู่แล้วว่า การรักษาพระพุทธศาสนานั้น เราต้องการคำสอนที่แท้จริงของพระพุทธเจ้า เมื่อพระสูตรของมหายานเป็นของแต่งใส่พระโอษฐ์ภายหลัง แล้วเราจะนำเอามาสับสนปะปนทำไม

๓. แม้ว่าพระไตรปิฎกมหายาน เช่น ฉบับภาษาจีน จะมีคำสอนเก่าครั้งหินยานอยู่ด้วย ก็แทบจะไม่มีคุณประโยชน์อะไรเป็นสาระที่เราจะพึงสนใจ นอกจากจะได้รู้ว่าเคยมีพุทธศาสนานิกายนั้นจริง และสอนว่าอย่างนั้นๆ ขอชี้แจงเล็กๆ น้อยๆ เช่น

ก) หินยานที่แตกแยกออกไปถึง ๑๗ นิกายและได้สูญสิ้นไปหมดแล้ว เป็นเรื่องเก่าที่ท่านสะสางเสร็จกันไปแล้ว ถ้าจะไปพบหลงเหลือบันทึกอยู่ในฉบับของจีนหรือแม้ภาษาอื่นๆ บ้าง ก็เป็นของส่วนเกิน ไม่ใช่เรื่องแปลกอะไร

ข) ในบรรดานิกายต่างๆ นั้น เถรวาทนี้เป็นหลักมาแต่เดิมก่อนมีการแตกแยก และแม้หลังแตกแยกแล้ว เมื่อนิกายอื่นสูญสิ้นไป เถรวาทก็ดำรงอยู่ต่อมา และเป็นที่รู้กันว่ารักษาคำสอนเดิมแท้ของพระพุทธเจ้าไว้แม่นยำครบถ้วนที่สุด เมื่อเป็นอย่างนี้ ควรจะตั้งใจศึกษาคำสอนที่ท่านเพียรพยายามรักษาไว้ให้นี้แหละให้ดี

ค) คำสอนของหินยานที่ว่ามีอยู่บ้างในพระไตรปิฎกมหายานฉบับภาษาจีนนั้น อย่างของนิกายสรวาสติวาทิน เดิมรักษาไว้ด้วยภาษาสันสกฤต กว่าจะได้แปลเป็นภาษาจีนก็ใกล้ พ.ศ. ๑๐๐๐ แล้ว และคัมภีร์สันสกฤตเดิมก็หายสูญไปมาก ความน่าเชื่อถือแม้แต่ในแง่ที่จะรักษาคำสอนของนิกายของตนเองก็เหลือน้อยลงไป

ที่จริงนั้น พระไตรปิฎก ตลอดจนคัมภีร์ทั้งหลายอื่นๆ ที่โน่นบ้าง ที่นี่บ้าง ของนิกายใด มีแค่ไหน เป็นอย่างไร ก็เป็นเรื่องที่รู้ๆ กัน

อยู่แล้ว ถึงแม้นานๆ จะมีการตื่นเต้นกันขึ้นว่าเกิดไปพบอะไรขึ้นมา เหมือนเป็นของแปลกใหม่ แต่แท้ที่จริงก็เป็นของนอกระดับมาตรฐาน และโดยมากก็เป็นของเกิดขึ้นรุ่นหลังกว่าคัมภีร์อรรถกถาของเรา ไม่ต้องพูดถึงการจะเอามาเทียบกับพระไตรปิฎกบาลี

คัมภีร์ หรือส่วนของคัมภีร์ ที่ว่าพบกันขึ้นบ้างนั้น ถ้าเรามีเวลาจะสนใจพิเศษก็ได้ในแง่ที่ว่าเป็นเครื่องประดับความรู้ เช่น เอาไว้พิสูจน์ว่าเป็นของนิกายเก่าที่สูญสิ้นไปแล้วนิกายไหน เป็นหลักฐานยืนยันเรื่องบางอย่างที่ท่านเล่าไว้ในคัมภีร์ของเราเรื่องไหนบ้าง ให้ความรู้ประกอบเกี่ยวกับเหตุการณ์และสภาพสังคมอย่างไรบ้างไหม เป็นต้น แต่ในแง่ตัวหลักการของพระศาสนาแท้ๆ แล้ว เรียกได้ว่าไม่มีผลอะไร

พระไตรปิฎกบาลี ๔๕ เล่ม และอรรถกถา ๕๕ เล่ม เพียง ๑๐๐ เล่มเท่านี้ก่อน ไม่นับคัมภีร์ภาษาบาลีเล่มอื่นๆ แม้แต่วิสุทธิมัคค์ที่ท่านรักษาไว้ให้เราศึกษามากมาย ขอให้ตั้งใจศึกษากันจริงๆ จังๆ บ้าง เพียง ๕ เล่ม ๑๐ เล่ม ก็ยังจะได้รู้จักพระพุทธศาสนาดีกว่าจะไปสนใจคัมภีร์ภายนอกที่กระจัดกระจายเหล่านั้น ซึ่งถ้ามีอะไรเป็นประโยชน์บ้าง ก็ไม่ต้องกังวล ผู้รู้ผู้ชำนาญก็จะเอามาบอกเราเอง หรือแม้ตัวเราจะต้องการรู้ก็ได้ แต่ควรจับหลักเถรวาทของตัวเองให้ชัดเสียก่อน

เวลานี้ก็รู้กันดี ใครๆ ก็ยอมรับว่า จะรู้พระพุทธศาสนาที่เป็นคำสอนแท้ของพระพุทธเจ้า ต้องศึกษาพระไตรปิฎกบาลีของเถรวาท และวงการมหายานอย่างในญี่ปุ่นก็เห็นกันแล้วว่า จะต้องหันมาศึกษาคำสอนเดิมของพระพุทธเจ้าในพระไตรปิฎกบาลีของเราเป็นฐาน

ดังได้กล่าวข้างต้น

สิ่งควรทำที่แน่แท้ก็คือ ควรจะปลุกเร้ากระตุ้นเตือนพวกเรากันเองนี่แหละ ให้หันมาศึกษาพระพุทธศาสนาที่แท้ จากแหล่งคำสอนที่อยู่ใกล้ตัวอยู่แล้วนี้กันเสียที ว่าธรรมะของพระพุทธเจ้าที่ถูกต้องเป็นอย่างไร

ถ้าไม่ยอมศึกษาเอง ก็ช่วยรักษาแหล่งคำสอนเดิมแท้นี้ไว้ เพื่อให้คนอื่นที่เขาเห็นคุณค่าจะได้มีโอกาสศึกษา โดยไม่ไปทำให้แปดเปื้อนเสียก่อน ด้วยความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ ก็ยังจะเป็นบุญกุศลแก่ตนได้ส่วนหนึ่ง

แต่ถ้าจะให้เจริญงอกงามและเข้มแข็งมั่นคงจริง จะต้องหมั่นเตือนจิตสำนึกกันไว้ว่า ชาวพุทธเรานี้ จะรักษาพระพุทธศาสนาให้ดำรงอยู่ด้วยความบริสุทธิ์ได้อย่างไร เพื่อมิให้ตนเองกลายเป็นผู้ทำลายมรดกสำคัญที่บรรพบุรุษได้อุตสาหะเพียรพยายามรักษากันมาตั้งเป็นพันๆ ปี

ชาวพุทธจะต้องมีการศึกษาอย่างน้อยขั้นเบื้องต้น ที่จะทำให้รู้ตระหนักถึงความสำคัญของพระธรรมวินัย ที่ท่านรักษาไว้ในพระไตรปิฎก และมองเห็นความสัมพันธ์ระหว่างพระไตรปิฎกนั้นกับความเป็นไปของพระพุทธศาสนา

ขอเล่าเรื่องหนึ่งว่า เมื่อหลายปีมาแล้ว มีพระภิกษุจากประเทศไทยคณะหนึ่งเดินทางไปดูการพระศาสนาที่ประเทศญี่ปุ่น วันหนึ่งก็ได้ไปเยี่ยมวัดของสังฆราชนิกายหนึ่ง เมื่อเข้าไปพบกับสังฆราชนิกายนั้น ก็มีหญิงสาวนำน้ำชามาต้อนรับพระภิกษุไทย ได้ความว่า หญิงสาวที่นำน้ำชามาต้อนรับนั้น เป็นลูกสาวของสังฆราชญี่ปุ่นนั่นเอง

ถ้าคนไทยไม่อยากเห็นพระภิกษุไทยเป็นอย่างพระญี่ปุ่น ก็จะทำได้ด้วยการช่วยกันรักษาพระไตรปิฎกบาลีของเถรวาทนี้ไว้ให้บริสุทธิ์บริบูรณ์มั่นคง

ดังเป็นที่รู้กันอยู่ และเป็นที่ยอมรับในหมู่ผู้รู้ทั่วโลกว่า พระไตรปิฎกบาลีของเถรวาทนี้แหละ เป็นแหล่งบรรจุรักษาคำสอนเดิมแท้ของพระพุทธศาสนาไว้ เราควรจะมีความภูมิใจที่สามารถรักษาคำสอนที่บริสุทธิ์บริบูรณ์ของพระพุทธเจ้า หรือพระพุทธศาสนาที่ถูกต้องแท้จริงนี้ไว้ให้แก่โลก เพื่อให้พระสัทธรรมอำนวยประโยชน์สุขที่ยั่งยืนแก่มวลมนุษย์สืบไป

เรื่องเบ็ดเตล็ด

เบ็ดเตล็ด ๑: รู้จักพระไตรปิฎกอย่างชาวบ้าน

ก) องคุลิมาลไม่ได้อ่านพระไตรปิฎก

ข) ติดพระไตรปิฎก – ติดตำรา

เบ็ดเตล็ด ๒: อ้างฝรั่ง

อ้างฝรั่ง ๑: พระไตรปิฎกอักษรโรมันของ Pali Text Society เป็นฉบับสากล?

อ้างฝรั่ง ๒: ทัศนะนักวิชาการตะวันตก เรื่องนิพพาน อัตตา - อนัตตา

เบ็ดเตล็ด ๑

รู้จักพระไตรปิฎกอย่างชาวบ้าน

ก) องคุลิมาลไม่ได้อ่านพระไตรปิฎก

เมื่อปลายเดือนกุมภาพันธ์ ที่ผ่านมา คืนหนึ่ง ขณะฟังวิทยุอยู่ มีผู้นำข้อเขียนใน นสพ.*พิมพ์ไทย* มาอ่าน ได้ใจความว่า ***องคุลิมาลไม่ต้องอ่านพระไตรปิฎก ก็ได้สำเร็จพระอรหันต์*** เลยนึกขึ้นมาว่า เป็นตัวอย่างที่ดีมาก ที่จะช่วยอธิบายให้ญาติโยมรู้จักพระไตรปิฎก

ได้ขอให้ญาติโยมบางท่านช่วยหาให้ ก็ได้มา เป็นฉบับวันพฤหัสบดีที่ ๒๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๒ คอลัมน์ "วิวาทะ" จึงขอโอกาสนำมาใช้ประโยชน์ในการสร้างความรู้ความเข้าใจ (ขออภัยต่อท่านผู้เขียนด้วย เพื่อประโยชน์แก่ผู้อ่าน มิใช่ประสงค์จะโต้เถียง) ข้อเขียนตอนที่เกี่ยวข้องในคอลัมน์นั้นว่า

> "... ก็อยากจะถามว่า เมื่อครั้งพุทธกาล ผู้ที่สำเร็จอรหัน มีตำรา หรือพระไตรปิฎกมาเป็นทางนำไปสู่พระนิพพาน หรือไม่
>
> องค์คุลีมารเที่ยวไล่เข่นฆ่าผู้คนจำนวนมาก แต่ก็ได้สำเร็จอรหันต์ เพียงแต่พระพุทธเจ้าตรัสกับองค์คุลีมารว่า เราหยุดแล้ว ท่านยังไม่หยุด องค์คุลีมารอ่านพระไตรปิฎกเล่มไหนกันครับ

พระพุทธเจ้าก่อนดับขันธ์ปรินิพพาน ก็ตรัสไว้อย่างชัดเจนว่า ‘เมื่อพระองค์ละสังขารไปแล้ว ให้ถือพระธรรมวินัยเป็นแนวทางปฏิบัติตามพระองค์ ไม่ได้บอกให้ถือพระไตรปิฎกอย่างที่เข้าใจกัน’ ”

ที่จริงต้องพูดใหม่กลับตรงข้ามกับข้อเขียนข้างบนนี้ว่า

“ก็อยากจะถามว่า ถ้าไม่มีพระไตรปิฎก เราจะรู้เรื่ององคุลิมาลและเรื่องผู้สำเร็จอรหันต์ในครั้งพุทธกาลหรือไม่”

ที่จริงนั้น เพราะมีพระไตรปิฎก เราจึงรู้เรื่ององคุลิมาล คือ เราอ่านและรู้เรื่ององคุลิมาลจากพระไตรปิฎก

ถ้าไม่มีพระไตรปิฎก เราก็ไม่ได้รู้ว่าพระพุทธเจ้าตรัสกับองคุลิมาลว่าอย่างไร

ถ้าไม่มีพระไตรปิฎก เราก็ไม่ได้รู้จักแม้แต่ชื่อขององคุลิมาล

องคุลิมาลจะอ่านพระไตรปิฎกได้อย่างไร เรื่องขององคุลิมาลนั่นแหละมาอยู่ในพระไตรปิฎก พวกเราต่างหากอ่านพระไตรปิฎกเพื่อจะได้รู้เรื่ององคุลิมาล (และเรื่องอื่นๆ ที่เกี่ยวกับพระพุทธเจ้าและพระอรหันต์ทั้งหลายในพุทธกาล)

แต่น่าเสียดายว่า เวลานี้พวกเราน้อยคนนักจะได้อ่านเรื่องพระพุทธเจ้าจากพระไตรปิฎก พวกเราแทบทุกคนได้ยินเรื่องพระพุทธเจ้า และได้ฟังธรรมในพระไตรปิฎก จากพระสงฆ์ ครูอาจารย์ ผู้เฒ่าผู้แก่ ฯลฯ ที่ฟังต่อๆ กันมา กว่าจะถึงเราบางทีหลายสิบหรือหลายร้อยทอด เพราะฉะนั้น กว่าจะถึงเรา บางทีเรื่องราวก็เพี้ยนไปไกล บางทีก็เข้าใจผิดไปเลย นี่แหละจึงเป็นอันตรายอย่างสำคัญ ที่จะทำให้พระพุทธศาสนาเลอะเลือน เพราะชาวพุทธไม่สนใจจะเรียนธรรมจากต้นแหล่ง คือ พระไตรปิฎก

ย้อนกลับไปเรื่ององคุลิมาลอีก

ถาม “องคุลิมาลสำเร็จพระอรหันต์ได้เองหรือ?”

ตอบ “ไม่ใช่ ท่านได้ฟังพระพุทธเจ้าตรัส จึงสำเร็จ”

ถาม “แล้วพวกเราเวลานี้ล่ะ รู้ธรรมได้เองหรือ?”

ตอบ “ไม่ใช่ พวกเราก็รู้จากที่พระพุทธเจ้าตรัสเหมือนกัน แต่เรารู้ผ่านพระสงฆ์ ครูอาจารย์ ผู้ใหญ่ ตำรับตำรา หนังสือต่างๆ สอน หรือบอกต่อๆ กันมา”

ถาม “พระสงฆ์ ครูอาจารย์ ฯลฯ เหล่านั้นได้พบพระพุทธเจ้า แล้วพระพุทธเจ้าตรัสสอนให้หรือ?”

ตอบ “ไม่ได้พบหรอก พระพุทธเจ้าปรินิพพานนานกว่า ๒,๕๐๐ ปีแล้ว”

ถาม “ถ้าอย่างนั้น พระสงฆ์และครูอาจารย์ ฯลฯ เหล่านั้น ไปเอาคำสอนของพระพุทธเจ้ามาจากไหน?”

ตอบ “คำสอนของพระพุทธเจ้านั้น ท่านรวบรวมบันทึกไว้ในพระไตรปิฎก และรักษาสืบต่อกันมาอย่างดีที่สุด ใครอยากรู้เรื่องพระพุทธเจ้าและหลักธรรมคำสอนของพระองค์ ก็ไปอ่านไปค้นเอาจากพระไตรปิฎก”

ที่ว่ามานี้แหละคือพระไตรปิฎก ขอให้ดูง่ายๆ ดังนี้

ก. เมื่อพระพุทธเจ้ายังทรงพระชนม์อยู่

พระพุทธเจ้า *ตรัส* พุทธพจน์ = ธรรมวินัย (คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า)

ข. หลังจากพระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้ว

พระไตรปิฎก *รักษา* พุทธพจน์ = ธรรมวินัย (คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า)

เมื่อพระพุทธเจ้าจะปรินิพพานได้ตรัสว่า เมื่อพระองค์ล่วงลับไปแล้ว ให้สาวกทั้งหลายนับถือ***ธรรมวินัยเป็นศาสดา*** (แทนพระองค์)

ก็ต้องถามว่า เราจะเอาธรรมวินัยที่ไหนมานับถือ แล้วก็ตอบว่า ***ธรรมวินัยที่อยู่ในพระไตรปิฎก***

นี่แหละ เพราะอย่างนี้ เราจึงพูดได้ว่า ***พระไตรปิฎกเป็นที่ประทับของององค์พระศาสดา*** (คือธรรมวินัย ที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ให้เป็นพระศาสดาของเราแทนพระองค์)

ถ้าเราเห็นแก่พระพุทธเจ้า และถ้าเราถือว่าธรรมวินัยสำคัญ เราก็ต้องเห็นความสำคัญของพระไตรปิฎก (แล้วก็ชวนกันศึกษาและรักษาพระไตรปิฎก)

พระพุทธศาสนาที่มาถึงเราได้ ก็เพราะยังมีพระไตรปิฎกที่รักษาไว้ หรือว่าเรารู้จักพระพุทธศาสนาได้ ก็เพราะยังมีพระไตรปิฎกตกทอดมาถึงพวกเรา

ไม่ว่าอะไรที่เรารู้จักเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา จะพูดจะเล่าขานถ่ายทอดกันมาผ่านใครๆ อะไรๆ สืบสาวไปถึงต้นตอที่แน่ๆ ก็ต้องถึงพระไตรปิฎก บุญกรรม บาปกรรม ทาน ศีล ภาวนา ศีล ๕ ของชาวบ้าน ศีล ๘ ของอุบาสกอุบาสิกา ศีล ๑๐ ของสามเณร ศีล ๒๒๗ ของพระภิกษุ เมตตา กรุณา สติ ปัญญา สมาธิ ความเพียร นรก สวรรค์ นิพพาน หรือแม้แต่พระพุทธเจ้า กับทั้งพระธรรม พระสงฆ์ เรื่องการบวช กฐิน สังฆทาน โบสถ์ วิหาร เจดีย์ ตลอดจนภิกษุสามเณร อุบาสก อุบาสิกา ก็มาจากพระไตรปิฎกทั้งนั้น

ท่านที่อ้างว่ารู้เห็นโน่นนี่จากการปฏิบัติ ไม่ว่าพูดเท่าไร แต่

ถ้อยคำที่ท่านใช้ในเรื่องธรรมะ ที่จะสื่อสารกับพระเณร อุบาสก อุบาสิกา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ก็ได้มาจากพระไตรปิฎกทั้งนั้น (แต่อาจจะผ่านต่อกันมาหลายทอด)

ถ้าศึกษาพระพุทธศาสนาจากพระไตรปิฎกโดยตรง ก็ได้คำสอนของพระพุทธเจ้า(เท่าที่มีมาถึงเรา)อย่างเที่ยงตรงแน่นอน ถ้าฟังต่อจากคนหรือหนังสืออื่นไกลออกไปๆ ก็เสี่ยงมากขึ้นๆ ว่าจะได้พระพุทธศาสนาที่คลาดเคลื่อนผิดเพี้ยนหรือผสมปนเป[๑]

แต่พระไตรปิฎกก็อาจจะยากสำหรับเรา เพราะฉะนั้นก็จึงใช้ทางสายกลาง คือให้ครูอาจารย์หรือหนังสือธรรมะมาช่วยเป็นสื่อโยงเราเข้าหาพระไตรปิฎก หรือศึกษาพระไตรปิฎกโดยมีครูอาจารย์และหนังสือเป็นที่ปรึกษา (อาศัยพระสงฆ์มาสื่อพระธรรมของพระพุทธเจ้า)

“ถึงจะขอเมตตาครูอาจารย์สอนให้ ก็ไม่ควรห่างไกลจากพระไตรปิฎก”

เวลานี้ พระสงฆ์และญาติโยมเหินห่างพระไตรปิฎกกันมาก จึงมีคำสอนและการปฏิบัติที่คลาดเคลื่อนผิดเพี้ยนเกิดขึ้นมากมาย หรือไม่ก็เป็นโอกาสให้คนที่เฉไฉเอาพระไตรปิฎกมาอ้างแบบเพี้ยนๆ หลอกเอาได้ แต่ตราบใดที่พระไตรปิฎกยังอยู่ ก็อุ่นใจได้ว่า ถึงอย่างไรก็ยังมีที่ตรวจสอบให้ได้ของแท้ของจริงกลับคืนมา

---

[๑] อย่างในข้อเขียนที่ยกมาจาก *พิมพ์ไทย* นั้น องค์คุลีมาร ก็ดี พระพุทธเจ้าละสังขาร ก็ดี เป็นตัวอย่างคำที่เพี้ยนไปบ้างแล้ว ถ้าไม่มีพระไตรปิฎกเป็นศูนย์ตรวจสอบที่รักษาเอกภาพของชาวพุทธ ต่อไปคำความทั้งหลายก็จะผิดเพี้ยนแตกต่างกันออกไปเรื่อยๆ ไม่รู้จบ นอกจากคำจะต่างแล้ว คนก็จะแตกกันด้วย

เมื่อญาติโยมรู้จักพระไตรปิฎกอย่างนี้แล้ว ถ้าใครมาพูดธรรมะแล้วบอกว่าไม่ให้เชื่อพระไตรปิฎก เราก็รู้ทันว่า อ๋อ ธรรมะที่เขาพูดนั้น เขาก็ได้มาจากพระไตรปิฎก น่าสงสัยว่าเขาจะเอาคำอธิบายส่วนตัวของเขาเข้าใส่แทนคำตรัสของพระพุทธเจ้า จึงพยายามตัดทางไม่ให้เราไปค้นหาของจริงอันเดิมในพระไตรปิฎก

ข้อที่สำคัญมากก็คือ ข้อเขียนใน*พิมพ์ไทย*นั้น ฟ้องถึงสภาพของชาวพุทธเวลานี้ว่าไม่รู้จักพระไตรปิฎกว่าเป็นอะไร และสำคัญอย่างไร

เพราะฉะนั้น ต่อนี้ไป เพื่อไม่ให้เสื่อมกันลงไปมากกว่านี้อีก ก็ต้องสอนกันให้รู้จักพระไตรปิฎก ให้แม้แต่เด็กๆ ก็พูดได้ว่า ***"เมื่อพระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้ว พระไตรปิฎกก็สอนธรรมวินัยแทนพระพุทธเจ้า"***

ตอนจบข้อเขียนนั้น มีข้อความว่า

> "ปิดท้ายเรื่องพระนิพพาน 'อัตตา-อนัตตา' หยุดวิวาทะกันเถิดครับ เพราะธรรมสองตัวนี้ต้องพึ่งพากัน ไม่มีอัตตา อนัตตาก็ไม่มี ไม่มีอนัตตา ก็ไม่มีอัตตา ..?.."

ตรงนี้ไม่มีอะไรมาก เพียงแต่แสดงว่า ยังไม่เข้าใจว่า "อัตตา-อนัตตา" คืออะไร

เรื่องมีว่า คนมีกิเลสมัวแต่ยึดติดถือมั่นกันอยู่ในอัตตา/ตัวตน ทำให้เกิดปัญหามากมาย โดยเฉพาะก็คือ เกิดความบีบคั้นกระทบกระทั่งเป็นทุกข์ พระพุทธเจ้าก็มาตรัสสอนให้เลิกยึดมั่น ไม่ให้ยึดเอาอะไรเป็นอัตตา/ตัวตน "อนัตตา" (น=ไม่ + อัตตา=ตัวตน) ก็เป็นคำปฏิเสธการยึดถืออัตตา ให้รู้ว่าไม่เป็นอัตตาเท่านั้นเอง

ไม่ใช่ว่า มี**อัตตา**อยู่ข้างหนึ่ง แล้วก็มีอะไรอีกอย่างหนึ่ง เรียกว่า**อนัตตา** ที่ตรงกันข้าม ไม่ใช่เป็นธรรมสองตัวอะไรที่ไหนเลย ชาวพุทธไม่ควรหลงถ้อยคำแล้วเข้าใจผิดอย่างนั้น

ข) ติดพระไตรปิฎก - ติดตำรา

เมื่อหลายวันก่อน โยมท่านหนึ่งนำหนังสือพิมพ์ *มติชนสุดสัปดาห์* ฉบับหนึ่งมา (จำวันที่และฉบับที่ไม่ได้ แต่อยู่ราวปลาย ก.พ. หรือต้น มี.ค. ๔๒) ได้อ่านดูพบข้อเขียนของท่านผู้หนึ่ง (จำเลขหน้าไม่ได้ แต่ก็ไม่เป็นไร เพราะเพียงแต่เห็นว่า ได้ตัวอย่างมาอธิบายสร้างเสริมความเข้าใจในพระพุทธศาสนาแก่ญาติโยม)

ท่านผู้นั้นเขียนถึงการถกเถียงกันเวลานี้เกี่ยวกับกรณีธรรมกาย อ่านดูจับความได้ว่า ท่านว่า ทำไมจะต้องไปถกเถียงให้เห็นว่า นิพพานเป็นอนัตตา เป็นการยึดติดในพระไตรปิฎก นิพพานอาจจะเป็นอนัตตาหรือเป็นอัตตา หรือไม่เป็นทั้งอัตตาและอนัตตา ฯลฯ ก็ได้[๑]

อ่านคร่าวๆ ก็พอจับจุดได้ว่า ท่านผู้เขียนยังจับประเด็นของเรื่องที่ถกเถียงกันไม่ได้ หรือจับประเด็นพลาดไป (อาจเป็นได้ว่าผู้ที่ถกเถียงกันไม่ได้ทำประเด็นให้ชัดเจน)

ผู้เขียนนั้นเข้าใจว่า มีการถกเถียงกันว่า “นิพพานเป็นอัตตาหรือเป็นอนัตตา”

แต่ที่จริงตัวประเด็น คือ “ตามหลักการของพระพุทธศาสนาเถรวาท ถือว่า นิพพานเป็นอัตตาหรืออนัตตา”

เรื่องนี้ ถ้าถามตอบกันแบบชาวบ้าน ก็ง่ายๆ เข้าใจกันได้ทันที คือ

---

[๑] ความเข้าใจเกี่ยวกับความหมายของถ้อยคำ “อัตตา-อนัตตา” พึงดูในข้อ ก) ข้างต้น

ถ้าเถียงกันว่า "นิพพานเป็นอัตตาหรืออนัตตา คุณเห็นว่าอย่างไร" ถ้าถามความคิดเห็นอย่างนี้ คุณหรือใครๆ จะว่าอย่างไรก็เชิญเถียงกันไปเถิด เราจะไม่มาแย้งหรือมายุ่งเกี่ยวด้วยให้เสียเวลาเลย

แต่นี่เขากำลังถกเถียงหรือพูดกันในเรื่องที่ว่า "พระพุทธศาสนาเถรวาท บอกไว้ว่า นิพพานเป็นอัตตาหรืออนัตตา" อันนี้จึงต้องว่ากันไปตามหลักการและตามหลักฐาน และจึงต้องเรียกร้องความซื่อตรง

ผู้เขียนท่านนี้ คงไม่ได้ดูให้ชัดว่า เขากำลังถกเถียงหรือพูดจาเรื่องอะไรกัน จึงไพล่เอาเรื่องหลักฐานและหลักการ ไปเป็นเรื่องความคิดเห็น เฉออกนอกเรื่องไปเสีย แถมยังพูดให้เป็นเรื่องทำนองวิชาการ เป็นปรัชญา โยงไปถึงฝรั่งนักปราชญ์ตะวันตกด้วย

ก็เลยขอเล่าเรื่องเชิงเปรียบเทียบเพิ่มอีกหน่อย เพื่อให้เข้าใจง่ายสำหรับผู้ที่เล่าเรียนมาแบบตะวันตกว่า

มีท่านผู้หนึ่งเที่ยวสั่งสอนเผยแพร่ความรู้ว่า เพลโตถือว่าประสบการณ์ทางประสาทสัมผัส (sense experience) เป็นของจริงแท้แน่นอนกว่าความคิดเข้าใจเชิงเหตุผล (idea) เพลโตจึงเป็น empiricist (นักประสบการณ์นิยม)

เพื่อให้หนักแน่น ท่านผู้นี้ยังยกนิทานเปรียบเทียบเรื่องคนถูกจองจำในถ้ำ (myth of the cave) จากข้อเขียนของ เพลโตเองเรื่อง *Politeia* (ที่แปลเป็นภาษาอังกฤษ เรียกว่า *The Republic*) มาอ้างด้วย แต่ข้อความเรื่องราวที่ยกมาอ้างนั้นผิดเพี้ยนคลาดเคลื่อนบ้าง แปลผิดบ้าง (ทำนองว่าแปล sun คือดวงอาทิตย์ หรือแสงแดด เป็นลูกชาย)

บัดนั้น ก็มีคุณผู้หนึ่งเข้ามาท้วงติงและชี้แจงความจริงว่า เพลโตไม่ใช่เป็น empiricist แต่ตรงข้ามเลยทีเดียว และเรื่องราวข้อความตาม myth of the cave ใน *Politeia* ก็ไม่ได้เป็นอย่างที่ท่านผู้นั้นอ้าง แล้วคุณผู้นั้นก็ยกเอาข้อความและคำแปลที่ถูกต้องจากกัณฑ์ที่ ๗ ของ *Politeia* มาแสดง

ในกรณีนี้ประเด็นของเรื่อง ไม่ใช่การถกเถียงว่า "ประสบการณ์ทางประสาทสัมผัส (sense experience) จริงแท้ หรือความคิดเข้าใจเชิงเหตุผล (idea) จริงแท้"

แต่ประเด็น คือ "แนวคิดของเพลโตถือว่า ประสบการณ์ทางประสาทสัมผัสจริงแท้ หรือความคิดเข้าใจเชิงเหตุผลจริงแท้"

การกระทำของ "คุณผู้หนึ่ง" ที่ออกมาท้วงติง "ท่านผู้หนึ่ง" และชี้แจงต่างๆ นั้น

๑. ทำได้โดยไม่จำเป็นที่คุณผู้หนึ่งจะต้องรู้ว่า ระหว่าง sense experience กับ idea อย่างไหนจะจริงแท้ (แต่ต้องรู้หลักฐานหรือตัวฐานข้อมูลใน *The Republic*)

๒. คุณผู้หนึ่ง อาจจะไม่สนใจด้วยซ้ำไป ที่จะร่วมถกเถียงว่าระหว่างสองอย่างนั้น อย่างไหนจริงแท้ (แต่เขาสนใจที่จะรักษาความเที่ยงตรงของหลักฐาน และการให้มีความซื่อตรงในการอ้างอิง)

๓. ในการกระทำอย่างนั้น เขาไม่ได้ทำตัวเป็นผู้ตัดสินความจริงว่าต้องเป็นอย่างนั้นอย่างนี้แต่ประการใด (แต่เขาสามารถยืนยันว่าหลักฐานและแนวคิดหรือหลักการตามหลักฐานเป็นอย่างนั้นๆ)

๔. แน่นอนว่าในการกระทำเช่นนั้น เขาไม่ได้ไปผูกขาด หรือจำกัดปิดกั้นต่อความคิดเห็นของผู้ใด (แต่ในการแสดงทัศนะต้องให้แยกได้ชัดว่า อันไหนเป็นตัวหลักการ อันไหนเป็นทัศนะส่วนตัว ไม่ว่าในทางลบหรือบวก)

๕. และพร้อมกันนั้น ก็มิใช่เป็นการติดตำรา หรือยึดมั่นในคัมภีร์ ("คุณผู้หนึ่ง" ไม่ได้บอกด้วยซ้ำว่า *The Republic* จะต้องถูก หรือแม้แต่บอกว่าเขาเชื่อเพลโต)

แท้จริงนั้น ไม่มีใครอาจรู้โดยเด็ดขาดสมบูรณ์ว่า คำความที่บันทึกไว้ใน *Politeia* ที่นำสืบกันมา ๒ พันกว่าปีนั้น เป็นคำพูดของเพลโตจริงทั้งหมดหรือไม่ หรือมากน้อยเท่าใด แต่เราควรจะต้องอภิปรายหรือถกเถียงกันบนฐานแห่งข้อมูลที่มั่นใจหรือไว้ใจได้มากที่สุด

ถ้าหลักฐานหรือหลักการตามหลักฐานนั้น ไม่ตรงตามเป็นจริง/ไม่ใช่ของแท้ของจริง การคิดพิจารณาถกเถียงอภิปรายที่สืบเนื่องออกไปเกี่ยวกับแนวคิดของเพลโตก็เหลวทั้งหมด

ในการพิจารณาเรื่องนี้ อย่างน้อยต้องมีการคิดให้ชัด จัดข้อมูลเป็นลำดับ และจับประเด็นให้ถูก

พูดอย่างง่ายๆ ว่าปัญหาเกิดจาก *"การทำฐานข้อมูลให้เสีย"*

ปัญหาในกรณีธรรมกาย อาจแยกได้เป็นหลายแง่ เช่น

๑. ความไม่ซื่อตรงต่อข้อมูล หรือการนำข้อมูลไปใช้ไปอ้างอย่างไม่ซื่อตรง

๒. การทำฐานข้อมูลให้วิปลาสคลาดเคลื่อนผิดเพี้ยนไป หรือทำให้ถูกเข้าใจผิด

๓. การไม่ยอมรับหลักการที่ตั้งอยู่บนฐานข้อมูลแท้ และทำให้เกิดความสับสน ด้วยการบิดเบือนหรือพยายามปลอมปนข้อมูล เพื่อนำเอาทัศนะส่วนตัวขึ้นมาตั้งเป็นหลักการแทน

เรื่องนี้จะไม่เกิดเป็นปัญหา ถ้ามีการแยกให้ชัดเจน และปฏิบัติให้ซื่อตรง คือ แยกระหว่าง

๑. หลักการที่เป็นไปตามหลักฐานหรือฐานข้อมูลเดิม ซึ่งใช้เป็นมาตรฐานกลาง เป็นที่อ้างอิงร่วม และเป็นที่รองรับการแสดงทัศนะส่วนตัวและการอภิปรายถกเถียงต่างๆ

๒. ทัศนะส่วนตัวและการถกเถียงอภิปรายต่างๆ ไม่ว่าในทางบวกหรือในทางลบ ที่ปรารภหลักการ และอ้างอิงหลักฐานนั้น

ปัญหาเกิดขึ้น เมื่อ

๑. บนหลักฐานหรือฐานข้อมูลเดิมเดียวกันนั้น บางคนยกเอาทัศนะส่วนตัวขึ้นมาตั้งเป็นหลักการ ซ้อนขึ้นมา หรือสับสนปนเปกับหลักการเดิม หรือจะให้แทนที่หลักการเดิม

๒. เนื่องจากหลักฐานหรือฐานข้อมูลเดิม ไม่สอดคล้องกลมกลืนกับหลักการใหม่ของตน บางคนนั้นจึงปฏิบัติการที่ไม่ซื่อตรงต่างๆ ต่อหลักฐานหรือฐานข้อมูลนั้น (เช่น บิดเบือน ลบล้าง ชักจูงคนไม่ให้เชื่อถือ ฯลฯ)

ในกรณีที่กระทำต่อเพลโต แม้ผลเสียหายจะเกิดขึ้นในวงแคบในเรื่องเชิงปรัชญาที่ไม่ยุติ แต่ก็ถือว่าเป็นการประทุษร้ายทางปัญญาต่อเพื่อนมนุษย์

อย่างน้อยก็เป็นการทำความทุจริตผิดจริยธรรมทางวิชาการด้วยการยกมาอ้างให้ผิด บิดเบือน และปลอมปนข้อมูล

กรณีธรรมกายนี้ นอกจากเป็นเรื่องของการละเมิดจริยธรรมทางวิชาการ และประทุษร้ายทางปัญญาต่อเพื่อนมนุษย์แล้ว ยังเป็นปัญหาทางศาสนาที่มีผลร้ายแรงอย่างครอบคลุม เพราะ

๑. ส่งผลออกมาสู่การปฏิบัติในชีวิตจริง คือกลายเป็นวิถีชีวิตของคน

๒. เป็นเรื่องของมวลชน หรือหมู่คนจำนวนมาก หรือกระทบต่อสังคมนั้นๆ ทั้งหมด

ยกตัวอย่างเช่น

๑. การบิดเบือนหลักการให้แปรจากการรังเกียจอิทธิปาฏิหาริย์กลายเป็นความลุ่มหลงหมกมุ่นในอิทธิปาฏิหาริย์นั้น อาจนำไปสู่สภาพจิตแบบหวังพึ่ง ค่านิยมรอผลดลบันดาล ความอ่อนแอไม่รู้จักพัฒนาตน ฯลฯ

๒. การบิดเบือนหลักการให้แปรจากองค์รวมของการพัฒนาทางพฤติกรรม จิตใจ และปัญญา ที่เน้นความสำคัญของปัญญาในฐานะตัวชี้นำ ขยายขอบเขต จัดปรับ และปลดปล่อยเป็นอิสระ มามุ่งเน้นการสัมผัสประสบการณ์ทางจิตด้านความสุขดื่มด่ำ อาจนำไปสู่สภาพจิตที่ลุ่มหลง หมกมุ่น ยึดติดตัวตนรุนแรง ศรัทธาแบบคลั่งไคล้หรืองมงาย ความเฉื่อยชา และตกอยู่ในความประมาท

ดังนี้เป็นต้น

ฉะนั้น การพิจารณาปัญหานี้ จึงไม่จำกัดเพียงในเชิงปรัชญา (ผู้พิจารณาอาจไม่สนใจเชิงปรัชญาเลยด้วยซ้ำ) แต่โยงถึงทุกด้านของชีวิตและสังคม โดยมีผลเกี่ยวข้อง และกระทบถึงทุกคนในระยะยาว

เบ็ดเตล็ด ๒
อ้างฝรั่ง

เอกสารของวัดพระธรรมกาย ยกย่องพระไตรปิฎกและอรรถกถาฉบับอักษรโรมัน ของสมาคมบาลีปกรณ์ (Pali Text Society) ประเทศอังกฤษ ว่าเป็นพระไตรปิฎกบาลี ฉบับสากล และอ้างอิง "ปราชญ์ใหญ่ทางพระพุทธศาสนาในดินแดนตะวันตกที่มีชื่อเสียงก้องโลก" ดังว่าทัศนะของนักวิชาการเหล่านั้น จะเป็นมาตรฐานวินิจฉัยความหมายของหลักธรรมสำคัญในพระพุทธศาสนา

ดูเหมือนว่าคนไทยเรามีค่านิยมตื่นตามตะวันตกกันมาก ซึ่งเป็นกันมานาน อันเป็นเหตุหนึ่งที่ทำให้มองไม่เห็นตามเป็นจริง และขาดความเพียรในการพัฒนาปัญญา อีกทั้งเกิดนิสัยคอยรอคอยตาม ไม่รู้จักค้นคว้าวิจัยด้วยตนเอง

ฝรั่งมีดีอยู่มาก แต่เราก็ต้องมองเขาให้พอดีกับความจริง โดยเฉพาะในเรื่องพระพุทธศาสนา ต้องรู้สถานะของเขา โดยสัมพันธ์กับภูมิหลัง ผลงานที่เขาทำ ตลอดจนความเปลี่ยนแปลงเป็นไปที่ดำเนินอยู่

ในที่นี้ ต้องการให้รู้เข้าใจความจริง และวางท่าทีให้ถูกต้อง จึงได้ชี้แจงคำกล่าวอ้าง ใน*เอกสารของวัดพระธรรมกาย* เกี่ยวกับเรื่องข้างต้นไว้ด้วย

"รู้จักพระไตรปิฎก" ข้างต้น ได้บอกเล่าให้รู้กันแล้วว่า ผู้รู้ทั่วโลก ทั้งปราชญ์ตะวันตก และผู้นำของมหายาน ต่างยอมรับว่า พระไตรปิฎกบาลีเถรวาทของเรานี้แหละ เป็นแหล่งคำสอนของพระพุทธเจ้า ที่เดิมแท้ แม่นยำ ครบถ้วนสมบูรณ์ที่สุด เขาเหล่านั้นต่างหากที่หวังพึ่งเรา เพื่อจะมีโอกาสศึกษาให้รู้หลักธรรมเถรวาท ที่เป็นเนื้อแท้และเป็นแกนกลางของพระพุทธศาสนาทุกนิกาย

ในเรื่องเบ็ดเตล็ดต่อไปนี้ จะให้ผู้อ่านทำความเข้าใจต่อข้ออ้าง ๒ เรื่อง คือ

๑. พระไตรปิฎกอักษรโรมันของ Pali Text Society เป็นฉบับสากลจริงหรืออย่างไร

๒. ทัศนะของท่านที่ถูกเรียกว่าเป็นปราชญ์พุทธศาสนาชาวตะวันตก ซึ่งเห็นว่านิพพานเป็นอัตตานั้น ควรเชื่อถือหรือไม่ เป็นความจริงเพียงใด

ข้อ ๒ ว่าด้วยนิพพานเป็นอัตตาหรืออนัตตา แม้เป็นข้อที่จะพิจารณาในภาค ๑ แต่ส่วนที่ชี้แจงที่นี่ โยงกับเรื่องพระไตรปิฎก และนักวิชาการตะวันตก อีกทั้งเนื้อหาไม่ยาก จึงลงไว้ในส่วนต้นนี้ เหมือนเป็นบทนำการชี้แจงข้างหน้า

อ้างฝรั่ง ๑

พระไตรปิฎกอักษรโรมันของ Pali Text Society เป็นฉบับสากล?

สมาคมบาลีปกรณ์พิมพ์พระไตรปิฎกอักษรโรมันได้ ก็เพราะมีพระไตรปิฎกของพวกเราให้เขาคัดลอก

*เอกสารของวัดพระธรรมกาย*ได้อ้างว่า

> "แม้ในยุคปัจจุบันก็มีนักวิชาการพระพุทธศาสนาทั้งในดินแดนตะวันตก เช่น ยุโรป อเมริกา และทางตะวันออก เช่น ญี่ปุ่น จีน เกาหลี ถกเถียงกันมาก (เกี่ยวกับเรื่องอัตตา) . . ."

เรื่องนี้ได้ตอบไปแล้วเป็นส่วนมาก แต่ยังมีแง่ที่ควรพูดไว้เป็นเรื่องเบ็ดเตล็ดอีกประเด็นหนึ่ง ซึ่งไม่สู้มีความสำคัญนัก คือเรื่องของนักวิชาการตะวันตกว่ามีทัศนะอย่างไร

แต่ก่อนที่จะพูดเรื่องทัศนะของนักวิชาการตะวันตกโดยตรง ก็อยากจะพูดถึงพระไตรปิฎกบาลีอักษรโรมัน ของสมาคมบาลีปกรณ์ประเทศอังกฤษ ที่*เอกสารของวัดพระธรรมกาย*อ้างว่า

> ". . . พระไตรปิฎกและอรรถกถาฉบับอักษรโรมัน ของสมาคมบาลีปกรณ์ แห่งประเทศอังกฤษ (Pali Text Society) ซึ่งเป็นพระไตรปิฎกบาลีฉบับสากล เป็นที่อ้างอิงของนักวิชาการพุทธศาสนาทั่วโลกในปัจจุบัน"

สมาคมบาลีปกรณ์ คือ Pali Text Society นั้น ตั้งขึ้นในกรุง

ลอนดอนเมื่อ ค.ศ ๑๘๘๑ ตรงกับ พ.ศ ๒๔๒๔ โดย Professor T.W. Rhys Davids แล้วก็ได้พิมพ์พระไตรปิฎก พร้อมทั้งอรรถกถาภาษาบาลีฉบับอักษรโรมัน และคำแปลภาษาอังกฤษ มาตามลำดับ ได้จำนวนมากทีเดียว

เบื้องต้นจะต้องเข้าใจกันให้ชัดไว้ก่อนว่า พระไตรปิฎกภาษาบาลีนั้นที่จริงมีฉบับเดียวเท่านั้น คือที่รักษาสืบต่อกันมาตั้งแต่ครั้งที่พระอรหันต์ ๕๐๐ รูป ประชุมกันรวบรวมคำตรัสสอนของพระพุทธเจ้ามาตั้งเป็นหลักไว้ เมื่อหลังจากพระพุทธเจ้าปรินิพพานได้ ๓ เดือน ที่เรียกว่าสังคายนาครั้งที่ ๑

พระไตรปิฎกบาลีฉบับเดียวกันนี้ เมื่อชาวพุทธในประเทศต่างๆ จะนำไปรักษาและศึกษาในประเทศของตนๆ ก็คัดลอกกันไปโดยใช้อักษรของประเทศของตนๆ แล้วก็เรียกว่าฉบับอักษรนั้นๆ หรือฉบับของประเทศนั้นๆ เช่น ฉบับอักษรสิงหล หรือฉบับลังกา ฉบับอักษรไทย หรือฉบับไทย ฉบับอักษรพม่า หรือฉบับพม่า ฯลฯ ความแตกต่างก็มีเพียงอักษรที่ใช้เขียนหรือจารึกเท่านั้น ภาษาก็ยังคงเป็นภาษาบาลีตามเดิม และเนื้อหาทั้งหมดก็เป็นคำความเดียวกันในภาษาบาลีของเดิม

เพราะเหตุที่ท่านถือว่าคำสอนของพระพุทธเจ้าในพระไตรปิฎกบาลีนี้เป็นเนื้อเป็นตัวของพระพุทธศาสนา เมื่อคัดลอกกันไปก็เกรงว่าอาจจะมีการผิดเพี้ยนตกหล่น ท่านจึงคอยตรวจสอบกันอยู่เสมอๆ เวลาที่ประชุมกันตรวจสอบเป็นครั้งใหญ่ๆ อย่างที่เรียกว่าสังคายนาครั้งหนึ่งๆ ก็รวบรวมเอาพระไตรปิฎกบาลีที่มีในประเทศต่างๆ ทั้งหลาย มาตรวจชำระโดยสอบทานกัน

แต่ต้องเข้าใจว่า พระสงฆ์ที่ร่วมทำสังคายนานั้น ไม่ใช่มาดัดแปลงถ้อยคำหรือข้อความใดๆ ในพระไตรปิฎก เพราะความมุ่งหมายอยู่ที่จะรักษาของเดิมไว้ให้แม่นยำบริสุทธิ์บริบูรณ์ที่สุด (ถ้าใครขืนแทรกอะไรเข้าไป ก็เรียกว่าเป็นสัทธรรมปฏิรูป คือของเทียมหรือของปลอม)

ดังนั้น ถ้าพบอะไรแปลกกันในต่างฉบับ แม้แต่เล็กน้อยที่สุด เช่นอักษรต่างกันตัวเดียว อย่าง **จ** กับ **ว** ท่านก็จะทำเชิงอรรถบอกไว้ว่า ฉบับนั้นมี **จ** ฉบับนี้มี **ว**

เพราะฉะนั้น ความแตกต่างหรือพิเศษกว่ากัน ก็มีเพียงว่า

๑. ฉบับไหนพิมพ์ทีหลัง ก็มีโอกาสได้ตรวจทานหลายฉบับ และได้เปรียบที่จะบอกข้อแปลก เช่นบันทึกไว้ในเชิงอรรถว่า ที่แปลกกันเล็กๆ น้อยๆ นั้นฉบับไหนเป็นอย่างไร

๒. เมื่อการพิมพ์ทันสมัย อุปกรณ์มีประสิทธิภาพมากขึ้น ก็มีการจัดรูปหน้า จัดย่อหน้า วรรคตอน ตั้งหัวข้อ ให้ตัวอักษรหนา-บาง-เอน ทำดัชนีต่างๆ และวางระบบอ้างอิง เป็นต้น ให้ใช้งานสะดวกยิ่งขึ้น

แต่ไม่ว่าจะอย่างไรก็ตาม เนื้อตัวของพระไตรปิฎกแท้ๆ ก็ของเดิม อันเดียวกัน

เมื่อสมาคมบาลีปกรณ์ คือ Pali Text Society ที่กรุงลอนดอน จะพิมพ์พระไตรปิฎกภาษาบาลีอักษรโรมันนั้น ชาวตะวันตกไม่เคยมีพระไตรปิฎกภาษาบาลีมาก่อน เขาก็มาคัดลอกเอาไปจากพระไตรปิฎกบาลีฉบับอักษรสิงหลของลังกา ฉบับอักษรไทยของประเทศไทย และฉบับอักษรพม่าของพม่านี่แหละ โดยเทียบเคียง

สอบทานกัน แล้วพิมพ์ด้วยอักษรโรมัน ซึ่งถ้าพูดง่ายๆ ก็คืออักษรฝรั่ง อย่างที่ใช้เขียนภาษาอังกฤษ เยอรมัน ฝรั่งเศส เป็นต้น นั่นเอง

อย่างไรก็ตาม เพราะปัญหาเรื่องทุนและกำลังคนที่มีน้อย จึงต้องทำอย่างค่อยเป็นค่อยไป โดยเลือกพิมพ์ออกมาทีละเล่ม สองเล่มตามความพร้อมหรือเท่าที่มีกำลัง คัมภีร์ใดที่เห็นว่าสำคัญ ใช้ประโยชน์มาก และมีนักปราชญ์ผู้รู้บาลีที่จะทำได้ ก็ทำออกมาก่อน โดยไม่มีลำดับ ไม่เป็นระบบที่จัดวางไว้โดยรวมทั้งหมด

ถึงแม้มีความเพียร แต่เพราะขาดกำลังและประสบการณ์ พระไตรปิฎกอักษรโรมัน จึงลักลั่นไม่เป็นระบบ

คัมภีร์ที่ Pali Text Society พิมพ์ออกมา นอกจากไม่เป็นลำดับ และไม่ครบถ้วนแล้ว คัมภีร์ไหนมีคนใช้น้อย พิมพ์ออกมาแล้วนานๆ พอหมดไปก็ต้องปล่อยให้ขาดคราว หาได้ยาก และก็ไม่มีระบบรวมเป็นชุด เช่น พระสูตรนิกายหนึ่งๆ ก็แยกออกมา จัดเป็นชุดเฉพาะนิกายนั้นๆ โดยเฉพาะนิกายย่อยคือ ขุททกนิกาย กระจัดกระจายมาก

นอกจากนั้น เมื่อเขาทำไปก็จึงได้เรียนรู้ไป บางอย่างเกิดเป็นปัญหาขึ้นก็แก้ไขไม่ได้

ยกตัวอย่างเช่น พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย ซึ่งมีอยู่ ๓ หมวด (๓ ปัณณาสก์) ตามปรกติก็ย่อมแบ่งเป็น ๓ เล่ม เช่นในพระไตรปิฎกบาลีอักษรไทยก็คือเล่ม ๑๒-๑๓-๑๔ แต่ฉบับ Pali Text Society เมื่อจะพิมพ์ ไม่ได้วางแผนให้ดี หรือคิดพลาดไป ปรากฏว่ามัชฌิมนิกายเล่ม ๑ รวมเอาหมวดแรกจบแล้วยังเกินเข้าไปหมวด

๒ ด้วย แต่ก็ไม่จบ ได้ราวครึ่งเดียว เลยกลายเป็นว่ามัชฌิมนิกาย หมวด ๒ คือมัชฌิมปัณณาสก์เข้าไปอยู่ในเล่ม ๑ เสียเกือบครึ่ง ส่วนที่เหลืออยู่พอพิมพ์เป็นเล่ม ๒ ก็กลายเป็นเล่มเล็กๆ บางๆ

ต่อมาเมื่อ Pali Text Society พิมพ์ฉบับแปลภาษาอังกฤษ ได้รู้ความบกพร่องนี้ ก็เลยจัดแยกเล่มของฉบับแปล ให้ตรงกับที่นิยมกันทั่วไป เป็นเหตุให้พระไตรปิฎกฉบับ Pali Text Society ฉบับบาลีกับฉบับแปลภาษาอังกฤษไม่ตรงกัน คือฉบับแปลภาษาอังกฤษซึ่งเป็นภาค ๒ เมื่อจะดูภาษาบาลี ก็กลายไปอยู่ในเล่ม ๑ ครึ่งเล่ม และอยู่ในเล่ม ๒ อีกครึ่งเล่ม กลายเป็นความลักลั่น

อีกตัวอย่างหนึ่ง เมื่อจะพิมพ์พระวินัยปิฎกภาษาบาลี ตอนแรกคงคิดว่าจะจัดลำดับเล่มอย่างไรดี แล้วก็ไม่ได้ดำเนินตามแบบแผนของการจัดแบ่งคัมภีร์ที่มีมาแต่เดิม คงจะเห็นว่าวินัยปิฎกตอนมหาวรรค (ของไทยได้แก่เล่ม ๔) มีเรื่องในพุทธประวัติหลังตรัสรู้ใหม่ ก่อนจะตั้งพระศาสนา น่าจะจัดเป็นเล่มแรก ก็เลยเอาเล่ม ๔ (นับอย่างของเรา)ไปจัดเป็นเล่ม ๑ เสร็จแล้วเล่ม ๑ ในฉบับของไทยก็กลายเป็นเล่ม ๓ ของฉบับ Pali Text Society

แต่ต่อมาเมื่อจะพิมพ์ฉบับแปลภาษาอังกฤษ คงเห็นว่าที่ตนทำไปตอนพิมพ์พระวินัยปิฎกบาลีนั้นไม่ถูกต้อง ควรจะทำตามวิธีจัดแบ่งที่มีมาแต่เดิม ก็เลยจัดลำดับเล่มของฉบับแปลใหม่ ทำให้พระวินัยปิฎกฉบับแปลภาษาอังกฤษของ Pali Text Society มีลำดับเล่มตรงตามแบบคล้ายของไทย แล้วก็กลายเป็นว่าพระไตรปิฎกบาลีส่วนวินัยปิฎกของ Pali Text Society ฉบับต้นเดิมภาษาบาลี กับฉบับแปลเป็นภาษาอังกฤษของตนเองนั้น ลำดับ

เล่มลักลั่นไม่ตรงกัน

ส่วนฉบับภาษาบาลีที่จัดลำดับผิดไปนั้น ไม่ว่าจะเป็นมัชฌิมนิกายก็ตาม เป็นวินัยปิฎกก็ตาม จะจัดลำดับเล่มใหม่ก็ทำไม่ได้ เพราะว่าหนังสือนั้นถูกใช้อ้างอิงกันไปมากแล้ว ถ้าพิมพ์ใหม่หลักฐานที่อ้างอิงกันไว้เดิมก็มาค้นหาไม่ได้ ก็จะสับสนวุ่นวาย จึงต้องปล่อยไปอย่างนั้น

ยิ่งขุททกนิกายด้วยแล้ว ก็วุ่นวายไปหมด คือไม่มีระบบ ต้องแยกพิมพ์เป็นเล่มๆ บางเล่มก็พิมพ์รวมกันไปทั้งบาลีในพระไตรปิฎกและอรรถกถา โดยเฉพาะบางเล่มเวลาอ้างจะยุ่งยากหรือปนเป ตัวอย่างเช่น คัมภีร์ชาดก (Jātaka) ซึ่งรวมกัน แยกไม่ออกระหว่างชาดกที่มาในพระบาลีคือในพระไตรปิฎกแท้ๆ กับส่วนที่เป็นอรรถกถา

พระไตรปิฎกบาลีฉบับสากลโดยรูปแบบ ยังไม่มี แต่โดยเนื้อหา พระไตรปิฎกบาลีเป็นสากลตลอดมา

พระไตรปิฎกบาลีอักษรโรมันของ Pali Text Society ที่จะเรียกได้ว่า*"เป็นสากล"* ก็มีความหมายอยู่อย่างเดียว คือมีความได้เปรียบในแง่ที่ใช้อักษรฝรั่ง ซึ่งเรียกเป็นทางการว่าอักษรโรมัน

อักษรฝรั่งนั้นมากับภาษาอังกฤษ ซึ่งเกือบจะเป็นภาษากลางของโลก คนอ่านกันทั่วไป ชาวพุทธในประเทศต่างๆ ที่อ่านพระไตรปิฎกภาษาบาลีนั้น อ่านอักษรของกันและกันไม่ค่อยได้ อย่างพระไทยหรือคนไทยก็อ่านพระไตรปิฎกบาลีฉบับอักษรสิงหลของลังกาไม่ค่อยได้ หรือจะอ่านฉบับอักษรพม่าก็อ่านไม่ค่อยเป็น

คนพม่าก็เช่นเดียวกัน จะอ่านของไทยหรือของลังกาก็ไม่ค่อยได้ คนลังกาก็อ่านของไทยหรือของพม่าไม่ค่อยเป็น อย่างนี้เป็นต้น แต่คนทุกประเทศนี้รู้จักอักษรฝรั่ง เวลาจะเขียนเรื่องพระพุทธศาสนาให้คนต่างชาติอ่าน ก็เลยมาใช้พระไตรปิฎกบาลีฉบับอักษรโรมันซึ่งเป็นอักษรฝรั่ง อันนี้เป็นเหตุให้ฉบับของ Pali Text Society ได้รับการอ้างอิงและใช้กันมากกว่า

แต่ถ้าว่าถึงเนื้อหาข้างในแล้ว ก็อยู่ที่ว่า ใครทำก่อนทำหลัง ฉบับที่ทำทีหลังก็ได้เปรียบ อย่างที่พูดไปแล้ว ฉบับของ Pali Text Society นั้นพิมพ์ทีหลังฉบับของลังกา ไทย และพม่า จึงมีโอกาสสอบทานเทียบเคียงฉบับทั้งสามนั้น แล้วทำเชิงอรรถได้มากหน่อย แต่ต่อมาตอนหลัง ไทยก็ดี พม่าเป็นต้นก็ดี ก็มีการตรวจชำระกันใหม่ อย่างของพม่า ก็มีฉบับ ฉัฏฐสังคีติ ซึ่งตรวจชำระสมัยฉลอง ๒๕ พุทธศตวรรษ ช่วง พ.ศ ๒๕๐๐ ซึ่งมีพระสงฆ์และนักปราชญ์ประเทศต่างๆ ไปร่วมประชุมมาก

ตามประวัติดังที่ว่ามา เวลานี้พระไตรปิฎกบาลีฉบับฉัฏฐ-สังคีติของพม่าก็จึงได้รับความนิยมมาก เมื่อใครจะตรวจชำระพระไตรปิฎกกันใหม่ ไม่มีใครไปเอาฉบับอักษรโรมันของ Pali Text Society เป็นแบบ มีแต่เขาไปเอาฉบับฉัฏฐสังคีติของพม่าเป็นหลัก แล้วก็เอาฉบับอื่นๆ รวมทั้งฉบับอักษรโรมันนั้นมาเทียบเคียง ยกตัวอย่างเช่น พระไตรปิฎกบาลีฉบับมหาจุฬาฯ เมื่อตั้งฉบับของไทยเราเองเป็นฐานแล้ว ก็สอบทานโดยให้ความสำคัญแก่ฉบับฉัฏฐ-สังคีตินั้น หรือฉบับอักษรเทวนาครี ที่ท่านโกเอ็นก้าทำ สำหรับใช้ในประเทศอินเดีย ก็เอาตามฉบับฉัฏฐสังคีติของพม่าเลยทีเดียว

เพราะฉะนั้น ที่ว่าพระไตรปิฎกบาลีอักษรโรมันของสมาคมบาลีปกรณ์ หรือ Pali Text Society เป็นฉบับสากลอะไรนั้น ก็จึงไม่ได้มีความหมายอะไร นอกเสียจากว่าคนระหว่างประเทศได้อาศัยอักษรฝรั่งเป็นสื่อที่จะได้อ่านกันระหว่างประเทศได้เท่านั้นเอง

ประเทศไทยเราเวลานี้ เมื่อทำพระไตรปิฎกบาลี พร้อมทั้งอรรถกถา (ขณะนี้มีคำแปลภาษาไทยด้วยแล้ว) เป็นฉบับคอมพิวเตอร์ ก็คิดว่า ชาวพุทธทั่วไปไม่ควรจะต้องไปอาศัยฉบับอักษรโรมันของฝรั่งซึ่งราคาแพงมาก[๑] เพียงเพื่อจะค้นเทียบเลขหน้าคัมภีร์ในเวลาที่คนชาติอื่นเขาอ้างอิง ก็จึงใช้วิธีเอาเลขหน้าของฉบับอักษรโรมันของสมาคมบาลีปกรณ์มาใส่ไว้ในฉบับของเราด้วย พร้อมกันนั้นก็สามารถกดปุ่มแปลงบาลีอักษรไทยเป็นบาลีอักษรโรมันบนหน้าจอได้ด้วย เพราะฉะนั้นความจำเป็นที่จะใช้พระไตรปิฎกบาลีอักษรโรมันของสมาคมบาลีปกรณ์ก็จึงหมดไปแทบจะโดยสิ้นเชิง

วิธีที่ว่ามานี้แหละ เป็นหนทางสำคัญที่จะทำให้เกิดความเป็นสากลที่แท้จริง พระไตรปิฎกบาลีนั้นเป็นสากลอยู่แล้ว คือ ของเถรวาทไม่ว่าประเทศไหน ก็เป็นอันเดียวกัน แต่ในที่นี้พูดถึงความเป็นสากลของเล่มหนังสือและตัวอักษรที่ใช้อ่าน ในความหมายที่ว่าฉบับเดียวก็ใช้เทียบกันและอ้างอิงไปได้ระหว่างทุกฉบับด้วย ซึ่งเป็นโครงการที่จะทำต่อไป คือจะใส่เลขหน้าของฉบับฉัฏฐสังคีติของพม่า และฉบับสิงหลเป็นต้น มารวมอยู่ในฉบับเดียวกันของไทยนี้ให้หมด

---

[๑] พระไตรปิฎกบาลีอักษรโรมัน ของ Pali Text Society มีไม่ครบชุด แต่บางเล่มรวมอรรถกถาติดมาด้วย ราคาปัจจุบัน คำนวณว่าไม่ต่ำกว่า ๕๕,๐๐๐.๐๐ บาท

ถ้าทำครบตามที่ว่ามานี้เมื่อไร เราใช้ฉบับอักษรไทยฉบับเดียวก็อ้างไปได้ทั่ว หรือเจอการอ้างที่มาของพระไตรปิฎกไม่ว่าฉบับไหน จะเป็นอักษรโรมันของอังกฤษ หรือฉบับฉัฏฐสังคีติของพม่า หรือฉบับสิงหลของลังกา หรือฉบับเทวนาครีของอินเดีย ก็สามารถมาค้นหาในฉบับคอมพิวเตอร์ของไทยนี้ได้หมดในที่เดียว โดยเฉพาะการที่ไม่ต้องใช้ฉบับอักษรโรมันนั้นช่วยทุ่นค่าใช้จ่ายได้มาก เพราะว่าฉบับอักษรโรมันนั้นราคาแพงเป็นพิเศษ

ที่พูดมาให้รู้ว่าเขามีความบกพร่องผิดพลาดมากมายอย่างนี้ มิใช่เป็นเรื่องที่จะไปเย้ยหยันพระไตรปิฎกบาลีฉบับอักษรโรมันของ Pali Text Society แต่ตรงข้ามเราควรจะยกย่องและส่งเสริมเขาด้วยซ้ำไป เพราะว่า ทั้งที่เขามีกำลังคนน้อย และมีกำลังทรัพย์น้อย ก็ยังมีความเพียรพยายามและตั้งใจจริงอย่างนี้[๑] นับว่าน่าสรรเสริญ พวกเราเสียอีก ทั้งๆ ที่มีกำลังพุทธศาสนิกชนมาก มีกำลังเงินทองในทางพระศาสนามาก แต่ไม่ค่อยนำมาใช้ในด้านที่เป็นงานหลักสำคัญของพระศาสนาอย่างคัมภีร์นี้ จนกระทั่งต้องมีเอกชนทำขึ้นมา

ในหมู่พวกเรานี้ ใครมีกำลังทรัพย์มาก จะไปช่วยสนับสนุนเขาก็สมควร แต่การที่จะไปให้กำลังทรัพย์สนับสนุนนั้น ก็ต้องเข้าใจว่าไม่ใช่ให้เพราะความนับถือ แต่ให้เพื่อช่วยเหลือส่งเสริม คือเกื้อกูลกัน

---

[๑] ในหลวงรัชกาลที่ ๕ นอกจากพระราชทานพระไตรปิฎกบาลีที่พิมพ์เป็นเล่มครั้งแรกในประเทศไทย ชุด ๓๙ เล่ม (พ.ศ. ๒๔๓๑) ให้เขาแล้ว ยังทรงบริจาคพระราชทรัพย์อุปถัมภ์การพิมพ์หนังสือของ Pali Text Society ด้วย อย่างเท่าที่ทราบ เมื่อเขาจะพิมพ์ *Pali-English Dictionary* ครั้งแรก ใน ค.ศ. ๑๙๒๑ (พ.ศ. ๒๔๖๔; พระราชทานไปก่อนสวรรคตใน พ.ศ. ๒๔๕๓) ก็ได้พระราชทานไป ๕๐๐ ปอนด์

หันจากพระไตรปิฎกแปลของ Pali Text Society ชาวตะวันตกที่ศึกษาพุทธศาสนา เหออกมาสู่ทางเลือกอื่น

ส่วนพระไตรปิฎกฉบับแปลเป็นภาษาอังกฤษนั้น ก็อย่างที่พูดแล้วว่าน่าสรรเสริญความเพียรพยายามและความตั้งใจจริงของเขา นอกจากนั้น ยังน่าชื่นชมระเบียบวิธีในการทำงานของเขา ซึ่งสืบเนื่องมาจากวัฒนธรรมทางวิชาการของตะวันตก อันทำให้ผลงานของเขามีลักษณะเป็นวิชาการมาก และอำนวยประโยชน์แก่การศึกษาค้นคว้าไม่น้อย เช่น ประมวลความรู้ความคิดเกี่ยวกับคัมภีร์เล่มนั้นๆไว้ เป็นบทนำอย่างยืดยาวยิ่ง มีเชิงอรรถช่วยขยายความรู้และช่องทางการค้นคว้าต่อไป และมีระบบการอ้างอิงที่ดี รวมทั้งศัพท์สงเคราะห์ และดัชนีต่างๆ

อย่างไรก็ตาม ความเป็นนักภาษาบาลีและวัฒนธรรมทางวิชาการเท่านั้นยังไม่พอ การที่จะแปลคัมภีร์พุทธศาสนาให้ถูกต้องแม่นยำนั้น ต้องมีความเข้าใจหลักธรรม คือเข้าใจตัวพระพุทธ-ศาสนาด้วย ยิ่งลึกซึ้งเท่าไรก็ยิ่งดี แต่ก็น่าเห็นใจผู้แปล ที่เขาทำไปตามกำลังสุดความสามารถ และเมื่อคนรุ่นหลังเรียนรู้เข้าใจมากขึ้น ก็มีการแก้ไขปรับปรุงเรื่อยมา คัมภีร์พระไตรปิฎกฉบับแปลเป็นภาษาอังกฤษของ Pali Text Society จึงได้มีการเปลี่ยนแปลงต่อๆมา

ยกตัวอย่างคัมภีร์มัชฌิมนิกายที่พูดไปแล้ว เมื่อแปลเป็นภาษาอังกฤษ ระยะแรกเป็นฉบับที่ Lord Chalmers แปล ต่อมาก็รู้กันว่ามีความผิดพลาดบกพร่องมาก จึงแปลใหม่โดยคนใหม่ คือ Miss I. B. Horner ที่กล่าวถึงแล้ว

อย่างไรก็ดี ในแง่ของคัมภีร์แปล ตลอดจนหนังสือตำรับตำราต่างๆ ทางพระพุทธศาสนานี้ ระยะหลังๆเมื่อมีชาวตะวันตกมาบวชเป็นพระภิกษุในพุทธศาสนา เช่นมาบวชอยู่ลังกา ได้เรียนรู้ลึกซึ้งมากขึ้น คนก็หันมายอมรับนับถือและถือตามหนังสือตำรับตำราและแม้แต่หนังสือแปลพระไตรปิฎกและอรรถกถาของพระภิกษุชาวตะวันตกที่มาบวชเป็นภิกษุในพุทธศาสนาแล้วนี้มากกว่า

พวกนักปราชญ์ชาวตะวันตก เช่นที่ Pali Text Society นั้น แม้จะมาสนใจในทางพุทธศาสนา แต่หลายท่านก็สนใจแบบนักวิชาการ โดยที่พื้นฐานเป็นชาวคริสต์มาแต่เดิม จึงมีแนวคิดติดมาในแบบที่ยึดถืออัตตา (Soul)

บางท่านแม้มาเป็นนักปราชญ์ภาษาบาลี ก็ยังนับถือศาสนาคริสต์อยู่ เพราะความที่ไม่คุ้นกับบรรยากาศคำสอนในพระพุทธ-ศาสนามาแต่เดิม ทำให้ไม่สามารถเข้าใจซึ้งถึงหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาได้

เพราะฉะนั้น คนทั้งหลายทั่วไปที่ศึกษาเนื้อหาธรรมของพระพุทธศาสนา จึงหันไปให้ความสนใจ คอยฟังคอยอ่านหนังสือของพระฝรั่งบ้าง พระลังกาบ้าง ที่รู้พุทธศาสนา ยกตัวอย่างเช่น พระ Nyanatiloka ชาวเยอรมัน ที่ไปบวชอยู่ในลังกาจนกระทั่งมรณภาพในลังกานั้น และมีลูกศิษย์ซึ่งเป็นชาวเยอรมันเช่นเดียวกัน ชื่อพระ Nyanaponika ซึ่งก็มรณภาพไปแล้ว ต่อมาก็มีรูปอื่นๆ เช่น พระ Ñāṇamoli ซึ่งเป็นชาวอังกฤษ

Pali Text Society เอง ตอนหลังๆ นี้ เมื่อพิมพ์งานแปลคัมภีร์ภาษาบาลีเป็นภาษาอังกฤษ แทนที่จะใช้ฝีมือของพวกนัก

ปราชญ์ตะวันตกที่อยู่ในเมืองฝรั่งอย่างเดิม ก็หันมาพิมพ์คัมภีร์ที่พระฝรั่งแปลมากขึ้น อย่างงานของพระ Ñāṇamoli ภิกษุชาวอังกฤษที่บวชอยู่ในลังกา ก็ได้รับการตีพิมพ์มาก

ยิ่งระยะหลังๆ นี้ ก็มีความโน้มเอียงที่ว่าชาวตะวันตกและฝรั่งที่ศึกษาพระพุทธศาสนาจะหันไปใช้พระไตรปิฎกฉบับแปลที่สำนักพิมพ์อื่นพิมพ์ แทนที่จะใช้ฉบับแปลของ Pali Text Society อย่างเช่นเวลานี้ มัชฌิมนิกาย ที่พูดถึงเมื่อกี้ ก็มีฉบับของ Wisdom Publications ซึ่งพิมพ์ฉบับแปลของพระฝรั่งที่มาบวชอยู่ในศรีลังกา คือ Bhikkhu Ñāṇamoli (ชาวอังกฤษ บวชปี ๑๙๔๙ = พ.ศ. ๒๔๙๒ มรณภาพปี ๑๙๖๐ = พ.ศ. ๒๕๐๓) และ Bhikkhu Bodhi (ชาวอเมริกัน บวชปี ๑๙๗๒ = พ.ศ. ๒๕๑๕) เป็นต้น แสดงถึงการที่ว่าวงการศึกษาพุทธศาสนายุคหลังๆ นี้ไม่ค่อยเชื่อถือคำแปลคัมภีร์ของ Pali Text Society

ยิ่งกว่านั้น นักศึกษาพระพุทธศาสนา ที่เป็นฝรั่งมาบวชเรียนเหล่านี้แหละ ได้พยายามทำผลงานแปลใหม่กันขึ้นเอง เช่นอย่างพระชาวอเมริกัน ชื่อ Bhikkhu Bodhi นั้น ที่มาบวชอยู่ในศรีลังกาแล้วมาดำเนินการจัดพิมพ์หนังสือทางพระพุทธศาสนา จนกระทั่งเวลานี้ได้เป็นประธาน และบรรณาธิการ ของ Buddhist Publication Society ในศรีลังกา

เพราะฉะนั้น หนังสือที่เป็นหลักจริงๆ ของ Pali Text Society ก็คือคัมภีร์พระไตรปิฎกบาลีและอรรถกถาภาษาบาลี ที่ใช้อักษรโรมัน ซึ่งวงการศึกษาภาษาบาลียังใช้กันอยู่ด้วยเหตุผลเพียงว่า เพราะพวกนักศึกษาทั้งหลายโดยทั่วไปต้องอาศัยอักษรฝรั่งเป็นสื่อในการที่จะติดต่อระหว่างกัน

อ้างฝรั่ง ๒

ทัศนะนักวิชาการตะวันตก
เรื่องนิพพาน อัตตา – อนัตตา

นักปราชญ์ชาวตะวันตกก็น่ายกย่องอยู่ แต่ต้องรู้จักเขาให้พอดีกับที่เขาเป็นจริง

เอกสารของวัดพระธรรมกาย กล่าวอ้างว่า

> "ปราชญ์ใหญ่ทางพระพุทธศาสนาในดินแดนตะวันตกที่มีชื่อเสียงก้องโลกจำนวนมาก ก็มีความเห็นว่ามีอัตตาที่แท้จริงอยู่ในคำสอนทางพระพุทธศาสนา เช่น Mrs. Rhys Davids นายกสมาคมบาลีปกรณ์ แห่งประเทศอังกฤษ ปี พ.ศ. ๒๔๖๕-๒๔๘๕ . . . Miss I. B. Horner นายกสมาคมบาลีปกรณ์ แห่งประเทศอังกฤษ ปี พ.ศ. ๒๕๐๒-๒๕๒๔ . . . Christmas Humphreys . . . และอีกหลายๆ ท่าน"

ข้อความข้างบนนี้ ให้ข้อมูลความจริงไม่เพียงพอ และทำให้เกิดภาพความเข้าใจนักปราชญ์ตะวันตกไม่ถูกต้อง

เรื่องของนักปราชญ์ และนักวิชาการฝ่ายตะวันตกนี้ ถ้าจะเขียนสั้น ๆ ให้เข้าใจเขาถูกต้อง อาจเล่าวิวัฒนาการทางความรู้ความคิดของเขาเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา โดยแบ่งเป็น ๓ ระยะ (เป็นการแบ่งอย่างคร่าวๆ พอให้เข้าใจได้ง่ายเท่านั้น) คือ

***ระยะที่* ๑ ปราชญ์ตะวันตกยังติดความคิดเก่าๆ** ปราชญ์ในดินแดนตะวันตก แม้จะรู้ภาษาบาลี และค้นคว้าเรื่องราวทางพระพุทธศาสนาไม่น้อย แต่ยังสับสน หลายคนยังจับหลักการของพระพุทธศาสนาไม่ได้ มักมองพระพุทธศาสนา และหลักธรรมต่างๆ ภายใต้อิทธิพลความคิดของตะวันตกเอง หรืออิทธิพลของศาสนาฮินดู ตลอดจนแนวคิดพุทธศาสนามหายาน บ้างก็เข้าใจว่า พระพุทธศาสนาสอนว่ามีอัตตาหรืออาตมันที่แท้จริงอยู่ในขั้นสุดท้าย บ้างก็เข้าใจว่า นิพพานเป็นการดับอัตตา บ้างก็จะเข้าใจไปทำนองว่า นิพพานดับอัตตาสามัญแล้วจะมีอัตตาที่แท้เหนือนั้นขึ้นไป

***ระยะที่* ๒ ฝรั่งมาบวชพระได้ทัศนะที่ถูกต้อง** ในขณะที่ปราชญ์ทางพระพุทธศาสนาในดินแดนตะวันตก ยังคงสับสน จับหลักการของพระพุทธศาสนากันไม่ค่อยได้นั้น ได้มีชาวตะวันตกมาบวชเป็นพระภิกษุอยู่ในประเทศพุทธศาสนา โดยเฉพาะศรีลังกา และเมื่อได้ศึกษาถึงต้นแหล่งแท้จริงแล้ว ก็เข้าใจหลักธรรมได้ถูกต้อง เช่น จับได้ชัดว่า พระพุทธศาสนาสอนว่า ไม่มีอัตตาอยู่จริงโดยปรมัตถ์ และได้เขียนหนังสือเผยแพร่พระพุทธศาสนาตามหลักการนี้มากขึ้นตามลำดับ

ในระยะที่ ๒ นี้ แม้ว่าคนในตะวันตกจะยังต้องอาศัยคัมภีร์พระพุทธศาสนาภาษาบาลีอักษรโรมันที่พิมพ์ในตะวันตก แต่ในด้านหลักธรรม ชาวตะวันตกได้หันมาฟัง และอ่านหนังสือของชาวตะวันตกที่มาบวชเป็นพระภิกษุในประเทศพุทธศาสนาเองเหล่านี้มากขึ้น

***ระยะที่* ๓ ปราชญ์รุ่นใหม่ในเมืองฝรั่งหันมาสู่ทางที่หายสับสน**

นักปราชญ์ภาษาบาลีและพุทธศาสนาในดินแดนตะวันตกเอง ได้เรียนรู้และเข้าใจหลักการของพระพุทธศาสนา อย่างชัดเจนถูกต้องมากขึ้น และความสนใจในพระพุทธศาสนาเถรวาท ก็เริ่มแพร่ขยายมากขึ้นโดยทั่วไป ปรากฏว่า นักปราชญ์รุ่นใหม่ในตะวันตกนั้นกลับไปโต้แย้งคัดค้านปราชญ์รุ่นเก่าในประเทศของตน และเผยแพร่พระพุทธศาสนาในแนวทางที่แม่นยำชัดเจนมากขึ้น เช่น เขียนบอกชัดลงไปว่า พระพุทธศาสนาสอนว่าอัตตามีอยู่เพียงโดยสมมติ ไม่มีจริงโดยปรมัตถ์

ขอเล่าประดับความรู้ความเข้าใจ พอเป็นสังเขปดังนี้

ปราชญ์พุทธศาสนาตะวันตกรุ่นเก่า ยังเข้าใจสับสน ระหว่างพุทธธรรม กับความคิดเดิมในวัฒนธรรมของตน

ระยะที่ ๑ เรื่องนี้ก็สืบเนื่องจากที่พูดข้างต้น ดังได้กล่าวแล้วว่า คนที่เรียกกันว่านักปราชญ์ทางพุทธศาสนาในดินแดนตะวันตกนั้น บ้างก็เป็นเพียงนักวิชาการซึ่งยังเป็นชาวคริสต์อยู่ บางคนถึงแม้มาเป็นชาวพุทธแล้วก็มีพื้นฐานความคิดเดิมติดมาจากศาสนาคริสต์ นอกจากนั้นในยุคแรกนี้ฝรั่งมาเอเชียในกระแสของลัทธิอาณานิคม โดยเฉพาะอังกฤษมาพบอารยธรรมเก่าแก่ที่อินเดีย ก็รู้จักและคุ้นกับแนวคิดของศาสนาฮินดูที่ยึดมั่นในลัทธิอาตมัน พร้อมกันนั้น พระพุทธศาสนาที่ฝรั่งรู้จักในยุคแรกนั้นก็เป็นฝ่ายมหายานซึ่งเข้าไปในตะวันตกก่อน

ฉะนั้น ฝรั่งที่ศึกษาพุทธศาสนายุคแรกๆ ซึ่งยังไม่คุ้นกับบรรยากาศทางความคิดแบบใหม่ จึงยังมีอิทธิพลความคิดแบบ

กรีกและศาสนาคริสต์เดิมชักพามาก และมักตีความพระพุทธศาสนาตามแนวคิดฮินดู หรือไม่ก็แบบมหายาน

ทั้งนี้จะเห็นว่า ไม่ว่าจะเป็น Max Muller ปราชญ์ใหญ่ที่แปลคัมภีร์บาลีและสันสกฤตไว้หลายเรื่อง ก็ตาม Mrs. C.A.F. Rhys Davids และ Miss I. B. Horner ที่ได้เป็นนายกสมาคมบาลีปกรณ์สืบต่อกันมา ก็ตาม ตลอดจนนักศึกษาหรือจะเรียกว่านักปราชญ์พุทธศาสนาของตะวันตกหลายคน ได้มีความคิดที่จะมองหรือจะหาทางให้พระพุทธศาสนาสอนเรื่องอัตตา หรือยอมรับว่ามีอัตตาให้ได้

ยกตัวอย่าง Miss I. B. Horner นั้น เป็นปราชญ์ทางภาษาบาลี แต่พื้นฐานเดิมเป็นฝรั่งในประเทศคริสต์ศาสนา มีความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องตัวตนเป็นฐานความคิดที่ยึดมั่นอยู่ นอกจากแปลคัมภีร์ภาษาบาลีเป็นภาษาอังกฤษแล้ว ครั้งหนึ่งก็เคยไปทำหนังสือร่วมกับ Coomaraswamy (เพียงแค่ชื่อก็ฉายความเป็นฮินดูออกมาแล้ว) ให้ชื่อว่า *The Living Thought of Gotama the Buddha*

ในตอนที่ว่าด้วย Self (อัตตา/ตน) พุทธพจน์แรกที่สองท่านนี้ยกมา ก็คือคาถาธรรมบทว่า

อตฺตา หิ อตฺตโน นาโถ

พุทธภาษิตนี้ ชาวพุทธไทย แม้แต่ชาวบ้านที่แทบจะไม่ได้ศึกษาอะไรเลย แต่เพราะความที่คุ้นกับบรรยากาศในพระพุทธศาสนา และเป็นพุทธภาษิตที่คุ้นหู ก็จึงแปลกันได้ว่า “ตนเป็นที่พึ่งของตน” และเข้าใจความหมายกันดีพอสมควร

แต่ I. B. Horner และ Coomaraswamy พอเห็นว่ามีคำ “อตฺตา/ตน” อยู่ด้วยกัน ๒ ครั้งในพุทธภาษิตนี้ แทนที่จะเข้าใจอย่างที่ชาว

พุทธรู้กัน ก็ไปนึกถึง อัตตา ๒ อย่าง แล้วก็คงจะแปลความหมายไปตามแนวคิดคำสอนของฮินดู หรือเอาพระพุทธศาสนาไปโยงกับศาสนาฮินดู ซึ่งถือว่ามีอัตตา หรืออาตมัน ๒ อย่าง ได้แก่ อาตมันใหญ่ เรียกว่า ปรมาตมัน กับอาตมันเฉพาะบุคคล เรียกว่า ชีวาตมัน

ปรากฏว่า I. B. Horner กับ Coomaraswamy แปลพุทธภาษิต ในคาถาธัมมบท ที่ ๑๖๐ **อตฺตา หิ อตฺตโน นาโถ . . .** นี้ ว่า

"The Self is lord of the self . . ."[๑]

พึงสังเกตว่า Self แรกใช้ S ใหญ่ ส่วน self หลังใช้ s เล็ก ทำนองว่า อัตตาใหญ่ เป็นนาถะของอัตตาเล็ก

ทั้งสองท่านได้เจอพุทธภาษิตอีกบทหนึ่งว่า

อตฺตนา ว กตํ ปาปํ อตฺตนา สงฺกิลิสฺสติ
อตฺตนา อกตํ ปาปํ อตฺตนา ว วิสุชฺฌติ

(ขุ.ธ.๒๕/๒๒/๓๗)

ซึ่งชาวพุทธทั่วไปก็เข้าใจกันไม่ยาก ตามคำแปลว่า

"ตัวทำชั่ว ตัวก็เศร้าหมองเอง
ตัวไม่ทำชั่ว ตัวก็หมดจดเอง"

พอเจออย่างนี้ ผู้ถือลัทธิอัตตา/อาตมัน ก็คงงงไปพักหนึ่งว่า อัตตา/อาตมัน/ตัวตน ซึ่งเป็นสิ่งเที่ยงแท้ถาวร จะมาทำความชั่วได้อย่างไร ในที่สุดก็เลยเอาอัตตา/ตน ในกรณีนี้ไปจัดเป็น อัตตาเล็ก

ทั้งสองท่านได้แยกหัวข้อย่อยในหนังสือ ตอนที่ว่าด้วย Self นี้ ออกเป็น ๓ หัวข้อย่อย คือ

---

[๑] Ananda K. Coomaraswamy and I. B. Horner, *The Living Thought of Gotama the Buddha* (London: Cassell & Co., Ltd., 1984), p.174.

(a) The Two Selves
(b) The Great Self แล้วก็
(c) The Little Self

ใน ๓ หัวข้อย่อยนี้ ผู้รวบรวมได้ยกพุทธพจน์อื่นๆ มาแปลไว้อีกมากมาย ตั้งแต่หน้า ๑๗๔ ไปถึงหน้า ๑๙๒ ทำให้ตอนที่ว่าด้วย Self (อัตตา/ตัวตน) ยาวรวมเกือบ ๒๐ หน้า นี่คือตัวอย่างความเข้าใจของคนที่เรียกว่าเป็นปราชญ์ตะวันตกรุ่นค่อนข้างเก่า

ฝรั่งในประเทศตะวันตกเองนั้น ย้อนหลังไปไม่กี่ปีนี้ น้อยคนนักจะเข้าใจพุทธศาสนาได้ถูกต้อง ซึ่งก็ต้องเห็นใจเขา เพราะอิทธิพลความคิดที่ติดมาจากพื้นฐานวัฒนธรรมเดิมมีกำลังชักนำให้มองผิดเพี้ยนหรือเอียงไป ***เอกสารของวัดพระธรรมกาย*** จึงไม่สมควรจะไปยกย่องนับถือเขามากนักถึงกับให้เป็น **"ปราชญ์ใหญ่ทางพระพุทธศาสนา . . . ที่มีชื่อเสียงก้องโลก"** ควรจะดูเพียงว่า คนใดเข้าใจดีขึ้นมา ก็อนุโมทนาเขาไป

นอกจากพวกที่เข้าใจว่า พระพุทธศาสนาสอนว่ามีอัตตาในขั้นสุดท้ายที่นอกเหนือจากขันธ์ ๕ แล้ว บางพวกก็เข้าใจผิดไปอีกแบบหนึ่งว่า พระพุทธศาสนาสอนว่านิพพานเป็นการดับอัตตา

แม้แต่หนังสืออ้างอิงใหญ่ๆ อย่าง *Encyclopaedia Britannica* ก็ยังติดความเข้าใจผิดๆ มาเขียนกันจนบัดนี้ เช่น พูดถึงนิพพานเป็นการดับอัตตา (ที่จริงตามหลักพระพุทธศาสนา ไม่มีอัตตาที่จะต้องดับ) แห่งหนึ่งว่า

> "The approaches to the divine or sacred are various rather than uniform . . . , it moves toward the ultimate goal: the annihilation of the self, . . . , Nirvāṇa (the state of bliss) in Buddhism, . . ."[๑]

---

[๑] *Encyclopaedia Britannica* (Chicago, 1988), s.v. "Religious Experience," vol.26, p.633. (แม้จนถึงปัจจุบัน ค.ศ. ๑๙๙๙ หัวข้อนี้ก็ยังคงอยู่อย่างนี้)

> “วิธีเข้าถึงทิพยภาวะหรือภาวะศักดิ์สิทธิ์นั้น แตกต่างกันหลากหลาย มากกว่าจะเป็นรูปแบบเดียว . . . เป็นการก้าวสู่จุดหมายสูงสุด คือการดับสลายอัตตา, . . . ,ได้แก่นิรวาณ (นิพพาน—ภาวะบรมสุข) ในพุทธศาสนา, . . . ,"

รู้ถึงตามทันว่าคนนอกเขาคิดเข้าใจไปแค่ไหน แต่ไม่ใช่รอให้เขามาวินิจฉัยหลักการของเรา

อย่างไรก็ตาม เวลานี้ความคิดหรือทัศนะเหล่านั้นได้เปลี่ยนแปลงไปมากแล้ว ความจริงทัศนะเหล่านี้ไม่มีความสำคัญที่จะต้องยกมาอ้าง เพราะได้พูดไปแล้วว่าเรากำลังพูดถึงหลักฐานที่มา ว่าพระพุทธศาสนาเอง หรือพระพุทธศาสนาในพระไตรปิฎกบาลีเถรวาทเองนี้ แสดงหลักการของตนไว้อย่างไร ไม่ใช่มาเที่ยวรอทัศนะของผู้อื่นที่จะมาวินิจฉัยให้ตัวเรา ซึ่งเป็นการไม่ถูกต้อง และที่ *เอกสารของวัดพระธรรมกาย* กล่าวว่า

> “เกิดมีการอ้างอิงหลักฐานในคัมภีร์ ทั้งบาลี สันสกฤต จีน ทิเบต และภาษาอื่นๆ มากมายอันนำมาสู่ข้อสรุปความเห็นนี้ แต่ก็มีนักวิชาการที่ไม่เห็นด้วย ยืนยันว่าไม่มีอัตตาในพระพุทธศาสนาเช่นกัน ต่างฝ่ายต่างก็มีเหตุผลของตน”

ความจริงเรื่องนี้ง่ายๆ ชัดเจน ไม่สับสน เพราะนักปราชญ์ปัจจุบันเขารู้กันแล้วว่า ต้องแยกแยะออกไปว่าหลักการในเรื่องนี้ของพุทธศาสนาแบบเถรวาทเป็นอย่างไร แบบมหายานเป็นอย่างไร และในมหายานด้วยกันนั้น นิกายไหนว่าอย่างไร ไม่เอามาสับสนปะปนกัน

การพูดอย่างนี้ ถ้าเปลี่ยนเอาอีกเรื่องหนึ่งเข้าไปแทน ก็เหมือนกับพูดว่า

> “ปัญหาเรื่องภิกษุควรมีครอบครัวหรือไม่ ก็มีการอ้างอิงหลักฐานทั้งคัมภีร์บาลี สันสกฤต จีน ทิเบต และในภาษาอื่นๆ มากมาย อันนำมาสู่การสรุปความเห็นของตน ต่างฝ่ายต่างยืนยันทัศนะของตน ฝ่ายหนึ่งก็ว่าภิกษุควรมีภรรยา มีครอบครัว อีกฝ่ายหนึ่งก็ว่าไม่ควรมี ต่างฝ่ายต่างก็มีเหตุผลของตน”

อย่างนี้ใครๆ ก็อ้างได้ แต่ไม่มีประโยชน์

พอชาวตะวันตกมาบวชเป็นพระฝรั่ง ความรู้พุทธธรรมก็เริ่มเข้าสู่ทางที่ถูกต้อง

ระยะที่ ๒ ได้กล่าวแล้วว่า I. B. Horner เข้าใจเรื่องอัตตาตามแนวคิดแบบอาตมันคล้ายๆ ศาสนาพราหมณ์ แต่ต่อมาชาวตะวันตกที่เข้ามาบวชในพระพุทธศาสนา ก็ดี พระภิกษุในพระพุทธศาสนาเถรวาทชาวประเทศนั้น ๆ เอง ก็ดี ได้แปลพุทธพจน์เกี่ยวกับอัตตานี้กันใหม่ อย่างพุทธภาษิตว่า **อตฺตา หิ อตฺตโน นาโถ** ก็จะแปลกันทำนองนี้ว่า

“Oneself is one’s own protector (refuge); . . .”[๑]

ตรงกับที่ชาวพุทธไทยทั่วไป แม้แต่ชาวบ้านเข้าใจกันดีอยู่แล้ว

ที่จริงเรื่องนี้พระภิกษุชาวตะวันตกที่มาบวชในประเทศพุทธศาสนาเถรวาทนั้น มีความเห็นลงกัน ไม่ได้มีปัญหามานานแล้ว มี

---

[๑] เช่น Walpola Rahula, *What the Buddha Taught* (New York: Grove Press, 1974), p.130.

แต่ฝรั่งนักวิชาการชาวตะวันตกที่อยู่ในเมืองของตนนั้น ที่วุ่นวายเรื่องว่าอัตตาเป็นอย่างไร พุทธศาสนามีสอนเรื่องอัตตาหรือเปล่า จนกระทั่งมาจบที่ Professer Richard Gombrich ที่จะกล่าวถึงข้างหน้า จึงมาเข้าสู่หลักพุทธศาสนาแบบเถรวาทจริง

เรื่องนิพพานเป็นอัตตา หรือเป็นอนัตตานี้ ชาวตะวันตกที่มาบวชเป็นพระภิกษุในพุทธศาสนาเถรวาทอย่างในลังกา เช่น พระ Nyanatiloka (ชาวเยอรมัน) ท่านไม่สับสนไปด้วย ดังตัวอย่างที่ท่านได้เขียนไว้นานแล้ว เช่นในหนังสือ *Buddhist Dictionary* ในคำ **"Nibbāna"** ว่า

> ". . . the Buddha is known as the Anatta-vādi . . . the truth of Anattā (q.v.), the egolessness and insubstantiality of all forms of existence. Without such an understanding, one will necessarily misconceive Nibbāna—according to one's either materialistic or metaphysical leanings—either as annihilation of an ego, or as an eteral state of existence into which an Ego or Self enters or with which it merges."[๑]

> "พระพุทธเจ้าทรงมีพระนามว่าเป็นอนัตตวาที...หลักความจริงแห่งอนัตตา คือภาวะไร้ตัวตน และความไม่มีตัวแท้แห่งสภาวธรรมทั้งปวง หากไม่มีความรู้เข้าใจเช่นนั้น คนก็จะต้องเข้าใจนิพพานผิดพลาดไปตามความโน้มเอียงของตนที่เป็นข้างวัตถุนิยม หรือไม่ก็ข้างอภิปรัชญาว่า (นิพพาน) เป็นการขาดสูญของอัตตา หรือไม่ก็เป็นภาวะเที่ยงแท้ถาวรที่อัตตาหรือตัวตนเข้าถึงหรือกลืนรวมเข้าไป"

และอีกแห่งหนึ่งในหนังสือเล่มเดียวกัน คือในคำว่า "Anattā ท่านเขียนว่า

---

๑ Nyanatiloka, *Buddhist Dictionary* (Colombo: Frewin & Co., Ltd.1972), p.106.

"While in the case of the first two Characteristics it is stated that "all formationsö (sabbe sankhārā) are impermanent and subject to suffering, the corresponding text for the third Characteristic states that "all things are not-selfö (sabbe dhammā anattā; M. 35, Dhp. 279). This is for emphasizing that the false view of an abiding self or substance is neither appilcable to any "formationö, or conditioned phenomenon, nor to Nibbāna, the Unconditioned Element (asankhatā dhātu)"[๑]

"ในกรณีของลักษณะ ๒ อย่างแรก ตรัสว่า "สังขารทั้งหลายทั้งปวง" (สพฺเพ สงฺขารา) ไม่เที่ยง และเป็นทุกข์ ส่วนพระบาลีที่เข้าชุดกัน สำหรับลักษณะที่ ๓ ตรัสว่า "ธรรมทั้งปวงเป็นอนัตตา" (สพฺเพ ธมฺมา อนตฺตา; มัชฌิมนิกาย สูตรที่ ๓๕ และธรรมบท คาถาที่ ๒๗๙) พุทธพจน์นี้ช่วยย้ำว่า ความเห็นผิดว่ามีอัตตาหรือตัวตนที่อยู่ยงนั้น จะใช้กับสังขารหรือสิ่งที่ปัจจัยปรุงแต่งใดๆ ก็ตาม หรือจะใช้กับนิพพาน ที่เป็นอสังขตธาตุก็ตาม ก็ไม่ได้ทั้งนั้น"

นี้ก็เป็นตัวอย่างความลงกันของพระพุทธศาสนาเถรวาท ซึ่งไม่มีปัญหา

การที่วัดพระธรรมกายมาสอนว่านิพพานเป็นอัตตา ด้วยวิธีทำหลักคำสอนที่มีอยู่เดิมให้คนเข้าใจสับสนไขว้เขวอย่างนี้ เป็นเรื่องของความวิปริตผิดพลาดที่ร้ายแรง ซึ่งชาวพุทธจะต้องรู้เท่าทันแล้วรีบแก้ไข

---

[๑] Ibid., p.13.

น่าอนุโมทนาที่แม้จะช้าสักหน่อย แต่ในที่สุดปราชญ์ตะวันตกก็ตามจับหลักพุทธได้

ระยะที่ ๓ *เอกสารของวัดพระธรรมกาย* นั้น ต้องขออภัยที่จะกล่าวด้วยคำที่อาจจะรู้สึกว่ารุนแรงสักหน่อยว่า มิใช่เป็นการกล่าวตู่เฉพาะพระธรรมวินัยเท่านั้น แต่ยังได้กล่าวตู่นักปราชญ์และนักวิชาการทางพระพุทธศาสนาชาวตะวันตกด้วย ขอเล่าถึงความเข้าใจของปราชญ์ชาวตะวันตกต่อไปว่า

เมื่อการศึกษาพุทธศาสนาของชาวตะวันตกเดินหน้าต่อมา ผ่านพ้นยุคของ Mrs. Rhys Davids, Miss I. B. Horner, Christmas Humphreys, Edward Conze เป็นต้นมาแล้ว เวลานี้ก็ถึงนายกสมาคมบาลีปกรณ์คนปัจจุบัน ชื่อว่า Professor Richard Gombrich ซึ่งถ้ามองในแง่ลำดับกาลเวลา ต้องถือว่าเป็นปราชญ์ภาษาบาลีและพุทธศาสนาของตะวันตกรุ่นล่าสุด

ปรากฏว่า Richard Gombrich คัดค้านทัศนะของปราชญ์ตะวันตกรุ่นก่อนตน เช่นคัดค้าน Mrs. Rhys Davids ที่เคยเป็นนายกสมาคมบาลีปกรณ์มาก่อนอย่างเรียกว่าเต็มที่ โดยเฉพาะในเรื่องนิพพานกับอัตตา ว่าพระพุทธศาสนาถือว่า อัตตามีจริงหรือไม่นี้ เราอาจจะถือ Richard Gombrich เป็นเหมือนผลสะสมแห่งปัญญาของนักวิชาการตะวันตกผู้ศึกษาพระพุทธศาสนา ที่ได้เดินทางมาถึงจุดที่เป็นมติใหม่ของนายกสมาคมบาลีปกรณ์ปัจจุบัน

ทัศนะของ Richard Gombrich ทำให้ข้อสรุปแห่ง*เอกสารของวัดพระธรรมกาย* ที่พูดไว้ ๒ ข้อนั้น หมดความหมายไปทันที

Richard Gombrich ได้เขียนหนังสือขึ้นเล่มหนึ่งชื่อว่า *Theravada Buddhism* พิมพ์ครั้งแรกเมื่อปี ๑๙๘๘ แต่เดี๋ยวนี้พิมพ์หลายครั้งแล้ว เขาเขียนไว้ในหนังสือเล่มที่กล่าวนั้น หน้า ๒๑ ว่า

> "Many scholars of Buddhism, both Western and Hindu, have tried to prove that the Buddha himself did not preach the doctrine of no-soul as it has been understood in the Theravadin tradition . . . This amounts to a claim that this great religious teacher has been completely misunderstood by his followers . . ."[๑]

> "นักปราชญ์พุทธศาสนาจำนวนมาก ทั้งชาวตะวันตกและที่เป็นชาวฮินดู ได้พยายามพิสูจน์ว่า พระพุทธเจ้าเองไม่ได้ทรงสอนหลักอนัตตา อย่างที่เข้าใจกันในสายความคิดของเถรวาท การกระทำอย่างนี้เท่ากับเป็นการตู่ว่าเหล่าสาวกของพระพุทธเจ้าเอง ได้เข้าใจองค์พระศาสดาของตนผิดพลาดไปอย่างสิ้นเชิง . . ."

เรื่องนี้จะต้องทำความเข้าใจก่อนว่า พวกฝรั่งรุ่นก่อนที่ถือว่าเป็นนักปราชญ์ทางพุทธศาสนานั้น มีความเข้าใจผิดเกี่ยวกับเรื่องนิพพานกับอัตตา แบบต่างๆ แบบหนึ่งเข้าใจว่ามีอัตตาหรือตัวบุคคลที่เข้านิพพาน บ้างก็เห็นว่านิพพานเป็นอัตตา บ้างก็คิดว่านิพพานเป็นการดับอัตตา แต่ Richard Gombrich สรุปต่างออกไป โดยค้านพวกนักปราชญ์ตะวันตกรุ่นก่อนตน หรือรุ่นพี่ที่แล้วมาทั้งหมด

ทัศนะของ Gombrich มาตรงตามหลักการของเถรวาทอย่างแท้จริง คืออัตตานั้นโดยปรมัตถ์ไม่มีอยู่เลย มีแต่โดยสมมติอย่างเดียวเท่านั้น เมื่ออัตตามีอยู่โดยสมมติ คือไม่มีของจริงอยู่

---

[๑] Richard F. Gombrich, *Theravada Buddhism* (London: Routledge & Kegan Paul Ltd., 1994), p. 21.

แล้ว ก็ไม่ต้องไปดับอัตตาอะไรอีก เรียกว่าไม่มีอัตตาที่จะต้องดับ หมายความว่าดับแต่ความหลงผิดและความยึดมั่นในอัตตาเท่านั้น เมื่อดับความหลงผิดและความยึดมั่นในอัตตาแล้ว ก็ไม่มีอะไรเป็นอัตตาที่จะต้องพูดถึงอีก ดังที่ต่อมาหน้า ๖๓ เขาเขียนอีกว่า

> "Endless misunderstanding has been caused by Western writers, who have assumed that Nibbana is the blowing out of the personal soul . . . there is no soul or self as a separate entity, for such terms as soul, self, individual etc., are mere conventional terms . . . there can be no question of getting rid of a soul because one has never had one . . ."[๑]

> "ได้มีความเข้าใจผิดกันอย่างไม่รู้จักจบสิ้น ซึ่งเกิดขึ้นจากนักเขียนชาวตะวันตก ผู้ได้ยึดถือว่านิพพานคือการดับอัตตาของบุคคล[๒] . . . ไม่มีอัตตาหรือตัวตน ที่เป็นสิ่งมีอยู่จริงต่างหาก เพราะคำทั้งหลายทั้งปวงเช่น อัตตา ตัวตน บุคคล เป็นต้น เป็นเพียงคำสมมติบัญญัติเท่านั้น . . . ไม่ต้องพูดถึงการที่จะกำจัดอัตตา เพราะว่า ใครๆ ก็ไม่ได้เคยมีอัตตากันมาเลย"

ถ้ามอง Richard Gombrich ว่าเป็นผลรวมแห่งความเพียรพยายามศึกษาและสติปัญญาของนักปราชญ์พุทธศาสนาชาวตะวันตก ก็จะเห็นได้ว่าความเพียรพยายามศึกษาทั้งหมดนั้น เพิ่งมาบรรลุผลที่นี่ คือมาจบที่การยอมรับหรือรู้จักคำสอนของพระพุทธศาสนาที่แท้จริงว่า ไม่ยอมรับอัตตา หรือปฏิเสธลัทธิอัตตา และเกิดความเข้าใจถูกต้องขึ้นมาว่า ในหลักการของพระพุทธ

---

[๑] Ibid., p. 63.

[๒] ในเมืองไทย บางทีเราพูดว่า "ดับอัตตา" โดยถือเป็นเพียงสำนวนพูดเท่านั้น คำพูดนี้มีความหมายว่าดับความยึดมั่นในอัตตา ไม่ได้หมายความว่าดับอัตตา เพราะไม่มีอัตตาที่จะต้องไปดับ มีแต่ความยึดมั่นที่เกิดจากความหลงผิดว่ามีอัตตาเท่านั้น

ศาสนาเถรวาท อัตตาเป็นเพียงคำสมมติทางภาษา เพื่อสื่อสารกันในชีวิตประจำวัน แต่ไม่มีอยู่จริงโดยปรมัตถ์ ไม่ว่าในรูปใดๆ ไม่มีอัตตาแม้แต่ที่จะต้องไปดับ เป็นการระงับคำสรุปใน***เอกสารของวัดพระธรรมกาย*** ๒ ข้อ ที่บอกว่า

> "ปราชญ์ทางพุทธศาสนาที่มีผลงานมากมายเป็นที่รู้จักกันทั่วโลกเหล่านี้ มีความเห็นที่ตรงกันในเรื่องอัตตา นี้ ๒ ประเด็นใหญ่ๆ คือ
>
> ก. พระสัมมาสัมพุทธเจ้าไม่เคยปฏิเสธอย่างชัดเจนว่าอัตตาที่แท้จริงไม่มี และไม่เคยตรัสปฏิเสธว่าไม่มีอัตตาใด ๆ ทั้งสิ้น ในสัจจะทุกระดับ
>
> ข. เขาเหล่านี้เชื่อตรงกันว่า ในคำสอนของพุทธศาสนายุคดั้งเดิมบ่งบอกนัยว่า มีอัตตาที่แท้จริง ซึ่งอยู่ในภาวะที่สูงกว่าขันธ์ ๕ หรือสังขตธรรม"

ตอนนี้เมื่อมาถึง Richard Gombrich ก็เลยต้องพูดใหม่ว่า

> "ปราชญ์ทางพุทธศาสนาของตะวันตกได้มีความเห็นผิดกันมามากและยาวนาน จนกระทั่งในที่สุดนี้ ก็ได้มีความเห็นถูกต้องว่า
>
> ก. พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ปฏิเสธอย่างชัดเจน ว่าอัตตาที่แท้จริงไม่มี พระองค์ปฏิเสธอัตตาในระดับปรมัตถ์โดยสิ้นเชิง
>
> ข. ปราชญ์ตะวันตกมาถึงจุดที่ยอมรับแล้วว่า ในคำสอนของพระพุทธศาสนายุคดั้งเดิม ไม่ถือว่ามีอัตตาที่จะต้องพูดถึงใด ๆ อีก นอกจากอัตตาคือตัวตนโดยสมมติเท่านั้น"

เรื่องนิพพานเป็นอนัตตานี้ ประเทศพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาททั้งหลายรวมลงเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ไม่ได้มีความขัดแย้งกันเลย

ปัญหาไม่น่าจะมีขึ้นมา ส่วนเรื่องของนักวิชาการตะวันตกอะไรนั้น ก็เป็นเรื่องของเขา เป็นความคิดเห็นอย่างที่ว่ามาแล้ว ซึ่งก็มาจบที่ Richard Gombrich ที่มารู้จักพระพุทธศาสนาตรงกับพระสงฆ์ฝ่ายเถรวาทในที่สุด

ขอให้นึกดูว่าต้องใช้เวลาช้านานเท่าไร กว่าปราชญ์ตะวันตกจะเดินทางมาถึงจุดที่รู้เข้าใจคำสอนของพระพุทธศาสนาอย่างนี้ ขณะที่ในประเทศเถรวาทนั้น เราได้รู้เข้าใจกันมาเป็นอย่างเดียวกันอย่างนี้นานนักหนาแล้ว เพราะฉะนั้นการอ้างนักวิชาการตะวันตกจึงไม่มีความหมายอะไร

แต่แม้ว่าปราชญ์ชาวตะวันตกจะรู้ถูกต้องขึ้นแล้ว ก็ไม่ใช่เรื่องที่เราจะต้องไปนำเขามาอ้างอิง เพราะประการแรก ได้กล่าวแล้วว่า เราไม่เอาความคิดเห็น และประการที่สอง นักปราชญ์ตะวันตกเหล่านี้ก็มาศึกษาจากพระไตรปิฎกเถรวาทของเรา ไม่ใช่เขาจะเป็นผู้วินิจฉัยคำสอนของพระพุทธศาสนา

เมื่อรู้อย่างนี้แล้ว ชาวพุทธก็ควรจะวางท่าทีให้ถูกต้อง คือยินดีอนุโมทนาปราชญ์และนักวิชาการชาวตะวันตก ที่ได้เกิดความเข้าใจถูกต้องนี้ขึ้นมาได้ในที่สุด และหันมากระตุ้นเตือนจิตสำนึกของพวกเรากันนี้เองว่า ควรจะหันมาช่วยกันรักษาพระไตรปิฎก ที่เป็นแหล่งคำสอนที่แท้จริงของพระพุทธศาสนาไว้ให้แก่โลกต่อไป เพื่อให้คนทั้งหลาย ดังเช่นนักวิชาการตะวันตกเหล่านี้ ยังมีโอกาสที่จะมาศึกษาและรู้จักพระพุทธศาสนาที่ถูกต้อง

ภาค ๑

อนัตตา–ธรรมกาย–อายตนนิพพาน

ภาค ๑

อนัตตา–ธรรมกาย–อายตนนิพพาน

นิพพานเป็นอนัตตา

นิพพาน ไม่ใช่ปัญหาอภิปรัชญา

ที่พูดไปแล้วนั้นเป็นเรื่องความสำคัญของพระไตรปิฎก ต่อไปนี้ย้อนกลับไปพูดเรื่องนิพพานไม่ใช่ปัญหาอภิปรัชญา

เอกสารของวัดพระธรรมกาย กล่าวไว้ว่า

> “. . . เรื่องซึ่งอยู่พ้นเกินกว่าประสบการณ์ของปุถุชนคนสามัญจะไปถึงหรือเข้าใจได้ เช่น เรื่องนรก สวรรค์ กฎแห่งกรรม นิพพาน ที่ท่านเรียกว่าเป็นเรื่องอภิปรัชญา หรือเรื่องที่เป็นอจินไตยนั้น หลายๆ เรื่อง เช่น เรื่องนิพพาน ในทางวิชาการสามารถตีความได้หลายนัย”

คำกล่าวนั้นไม่ถูกต้อง เพราะนิพพานไม่ใช่ทั้งเรื่องอจินไตยและก็ไม่ใช่เรื่องปัญหาอภิปรัชญาด้วย

อจินไตย มี ๔ อย่าง ตามพุทธพจน์ที่ตรัสแสดงว่า

> “ภิกษุทั้งหลาย อจินไตยมี ๔ อันไม่พึงคิด[๑] ซึ่งเมื่อคิด

---

[๑] ไม่ได้หมายความว่าห้ามคิด แต่ถ้าคิด จะคิดไม่ออก คือเป็นสิ่งที่ไม่สำเร็จด้วยการคิด หรือไม่สามารถเข้าถึงได้ด้วยการคิด

จะพึงมีส่วนแห่งความเป็นบ้า จิตเครียดไปเปล่า ๔ อย่างนั้น คือ

๑. พุทธวิสัย

๒. ฌานวิสัย

๓. กรรมวิบาก หรือวิบากแห่งกรรม และ

๔. โลกจินตา ความคิดเกี่ยวกับเรื่องโลก *(องฺ.จตุกฺก. ๒๑/๗๗/๑๐๔)*

นิพพานไม่อยู่ในอจินไตย ๔ นี้ และก็ไม่ได้เป็นปัญหา metaphysics หรือ อภิปรัชญา

ปัญหา metaphysics หรือ อภิปรัชญานั้น เป็นเรื่องที่พระพุทธเจ้าไม่ทรงพยากรณ์ คือไม่ทรงตอบ หรือไม่ทรงเสียเวลาที่จะพยายามทำให้กระจ่าง แต่นิพพานนั้น ตรงข้ามกับปัญหา metaphysics เลยทีเดียว เรื่องนี้เป็นอย่างไรจะไม่ต้องบรรยายยาว ขอให้มาดูคำสอนของพระพุทธเจ้า เรื่องมีว่า

ครั้งหนึ่ง เมื่อพระพุทธเจ้าประทับอยู่ที่นครสาวัตถี ในวัดพระเชตวัน พระภิกษุชื่อ มาลุงกยบุตร ได้เกิดข้อสงสัยขึ้นมาว่า มีแง่ทิฐิที่พระพุทธเจ้าไม่ทรงตอบ คือ เรื่องโลกเที่ยง หรือไม่เที่ยง (โลกในที่นี้ คือ จักรภพ หรือมวลแห่งทุกสิ่งทุกอย่างที่แวดล้อมตัวมนุษย์เราอยู่) โลกหรือจักรภพนี้มีที่สุด หรือไม่มีที่สุด ชีวะกับสรีระเป็นอันเดียวกัน หรือชีวะก็อย่างหนึ่งสรีระก็อย่างหนึ่ง ตถาคตหลังจากมรณะแล้วมีอยู่ หรือว่าตถาคตหลังจากมรณะแล้วไม่มี หรือว่าตถาคตหลังมรณะมีอยู่ก็ไม่ใช่ ไม่มีอยู่ก็ไม่ใช่

พระมาลุงกยะคิดว่าจะไปทูลถามพระพุทธเจ้าขอให้ทรงตอบ ถ้าพระพุทธเจ้าตรัสตอบก็จะอยู่ประพฤติพรหมจรรย์ต่อไป แต่ถ้าพระพุทธเจ้าไม่ตรัสตอบก็จะบอกคืน (ลาสิกขา) เสร็จแล้วก็ไปเฝ้า

พระพุทธเจ้ากราบทูลความคิดของตนอย่างที่กล่าวไปแล้วว่า ถ้าพระพุทธเจ้าตอบก็จะอยู่ประพฤติพรหมจรรย์ต่อไป แต่ถ้าพระพุทธเจ้าไม่ตอบก็จะบอกคืนสิกขา (คือจะลาสึก)

พระพุทธเจ้าได้ตรัสถามว่า มาลุงกยบุตร เราได้กล่าวหรือเปล่าว่า มาลุงกยบุตร เธอมานี่นะ มาประพฤติพรหมจรรย์ เราจะตอบเรื่องโลกมีที่สุดหรือไม่มีที่สุด เป็นต้นนี้ มาลุงกยบุตรก็กราบทูลว่าพระพุทธเจ้าไม่ได้ตรัสอย่างนั้น แล้วพระพุทธเจ้าก็ตรัสถามต่อไปว่าแล้วเธอเองล่ะได้บอกเราไว้ไหมว่า เธอจะประพฤติพรหมจรรย์แล้วให้เราตอบเรื่องโลกเที่ยงหรือโลกไม่เที่ยงนี้ มาลุงกยบุตรก็กราบทูลว่าไม่ได้เป็นเช่นนั้น พระพุทธเจ้าก็ตรัสว่าแล้วอย่างนี้ใครจะเป็นคนบอกคืนใครล่ะ แล้วพระองค์ก็ตรัสว่า

ถ้าใครจะพูดว่า ข้าพเจ้าจะไม่ประพฤติพรหมจรรย์ในพระศาสนาของพระพุทธเจ้า ตราบใดที่พระผู้มีพระภาคเจ้าไม่พยากรณ์ (ไม่ตอบ/ไม่ทำให้กระจ่าง) เรื่องโลกเที่ยงหรือโลกไม่เที่ยงเป็นต้นนี้ ถึงคนนั้นจะตาย พระตถาคตก็ยังไม่ได้ตอบ/ยังไม่ได้ทำให้กระจ่าง แล้วพระองค์ก็ตรัสอุปมาว่า

เปรียบเหมือนว่า คนผู้หนึ่งถูกเขายิงด้วยลูกศรอาบยาพิษที่ร้ายแรง เพื่อนๆ ญาติมิตรสหายก็พาหมอผ่าตัดมา คนที่ถูกลูกศรนั้นก็บอกว่า ข้าพเจ้าจะไม่ยอมให้ผ่าตัดเอาลูกศรนี้ออก จนกว่าข้าพเจ้าจะรู้ว่าใครเป็นคนยิงข้าพเจ้า เขาเป็นคนวรรณะกษัตริย์หรือพราหมณ์ หรือแพศย์ หรือศูทร มีชื่อมีแซ่ว่าอย่างไร เป็นคนสูงเป็นคนร่างเตี้ย หรือสันทัด เป็นคนดำ หรือคนคล้ำ เขาอยู่หมู่บ้านนิคม นครไหน และธนูที่ใช้ยิงนี้ เป็นแบบไหน ชนิดไหน หัวลูกศร

ทำด้วยอะไร สายธนูทำด้วยอะไร ปลายธนูติดขนนกชนิดไหน ดังนี้เป็นต้น กว่าคนนั้นจะรู้สิ่งที่เขาถามเหล่านี้ เขาก็ตายเสียก่อนแล้ว

เหมือนกับคนที่มาบวชนี้ ถ้าจะรอให้พระพุทธเจ้าตรัสตอบคำถามอภิปรัชญาเหล่านี้ พระองค์ยังไม่ทันได้ตอบให้เขารู้กระจ่าง เขาก็ตายไปก่อนแล้ว

ไม่ว่าจะมีทิฏฐิว่าโลกเที่ยงหรือไม่เที่ยง ฯลฯ การครองชีวิตประเสริฐก็หาได้เกิดมีขึ้นไม่ ถึงจะมีทิฏฐิเหล่านี้หรือไม่ ทุกข์ของคนก็ยังมีอยู่นั่นเอง และทุกข์เหล่านี้แหละคือสิ่งที่พระองค์ทรงประสงค์จะแก้ไขให้เสร็จสิ้นไปในปัจจุบัน ฉะนั้น อะไรที่ไม่ทรงพยากรณ์ก็ให้รู้ว่าไม่ทรงพยากรณ์ และอะไรที่ทรงพยากรณ์ก็ให้รู้ว่าทรงพยากรณ์

เรื่องอย่างที่ว่ามานั้น เป็นปัญหาอภิปรัชญา คือคำถามที่ว่าโลกเที่ยงหรือไม่เที่ยง มีที่สุดหรือไม่มีที่สุด เป็นต้นนั้น พระพุทธเจ้าไม่ทรงพยากรณ์ เพราะอะไรจึงไม่ทรงพยากรณ์ ก็ตรัสตอบไว้ว่า

> "นี่แน่ะมาลุงกยบุตร ถึงจะมีทิฏฐิว่า โลกเที่ยง *(คงอยู่ตลอดไป)* การครองชีวิตประเสริฐจะได้มีขึ้นก็หาไม่ ถึงจะมีทิฏฐิว่า โลกไม่เที่ยง การครองชีวิตประเสริฐจะได้มีขึ้นก็หาไม่ . . . ถึงจะมีทิฏฐิว่าโลกเที่ยง หรือโลกไม่เที่ยง ความเกิด แก่ เจ็บ ตาย โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส อุปายาส (ความผิดหวังคับแค้นใจ) ก็ยังคงมีอยู่ อันเป็นทุกข์ที่เราบัญญัติให้แก้ไขเสียในปัจจุบันนี้ทีเดียว . . .
>
> "อะไรเล่าที่เราไม่พยากรณ์? ทิฏฐิว่าโลกเที่ยง . . . โลกไม่เที่ยง . . . โลกมีที่สุด . . . โลกไม่มีที่สุด . . . ฯลฯ . . . เราไม่พยากรณ์ . . . เพราะไม่ประกอบด้วยประโยชน์ ไม่เป็น

เบื้องต้นแห่งชีวิตประเสริฐ ไม่เป็นไปเพื่อนิพพิทา วิราคะ นิโรธ สันติ อภิญญา ความตรัสรู้ ไม่เป็นไปเพื่อนิพพาน

"อะไรเล่าที่เราพยากรณ์? เราพยากรณ์(ตอบ/ทำให้กระจ่าง) ว่า นี้ทุกข์ นี้ทุกขสมุทัย (เหตุให้เกิดทุกข์) นี้ทุกขนิโรธ (ความดับแห่งทุกข์) นี้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา (ข้อปฏิบัติที่นำไปสู่ความดับทุกข์) . . . เพราะประกอบด้วยประโยชน์ เป็นเบื้องต้นแห่งชีวิตประเสริฐ เป็นไปเพื่อนิพพิทา วิราคะ นิโรธ สันติ อภิญญา ความตรัสรู้ นิพพาน" *(ม.ม.๑๓/๑๕๑-๒/๑๕๐-๒)*

จะเห็นว่า พระพุทธเจ้าทรงสอนหรือทรงพยากรณ์ เรื่องที่จะทำให้ดับทุกข์ได้ คือนิพพานนี้ และนิพพานก็อยู่ในข้อทุกขนิโรธ ซึ่งเป็นเรื่องที่ตรัสโดยตรง และเป็นเรื่องตรงข้ามกับอภิปรัชญา

เพราะฉะนั้น นิพพานสำหรับชาวพุทธ ไม่ใช่เรื่องอภิปรัชญา แต่นักปรัชญาอาจจะเอาเรื่องนิพพานนี้ไปถกเถียงในแง่ของปรัชญาของเขาก็ได้ ส่วนใครจะไปร่วมวงถกเถียงเรื่องนิพพานในแง่อภิปรัชญา กับนักปรัชญาก็แล้วแต่ แต่ถ้ามัวถกเถียงอยู่ก็ไม่ได้ปฏิบัติ และก็ไม่บรรลุนิพพาน

นิพพานเป็นเรื่องของความไร้ทุกข์ ภาวะที่ปราศจากปัญหา หรือภาวะที่ไม่มีโลภะ โทสะ โมหะ ภาวะแห่งความสงบ สันติ อิสรภาพ เป็นความบริสุทธิ์ เป็นความสะอาด สว่าง สงบ ด้วยปัญญาที่รู้เท่าทันความเป็นจริงของสังขาร หรือโลกและชีวิต ที่เป็นอยู่เฉพาะหน้าตลอดเวลานี้

แหล่งความรู้ที่ชัดเจนมีอยู่ ก็ไม่เอา กลับไปหาทางเดาร่วมกับพวกที่ยังสับสน

ต่อไป *เอกสารของวัดพระธรรมกาย*เขียนไว้ว่า

"เรื่องอัตตาและอนัตตานี้ เป็นเรื่องหนึ่งที่มีการถกเถียงกันมากตั้งแต่ยุคโบราณหลังพุทธกาลเป็นต้นมา และมีมาตลอดประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา แม้ในยุคปัจจุบันก็มีนักวิชาการพระพุทธศาสนาทั้งในดินแดนตะวันตก เช่น ยุโรป อเมริกา และทางตะวันออก เช่น ญี่ปุ่น จีน เกาหลี ถกเถียงกันมาก ประเด็นที่ถกเถียงกันก็มีหลากหลายเช่น . . .

ข้อความนี้ ถ้าจะให้ถูกต้องและชัดเจน ควรพูดใหม่ว่า

"เรื่องอัตตานี้ มีการยึดถือกันมามากตั้งแต่ก่อนพุทธกาล โดยเฉพาะในลัทธิศาสนาพราหมณ์ และหลังพุทธกาลแล้ว ศาสนาฮินดูก็ได้พยายามทำให้มั่นคงยิ่งขึ้น เห็นได้จากหลักเรื่องพรหมัน-อาตมัน หรือปรมาตมัน-ชีวาตมัน แต่ในพุทธศาสนานั้นท่านมีท่าทีที่ชัดเจน คือไม่ยอมรับทฤษฎีอัตตาด้วยประการใดๆ คือ ไม่ยอมรับอัตตาโดยปรมัตถ์ ซึ่งเป็นท่าทีที่ชัดเจนอย่างยิ่ง เพราะฉะนั้นจึงต้องระวังไม่ให้ลัทธิภายนอก และลัทธิเดิมก่อนพุทธกาลที่พระพุทธเจ้าทรงปฏิเสธแล้วนั้นกลับแทรกแซงเข้ามา"

การที่จะยืนยันหลักพุทธศาสนานี้ไว้ได้ จะต้องมีความเข้มแข็งมาก เพราะว่า

๑. ลัทธิอาตมัน/อัตตาเดิม ก็มีอิทธิพลมากอยู่แล้ว

๒. เป็นเรื่องที่เข้าใจยาก บุคคลที่เข้ามาในพระพุทธศาสนาแม้มาบวชก็อาจจะนำเอาความคิดเห็นที่ผิดเข้ามาได้

ลัทธิถืออัตตาว่ามีจริงนี้ ท่านผู้รักษาพระธรรมวินัยในอดีต ถือเป็นเรื่องสำคัญมากที่จะต้องระวังไม่ให้แทรกหรือแปลกปลอมเข้ามาในพระพุทธศาสนา เพราะเป็นลัทธิที่มีกำลังครอบงำสังคมชมพูทวีปอยู่ก่อนพระพุทธศาสนา เป็นหลักการใหญ่ที่ตรงข้ามกันระหว่างพระพุทธศาสนากับลัทธิศาสนาเก่า ซึ่งเขาจะต้องพยายามแผ่อิทธิพลเข้ามา และเป็นสภาพความเชื่อของมนุษย์ที่แวดล้อมพระพุทธศาสนาตลอดมา

พูดง่ายๆ ว่า พระพุทธศาสนาทั้งทวนกระแสทิฏฐิของลัทธิศาสนาที่มีอิทธิพลใหญ่ และทวนกระแสกิเลสในใจของมนุษย์ปุถุชน

อย่างไรก็ตาม พระเถระในอดีตท่านมั่นคงยิ่งนักในหลักการของพระธรรมวินัย ดังที่ปรากฏว่า หลังจากพุทธกาลไม่นาน ประมาณ พ.ศ. ๒๓๕ ในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช พระสงฆ์มีพระโมคคัลลีบุตรติสสเถระเป็นประธาน ได้ปรารภเรื่องทิฐิความเห็นแตกแยกแปลกปลอมเข้ามาในพระพุทธศาสนา ซึ่งมีจำนวนมากมาย แยกกันไปถึง ๑๘ นิกาย ซึ่งจะต้องแก้ไข จึงได้จัดการสังคายนาครั้งที่ ๓ ขึ้นในพระบรมราชูปถัมภ์ของพระเจ้าอโศก-มหาราช

ในการสังคายนาครั้งนี้ พระโมคคัลลีบุตรติสสเถระ ได้รวบรวมคำวินิจฉัยขึ้นมาคัมภีร์หนึ่งชื่อว่า *กถาวัตถุ* อยู่ในพระอภิธรรมปิฎก พิมพ์เป็นพระไตรปิฎกบาลีอักษรไทยเล่มที่ ๓๗ ซึ่งประมวลเอาความเห็นแตกแยกแปลกปลอมมาตั้งขึ้น ๒๑๙ หัวข้อ แล้วท่านก็กล่าวแก้

เรื่องการถืออัตตานี้เป็นเรื่องสำคัญที่สุดเรื่องหนึ่ง ที่เป็นข้อ

ปรารภในการที่ให้ต้องสังคายนา ถึงกับจัดเป็นหัวข้อแรกของ *กถาวัตถุ*นี้ เรียกว่า “ปุคคลกถา”

คำว่า **ปุคคละ** ใน “ปุคคลกถา” นี้ ท่านใช้แทนคำทั้งหมด ที่เกี่ยวกับการถืออัตตา อย่างที่ในภาษาไทยในวงการธรรมเราพูดกัน อยู่เสมอจนติดปากว่า สัตว์ บุคคล ตัวตน เรา เขา ดังที่ท่านให้ ความหมายไว้ว่า

> **ตตฺถ ปุคฺคโลติ อตฺตา สตฺโต ชีโว** *(ปญฺจ.อ. ๑๒๙)*
>
> *แปลว่า:* “ในพระบาลีนั้น คำว่าบุคคล ได้แก่ อัตตา สัตว์ ชีวะ” และคำว่า “อนัตตา” ท่านก็ให้ความหมายไว้ด้วยว่า
>
> **อนตฺตาติ อตฺตนา ชีเวน ปุคฺคเลน รหิโต** *(ปญฺจ.อ. ๑๕๘)*
>
> *แปลว่า:* “อนัตตา หมายความว่า ปราศจากอัตตา ปราศจากชีวะ ปราศจากบุคคล”

พวกปุคคลวาที ซึ่งถือว่า บุคคล หรืออัตตา หรือสัตว์ หรือชีวะ มีจริงโดยปรมัตถ์นี้ ท่านแนะนำให้รู้จักในอรรถกถาว่า

> **เก ปน ปุคฺคลวาทิโนติ สาสเนว วชฺชิปุตฺตกา เจว สมิติยา จ พหิทฺธา จ พหู อญฺญติตฺถิยา** *(ปญฺจ.อ. ๑๒๙)*
>
> *แปลว่า:* “ชนเหล่าไหนเป็นปุคคลวาที ตอบว่า ในพระศาสนา เองได้แก่พวกภิกษุวัชชีบุตร และพวกนิกายสมิติยะ และ ภายนอกพระศาสนาได้แก่ อัญญเดียรถีย์จำนวนมาก”

การที่ยกเรื่อง***กถาวัตถุ***ขึ้นมาก็เพื่อให้เห็นว่า

๑. เรื่องนิพพานเป็นอัตตาหรือเป็นอนัตตา และการถืออัตตา ในรูปแบบต่างๆ นั้น

ก) หลักการของเถรวาทมีความชัดเจน และได้ปฏิเสธไว้แน่นอนแล้วว่า อัตตาไม่มีจริงโดยปรมัตถ์ มีเพียงโดยสมมติ

ข) ท่านถือเป็นเรื่องสำคัญที่จะไม่ทิ้งไว้ให้สาวกหรือศาสนิกทั้งหลายจะต้องมาคิดเห็นและถกเถียงกันวุ่นวายไป

๒. เป็นการชี้ให้เห็นว่า เรื่องอย่างนี้ที่มีการถกเถียงกันนั้น พระเถระผู้ดำรงพระศาสนา ท่านมีความตระหนักรู้กันอยู่ตลอดมาว่าอะไรเกิดขึ้น และเป็นเรื่องที่ท่านแสดงไว้ชัดเจนแล้ว ท่านรู้มาเนิ่นนานในเรื่องการถือความเห็นแตกแยกแปลกปลอม ซึ่งเกิดขึ้นตั้งแต่สมัยหลังพุทธกาล เพราะสืบเนื่องมาจากลัทธิเก่าก่อนด้วย และท่านก็แยกไว้ชัดเจนแล้ว เพราะฉะนั้นถึงเราจะไปพบเห็นคัมภีร์หรือแนวคิดทิฐิอะไรเกี่ยวกับเรื่องอัตตาอีก ก็ให้รู้ว่าเป็นเพียงหลักฐานยืนยันสิ่งที่ท่านได้ชำระสะสางไว้นานมาแล้ว

ในขณะที่หลักการของพระพุทธศาสนาที่ตนบวชเข้ามาชัดเจนแน่นอนอยู่แล้ว ***เอกสารของวัดพระธรรมกาย*** กลับจะให้รอไปหวังพึ่งคนภายนอก ที่ท่านปฏิเสธไปแล้วบ้าง ที่เขายังอยู่ในระหว่างศึกษาคลำหาทางอยู่บ้าง (เหมือนจะจับเอาองค์พระศาสดามาให้ผู้ศึกษาวินิจฉัย)

พระพุทธเจ้าตรัสไว้แน่นอนเด็ดขาด ว่าลัทธิถืออัตตา ไม่ใช่คำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

การปฏิเสธ**อัตตา**ท่านถือเป็นเรื่องสำคัญเพียงไร จะเห็นได้จากการที่ท่านยกขึ้นตั้งเป็นหัวข้อแรก ในคัมภีร์*กถาวัตถุ*นี้ และอุทิศเนื้อที่ให้มากเป็นพิเศษ ดังเนื้อความภาษาบาลีอักษรไทยพิมพ์ในพระไตรปิฎกยาวถึง ๘๓ หน้า

จะยกตัวอย่างพุทธพจน์ที่ท่านอ้างไว้ใน "ปุคคลกถา" มาแสดงให้เห็นหลักการเกี่ยวกับเรื่องอัตตา ๓ แบบ ว่าอย่างไหนไม่ใช่พุทธศาสนา อย่างไหนเป็นพุทธศาสนาดังนี้

> ตโยเม เสนิย สตฺถาโร สนฺโต สํวิชฺชมานา โลกสฺมึ . . .
>
> ตตฺร เสนิย ยฺวายํ สตฺถา ทิฏฺเจ เจว ธมฺเม อตฺตานํ สจฺจโต เถตโต ปญฺญเปติ, อภิสมฺปรายญฺจ อตฺตานํ สจฺจโต เถตโต ปญฺญเปติ; อยํ วุจฺจติ เสนิย สตฺถา สสฺสตวาโท.
>
> ตตฺร เสนิย ยฺวายํ สตฺถา ทิฏฺเจว หิ โข ธมฺเม อตฺตานํ สจฺจโต เถตโต ปญฺญเปติ, โน จ โข อภิสมฺปรายํ อตฺตานํ สจฺจโต เถตโต ปญฺญเปติ; อยํ วุจฺจติ สตฺถา อุจฺเฉทวาโท.
>
> ตตฺร เสนิย ยฺวายํ สตฺถา ทิฏฺเจ เจว ธมฺเม อตฺตานํ สจฺจโต เถตโต น ปญฺญเปติ, อภิสมฺปรายญฺจ อตฺตานํ สจฺจโต เถตโต น ปญฺญเปติ; อยํ วุจฺจติ เสนิย สตฺถา สมฺมาสมฺพุทฺโธ.
>
> *(อภิ.ก. ๓๗/๑๘๘/๘๒ และ อภิ.ปุ ๓๖/๑๐๓/๑๗๙)*

แปลว่า: "ดูกรเสนิยะ ศาสดา ๓ ประเภทนี้มีปรากฏอยู่ในโลก . . . ในศาสดา ๓ ประเภทนั้น

๑. ศาสดาที่บัญญัติ **อัตตา** โดยความเป็นของจริง โดยความเป็นของแท้ ทั้งในปัจจุบัน ทั้งในเบื้องหน้า นี้เรียกว่าศาสดาที่เป็น*สัสสตวาท* (ลัทธิมิจฉาทิฏฐิว่าเที่ยง)

๒. ศาสดาที่บัญญัติ **อัตตา** โดยความเป็นของจริง โดยความเป็นของแท้ เฉพาะในปัจจุบัน ไม่บัญญัติเช่นนั้นในเบื้องหน้า นี้เรียกว่าศาสดาที่เป็น*อุจเฉทวาท* (ลัทธิมิจฉาทิฏฐิว่าขาดสูญ)

๓. ศาสดาที่ไม่บัญญัติ **อัตตา** โดยความเป็นของจริง โดยความเป็นของแท้ ทั้งในปัจจุบัน ทั้งในเบื้องหน้า นี้เรียกว่าศาสดาผู้*สัมมาสัมพุทธะ*"

โดยเฉพาะลัทธิมิจฉาทิฐิที่เรียกว่า*สัสสตวาท*นั้น อรรถกถาได้อธิบายไว้อีกว่า

> **อตฺตานํ สจฺจโต เถตโต ปญฺญเปติ: อตฺตา นาเมโก อตฺถิ นิจฺโจ ธุโว สสฺสโตติ ภูตโต ถิรโต ปญฺญเปติ** *(ปญฺจ.อ.๘๓)*
>
> *แปลว่า:* "ข้อความว่า บัญญัติอัตตา โดยความเป็นของจริง โดยความเป็นของแท้ หมายความว่า (ศาสดาที่เป็นสัสสตวาท) บัญญัติโดยความเป็นของจริง โดยความเป็นของมั่นคงว่า มีภาวะอย่างหนึ่งที่เป็นอัตตา ซึ่งเที่ยง (นิจจะ) คงที่ (ธุวะ) ยั่งยืน (สัสสตะ)"

ถ้าจะพูดกันให้ชัดลงไป ตามหลักการของพระพุทธศาสนานั้น ไม่มีเรื่องอัตตาที่จะเลยขึ้นมาให้ต้องพิจารณาในขั้นว่า นิพพานเป็นอัตตาหรือไม่ด้วยซ้ำ คือเรื่องอัตตานั้นจบไปตั้งแต่ขั้นพิจารณาเรื่องขันธ์ ๕ ว่าไม่เป็นอัตตา แล้วก็จบ คือท่านถือว่า อัตตาซึ่งเป็นศัพท์ที่ใช้แทนกันได้กับ ชีวะ หรือสัตว์ บุคคล ตัวตน เรา เขานี้ เป็นคำที่มีโดยสมมติ เป็นภาษาสำหรับสื่อสารกันเท่านั้น และในภาษาบาลีของพุทธศาสนาเถรวาท คำว่า "อัตตา/ตัวตน" นั้น

ก็ใช้ในความหมายที่เป็นสมมติทั้งหมด

ถ้าอ่านพุทธศาสนาด้วยความเข้าใจถูกต้องอย่างนี้ ก็ไม่มีปัญหาเรื่องอัตตาที่จะต้องมาพิจารณากันเลยในขั้นปรมัตถ์

สรุปสาระว่า พุทธพจน์ข้างต้นตรัสว่า ในคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า อัตตาไม่มีจริงโดยปรมัตถ์ อัตตามีเพียงตามภาษาสมมติเท่านั้น

ขอย้ำว่า ไม่มีเรื่องอัตตาที่จะพิจารณาขึ้นมาถึงขั้นว่านิพพานเป็นอัตตาหรือไม่ เพราะมันจบไปก่อนหน้านั้นแล้ว

แท้จริงนั้น ไม่มีอัตตา ที่จะยกมาถกเถียง ว่านิพพานเป็นอัตตาหรือไม่

สาเหตุสำคัญอย่างหนึ่ง ที่ทำให้หลายคนถกเถียงหรือคิดหาทางให้นิพพานเป็นอัตตา/ตัวตน ก็เพราะไม่เข้าใจความหมายของคำว่า "อัตตา" โดยหลงคิดไปว่า ถ้านิพพานเป็นอนัตตา/ไม่เป็นอัตตา นิพพานก็จะเป็นความขาดสูญ ไม่มีอะไร

ความคิดเห็นว่านิพพานเป็นความขาดสูญ หรือความไม่มีนั้น เป็นมิจฉาทิฏฐิร้ายแรงอย่างหนึ่ง เรียกว่า *อุจเฉทิฏฐิ* (ความเห็นว่าขาดสูญ/เห็นว่าอัตตาหายสิ้นไป) เป็นความเห็นสุดโต่ง ตรงข้ามกับสัสสตทิฏฐิ (ความเห็นว่าเที่ยง/เห็นว่ามีอัตตาที่ยั่งยืนตลอดไป)

เพื่อรวบรัด ขอทำความเข้าใจว่า

๑. สิ่งที่มี หรือสภาวะที่มีอยู่จริง ท่านเรียกว่า "**ธรรม**" หรือเรียกให้จำเพาะลงไปอีกว่า "**สภาวธรรม**" ซึ่งแยกออกเป็น ๒ อย่าง คือ

๑) ธรรม หรือสภาวธรรม ที่มีอยู่อย่างมีเงื่อนไข ขึ้นต่อเหตุปัจจัย เรียกว่า สังขตธรรม หรือสังขาร เช่น รูป เวทนา เป็นต้น (ขันธ์ ๕)

๒) ธรรม หรือสภาวธรรม ที่มีอยู่ โดยไม่ขึ้นต่อเหตุปัจจัย เรียกว่า อสังขตธรรม หรือวิสังขาร ได้แก่ นิพพาน

๒. สำหรับมนุษย์ปุถุชน จะมีความยึดถือขึ้นมาต่อธรรมหรือสภาวธรรมนั้น ว่าเป็น“**อัตตา**/ตัวตน” (แยกกับตัวอื่น คนอื่นเป็นต้น) และ“**อัตตนิยะ**/สิ่งที่เนื่องด้วยตน” (เช่น ทรัพย์สินของตน)

อัตตา/ตัวตน จึงเป็นเพียงภาพที่มนุษย์สร้างขึ้นในจิตใจซ้อนบังสภาวธรรมอีกชั้นหนึ่ง แล้วมนุษย์ก็ยึดติดในภาพคืออัตตา/ตัวตน แต่อัตตา/ตัวตนนั้นมีอยู่เพียงในความยึดถือหรือทิฏฐิของคนเท่านั้น ไม่มีอยู่จริง

ความยึดถือในภาพตัวตน/อัตตานั้น เรียกว่า **อัตตทิฏฐิ** เมื่อมนุษย์มีอัตตทิฏฐิ ยึดติดอยู่กับภาพอัตตา/ตัวตนแล้ว ภาพอัตตา/ตัวตนนั้นก็จะกั้นบังเขาไม่ให้เห็นสภาวธรรม หรือเห็นบิดเบือนผิดเพี้ยนไป ทำให้คับแคบ อึดอัด ผูกมัด ไม่โปร่งโล่งเป็นอิสระ เป็นที่มาของทุกข์ ทั้งทุกข์ในใจคน และทุกข์เนื่องจากการเบียดเบียนกันในสังคม

เมื่อมีอัตตทิฏฐิ ยึดติดอยู่กับภาพอัตตา/ตัวตน ก็เป็นธรรมดาที่จะมองไม่เห็นสภาวธรรม เรียกว่า ไม่เห็นธรรม ไม่ว่าจะเป็นสังขตธรรม/สังขาร/ขันธ์ ๕ หรืออสังขตธรรม/วิสังขาร/นิพพาน ตามเป็นจริง หรือตามที่มันเป็น

แต่มนุษย์ปุถุชนรู้จักเพียงแค่สังขตธรรม/สังขาร/ขันธ์ ๕ ยัง

ไม่รู้จักนิพพาน สิ่งที่เขาจะยึดถือเป็นอัตตา/ตัวตนไว้ ก็คือ สังขตธรรม/สังขาร/ขันธ์ ๕ เท่านั้น

เมื่อเขามองเห็นสังขาร/ขันธ์ ๕ นั้นตามเป็นจริง อัตตทิฏฐิ/ความยึดถือตัวตน ก็หมดไป พูดอีกสำนวนหนึ่งว่า อัตตทิฏฐิ/ความยึดถืออัตตาถูกละหมดไป จึงมองเห็นธรรมตามที่มันเป็น

เมื่อมองเห็นธรรมตามเป็นจริง นอกจากมองเห็นสภาวธรรมที่เป็นสังขตะ/สังขาร/ขันธ์ ๕ ถูกต้องแล้ว ก็มองเห็นสภาวธรรมที่เรียกว่านิพพาน ที่เป็นอสังขตะ/วิสังขาร ด้วย

ละอัตตทิฏฐิ/ความยึดถืออัตตาได้ จึงมองเห็นนิพพาน หรือว่าจะมองเห็นนิพพานก็เมื่อละความยึดถืออัตตา/ตัวตนแล้ว หรือว่าเมื่อลุนิพพาน ก็ไม่เหลืออัตตทิฏฐิ พูดเป็นสำนวนว่า ผู้บรรลุนิพพาน ไม่เห็นอัตตา ก็จึงเห็นแต่ธรรม หรือเพราะมองเห็นธรรม ก็ไม่เห็น(ว่ามี)อัตตา

เมื่อภาพอัตตา (ที่เคยสร้างขึ้นมายึดไว้เอง) ซึ่งบังธรรมไว้หายไป จึงมองเห็นธรรม ก็ไม่มีเรื่องอัตตา/ตัวตน ที่จะต้องมาพูดถึงกันอีก

เพราะฉะนั้น ว่ากันโดยแท้โดยจริง จึงไม่มีเรื่องอัตตาที่จะมาพูดถึงกันอีก ในขั้นที่ว่านิพพานเป็นอัตตาหรือไม่ (เพราะอัตตทิฏฐิ/การยึดถืออัตตา มีอยู่กับปุถุชน ที่ยังวุ่นวายอยู่กับสังขาร/ขันธ์ ๕ พอละอัตตทิฏฐิในสังขารได้ เรื่องอัตตา/ตัวตนหมด หรือเลิกไปแล้ว ก็เห็นสภาวธรรมแห่งนิพพาน)

เมื่อยังยึดถืออัตตา(มีอัตตทิฏฐิ) ก็ไม่เห็นนิพพาน พอเห็นนิพพาน ภาพอัตตาที่ยึดถือไว้ด้วยอัตตทิฏฐิก็หมดไปแล้ว จึงเลิกพูดเรื่องอัตตา

คนธรรมดายึดถืออัตตา พราหมณ์ยิ่งพัฒนาอัตตาที่ยึดไว้ให้วิเศษ พระพุทธเจ้ามา ให้เลิกยึดถืออัตตา แล้วมองเห็นธรรม

เมื่ออยู่ในโลก คนจำเป็นต้องสื่อสารกัน จึงต้องเรียกชื่อสิ่งต่างๆ หรือกำหนดชื่อให้แก่ธรรมต่างๆ ตามที่ตกลงยอมรับร่วมกัน (สมมติ) ชื่อและการกำหนดหมายต่างๆ ก็เกิดซ้อนขึ้นมาบนสภาวธรรมนั้นๆ ไปๆ มาๆ มนุษย์ปุถุชนก็หลงยึดถือไปตามชื่อหรือข้อกำหนดซ้อนตามตกลง(สมมติ)นั้น เวลามองสิ่งทั้งหลายก็เห็นอยู่แค่ชื่อและภาพที่ซ้อนบังนั้น ไม่เห็นสภาวธรรมที่เป็นจริง

แต่พระอริยะ แม้จะใช้ชื่อเรียกต่างๆ ตามภาษาสื่อสารที่ตกลงกันในโลก ก็ใช้อย่างรู้เท่าทัน ไม่ติดหรือมองอยู่แค่ภาพที่กำหนดด้วยชื่อเรียก แต่ตระหนักรู้อยู่ในสภาวธรรมตามที่มันเป็น

เมื่อมองถึงสภาวธรรม ถ้อยคำที่กำหนดเป็นชื่อเรียกสิ่งต่างๆ ก็เป็นเพียงเรื่องรู้กันตามตกลง(สมมติ)สำหรับสื่อสาร คำสำคัญๆ ที่มนุษย์ใช้เป็นหลักเพราะโยงเข้าหาตัว ก็คือ สัตว์ บุคคล ตัวตน เรา-เขา หรือตามภาษาบาลีว่า **สตฺโต ปุคฺคโล อตฺตา อหํ–ปโร** (เติมบาลีอีกคำหนึ่ง คือ ชีโว = ชีวะ) คำเหล่านี้เป็นคำชุดเดียวกัน สื่อความหมายอย่างเดียวกัน หรือใช้แทนกันได้

บรรดาคำเหล่านี้ คำที่เด่นคือ "**อัตตา/ตัวตน**" เพราะแสดงนัยของการแบ่งแยกชัดเจน จึงสื่อความหมายถึงการยึดถือได้ลึกซึ้ง แต่บางแห่ง เช่นคัมภีร์*กถาวัตถุ* ใช้คำว่า "**ปุคฺคโล/บุคคล**" แทนคำว่า "อัตตา/ตัวตน" และคำอื่นๆ ในชุดนี้ทั้งหมด

ภาพอัตตาที่ยึดถือไว้ และการยึดติดถือมั่นนั้น นอกจากปิดกั้นบังไม่ให้เห็นความจริงแล้ว ก็ทำให้คับแคบ ผูกรัด จำกัด บีบคั้น

อึดอัด ก่อความรู้สึกกระทบกระทั่ง ขุ่นมัว เศร้าหมอง กดดันให้ดิ้นรนหาความสุขที่ขาดไป และติดหลงกับความสุขที่ได้ประสบ พร้อมกับแฝงไว้ด้วยความหวั่นหวาดต่อทุกข์และความเลือนหายไปแห่งสุขนั้น

เมื่อการยึดถือและภาพอัตตานี้หมดหายไป ก็สว่างโล่ง มองเห็นความจริงทั่วตลอด ปลอดโปร่งโล่งเบา เป็นอิสระ จิตเป็นวิมริยาทิกัต คือกว้างขวางไร้เขตแดน มีสุข เกษมศานติ์ เป็นคุณสมบัติประจำอยู่ภายในโดยไม่ต้องดิ้นรนใฝ่หา

หลักอนัตตาของพระพุทธศาสนา ที่ไม่มีตัวตน มีแต่ธรรมนี้ พระพุทธเจ้าทรงสอนขึ้นมา ท่ามกลางความยึดถือในศาสนาเก่าของชมพูทวีป คือศาสนาพราหมณ์ ที่สอนหลักอัตตา/อาตมัน อันสืบมาจากพรหม หรือพรหมัน

เมื่อมีพรหม ก็มีอาตมัน(อัตตา) เมื่อมีแต่ธรรม ก็เป็นอนัตตา (ไม่มีอัตตาหรืออาตมัน)

จากหลักการใหญ่ที่ต่างกันนี้ คำสอนปลีกย่อยทั้งหลายก็ไปคนละทาง เริ่มแต่ข้อปฏิบัติในชีวิตประจำวัน

ในศาสนาพราหมณ์ หลักปฏิบัติใหญ่ ในชีวิตของทุกคน คือ ***การบูชายัญ*** หรือ***ยัญกรรม*** ได้แก่การเซ่นสรวงอ้อนวอนต่อเทพเจ้าขอผลที่ปรารถนาให้แก่ตน มุ่งกาม ทั้งลาภ ยศ หรือทรัพย์ อำนาจ ความยิ่งใหญ่ ความมีชัยเหนือศัตรู และทุกอย่างที่จะเสริมขยายอัตตา/ตัวตนที่ยึดถือไว้นั้นยิ่งขึ้นไป ท้ายสุดเหนือการบูชายัญ คือการที่อัตตา/อาตมัน ได้เข้ารวมกับพรหม

ในพุทธศาสนา หลักปฏิบัติใหญ่ในชีวิตของทุกคน คือ***การทำ***

บุญ หรือ***บุญกรรม*** ได้แก่การทำความดี อันเกื้อกูลแก่ชีวิตของตนและบุคคลอื่น อันชำระล้างความยึดถือในตัวตน ลดทอนความเห็นแก่ตัว ด้วยไม่เบียดเบียนตน ไม่เบียดเบียนผู้อื่น และเพิ่มเติมเสริมพัฒนาคุณภาพแห่งชีวิต ให้กาย วาจา จิตใจ และปัญญา มีคุณสมบัติประณีตแก่กล้า มีความดีงามและความสุขยิ่งขึ้น พร้อมกันไปกับความสามารถที่จะทำประโยชน์สุขแก่ผู้อื่น จนท้ายสุดขึ้นเหนือบุญ ละความยึดถืออัตตา/ตัวตน ได้สิ้นเชิง มีชีวิตที่เป็นอยู่ด้วยปัญญา มีสันติ และอิสรภาพอย่างสมบูรณ์

เป็นธรรมดามนุษย์ปุถุชน เมื่อตัวตนที่เคยยึดไว้จะหลุดหาย ย่อมดิ้นรนหาอัตตาที่จะเอามายึดใหม่

สาเหตุสำคัญอีกอย่างหนึ่ง ที่ทำให้บางท่านพยายามคิดให้นิพพานเป็นอัตตา/ตัวตน ก็เพราะเห็นพุทธพจน์ที่ตรัสปฏิเสธให้รู้ว่าขันธ์ ๕ เป็นอนัตตา/ไม่เป็นอัตตา แล้วคิดต่อไปว่า พระพุทธเจ้า **คงจะ** *ทรงมีพระประสงค์ให้เห็นว่า สิ่งที่เป็นอัตตานั้นมีอยู่เลยขันธ์ ๕ ไป ได้แก่ นิพพาน*

ท่านที่ถูกเรียกว่าเป็นนักปราชญ์พุทธศาสนาชาวตะวันตกหลายท่านในยุคที่ผ่านมา ก็ได้ร่วงหล่นลงไปในหลุมความคิดนี้ จึงพากันหลงผิดไปว่าพระพุทธศาสนา(คงจะ)สอนว่ามีอัตตา/ตัวตนที่อยู่เหนือเลยขันธ์ ๕ ไป จนกระทั่งถึงยุคที่ชาวตะวันตกมาบวชเป็นพระภิกษุเองบ้าง ปราชญ์ในตะวันตกรุ่นใหม่ได้ศึกษาชัดเจนขึ้นอีกบ้าง จึงพ้นจากความหลงผิดของนักปราชญ์ตะวันตกรุ่นเก่าเหล่านั้นไปได้

คิดง่ายๆ ว่า ในเมื่อนิพพานเป็นธรรมสำคัญยิ่ง เป็นจุดหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าเมื่อทรงปฏิเสธขันธ์ ๕ ให้รู้ว่าไม่ใช่อัตตาไปแล้ว และทรงอุตส่าห์อธิบายมามากมายว่านิพพานเป็นวิสุทธิ เป็นวิมุตติ เป็นสันติ ฯลฯ ถ้านิพพานเป็นอัตตา ทำไมจะทรงปล่อยทิ้งไว้พระองค์ก็จะต้องตรัสระบุลงไปอย่างแน่นอน

แต่ที่พระพุทธองค์ตรัสปฏิเสธขันธ์ ๕ แล้ว ไม่ตรัสถึงอัตตาอีก ก็เพราะอัตตาเป็นเรื่องของความยึดถือ มีอยู่กับการยึดถือขันธ์ ๕ เมื่อเลิกยึดถือขันธ์ ๕ แล้ว เรื่องอัตตาก็จบแค่นั้น ไม่ต้องพูดถึงอีกต่อไป

เรื่องนี้ไม่ควรจะต้องเสียเวลาอธิบายยาว เพราะมีพุทธพจน์ตรัสไว้ชัดอยู่แล้ว ขอสรุปว่า

๑. แท้ที่จริง พระพุทธเจ้ามิได้ทรงปฏิเสธเฉพาะ**ขันธ์ ๕** เท่านั้น ว่าเป็นอนัตตา/ไม่เป็นอัตตา แต่มีพุทธพจน์ที่ตรัสละเอียดกว่านั้น ซึ่งปฏิเสธ**อายตนะหมดทั้ง ๑๒**[๑] เลยทีเดียว คือปฏิเสธทุกสิ่งทุกอย่างประดามีที่มนุษย์จะรู้ถึงได้ ไม่ให้ยึดอะไรทั้งนั้นเป็นอัตตา หรือให้รู้ว่าไม่มีอัตตา ไม่ว่าด้วยประการใดๆ (นอกจากโดยสมมติ)

[ที่จริงพุทธพจน์ว่า **สังขาร** ทั้งปวงไม่เที่ยง ... เป็นทุกข์ **ธรรม** ทั้งปวงเป็นอนัตตา ก็เพียงพออยู่แล้ว แต่การทรงปฏิเสธอายตนะ ๑๒ ยิ่งทำให้ชัดมากขึ้นอีก]

---

[๑] อายตนะ ๑๒ คือ ตา-รูป หู-เสียง จมูก-กลิ่น ลิ้น-รส กาย-โผฏฐัพพะ ใจ-ธรรม ครอบคลุมทุกสิ่งทุกอย่าง

โดยเฉพาะอายตนะที่ ๑๒ คือ ***ธรรม*** (= ธัมมายตนะ) นั้น รวมทั้ง**นิพพาน** ด้วย เพราะเป็นสภาวะที่รู้ด้วยใจ

๒. พระพุทธเจ้าตรัสไว้ด้วยว่า อัตตามีขึ้นเพราะการยึดถือขันธ์ ๕ และมีอยู่กับการยึดถือขันธ์ ๕ เท่านั้น เมื่อพ้นการยึดถือขันธ์ ๕ ไปแล้ว ก็ไม่มีเรื่องอัตตาที่จะพูดถึงอีก (เพราะฉะนั้น จึงตรัสว่า ***พระอรหันต์ละอัตตา*** คือหมดความยึดถือหรือความเห็นว่ามีอัตตาไปแล้ว)

พุทธพจน์ตรัสไว้ อัตตาจบแค่ขันธ์ ๕
นิพพาน ผ่านพ้นขันธ์ ๕ ไม่มีอัตตาที่ต้องมาพูดถึง

เมื่อสรุปหลักการทั่วไปเกี่ยวกับอัตตา-อนัตตาแล้ว ก็มาดูพุทธพจน์ไว้เป็นหลักฐานอ้างอิง

พระพุทธเจ้าตรัสว่า เมื่อมี**ขันธ์ ๕** และเพราะยึดถือขันธ์ ๕ นั้น จึงมีทิฏฐิ คือความเห็น ความเชื่อ ความยึดถือ หรือความเข้าใจผิดว่า มี*อัตตา/ตัวตน*

กิสฺมึ นุ โข ภิกฺขเว สติ, กึ อุปาทาย, กึ อภินิวิสฺส เอวํ ทิฏฺฐิ อุปฺปชฺชติ: เอตํ มม, เอโสหมสฺมิ, เอโส เม อตฺตาติ . . .

รูเป โข ภิกฺขเว . . .เวทนาย . . . สญฺญาย . . . สงฺขาเรสุ . . . วิญฺญาเณ สติ (รูปํ . . .เวทนํ . . . สญฺญํ . . . สงฺขาเร . . .) วิญฺญาณํ อุปาทาย . . . อภินิวิสฺส เอวํ ทิฏฺฐิ อุปฺปชฺชติ: เอตํ มม, เอโสหมสฺมิ, เอโส เม อตฺตาติ.

(สํ.ข.๑๗/๔๑๙/๒๕๐)

แปลว่า: ภิกษุทั้งหลาย เมื่ออะไรมีอยู่ เพราะอาศัยอะไร เพราะยึดถืออะไร จึงเกิดทิฏฐิขึ้นว่า นั่นของเรา, เราเป็นนั่น, นั่นเป็นอัตตา/ตัวตนของเรา . . .

ภิกษุทั้งหลาย เมื่อรูป . . . เมื่อเวทนา . . . เมื่อสัญญา . . . เมื่อสังขาร . . . เมื่อวิญญาณมีอยู่ เพราะอาศัย (รูป...

เวทนา... สัญญา... สังขาร...) วิญญาณ เพราะยึดมั่น (รูป ... เวทนา ... สัญญา ... สังขาร ...) วิญญาณ จึงเกิดทิฏฐิขึ้นว่า นั่นของเรา, เราเป็นนั่น, นั่นเป็นอัตตา/ตัวตนของเรา”

เป็นอันว่า อัตตามีแค่ที่มีขันธ์ ๕ และมีเพราะไปยึดมั่นขันธ์ ๕ นั้นไว้

พุทธพจน์อีกแห่งหนึ่ง ก็ตรัสไว้ชัดว่า การที่จะมองอะไรเป็นอัตตา ก็มองเอาอุปาทานขันธ์ (ขันธ์อันเป็นที่ตั้งแห่งอุปาทาน หรือขันธ์ที่ประกอบด้วยอุปาทาน) ๕ นี่แหละเป็นอัตตา เมื่อหมดอวิชชา เกิดวิชชาขึ้นแล้ว ความยึดถือตัวเรา/ตัวกู และตัวเรา/ตัวกูจะเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ ก็จะไม่มี นอกจากนั้นยังตรัสถึงเหตุปัจจัยที่ทำให้เกิดการยึดถืออัตตานั้นขึ้นมาด้วย แต่พุทธพจน์นี้ค่อนข้างยาว จะยกมาเพียงบางส่วน ผู้ต้องการศึกษา พึงดูตามที่มาข้างท้าย

เย หิ เกจิ ภิกฺขเว สมณา วา พฺราหฺมณา วา อเนกวิหิตํ อตฺตานํ สมนุปสฺสมานา, สมนุปสฺสนฺติ สพฺเพ เต ปญฺจุปาทานกฺขนฺเธ, สมนุปสฺสนฺติ เอเตสํ วา อญฺญตรํ. กตเม ปญฺจ?

อิธ ภิกฺขเว อสฺสุตวา ปุถุชฺชโน . . . รูปํ อตฺตโต สมนุปสฺสติ, รูปวนฺตํ วา อตฺตานํ, อตฺตนิ วา รูปํ, รูปสฺมึ วา อตฺตานํ, เวทนํ . . . สญฺญํ . . . สงฺขาเร . . . วิญฺญาณํ . . . . *(สํ.ข.๑๗/๙๔/๕๗)*

แปลว่า: “ภิกษุทั้งหลาย สมณะทั้งหลาย ก็ดี พราหมณ์ทั้งหลาย ก็ดี เหล่าหนึ่งเหล่าใด ก็ตาม เมื่อจะมองเห็นอัตตา/ตัวตน แบบต่างๆ เป็นอเนก ย่อมมองเห็นอุปาทานขันธ์เหล่านั้นทั้งหมด หรือไม่ก็มองเห็นอย่างใดอย่างหนึ่งในบรรดาอุปาทานขันธ์เหล่านั้น กล่าวคือ:

ภิกษุทั้งหลาย ปุถุชนในโลกนี้ ผู้มิได้เรียนสดับ . . . ย่อม

มองเห็นรูปว่าเป็นอัตตา/ตัวตนบ้าง ย่อมมองเห็นอัตตา/ตัวตนมีรูปบ้าง ย่อมมองเห็นรูปในอัตตา/ตัวตนบ้าง ย่อมมองเห็นอัตตา/ตัวตนในรูปบ้าง ย่อมมองเห็นเวทนา... สัญญา... สังขารทั้งหลาย... วิญญาณ (ทำนองเดียวกัน) โดยนัยดังกล่าวนั้น การมองเห็นนี้แล ก็กลายเป็นความปักใจของเขาว่า "ตัวเรามี/ตัวเราเป็น"

ภิกษุทั้งหลาย เมื่อเขาปักใจว่า "ตัวเรามี/ตัวเราเป็น" ดังนี้แล้ว เมื่อนั้น ก็มี การลงสนอง (อวักกันติ) ของอินทรีย์ ๕ คือ จักขุนทรีย์ โสตินทรีย์ ฆานินทรีย์ ชิวหินทรีย์ กายินทรีย์ (ตา หู จมูก ลิ้น กาย)

ภิกษุทั้งหลาย มนะ(ใจ)มีอยู่ ธรรมทั้งหลาย (อารมณ์ต่างๆ) มีอยู่ อวิชชาธาตุมีอยู่ เมื่อปุถุชนผู้มิได้เรียนสดับ ถูกกระทบด้วยการเสวยอารมณ์ที่เกิดจากอวิชชาสัมผัสแล้ว เขาย่อมมีความรู้สึกยึดถือว่า ตัวเรามี/ตัวเราเป็นบ้าง เราเป็นนี้ๆ บ้าง เราจักเป็นบ้าง เราจักไม่เป็นบ้าง ฯลฯ

ภิกษุทั้งหลาย ทั้งที่อินทรีย์ ๕ ยังคงอยู่อย่างนั้น (แต่) อริยสาวกผู้ได้เรียนสดับแล้ว ละอวิชชาได้ วิชชาเกิดขึ้น, เพราะอวิชชาจางคลายไป วิชชาเกิดขึ้น เธอย่อมไม่มีความรู้สึกยึดถือว่า ตัวเรามี/ตัวเราเป็นบ้าง เราเป็นนี้ๆ บ้าง เราจักเป็นบ้าง เราจักไม่เป็นบ้าง ฯลฯ"

พระพุทธเจ้าตรัสไว้ด้วยว่า เมื่อมีอัตตา/ตัวตน ก็จึงมีอัตตนิยะ/สิ่งที่เนื่องด้วยอัตตาหรือสิ่งที่เนื่องด้วยตน เมื่อมีอัตตนิยะ/สิ่งที่เนื่องด้วยตน ก็จะต้องมีอัตตา/ตัวตน แต่เมื่อตามความเป็นจริง ไม่มีทั้ง

อัตตา/ตัวตน และอัตตนิยะ/สิ่งที่เนื่องด้วยตน การยึดถืออัตตา/ตัวตน ที่จะเป็นอยู่เที่ยงแท้นิรันดร จึงเป็นพาลธรรม (ธรรมของคนพาล) อย่างเต็มที่ ดังพุทธพจน์ว่า

อตฺตนิ วา ภิกฺขเว สติ, อตฺตนิยํ เมติ อสฺสาติ, เอวํ ภนฺเต. อตฺตนิเย วา ภิกฺขเว สติ, อตฺตา เมติ อสฺสาติ, เอวํ ภนฺเต.

อตฺตนิ จ ภิกฺขเว อตฺตนิเย จ สจฺจโต เถตโต อนุปลพฺภิยมาเน, ยมฺปิทํ ทิฏฺฐิฏฺฐานํ โส โลโก โส อตฺตา โส เปจฺจ ภวิสฺสามิ นิจฺโจ ธุโว สสฺสโต อวิปริณามธมฺโม สสฺสติสมํ ตเถว ฐสฺสามีติ นนายํ ภิกฺขเว เกวโล ปริปูโร พาลธมฺโมติ. กิญฺหิ โน สิยา ภนฺเต, เกวโล หิ ภนฺเต ปริปูโร พาลธมฺโมติ.

(ม.มู.๑๒/๒๘๔/๒๗๕)

แปลว่า: ภิกษุทั้งหลาย เมื่อมีอัตตา ก็จะมี(ความยึดถือว่า) อัตตนิยะ/สิ่งที่เนื่องด้วยอัตตา ของเรา ใช่ไหม? เป็นอย่างนั้น พระเจ้าข้า

ภิกษุทั้งหลาย เมื่อมีสิ่งที่เนื่องด้วยอัตตา ก็จะมี(ความยึดถือว่า) อัตตา/ตัวตน ของเรา (ที่เป็นเจ้าของอัตตนิยะนั้น) ใช่ไหม? เป็นอย่างนั้น พระเจ้าข้า

ภิกษุทั้งหลาย ในเมื่อทั้งอัตตา และอัตตนิยะ เป็นสิ่งหาไม่ได้โดยจริง โดยแท้, ฐานแห่งทิฏฐิที่ว่า “นั้นโลก นั้นอัตตา, ตัวเรานั้น ละชีวิตนี้แล้ว จักเป็นผู้เที่ยงแท้ ยั่งยืน คงอยู่เรื่อยไป ไม่ต้องผันแปร จักดำรงคงอยู่อย่างนั้น เที่ยงแท้สม่ำเสมอตลอดไป ดังนี้ ก็ย่อมเป็นพาลธรรม (ธรรมของพาลชน) อย่างเต็มที่สิ้นเชิง มิใช่หรือ? ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ จะไม่เป็นพาลธรรมได้อย่างไร แท้จริง ฐานแห่งทิฏฐินั้นย่อมเป็นพาลธรรมอย่างเต็มที่สิ้นเชิงเลยทีเดียว”

ถึงจะนึกเลยไปนอกขันธ์ ๕ ก็ไม่มีอะไรที่พระอริยะมองเห็นเป็นอัตตา

พระพุทธเจ้าตรัสไว้ด้วยแล้วว่า ไม่เฉพาะ**ขันธ์ ๕** เท่านั้น ที่พระอริยะไม่ยึดถือเป็นอัตตา/ตัวตน แต่พระอริยะไม่ยึดถือธรรมที่เป็นขันธ์ ๕ และ**อายตนะหมดทั้ง ๑๒** (รูป เวทนา สัญญา สังขาร ตา-รูป หู-เสียง จมูก-กลิ่น ลิ้น-รส กาย-โผฏฐัพพะ ใจ-ธรรมารมณ์) ดังนี้

> **สุตวา จ โข ภิกฺขเว อริยสาวโก . . . รูปํ . . . เวทนํ . . . สญฺญํ. . . สงฺขาเร . . . ยมฺปิทํ ทิฏฺฐํ สุตํ มุตํ วิญฺญาตํ ปตฺตํ ปริเยสิตํ อนุวิจริตํ มนสา ตมฺปิ . . . ยมฺปิทํ ทิฏฺฐิฏฺฐานํ โส โลโก โส อตฺตา โส เปจฺจ ภวิสฺสามิ นิจฺโจ ธุโว สสฺสโต อวิปริณามธมฺโม สสฺสติสมํ ตเถว ฐสฺสามีติ ตมฺปิ 'เนตํ มม, เนโสหมสฺมิ, น เมโส อตฺตาติ สมนุปสฺสติ, โส เอวํ สมนุปสฺสนฺโต อสติ น ปริตสฺสตีติ.**
>
> *แปลว่า:* "ภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกผู้ได้เรียนสดับแล้ว ย่อมมองเห็นรูป . . . เวทนา . . . สัญญา . . . สังขาร . . . รูปที่เห็น เสียงที่ได้ยิน อารมณ์ที่สบทราบ (ทางจมูก ลิ้น กาย) ธรรม/สิ่งที่แจ้งใจ ที่ถึงแล้ว แสวงหาแล้ว ตรองแล้วด้วยใจ . . . แม้ทั้งฐานแห่งทิฏฐิที่ว่า นั้นโลก นั้นอัตตา เรานั้น ละชีวิตนี้แล้ว จักเป็นผู้เที่ยงแท้ ยั่งยืน คงอยู่เรื่อยไป ไม่ต้องผันแปร จักดำรงคงอยู่อย่างนั้นเที่ยงแท้สม่ำเสมอตลอดไป (มองเห็นธรรม/สิ่ง) แม้ทั้งนั้นว่า นั่นของเรา ก็หามิได้ เราเป็นนั่น ก็หามิได้ นั่นเป็นอัตตา/ตัวตน ของเรา ก็หามิได้; อริยสาวกเมื่อมองเห็นอย่างนี้ ถึงสิ่งใดๆ จะไม่มี ก็ไม่สะดุ้งใจ"

นักศึกษาธรรมทราบกันดีว่า อายตนะภายนอกที่ ๖ (=

อายตนะที่ ๑๒) คือ ***ธรรม***ทั้งหลาย (เรียกเข้าชุดว่า ***ธัมมายตนะ)*** นั้น รวมทั้งนิพพานด้วย พุทธพจน์ข้างต้นนี้แสดงว่า อริยสาวกมองเห็นสภาวะทุกสิ่งทุกอย่างไม่เป็นอัตตา ไม่มียกเว้น

แต่เมื่ออรรถกถาอธิบาย อรรถกถาก็จะจำกัดความลงมาว่า *ธัมมายตนะ*ในที่นี้ หมายเอาธรรมที่ยังยึดถือเป็นตัวเป็นตนได้ (**สกฺกายปริปนฺน** - *ม.อ.๑/๔๐)* ซึ่งสอดคล้องกับพุทธพจน์บทก่อนที่ยกมาให้ดูแล้วว่า ได้แก่ อุปาทานขันธ์ ๕

พึงสังเกตว่า เมื่อพระพุทธเจ้าตรัสว่า รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ (*อุปาทานขันธ์ ๕*) *ไม่เที่ยง เป็นทุกข์* มาตามลำดับแล้ว ก็จะตรัสต่อไปว่า สิ่งเหล่านั้น*เป็นอนัตตา*

แต่ถ้าตรัสแยกต่างหากกัน จะตรัสว่า

• **อุปาทานขันธ์ ๕ เป็นอนิจจัง**/ไม่เที่ยง (เช่นเดียวกับตรัสว่า อุปาทานขันธ์ ๕ **เป็นทุกข์**) แต่

• **อายตนะ** ทั้งภายในและภายนอก ๖ คู่ (=๑๒) คือรวมทั้งธัมมายตนะ **เป็นอนัตตา**/ไม่เป็นตัวตน

ขอให้ดูพุทธพจน์ต่อไปนี้

> **รูปํ ... เวทนา ... สญฺญา ... สงฺขารา ... วิญฺญาณํ ... อนิจฺจนฺติ อิติ อิเมสุ ปญฺจสุ อุปาทานกฺขนฺเธสุ อนิจฺจานุปสฺสี วิหรติ ...**
>
> **จกฺขุํ ... รูปํ ... โสตํ ... สทฺทา ... ฆานํ ... คนฺธา ... ชิวฺหา ... รสา ... กาโย ... โผฏฺฐพฺพา ... มโน ... ธมฺมา อนตฺตาติ อิติ อิเมสุ ฉสุ อชฺฌตฺติกพาหิเรสุ อายตเนสุ อนตฺตานุปสฺสี วิหรติ ...** *(องฺ.ทสก. ๒๔/๖๐/๑๑๖)*
>
> *แปลว่า:* "(ภิกษุ) ตามเห็นในอุปาทานขันธ์ทั้ง ๕ เหล่านี้ ว่าเป็นสภาวะไม่เที่ยง ดังนี้ คือว่า รูป ... เวทนา ... สัญญา ... สังขาร ... วิญญาณ ไม่เที่ยง ...

(ภิกษุ) ตามเห็นในอายตนะภายในและภายนอก ทั้ง ๖ (คู่) ว่าเป็นอนัตตา/ไม่เป็นอัตตา ดังนี้ คือว่า ตา ... รูป ... หู ... เสียง ... จมูก ... กลิ่น ... ลิ้น ... รส ... กาย ... โผฏฐัพพะ ... ใจ ... ธรรม เป็นอนัตตา/ไม่เป็นตัวตน”

ทั้งนี้ก็เช่นเดียวกับที่ตรัสแยกว่า **สพฺเพ สงฺขารา อนิจฺจา ... ทุกฺขา** *แต่* **สพฺเพ ธมฺมา อนตฺตา**

จะยึดอะไรก็ตามเป็นอัตตา ก็คือยืนยันว่ายังไม่รู้จักนิพพาน

มีพุทธพจน์สำคัญที่ตรัสไว้ชัดเจน ซึ่งปรากฏในพระไตรปิฎกหลายแห่งว่า เป็นไปไม่ได้ที่พระอริยบุคคลตั้งแต่โสดาบันขึ้นไปจะยึดถือสิ่งใดๆ หรือยึดถืออะไรๆ ว่าเป็นอัตตา เช่น

ฉยิมานิ ภิกฺขเว อภพฺพฏฺฐานานิ. กตมานิ ฉ?
๑. อภพฺโพ ทิฏฺฐิสมฺปนฺโน ปุคฺคโล กญฺจิ **สงฺขารํ นิจฺจโต** อุปคนฺตุํ.
๒. อภพฺโพ ทิฏฺฐิสมฺปนฺโน ปุคฺคโล กญฺจิ **สงฺขารํ สุขโต** อุปคนฺตุํ.
๓. อภพฺโพ ทิฏฺฐิสมฺปนฺโน ปุคฺคโล กญฺจิ **ธมฺมํ อตฺตโต** อุปคนฺตุํ.
๔. อภพฺโพ ทิฏฺฐิสมฺปนฺโน ปุคฺคโล อนนฺตริยกมฺมํ กาตุํ.
๕. อภพฺโพ ทิฏฺฐิสมฺปนฺโน ปุคฺคโล โกตุหลมงฺคเลน สุทฺธึ ปจฺจาคนฺตุํ.
๖. อภพฺโพ ทิฏฺฐิสมฺปนฺโน ปุคฺคโล อิโต พหิทฺธา ทกฺขิเณยฺยํ คเวสิตุํ.

(องฺ.ฉกฺก. ๒๒/๓๖๔/๔๘๙)

แปลว่า: “ภิกษุทั้งหลาย อภัพพฐาน (ฐานะที่ไม่อาจเป็นไปได้) มีอยู่ ๖ ประการดังนี้ กล่าวคือ

๑. บุคคลผู้มีความเห็นถูกต้องสมบูรณ์ (คือพระโสดาบัน) เป็นผู้ไม่อาจเป็นไปได้ ที่จะยึดถือ**สังขาร**ใดๆ ว่า**เที่ยง**
๒. ...ไม่อาจเป็นไปได้ ที่จะยึดถือ**สังขาร**ใดๆ ว่าเป็น**สุข**

๓. ...ไม่อาจเป็นไปได้ ที่จะยึดถือ**ธรรม**ใดๆ ว่าเป็น**อัตตา**
๔. ...ไม่อาจเป็นไปได้ ที่จะกระทำอนันตริยกรรม
๕. ...ไม่อาจเป็นไปได้ ที่จะเชื่อความบริสุทธิ์สำเร็จด้วยการตื่นของขลังมงคล
๖. ...ไม่อาจเป็นไปได้ ที่จะแสวงหาทักขิไณย์นอกหลักคำสอนนี้”

บางแห่งก็ตรัสโดยเทียบระหว่างพระโสดาบันกับปุถุชน ขอยกเฉพาะคำแปลแบบรวบความมาให้ดูดังนี้

“ดูก่อนอานนท์ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมรู้ชัดว่า มิใช่ฐานะ มิใช่โอกาส ที่บุคคลผู้มีความเห็นถูกต้องสมบูรณ์ (พระโสดาบัน) จะพึงยึดถือ**สังขาร**ใดๆ ว่า**เที่ยง** ... จะพึงยึดถือ**สังขาร**ใดๆ ว่าเป็น**สุข** ... จะพึงยึดถือ**ธรรม**ใดๆ ว่า เป็น**อัตตา** นั่นมิใช่ฐานะที่จะเป็นไปได้

“แต่มีฐานะซึ่งเป็นไปได้ ที่ปุถุชน จะพึงยึดถือสังขารบางอย่างว่าเที่ยง ... จะพึงยึดถือสังขารบางอย่างว่าเป็นสุข ... จะพึงยึดถือธรรมบางอย่างว่าเป็นอัตตา นั่นเป็นฐานะที่เป็นไปได้ ...”

(ดู ม.อุ. ๑๔/๒๔๕/๑๗๐; องฺ.เอก. ๒๐/๑๕๓/๓๔; อภิ.วิ. ๓๕/๘๓๙/๔๕๔)

คัมภีร์ต่างๆ ตั้งแต่อรรถกถาเป็นต้นมา อธิบายพุทธพจน์นี้ไว้ทำนองเดียวกัน[๑] ขอยกมาให้ดูเฉพาะ*โมหวิจเฉทนี* ซึ่งพูดไว้สั้นๆ ว่า

---

[๑] อรรถกถาและฎีกาต่างๆ อธิบายความตอนนี้ไว้น่าสนใจ สรุปได้ความว่า

ในตอนว่าด้วยการยึดถืออัตตาที่ตรัสว่า "ธรรมใดๆ" นั้น สำหรับอริยสาวกหมายถึงธรรมในภูมิ ๔ ทั้งหมด (คือรวมถึงโลกุตตรธรรมทั้งนิพพาน) แต่สำหรับปุถุชนได้แค่

อตฺตโต อุปคมนวาเร กสิณาทิปณฺณตฺติยา นิพฺพานสฺส จ สงฺคณฺหนตฺถํ “สงฺขารนฺติ อวตฺวา “กญฺจิ ธมฺมนฺติ วุตฺตํ.

(โมหวิจเฉทนี ฉบับฉัฏฐสังคีติ น. ๒๗๖)

แปลว่า: “ในตอนว่าด้วยการยึดถือว่าเป็นอัตตา ไม่ตรัสว่า “สังขาร” แต่ตรัสว่า “ธรรมใดๆ” เพื่อรวมทั้งนิพพาน และบัญญัติ เช่น กสิณ เป็นต้น เข้าด้วย”

พระอรหันต์ไม่มี “มัญญนา” ที่จะให้มามองนิพพานเป็นอัตตา

บางแห่งพระพุทธเจ้าตรัสถึงธรรมต่างๆ *ที่ปุถุชนจำหมายไว้ยึดถือ* แต่*พระอรหันต์รู้แจ้งไม่ยึดถือ* ตั้งแต่สังขารไปจนถึงนิพพาน โดยระบุชื่อเรียงไปทีละอย่าง ดังพุทธพจน์ต่อไปนี้ (ข้อความที่ตรัส

ธรรมในภูมิ ๓

อีกอย่างหนึ่ง แม้แต่สำหรับอริยสาวก จะกำหนดเอาแค่ธรรมในภูมิ ๓ ก็ได้ เพราะเป็นการตรัสเทียบให้เห็นความแตกต่างระหว่างปุถุชนกับอริยสาวก หมายความว่า ปุถุชนยึดถือติดอยู่ในสิ่งใด อริยสาวกก็ถอนความยึดถือจากสิ่งนั้น คือเป็นการถอนความยึดถือที่มีอยู่ในปุถุชน ซึ่งยึดถือได้แค่ธรรมในภูมิ ๓

ส่วนธรรมในภูมิที่ ๔ คือ โลกุตตรธรรม (มรรค ผล และนิพพาน) ไม่ต้องพูดถึง เพราะผู้ที่บรรลุโลกุตตรธรรม ก็คือพระอริยบุคคล ตั้งแต่โสดาบันขึ้นไป ซึ่งเป็นผู้ละทิฏฐิได้แล้ว ดังนั้น การยึดถือสังขารในภูมิที่ ๔ (=มรรค และผล) หรือธรรมในภูมิที่ ๔ (=รวมทั้งนิพพาน) จึงไม่เกิดขึ้นเอง เป็นธรรมดา และด้วยเหตุนี้ คำว่า "ธรรมใดๆ" ที่จะมีการยึดถือขึ้นได้ ก็หมายถึง บัญญัติ เช่น กสิณ เป็นต้น เท่านั้น ส่วนนิพพานไม่อยู่ในวิสัยของทิฏฐิที่จะเกิดมีการยึดถือขึ้นได้ (หมายความว่า คนมีทิฏฐิคือยังมีการยึดถือ ก็ยังไม่ได้บรรลุนิพพานที่จะเอามายึดถือ ผู้ที่บรรรลุนิพพานก็หมดหรือไม่มีทิฏฐิที่จะมายึดถือนิพพานเสียแล้ว)

[ดู *องฺ.อ.๑/๔๐๓; ม.อ.๔/๗๔; วิภงฺค.อ.๔๕๔; องฺ.ฏีกา.๑/๒๖๒* เป็นต้น - และดูพุทธพจน์ที่จะยกมาให้พิจารณาต่อไปว่า พระอรหันต์ไม่สำคัญมั่นหมายนิพพาน ไม่ถือนิพพานเป็นของตน และไม่ติดใจนิพพาน เพราะรู้นิพพานแล้ว และสิ้นราคะ โทสะ โมหะ, *ม.มู.๑๒/๗/๙*]

ยาวมาก จะยกมาให้ดูเป็นตัวอย่าง โดยเฉพาะในพากย์ภาษาบาลี จะยกมาเพียงสั้นๆ ให้เห็นตอนสำคัญ คือ ความเข้าใจต่อนิพพาน)

อิธ ภิกฺขเว อสฺสุตวา ปุถุชฺชโน ... ปฐวึ ... อาปํ ... เตชํ ... วายํ ฯเปฯ ทิฏฺฐํ ... สุตํ ... มุตํ ... วิญฺญาตํ ... เอกตฺตํ ... นานตฺตํ ... สพฺพํ ... นิพฺพานํ นิพฺพานโต สญฺชานาติ นิพฺพานํ นิพฺพานโต สญฺญตฺวา

- **นิพฺพานํ มญฺญติ**
- **นิพฺพานสฺมึ มญฺญติ**
- **นิพฺพานโต มญฺญติ**
- **นิพฺพานมฺเมติ มญฺญติ**
- **นิพฺพานํ อภินนฺทติ**

ตํ กิสฺส เหตุ? อปริญฺญาตํ ตสฺสาติ วทามิ ...

โยปิ โส ภิกฺขเว ภิกฺขุ อรหํ ขีณาสโว ... ปฐวึ ... อาปํ ... เตชํ ... วายํ ฯเปฯ ทิฏฺฐํ ... สุตํ ... มุตํ ... วิญฺญาตํ ... เอกตฺตํ ... นานตฺตํ ... สพฺพํ ... นิพฺพานํ นิพฺพานโต อภิชานาติ นิพฺพานํ นิพฺพานโต อภิญฺญาย

- **นิพฺพานํ น มญฺญติ**
- **นิพฺพานสฺมึ น มญฺญติ**
- **นิพฺพานโต น มญฺญติ**
- **นิพฺพานมฺเมติ น มญฺญติ**
- **นิพฺพานํ นาภินนฺทติ.**

ตํ กิสฺส เหตุ? ปริญฺญาตํ ตสฺสาติ วทามิ ... ขยา ราคสฺส วีตราคตฺตา ... ขยา โทสสฺส วีตโทสตฺตา ... ขยา โมหสฺส วีตโมหตฺตา.

(ม.มู.๑๒/๒-๗/๑-๙)

แปลว่า: “ภิกษุทั้งหลาย ***ปุถุชน***ในโลกนี้ ผู้มิได้เรียนสดับ ... ย่อม*จำหมาย* ดิน ... น้ำ ... ไฟ ... ลม ฯลฯ

ย่อม*จำหมาย*รูปที่มองเห็นโดยความเป็นรูปที่มองเห็น ครั้นจำหมายรูปที่มองเห็น โดยความเป็นรูปที่มองเห็นแล้ว

- ย่อมสำคัญมั่นหมายรูปที่มองเห็น *(เช่นว่าเป็นอัตตา/ตัวตน)*
- ย่อมสำคัญมั่นหมายในรูปที่มองเห็น

- ย่อมสำคัญมั่นหมายสิ่งอื่นจากรูปที่มองเห็น
- ย่อมสำคัญมั่นหมายว่า รูปที่มองเห็น ของเรา
- ย่อมติดใจรูปที่มองเห็น

ข้อนั้นเพราะเหตุไร? เรากล่าวว่า เพราะเขายังมิได้รู้เข้าใจรูปที่มองเห็น (ปุถุชนจำหมาย) เสียงที่ได้ยิน ... เรื่องที่สบทราบ ... อารมณ์ที่แจ้งใจ ... *ภาวะหนึ่งเดียว* ... *ภาวะต่างหลากหลาย* ... สรรพ*ภาวะ* ...

(ปุถุชนจำหมาย) นิพพาน โดยความเป็นนิพพาน ครั้น*จำหมาย*นิพพานโดยความเป็นนิพพาน แล้ว

- ย่อมสำคัญมั่นหมายนิพพาน *(เช่นว่าเป็นอัตตา/ตัวตน)*
- ย่อมสำคัญมั่นหมายในนิพพาน
- ย่อมสำคัญมั่นหมายสภาวะอย่างอื่นจากนิพพาน
- ย่อมสำคัญมั่นหมายว่านิพพานของเรา
- ย่อมติดใจนิพพาน

ข้อนั้นเพราะเหตุไร? เรากล่าวว่า เพราะเขายังมิได้รู้เข้าใจนิพพาน

ภิกษุทั้งหลาย แม้ภิกษุใด เป็น***อรหันต์*** สิ้นอาสวะแล้ว ... เธอย่อมรู้*แจ่มชัด* ดิน ... น้ำ ... ไฟ ... ลม ฯลฯ

ย่อมรู้*แจ่มชัด*รูปที่มองเห็น โดยความเป็นรูปที่มองเห็น ครั้นรู้แจ่มชัดรูปที่มองเห็น โดยความเป็นรูปที่มองเห็นแล้ว

- ย่อมไม่สำคัญมั่นหมายรูปที่มองเห็น *(ว่าเป็นอัตตา/ตัวตนเป็นต้น)*
- ย่อมไม่สำคัญมั่นหมายในรูปที่มองเห็น
- ย่อมไม่สำคัญมั่นหมายสิ่งอื่นจากรูปที่มองเห็น

- ย่อมไม่สำคัญมั่นหมายว่ารูปที่มองเห็นของเรา
- ย่อมไม่ติดใจรูปที่มองเห็น

ข้อนั้นเพราะเหตุไร? เรากล่าวว่า เพราะเธอได้รู้เข้าใจรูปที่มองเห็น (ภิกษุผู้เป็นอรหันต์นั้นรู้แจ่มชัด) เสียงที่ได้ยิน ... เรื่องที่สบทราบ ... อารมณ์ที่แจ้งใจ ... ภาวะหนึ่งเดียว ... ภาวะต่างหลากหลาย ... สรรพภาวะ ...

(ภิกษุผู้เป็นอรหันต์นั้นรู้แจ่มชัด) นิพพานโดยความเป็นนิพพาน ครั้นรู้*แจ่มชัด*นิพพานโดยความเป็นนิพพานแล้ว

- ย่อมไม่สำคัญมั่นหมายนิพพาน *(ว่าเป็นอัตตา/ตัวตนเป็นต้น)*
- ย่อมไม่สำคัญมั่นหมายในนิพพาน
- ย่อมไม่สำคัญมั่นหมายสภาวะอย่างอื่นจากนิพพาน
- ย่อมไม่สำคัญมั่นหมายว่านิพพานของเรา
- ย่อมไม่ติดใจนิพพาน

ข้อนั้นเพราะเหตุไร? เรากล่าวว่า เพราะเธอได้รู้เข้าใจนิพพาน ... เพราะเธอเป็นผู้ปราศจากราคะ ด้วยราคะสิ้นไป ... เพราะเธอเป็นผู้ปราศจากโทสะ ด้วยโทสะสิ้นไป ... เพราะเธอเป็นผู้ปราศจากโมหะ ด้วยโมหะสิ้นไป”

ข้อความตัวเอนในวงเล็บว่า *“ว่าเป็นอัตตา/ตัวตน เป็นต้น”* นั้น เป็นคำอธิบายความหมายโดยย่อ ยังไม่ครบถ้วน จึงขอชี้แจงเพิ่มเติมว่า

ความสำคัญมั่นหมายนั้น คำบาลีเรียกว่า “**มัญญนา**” หรือ

"**มัญญิตะ**" จำแนกเป็น ๓ อย่าง คือ[๑]

๑. ตัณหามัญญนา ได้แก่ความสำคัญมั่นหมายด้วยตัณหาว่า "**เอตํ มม**" (นั่นของเรา, นั่นของกู)

๒. มานมัญญนา ได้แก่ความสำคัญมั่นหมายด้วยมานะว่า "**เอโสหมสฺมิ**" (เราเป็นนั่น, กูเป็นนั่น)

๓. ทิฏฐิมัญญนา ได้แก่ความสำคัญมั่นหมายด้วยทิฏฐิว่า "**เอโส เม อตฺตา** (นั่นเป็นอัตตา/ตัวตนของเรา, นั่นเป็นตัวกู)

พุทธพจน์ที่ยกมาให้ดูข้างต้นนั้น แสดงให้เห็นชัดว่า พระอรหันต์บรรลุนิพพานแล้ว ไม่สำคัญมั่นหมายสิ่งใดๆ ไม่ว่าอะไรทั้งสิ้น ตลอดถึงนิพพาน ด้วยมัญญนาทั้ง ๓ อย่างนั้น มีแต่ปุถุชนซึ่งยังไม่บรรลุนิพพาน ที่จะสำคัญมั่นหมายเอานิพพานและสิ่งต่างๆ ทั้งหลาย เป็นนั่นเป็นนี่ เป็นอัตตา เป็นตัวตน เป็นของตน

ยังยึดถืออัตตา ก็ไม่รู้จักนิพพาน พอบรรลุนิพพาน ก็ละอัตตาเสียแล้ว

เนื่องจากอัตตา/ตัวตน มีขึ้นมาเพราะความหลงผิดยึดถือ หรือมีอยู่ในความยึดถือ และมีอยู่กับความยึดถือเท่านั้น เมื่อไม่มีความยึดถือ ก็ไม่มีอัตตา บางครั้งท่านจึงใช้ "อัตตา" คำเดียว ในความหมายว่าเป็นความยึดถืออัตตา (=อัตตทิฏฐิ) เช่นในพุทธพจน์ว่า "**ละอัตตา**" จะแปลว่า ละความยึดถืออัตตา หรือละอัตตาที่ยึดถือไว้ หรือจะแปลเพียงว่า ละความยึดถือ ก็ได้

---

[๑] มาใน *ขุ.ม.๒๙/๑๙๓/๑๔๙* และอรรถกถา เช่น *ปฏิสํ.อ.๒/๔๘, ๗๖*

แต่จะใช้อย่างไรก็ตาม ความหมายก็คือ พระอรหันต์ไม่มีความยึดถืออะไรๆ ว่าเป็นอัตตา เพราะท่าน**ละอัตตา** (=ความยึดถือหรือความเห็นว่ามีอัตตา)เสียแล้ว จึงพูดว่า อัตตา/ตัวตน ไม่เป็นเรื่องที่จะต้องยกขึ้นมาพูดถึงเกี่ยวกับนิพพาน ขอให้ดูพุทธพจน์ว่า

อตฺตํ ปหาย อนุปาทิยาโน
ญาเณปิ โส นิสฺสยํ โน กโรติ
ส เว วิยตฺเตสุ น วคฺคสารี
ทิฏฺฐิมฺปิ โส น ปจฺเจติ กิญฺจิ *(ขุ.สุ.๒๕/๔๑๒/๔๙๑)*

แปลว่า: “**ละ**(การถือหรือเห็นว่าเป็นหรือมี)**อัตตา/ตัวตน**แล้ว ไม่ยึดติดถือมั่น(อะไรๆ) เขาไม่สร้างที่พักพิงแม้ในความรู้ (ญาณ) ไม่แล่นไปเข้าฝักฝ่ายในหมู่ชนผู้แยกกันด้วยทิฏฐิหลากหลาย ไม่คืนหาทิฏฐิแม้อย่างใดๆ”

เป็นธรรมดาสำหรับมนุษย์ปุถุชนทั่วไป ที่จะหลงผิดยึดติดถืออัตตา/ตัวตน ดังเหตุผลที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้แล้ว แต่พวกพราหมณ์ได้พัฒนาแนวคิดยึดติดถืออัตตา/ตัวตนนั้นให้ประณีตเหนียวแน่นลึกซึ้งยิ่งขึ้น

พระพุทธศาสนาเกิดขึ้นท่ามกลางแนวคิดอาตมวาท หรืออัตตทิฏฐิของพราหมณ์นี้ แต่พระพุทธเจ้าได้ทรงสอนสวนทางกับพราหมณ์อย่างตรงข้าม คือสอนหลักอนัตตา ให้เลิกละความยึดติดถืออัตตาว่ามีจริง ไม่ว่าด้วยประการใดๆ และให้รู้จักธรรมคือสภาวะที่มีอยู่ตามธรรมดา

หลักการถืออาตมัน/อัตตา กับหลักอนัตตานี้ เป็นหลักการพื้นฐานที่ต่างกันระหว่างศาสนาพราหมณ์กับพระพุทธศาสนา

พระพุทธเจ้าทรงสอนพราหมณ์ด้วยว่า ถ้าจะเป็นพราหมณ์

แท้ ก็คือเป็นพระอรหันต์ ซึ่งเป็นผู้ละอัตตา คือละความยึดติดถือ อัตตาได้ เรียกว่า **"อัตตัญชหะ"** (**ผู้ละอัตตา** คือละความยึดติดถือ อัตตา) ดังพุทธพจน์ว่า

น พฺราหฺมโณ อญฺญโต สุทฺธิมาห
ทิฏฺเฐ สุเต สีลวเต มุเต วา
ปุญฺเญ จ ปาเป จ อนูปลิตฺโต
อตฺตญฺชโห นยิธ ปกุพฺพมาโนติ

(ขุ.สุ. ๒๕/๔๑๑/๔๘๙)

แปลว่า: "พราหมณ์(ที่แท้) ไม่กล่าวว่าจะมีความบริสุทธิ์ได้โดยมรรคาอย่างอื่น ไม่ว่า(ด้วยลัทธิที่ถือความบริสุทธิ์) ด้วยสิ่งมองเห็น ด้วยสิ่งสดับ ด้วยศีลและพรต หรือด้วยสิ่งสบทราบ พราหมณ์(ที่แท้)นั้น ไม่ติดในบุญและในบาป เป็นผู้**ละ**(การถือหรือเห็นว่าเป็นหรือมี)**อัตตา/ตัวตน**ได้ ไม่ก่อความปรุงแต่งในโลกนี้"

สรุปอีกครั้งหนึ่งว่า

- ไม่มีพุทธพจน์ที่ไหนตรัสว่า มีอัตตา/ตัวตน ไม่ว่าในกรณีใดๆ นอกจากโดยสมมติ (ข้อตกลงในการสื่อสาร)
- มีแต่พุทธพจน์ที่ปฏิเสธอัตตา/ตัวตน กระจายทั่วไป
- สิ่งใดที่คนจะยึดถือเป็นอัตตา พระพุทธเจ้าได้ทรงปฏิเสธทุกอย่าง
- พ้นความยึดถือของปุถุชนขึ้นมาแล้ว ก็ไม่มีเรื่องอัตตา/ตัวตนที่จะต้องยกขึ้นมาถกเถียงกันว่านิพพานเป็นอัตตาหรือไม่
- ไม่มีที่จอดหรือช่องให้ลงสำหรับความเห็นว่านิพพานเป็นอัตตา/อาตมัน/ตัวตน
- ในพุทธกาลไม่ปรากฏว่ามีใครยึดถือนิพพานเป็นอัตตา ที่จะต้องยกขึ้นมาเป็นเรื่องให้พิจารณา

พระไตรปิฎกและอรรถกถาระบุว่า นิพพานเป็นอนัตตา

อย่างไรก็ตาม เมื่อยังจะยืนยันให้ได้ว่า นิพพานเป็นอัตตา ท่านก็ให้หลักการที่ชัดเจนไว้ สำหรับเอามาใช้เป็นหลักฐาน ที่จะแสดงว่านิพพานเป็นอนัตตา

ก่อนจะพูดกันต่อไป ต้องทำความเข้าใจ หรือตกลงกันให้ชัดว่า

๑. คำตอบที่ต้องการ คือ

- พระพุทธเจ้าตรัสว่า[๑] นิพพานเป็นอัตตา หรือตรัสว่า นิพพานเป็นอนัตตา
- แหล่งต้นเดิมที่เราเอาคำว่า "นิพพาน" มาพูดกันนี้[๑] บอกไว้เองว่า นิพพานเป็นอัตตาหรืออนัตตา
- หลักการที่เป็นมาตรฐานกลางของพระพุทธศาสนาเถรวาท[๒] ถือว่า นิพพานเป็นอัตตาหรืออนัตตา

เพราะฉะนั้น คำตอบต่อไปนี้ จึงเป็นการนำเอาหลักฐานมาแสดงตามที่พระไตรปิฎก และอรรถกถาเป็นต้นแสดงไว้ ชนิดที่ระบุโดยตรงอย่างชัดแจ้ง ไม่ต้องเสียเวลาแม้แต่จะคิดตีความ

ไม่เอาทัศนะ ความคิดเห็น คำกล่าว คำเล่าผลการปฏิบัติของผู้ใดทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็นพระมหาเถระ พระเถระ หรือครูอาจารย์ท่านใด (รวมทั้งของผู้เขียนหนังสือนี้เอง)

ถ้าที่ใดมีการตีความ หรือเป็นความคิดเห็น ก็จะวงเล็บหรือ

---

[๑] คำตรัสของพระพุทธเจ้า เท่าที่มีมาถึงเรา หรือเท่าที่เราจะรู้ได้ = พระไตรปิฎก

[๑] แหล่งต้นเดิมที่เราได้คำว่า "นิพพาน" มา ก็ = พระไตรปิฎก

[๒] หลักการของพระพุทธศาสนาเถรวาท = คำสอนในพระไตรปิฎกบาลี พร้อมทั้งคัมภีร์สำคัญ เช่น อรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา

เขียนบอกไว้ แต่ตามปกติอย่างมากก็จะมีเพียงคำอธิบายประกอบ[๑]

๒. ที่ว่านิพพานเป็นอนัตตานั้น คำว่า ***"เป็นอนัตตา"*** เป็นการทับศัพท์บาลี เพื่อความสะดวกในการกำหนดหมายเท่านั้น โดยสาระ ก็คือ เป็นการปฏิเสธอัตตา (= น + อัตตา)

มิใช่มีอะไรอย่างหนึ่งเรียกว่า**อนัตตา** ที่ตรงข้ามกับ**อัตตา**

- นิพพานเป็นอัตตา หรืออนัตตา = นิพพานเป็นอัตตา หรือไม่เป็นอัตตา[๒]
- ภาษาไทยว่า **"**ไม่เป็นอัตตา**"** = พูดทับศัพท์บาลีว่า **"**เป็นอนัตตา**"**
- **"**อนัตตา**"** ในภาษาบาลี ก็คือ **"**ไม่เป็นอัตตา**"** ในภาษาไทย เท่านั้นเอง

ส่วนการยึดถือที่ตรงข้ามกับ**อัตตา** นั้น ท่านมีคำให้ใช้อยู่แล้ว พระพุทธเจ้าทรงใช้คำว่า **"นิรัตตา"** แต่เรื่อง ***อัตตา*** กับ ***นิรัตตา*** ไม่ใช่ประเด็นที่จะพูดกันที่นี่[๓]

---

[๑] คำอธิบายประกอบ คือ การขยายความหมายของคำออกไปตามหลักที่มีอยู่แล้ว เช่น ถ้ามีหลักฐานกล่าวถึงอริยสัจจ์ ๔ หากกลัวว่าคนทั่วไปจะไม่เข้าใจ ก็อาจจะวงเล็บไว้ว่า (คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค) อย่างนี้เป็นการอธิบายประกอบ ไม่ใช่ความเห็น

[๒] จะแปล "อนัตตา" ว่า ไม่เป็นอัตตา ไม่ใช่อัตตา หรือไม่มีอัตตา ก็ไม่ต้องเถียงกัน อยู่ที่เข้าใจให้ชัดว่า โดยสาระก็คือเป็นการปฏิเสธความเป็นอัตตา เท่านั้นเอง

[๓] ***"นิรัตตะ"*** หรือ ***"นิรัตตา"*** เข้าคู่กับ "อัตตะ" หรือ "อัตตา" เป็นการยึดถือที่ตรงกันข้าม คือ อัตตะ/อัตตา = การยึดถือว่าเป็นอัตตาเที่ยงแท้ถาวร กับ นิรัตตะ/นิรัตตา = การยึดถือว่าไม่มีอัตตาแบบลัทธิขาดสูญ (*เช่น ขุ.สุ.๒๕/๔๑๐/๔๘๘; ๔๑๗/๕๐๑; ๔๒๑/๕๑๔* และอธิบายใน *ขุ.ม.๒๙/๑๐๗/๙๗* เป็นต้น) แต่เรื่องนี้เกินขอบเขตที่พิจารณาในที่นี้ จึงจะไม่อธิบาย ถ้าพูดไว้สั้นๆ ก็ว่า **อัตตา** กับ**นิรัตตา** เป็นเรื่องของความยึดถือ(ทิฏฐิ) ส่วน**อนัตตา** เป็นเรื่องของความรู้ (ปัญญา/ญาณ)

ขอสรุปให้ว่า

- **ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา เริ่มแต่พระไตรปิฎก และอรรถกถา ไม่มีหลักฐานในคัมภีร์ใดเลยที่กล่าวถ้อยคำระบุลงไปว่านิพพานเป็นอัตตา**
- **แต่หลักฐานในคัมภีร์ที่ระบุลงไปว่านิพพานเป็นอนัตตานั้นมี และมีหลายแห่ง**

หลักฐานในพระไตรปิฎกและอรรถกถา ที่ระบุว่านิพพานเป็นอนัตตา มีมากแห่ง ในที่นี้จะยกมาพอเป็นตัวอย่าง

๑. ในพระไตรปิฎกเล่มที่ ๘ มีคำสรุประบุชัดไว้ ดังนี้

อนิจฺจา สพฺพสงฺขารา ทุกฺขานตฺตา จ สงฺขตา
นิพฺพานญฺเจว ปณฺณตฺติ อนตฺตา อิติ นิจฺฉยา ฯ

(วินย. ๘/๘๒๖/๒๒๔)

แปลว่า: "สังขารทั้งปวง อันปัจจัยปรุงแต่ง ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา **นิพพานและบัญญัติเป็นอนัตตา** วินิจฉัยมีดังนี้"[๑]

คัมภีร์*วิมติวิโนทนี*ได้อธิบายข้อความในคาถาสรุปนี้ไว้ว่า

ปาฬิยํ นิพฺพานญฺเจว ปญฺญตฺตีติ เอตฺถ ยสฺมา สงฺขตธมฺเม อุปาทาย ปญฺญตฺตา สมฺมุติสจฺจภูตา ปุคฺคลาทิปญฺญตฺติ ปรมตฺถโต อวิชฺชมานตฺตา อุปฺปตฺติวินาสยุตฺตวตฺถุธมฺมนิยเตน อนิจฺจทุกฺขลกฺขณทฺวเยน ยุตฺตาติ วตฺตุํ อยุตฺตา, การกเวทกาทิรูเปน ปน ปริกปฺปิเตน อตฺตสภาเวน วิรหิตตฺตา "อนตฺตา"ติ วตฺตุํ ยุตฺตา.

---

[๑] มีบางท่านแปลข้อความในพระไตรปิฎกตรงนี้ แทนที่จะแปลว่า "นิพพานและบัญญัติเป็นอนัตตา" กลับไพล่ไปแปลว่า "บัญญัติ คือนิพพาน เป็นอนัตตา" ซึ่งเป็นการแปลที่ผิดพลาดอย่างเห็นได้ชัด ดังจะเห็นได้จากคำอธิบายในคัมภีร์*วิมติวิโนทนี*

ตสฺมา อยํ ปญฺญตฺติปิ อสงฺขตตฺตสามญฺญโต วตฺถุภูเตน นิพฺพาเนน สห "อนตฺตา อิติ นิจฺฉยา" ติ วุตฺตา.

อวิชฺชมานาปิ หิ สมฺมุติ เกนจิ ปจฺจเยน อกตตฺตา อสงฺขตา เอวาติ

(วิมติวิโนทนีฎีกา ๒/๓๕๑)

แปลว่า: "ในข้อความนี้ว่า "นิพฺพานญฺเจว ปญฺญตฺติ" ในพระบาลี มีอธิบายดังนี้

ด้วยเหตุที่บัญญัติมีบุคคลเป็นต้น อันเป็นสมมติสัจจะ เป็นสิ่งที่อาศัยสังขตธรรมบัญญัติขึ้น เพราะเป็นสิ่งที่ไม่มีจริงโดยปรมัตถ์ จึงไม่ควรจะกล่าวว่าประกอบด้วยลักษณะ ๒ คือ อนิจจลักษณะ และทุกขลักษณะ ซึ่งกำหนดด้วยสิ่งที่ประกอบด้วยอุบัติ และวินาศ (เกิด-ดับ) แต่ควรจะกล่าวว่าเป็นอนัตตา เพราะปราศจากสภาวะที่เป็นอัตตา ซึ่งกำหนดด้วยอาการที่เป็นผู้กระทำและเป็นผู้เสวยหรือรับผลเป็นต้น

เพราะฉะนั้น **กับทั้งนิพพาน** ที่เป็นสิ่งมีอยู่ **แม้บัญญัตินี้** ท่านก็กล่าวว่า "วินิจฉัยว่า**เป็นอนัตตา"** เพราะเสมอกันโดยความเป็นอสังขตะ

จริงอยู่ สมมติ(=บัญญัติ)แม้ไม่มีอยู่ ก็เป็นอสังขตะ เพราะไม่ถูกปัจจัยใดๆ กระทำขึ้น"

(**นิพพาน**เป็นอสังขตะที่มีจริง ส่วน**บัญญัติ**เป็นอสังขตะที่ไม่มีจริง เพราะฉะนั้นอสังขตธรรมแท้จริงมีอย่างเดียว คือนิพพาน แต่ทั้ง ๒ อย่างนั้นเป็น**อนัตตา**)

๒. หลักธรรมหมวดใหญ่ที่ครอบคลุมทุกสิ่งทุกอย่าง ซึ่งชาวพุทธรู้จักกันดี คืออริยสัจจ์ ๔ นิพพานก็อยู่ในอริยสัจจ์ ๔ ด้วย คือเป็นจุดหมายของพระพุทธศาสนา ได้แก่ อริยสัจจ์ข้อ ๓ ที่เรียกว่า "นิโรธ"

นิโรธนี้เป็นไวพจน์ คือใช้แทนกันได้กับ “นิพพาน” โดยมักใช้เป็นคำแสดงความหมายของกันและกัน ดังพุทธพจน์ที่บันทึกไว้ในพระไตรปิฎกบ่อยครั้งว่า ภาวะสงบระงับสังขารทั้งปวง...วิราคะ นิโรธ นิพพาน นี้ เป็นธรรมที่พระองค์ตรัสรู้ ซึ่งลึกซึ้ง เห็นได้ยาก (เช่น *ที.ม.๑๐/๔๒/๔๑;* อรรถกถาก็อธิบายว่า **นิพฺพานเมว นิโรธสจฺจนฺติ** = “นิพพานนั่นเองคือนิโรธสัจจ์” — *วิภงฺค อ.๔๔๕* เป็นต้น)

พระไตรปิฎกเล่ม ๓๑ ระบุว่าอริยสัจจ์ ๔ ทั้งหมด ซึ่งรวมทั้งนิโรธ คือนิพพานด้วยนั้น เป็นอนัตตา ดังนี้

> **อนตฺตฏฺเฐน จตฺตาริ สจฺจานิ เอกปฏิเวธานิ . . . นิโรธสฺส นิโรธฏฺโฐ อนตฺตฏฺโฐ.** *(ขุ.ปฏิ. ๓๑/๕๔๖/๔๕๐)*
>
> *แปลว่า:* “สัจจะทั้ง ๔ (ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค) มีการตรัสรู้ด้วยกันเป็นอันเดียว (คือด้วยมรรคญาณเดียวกัน) โดยความหมายว่าเป็นอนัตตา . . . **นิโรธ**มีความหมายว่าดับ (ทุกข์) ก็มีความหมายว่า**เป็นอนัตตา**”

อรรถกถาอธิบายว่า

> **อนตฺตฏฺเฐนาติ จตุนฺนมฺปิ สจฺจานํ อตฺตวิรหิตตฺตา อนตฺตฏฺเฐน** *(ปฏิสํ.อ.๒/๒๒๙)*
>
> *แปลว่า:* “คำว่า ‘โดยความหมายว่าเป็นอนัตตา’ หมายความว่า โดยความหมายว่าเป็นอนัตตา เพราะสัจจะแม้ทั้ง ๔ เป็นสภาวะปราศจาก อัตตา”

๓. อีกแห่งหนึ่ง ในพระไตรปิฎกเล่ม ๓๑ *คัมภีร์ปฏิสัมภิทามัคค์* กล่าวไว้ว่า

> **เอกสงฺคหิตาติ ทฺวาทสหิ อากาเรหิ สพฺเพ ธมฺมา เอกสงฺคหิตา ตถฏฺเฐน อนตฺตฏฺเฐน สจฺจฏฺเฐน . . .**

(ขุ.ปฏิ ๓๑/๒๔๒/๑๕๕)

แปลว่า: ที่ว่ารวมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน อธิบายว่า ธรรมทั้งปวงรวมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันโดยอาการ ๑๒ คือ โดยอรรถว่าเป็นอย่างนั้น โดยอรรถว่าเป็นอนัตตา โดยอรรถว่าเป็นสัจจะ...”

อรรถกถาอธิบายความตรงนี้ไว้ให้ชัดขึ้นว่า

สพฺเพ ธมฺมา เอกสงฺคหิตา สงฺขตาสงฺขตธมฺมา เอเกน สงฺคหิตา ปริจฺฉินฺนา. ตถฏฺเฐนาติ ภูตฏฺเฐน, อตฺตโน อตฺตโน สภาววเสน วิชฺชมานฏฺเฐนาติ อตฺโถ. อนตฺตฏฺเฐนาติ การกเวทกสงฺขาเตน อตฺตนา รหิตฏฺเฐน.

(ปฏิสํ.อ. ๑/๓๔๓)

แปลว่า: ธรรมทั้งหลายทั้งปวงสงเคราะห์เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน คือ ทั้ง **สังขตธรรม** (สังขาร/ขันธ์ ๕) และ **อสังขตธรรม** (นิพพาน) สงเคราะห์ หมายความว่า กำหนดได้โดยความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

ที่ว่า “โดยอรรถว่าเป็นอย่างนั้น” (ตถา) คือโดยอรรถว่ามีอยู่ หมายความว่า โดยอรรถว่า มีอยู่ตามสภาพของมัน ๆ

ที่ว่า “โดยอรรถว่า**เป็นอนัตตา**” คือโดยความหมายว่าปราศจากอัตตา ซึ่งนับว่าเป็นผู้ทำและผู้เสวยหรือรับผล...”

๔. ในพระไตรปิฎกเล่ม ๑๗ กล่าวถึงพุทธพจน์ว่า

สพฺเพ สงฺขารา อนิจฺจา, สพฺเพ ธมฺมา อนตฺตาติ

(สํ.ข. ๑๗/๒๓๓)

แปลว่า: “สังขารทั้งหลายทั้งปวงไม่เที่ยง ธรรมทั้งหลายทั้งปวงเป็นอนัตตา”

อรรถกถา อธิบายว่า

สพฺเพ สงฺขารา อนิจฺจาติ สพฺเพ เตภูมกสงฺขารา อนิจฺจา. สพเพ ธมฺมา อนตฺตาติ สพเพ จตุภูมกธมฺมา อนตฺตา

(สํ.อ. ๒/๓๔๖)

แปลว่า: "พุทธพจน์ว่า สังขารทั้งหลายทั้งปวงไม่เที่ยง หมายความว่า สังขารในภูมิ ๓ (กามาวจรภูมิ รูปาวจรภูมิ อรูปาวจรภูมิ) ทั้งปวง ไม่เที่ยง

พุทธพจน์ว่า ธรรมทั้งหลายทั้งปวงเป็นอนัตตา หมายความว่า ธรรมในภูมิ ๔ (กามาวจรภูมิ รูปาวจรภูมิ อรูปาวจรภูมิ และโลกุตตรภูมิ คือมรรค ผล นิพพาน) ทั้งหมดทั้งปวงเป็นอนัตตา"

๕. อรรถกถาที่อธิบายเรื่องเหล่านี้ยังมีอีกมากมาย จะยกมาเพียงอีก ๒-๓ แห่งก็เพียงพอ ที่จริงเพียงแห่งเดียวก็ต้องถือว่าพอ เพราะไม่มีที่ใดขัดแย้ง

๑) **สพฺเพ ธมฺมา อนตฺตาติ นิพฺพานํ อนฺโตกริตฺวา วุตฺตํ**

(นิทฺ.อ.๒/๘)

แปลว่า: "ข้อความว่า 'ธรรมทั้งปวงเป็นอนัตตา' นั้น พระพุทธองค์ตรัสรวมทั้งนิพพานด้วย"

๒) สพฺเพ ธมฺมาติ นิพฺพานมฺปิ อนฺโตกริตฺวา วุตฺตา อนตฺตา อวสวตฺตนฏฺเฐน. *(นิทฺ.อ. ๑/๒๑๙ และ ปฏิสํ.อ. ๑/๖๘)*

แปลว่า: "ข้อความว่า 'ธรรมทั้งปวง' ตรัสไว้รวมแม้ทั้งนิพพานด้วย ชื่อว่าเป็นอนัตตา โดยความหมายว่าไม่เป็นไปในอำนาจ"

บางแห่งใช้คำว่า *อัตตสุญญ* แปลว่า ว่าง หรือ สูญจากอัตตา ก็มี เช่น

๓) นิพฺพานธมฺโม อตฺตสฺเสว อภาวโต อตฺตสุญฺโญ

(ปฏิสํ.อ. ๒/๒๘๗)

แปลว่า: "ธรรม คือนิพพาน สูญ (ว่าง) จากอัตตา เพราะไม่มีอัตตานั่นเอง"

๔) สงฺขตาสงฺขตา ปน สพฺเพปิ ธมฺมา อตฺตสงฺขาตสฺส ปุคฺคลสฺส อภาวโต อตฺตสุญฺญาติ. *(ปฏิสํ.อ. ๒/๒๘๗)*

แปลว่า: "ก็ธรรมทั้งหลาย แม้ทั้งปวง ทั้งสังขตะ (สังขาร) และอสังขตะ (นิพพาน) ล้วนสูญ (ว่าง) จากอัตตา เพราะไม่มีบุคคล กล่าวคือ อัตตา"

๕) นิพฺพานํ อคฺคปรมตฺถวเสน สอุปาทิเสสอนุปาทิเสสวเสน จ ทฺวิธา กตฺวา วุตฺตํ. ตานิ เทฺว อตฺตตฺตนิยสุญฺญโต สงฺขารสุญฺญโต จ สภาคานิ.

(ปฏิสํ.อ.๒/๒๘๖)

แปลว่า: นิพพานตรัสแยกเป็น ๒ เป็นอัครสูญกับปรมัตถ-สูญ และสอุปาทิเสสนิพพานกับอนุปาทิเสสนิพพาน นิพพานทั้ง ๒ ประเภทเหล่านั้นเสมอภาคกัน โดยเป็นภาวะที่ว่างจากอัตตาและสิ่งที่เนื่องด้วยอัตตา และโดยเป็นภาวะที่ว่างจากสังขาร"

เอกสารของวัดพระธรรมกาย กล่าวว่า

"อัตตามีนัยมากมาย ทั้งอัตตาโดยสมมติ...และอัตตาในระดับที่สูงขึ้น"

ขออธิบายสั้นๆ ว่า ในที่นี้ ข้อความในพระไตรปิฎก และอรรถกถานั้น ปฏิเสธตรงไปที่อัตตาเลย ไม่ว่าจะมีกี่นัย คือ ไม่ต้องปฏิเสธนัยไหนของอัตตาทั้งนั้น แต่ปฏิเสธอัตตาทีเดียวหมดไปเลย คือปฏิเสธอัตตาว่าไม่มีอยู่จริงโดยปรมัตถ์ เป็นอันว่าไม่ต้องไปพูด

ว่าเป็นอัตตาหรือตัวตนแบบไหน นัยอย่างไหน เพราะท่านไม่ได้ปฏิเสธความหมายต่างๆ ของอัตตา แต่ท่านปฏิเสธที่คำว่าอัตตาตรงไปตรงมา ทีเดียวเสร็จสิ้นไปเลยว่า อัตตาโดยปรมัตถ์ไม่มี

ส่วนอัตตาโดยสมมติ คือตัวตนตามภาษาพูดที่ใช้สื่อสารในชีวิตประจำวันและในระดับศีลธรรม ก็เป็นธรรมดาอยู่แล้ว ไม่ได้มีปัญหาอะไร หมายความว่า นอกจากอัตตาที่ท่านปฏิเสธไปแล้วนี้ คำที่กล่าวถึงอัตตาก็เป็นการกล่าวโดยสมมติเท่านั้น

แต่ที่สำคัญก็คือว่า ไม่มีพุทธพจน์ หรือข้อความในอรรถกถา หรือในคัมภีร์แห่งใดที่ระบุว่านิพพานเป็นอัตตา แต่มีชัดเจนที่ระบุว่านิพพานเป็นอนัตตา

ส่วนคำว่าอัตตาจะใช้ในนัยไหน อันนั้นเป็นอีกเรื่องหนึ่งหรือเป็นอีกประเด็นหนึ่งทีเดียว และก็ไม่ได้มีปัญหาอะไรในเมื่อเรารู้อยู่แล้วว่าเป็นการใช้โดยสมมติทั้งสิ้น

การหาทางตีความ ให้นิพพานเป็นอัตตา

ขอย้ำอีกครั้งหนึ่งว่า

- **ไม่มีหลักฐานในคัมภีร์ใดเลยที่กล่าวถ้อยคำระบุลงไปว่านิพพานเป็นอัตตา**
- **แต่หลักฐานในคัมภีร์ที่ระบุลงไปว่านิพพานเป็นอนัตตานั้นมีและมีหลายแห่ง**

ดังที่ยกตัวอย่างมาแสดงแล้ว

เมื่อไม่สามารถหาหลักฐานมาแสดงว่านิพพานเป็นอัตตา ผู้ที่หาทางจะทำให้นิพพานเป็นอัตตา ก็ใช้วิธีตีความ หรือทำให้เกิดความสับสน

ขอให้พิจารณาข้อความที่*เอกสารของวัดพระธรรมกาย*ได้กล่าวไว้

> “๓. คำว่า สพฺเพ ธมฺมา อนตฺตา ธรรมทั้งปวงเป็นอนัตตา ซึ่งเป็นคำที่มีการอ้างอิงกันมากนี้ คำว่า สพฺเพ ธมฺมา คือ ธรรมทั้งปวง กินความกว้างเพียงใดเพราะมีทั้งคัมภีร์ชั้นอรรถกถาที่บอกว่า ธรรมทั้งปวงในที่นี้ รวมเอาพระนิพพานด้วย (อรรถกถา ขุททกนิกาย จูฬนิเทส ฉบับมหาจุฬาลงกรณราช-วิทยาลัย หน้า ๘; อรรถกถา ขุททกนิกาย มหานิเทส ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หน้า ๒๑๙) และมีทั้งคัมภีร์อรรถกถาที่บอกว่า ธรรมทั้งปวงที่ว่าเป็นอนัตตานั้นหมายเอาเฉพาะขันธ์ ๕ ไม่ได้ครอบคลุมถึงพระนิพพาน (อรรถกถาธรรมบท ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย ภาค ๗ หน้า ๖๒)”

คำกล่าวนี้จะทำให้เกิดความเข้าใจผิดหรือสับสน ถ้าไม่เป็นเพราะตัวผู้กล่าวสับสนเอง ก็เป็นเพราะตั้งใจจะทำให้เกิดความสับสน เป็นการเสี่ยงต่อการตู่พระธรรมวินัยเป็นอย่างยิ่ง ความจริงคำอธิบายของอรรถกถาไม่ได้ขัดกันเลย ขอให้ดูพุทธพจน์แสดงหลักนี้ที่ท่านนำมาอธิบายไว้ ซึ่งต่างกันเป็น ๒ แบบ

แบบที่ ๑ พุทธพจน์ที่แสดงแต่หลักทั่วไปเป็นกลาง ๆ ว่า

สพฺเพ ธมฺมา อนตฺตาติ (เช่น *สํ.ข. ๑๗/๒๓๓/๑๖๔*)

แปลว่า: “ธรรมทั้งปวงเป็นอนัตตา”

ในกรณีเช่นนี้ คำอธิบายของพระอรรถกถาจารย์ จะกล่าวครอบคลุมหมดโดยไม่มีข้อแม้ว่า

สพฺเพ ธมฺมา อนตฺตาติ สพฺเพ จตุภูมกธมฺมา อนตฺตา

(*สํ.อ. ๒/๓๔๖*)

แปลว่า: "พุทธพจน์ว่า 'ธรรมทั้งปวงเป็นอนัตตา' หมายความว่า ธรรมที่มีในภูมิ ๔ ทั้งหมด เป็นอนัตตา"

ข้อนี้ชัดเจนไม่มีข้อแม้ ไม่มีเงื่อนไขใดๆ คือ ทุกอย่างรวมทั้งนิพพานด้วย เป็นอนัตตา

แบบที่ ๒ พุทธพจน์เฉพาะแห่ง ซึ่งมีข้อความที่เป็นเงื่อนไขจำกัดต่อท้าย

สพฺเพ ธมฺมา อนตฺตาติ ยทา ปญฺญาย ปสฺสติ
อถ นิพฺพินฺทติ ทุกฺเข เอส มคฺโค วิสุทฺธิยา

(ขุ.ธ. ๒๕/๓๐/๕๒; ขุ.เถร. ๒๖/๓๘๓/๓๖๖)

แปลว่า: "เมื่อใดบุคคลมองเห็นด้วยปัญญาว่าธรรมทั้งปวงเป็นอนัตตา เมื่อนั้นย่อมหน่ายในทุกข์ นี้เป็นทางแห่งวิสุทธิ"

ในกรณีนี้ อรรถกถาเถรคาถา อธิบายไว้บริบูรณ์ว่า

สพฺเพ ธมฺมา อนตฺตาติ สพฺเพปิ จตุภูมิกา ธมฺมา อนตฺตา. อิธ ปน เตภูมิกธมฺมาว คเหตพฺพา *(เถร.อ. ๒/๒๘๓)*

แปลว่า: "ข้อความ (พุทธพจน์) ว่าธรรมทั้งปวงเป็นอนัตตา หมายความว่า ธรรมทั้งหลายที่เป็นไปในภูมิ ๔ แม้ทั้งหมด (คือ กามาวจรภูมิ รูปาวจรภูมิ อรูปาวจรภูมิ และโลกุตตรภูมิ คือ มรรค ผล นิพพาน) เป็นอนัตตา

แต่ในที่นี้ พึงถือเอาเฉพาะธรรมที่เป็นไปในภูมิ ๓ (สังขาร/ขันธ์ ๕) เท่านั้น"[๑]

---

[๑] คำอธิบายตรงนี้อรรถกถาธรรมบทจับเฉพาะท่อนหลังที่ต้องการว่า **ตตฺถ สพฺเพ ธมฺมาติ ปญฺจกฺขนฺธาเอว อธิปฺเปตา** *(ธ.อ. ๗/๖๔)*
แปลว่า: "คำว่า 'ธรรมทั้งปวง' ในคาถานั้น ทรงประสงค์เอาขันธ์ ๕ เท่านั้น"

ที่จริงคำอธิบายนี้ก็ชัดเจนอยู่แล้ว คือ ท่านแบ่งเป็น ๒ ท่อน

ท่อนแรก แสดงหลักทั่วไป คือตัวความจริงแท้ๆ ที่เป็นกลาง ๆ ซึ่งเป็นความหมายที่สมบูรณ์ว่า ธรรมทั้งปวง รวมหมดทั้งภูมิ ๔ ซึ่งรวมทั้งนิพพานด้วยนั้น เป็นอนัตตา

ส่วนท่อนที่สอง จำกัดความหมายให้อยู่ในขอบเขตที่ต้องการ หรือตามความประสงค์เฉพาะกรณี ดังจะเห็นว่ามีทั้งคำว่า **อิธ** ซึ่งจำกัดเทศะว่า "ที่นี้" หรือ "ในกรณีนี้" หรือ "ในคาถานี้" และคำว่า **คเหตพฺพา** ซึ่งจำกัดวัตถุประสงค์ว่า "พึงถือเอา" (หรือในอรรถกถาธรรมบทใช้คำว่า **อธิปฺเปตา** แปลว่า "ทรงประสงค์เอา")

คำว่า ในที่นี้ ก็ดี คำว่า พึงถือเอา หรือทรงประสงค์เอา ก็ดี เป็นคำจำกัดขอบเขต คือ **อิธ** "ที่นี้" ก็จำกัดสถานที่ หรือเฉพาะกรณี และ **คเหตพฺพา** "พึงถือเอา" หรือ **อธิปฺเปตา** "ทรงประสงค์เอา" ก็จำกัดความต้องการ

การใช้คำจำกัดอย่างนี้เป็นการบอกชัดอยู่แล้วว่า เป็นการตัดออกมาจากส่วนรวมทั้งหมด โดยจับเอาเฉพาะส่วนที่ประสงค์ในกรณีนั้นๆ เพราะในทางพุทธศาสนาถือว่าความจริงนั้นเป็นกลางๆ ไม่ขึ้นต่อความต้องการของใคร เพราะฉะนั้นท่านจึงแสดงหลักที่เป็นความจริงกลางๆ ไว้ก่อน แล้วท่อนหลังจึงแสดงความมุ่งหมายที่ต้องการใช้เฉพาะในกรณีนั้นๆ หรือเป็นเรื่องสัมพันธ์กับเงื่อนไขบางอย่างในที่นั้น

พูดง่ายๆว่า ไม่ว่าเราจะถือเอาแค่ไหน จะประสงค์เอาหรือจะเอามาใช้เท่าไร ความจริงก็เป็นอยู่ของมันอย่างนั้น

อย่างในกรณีนี้ ขออธิบายประกอบ จะเห็นว่ามีคำว่า "**อถ**

นิพฺพินฺทติ ทุกฺเข” ซึ่งแปลว่า “เมื่อนั้นย่อมหน่ายในทุกข์” แสดงถึงความรู้สึกของผู้ปฏิบัติที่เป็นปุถุชน ก่อนจะหลุดพ้นจากทุกข์ และทุกข์คืออะไร ทุกข์ในทางธรรม ว่าโดยรวบยอดก็ได้แก่อุปาทาน-ขันธ์ ๕

กรณีนี้ อรรถกถาเองก็ได้อธิบายว่า เป็นวิปัสสนาวิธีในการปฏิบัติของผู้ที่กำลังพิจารณาธรรม ซึ่งในที่นี้หมายถึงพิจารณาเบญจขันธ์ โดยยกหลักทั่วไป คือ **สพฺเพ *สงฺขารา* อนิจฺจา, สพฺเพ *สงฺขารา* ทุกฺขา, สพฺเพ *ธมฺมา* อนตฺตา** มาแสดงเต็มตามแบบ แต่ความหมายที่ต้องการในที่นี้ ซึ่งใช้ในวิปัสสนาวิธีนั้น จำกัดเฉพาะการพิจารณาขันธ์ ๕ หรือพิจารณาสังขาร และเมื่อพิจารณาเห็นอย่างนั้นก็หน่ายในทุกข์ รับกัน คือ หน่ายในขันธ์ ๕ หรืออุปาทานขันธ์ ๕ ที่พิจารณานั้น

จะอธิบายตามหลักอย่างสั้นๆ ก็ได้ว่า “ธรรมทั้งปวง” สำหรับปุถุชนย่อมนึกได้แค่ภูมิ ๓ ต่างจากพระอริยะที่เห็นครอบคลุมภูมิทั้ง ๔ (ดู*คำอธิบายในเชิงอรรถ หน้า ๑๒๐*)

เป็นอันว่าในที่นี้เป็นการใช้จำกัดความหมายเฉพาะขอบเขตโดยมีเงื่อนไข แต่หลักกลางก็ไม่ได้เสียหายไปไหน เพราะได้บอกแจ้งไว้ท่อนต้นอยู่แล้ว เพราะฉะนั้น คำอธิบายของท่านจึงไม่ได้ขัดกันแต่ประการใด

และถึงอย่างไร คำอธิบายพุทธพจน์เหล่านี้ก็ไม่มีการระบุว่านิพพานเป็นอัตตา แต่ตรงข้าม คำอธิบายที่ปรากฏข้างต้นนั้นก็บอกชัดว่า นิพพานรวมอยู่ในธรรมที่เป็นอนัตตา

บางท่านเมื่อหาพุทธพจน์ หรือคำระบุในคัมภีร์ว่านิพพานเป็นอัตตาไม่ได้แล้ว ก็เลยมาเอาข้อความตรงนี้ที่ว่า “ในกรณีนี้

ธรรมทั้งปวงทรงประสงค์เอาขันธ์ ๕” แล้วก็ไปตีความหมายเอาว่า เมื่อธรรมทั้งปวงหมายเอาขันธ์ ๕ เพราะฉะนั้นนิพพานก็เป็นอัตตา ซึ่งก็

๑. ไม่มีพุทธพจน์ ไม่มีข้อความ ไม่มีถ้อยคำที่ระบุอย่างนั้น

๒. ขัดต่อคำอธิบายของอรรถกถาที่กล่าวข้างต้นนั้น ซึ่งชัดอยู่แล้ว

ขอสรุปปิดท้ายอีกหน่อยว่า คำอธิบายพุทธพจน์ **“สพฺเพ ธมฺมา อนตฺตา — ธรรมทั้งปวงเป็นอนัตตา”** ที่มีข้อความจำกัดขอบเขตของความหมายว่า “แต่ในที่นี้พึงถือเอาเฉพาะธรรมในภูมิ ๓ (=สังขาร/ขันธ์ ๕) เท่านั้น” ก็ดี “คำว่า ‘ธรรมทั้งปวง’ ในคาถานั้น ทรงประสงค์เอาขันธ์ ๕ เท่านั้น” ก็ดี เป็นคำอธิบายเฉพาะในกรณีของพุทธพจน์ **“สพฺเพ ธมฺมา อนตฺตาติ”** ในคาถาที่มี **“ยทา ปญฺญาย ปสฺสติ”** มาต่อท้ายเท่านั้น

แต่พุทธพจน์ **“สพฺเพ ธมฺมา อนตฺตา”** ในที่อื่นๆ ซึ่งแสดงหลักทั่วไปโดยไม่มีข้อความที่เป็นเงื่อนไขหรือจำกัดขอบเขตมาต่อท้ายเลยนั้น อรรถกถาอธิบายว่า “ธรรมทั้งปวงเป็นอนัตตา หมายความว่า ธรรมในภูมิ ๔ ทั้งหมด เป็นอนัตตา” หรือไม่ก็อธิบายว่า “ที่ว่าธรรมทั้งปวงเป็นอนัตตานั้น พระพุทธเจ้าตรัสรวมทั้งนิพพานด้วย” เมื่อให้ความหมายชัดเจนเด็ดขาดอย่างนี้แล้ว ท่านก็จบแค่นั้น

ความหมายและเหตุผลต่างๆ ของอรรถกถาทั้งหลาย จึงชัดเจนและสอดคล้องกันทั้งหมด ไม่มีความขัดแย้งสับสนหรือเคลือบคลุมแต่ประการใด

ในหลักทั่วไปของไตรลักษณ์[๑] พระพุทธเจ้าตรัสมาตาม

---

[๑] พึงสังเกตว่า “ไตรลักษณ์” ก็ดี “สามัญลักษณะ” ก็ดี เป็นคำที่ใช้ในรุ่นอรรถกถา ส่วนในพระไตรปิฎก เรียกว่า ธรรมนิยาม (ธมฺมนิยามตา)

ลำดับว่า สังขาร(=ขันธ์ ๕)ทั้งปวงไม่เที่ยง สังขารทั้งปวงเป็นทุกข์ แต่พอถึงข้อ ๓ ทรงเปลี่ยนเป็นว่า ธรรมทั้งปวง เป็นอนัตตา

ถ้าสังขาร/ขันธ์ ๕ เท่านั้นเป็นอนัตตา เมื่อพระองค์ตรัสผ่าน ๒ ข้อแรกมาตามลำดับอยู่แล้วว่า สังขารทั้งปวงไม่เที่ยง สังขารทั้งปวงเป็นทุกข์ ก็ย่อมตรัสต่อไปได้เลยว่า สังขารทั้งปวงเป็นอนัตตา พระองค์จะทรงเปลี่ยนคำใหม่ทำไมให้ยุ่งยากลำบาก ทั้งแก่พระองค์เองและแก่ผู้ฟัง (และอรรถกถายังจะต้องมาอธิบายกลับให้ลำบากอีกว่า ธรรมหมายเอาแค่สังขาร/ขันธ์ ๕)

การที่พระองค์เปลี่ยนมาตรัสว่า ธรรมทั้งปวงเป็นอนัตตา ก็แสดงอยู่แล้วว่า ข้อที่ ๓ คือ "ธรรมทั้งปวงเป็นอนัตตา" มีอะไรแตกต่างออกไปจาก ๒ ข้อต้น และสิ่งที่แตกต่างก็คือ เปลี่ยนจาก***สังขาร*** (สังขตธรรม/ขันธ์ ๕) มาเป็น ***ธรรม***(สังขตธรรม+อสังขตธรรม/นิพพาน)

ฉะนั้น สังขาร(ขันธ์ ๕)ทั้งปวงไม่เที่ยง สังขาร(ขันธ์ ๕) ทั้งปวงเป็นทุกข์ ธรรม(ขันธ์ ๕+นิพพาน)ทั้งปวงเป็นอนัตตา จึงมีความหมายชัดเจนและสอดคล้องกันทุกกรณีแล้ว โดยสมบูรณ์

การใช้ตรรกะที่ผิด เพื่อให้คิดว่านิพพานเป็นอัตตา

นอกจากนั้น *เอกสารของวัดพระธรรมกาย* ยังเขียนไว้ว่า

> "และนิพพานนี้เป็นสิ่งที่อยู่พ้นจากกฎของไตรลักษณ์แน่นอน เพราะมีพุทธพจน์ยืนยันว่า นิพพานนั้นเป็นนิจจัง คือเที่ยงแท้ ยั่งยืน และเป็นบรมสุข . . . นิพพานํ ปรมํ สุขํ แปลว่าพระนิพพานเป็นสุขอย่างยิ่ง"

อันนี้เป็นเรื่องธรรมดา ไม่ได้มีอะไรพิเศษ เพราะรับกัน

อยู่แล้วกับพุทธพจน์แสดงไตรลักษณ์ แต่ควรพูดให้ครบถ้วนว่า นิพพานพ้นจากไตรลักษณ์ ๒ ข้อแรก คือ

ข้อที่ ๑ **สพฺเพ สงฺขารา อนิจฺจา** สังขารทั้งปวงไม่เที่ยง, ในเมื่อนิพพานพ้นจากความเป็นสังขาร นิพพานก็เที่ยง เป็นนิจจัง ข้อนี้ถูก

ข้อที่ ๒ **สพฺเพ สงฺขารา ทุกฺขา** สังขารทั้งปวงเป็นทุกข์, นิพพานไม่เป็นสังขาร พ้นจากสังขาร เพราะฉะนั้นนิพพานก็เป็นสุข ข้อนี้ก็มีหลักฐานยืนยันอยู่มากมาย ไม่มีปัญหา

แต่หลักฐานที่จะบอกว่า นิพพานเป็นอัตตานั้น ไม่มี มีแต่ธรรมทั้งปวงเป็นอนัตตา ซึ่งรวมทั้งนิพพานด้วยอยู่แล้ว เพราะฉะนั้นข้อ ๓ นี้ ถึงอย่างไรก็เอานิพพานเป็นอัตตาไม่ได้

เอกสารของวัดพระธรรมกาย ยังพยายามใช้วิธีตรรกศาสตร์มาสรุปโดยอ้างพุทธพจน์ว่า **"ยทนิจฺจํ ตํ ทุกฺขํ, ยํ ทุกฺขํ ตทนตฺตา"** ที่แปลว่า "สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์ สิ่งใดเป็นทุกข์ สิ่งนั้นเป็นอนัตตา" แล้วก็บอกว่า

> "จึงน่าคิดว่า ถ้ามองในเชิงกลับกัน ในเมื่อนิพพานเที่ยงและเป็นสุข เราก็จะสรุปได้ว่า สิ่งใดเที่ยง สิ่งนั้นเป็นสุข สิ่งใดเป็นสุข สิ่งนั้นก็น่าจะเป็นอัตตา"

คำว่า "น่าจะ" นั้นเป็นคำที่ท่านว่าเอาเอง ซึ่งไม่มีทางเป็นจริงทั้ง ๒ ประการ

ประการที่ ๑ มีบาลีระบุไว้แล้วว่า นิพพานเป็นอนัตตา และไม่มีข้อความใดระบุว่านิพพานเป็นอัตตา

ประการที่ ๒ การใช้ตรรกะแบบนั้นไม่ถูกต้อง เหมือนกับคำพูดในประโยคที่ว่า

“ชีวิตใด เคลื่อนไหวย้ายที่เองได้ ชีวิตนั้นเป็นสัตว์,
ชีวิตที่เป็นสัตว์ทั้งปวงต้องตาย”
แล้วก็จะมาสรุปเอาว่า
“พืชไม่เป็นชีวิตที่เคลื่อนไหวย้ายที่เองได้ ก็จึงไม่เป็นสัตว์
เพราะฉะนั้น พืชก็ไม่ต้องตาย”

การสรุปอย่างนี้ใช้ไม่ได้ เป็นตรรกะที่ผิดพลาดไร้ผล เพราะว่าชีวิตที่เป็นพืชก็ต้องตายเหมือนกัน เฉพาะข้อความที่ว่าต้องตายนี้ครอบคลุมหมด ไม่เฉพาะชีวิตที่เคลื่อนไหวย้ายที่เองได้ที่เป็นสัตว์เท่านั้น

เช่นเดียวกับคำว่า “ธรรมทั้งปวง เป็นอนัตตา” ก็คลุมไม่เฉพาะสิ่งที่ไม่เที่ยงเป็นทุกข์เท่านั้น แต่รวมทั้งสิ่งที่เที่ยงและเป็นสุขด้วย

ในที่สุด ที่ว่ามาทั้งหมดก็สอดคล้องกลมกลืนกัน ลงในข้อสรุปแห่งพุทธพจน์ที่ว่า

สพฺเพ **สงฺขารา** อนิจฺจา = ***สังขาร*** (ขันธ์ ๕/สังขตธรรม)ทั้งปวงไม่เที่ยง

สพฺเพ **สงฺขารา** ทุกฺขา = ***สังขาร*** (ขันธ์ ๕/สังขตธรรม)ทั้งปวงเป็นทุกข์

สพฺเพ **ธมฺมา** อนตฺตา = ***ธรรม*** (ขันธ์ ๕ + อสังขตธรรม)ทั้งปวงเป็นอนัตตา

ชีวิต มีความหมายกว้างกว่าสัตว์ คลุมไปถึงพืชด้วย ฉันใด

ธรรม ก็มีความหมายกว้างกว่าสังขาร(สังขตธรรม) คลุมไปถึงวิสังขาร (อสังขตธรรม) คือ นิพพานด้วย ฉันนั้น

การจับคำความที่ผิดมาอ้างเป็นหลักฐาน เพื่อให้นิพพานเป็นอัตตา

มีพุทธพจน์อีกแห่งหนึ่ง ที่บางท่านชอบนำไปอ้างเพื่อยืนยันว่านิพพานเป็นอัตตา คือ พุทธพจน์ว่า

> **ชญฺญา นิพฺพานมตฺตโน** *(ขุ.อุ. ๒๕/๗๗)*
>
> *แปลว่า:* "พึงรู้นิพพานของตน"

ที่จริงในสุตตนิบาตก็มีพุทธพจน์คล้ายกันว่า

> **สิกฺเข นิพฺพานมตฺตโน** *(ขุ.สุ ๒๕/๔๒๒)*
>
> *แปลว่า:* "พึงศึกษานิพพานของตน"

ที่จริงพุทธพจน์นี้ก็ชัดเจนอยู่แล้วว่า ไม่ใช่นิพพานเป็นอัตตา แต่มีสิ่งหนึ่งที่ท่านใช้คำว่าอัตตา/ตน มาเป็นเจ้าของนิพพาน

สิ่งที่ว่าเป็นอัตตา/ตัวตนที่เป็นเจ้าของนิพพาน คือ อัตตโน ตัวนี้ สำหรับในสุตตนิบาต ท่านมีคำอธิบายไว้ในพระไตรปิฎกนั่นเอง คือคัมภีร์มหานิทเทส ซึ่งขยายความว่า

> **"สิกฺเข นิพฺพานมตฺตโนติ . . . นิพฺพานมตฺตโนติ อตฺตโน ราคสฺส นิพฺพานาย โทสสฺส นิพฺพานาย โมหสฺส นิพฺพานาย...**
>
> *แปลว่า:* "พุทธพจน์ว่า 'พึงศึกษานิพพานของตน' มีความหมายว่า ... นิพพานของตน คือ (พึงศึกษา) เพื่อดับราคะ เพื่อดับโทสะ เพื่อดับโมหะ ของตน" *(ขุ.ม.๒๙/๘๑๖ เป็นต้น)*

และอรรถกถา (ทั้งอรรถกถาสุตตนิบาต–*สุตฺต.อ ๒/๔๔๐* และอรรถกถามหานิทเทส–*นิทฺ.อ.๑/๒๗*) ยังเอาไปไขความอีกคล้ายๆ กันว่า

> **"สิกฺเข นิพฺพานมตฺตโนติ อตฺตโน ราคาทีนํ นิพฺพานมตฺถาย อธิสีลาทีนิ สิกฺเขยฺย"**

> *แปลว่า:* "พุทธพจน์ว่า 'พึงศึกษานิพพานของตน' หมายความว่า พึงศึกษาอธิศีลเป็นต้น เพื่อประโยชน์ในการดับกิเลสทั้งหลาย มีราคะเป็นต้น ของตน"

เป็นอันว่า "นิพพานของตน" ก็คือ ดับกิเลสของตัวเรานั่นเอง (และตนหรือตัวเราที่เป็นเจ้าของนิพพาน ก็คือตัวเราที่เป็นเจ้าของกิเลสและเป็นเจ้าของการดับกิเลสนั้น) ไม่เกี่ยวกับเรื่องที่นิพพานจะเป็นอัตตาแต่ประการใดเลย

ส่วนพุทธพจน์ในคัมภีร์อุทาน ที่ว่า "พึงรู้นิพพานของตน" นั้น คำว่า "ของตน" อรรถกถา *(อุ.อ.๒๐๑)* อธิบายว่าได้แก่ มรรคญาณและผลญาณ ซึ่งก็ชัดอยู่แล้วว่า มรรค ก็ตาม ผล ก็ตาม ญาณหรือปัญญา ก็ตาม นั้นเป็น สังขตธรรม คือเป็นสังขารอยู่ในขันธ์ ๕ เพราะฉะนั้น คำว่าตนในที่นี้ จึงเป็นอัตตาโดยสมมติอย่างที่รู้กันอยู่แล้ว เพราะว่าเมื่อ มรรคญาณ ผลญาณ เป็นสังขาร อยู่ในขันธ์ ๕ ก็เป็นอนัตตานั่นเองโดยปรมัตถ์

เรารู้กันดีว่า พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งการพึ่งตน และ "**พึ่งตน**" ก็คือ ผลักดันกระบวนการแห่งเหตุปัจจัย ที่เรียกว่า "ธรรม" ให้ดำเนินไปสู่จุดหมาย ***พูดง่าย ๆ ว่า ทำเหตุปัจจัย หรือปฏิบัติธรรมนั้น ๆ เอง*** ไม่ใช่คอยโชคหรือรอให้ใครบันดาลให้ เพราะฉะนั้น จึงมีคำสอนที่ให้รู้ว่า **พึ่งตน ก็คือพึ่งธรรม**

เอกสารของวัดพระธรรมกาย ก็นำเอาพุทธพจน์เกี่ยวกับการพึ่งตนมาอ้างด้วย เพื่อยืนยันว่ามีอัตตา ดังบาลีว่า

> **อตฺตทีปา วิหรถ อตฺตสรณา อนญฺญสรณา, ธมฺมทีปา ธมฺมสรณา อนญฺญสรณา.** *(ที.ม.๑๐/๙๓/๑๑๙)*

แปลว่า: "เธอทั้งหลายจงมีตนเป็นเกาะ จงมีตนเป็นที่พึ่ง มิใช่มีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่ง, จงมีธรรมเป็นเกาะ จงมีธรรมเป็นที่พึ่ง มิใช่มีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่ง"

ที่จริง พุทธพจน์นี้เป็นคำสอนภาคปฏิบัติ ไม่เกี่ยวกับการที่จะแสดงว่ามี "อัตตา" แต่อย่างใดเลย ขอให้พิจารณาเหตุผลง่ายๆ ว่า

๑. เป็นคำสอนให้พึ่งตนเอง คือให้ทำหรือให้ปฏิบัติด้วยตนเอง ตามภาษาอย่างที่เราเข้าใจกันในชีวิตประจำวัน (เหมือนอย่างพุทธภาษิตว่า **อตฺตา หิ อตฺตโน นาโถ** = ตนเป็นที่พึ่งของตน ซึ่งชาวบ้านไทยเข้าใจกันดี แต่ฝรั่งรุ่นเก่าบางคนเอาไปคิดเลยเถิดเป็นว่า พระพุทธเจ้าสอนหลักอาตมัน)

๒. ในพุทธพจน์นี้ พระพุทธเจ้าก็ตรัสไขความไว้ชัดเจนแล้วว่าที่ว่ามีตนเป็นที่พึ่ง ก็คือมีธรรมเป็นที่พึ่ง หมายความว่าพึ่งตน ก็คือพึ่งธรรม โดยปฏิบัติธรรมนั่นแหละ

๓. ยิ่งกว่านั้น พุทธพจน์นี้ยังไม่จบ ยังมีต่อไปอีก (แต่***เอกสารของวัดพระธรรมกาย***ไม่ยกมาแสดงด้วย) ซึ่งทรงอธิบายว่า พึ่งตน = พึ่งธรรมนั้น พึ่งโดยทำอย่างไร ขอให้ดูพุทธพจน์นั้นต่อไปว่า

กถญฺจ อานนฺท ภิกฺขุ อตฺตทีโป วิหรติ อตฺตสรโณ อนญฺญสรโณ, ธมฺมทีโป ธมฺมสรโณ อนญฺญสรโณ, อิธานนฺท ภิกฺขุ กาเย กายานุปสฺสี วิหรติ ... เวทนาสุ ... จิตฺเต ... ธมฺเมสุ ... *(ที.ม.๑๐/๙๓/๑๑๙)*

แปลว่า: "ดูก่อนอานนท์ อย่างไรเล่า ภิกษุจึงจะชื่อว่าอยู่อย่างมีตนเป็นเกาะ มีตนเป็นที่พึ่ง ไม่มีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่ง, จึงจะมีธรรมเป็นเกาะ มีธรรมเป็นที่พึ่ง ไม่มีอย่างอื่นเป็นที่พึ่ง. ดูก่อนอานนท์ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ตามเห็นในกายว่าเป็นกาย ... ในเวทนา ... ในจิต ... ในธรรมทั้งหลาย ..."

จะเห็นชัดเจนว่า พระพุทธเจ้าเองทรงอธิบายไว้ชัดเจนแล้วว่า ให้พึ่งตน = พึ่งธรรม = เอาธรรมมาปฏิบัติ = ปฏิบัติตามหลักสติปัฏฐาน ๔ = พึ่งตนได้ = มีธรรมเป็นที่พึ่ง ไม่มีอะไรเกี่ยวข้องกับการมีอัตตา หรือการที่นิพพานจะเป็นอัตตา แต่อย่างใดเลย

ที่จริง ในระหว่างการปฏิบัติ จะมีคำสอนที่กล่าวถึงตน/อัตตาอย่างนี้มากมาย กระจายทั่วไป

ตน หรืออัตตาในกระบวนการปฏิบัตินี้ ก็คือคำพูดตามภาษาสมมติในชีวิตประจำวันเท่านั้นเอง

เมื่ออธิบาย ท่านก็จะบอกว่า **ตน/อัตตา** คือ **ธรรม** หรือที่บางทีเรียกว่า **ธรรมกาย** (คือประมวลแห่งธรรมหรือคุณสมบัติทั้งหลาย)

นอกจากที่ตรัสว่า พึ่งตนโดยปฏิบัติสติปัฏฐาน ๔ แล้ว ท่านให้ความหมายของตน/ธรรมนั้นอย่างกว้างๆ ว่า ได้แก่ โลกิยโลกุตตรธรรม บ้าง ได้แก่ โลกุตตรธรรม บ้าง (เช่นว่า พึ่งตน พึ่งธรรม, *ที.ม.๑๐/๙๓/๑๑๙*; ตน/อัตตา = ธรรม = โลกิยโลกุตตรธรรม, *ที.อ. ๓/๓๐*; ตน/อัตตา = **ธรรม** = โลกุตตรธรรม ๙, *สํ.อ. ๓/๒๗๗*; ตน/อัตตา = **ธรรมกาย** ซึ่งอย่างสูงคือโลกุตตรธรรม ๙, *จริยา.อ.๓๒๔*) แล้วแต่ขั้นตอนของการปฏิบัติ

ทั้งนี้ เป็นการบอกให้รู้ว่า ตน/อัตตานี้ เป็นคำเรียกขานตามสมมติของภาษา และเป็นคำที่ใช้ในกระบวนการปฏิบัติ หมายถึงธรรมที่เป็นข้อปฏิบัติต่างๆ ตลอดจนคุณสมบัติที่เป็นผลของการปฏิบัติ (คือธรรมต่างๆ ในระดับสังขาร/สังขตธรรม/ขันธ์ ๕ ที่ข้างต้นได้บอกแล้วว่าโดยปรมัตถ์เป็นอนัตตา)

แต่ไม่มีการใช้ "ตน/อัตตา" นี้ในฐานะเป็นจุดหมายที่จะไปเข้าถึง เช่น ไม่มีคำว่าบรรลุอัตตา หรือเข้าถึง/เข้ารวมกับอัตตา/อาตมันอย่างลัทธิที่ถืออัตตา พูดง่ายๆ ว่า *นิพพานไม่เป็นอัตตา*

เมื่อจำนนด้วยหลักฐาน ก็หาทางทำให้สับสน

ปัญหาทั้งหมดนี้เกิดขึ้นมาจากการพยายามทำให้สับสน โดยวิธีต่างๆ เช่น เอาหลักฐานกับความคิดเห็นของบุคคลมาปะปนกัน เป็นต้น ทุกคนจะต้องทันและแยกแยะให้ถูก การที่จะวินิจฉัยได้แน่ชัดจะต้องไม่ออกนอกประเด็น

ขอยกข้อความในหนังสือ *“นิพพาน—อนัตตา” (หน้า ๑๐-๑๑)* มากล่าวซ้ำอีก

“ประเด็นที่พิจารณาในที่นี้ คือ พระไตรปิฎกและอรรถกถาว่าอย่างไร ไม่ได้พูดถึงความเห็นของบุคคล จึงเป็นเรื่องง่าย ๆ เพียงเอาคำพูดของคัมภีร์มาแสดงให้เห็นแท้ ๆ ล้วน ๆ

เมื่อแสดงหลักฐาน ถ้อยคำของคัมภีร์เสร็จแล้ว ตนเองมีความเห็นอย่างไรก็แสดงออกไป ไม่เอาไปปะปนกับถ้อยคำของคัมภีร์ ผู้อ่านจึงจะไม่สับสนและไม่เข้าใจผิด

ต้องการรู้อย่างเดียวว่า คัมภีร์พูดว่าอย่างไร ก็เอาถ้อยคำของคัมภีร์มาแสดงจำเพาะแท้ ๆ ล้วน ๆ ไม่เอาถ้อยคำและความคิดเห็นของตนเข้าไปปะปน

ต่อจากนั้นตนมีความเห็นอย่างไร ในเรื่องนั้น หรือได้เห็นผลจากการปฏิบัติของตนหรือของสำนักของตนอย่างไร ก็บอกแจ้งหรือแสดงไปตามนั้น (ผู้อื่นไม่จำเป็นต้องยอมรับและเห็นด้วย)

ถ้อยคำหรือมติของคัมภีร์นั้น ๆ ตนเห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วย ก็มีสิทธิวิพากษ์วิจารณ์ไปตามตรง

คัมภีร์นั้น ๆ ตนจะเชื่อหรือไม่ หรือจะว่าเชื่อถือได้หรือไม่ ก็เป็นอีกประเด็นหนึ่ง แต่ไม่ว่าตนจะเชื่อหรือไม่ ข้อความในคัมภีร์ก็เป็นอยู่อย่างนั้น”

นอกจากนี้*เอกสารของวัดพระธรรมกาย*ยังพูดเฉไฉออกไปอีกว่า

“นอกจากนี้ยังมีความจำเป็นต้องศึกษาให้เข้าใจสภาพสังคมอินเดียในครั้งพุทธกาล ว่าผู้คนมีความคิดความอ่าน ความเชื่ออย่างไร นักวิชาการทางพระพุทธศาสนาจึงต้องศึกษาให้เข้าใจคำสอนของพระเวท อุปนิษัท เชน และลัทธิความเชื่ออื่นๆ ของอินเดียที่มีอิทธิพลในยุคนั้น ๆ

> รวมทั้งศึกษาประวัติศาสตร์ และวิวัฒนาการของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา การแตกนิกาย ปฏิสัมพันธ์ระหว่างพระพุทธศาสนานิกายต่างๆ และระหว่างพุทธกับลัทธิศาสนาอื่น การศึกษาให้เข้าใจภูมิหลังทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง ความเชื่อในยุคนั้นๆ นี้เอง จะทำให้เราตีความเข้าใจความหมายของคำสอนในพระพุทธศาสนาของเราเองได้ถูกต้องลึกซึ้งชัดเจนขึ้น”

ข้อความนี้เป็นคำกล่าวผิดที่และสรุปผิดเป้า เพราะกรณีนี้เป็นเรื่องของหลักการที่มีหลักฐานแน่นอนอยู่แล้ว ซึ่งระบุไว้ชัดเจนมาแต่ดั้งเดิมในพระไตรปิฎก ไม่ใช่เป็นเรื่องของการตีความ และไม่ใช่เรื่องความเห็น สิ่งที่ต้องทำคือการกล่าวให้ตรงไปตรงมาตามข้อความที่มีมาในคัมภีร์ ท่านว่าอย่างใดก็ยกมากล่าวอย่างนั้น

ข้อสำคัญอยู่ที่ว่า เมื่อเราได้หลักฐานของพระไตรปิฎกแน่ชัดแล้ว การศึกษาสังคมอินเดีย พร้อมทั้งประวัติศาสตร์และวิวัฒนาการทางความคิด จึงจะเกิดประโยชน์ที่แท้จริง คือจะช่วยให้เรามองอะไรๆ ชัดเจนขึ้น เช่น เข้าใจขึ้นมาว่าสังคมอินเดียเป็นอย่างไร ศาสนาพราหมณ์มีอิทธิพลอย่างไร และประชาชนถูกครอบงำทำให้เกิดปัญหาอย่างไร พระพุทธเจ้าจึงได้ตรัสแสดงหลักการนี้ขึ้น

แต่ตรงข้าม ถ้าจับหลักการของพระพุทธศาสนาไม่ชัด แล้วไปศึกษาผิดๆ มา ตนเองก็จะเกิดความลุ่มหลงไขว้เขว แทนที่จะเข้าใจสังคมอินเดีย และเข้าใจพระพุทธศาสนา ก็กลายเป็นการสร้างความสับสนยิ่งขึ้น

เมื่อหลักฐานก็ไม่มี ตีความก็ไม่ได้ ก็หันไปอ้างผลจากการปฏิบัติ

เมื่อไม่มีแหล่งที่มาจากคัมภีร์ที่จะอ้าง ซึ่งระบุว่านิพพานเป็นอัตตา ทางสำนักธรรมกาย นอกจากจะใช้วิธีตีความหรือแปลผิดพลาด ตลอดจนอ้างคำสอนของลัทธินิกายอื่น และคำถกเถียงของนักวิชาการแล้ว อีกอย่างหนึ่ง คือการอ้างว่าตนได้เห็นอย่างนั้นจากการปฏิบัติ

การอ้างผลจากการปฏิบัตินั้น เป็นเรื่องที่พูดได้ง่าย แต่เสี่ยงต่อความผิดพลาดมากที่สุด เพราะ

ก) สิ่งที่อ้างว่าเห็นในการปฏิบัตินั้นจำนวนมาก หรือส่วนมากเป็นเพียงนิมิต คือภาพที่จิตสร้างหรือปรุงแต่งขึ้น หรือแม้แต่เป็นภาพหลอน

ข) แม้แต่ผู้ที่ปฏิบัติไปถึงขั้นสูง หรือสูงมาก ซึ่งเห็นผลจากการปฏิบัติที่เป็นจริง ก็ยังมีไม่น้อยที่ผิดพลาด คือผลที่เห็นนั้นเป็นของจริงในระดับหนึ่ง แต่ตัวผู้ปฏิบัติเข้าใจผิดว่าเป็นผลของการปฏิบัติอีกระดับหนึ่ง เช่นได้ฌาน เห็นภาวะจิตในฌานนั้นแล้วเข้าใจว่าเป็นนิพพาน ความเข้าใจผิดอย่างนี้เป็นโทษมาก เพราะทำให้ท่านผู้นั้นหยุดจบอยู่แค่นั้น ยากจะรู้ตัวขึ้นมา และเมื่อไม่รู้ตัวก็เท่ากับตัดโอกาสของตนที่จะก้าวต่อขึ้นไป

ที่ว่านี้ รวมถึงการเข้าใจผิด เอาผลการปฏิบัตินอกพระพุทธศาสนามาเป็นผลอย่างใดอย่างหนึ่งในพระพุทธศาสนา

นี้เป็นเพียงตัวอย่างของความเสี่ยงอันตรายในการอ้างหรือแม้แต่มองตัวเองว่าเห็นผลการปฏิบัติ ดังนั้นในพุทธกาลจึงระวังมาก

ผู้ปฏิบัติจะไม่เที่ยวอ้างง่ายๆ และให้การอ้างได้รับการวินิจฉัยจากองค์พระพุทธเจ้า

เนื่องด้วยการอ้างผลจากการปฏิบัติ เสี่ยงต่อความผิดพลาดมากอย่างนี้ เมื่อมีใครอ้างผลจากการปฏิบัติ โดยเฉพาะอ้างว่าเห็นนิพพาน จึงควรมีข้อพิจารณา และวิธีที่จะตรวจสอบ อย่างน้อยต่อไปนี้

๑. ผู้ที่ได้ยินคำอ้างเช่นนั้น มีสิทธิตั้งข้อสงสัยไว้ก่อนว่าการเห็นในการปฏิบัติที่ท่านผู้นั้นอ้าง ไม่ว่าจะเห็นนิพพานหรือเห็นอะไรก็ตาม อาจจะเป็นเพียงการเห็นนิมิต หรือแม้แต่ภาพหลอนหรือเหมือนการอ้างของคนที่บอกหวย ว่าเห็นเลขลอตเตอรี่จากการปฏิบัติ

๒. ขั้นต่อไป จะต้องตรวจสอบการปฏิบัติด้วยหลักการซึ่งเป็นเกณฑ์ตัดสินว่า เป็นการปฏิบัติที่ถูกต้องหรือไม่ ตรงกับขั้นตอนของธรรมปฏิบัติจริงหรือไม่ เพราะว่า ถ้าเป็นการปฏิบัติที่ผิดหลักการผลที่ได้เห็นนั้นก็ไม่ถูกต้อง

ในสมัยพุทธกาล ผลการปฏิบัตินั้นจะต้องได้รับการตรวจสอบจากพระพุทธเจ้า เมื่อพระพุทธเจ้าปรินิพพานไปแล้ว ก็ต้องตรวจสอบด้วยคำสอนของพระองค์ คือหลักการที่บันทึกไว้ในพระไตรปิฎก

สำหรับพระพุทธศาสนาเถรวาท ถ้าการปฏิบัตินั้นไม่เป็นไปตามหลักการ ซึ่งปรากฏในพระไตรปิฎก การปฏิบัตินั้นก็เป็นเรื่องของการปฏิบัติไปตามทัศนะส่วนตัวของบุคคลนั้น หรือไม่ก็เป็นเพียงเรื่องของสำนักนั้น หรือมีค่าเท่ากับการปฏิบัติของฤาษีโยคี เป็นต้น

นอกพระพุทธศาสนา เป็นแต่เพียงอาศัยรูปแบบในพระพุทธศาสนาเท่านั้น

เนื่องจากผลการปฏิบัตินั้นกล่าวอ้างกันง่ายๆ และเมื่อไม่มีการตรวจสอบ ก็เสี่ยงอันตราย ดังนั้น ในหลายกรณี ผู้ที่ได้ฟังคำอ้างทั้งหลาย จึงไม่ได้คิดอะไรอื่น นอกจากดีใจที่เราไม่ได้ไปร่วมปฏิบัติอย่างนั้นด้วย

ทั้งๆ ที่ตนอาศัยรูปแบบที่กำหนดไว้ในพระไตรปิฎก แต่เวลาปฏิบัติกลับปฏิบัติไปตามความคิดเห็นของตนเอง ถ้าไม่ปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธเจ้า แล้วจะเป็นการปฏิบัติที่เรียกว่าพุทธศาสนาได้อย่างไร

๓. เป็นการเสี่ยงต่อการอวดอุตริมนุสสธรรม อย่างที่กล่าวแล้วว่า ในสมัยพุทธกาลนั้น เมื่อจะตรวจสอบว่าตนเองได้บรรลุธรรมได้เห็นนิพพานหรือไม่ เป็นต้น ก็ต้องไปให้พระพุทธเจ้าตรัสรับรองดังที่เรียกว่าพยากรณ์ ถ้าภิกษุรูปใดกล่าวขึ้นกับภิกษุรูปอื่น แทนที่จะนำไปกล่าวขอรับพยากรณ์จากพระพุทธเจ้า อาจจะถูกตั้งข้อสงสัยไว้ก่อนว่าอวดอุตริมนุสสธรรม

ในเรื่องนี้จะเห็นได้ว่า แม้แต่พระสารีบุตรอัครสาวกเคยพูดอะไรบางอย่าง ภิกษุบางรูปก็ยังตั้งข้อกล่าวหาว่าท่านอวดอุตริมนุสสธรรม ซึ่งต้องรับคำวินิจฉัยจากพระพุทธเจ้า (ดูเรื่องใน *สํ.นิ.๑๖/๑๐๔/๕๙*)

เมื่อพระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้ว การที่จะตัดสินก็คือ ตัดสินด้วยหลักการที่พระองค์ทรงวางไว้ ซึ่งมีอยู่แล้วในพระไตรปิฎก ถ้าจะตรวจสอบว่าเห็นนิพพานหรือไม่ ก็ต้องพิสูจน์ตัวเอง อย่างที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า

> “ภิกษุเห็นรูปด้วยตา . . . ได้ยินเสียงด้วยหู . . . ฯลฯ ย่อมรู้ชัดในตัวของตัวเองว่า ภายในใจของเรามีโลภะ มีโทสะ มีโมหะหรือไม่” *(สํ.สฬ. ๑๘/๒๔๐/๑๗๓)*

การตรวจสอบตนเองอย่างนี้ จึงจะทำให้รู้ได้ว่าบรรลุธรรมถึงขั้นเห็นนิพพานหรือไม่ และพระพุทธเจ้าทรงมุ่งให้แต่ละคนสำรวจตรวจสอบในตนเอง ไม่ใช่ให้ไปอวดอ้างแก่ผู้อื่น

ถ้าเห็นโน่นเห็นนี่ แล้วมาอวดอ้างแก่ผู้อื่น บอกว่าได้มรรค ได้ผล เห็นนิพพาน ก็ควรจะต้องถูกขอให้มองดูในตัวของผู้อวดอ้างนั้นเอง ว่าใจยังมี โลภะ โทสะ โมหะ หรือไม่ พร้อมกับการที่จะต้องถูกตรวจสอบว่าอาจจะเป็นการอวดอุตริมนุสสธรรม

ถ้าบอกว่าเห็นนิพพานเป็นรูปเป็นร่างอย่างนั้นอย่างนี้ อยู่ที่นั่นที่นี่ ก็บอกได้ทันทีว่านั่นไม่ใช่การเห็นนิพพาน แต่เป็นการหลงเอานิมิตอะไรสักอย่างเป็นนิพพาน ซึ่งตรงข้ามกับนิพพาน ที่เป็นภาวะแห่งความหลุดพ้นเป็นอิสระ

เวลานี้ไปกันไกลถึงกับมีการพูดว่า ท่านผู้นั้นผู้นี้ พระภิกษุรูปนั้นรูปนี้ เป็นนักปฏิบัติหรือไม่ โดยจะดูว่าไปนั่งสมาธิหรือเปล่า ไปเข้าป่า ไปนั่งวิปัสสนาหรือเปล่า อะไรทำนองนี้ คือไปติดอยู่ที่รูปแบบ

จริงอยู่ รูปแบบเหล่านี้ก็ช่วยเป็นเครื่องประกอบในการพิจารณาขั้นต้น แต่ถ้าเป็นวิธีของพระพุทธเจ้าแท้ๆ ไม่ใช่อยู่ที่ตรงนี้ การดูว่าท่านผู้ใดเป็นผู้ปฏิบัติหรือไม่ ก็ดูที่พฤติกรรมของท่านว่าเป็นไปตามศีลหรือไม่ แล้วก็ดูความเป็นอยู่ การดำเนินชีวิต การแสดงออกและอาการความเป็นไปทั้งหลายที่แสดงว่า มีโลภะ

โทสะ โมหะน้อยหรือมากเพียงใด อันนี้คือการดูการปฏิบัติที่แท้จริง ซึ่งเป็นเนื้อแท้ตามหลักการของพระพุทธเจ้า

เพราะไม่เห็นแก่พระธรรมวินัย จึงต้องหาทางดิ้นรนเพื่อหนีให้พ้นสัจจะ

ระยะหลังนี้ ทางวัดพระธรรมกายได้เผยแพร่ข้อเขียนคำกล่าว ชื่อ "เถรบัญญัติ" ที่ว่าเป็นของสมเด็จพระสังฆราชพระองค์หนึ่ง "เถรบัญญัติ" นั้น แสดงความไม่เห็นด้วยกับเรื่องนิพพานเป็นอนัตตา และเห็นว่านิพพานเป็นอัตตา และได้ทราบว่าหลังจากนั้น ก็ยังได้เผยแพร่ทัศนะของพระเถระ และพระมหาเถระรูปอื่นๆ อีก ที่กล่าวในเชิงว่านิพพานเป็นอัตตา

ข้อเขียนคำกล่าวทั้งหมดนั้น ทำให้ได้ข้อพิจารณาสำหรับทำความเข้าใจให้ชัดเจนว่าจะนำเกณฑ์วินิจฉัยธรรมวินัยที่ท่านแสดงไว้ข้างต้นมาใช้ปฏิบัติได้อย่างไร

เบื้องแรกที่สุด ข้อเขียนคำกล่าวของพระเถระและพระมหาเถระเหล่านี้ เป็นตัวอย่างของสิ่งที่เรียกว่าทัศนะหรือความคิดเห็นต่างๆ

การนำเกณฑ์วินิจฉัยธรรมวินัยมาตรวจสอบทัศนะหรือความคิดเห็นต่างๆ เหล่านั้น ในที่นี้จะพูดไว้ ๒ ขั้นตอน คือ

ขั้นที่ ๑ ดูว่าทัศนะเหล่านี้ อยู่ในฐานะอย่างไร และจะยอมรับได้หรือไม่

ขั้นที่ ๒ ถ้าทัศนะนั้นๆ ไม่ถูกต้อง จะก่อผลเสียหายต่อพระธรรมวินัย และเป็นความผิดหรือไม่เพียงใด

สำหรับขั้นที่ ๑ จะเห็นว่า ทัศนะหรือความคิดเห็น ตลอดจน

คำอธิบายบรรยายเกี่ยวกับเรื่องนิพพานเป็นอัตตาหรือไม่นี้ แม้แต่ของท่านผู้ที่เรียกว่าเป็นผู้รู้หรือเป็นปราชญ์ ยังมีอีกมากมาย เมื่อทางวัดพระธรรมกายยกทัศนะที่เห็นว่านิพพานเป็นอัตตามาอ้าง ผู้อื่นก็อาจจะยกทัศนะของผู้รู้ท่านอื่นที่เห็นว่านิพพานเป็นอนัตตาขึ้นมาอ้าง เช่น ยกข้อเขียนคำกล่าวของสมเด็จพระสังฆราชพระองค์อื่นขึ้นมาคัดค้านมติขององค์ก่อน แล้วก็จะอ้างกันไปอ้างกันมา ไม่มีที่สิ้นสุด

ในการวินิจฉัยว่า อะไรเป็นธรรม อะไรเป็นวินัยอย่างนี้ ท่านมีหลักเกณฑ์วินิจฉัย ซึ่งเป็นเครื่องรักษาพระศาสนาตลอดมา เป็นเครื่องตัดสิน ดังได้ยกมาแสดงข้างต้นแล้ว *(หน้า ๓๖-๓๗)* คือ มหาปเทส ๔ ทั้ง ๓ ชุด

สำหรับกรณีอย่างนี้ ก็ใช้ชุดที่ ๓ อันได้แก่

๑. ***สุตตะ*** คือ พระไตรปิฎก

๒. ***สุตตานุโลม*** คือ มหาปเทส (ยอมรับอรรถกถาด้วย)

๓. ***อาจริยวาท*** คือ อรรถกถา (พ่วงฎีกา อนุฎีกา)

๔. ***อัตตโนมติ*** คือ มติ ทัศนะ ความเห็นของท่านผู้รู้ เป็นต้น

ข้อ ๑. ตัดสิน ข้อ ๒ - ๓ - ๔

ข้อ ๒. ตัดสิน ข้อ ๓ - ๔

ข้อ ๓. ตัดสิน ข้อ ๔

ทัศนะ ความเห็น คำอธิบายของพระเถระ และพระมหาเถระทั้งหลายเป็นต้น จัดเป็นอัตตโนมติ (ท่านไม่ยอมรับเป็นอาจริยวาท เพราะอาจริยวาทนั้นจับเอาขั้นเป็นอาจริยวงส์)

ในการวินิจฉัยเรื่องนิพพานเป็นอัตตาหรืออนัตตา เมื่อมีสุตตะ

จนถึงอาจริยวาทอยู่แล้ว ก็นำมาตัดสินทีเดียว ไม่ว่าจะมีทัศนะของพระเถระ พระมหาเถระ เป็นต้น กี่ร้อยกี่พันอย่าง ก็จบทีเดียว และไม่มีประโยชน์ที่จะยกมาอ้างต่อไป

มติ ทัศนะ ความเห็น คำอธิบายของพระเถระ พระมหาเถระ ครูอาจารย์นั้น มีไว้สำหรับเป็นเครื่องช่วย หรือเป็นเครื่องร่วมในการศึกษาพระธรรมวินัยแก่เรา แต่จะนำมาใช้เป็นเกณฑ์วินิจฉัยพระธรรมวินัยไม่ได้ มีแต่ต้องเอาธรรมวินัยมาวินิจฉัยครูอาจารย์

พระพุทธศาสนา คือศาสนาของพระพุทธเจ้า จึงต้องหาคำสอนของพระองค์มาเป็นมาตรฐานให้ได้

พระพุทธศาสนา เป็นศาสนาของพระพุทธเจ้า และพุทธศาสนิกชนทุกคนก็นับถือพระพุทธเจ้า ซึ่งทรงเป็นแหล่งต้นเดิมของคำสอน และเป็นศูนย์รวมของพุทธบริษัท

จะเป็นครูอาจารย์ หรือพระเถระ พระมหาเถระองค์ใดก็ตาม ถ้าใครมาอ้างว่ารู้อย่างนั้น เห็นอย่างนั้น ตามทัศนะ หรือจากผลการปฏิบัติ เราก็ฟังไว้ ถ้าเห็นว่าเข้าหลักดี ก็เอามาใช้ช่วยการศึกษาของเรา แต่จะเอามาตัดสินพระพุทธศาสนาไม่ได้ เพราะจะต้องอัญเชิญหลักของพระพุทธเจ้ามาวินิจฉัย

ขอให้สังเกตธรรมเนียมแต่เดิมครั้งพุทธกาล เมื่อใครพบนักบวชที่น่าเลื่อมใส แล้วอยากรู้ธรรม และเข้าไปหา เขาไม่ถามว่าท่านสอนว่าอย่างไร แต่เขาถามว่า “ท่านบวชอุทิศใคร ใครเป็นศาสดาของท่าน ศาสดาของท่านมีหลักการหรือสอนว่าอย่างไร” (เช่น *วินย.๔/๖๔/๗๓*)

ขอให้ดูเรื่องพระสารีบุตรกับพระอัสสชิเป็นตัวอย่าง พระสารีบุตรเมื่อครั้งยังเป็นปริพาชก เห็นพระอัสสชิแล้วเลื่อมใส เข้าไปหาและได้ถามอย่างข้างต้น พระอัสสชิทั้งที่เป็นพระอรหันต์แล้ว ท่านก็ไม่อ้างหรือเอาตัวท่านเองเป็นหลัก แต่ท่านตอบแก่พระสารีบุตรซึ่งยังเป็นปริพาชกอยู่ว่า พระพุทธเจ้าตรัสสอนว่าดังนี้ ๆ

แม้แต่พระภิกษุผู้มีความรู้น้อย เมื่อถูกถามในหลักธรรมสำคัญๆ อย่างเรื่องนิพพาน แม้ตนเองจะยังไม่รู้ ยังไม่เข้าใจ ยังไม่บรรลุ ก็ตอบได้ตามวิธีปฏิบัติเดียวกันนี้ คือตอบว่า ข้าพเจ้าเองก็ยังไม่รู้เข้าใจเพียงพอ แต่

๑. มีหลักการที่พระพุทธเจ้าตรัสสอนไว้ดังนี้ๆ หรือพระไตรปิฎกและคัมภีร์นั้นๆ แสดงไว้ดังนี้ๆ และ

๒. ตามที่ข้าพเจ้ารู้เข้าใจ ข้าพเจ้ามีทัศนะหรือความคิดเห็นว่าดังนี้

แม้บรรลุธรรมสูงสุด เป็นพระอรหันต์แล้ว หมดกิจที่ต้องทำ (ในการที่จะฝึกฝนพัฒนาตน)แล้ว พระสาวกยุคเดิมก็ยังหันมาใช้เวลาเล่าเรียนปริยัติ[๑] คือคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า เพื่อช่วยดำรงพระศาสนาและทำประโยชน์แก่ผู้อื่นต่อไป ดังที่ท่านเรียกว่า *ภัณฑาคาริกปริยัติ*

แม้เพียงในการปฏิบัติขั้นต้นๆ เมื่อปฏิบัติไปได้พบประสบการณ์บางอย่างทางจิต แล้วเอาถ้อยคำศัพท์ธรรมที่ตนไม่ได้ศึกษาความหมายตามบัญญัติให้ชัด หยิบผิดศัพท์ผิดคำมาเรียก

---

[๑] **ปริยัติ** นั้น ตามความหมายที่แท้จริง ไม่ใช่เป็นเพียงการเล่าเรียนทั่วๆ ไป แต่หมายถึงพุทธพจน์ที่จะพึงเล่าเรียน

ประสบการณ์ของตน ก็อาจทำให้เกิดความสับสน เป็นโทษแก่ผู้อื่นที่กำลังศึกษา ฉะนั้นท่านจึงให้ไม่ประมาทในการศึกษา เริ่มตั้งแต่ความมั่นคงถ่องแท้ในปริยัติ

เพราะฉะนั้น จึงควรสังคายนาแม้แต่แนวปฏิบัติทั่วไปในด้านหลักธรรมว่า เมื่อพุทธศาสนิกชนสนทนากับพระภิกษุ พึงถามเกี่ยวกับสิ่งที่ตนสงสัยว่า พระพุทธเจ้าสอนว่าอย่างไร และพระภิกษุเมื่อจะตอบคำถาม ก็ควรยกคำตรัสของพระพุทธเจ้าขึ้นมาแสดงก่อน แล้วจึงกล่าวคำอธิบาย และแสดงทัศนะของตน โดยแยกให้ชัดว่าส่วนใดเป็นหลักคำสอน ส่วนใดเป็นความคิดเห็นหรือทัศนะหรือประสบการณ์ของตน

ชาวพุทธจะต้องย้ำกับตัวเองว่า พระพุทธศาสนาคือศาสนาของพระพุทธเจ้า ไม่ใช่ศาสนาของพระเถระ มหาเถระ หรือบุคคลผู้ใด เราจะฟังคำสอนของพระพุทธเจ้า เราจะแสดงหลักที่พระพุทธเจ้าสอน และเราจะเอาหลักที่ทรงสั่งสอนนั้นเป็นมาตรฐาน หรือเป็นเกณฑ์วินิจฉัย ถ้าหาคำสอนของพระพุทธเจ้ามาเป็นมาตรฐานไม่ได้ ก็ต้องยอมรับความจริงว่าพระพุทธศาสนาได้หมดไปแล้ว

ถ้าพุทธบริษัทยังปฏิบัติตามหลักที่ว่ามานี้ ก็จะดำรงพระพุทธศาสนาไว้ได้ พร้อมทั้งพุทธบริษัททั้งหมดก็จะมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

จะรักษาพระพุทธศาสนาได้ พุทธบริษัทต้องมีคุณสมบัติที่น่าไว้วางใจ

ธรรมเนียมในการแสดงธรรมที่มีมาแต่โบราณ ก็แสดงว่าคนสมัยก่อนได้เอาใจใส่ให้ความสำคัญแก่หลักคำสอนในพระไตรปิฎกตลอดมา เช่น เวลาเทศน์ ก็จะต้องตั้งบาลีนิกเขปบทขึ้นก่อน คือ ยกคาถาพุทธภาษิต หรือพุทธพจน์ขึ้นมาตั้งเป็นกระทู้แล้ววิสัชนาไป กับทั้งในระหว่างอธิบาย ก็มีการยกพุทธพจน์อื่นขึ้นมาอ้างตามโอกาส

แนวปฏิบัตินี้ ได้สืบต่อมาในหลักสูตรนักธรรมและธรรมศึกษาของคณะสงฆ์ไทย คือ ในวิชาเรียงความแก้กระทู้ธรรม

ที่ว่านี้ มิใช่หมายความว่าจะต้องถือตามรูปแบบเก่าอย่างนั้น แต่เป็นการเตือนกันว่า รูปแบบวิธี อาจเปลี่ยนแปลงไปให้ได้ผลสมกาลสมัย แต่ในแง่สาระก็คือ ให้เป็นการอธิบายธรรม ตลอดจนแสดงทัศนะอย่างอิงหลัก หรืออย่างมีหลักฐาน

ที่ว่านี้ มิใช่เป็นการติดคัมภีร์ แต่เป็นการซื่อตรงต่อพระพุทธเจ้า หรือเคารพองค์พระศาสดา เมื่อเราจะแสดงคำสอนที่เรียกว่า พระพุทธศาสนา ก็ต้องพยายามสื่อพุทธธรรมออกไปให้ได้ ไม่ใช่อ้างชื่อพระพุทธศาสนา แต่คำที่พูดไปกลายเป็นเพียงความรู้ความเข้าใจความคิดเห็นหรือประสบการณ์ส่วนตัว

การติดคัมภีร์นั้นเป็นสุดโต่งอีกทางหนึ่ง ตรงข้ามกับการสอนอย่างเลื่อนลอย เราไม่ควรไปหาสุดโต่ง ๒ อย่างนั้น แต่ควรดำเนินตามทางสายกลาง ซึ่งเป็นการปฏิบัติที่ถูกต้อง คือการสอนอย่างมีหลักมีที่ไปที่มา ที่อ้างอิงได้

การปฏิบัติอย่างนี้ นอกจากเป็นการช่วยกันดำรงรักษาพระพุทธศาสนาแล้ว ก็เป็นการทำให้มีเอกภาพในวงพุทธบริษัทด้วย นอกจากนั้นก็จะเป็นเครื่องช่วยเร่งเร้ากระตุ้นเตือน หรือเป็นเงื่อนไขให้พระสงฆ์ต้องเอาใจใส่ศึกษาพุทธพจน์ในพระไตรปิฎก

ประโยชน์พิเศษอีกอย่างหนึ่งที่จะพลอยได้ไปด้วย ก็คือ พุทธบริษัทจะมีความสามารถปกป้องพระธรรมวินัย ปิดช่องทางแห่งปรัปวาท (คำจ้วงจาบพระธรรมวินัย) และรักษาพระพุทธศาสนาที่แท้ไว้ได้

มิฉะนั้น เวลามีคำสอนแปลกปลอมเกิดขึ้น พุทธบริษัทเองก็สับสน ถูกคำกล่าวอ้างพุทธพจน์ หรืออ้างพระไตรปิฎกแบบบิดเบือนหรือปลอมปน ก็เสียกระบวน ถ้าไม่พลอยเขวไป ก็ตั้งรับไม่ทัน

ตัวอย่างขณะนี้ ก็คือ กรณีสำนักธรรมกาย ซึ่งต้องขออภัยอีกที่จะพูดว่า ได้เผยแพร่คำสอนแปลกปลอมด้วยวิธีการทุกรูปแบบ เช่น

- ยกเอาคำบาลีในพระไตรปิฎก และในอรรถกถาเป็นต้นขึ้นมาใช้ แต่ใส่ความหมายใหม่ตามลัทธิของตนเองเข้าไปแทน
- อ้างพระไตรปิฎก และอรรถกถาเป็นต้น อย่างสับสนปนเปกับลัทธิของตนบ้าง แปลยักเยื้องให้เข้ากับหรือสนับสนุนลัทธิของตนบ้าง
- เมื่อติดตันด้านหลักฐานในพระไตรปิฎก ก็เฉออกไป
  - ว่าพระไตรปิฎกบาลีบันทึกไว้ตกๆ หล่นๆ เชื่อถือหรือใช้เป็นมาตรฐานไม่ได้
  - ว่าจะต้องนำเอาพระไตรปิฎกจีน เป็นต้น มาร่วมวินิจฉัย
  - ว่าพระไตรปิฎกเป็นเพียงความคิดเห็น จะต้องฟังคำวินิจฉัยของนักวิชาการ

– เอาหลักฐาน การตีความ และความคิดเห็นของบุคคล มาทำให้สับสนกัน
– อ้างว่าเป็นเรื่องที่ปุถุชนไม่อาจรู้เข้าใจได้ แต่ตนได้รู้ ได้มองเห็นผลจากการปฏิบัติ
– ยกเอาทัศนะหรือมติของพระเถระ มหาเถระ หรือพระอาจารย์ที่เรียกว่าเป็นนักปฏิบัติที่พอจะเข้าแนวของตนได้ มาสนับสนุนลัทธิของตน

ถ้าพุทธบริษัทรู้จักพระไตรปิฎกบาลี และมั่นในหลักการของพระธรรมวินัย ที่จารึกไว้ในพระไตรปิฎกบาลีนั้น แม้มีใครมาอ้างหรือชักจูงอย่างไร ก็ไม่หวั่นไหว ไม่ไขว้เขว และสามารถช่วยกันระงับปัญหาได้

ถ้าจะเป็นพุทธบริษัทที่ดี ตามมาตรฐานของพระพุทธเจ้า ถึงขั้นเป็นที่น่าไว้วางใจที่จะเป็นศาสนทายาท รับมอบพระพุทธศาสนาจากพระบรมศาสดามาสืบทอดรักษาไว้ได้ จะต้องมีคุณสมบัติ ตามที่พระพุทธเจ้าตรัสแสดงไว้ว่า พระองค์จะปรินิพพานต่อเมื่อพุทธบริษัททั้ง ๔ ไม่ว่าจะเป็นภิกษุก็ตาม ภิกษุณีก็ตาม อุบาสกก็ตาม อุบาสิกาก็ตาม มีคุณสมบัติ ๓ ประการต่อไปนี้ *(ที.ม.๑๐/๑๐๒/๑๓๒)*

๑. *ด้านตนเอง*
ก) รู้เข้าใจหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า
ข) ปฏิบัติได้ถูกต้องตามหลักธรรมคำสอนนั้น

๒. *ด้านความสัมพันธ์กับผู้อื่น* ทั้งมีความรู้ความสามารถ และมีน้ำใจเมตตา ที่จะเผื่อแผ่ให้ความรู้ธรรมแก่ผู้อื่นได้

๓. *ด้านหลักการ* สามารถชี้แจงแก้ไขปรัปวาท คือ คำกล่าวร้ายหรือความเข้าใจคลาดเคลื่อนจากพระพุทธศาสนา

ความซื่อตรงต่อหลักพระศาสนา และมีเมตตาต่อประชาชน คือหัวใจของการรักษาระบบไตรสิกขาไว้ให้แก่ประชาสังคม

หลักเกณฑ์แห่งมหาปเทสที่กล่าวข้างต้น มีความจำเป็นและยุติธรรม เพราะพระพุทธศาสนาไม่มีการบังคับศรัทธา แต่ให้เสรีภาพแก่ทุกคนอย่างเปิดกว้างที่สุด จึงต้องมีหลักเกณฑ์เป็นมาตรฐานเหมือนอย่างในสังคมประชาธิปไตย ซึ่งต้องอยู่ด้วยกฎหมายหรือกติกา

ด้วยวิธีนี้ พระพุทธศาสนาตัวจริงที่เป็นหลักการจึงอยู่มาได้ท่ามกลางประชาชนที่มีความรู้ความเข้าใจในพระศาสนาต่างๆ กันมากบ้างน้อยบ้าง และมีความคิดเห็นหลากหลาย โดยที่สถาบันพระพุทธศาสนาอยู่กับเขาด้วยเมตตา ไม่ไปบังคับเขาให้ต้องเชื่อและทำตาม

เมื่อมองสังคมพุทธเถรวาทในวงกว้าง ก็เป็นคล้ายอย่างที่ฝรั่งเป็นต้นบางพวกมามองว่า เมืองไทยเหมือนมีพระพุทธศาสนา ๒ แบบ คือ พุทธศาสนาตัวแท้ตัวจริง กับพุทธศาสนาแบบชาวบ้าน

แต่นอกเหนือจากที่ว่านี้ ยังมีอีกอย่างหนึ่งที่เขาอาจจะมองไม่ถึง คือสะพานเชื่อมระหว่างพระพุทธศาสนา ๒ แบบนั้น

ที่ว่านี้หมายความว่า ในขณะที่พระพุทธศาสนาแบบตัวแท้ดำรงรักษาหลักการแห่งนิพพานที่เป็นสภาวธรรมอสังขตะไว้ ประชาชนอาจจะเชื่อถือเพี้ยนออกไปไกล จนแม้แต่มองพระ

นิพพานเป็นอมตมหานคร ดังคำประพันธ์เชิงกวีในภาษาบาลี และวรรณคดีเก่าๆ ของไทย ทั้งสองอย่างก็อยู่คู่กันมาได้ โดยไม่อึดอัด ขัดแย้ง เพียงแต่คอยระวังโดยไม่ประมาท ไม่ให้ถลำไปไกล

แต่ข้อสำคัญ ระหว่าง ๒ แบบนั้น ที่ว่ามีสะพานเชื่อม ก็คือ พระพุทธศาสนาแบบตัวแท้ก็จะคอยหาโอกาสแนะนำสั่งสอน หลักการที่แท้จริงอยู่เสมอ แล้วในหมู่ประชาชนมากมายที่แตกต่าง หลากหลายเหล่านั้น บางคนบางส่วนก็จะทยอยก้าวขึ้นมาสู่ พระพุทธศาสนาแบบตัวแท้ตัวจริงนั้น โดยนัยนี้การพัฒนาคน และ พัฒนาสังคมก็เกิดขึ้น

ปัจจัยสำคัญที่รักษาระบบนี้ไว้ ก็คือ การดำรงรักษาหลักการ ที่แท้จริงไว้อย่างมั่นคงด้านหนึ่ง และเสรีภาพทางปัญญาของ ประชาชนในบรรยากาศแห่งเมตตาอีกด้านหนึ่ง พร้อมกับตัว ประสานก็คือการที่พระสงฆ์ปฏิบัติศาสนกิจนำธรรมวินัยที่ได้ เล่าเรียนศึกษาปฏิบัติมาเผยแผ่สั่งสอนประชาชนโดยไม่ประมาท

ปัญหาสำคัญที่เกิดขึ้น ซึ่งจะมาทำลายระบบที่ว่ามานี้เสีย ก็คือ การฉวยโอกาสหาผลประโยชน์จากศรัทธาของประชาชนชาวบ้าน พร้อมกับทำลายตัวหลักการที่แท้ของพระพุทธศาสนา ซึ่งจะทำให้ สะพานเชื่อมระหว่างพระพุทธศาสนา ๒ แบบนั้น พังทลายขาดไป ด้วย เหลือไว้แต่ความสับสน พร้อมกับความสูญสิ้นของพระ พุทธศาสนา และความเสื่อมสลายแห่งประโยชน์สุขของประชาชน

มีทัศนะส่วนตัวได้ไม่เสียหาย แต่อย่าเลยไปถึงขั้นจาบจ้วงธรรมวินัย

ย้อนกลับมาสู่เรื่องการตรวจสอบทัศนะของพระเถระมหาเถระครูอาจารย์ทั้งหลาย ด้วยเกณฑ์วินิจฉัยธรรมวินัยอีกครั้งหนึ่ง

สำหรับขั้นตอนแรกที่พิจารณาว่าทัศนะเหล่านั้นจะเป็นที่ยอมรับได้หรือไม่นั้น ได้พูดไปแล้ว คราวนี้ก็มาถึงขั้นตอนที่ ๒ ที่ดูว่า ถ้าทัศนะนั้นไม่ถูกต้อง จะเสียหายหรือเป็นความผิดหรือไม่เพียงใด

ในขั้นตอนนี้ ความชัดเจนในการพิจารณาปัญหาอย่างหนึ่งก็คือ การแยกแยะขั้นตอนหนักเบาของการกระทำ ว่าแค่ไหนจะกระทบกระเทือน หรือถึงกับทำลายพระธรรมวินัย อย่างน้อยจะเห็นได้ว่า สามารถแยกเป็น ๓ ขั้น

๑) *ขั้นทัศนะส่วนตัว* ท่านผู้นั้นยังไม่รู้ไม่เข้าใจ หรือไม่เชื่อ และอาจจะแสดงทัศนะออกมา ถึงท่านจะบ่นว่าพรรณนาต่างๆ มากมายว่าไม่ยอมรับ ไม่พอใจ หรือน้อยใจต่อคำสั่งสอนในพระธรรมวินัย ก็เป็นความเห็นส่วนตัวของท่าน ยังไม่เอาความเห็นส่วนตัวนั้นไปสอนว่าเป็นหลักการของพระพุทธศาสนา หรือเอาไปสับสนกับหลักฐาน จึงยังเป็นเรื่องของการที่จะชี้แจงถกเถียง ทำความเข้าใจ แก้ไขปรับทัศนะ หรือดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่ง ในกระบวนการของการศึกษา ส่วนหลักการกลางและหลักฐานต่างๆ ก็ยังคงอยู่ให้ผู้อื่นมีโอกาสรู้และศึกษากันต่อไป

๒) *ขั้นปฏิเสธพระศาสดา* หรือปฏิเสธพระธรรมวินัย เช่น กล่าวว่าพระไตรปิฎกเป็นหลักฐานที่เชื่อถือไม่ได้ หรือพยายามทำให้ผู้คนเข้าใจสับสนว่า พระไตรปิฎกบันทึกไว้ตกๆ หล่นๆ เอาเป็นมาตรฐานไม่ได้ เพราะฉะนั้นหลักการที่มีอยู่ในคัมภีร์จึงเชื่อถือไม่ได้ (ขั้นนี้คือที่กล่าวว่า ถ้าผู้ปฏิเสธเป็นพระภิกษุ ก็คือปฏิเสธความเป็นพระภิกษุของตน เพราะเป็นการปฏิเสธพุทธบัญญัติที่กำหนดการบวชและศีล ๒๒๗ ที่ตนรักษา)

๓) *ขั้นปลอมปนพระธรรมวินัย* คือกล่าวให้ผิดพลาดคลาดเคลื่อนไป เช่น เมื่อพระไตรปิฎกสอนว่าอย่างนี้ กลับบอกว่าพระไตรปิฎกไม่ได้สอนอย่างนี้ แต่สอนอย่างนั้น หรือนำเอาคำสอนและบัญญัติภายนอก แม้แต่ของพุทธศาสนานิกายอื่นๆ เข้ามาแทรกแซงปะปนในพระธรรมวินัยหรือในพระไตรปิฎก ทำหลักการและหลักฐานให้สับสน

ขั้นที่ ๒ และ ๓ นี้ เรียกว่า เป็นการจาบจ้วงพระธรรมวินัย

สำหรับขั้นที่ ๒) นั้น เมื่อปฏิเสธพระไตรปิฎกแล้ว ก็อาจจะพยายามนำเอาทัศนะของตน หรือของครูอาจารย์ของตน ขึ้นมาวางเป็นหลักการให้ยึดถือแทน ซึ่งนอกจากปฏิเสธพระศาสดาแล้ว ก็เป็นการยกตัวหรือยกอาจารย์ของตนขึ้นเหมือนเป็นศาสดาแทน

จะเห็นว่า พระเถระ และพระมหาเถระทั้งหลาย ที่แสดงมติทัศนะ ความเห็นต่างๆ กันไปนั้น ก็อยู่เพียงในขั้นที่ ๑ ท่านไม่ได้ก้าวล่วงมาถึงขั้นที่ ๒ และ ๓ เมื่อพุทธศาสนิกชนรู้หลักเกณฑ์

วินิจฉัยในพระศาสนา ก็รับฟังด้วยความเท่าทันและช่วยกันศึกษาต่อไป

แต่ปัญหาที่เกิดขึ้นตาม*เอกสารของวัดพระธรรมกาย* เป็นเหตุให้ต้องแก้ไข ก็เพราะเป็นการกระทำที่ถึงขั้นจ้วงจาบพระธรรมวินัยทั้งขั้นที่ ๒ และ ขั้นที่ ๓

อนึ่ง น่าสังเกตด้วยว่า พระเถระและมหาเถระที่สำนักพระธรรมกายยกเอาทัศนะนิพพานเป็นอัตตาของท่านขึ้นมาอ้างนั้น แท้ที่จริง ทางสำนักพระธรรมกายก็ไม่ได้ยอมรับนับถือหรือเห็นด้วยกับคำสอนของท่านเหล่านั้น แต่คงยกมาอ้างเพียงด้วยหาแง่ที่จะใช้ประกอบสิ่งที่ตนยึดถืออยู่เท่านั้น แม้การยกหลักฐานในพระไตรปิฎกเป็นต้นขึ้นมาอ้าง ก็จะเป็นทำนองเดียวกัน จึงมีการทำหลักฐานให้สับสนบ่อยครั้ง

ในทางที่ถูกต้อง ควรจะศึกษาและอ้างอิงหลักฐานเหล่านั้นด้วยเจตนาที่มุ่งหาความจริง ไม่ควรจะเอาท่านมาใช้ประโยชน์เพื่อสนองความมุ่งหมายอะไรบางอย่างของตนเอง

พูดกันไป พูดกันมา
ระวังอย่าหลงคำว่า "อนัตตา"

เรื่องนิพพานเป็นอัตตา หรืออนัตตานี้ ได้พูดมามากแล้ว ขอแถมท้ายเป็นการทบทวนไว้อีกหน่อย

ได้พูดไว้ตั้งแต่ต้นให้กำหนดไว้ให้ชัดว่า คำว่า "อนัตตา" นี้ เราพูดทับศัพท์ภาษาบาลีเพื่อความสะดวกเท่านั้น

จะต้องระลึกไว้ว่า อนัตตาเป็นคำปฏิเสธความเป็นอัตตา ไม่ให้

เกิดการยึดถือเป็นอัตตา ไม่ใช่ว่ามีอะไรอย่างหนึ่งหรือสภาวะอย่างหนึ่งที่เรียกว่า อนัตตา ที่ตรงข้ามกับอัตตา

คำทับศัพท์บาลีว่า "อนัตตา" แปลเป็นไทยว่า ไม่เป็นอัตตา

"ไม่เป็นอัตตา" เป็นภาษาไทย คนที่รู้ภาษาบาลีอย่างเดียวฟังไม่รู้เรื่อง แต่ถ้าบอกเขาว่า "อนัตตา" เขาก็เข้าใจตรงกับที่เราพูดว่า "ไม่เป็นอัตตา" นั่นเอง

นิพพานเป็นอนัตตา = นิพพานไม่เป็นอัตตา

แต่หลายคนก็อดไม่ได้ ถ้าไม่คอยเตือนให้ระวังไว้ ก็ชักจะเพลินไปหรือโน้มเอียงไปโดยไม่รู้ตัว ที่จะรู้สึกเหมือนว่า อนัตตาเป็นอะไรอย่างหนึ่งที่ตรงข้ามกับอัตตา

เพราะฉะนั้น สำหรับคนไทยทั่วไป แทนที่จะพูดว่านิพพานเป็นอัตตา หรือเป็นอนัตตา ซึ่งชวนให้หลง ก็สามารถพูดเป็นคำภาษาไทยง่ายๆ ว่า

"พระพุทธเจ้าสอนว่า นิพพานเป็นอัตตาหรือไม่?"

แล้วก็ตอบง่ายๆ ว่า "พระพุทธเจ้าไม่ได้สอนว่านิพพานเป็นอัตตา"

หรืออาจจะพูดให้กว้างไปเลยก็ได้ว่า "พระพุทธเจ้าไม่ได้สอนให้ยึดเอาอะไรเป็นอัตตาทั้งสิ้น"

พระพุทธเจ้ามีแต่ทรงสอนให้รู้ทันคำว่า อัตตา/ตัวตน ในภาษาทั่วไป หรือคำพูดในชีวิตประจำวัน และให้ใช้มันอย่างรู้เท่าทันตามสมมติ

พูดกันไป พูดกันมา ระวังอย่าหลงประเด็น

อีกอย่างหนึ่ง ซึ่งก็สำคัญไม่น้อย คือ เมื่อพูดกันสั้นๆ ว่า นิพพานเป็นอัตตาหรืออนัตตา พูดกันไปพูดกันมา บางทีก็จะเพลินหลงไปว่าเป็นการมาเถียงกันว่า นิพพานเป็นอัตตาหรืออนัตตา

ถ้าใครจะมาเถียงกันว่า นิพพานเป็นอัตตา หรือเป็นอนัตตา หรือใครจะมาแสดงความคิดว่า เขาเห็นว่านิพพานเป็นอัตตา ก็เป็นเรื่องความคิดเห็นส่วนตัวของเขา ใครสนใจจะร่วมวงถกเถียงกับเขาก็ได้ แต่เราทั้งหลายส่วนมากคงไม่สนใจจะเถียงเรื่องนี้ ก็ให้เป็นความเห็นส่วนตัวของคนนั้นๆ ไป

แต่ปัญหาเกิดขึ้นเมื่อมีผู้เอาความเห็นส่วนตัว (หรือแม้แต่ประสบการณ์หรือผลการปฏิบัติของเขา) มาอ้างให้กลายเป็นว่าพระพุทธเจ้าสอนว่านิพพานเป็นอัตตา หรือว่าพระไตรปิฎกสอนว่านิพพานเป็นอัตตา หรือทำให้เกิดความสับสนปะปนต่างๆ ซึ่งเป็นความไม่ซื่อตรงต่อความเป็นจริง และบิดเบือนพระธรรมวินัยซึ่งเป็นตัวพระพุทธศาสนา

ถึงตอนนี้ก็จึงกลายเป็นหน้าที่ของพุทธบริษัท ที่จะชี้แจงสร้างความรู้ความเข้าใจที่ตรงความเป็นจริงว่าพระพุทธเจ้าสอนว่าอย่างไร หลักการของพระพุทธศาสนาเถรวาทว่าอย่างไร อะไรเป็นมาตรฐานที่จะถือร่วมกันว่าเป็นคำสอนของพระพุทธเจ้า หรือเป็นหลักการของพระพุทธศาสนาเถรวาท และมาตรฐานนั้นว่าอย่างไร

เป็นอันว่า ***ประเด็นปัญหาไม่ใช่การเถียงกันว่า นิพพานเป็นอัตตาหรืออนัตตา***

ซึ่งได้บอกแล้วว่า ชาวพุทธส่วนมากคงจะไม่สนใจไปถกเถียงด้วย และเราก็อาจจะบอกว่าเราไม่มีความรู้พอที่จะไปถกเถียง

แต่ประเด็นที่พูดกันมา คือ

พระพุทธเจ้าทรงสอนว่า นิพพานเป็นอัตตาหรือไม่

หรือว่า ***หลักการของพระพุทธศาสนาเถรวาทถือว่า นิพพานเป็นอัตตา หรืออนัตตา/ไม่เป็นอัตตา***

หรือว่า ***พระไตรปิฎก (ตลอดจนคัมภีร์ต่างๆ) ว่า นิพพานเป็นอัตตา หรืออนัตตา/ไม่เป็นอัตตา***

สำหรับคำถามอย่างนี้ เรามีมาตรฐานไว้แล้ว ชาวพุทธแม้จะไม่มีความรู้อะไรมาก ก็ตอบตรงไปตรงมาอย่างพอดีกับความจริงได้อย่างมั่นใจว่า

(เท่าที่มีหลักฐานบอกไว้) พระพุทธเจ้าสอนว่านิพพานเป็นอนัตตา/ไม่เป็นอัตตา (หรือจะบอกว่า พระพุทธเจ้าไม่ได้สอนว่านิพพานเป็นอัตตา ก็ได้)

หรือว่า หลักการของพระพุทธศาสนาเถรวาทถือว่า นิพพานเป็นอนัตตา/ไม่เป็นอัตตา

หรือว่า พระไตรปิฎก (และคัมภีร์อรรถกถาเป็นต้น) สอนว่านิพพานเป็นอนัตตา/ไม่เป็นอัตตา

เมื่อจับหลักได้อย่างนี้แล้ว แม้แต่ถ้าถูกถามกว้างๆ ว่า "นิพพานเป็นอัตตาหรือเป็นอนัตตา" ชาวพุทธก็ตอบได้ ทั้งอย่างถูกต้องและอย่างใจกว้าง

บางท่านตอบว่า "นิพพานเป็นเรื่องสูงมาก ฉันยังไม่รู้ ฉันยังไม่บรรลุ ฉันตอบไม่ได้" อย่างนี้ก็ไปสุดโต่งข้างหนึ่ง

บางท่านว่า "ฉันปฏิบัติมาแล้ว รู้ว่านิพพานเป็น (หรือไม่เป็น) อัตตา" ก็ไปสุดโต่งอีกข้างหนึ่ง

บางท่านว่า "พระไตรปิฎกบอกว่า นิพพานเป็นอัตตา" ก็กลายเป็นกล่าวตู่ บิดเบือน หรือปลอมปนพระธรรมวินัยไปเลย

การที่ชาวพุทธจะตอบคำถาม โดยเฉพาะในเรื่องลึกซึ้ง ซึ่งไม่อาจพิสูจน์ให้เห็นกับตาเหมือนยกวัตถุมาตั้งให้ดู และถึงจะอวดว่าบรรลุ เขาก็ไม่อาจรู้ว่าเราบรรลุจริงหรือไม่ อย่างเรื่องนิพพานนี้ พึงตอบโดยวิธีจำแนกแยกแยะอย่างน้อยเป็น ๒ ขั้น คือ

ขั้นที่ ๑ แสดงหลักการหรือหลักฐานที่เป็นมาตรฐานกลางอย่างที่กล่าวข้างต้น เช่นบอกว่า พระพุทธศาสนาเถรวาท ถือว่านิพพานเป็นอนัตตา/ไม่เป็นอัตตา ฯลฯ

ขั้นที่ ๒ แสดงความคิดเห็นส่วนตัวว่า สำหรับข้าพเจ้าคิดเห็นว่าอย่างนี้ๆ หรือว่าข้าพเจ้ายังไม่รู้ยังไม่ได้บรรลุ จึงไม่ขอแสดงความคิดเห็น ฯลฯ

วิธีตอบแบบนี้ มีประโยชน์และเหตุผลหลายอย่าง เช่น

- เราได้รักษาหลักการไว้ แต่ก็ไม่ได้ผูกขาดปิดกั้นความคิดเห็นของใคร เมื่อเราตอบอย่างนี้แล้ว ใครจะแสดงความคิดเห็นถกเถียงกันอย่างไร ก็แสดงไป

ถึงตอนนี้ก็อาจจะกลายเป็นการถกเถียงทางปรัชญา ซึ่งเราจะร่วมวงถกเถียงด้วยก็ได้ หรืออาจบอกเขาว่า เราไม่ถนัดในการถกเถียง หรือจิตของเราไม่โน้มไปในทางปรัชญา จึงขอลาไป แต่เราก็ได้ทำหน้าที่อย่างถูกต้องแล้ว

- เมื่อได้รักษาหลักการและหลักฐานไว้ชัดแล้ว ถึงใครจะถกเถียงกันไปอย่างไร หลักการนั้นก็จะไม่หายไป แต่ยังคงอยู่

ให้คนอื่นๆ ได้ศึกษาพิจารณากันอีก โดยเฉพาะคนรุ่นหลังๆ ภายหน้า ในบางยุคสมัยเขาอาจมีสติปัญญาดีกว่าคนรุ่นเรา เขาอาจจะเข้าถึงและอธิบายได้ชัดเจนกว่า

แต่ถ้าเอาเพียงความคิดเห็นของเรา ไม่รักษาหลักฐานไว้ ก็จะกลายเป็นว่า คนรุ่นเรามาใช้เสรีภาพของตนไปผูกขาดจำกัดเสรีภาพและปิดกั้นโอกาสของคนรุ่นหลังที่จะได้ศึกษาความจริง

• เป็นการเคารพพระศาสดา ไม่ลบหลู่พระไตรปิฎกและคัมภีร์ทั้งหลายที่ท่านถือกันมาเป็นมาตรฐาน แต่ก็ไม่ใช่ติดคัมภีร์ และไม่ได้เอาพระไตรปิฎกเป็นต้นมาผูกขาดปิดกั้นความคิดเห็นของใคร แม้ว่าใครจะไม่เห็นด้วย ก็ว่าไป แต่แยกกันให้ชัดว่าหลักฐานว่าอย่างไร และใครเห็นว่าอย่างไร อันไหนเป็นหลักการที่วางไว้ อันไหนเป็นความคิดเห็นส่วนตัว

ว่าที่จริง คัมภีร์ทั้งหลายนั้น ก็เหมือนครูอาจารย์ที่ล่วงลับไปแล้ว ท่านไม่มีโอกาสลุกขึ้นมาพูดแสดงความเห็น การที่เราสำรวจมติของท่านที่บันทึกไว้ ก็เหมือนกับไปเชิญท่านมาพูดให้เราฟังด้วย เป็นทั้งการรู้จักใช้ประโยชน์จากความรู้ของท่าน และเป็นการให้โอกาสแก่ท่านที่จะมาร่วมพูดหรือถกเถียงกับเรา

• แม้ว่าผู้ตอบจะยังไม่รู้หรือยังไม่บรรลุธรรมนั้น ก็ตอบได้ถูกต้อง และสามารถทำประโยชน์แก่ผู้อื่น เท่ากับทำหน้าที่สื่อธรรมให้แก่เขา ให้เขานำไปศึกษาพิจารณา เหมือนอย่างพระภิกษุสามเณรทั่วไป ถึงจะยังไม่บรรลุนิพพาน ก็ตอบอย่างนี้ได้ ช่วยประชาชนได้แม้แต่ในเรื่องที่ตนเองยังไม่รู้แจ้ง (แต่ต้องบอกไปตรงๆ ตามหลักฐาน) ทั้งไม่เป็นการอวดอ้างตนเองว่าบรรลุ และไม่เป็นการตั้งตัวเป็นผู้วินิจฉัยนิพพาน

ฝ่ายผู้ฟังเขาก็ไม่ได้ฟังเราในฐานะเป็นศาสดา แต่ฟังในฐานะที่เราช่วยนำคำสอนของพระศาสดามาสื่อหรือถ่ายทอดให้เขาช่วยเขาในการศึกษาปฏิบัติ หรือแม้แต่ร่วมก้าวไปด้วยกันกับเขาในการศึกษาปฏิบัตินั้น

- เป็นการแสดงข้อมูลความรู้ที่ชัดเจน เป็นลำดับ ไม่สับสน อย่างที่เรียกว่า “ไม่ปนกันมั่ว” อีกทั้งซื่อสัตย์ ตรงไปตรงมา พอดีๆ ไม่ผูกขาดหรือปิดกั้นจำกัดใคร เช่น แยกได้ว่า อันไหนตรงไหนเป็นหลักการหรือหลักฐาน อันไหนเป็นการตีความ อันไหนเป็นความคิดเห็น หรือเป็นประสบการณ์ส่วนตัว อันไหนเป็นของพระพุทธศาสนาเถรวาท อันไหนเป็นของนิกายอื่นนิกายใด หรือเป็นของลัทธิภายนอกที่ไหน ฯลฯ

เรื่องหลักการของพระพุทธศาสนาถือว่านิพพานเป็นอนัตตา/ไม่เป็นอัตตา หรือว่าพระพุทธเจ้าไม่ได้สอนว่านิพพานเป็นอัตตาเห็นควรยุติเพียงนี้ก่อน

ธรรมกาย เรื่องสูงที่ไม่ใหญ่

ธรรมกายแบบไหน
ก็มีความหมายชัดเจนของแบบนั้น

เอกสารของวัดพระธรรมกาย กล่าวอ้างว่า

> "คำว่า 'ธรรมกาย' นี้จึงมีมาแต่ครั้งพุทธกาลแน่นอน โดยไม่มีข้อสงสัยและข้อโต้แย้งใดๆ ที่เป็นประเด็นถกเถียงกันก็คือ ความหมายของคำว่า 'ธรรมกาย' บ้างก็กล่าวว่าหมายถึงโลกุตรธรรม ๙ บ้างก็กล่าวว่าหมายถึงพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า บ้างก็กล่าวว่าหมายถึงกายแห่งการตรัสรู้ธรรมของพระพุทธเจ้า สิ่งที่สามารถสรุปได้อย่างมั่นใจอย่างหนึ่งก็คือ เราไม่สามารถอาศัยหลักฐานทางคัมภีร์เท่าที่มีเหลืออยู่ในปัจจุบันมาเป็นเครื่องยืนยันว่า ความคิดเห็นที่แตกต่างกันนั้นความคิดอันใดอันหนึ่งถูกต้องอย่างปราศจากข้อโต้แย้งใดๆ"

ความจริง "ธรรมกาย" ไม่ใช่เรื่องซับซ้อนสับสนอะไร และก็ไม่ใช่เรื่องที่ใครจะมาลงมติวินิจฉัย เพราะเป็นข้อมูลความจริงที่ปรากฏอยู่ และเป็นเรื่องที่เราจะต้องพูดไปตามที่ท่านแสดง ไม่ขึ้นต่อความคิดเห็นของผู้ใด และหลักฐานก็ชัด ไม่ควรเอามาทำให้สับสน

แท้จริงนั้น เรื่องนี้ ถ้าพูดไปตามลำดับ ก็พูดได้ง่ายมาก ทั้งตรงตามความเป็นจริง และเข้าใจกันได้ชัดเจน ดังนี้

คำว่า “ธรรมกาย” นั้น ตามศัพท์ แปลว่า กองแห่งธรรม ที่รวม ที่ชุมนุม หรือที่ประมวลไว้แห่งธรรม มีความหมายเฉพาะซึ่งท่านนำมาใช้ตามความเป็นมา ดังนี้

๑. เดิมทีเดียว ครั้งพุทธกาล ตามที่บันทึกไว้ในพระไตรปิฎก พระพุทธเจ้าทรงคัดค้านศาสนาพราหมณ์ที่สอนว่า ***พระพรหม*** ผู้เป็นเจ้าเป็นผู้ประเสริฐ เลิศ สูงสุด เป็นผู้สร้างสรรค์บันดาลโลก และพราหมณ์เป็นวรรณะประเสริฐสูงสุด เพราะเป็นผู้ที่พระพรหมสร้าง เกิดจากโอษฐ์พระพรหม

พระพุทธองค์ได้ตรัสขึ้นใหม่ในทางตรงข้ามว่า ***ธรรม*** คือ ความจริงที่มีอยู่ในธรรมชาตินี่แหละ ประเสริฐ เลิศ สูงสุด เป็นเกณฑ์ เป็นมาตรฐานแก่โลก ไม่มีใครสูงหรือทรามมาแต่กำเนิด ตามพระพรหมกำหนด แต่มนุษย์ทุกคนจะทรามหรือประเสริฐอยู่ที่ประพฤติธรรมหรือไม่ แล้วตรัสว่า เหล่าสาวกของพระองค์นี้เป็นผู้ที่ธรรมสร้างขึ้นมา เกิดจากโอษฐ์ของพระองค์ผู้เป็นธรรมกาย (คือทรงเป็นแหล่งที่ประมวลไว้และเป็นที่หลั่งไหลออกมาแห่งพระธรรมที่ตรัสแสดง)

พระพุทธเจ้าทรงใช้คำว่า “ธรรมกาย” เรียกพระองค์ครั้งเดียว ในกรณีนี้ ในสถานการณ์นี้ ต่อมาจึงมีการใช้คำว่า “ธรรมกาย” กับผู้อื่นในคำประพันธ์เชิงสดุดี ซึ่งปรากฏในพระไตรปิฎกอีก ๓ ครั้ง (ใช้กับพระพุทธเจ้าพระองค์อื่น พระปัจเจกพุทธเจ้า และพระมหาปชาบดีโคตมีเถรี) และใช้กันต่อๆ มาในคัมภีร์อรรถกถาเป็นต้น โดยใช้เทียบเคียงกับคำว่า “รูปกาย” บางทีก็ใช้คู่กัน บางทีก็มาต่างหาก

ท่านใช้คำว่า “ธรรมกาย” เพื่อให้เห็นว่า คนเราในด้าน***รูปกาย*** ซึ่งเป็นที่รวมแห่งรูปธรรม เช่น อวัยวะต่างๆ เมื่อเราเลี้ยงดูก็เจริญเติบโตขึ้นมา ในทำนองเดียวกัน เมื่อพัฒนาธรรมคือคุณสมบัติความดีงาม เช่น ศีล สมาธิ ปัญญาขึ้น คนนั้นก็มี***ธรรมกาย*** คือ ประมวลหรือที่ชุมนุมแห่งธรรมที่เจริญเติบโตขึ้น จนกระทั่งเป็นที่รวมแห่งธรรมระดับสูงสุด คือ โลกุตตรธรรม อันได้แก่มรรค ผล นิพพาน

ธรรมกาย เป็นคำพูดรวมๆ เช่น หมายถึงโลกุตตรธรรมทั้งหมด อย่างที่ว่ามาแล้ว ไม่ได้หมายถึงองค์ธรรมข้อใดข้อหนึ่งโดยเฉพาะ

๒. ต่อมาอีกหลายร้อยปี พระพุทธศาสนามหายาน สืบทอดความหมายของคำว่า “ธรรมกาย” จากพุทธศาสนาหินยานนิกายสรวาสติวาทิน ซึ่งพระพุทธศาสนาเถรวาทได้ชำระสะสางออกไปในการสังคายนาครั้งที่ ๓ เมื่อ พ.ศ. ๒๓๕ และต่อมาสาบสูญไป แล้วมหายานก็ได้พัฒนาความหมายของคำว่า ”ธรรมกาย” ให้มีความสำคัญขึ้นมา ถึงขั้นเป็นหลักการอย่างหนึ่ง โดยให้ธรรมกายนี้เป็นกายหนึ่งในกาย ๓ อย่างของพระพุทธเจ้า ซึ่งมี “กาย” ที่คิดศัพท์เพิ่มขึ้นมาใหม่อีก ๒ อย่าง รวมเรียกว่า “ตรีกาย” คือ

๑) *ธรรมกาย* ได้แก่ ตัวสัจจภาวะ หรือแก่นสภาวธรรม ซึ่งเป็นตัวแท้ของพระพุทธเจ้า

๒) *สัมโภคกาย ได้*แก่ กายในทิพยภาวะ ที่เสวยสุขในสรวงสวรรค์

๓) *นิรมาณกาย* ได้แก่ กายนิรมิต ที่สำแดงพระองค์เพื่อบำเพ็ญพุทธกิจในโลกมนุษย์

๓. ต่อมาหลังพุทธกาล ๒ พันปีเศษ พระมงคลเทพมุนี (หลวงพ่อสด จนฺทสโร วัดปากน้ำ) ได้นำคำ ”ธรรมกาย” มาใช้เรียกประสบการณ์บางอย่าง ในระบบการปฏิบัติที่ท่านจัดวางขึ้น

ถ้าพูดตรงไปตรงมา ตามเรื่องที่เป็นไป ก็ง่าย ชัดเจน แต่ ***เอกสารของวัดพระธรรมกาย*** กล่าวว่า

> “คำว่า ‘ธรรมกาย’ มีหลักฐานปรากฏในพระไตรปิฎกอยู่ ๔ แห่ง และในคัมภีร์อรรถกถาและฎีกาอีกหลายสิบแห่ง ดังรายละเอียดในหัวข้อเรื่องหลักฐานวิชชาธรรมกาย นอกจากนี้ ยังมีคัมภีร์พระไตรปิฎกจีนในส่วนที่เป็นเนื้อหาของหินยาน มีการกล่าวถึงคำว่า “ธรรมกาย” ในหลายๆ แห่ง ระบุถึงความหมายของคำว่าธรรมกาย และแนวทางการเข้าถึงไว้อย่างน่าสนใจ แต่เนื้อหาในพระไตรปิฎก ฉบับบาลีตกหล่นไป”

การกล่าวทำนองนี้ เป็นการสร้างความสับสนขึ้นใหม่ในเรื่องที่ชัดเจนอยู่แล้ว มีทั้งการพูดในลักษณะที่จะให้เห็นว่า พระไตรปิฎกบาลีเถรวาทที่ตนเองอาศัยอยู่ อาจจะเชื่อถือไม่ได้ หรือบกพร่องยิ่งกว่าพระไตรปิฎกจีน ในส่วนที่เป็นเนื้อหาของหินยาน ทั้งที่หินยานนิกายนั้นก็ถูกชำระสะสางไปแล้ว และพระไตรปิฎกจีนก็เป็นของแปลขึ้นภายหลัง การที่กล่าวว่า ***เอกสารของวัดพระธรรมกาย*** จาบจ้วงพระธรรมวินัย จึงไม่ใช่เป็นการกล่าวหา แต่เป็นการกระทำที่แสดงออกมาเองอย่างชัดเจน

ยิ่งกว่านั้น ยังมีการกระทำที่น่ารังเกียจอย่างยิ่ง แฝงอยู่ในคำกล่าวนั้นอีก ๒ ประการ (ไม่ต้องพูดถึงเจตนาที่อยู่เบื้องหลัง) คือ

๑) กล่าวถึงพระไตรปิฎกจีนขึ้นมาอย่างเลื่อนลอย ไม่แสดงเนื้อหาที่อ้างนั้นออกมาได้เลย อาจจะเป็นการกล่าวตู่พระไตรปิฎก

จีนนั้นด้วย

๒) กล่าวว่า **"ระบุถึง...แนวทางการเข้าถึง (ธรรมกาย) ไว้อย่างน่าสนใจ"** แต่ที่จริง ไม่มีพระไตรปิฎกฉบับใดจะต้องแสดงวิธีเข้าถึงธรรมกาย เพราะคำว่า "ธรรมกาย" เป็นคำพูดรวมๆ หมายถึงธรรมต่างๆ ที่ประสงค์จะกล่าวถึงทั้งชุด หรือทั้งหมวด หรือทั้งมวล เช่นโลกุตตรธรรมทั้ง ๙ และธรรมเหล่านั้น เช่น โลกุตตรธรรม ๙ นั่นแหละที่ท่านจัดวางระบบวิธีปฏิบัติเพื่อให้เข้าถึงไว้เรียบร้อยแล้ว

เมื่อมรรค ผล นิพพาน มีวิธีปฏิบัติเพื่อให้บรรลุถึงพร้อมบริบูรณ์อยู่แล้ว จึงไม่ต้องมีวิธีปฏิบัติเพื่อเข้าถึงธรรมกายขึ้นมาต่างหาก มีแต่ว่า ผู้ที่ปฏิบัติเข้าถึงมรรค ผล นิพพานแล้ว ก็จะมีธรรมกายที่ประกอบด้วยธรรมคือ คุณสมบัติต่างๆ มากมาย ตามแต่จะเลือกพรรณนา

ดังกล่าวแล้วว่า "ธรรมกาย" ไม่ใช่หลักธรรมอันใดอันหนึ่งโดยเฉพาะ ท่านใช้ขึ้นมาในความหมายพิเศษดังกล่าวแล้ว ดังนั้นจะทราบไว้เท่านี้ก็เพียงพอแล้ว แต่ถ้าต้องการทราบเป็นเครื่องประดับความรู้ ก็ขอขยายความต่อไป

ช่วยกันระวังไว้ อย่าไพล่เอาพุทธถอยลงไปเข้าลัทธิลึกลับ

ก่อนจะพูดถึงเรื่องธรรมกาย ควรนึกถึงสภาพทั่วไปทางศาสนาอันเป็นภูมิหลังที่พระพุทธศาสนาเกิดขึ้นสักเล็กน้อย

สังคมอินเดียยุคใกล้พุทธกาลนั้น นอกจากอยู่ใต้อิทธิพลของศาสนาพราหมณ์แล้ว ก็มีการแสวงหาทางจิตใจกันมาก พระพุทธเจ้าเองนอกจากทรงอยู่ในบรรยากาศของสังคมอย่างนั้นแล้ว

เมื่อออกผนวช ก็ได้เสด็จไปศึกษาปฏิบัติทดลองวิธีการของสำนักต่างๆ บางอย่างก็ทรงนำมาใช้ประโยชน์ แต่หลายอย่างทีเดียวที่ได้ทรงปฏิเสธและทรงพยายามเลิกล้มหรือแก้ไข

เรื่อง***อิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์***ที่นิยมกันมากในยุคนั้น ถึงกับใช้วัดความเป็นพระอรหันต์ พระพุทธเจ้าก็ทรงรังเกียจ ดังที่ตรัสในเรื่องปาฏิหาริย์ ๓ *(ที.สี.๙/๓๓๘-๓๕๐/๒๗๒-๒๘๓)* และครั้งที่พระมหาสาวกชื่อปิณโฑลภารัทวาช แสดงฤทธิ์ครั้งใหญ่ แก่ชาวเมืองราชคฤห์ ด้วยความหวังดีต่อพระศาสนา ผู้คนพากันเลื่อมใสศรัทธามาก พระพุทธเจ้าก็ทรงตำหนิอย่างแรงว่าเป็นการไม่สมควร ไม่ใช่กิจของสมณะ เปรียบเหมือนสตรีที่อวดแสดงของสงวน เพราะเห็นแก่เงินทอง และทรงบัญญัติสิกขาบทห้ามภิกษุแสดงอิทธิปาฏิหาริย์แก่คฤหัสถ์ *(วินย.๗/๓๑-๓๓/๑๓-๑๖)*[๑]

---

[๑] เนื่องจากยุคนั้นคนนิยมอิทธิปาฏิหาริย์มาก และถึงกับใช้อิทธิปาฏิหาริย์นั้นวัดความเป็นพระอรหันต์ พระพุทธเจ้าในฐานะองค์พระศาสดาผู้ประดิษฐานพระพุทธศาสนา ต้องทรงผจญกับเรื่องเหล่านี้มาก จึงเป็นธรรมดาที่จะต้องทรงมีความสามารถด้านนี้ประกอบด้วย จึงมีเป็นครั้งคราวที่ทรงใช้อิทธิปาฏิหาริย์ เป็นขั้นตอนเบื้องต้นในการประกาศพระศาสนา แต่โดยมากทรงใช้ฤทธิ์เพื่อปราบความเมาฤทธิ์ เพื่อให้เขายอมรับฟัง และไม่มีการใช้ฤทธิ์เพื่อบันดาลผลที่ปรารถนาให้แก่ผู้ใด

พระพุทธศาสนาไม่ได้ปฏิเสธฤทธิ์ปาฏิหาริย์ในแง่ว่าเป็นจริงหรือไม่ แต่ข้อสำคัญคือมีท่าทีเชิงปฏิบัติที่ชัดเจนว่า ฤทธิ์ปาฏิหาริย์ถึงจะทำได้จริง ชาวพุทธก็ไม่หวังพึ่ง และไม่มัววุ่นวายด้วย เพราะมีโทษหลายอย่าง โดยเฉพาะ

๑. ทำให้อ่อนแอ มัวแต่หวังผลจากการดลบันดาล ไม่หวังผลจากการกระทำ ไม่เพียรทำการให้สำเร็จด้วยเรี่ยวแรงการกระทำของตน (ขัดหลักกรรม)

๒. ทำให้ไม่มุ่งมั่นแน่วแน่ไปในการฝึกฝนพัฒนาตน ที่จะทำให้สามารถทำการให้สำเร็จด้วยกำลังสติปัญญาของตน เมื่อไม่คิดไม่ทำ พฤติกรรมจิตใจและปัญญาก็ไม่พัฒนา (ขัดหลักไตรสิกขา)

๓. ทำให้ติดนิสัยหวังพึ่งผู้อื่น หรือรอคอยอำนาจบันดาลผลจากภายนอก ต้องพึ่งพา

นอกจากเรื่องอิทธิปาฏิหาริย์แล้ว วงการศาสนาและผู้คนที่เข้ามาสัมผัสกับศาสนา มักจะ***โน้มเอียงไปทางด้านความรู้สึก*** หรือในเรื่องที่เป็นด้านอารมณ์มาก คือชื่นชมหรือไปติดอยู่กับความรู้สึกที่ดีๆ อย่างลึกซึ้งดื่มด่ำหรือรุนแรง โดยเฉพาะ

๑. ศรัทธา เกิดความรู้สึกซาบซึ้ง เลื่อมใส เชื่อมั่น มีกำลังใจ ขนลุกขนพอง ตื่นเต้น อัศจรรย์ เห็นตาม คล้อยตาม จนถึงยึดมั่นว่าจะต้องให้เป็นอย่างนั้น

๒. สุขซึ้ง มีความรู้สึกอิ่มใจ เอิบอาบซาบซ่าน ดื่มด่ำ รู้สึกว่าเข้าถึงอะไรบางอย่าง และเป็นสุขอย่างลึกซึ้ง

ความรู้สึก ๒ อย่างนี้ เป็นคุณค่าทางจิตใจ ที่ดีงาม เป็นประโยชน์แก่ชีวิตอย่างสูง เป็นจุดเด่นของความรู้สึกทางศาสนา แต่ก็มีด้านลบที่เป็นโทษด้วย และบ่อยทีเดียวที่โทษร้ายแรงมากอย่างคาดคิดไม่ถึง

ศรัทธาที่แรงกล้า อาจหลงงมงาย และกลายเป็นความยึดมั่นรุนแรง จนถึงกับเขม้นหมายว่าจะต้องให้เป็นอย่างที่ตนเชื่อ อาจถึงกับไปบังคับข่มคนอื่นให้เชื่อตาม หรือเชื่อจนไม่คิดพิจารณา เขาจะบอกให้ทำอะไร ก็ทำได้ทุกอย่าง จะไปรบราฆ่าฟันทำสงครามอย่างไรก็ได้ ดังที่ได้เกิดสงครามศาสนาที่โหดเหี้ยมร้ายแรงกันเรื่อยมาตลอดประวัติศาสตร์ จนถึงปัจจุบัน โดยเฉพาะ

ขึ้นต่อความช่วยเหลือ พึ่งตนเองไม่ได้ และไม่เป็นอิสระ (ขัดหลักพึ่งตนและหลุดพ้นเป็นอิสระ)

๔. ทำให้ปล่อยเวลาเสียไปเปล่า เพราะมัวหมกมุ่นวุ่นวาย หรือเพราะรอคอยผลที่ตนทำเองไม่ได้ เกิดนิสัยย่อหย่อนเฉื่อยชา ตกอยู่ในความประมาท (ขัดหลักอัปปมาทะ)

เพราะฉะนั้นผลที่ได้จึงไม่คุ้มเสีย โดยเฉพาะแก่ชีวิตและสังคมในระยะยาว

ในซีกโลกตะวันตก

ความรู้สึกสุขอย่างลึกซึ้ง ดื่มด่ำเอิบอาบทั่วสรรพางค์ อาจส่งผลไปเสริมศรัทธาให้มั่นยิ่งขึ้น บางทีก็ทำให้หลงผิด เข้าใจว่าตนได้บรรลุผลวิเศษที่เป็นจุดหมายอย่างนั้นๆ เช่น เป็นนิพพาน หรือแล้วแต่อาจารย์หรือผู้สอนจะบอก อาจทำให้หลงเพลิดเพลิน อยากปลีกตัวไม่ยุ่งกับใคร หรือปล่อยทิ้งกิจการงาน หรือลืมปัญหา ใช้เป็นที่หลบทุกข์ และตกอยู่ในความประมาท

ศาสนาในอินเดียยุคพุทธกาล นับได้ว่าไม่มีปัญหาจากความรู้สึกอย่างแรกคือศรัทธา ในแง่ที่จะไปบีบคั้นเบียดเบียน บังคับฆ่าฟันกันหรือก่อการรุนแรง เพราะโน้มเอียงหนักไปทางด้านความรู้สึกอย่างที่สอง คือความสุขดื่มด่ำ ดังพวกโยคีฤาษีดาบสที่ปลีกตนเก็บตัวอยู่ในป่า ดื่มด่ำอยู่ในฌานสมาบัติ และแนวโน้มนี้ดูเหมือนจะตกทอดเรื่อยมาในศาสนาสายอินเดีย ถ้าไม่ศึกษาพระพุทธศาสนาให้ชัดเจน ก็จะแยกไม่ออก และจะพลอยทำให้พระพุทธศาสนาตกลงไปในกระแสนั้นด้วย

*การเกิดขึ้นของพระพุทธศาสนามีจุดเด่นที่ต่าง หรือจะเรียกว่าเติมขึ้นมาจากศาสนาทั้งหลาย คือการก้าวไปสู่**ปัญญา** และถือปัญญาเป็นองค์ธรรมสำคัญที่สุด*

ศรัทธาต้องมีปัญญาประกอบตั้งแต่เริ่มต้น และต้องนำไปสู่ปัญญา จึงจะไม่หลงงมงาย และไม่นำไปสู่ความรุนแรง หรือการฆ่าฟันเบียดเบียนกัน

ความสุขดื่มด่ำลึกซึ้งที่ชวนติดเพลินสยบปัญญา ต้องพลิกกลับให้เป็นฐานแก่การทำจิตให้เหมาะหรือพร้อมแก่การใช้งาน แล้ว

นำจิตนั้นไปใช้งานทางปัญญา เอาปัญญามาปลดปล่อยจิตให้เป็นอิสระ แล้วเป็นอยู่กับชีวิตในโลกที่เป็นจริง ด้วยความรู้ ตื่น เบิกบาน

ถ้าไม่ก้าวถึงปัญญา ก็ยังไม่ถึงพระพุทธศาสนา และคุณค่าด้านจิตที่ว่าดีว่าเลิศ ไม่ว่าจะเป็นศรัทธา สมาธิ หรือความสุข ก็อาจจะกลายเป็นก่อโทษที่รุนแรงเฉพาะหน้า หรือไม่ก็ลึกซึ้งยาวไกล

ความโน้มเอียงของหมู่ชนในวงการศาสนาอีกอย่างหนึ่งคือความตื่นเต้นชอบใจ น้อมไปใน*เรื่องลึกลับ* การได้รู้ได้เห็นสิ่งที่คนอื่นหรือคนทั่วไปเขาไม่ได้สัมผัสหรือไม่เข้าถึง การได้อยู่ในกลุ่มพิเศษที่ได้รับการเลือกสรรที่จะเข้าถึงสิ่งเลิศวิเศษบางอย่าง การได้รับคำสอนในเรื่องเร้นลับ หรือความรู้เรื่องวิเศษ การเป็นศิษย์วงในเป็นต้น

พระพุทธเจ้าทรงรังเกียจสภาพเช่นนี้ ที่มีอยู่เดิมในสังคมศาสนาพราหมณ์ เช่น การผูกขาดการศึกษาว่าคนวรรณะสูงจึงเรียนพระเวทได้ คนวรรณะต่ำอย่างพวกศูทรต้องห้าม (ต่อมาในมนูธรรมศาสตร์ ถึงกับตรากฎลงโทษ เช่นว่า ถ้าคนวรรณะศูทรฟังสาธยายพระเวท ให้เอาตะกั่วหลอมหยอดหู ฯลฯ) พระเวทนั้นจะต้องรักษาไว้ด้วยภาษาพระเวทที่เป็นต้นเดิมของภาษาสันสกฤตตลอดจนหวงวิชา และมีการสอนแบ่งแยกสงวนเฉพาะ เป็นต้น

พระพุทธเจ้าไม่ทรงยอมรับการแบ่งแยกคนว่าสูงต่ำด้วยชาติกำเนิดตามระบบวรรณะ ๔ พระองค์ตรัสสอนว่า คนไม่ใช่สูงหรือทรามเพราะกำเนิด แต่จะสูงหรือทรามก็ด้วยการกระทำของเขาเอง ทรงเปิดรับทุกคนที่พร้อมเข้าบวชเรียนในธรรมวินัย อย่างเสมอภาคกันในระบบไร้วรรณะ โดยถือว่า ใครก็ตามที่ฝึกศึกษา

พัฒนาตนสิ้นกิเลสแล้ว เป็นผู้เลิศสูงสุดกว่าทุกวรรณะ[๑] และให้พระสาวกจาริกไปประกาศธรรมทั่วทุกหนแห่ง

เคยมีพระภิกษุที่ออกบวชจากวรรณะพราหมณ์ เข้ามาทูลเสนอขอให้ยกพุทธพจน์ขึ้นรักษาไว้ด้วยภาษาสันสกฤตแบบพระเวท พระพุทธเจ้ากลับทรงตำหนิ และทรงบัญญัติสิกขาบทห้ามการผูกขาดจำกัดแคบเช่นนั้น และทรงให้เล่าเรียนพุทธพจน์ด้วยภาษาของตน[๒] คำสอนของพระองค์เปิดกว้างแก่ประชาชนทุกคน จึงปรากฏต่อมาว่าพระสงฆ์ไปถึงไหน มีวัดขึ้นที่ใด การศึกษาก็ไปถึงที่นั่น พร้อมด้วยระบบบริษัท ๔ คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ทำให้การเกิดขึ้นของพระพุทธศาสนาเป็นที่มาของการศึกษามวลชน ที่ไม่จำกัดชาติชั้นวรรณะเพศวัย[๓]

เมื่อจะปรินิพพาน พระพุทธเจ้าได้ตรัสแสดงลักษณะคำสอนของพระองค์ไว้อย่างชัดเจนว่า

---

[๑] เช่น *ขุ.สุ.๒๕/๓๐๖/๓๕๒; องฺ.อฏฺฐก.๒๓/๑๐๙/๒๐๕; ที.ปา.๑๑/๗๑/๑๐๗*

[๒] *วินย.๒/๑๘๐/๗๐*

[๓] พระพุทธศาสนาและการศึกษามวลชนเจริญแพร่หลายมากขึ้นตามลำดับ จนกระทั่ง ๒๑๘ ปี หลังพุทธกาล พระเจ้าอโศกมหาราชขึ้นครองชมพูทวีป เมื่อเปลี่ยนมานับถือพระพุทธศาสนาใน พ.ศ. ๒๒๖ แล้ว ได้ทรงเริ่มนโยบายธรรมวิชัยตามแนวทางของพระพุทธศาสนา โปรดให้สร้างวัด ๘๔,๐๐๐ แห่ง ทั่วราชอาณาจักรซึ่งกว้างใหญ่ที่สุดในประวัติศาสตร์อินเดีย และโปรดให้เขียนศิลาจารึกประกาศธรรมไปทุกหนแห่ง มีวัดภิกษุและวัดภิกษุณีให้การศึกษาแก่ประชาชนทั้งหญิงชาย หนังสืออ้างอิงสำคัญบางฉบับถึงกับเขียนไว้ว่า สถิติคนรู้หนังสือของอินเดียขึ้นสูงถึงร้อยละ ๖๐ ต่อมาเมื่อพราหมณ์ยึดอำนาจคืนได้แล้ว ศาสนาฮินดูก็จำกัดการศึกษาตามระบบวรรณะอีก และขมวดระบบวรรณะนั้นให้เข้มงวดยิ่งขึ้นจนตึงจัด กับทั้งเกิดความนิยมให้คนแต่งงานแต่วัยเด็ก การศึกษาเสื่อมโทรมลงจนกระทั่งเมื่อตอนจะเกิดสงครามโลกครั้งที่ ๒ สถิติคนรู้หนังสือของอินเดีย ต่ำกว่าร้อยละ ๑๐ (ดู "Education, History of," *Encyclopaedia Britannica* (1965), VII, 1010)

"ดูกรอานนท์ ธรรมอันเราแสดงแล้ว ไม่มีใน ไม่มีนอก (คือไม่แบ่งแยก ไม่จำกัด และไม่กีดกั้น ไม่มีวงนอก-วงใน เช่น ไม่จำเพาะบุคคล ไม่จำเพาะพวกหรือกลุ่ม)

ดูกรอานนท์ ตถาคตไม่มี*อาจริยมุฏฺฐิ* (กำมือของอาจารย์ คือคำสอนที่ซ่อนเร้น เป็นความลับ หรือสงวนไว้) ในธรรมทั้งหลาย"

(ที.ม.๑๐/๙๓/๑๑๗)

ที่พูดมานี้เป็นตัวอย่างลักษณะคำสอนในพระพุทธศาสนา ทั้งในแง่ที่พระพุทธเจ้าทรงมุ่งให้รู้ความจริงตามธรรมดาของธรรมชาติ เป็นเรื่องเปิดเผยเรียบง่าย[๑] พร้อมทั้งมิติเชิงเสรีในทางสังคม ซึ่งชาวพุทธควรจะระลึกตระหนักไว้ให้ชัดเจนมั่นคง เพื่อไม่ให้ถูกความรู้สึกเชิงศาสนาแบบทั่วไปมายั่วยวนล่อหลอก ให้ดึงพระพุทธศาสนากลับลงไปในกระแสศาสนาแห่งศรัทธาและเพียงความรู้สึกทางจิตใจ

ความเข้าใจนี้จะเป็นประโยชน์ในการพิจารณา เรื่อง "ธรรมกาย" และเรื่อง "อายตนนิพพาน" เป็นต้น ต่อไปด้วย

---

[๑] ที่ว่านี้มิใช่ขัดกับพุทธพจน์ที่ว่า **"อธิคโต โข มยายํ ธมฺโม คมฺภีโร ทุทฺทโส ทุรนุโพโธ"** เป็นต้น ("ธรรมที่เราบรรลุนี้ ลึกซึ้ง เห็นยาก รู้ตามได้ยาก . . . หมู่สัตว์นี้ ละเลิงอยู่ในสิ่งติดพัน . . . จึงเห็นสถานะนี้ได้ยาก กล่าวคือ อิทัปปัจจยตาปฏิจจสมุปบาท . . . แม้ทั้งนิพพาน" — เช่น *วินย.๔/๗/๘*) หมายความว่า

๑) ธรรมหรือความจริงนั้นเป็นสภาวธรรมตามธรรมดาของธรรมชาติ เปิดเผยตัวอยู่ตลอดเวลา ไม่มีสิ่งเร้นลับเฉพาะพิเศษ

๒) แต่มนุษย์มีความยึดติดปิดตาตัวเอง ด้วยความหลงละเลิงอยู่ในเครื่องผูกพัน

๓) ความจริงนั้นรู้แจ้งด้วยปัญญา ซึ่งจะต้องพัฒนาขึ้นมาในจิตที่ฝึกให้พร้อม (การฝึกสมาธิก็เพื่อเป็นฐานให้แก่ปัญญา ไม่ใช่เป็นตัวให้ถึงจุดหมาย)

ธรรมกายเดิมแท้ในพุทธกาล

คำว่า "ธรรมกาย" นั้น มีมาในพระไตรปิฎก รวมทั้งหมดมาเป็นคำโดดๆ ๓ ครั้ง และมาในคำสมาสคือ คำว่า ***"พหุธมฺมกายา"*** ๑ ครั้ง รวมเป็น ๔ ครั้ง

ที่มาเป็นคำโดด ๓ ครั้งนั้น มาในรูป ***"ธมฺมกาโย"*** ๒ ครั้ง ***"ธมฺมกายํ"*** ๑ ครั้ง

แต่ในทั้งหมด ๔ ครั้งนั้น ครั้งที่สำคัญที่สุด คือที่มาในตัวพระสูตรแท้ๆ ซึ่งเป็นข้อความร้อยแก้ว มีครั้งเดียว นอกนั้นมาในคัมภีร์อปทาน (พระไตรปิฎกเล่ม ๓๒-๓๓) เป็นคำร้อยกรองประเภทเล่าประวัติเชิงสรรเสริญคุณของพระพุทธเจ้าและพระปัจเจกพุทธเจ้า

"ธรรมกาย" ที่มาครั้งแรก และครั้งเดียวอย่างเป็นเรื่องเป็นราวในพระสูตรนั้น พระพุทธเจ้าทรงใช้เป็นพระนามเรียกพระองค์เอง และที่เรียกเป็นพระนามอย่างนี้ ก็เกิดจากการที่ทรงเทียบ ระหว่างหลักการของพระพุทธศาสนา กับหลักการของศาสนาพราหมณ์

เรื่องเกิดขึ้นเมื่อครั้งที่พระพุทธเจ้าตรัสกับวาเสฏฐะ และภารัทวาชะ

วาเสฏฐะ และภารัทวาชะเป็นมาณพ คือเป็นพราหมณ์หนุ่ม ได้เลื่อมใสในพระพุทธเจ้าก็เลยมาขอบวช ตอนนั้นยังเป็นสามเณรอยู่ วันหนึ่งพระพุทธเจ้าเสด็จจงกรมอยู่ วาเสฏฐะ และภารัทวาชะเห็นก็เลยเข้ามา แล้วก็สนทนาปราศรัย

พระพุทธเจ้าตรัสถามว่า เธอสองคนมาบวชอย่างนี้ แล้วพราหมณ์ทั้งหลายเขาไม่ต่อว่าเอาหรือ

วาเสฏฐะ และภารัทวาชะก็กราบทูลว่า เขาด่าอย่างรุนแรง เรียกว่าด่าจนถึงที่สุดเลยทีเดียว พระองค์ก็ตรัสถามว่า เขาด่าอย่างไรล่ะ ทั้งสองก็กราบทูลว่า พวกพราหมณ์ด่าว่า แกทั้งสองคนนี่เกิดมาดีแล้วในวรรณะสูงสุด เป็นพราหมณ์ผู้ประเสริฐ เกิดจากโอษฐ์ของพระพรหม เป็นผู้ที่พระพรหมสร้างขึ้น เป็นพรหมนิรมิต เป็นพรหมทายาท แล้วเรื่องอะไรล่ะ มาสละวรรรณะที่ประเสริฐนี่เสีย แล้วไปบวชเป็นสมณะ เป็นคนชั้นต่ำ เกิดจากพระบาทของพระพรหม เขาด่าว่าอย่างนี้

พระพุทธเจ้าก็เลยปรารภเรื่องนี้ แล้วก็ตรัสว่า ที่พราหมณ์ว่าเขาเกิดจากพระพรหม พรหมเนรมิตขึ้น เกิดจากโอษฐ์ของพระพรหมนั้น ใครๆ ก็เห็นกันอยู่ พวกพราหมณ์ที่เกิดกันมานั้น ตอนก่อนจะเกิด นางพราหมณีก็มีท้อง ต่อมาก็คลอด พราหมณ์ก็ออกมาจากครรภ์ของนางพราหมณี ก็เห็นๆ อยู่ แล้วบอกว่าเกิดจากปากพระพรหม

พระองค์ได้ตรัสต่อไปว่า ที่ว่าในวรรณะ ๔ พราหมณ์เป็นวรรณะประเสริฐนั้น ความจริงคนไม่ใช่ประเสริฐที่กำเนิดหรอก จะเป็นวรรณะไหนก็ตาม ไม่ว่าจะเป็นกษัตริย์ เป็นพราหมณ์ เป็นแพศย์ เป็นศูทร ถ้าประพฤติดี ทำกรรมดี ก็เป็นผู้ประเสริฐ แม้แต่เกิดในวรรณะสูง เป็นพราหมณ์เป็นต้น แต่ถ้าทำกรรมชั่ว ก็เป็นคนต่ำช้าเลวทราม ฉะนั้นการที่จะประเสริฐหรือไม่ ไม่ได้อยู่ที่ชาติกำเนิด แต่อยู่ที่การกระทำ แล้วอะไรเป็นตัววัดการกระทำ ก็คือธรรม ธรรมนี่แหละเป็นมาตรฐาน เป็นเกณฑ์วัด ฉะนั้นไม่ใช่พรหมสูงสุด แต่ธรรมสูงสุด นี่คือข้อสรุปของพระพุทธเจ้า

นี้ก็คือการแยกให้เห็นความแตกต่าง ที่เป็นจุดยืนของพระพุทธศาสนากับศาสนาพราหมณ์

ทางฝ่ายศาสนาพราหมณ์ถือว่า ***พรหม*** เป็นเทพยิ่งใหญ่ เป็นผู้ประเสริฐเลิศสูงสุด เป็นผู้สร้างและจัดสรรบันดาลทุกสิ่งทุกอย่าง ทั้งโลกแห่งวัตถุและสังคมมนุษย์

ส่วนในพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าให้ทรงถือ ***ธรรม*** คือ ความจริงที่มีอยู่โดยธรรมชาติ เป็นใหญ่ เป็นมาตรฐาน เป็นเกณฑ์วัดทุกอย่าง

ทางฝ่ายศาสนาพราหมณ์ถือว่า พราหมณ์เป็นผู้ประเสริฐ เป็นวรรณะสูงสุด เกิดจากโอษฐ์พระพรหม เป็นผู้ที่พระพรหมเนรมิตขึ้น เป็นทายาทของพรหม

พระพุทธเจ้าตรัสว่า พราหมณ์หรือคนวรรณะไหนก็ตามไม่ได้สูงประเสริฐโดยชาติกำเนิด แต่สูงประเสริฐด้วยการกระทำความประพฤติของตน ซึ่งจะต้องเอาธรรมเป็นเกณฑ์ตัดสิน ธรรมสูงเลิศประเสริฐสุด แม้แต่พราหมณ์นั้นก็เกิดตามธรรมดา คือเกิดจากครรภ์ของนางพราหมณีเท่านั้นเอง ความประเสริฐของพราหมณ์นั้นอยู่ที่ธรรม ถ้าไม่ประพฤติธรรมก็ต่ำทรามเช่นเดียวกันไม่ว่าวรรณะไหน

เพื่อเทียบกับการที่ศาสนาพราหมณ์สอนว่าพราหมณ์เกิดจากโอษฐ์ของพระพรหม พระพุทธเจ้าก็ตรัสว่าพระภิกษุทั้งหลายก็เกิดจากธรรม คือเกิดจากหลักการแห่งความจริงความถูกต้องดีงาม และธรรมนี้ ก็ออกมาจากพระโอษฐ์ของพระองค์ เหล่าสาวกของพระองค์จึงชื่อว่าเกิดจากโอษฐ์ของพระพุทธเจ้า ในฐานะที่ทรงเป็น *“ธรรมกาย”* คือเป็นแหล่งที่รวมไว้และเป็นที่หลั่งไหลออกมาแห่งธรรมนั้น

ในขณะที่ศาสนาพราหมณ์สอนว่า พราหมณ์เป็นพรหมนิรมิต (ผู้ที่พระพรหมเนรมิตขึ้น) เป็นพรหมทายาท (ทายาทของพรหม) พระพุทธเจ้าตรัสว่า เหล่าสาวกของพระองค์ เป็นธรรมนิรมิต (ผู้ที่ธรรมสร้างขึ้น) เป็นธรรมทายาท (ทายาทของธรรม)

ขอให้ดูข้อความที่มาของ "ธรรมกาย" ในพระไตรปิฎก ที่เทียบคำของฝ่ายพราหมณ์ กับของพระพุทธเจ้า ดังนี้

"พฺราหฺมณา ภนฺเต เอวมาหํสุ: พฺราหฺมโณ ว เสฏฺโฐ วณฺโณ, หีนา อญฺเญ วณฺณา; พฺราหฺมโณ ว สุกฺโก วณฺโณ, กณฺหา อญฺเญ วณฺณา; พฺราหฺมณา ว สุชฺฌนฺติ, โน อพฺราหฺมณา; พฺราหฺมณา พฺรหฺมุโน ปุตฺตา โอรสา มุขโต ชาตา พฺรหฺมชา พฺรหฺมนิมฺมิตา พฺรหฺมทายาทา . . ."

"ธมฺโม หิ วาเสฏฺฐา เสฏฺโฐ ชเนตสฺมึ ทิฏฺเฐ เจว อภิสมฺปรายญฺจ . . . ยสฺส โข ปนสฺส วาเสฏฺฐา ตถาคเต สทฺธา นิวิฏฺฐา มูลชาตา ปติฏฺฐิตา ทฬฺหา อสํหาริยา . . . ตสฺเสตํ กลฺลํ วาจาย ภควโตมฺหิ ปุตฺโต โอรโส มุขโต ชาโต ธมฺมโช ธมฺมนิมฺมิโต ธมฺมทายาโทติ. ตํ กิสฺส เหตุ ตถาคตสฺส เหตํ วาเสฏฺฐา อธิวจนํ ธมฺมกาโย อิติปิ พฺรหฺมกาโย อิติปิ ธมฺมภูโต อิติปิ พฺรหฺมภูโต อิติปิ . . ."

วาเสฏฐะ และภารัทวาชะ กราบทูลว่า "ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พราหมณ์ทั้งหลายกล่าวอย่างนี้ว่า: พราหมณ์เท่านั้นเป็นวรรณะประเสริฐ วรรณะอื่นต่ำทราม พราหมณ์เท่านั้นเป็นวรรณะขาว วรรณะอื่นดำ พราหมณ์เท่านั้นบริสุทธิ์ วรรณะอื่นไม่บริสุทธิ์ พราหมณ์เป็นบุตร เป็นโอรสของพระพรหม เกิดจากโอษฐ์ของพระพรหม พราหมณ์เกิดจากพระพรหม เป็นพรหมนิรมิต (ผู้ที่พระพรหมสร้าง) เป็นพรหมทายาท (ทายาทของพระพรหม) . . ."

> พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า: ดูกรวาเสฏฐะ และภารัทวาชะ . . . ข้อที่พราหมณ์ทั้งหลายกล่าวนั้น วิญญูชนทั้งหลายหายอมรับไม่ เพราะเหตุว่า ในบรรดาวรรณะทั้งสี่นั้น ผู้ใดก็ตามเป็นอรหันต์ หมดสิ้นอาสวะแล้ว . . . ผู้นั้นเรียกว่าเป็นผู้สูงสุดในวรรณะทั้งหมด ทั้งนี้ก็เพราะธรรม หาใช่เพราะอธรรมไม่, ธรรมนี่แหละประเสริฐสุด ในหมู่มนุษย์ ทั้งในปัจจุบันและเบื้องหน้า;
>
> บุคคลผู้ใด มีศรัทธาที่ฝังราก หยั่งลง ประดิษฐาน มั่นคงในตถาคต . . . ใครๆ ไม่อาจพรากไปได้, ควรเรียกบุคคลผู้นั้นว่าเป็นบุตร เป็นโอรส เกิดแต่โอษฐ์ของพระผู้มีพระภาคเจ้า เป็นผู้เกิดจากธรรม เป็นธรรมนิรมิต (ผู้ที่ธรรมสร้าง) เป็นธรรมทายาท (ทายาทแห่งธรรม) ข้อนั้นเพราะเหตุไร? เพราะคำว่า “ธรรมกาย” ก็ดี “พรหมกาย” ก็ดี “ธรรมภูต” ก็ดี “พรหมภูต” ก็ดี เป็นชื่อของตถาคต”
>
> *(ที.ปา. ๑๑/๕๑/๙๑)*

“กาย” แปลว่า กอง ที่รวม ที่ชุมนุมหรือประมวลไว้ เมื่อเป็นที่รวมหรือเป็นที่ชุมนุมประมวลไว้แห่งธรรม ก็จึงเรียกว่า “ธรรมกาย”

เพราะฉะนั้น คำว่า”ธรรมกาย” ก็คือคำที่กล่าวขึ้นมาเพื่อใช้เรียกพระพุทธเจ้า ในฐานะที่ทรงเป็นแหล่งที่รวมและเป็นที่หลั่งไหลออกมาแห่งธรรม คือพระพุทธเจ้าทรงค้นพบธรรมและทรงคิดพิจารณาจัดลำดับระบบคำสอนของพระองค์ แล้วก็ตรัสออกมา เพราะฉะนั้นพระองค์ก็เป็นธรรมกาย ดังที่ท่านอธิบายไว้ว่า

ตถาคโต หิ เตปิฏกํ พุทฺธวจนํ หทเยน จินฺเตตฺวา วาจาย อภินีหริ. เตนสฺส กาโย ธมฺมมยตฺตา ธมฺโมว. อิติ ธมฺโม กาโย อสฺสาติ ธมฺมกาโย.

(ที.อ.๓/๕๐)

แปลว่า: "แท้จริง พระตถาคต ทรงคิดพุทธพจน์ทั้งไตรปิฎก ด้วยพระหทัยแล้ว ทรงนำออกแสดงด้วยพระวาจา ด้วยเหตุนั้น พระกายของพระองค์ ก็เท่ากับเป็นธรรม เพราะแล้วด้วยธรรม ธรรมเป็นพระกายของพระตถาคตโดยนัยดังนี้ ฉะนั้น พระองค์จึงเป็นธรรมกาย"

นี้คือความหมายที่แท้จริงของคำว่าธรรมกาย

บำรุงเลี้ยงบริหารร่างกายไว้ รูปกายก็เจริญงอกงาม หมั่นบำเพ็ญศีลสมาธิปัญญา ธรรมกายก็เติบโตขึ้นมาเอง

คำว่า **"ธรรมกาย"** ในพระไตรปิฎกอีก ๓ แห่งต่อมา ที่ว่ามาในคำร้อยกรองแสดงประวัติเชิงสดุดีนั้น ก็เป็นการใช้เชิงเปรียบเทียบอีกอย่างหนึ่ง ซึ่งเป็นความหมายที่ใช้ได้กับคนอื่นๆ ทั่วไปด้วย โดยใช้คู่หรือใช้เชิงเทียบเคียงกับคำว่า **"รูปกาย"**

คนเรานั้น ตามปกติก็มีความเจริญเติบโตของร่างกาย ที่ภาษาบาลีเรียกว่า"รูปกาย" ซึ่งแปลว่า กอง หรือที่รวม หรือที่ชุมนุมแห่งรูปธรรมต่าง ๆ เช่น ธาตุดิน น้ำ ลม ไฟ หรืออวัยวะต่างๆ เช่น ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง เนื้อ เอ็น กระดูก ตับ ไต หัวใจ ปอด เป็นต้น

คนเรากินอาหารเป็นต้น เวลาผ่านไป ร่างกายหรือรูปกายก็เจริญเติบโตมากขึ้น ในทำนองเดียวกัน เมื่อเราศึกษาปฏิบัติธรรม พัฒนาคุณสมบัติที่ดีงามต่างๆ เช่น ศรัทธา ศีล เมตตา กรุณา สติ สมาธิ ปัญญา เป็นต้น เพิ่มขึ้นๆ ธรรมก็เจริญเพิ่มพูนขึ้น กลายเป็น

กองแห่งธรรมที่ใหญ่ขึ้นๆ คำว่ากองแห่งธรรมหรือชุมนุมแห่งธรรมนี้เรียกว่า “ธรรมกาย”

คนเราเจริญเติบโตขึ้นมาทางรูปกายนั่น ด้านหนึ่งแล้ว แต่อีกด้านหนึ่งเราก็ควรเจริญด้วยคือด้านธรรมกาย เพราะฉะนั้นในความหมายนี้ “ธรรมกาย” ก็เลยเป็นคำคู่กันกับ “รูปกาย”

ธรรมกายที่เจริญขึ้นมาถึงขั้นสูงสุดในขั้นอุดมคติก็คือ ถึงขั้นโลกุตตรธรรม ได้แก่ มรรค ผล นิพพาน เพราะฉะนั้น ในขั้นสูงสุดและในความหมายที่จำเพาะ ท่านจึงใช้คำว่าธรรมกายนี้ ให้หมายถึงชุมนุมแห่งธรรมที่เป็นโลกุตตระ คือ มรรค ผล นิพพาน แต่ก็เป็นคำพูดครอบคลุมรวมๆ กันไปทั้งกลุ่มทั้งหมด ไม่ใช่หมายถึงหลักธรรมข้อหนึ่งข้อใดโดยเฉพาะ

คำว่า ”ธรรมกาย” ที่ใช้ในความหมายนี้ครั้งสำคัญก็คือคราวที่พระมหาปชาบดีโคตมี ซึ่งเป็นพระมารดาเลี้ยงและเป็นพระน้านางของพระพุทธเจ้า ซึ่งได้มาผนวชเป็นภิกษุณีรูปแรกในพระพุทธศาสนา เมื่อชราภาพแล้ว วันหนึ่งได้มาทูลลาพระพุทธเจ้าไปปรินิพพาน

พระนางได้กล่าวเป็นคำร้อยกรอง คือคาถา ตอนหนึ่งว่าพระนางเป็นพระมารดาของพระพุทธเจ้า แต่พระพุทธเจ้าก็เป็นพระบิดาของพระนางด้วยเช่นเดียวกัน ขยายความว่า พระนางได้เลี้ยงดูรูปกายของพระพุทธเจ้าให้เจริญเติบโตขึ้นมา แต่พระพุทธเจ้าก็ได้ช่วยทำให้ธรรมกายของพระนางเจริญเติบโตขึ้นเช่นเดียวกันคือช่วยให้พระนางได้ปฏิบัติธรรม บำเพ็ญไตรสิกขา จนกระทั่งบรรลุมรรค ผล นิพพาน ดังคำกล่าวของท่านเองตอนนี้ว่า

"ข้าแต่พระสุคตเจ้า หม่อมฉันเป็นมารดาของพระองค์ ข้าแต่พระธีระเจ้า พระองค์ก็เป็นบิดาของหม่อมฉัน ข้าแต่องค์พระนาถะ พระองค์ทรงเป็นผู้ประทานความสุขอันเกิดจากพระสัทธรรม ทรงให้กำเนิดแก่หม่อมฉัน

"ข้าแต่พระสุคตเจ้า รูปกายของพระองค์นี้ หม่อมฉันได้เลี้ยงดูให้เติบใหญ่ขึ้นมา แลพระองค์ก็ได้พัฒนาธรรมกายของหม่อมฉันให้เจริญพร้อมด้วย

"หม่อมฉันให้พระองค์ดูดดื่มน้ำนมอันระงับความหิวกระหายให้สงบได้ชั่วคราว แต่พระองค์ได้ให้หม่อมฉันดูดดื่มธรรมกษิรธาร คือน้ำนมแห่งธรรม อันนำให้เกิดสันติแท้ที่ไม่คืนคลาย ข้าแต่พระองค์พระมหามุนี พระองค์มิได้เป็นหนี้หม่อมฉันเลยในภาระผูกพันและการปกปักรักษา

"เล่ากันมาว่า สตรีที่ปรารถนาบุตร ทำการเซ่นสรวง จะได้บุตรสมปรารถนา ถึงกระนั้น สตรีแม้ที่เป็นพระมารดาของมหาราชดังพระเจ้ามันธาตุราช ก็ยังดำดิ่งอยู่ในห้วงมหรรณพ์แห่งภพ แต่ โอ้ ! พระโอรสเจ้า หม่อมฉันผู้มารดานี้ยามที่ยังจมอยู่ในทะเลแห่งภพ อันพระองค์ได้โปรดช่วยให้ข้ามพ้นไปได้แล้วจากภวสาคร

"พระนามว่า พระมเหสีพระพันปีหลวงนั้น สตรีทั้งหลายยังได้กันง่าย แต่นามว่าพระพุทธมารดานี้ แสนยากที่ใครจะได้ ข้าแต่พระมหาวีระเจ้า นามว่าพุทธมารดานั้น หม่อมฉันก็ได้รับแล้ว ปวงปณิธานใดๆ ทั้งน้อยแลใหญ่ หม่อมฉันได้สัมฤทธิ์เต็มเปี่ยมแล้ว ด้วยพระองค์

"(บัดนี้) หม่อมฉันปรารถนาจะละร่างกายนี้ปรินิพพาน ข้าแต่องค์พระวีรนายก ผู้บำบัดทุกข์บำราศสิ้น โปรดทรงอนุญาตเถิด ขอได้โปรดทรงเหยียดออก ซึ่งพระบาทอันดารดาษด้วยลายจักรและธงชัย ทั้งละเอียดอ่อนดังกมลมาลย์ หม่อมฉันจะถวายบังคมพระยุคลบาทนั้น แสดงความรักฉันมารดาต่อบุตร

ข้าแต่องค์พระนายกเจ้า หม่อมฉันได้เห็นพระวรกายที่งามเปล่งปลั่งดั่งกองทอง ปรากฏชัดด้วยดีแล้ว จะขอเดินทางสู่สันติแห่งพระนิพพาน . . ."

(ขุ.อป.๓๓/๑๕๗/๒๘๔)

เมื่อได้อ่านคำกล่าวนี้ด้วยตนเองแล้ว พุทธศาสนิกชนก็คงจะเข้าใจสาระและวัตถุประสงค์ในคำกล่าวนั้นได้ชัดเจน จะสังเกตเห็นว่าคำกล่าวนี้มีคำกวีเชิงเปรียบเทียบ หรืออุปมาอุปไมยมากมาย นอกจากธรรมกายแล้ว ยังมีธรรมเกษียร (น้ำนมแห่งธรรม) ภวอรรณพ และภวสาคร (ทะเลแห่งภพ) เป็นต้น ผู้อ่านน่าจะชื่นชมกับความงดงามของคำประพันธ์ ที่จะโน้มใจไปสู่การเจริญธรรม ดีกว่าจะไปนึกถึงเรื่องอะไรที่ดูลึกลับพิสดาร

พบคำเทียบเคียงและคำประพันธ์ ก็ควรรู้ทัน เพื่อได้ประโยชน์ที่แท้จริง

อย่างในกรณีของพระวักกลิ ที่ติดตามดูพระพุทธเจ้า เพราะหลงใหลในพระรูปโฉมของพระองค์ ครั้งหนึ่งพระองค์ได้ตรัสว่า

"อลํ วกฺกลิ กึ เต อิมินา ปูติกาเยน ทิฏฺเฐน. โย โข วกฺกลิ ธมฺมํ ปสฺสติ, โส มํ ปสฺสติ; โย มํ ปสฺสติ, โส ธมฺมํ ปสฺสติ . . ."

แปลว่า: "ดูก่อนวักกลิ ร่างกายที่เปื่อยเน่าได้นี้ เธอเห็นแล้วจะได้ประโยชน์อะไร ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นเห็นเรา ผู้ใดเห็นเรา ผู้นั้นเห็นธรรม" *(สํ.ข. ๑๗/๒๑๖/๑๔๖)*

คำว่าผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นเห็นเรานี้ ในพระไตรปิฎกเอง พระพุทธเจ้าไม่ได้ทรงใช้คำว่าธรรมกายและรูปกาย แต่อรรถกถาได้อธิบายโดยใช้คำว่ารูปกายกับธรรมกายเข้ามาเทียบ เพื่อให้เข้าใจได้ง่ายยิ่งขึ้น *(ดู สํ.อ.๒/๓๔๒; อุ.อ.๓๓๓; อิติ.อ.๓๓๔; ฯลฯ)*

เมื่อว่าโดยสาระที่แท้จริง การเห็นธรรมนั้นแหละคือการเห็นพระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าไม่ต้องการให้สาวกติดอยู่กับพระรูปกายของพระองค์ แต่ทรงพระประสงค์ให้ทุกคนเห็นธรรม คือเห็นความจริงที่พระองค์ตรัสรู้ ซึ่งจะเป็นการเห็นพระพุทธเจ้าที่แท้ คือเห็นความเป็นพระพุทธเจ้า หรือเห็นความจริงที่ทำให้พระองค์เป็นพระพุทธเจ้า

เมื่อเราเห็นธรรม คือเห็นความจริง ก็คือเห็นสิ่งเดียวกับที่พระพุทธเจ้าเห็น และด้วยการเห็นธรรม ซึ่งเป็นสิ่งเดียวกับที่พระองค์เห็น เราก็เป็นพุทธะอย่างที่พระองค์เป็น

เมื่อเอาคำว่าธรรมกายและรูปกายเข้ามาอธิบายแบบเทียบกันก็ทำให้รู้สึกเป็นจริงเป็นจังยิ่งขึ้น คำว่าเห็นธรรมกายก็คือ เห็นตัวธรรมนั่นเอง

คำว่า "ธรรมกาย" ที่มาอีก ๒ ครั้ง ในพระไตรปิฎก ก็ใช้ในความหมายอย่างนี้ แต่ไม่ได้ระบุคำว่า "รูปกาย" เข้าคู่ไว้ด้วย ครั้งแรกเป็นคำพรรณนาพระคุณของพระปัจเจกพุทธเจ้าทั้งหลายว่าเป็น "พหุธมฺมกายา" คือทรงเหมือนกับเป็นพระวรกายที่ทรงไว้

ซึ่งธรรมมากมายเป็นอเนก ขอยกข้อความตอนที่กล่าวถึงนั้นมาให้ดูดังนี้

"เหล่าท่านผู้เป็นปราชญ์ ที่เจริญสุญญตวิโมกข์ อัปปณิหิตวิโมกข์ และอนิมิตตวิโมกข์[๑] สำเร็จแล้ว หากมิเข้าสู่ความเป็นสาวก ก็เป็นพระสยัมภูปัจเจกพุทธเจ้า

"พระปัจเจกพุทธเจ้าเหล่านั้น เป็นผู้มีธรรมยิ่งใหญ่ เป็นกายที่รวมแห่งธรรมมากมาย (พหุธรรมกาย) ทรงอำนาจเป็นใหญ่เหนือจิต ข้ามห้วงทุกข์ทั้งปวงแล้ว มีใจโสมนัส มองเห็นปรมัตถ์ เปรียบดังราชสีห์ อยู่เดียวไปเดียวดังนอแรด มีอินทรีย์สงบ มีใจสงบ มั่นแน่ว เที่ยวจาริกมุ่งไปด้วยใจการุณย์ต่อหมู่ชนถิ่นห่างไกลชายแดนทั้งหลาย เป็นดังดวงประทีปที่สาดส่องแสงสว่าง ทั้งโลกนี้และโลกหน้า บำเพ็ญประโยชน์ต่อเนื่องตลอดเวลา กิเลสที่จะกางกั้นไว้ก็ละได้หมดสิ้นแล้ว เป็นจอมชน เป็นประทีปส่องโลก เหมือนแท่งทองคำจรัสแสง

---

[๑] บางท่านเห็นคำพรรณนาพระคุณตอนนี้ มีข้อความว่า "เจริญสุญญตวิโมกข์ อนิมิตตวิโมกข์ และอัปปณิหิตวิโมกข์ สำเร็จแล้ว หากมิเข้าสู่ความเป็นสาวก ก็เป็นพระสยัมภูปัจเจกพุทธเจ้า" ดังนี้แล้ว ก็ตีความเตลิดออกไป แท้จริงที่ท่านกล่าวถึงการเจริญสุญญตวิโมกข์ อนิมิตตวิโมกข์ และอัปปณิหิตวิโมกข์นั้น ก็คือวิธีหนึ่งในการพูดถึงกระบวนการปฏิบัติเพื่อให้บรรลุอรหัตตผล ซึ่งเป็นกระบวนการปฏิบัติโดยทั่วไป คือในการเจริญวิปัสสนาโดยพิจารณาไตรลักษณ์นั้น ถ้าการพิจารณาอนัตตลักษณะเป็นตัวเด่นที่ทำให้หลุดพ้น การหลุดพ้นของท่านผู้ปฏิบัตินั้นก็เรียกว่า ***สุญญตวิโมกข์*** ถ้าการพิจารณาทุกขลักษณะเป็นตัวเด่นที่ทำให้หลุดพ้น ก็เรียกว่า***อัปปณิหิตวิโมกข์*** ถ้าการพิจารณาอนิจจลักษณะเป็นตัวเด่นที่ทำให้หลุดพ้น ก็เรียกว่า***อนิมิตตวิโมกข์*** การหลุดพ้นหรือบรรลุอรหัตตผลนี้ จะบรรยายด้วยวิธีพูดอย่างอื่นก็ได้ และท่านที่หลุดพ้นแล้วอย่างนั้น ถ้าบรรลุอรหัตตผลโดยมิได้เป็นสาวกของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ก็จัดเป็นพระปัจเจกพุทธเจ้า สาระสำคัญมีเท่านี้

เป็นทักขิไณยบุคคลอย่างดีให้แก่โลกได้โดยมิต้องสงสัย
เป็นผู้เอิบอิ่มทุกเวลา . . ." *(ขุ.อป.๓๒/๒/๒๐)*

อีกครั้งหนึ่งเป็นคำร้อยกรองแสดงประวัติของพระเถระชื่ออัตถสันทัสสกะ เล่าถึงการที่ท่านเมื่อครั้งเป็นพราหมณ์ชื่อนารทะได้เคยเฝ้าพระพุทธเจ้าพระนามว่าปทุมุตตระ ในอดีต และตอนหนึ่งมีคำสรรเสริญพระคุณของพระพุทธเจ้าพระองค์นั้น โดยมีคำว่า "ธรรมกาย" อยู่ด้วย ดังจะยกมาให้ดู ดังนี้

"เรานั่งในโรงอันกว้างใหญ่ ได้เห็นพระปทุมุตตรพุทธเจ้าองค์ขีณาสพ ผู้เป็นโลกนายก ทรงเพียบพร้อมด้วยพลธรรม ประทับอยู่นำหน้าหมู่ภิกษุสงฆ์จำนวนแสน ที่ทรงวิชชา ๓ และอภิญญา ๖ ซึ่งแวดล้อมองค์พระสัมพุทธ ใครเห็นแล้วจะไม่เลื่อมใส พระสัมพุทธเจ้านั้น ไม่มีใครเทียบเทียมในพระญาณได้ ตลอดถึงเทวโลก ใครเห็นพระองค์ผู้ทรงอนันตญาณแล้วจะไม่เลื่อมใส พระองค์ผู้ทรงสาดส่องธรรมกาย ทั้งพระองค์เป็นแหล่งรวมแห่งประดารัตนะ[๑] ที่คนทั้งหลายไม่อาจทำให้กระจัดพลัดพราย ใครเล่าเห็นแล้วจะไม่เลื่อมใส . . ."

(ขุ.อป.๓๒/๑๓๙/๒๔๒)

ได้ยกข้อความในพระไตรปิฎกที่มีคำว่า "ธรรมกาย" มาให้ดูครบหมดทุกแห่งแล้ว สามแห่งท้ายล้วนมาในคำประพันธ์เชิงประวัติแห่งคัมภีร์อปทาน ที่เป็นคำพรรณนาพระคุณ

---

[๑] คำบาลีว่า **"รตนากรํ"** บ่อเกิดหรือแหล่งรวมแห่งรัตนะทั้งหลาย คือแหล่งแห่งคุณสมบัติหรือความดีงามมากมาย แต่ ***เอกสารของวัดพระธรรมกาย*** แปลว่า "เป็นบ่อเกิดแห่งพระรัตนตรัย" ซึ่งเป็นการแปลที่เหมือนจงใจให้คลาดเคลื่อน เพื่อให้ไปสนองวัตถุประสงค์บางอย่างของตน

คำสรรเสริญพระคุณอย่างนี้มีมากมายนานัปการ และท่านกล่าวไว้ในแง่ต่างๆ ด้วยถ้อยคำพรรณนาที่หลากหลาย โดยเฉพาะคำอุปมาอุปไมย สมกับเป็นคัมภีร์เชิงสดุดีพระคุณ

ท่ามกลางคำสรรเสริญมากมายหลายเรื่อง (ยาวทั้งหมดเกือบพันหน้า)นั้น การที่มีคำว่า "ธรรมกาย" ปรากฏขึ้นบ้างบางครั้ง จึงไม่ใช่เรื่องแปลกอะไร ถ้าได้อ่านคัมภีร์อปทาน ๒ เล่มนี้ตลอดหรือผ่านไปทั่วๆ ก็จะเข้าใจลักษณะของคัมภีร์ และไม่มองคำว่า "ธรรมกาย" เกินเลยออกนอกความหมายที่ท่านต้องการ

จะมองดูรูปกาย ก็อาศัยเพียงตาเนื้อ แต่ต้องมีตาปัญญา จึงจะมองเห็นธรรมกาย

ในคัมภีร์รุ่นรองลงมา ตั้งแต่อรรถกถา มีการใช้คำว่า "ธรรมกาย" บ่อยขึ้น เพราะมีการพรรณนาพระคุณของพระพุทธเจ้าบ่อยขึ้น และจำนวนคัมภีร์ก็มากด้วย แต่ความหมายก็ชัด คือ มักใช้คู่เคียงกับคำว่า "รูปกาย" ยกตัวอย่างสักแห่งหนึ่ง

> **โยปิ โส ภควา อสีติอนุพฺยญฺชนปฏิมณฺฑิตทฺวตฺตึสมหาปุริส-ลกฺขณวิจิตฺตรูปกาโย สพฺพาการปริสุทฺธสีลกฺขนฺธาทิคุณรตนสมิทฺธธมฺมกาโย**
>
> *(วิสุทฺธิ.๒/๗)*
>
> *แปลว่า:* "พระผู้มีพระภาคเจ้านั้น แม้พระองค์ใด ทรงมีพระ***รูปกาย***อันวิจิตรด้วยมหาบุรุษลักษณะ ๓๒ ประการ อันประดับด้วยอนุพยัญชนะ ๘๐ ทรงมีพระ***ธรรมกาย***อันสำเร็จด้วยรัตนะ คือพระคุณ เช่น ศีลขันธ์ (กองศีล) อันบริสุทธิ์โดยอาการทั้งปวง"

ยกตัวอย่างอีกแห่ง แต่เพราะข้อความยาวมาก ขอคัดมาแสดงเพียงบางส่วน

ปาสาทิกนฺติ พตฺตึสมหาปุริสลกฺขณ . . . รูปกาย . . . ปสาทนียนฺติ ทสพลจตุเวสารชฺชฉอสาธารณญาณอฏฺฐารสอาเวณิกพุทฺธธมฺมปฺปภุติอปริมาณคุณคณสมนฺนาคตาย ธมฺมกายสมฺปตฺติยา . . . ปสาทารหํ วา.

(อุ.อ.๙๐)

แปลว่า: “(พระผู้มีพระภาคเจ้า) ‘ผู้น่าเลื่อมใส’ หมายความว่า ทรงนำมาซึ่งความเลื่อมใสทั่วทุกด้าน แก่ชนผู้ขวนขวายในการเห็นพระ***รูปกาย*** เพราะความสมบูรณ์ ด้วยความงามแห่งพระสรีระของพระองค์ อันประดับด้วยมหาบุรุษลักษณะ ๓๒ อนุพยัญชนะ ๘๐ พระรัศมีเปล่งออก ๑ วา โดยรอบ และพระเกตุมาลา น่าเลื่อมใสทั่วทุกส่วน

‘ผู้เป็นที่ตั้งแห่งความเลื่อมใส’ หมายความว่า เป็นที่ตั้งแห่งความเลื่อมใส เหมาะที่จะพึงเลื่อมใส หรือควรแก่ความเลื่อมใสของคนผู้มีปัญญาอันสม เพราะความสมบูรณ์ด้วยพระ***ธรรมกาย*** อันประกอบด้วยมวลแห่งพระคุณอันประมาณมิได้ เริ่มแต่พระทศพลญาณ เวสารัชชญาณ ๔ อสาธารณญาณ ๖ และพุทธธรรมที่เป็นพระคุณสมบัติเฉพาะ ๑๘ ประการ”

จากตัวอย่างเล็กน้อยนี้ ก็พอจะให้มองเห็นความหมายของคำว่า “ธรรมกาย” พร้อมทั้งความมุ่งหมายในการกล่าวคำนี้ในคัมภีร์ว่ามุ่งใช้ในการพรรณนาพระคุณสมบัติต่างๆ ของพระพุทธเจ้าเป็นส่วนมาก แต่ก็เป็นพระคุณที่เราควรจะอนุวัตรตามกำลัง เพื่อให้ธรรมกาย คือ กองแห่งธรรมหรือคุณสมบัติในตัวเราเจริญงอกงาม

ขึ้นด้วย โดยบำเพ็ญคุณสมบัติและข้อปฏิบัตินั้นๆ ขึ้นมา แต่ไม่ใช่มาปฏิบัติการอะไรอย่างหนึ่ง เป็นการเฉพาะ ที่เรียกว่าเข้าถึงธรรมกาย

ขอประมวลไว้เป็นความรู้ประกอบว่า คำว่า "ธรรมกาย" นี้ มีมาในคัมภีร์ต่างๆ ที่เป็นภาษาบาลี เท่าที่รวบรวมไว้ตอนนี้

ก. โดยรูปศัพท์ ๔๓ รูป แยกเป็น

๑) มาในรูปโดดๆ เฉพาะ ธมฺมกาย-ที่แจกวิภัตติต่างๆ	๑๔ รูปศัพท์
๒) มาในคำสมาส มีคำอื่นต่อท้าย	๑๓ รูปศัพท์
๓) มาในคำสมาส มีคำอื่นนำหน้า	๑๖ รูปศัพท์

ข. โดยหลักฐานที่มา ๑๒๕ แห่ง แยกเป็น

๑) มาในพระไตรปิฎก (รูปโดด ๓+รูปสมาส ๑)	๔ แห่ง
๒) มาในปกรณ์พิเศษ (มิลินทปัญหา ๑+เปฏโกปเทส ๑+วิสุทธิมัคค์ ๒)	๔ "
๓) มาในอรรถกถา	๔๓ "
๔) มาในฎีกาและอนุฎีกา	๖๘ "
๕) มาในคัมภีร์รุ่นหลังนอกนี้	๖ "

(ส่วนเอกสาร และหลักฐานนอกภาษาบาลี ไม่ต้องนำมากล่าว)

ถ้าเทียบกับข้อธรรมสำคัญอย่าง ศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ ฯลฯ ก็นับว่า "ธรรมกาย" มาไม่มากครั้ง แต่ถ้ามองในแง่ว่าเป็นคำที่ใช้ในความหมายพิเศษ ไม่ใช่ตัวหลักธรรม หลักฐานที่มาเพียงเท่านี้ก็ไม่น้อย และเกินพอที่จะให้เห็นความหมายได้ชัดเจน จึงมองไม่เห็นเหตุผลที่จะกล่าวว่าตกหล่นไป (ถึงจะตกหล่น ก็ไม่เป็นเหตุให้เสียความหมาย หรือกระทบอะไรต่อหลักการแม้แต่น้อย)

เป็นอันว่า "ธรรมกาย" นี้เป็นคำพูดรวมๆ หมายถึงธรรมหลายๆ อย่าง ทั้งชุดทั้งหมวด (สมกับคำว่า "กาย" ที่แปลว่ากอง หรือที่รวม

หรือชุมนุม) โดยเฉพาะโลกุตตรธรรมทั้งหมด คือมรรค ผล นิพพาน ทั้ง ๙

คำว่า "ธรรมกาย" มีความหมายอย่างที่กล่าวมานี้ คือ เดิมนั้นไม่ได้เป็นคำสำคัญในพระพุทธศาสนา แต่เป็นการกล่าวขึ้นในสถานการณ์บางอย่าง โดยเฉพาะใช้ในเชิงเปรียบเทียบ และข้อสำคัญก็คือไม่ใช่เป็นหลักธรรมอันใดอันหนึ่งโดยเฉพาะ แต่เป็นการกล่าวรวมๆ เช่นอย่าง โลกุตตรธรรม ก็หมายถึงโลกุตตรธรรมที่พูดแบบคลุม ๆ รวมๆ ทั้งหมดทั้งชุด

อนึ่ง การเห็นธรรมกายที่ว่านี้ ท่านก็อธิบายว่าได้แก่การเห็นอริยสัจจ์ ๔ นั่นเอง และท่านก็บอกไว้ด้วยว่า การเห็นธรรมกายคือเห็นอริยสัจจ์ ๔ นี้ ต้องเห็นด้วยปัญญาจักษุ คือด้วยตาปัญญา *เราเห็นรูปกายด้วยตาเนื้อ แต่จะเห็นธรรมกายด้วยตาปัญญา* (ไม่ใช่เห็นด้วยสมาธิ ถ้าเห็นด้วยสมาธิก็จะเป็นการเห็นนิมิตอะไรอย่างใดอย่างหนึ่ง)

สมาธินั้นเราใช้เพียงเป็นตัวช่วยทำให้จิตพร้อมที่จะทำงานในทางปัญญา ซึ่งจะทำให้มองเห็นธรรมกายด้วยปัญญานั่นอีกทีหนึ่ง ด้วยเหตุนี้จึงไม่มีคำว่าวิชชาธรรมกาย เพราะธรรมกายเป็นเพียงถ้อยคำเชิงอุปมาอย่างที่กล่าวมาแล้ว ใช้เฉพาะในบางกรณีและใช้เชิงเปรียบเทียบ อีกทั้งเป็นคำกล่าวคลุมๆ รวมๆ

ในหลักการสำคัญของพระพุทธศาสนานั้น คำว่า "วิชชา" ท่านมีหลักวางไว้แล้ว ในคำวิชชา ๓ ซึ่งหมายถึง บุพเพ-นิวาสานุสติญาณ จุตูปปาตญาณ และอาสวักขยญาณ หรือวิชชา ๘ ประการ ที่ขยายออกไปอีก ซึ่งก็ไม่มีคำว่าวิชชาธรรมกายนี้

หมายความว่า คำว่า"วิชชา"ของท่านมีอยู่แล้ว และวิชชาเหล่านี้ก็ยังปรากฏในคำสอนอยู่ครบถ้วน และเป็นตัวหลักที่แท้ของการที่จะให้บรรลุธรรมขั้นสูงในพระพุทธศาสนา ตลอดจนบรรลุนิพพาน ไม่มีวิชชาอะไรที่หายไป จึงไม่ต้องมีวิชชาอะไรมาเพิ่มเติมอีก

จะต้องย้ำว่า "ธรรมกาย" เป็นคำพูดรวมๆ หมายถึงองค์ธรรมหลายอย่าง ประมวลเข้าด้วยกัน โดยเฉพาะมรรค ผล นิพพาน

หลักธรรมสำคัญๆ เหล่านั้น มีวิธีปฏิบัติเพื่อบรรลุหรือเข้าถึงชัดเจนจำเพาะอยู่แล้ว จึงไม่ต้องมีวิธีปฏิบัติเพื่อเข้าถึงธรรมกายซ้อนขึ้นมาอีก

"ธรรมกาย" ตามวิชชา ที่ท่านว่าเพิ่งค้นพบใหม่

"ธรรมกาย" ตามแบบของสำนักพระธรรมกายนั้น ไม่มีมาในพระพุทธศาสนาดั้งเดิม แต่เป็นคำสอนและแนวปฏิบัติตามหลักที่เรียกว่า "วิชชาธรรมกาย" ซึ่งทางสำนักกล่าวว่า อาจารย์ใหญ่ของสำนักได้ค้นพบ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๐ หลังจากที่สูญหายไปหลังจากพุทธปรินิพพานได้ ๕๐๐ ปี

ตามหลัก ***วิชชาธรรมกาย*** นั้น "ธรรมกาย คือกายในกายที่สุดละเอียด พ้นจากกายในกายโลกียะ"

ตามหลักปฏิบัติที่เรียกว่า "วิธีทำให้เห็นธรรมกาย" นั้น เริ่มต้นผู้ปฏิบัติ

> ". . . นึกกำหนดนิมิตเป็นดวงแก้วกลมใส ขนาดเท่าแก้วตาดำ ใสสนิท . . . นึกเหมือนดวงแก้วนั้นมานิ่งสนิทอยู่

ณ ศูนย์กลางกายฐานที่ ๗[๑] นึกไปภาวนาไปอย่างนุ่มนวล เป็นพุทธานุสติว่า "สัมมาอะระหัง" หรือค่อยๆ น้อมนึกดวงแก้วกลมใสให้ค่อยๆ เคลื่อนเข้าสู่ศูนย์กลางกาย . . . และเมื่อนิมิตมาหยุดสนิท ณ ศูนย์กลางกาย ให้วางสติลงไปยังจุดศูนย์กลางของดวงนิมิต . . ."

". . . ใจหยุดนิ่งอยู่กลางดวงนั่นแหละ . . . พอนิ่งแล้วก็เข้ากลางของกลาง กลางของกลาง กลางของกลาง นิ่งหนักเข้า นึกว่ากลางของกลางหนักเข้าประเดี๋ยวเดียวแหละดวงนั้นขยายโตออกไป ออกไป ออกไป . . . เป็นดวงใสเท่าดวงจันทร์ดวงอาทิตย์ . . ."

"ทำใจให้หยุดนิ่งอยู่ในกลางศูนย์กำเนิดของกายมนุษย์ ศูนย์นี้เป็นที่ไปเกิดมาเกิดของสัตว์ อยู่ตรงศูนย์กลางกายพอดี . . . เมื่อทำใจให้หยุดนิ่งอยู่ตรงนั้นได้ถูกส่วนแล้ว จะเห็น*ดวงปฐมมรรค (ผุดซ้อนขึ้นมาจากกึ่งกลางดวงนิมิต)* ซึ่งเรียกว่า ธรรมานุปัสสนาสติปัฏฐาน เพราะเป็น*ดวงธรรม* ที่ทำให้บังเกิดเป็นกายขึ้น, ขนาดของดวงที่ปรากฏนั้น อย่างเล็กที่สุดก็เท่ากับดวงดาว อย่างโตที่สุดขนาดเท่าพระอาทิตย์หรือพระจันทร์, สัณฐานกลมรอบตัวใสบริสุทธิ์ยิ่งนัก, เมื่อเห็นชัดเจนดีแล้ว ก็ทำใจให้นิ่งลงไปกลางดวงใสนั้น พอถูกส่วนเข้าก็จะเห็นกายทิพย์ ปรากฏขึ้นจากกลางว่างของดวงใสที่เห็นแล้วนั้น, ต่อไปทำใจให้หยุดนิ่งอยู่ในศูนย์กำเนิดของกายทิพย์ พอถูกส่วนดีแล้วจะเกิดดวงธรรม (คือดวงกลมใสนั่นเอง) ดวงนี้คือ *ดวงทุติยมรรค* เมื่อดวงนี้ขยายส่วนโตและ

---

[๑] ฐานที่กำหนดอารมณ์ ๗ ตามลำดับ คือ ๑. ช่องจมูก ๒. เพลาตา ๓. กึ่งกลางศีรษะ ๔. เพดานปาก ๕. ช่องคอเหนือลูกกระเดือก ๖. สะดือ **๗.** เหนือสะดือ ๒ นิ้ว (ตรงฐานที่ ๗ มีศูนย์ ๕ คือ ศูนย์ธาตุดิน -อยู่ขวา, ศูนย์ธาตุน้ำ -อยู่หน้า, ศูนย์ธาตุลม -อยู่ซ้าย, ศูนย์ธาตุไฟ -อยู่หลัง, ศูนย์ธาตุอากาศ -อยู่กลาง วิญญาณธาตุและปฐมมรรคอยู่ตรงกลางนี้)

เห็นชัดเจนดีแล้ว ก็ทำใจให้นิ่งลงไปกลางดวงใสนั้น พอถูกส่วนเข้าก็จะเห็นกายรูปพรหมปรากฏขึ้นกลางเหตุว่างของดวงทุติยมรรคนั้น . . .”

นับจากกายเนื้อของมนุษย์ ซึ่งจัดว่าเป็นกายหยาบที่สุดของมนุษย์ ผู้ปฏิบัติเห็นกายในกายที่ซ้อนกันอยู่เป็นชั้นๆ กายซ้อนกายๆ เข้าไปข้างในจนสุดละเอียด รวมทั้งสิ้น ๑๘ กาย (ณ ศูนย์กลางกายมนุษย์ สะดือทะลุหลัง ขวาทะลุซ้าย ด้ายกลุ่มขึงเส้นตึง ตรงกลางมาจดกัน เรียกอย่างรู้กันว่า “กลางกั๊ก”) ให้ปฏิบัติไปตามลำดับ ดังนี้

ก) *ขั้นสมถะ* - กายโลกียะ = กายมนุษย์ = อัตตาสมมุติ

๑. ใจหยุดนิ่งอยู่กลางดวงธรรม ที่ทำให้เป็น***กายมนุษย์*** (หยาบ) ใสบริสุทธิ์อย่างกระจกคันฉ่องส่องเงาหน้า เท่าฟองไข่แดงของไก่
๒. ใจหยุดนิ่งอยู่ที่ศูนย์กลางดวงธรรม ที่ทำให้เป็นกายมนุษย์(หยาบ) ถูกส่วนเข้า ก็เข้าถึง/เห็น***กายมนุษย์ละเอียด*** ๒ เท่าฟองไข่แดงของไก่
๓. ใจหยุดนิ่งอยู่กลางดวงธรรม ที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ละเอียด ถูกส่วนเข้า ก็เข้าถึง/เห็น***กายทิพย์*** (หยาบ) ๓ เท่าฟองไข่แดงของไก่
๔. ใจหยุดนิ่งอยู่กลางดวงธรรม ที่ทำให้เป็นกายทิพย์ ถูกส่วนเข้า ก็เข้าถึง/เห็น***กายทิพย์ละเอียด*** ๔ เท่าฟองไข่แดงของไก่
๕. ใจหยุดนิ่งอยู่กลางดวงธรรม ที่ทำให้เป็นกายทิพย์ละเอียด ถูกส่วนเข้า ก็เข้าถึง/เห็น***กายรูปพรหม*** (หยาบ) ๕ เท่าฟองไข่แดงของไก่
๖. ใจหยุดนิ่งอยู่กลางดวงธรรม ที่ทำให้เป็นกายรูปพรหม(หยาบ) ถูกส่วนเข้า ก็เข้าถึง/เห็น***กายรูปพรหมละเอียด*** ๖ เท่าฟองไข่แดงของไก่
๗. ใจหยุดนิ่งอยู่กลางดวงธรรม ที่ทำให้เป็นกายรูปพรหมละเอียด ถูกส่วนเข้า ก็เข้าถึง/เห็น***กายอรูปพรหม*** (หยาบ) ๗ เท่าฟองไข่แดงของไก่

๘. ใจหยุดนิ่งอยู่กลางดวงธรรม ที่ทำให้เป็นกายอรูปพรหม(หยาบ) ถูกส่วนเข้า ก็เข้าถึง/เห็น***กายอรูปพรหมละเอียด*** ๘ เท่าฟองไข่แดงของไก่

ข) ***ขั้นวิปัสสนา*** - กายโลกุตตระ = กายธรรม = <u>ธรรมกาย</u> = อัตตาแท้

๙. ใจหยุดนิ่งอยู่กลางดวงธรรม ที่ทำให้เป็นกายอรูปพรหมละเอียด ถูกส่วนเข้า ก็เข้าถึง/เห็น***กายธรรม***[โคตรภู](หยาบ) เป็นรูปพระปฏิมากรเกตุดอกบัวตูม หน้าตักหย่อนกว่า ๕ วา สูง ๕ วา

๑๐. ใจหยุดนิ่งอยู่กลางดวงธรรม ที่ทำให้เป็นธรรมกาย (หยาบ) ถูกส่วนเข้า ก็เข้าถึง/เห็น***กายธรรมละเอียด*** เป็นรูปพระปฏิมากรเกตุดอกบัวตูม หน้าตัก ๕ วา สูง ๕ วา

๑๑. ใจหยุดนิ่งอยู่กลางดวงธรรม ที่ทำให้เป็นธรรมกายละเอียด ถูกส่วนเข้า ก็เข้าถึง/เห็น***กายพระโสดา*** เป็นรูปพระปฏิมากรเกตุดอกบัวตูม หน้าตัก ๕ วา สูง ๕ วา ใสหนักขึ้นไป

๑๒. ใจหยุดนิ่งอยู่กลางดวงธรรม ที่ทำให้เป็นกายพระโสดา ถูกส่วนเข้า ก็เข้าถึง/เห็น***กายพระโสดาละเอียด*** เป็นรูปพระปฏิมากรเกตุดอกบัวตูม หน้าตัก ๑๐ วา สูง ๑๐ วา

๑๓. ใจหยุดนิ่งอยู่กลางดวงธรรม ที่ทำให้เป็นกายพระโสดาละเอียด ถูกส่วนเข้า ก็เข้าถึง/เห็น***กายพระสกทาคา*** เป็นรูปพระปฏิมากรเกตุดอกบัวตูม หน้าตัก ๑๐ วา สูง ๑๐ วา

๑๔. ใจหยุดนิ่งอยู่กลางดวงธรรม ที่ทำให้เป็นกายพระสกทาคา ถูกส่วนเข้า ก็เข้าถึง/เห็น***กายพระสกทาคาละเอียด*** เป็นรูปพระปฏิมากรเกตุดอกบัวตูม หน้าตัก ๑๕ วา สูง ๑๕ วา

๑๕. ใจหยุดนิ่งอยู่กลางดวงธรรม ที่ทำให้เป็นกายพระสกทาคาละเอียด ถูกส่วนเข้า ก็เข้าถึง/เห็น***กายพระอนาคา*** เป็นรูปพระปฏิมากรเกตุดอกบัวตูม หน้าตัก ๑๕ วา สูง ๑๕ วา

๑๖. ใจหยุดนิ่งอยู่กลางดวงธรรม ที่ทำให้เป็นกายพระอนาคาละเอียด ถูกส่วนเข้า ก็เข้าถึง/เห็น***กายพระอนาคาละเอียด*** เป็นรูปพระปฏิมากรเกตุดอกบัวตูม หน้าตัก ๒๐ วา สูง ๒๐ วา

๑๗. ใจหยุดนิ่งอยู่กลางดวงธรรม ที่ทำให้เป็นกายพระอนาคาละเอียด ถูกส่วนเข้า ก็เข้าถึง/เห็น***กายพระอรหัต*** เป็นรูปพระปฏิมากรเกตุดอกบัวตูม หน้าตัก ๒๐ วา สูง ๒๐ วา

๑๘. ใจหยุดนิ่งอยู่กลางดวงธรรม ที่ทำให้เป็นกายพระอรหัต ถูกส่วนเข้า ก็เข้าถึง/เห็น***กายพระอรหัตละเอียด*** เป็นรูปพระปฏิมากรเกตุดอกบัวตูมหน้าตัก ๓๐ วา สูง ๓๐ วา

"ใจก็หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นธรรมกายอรหัตละเอียดนี้ เสร็จกิจในพระพุทธศาสนาพระสมณโคดมแค่นี้"

"ส่วน 'พระนิพพาน' นั้น คือกายธรรมที่ได้บรรลุอรหัตผลแล้ว"

"พระนิพพานนี้ประทับอยู่ในอายตนะนิพพาน"

"อายตนนิพพานก็มีหน้าที่ดึงดูดพระพุทธเจ้า พระอรหันต์เข้าไปสู่อายตนะของตน สถานอันเป็นที่ประทับของพระพุทธเจ้าเรียกว่า **'อายตนนิพพาน'** ส่วนพระพุทธเจ้าที่ประทับอยู่ในอายตนนิพพานนั้น เราเรียกว่า **'พระนิพพาน'**"

"อายตนนิพพาน คือที่ประทับของพระนิพพาน *(ธรรมกายที่บรรลุพระอรหัตผลแล้ว)* ที่เข้าอนุปาทิเสสนิพพานแล้ว . . ."[๑]

"ในอายตนนิพพานนั้นมีแต่พระนิพพาน ซึ่งทรงประทับเข้านิโรธสงบตลอดกันหมด ไม่มีการไปมาหาสู่กันดังเช่นสัตว์โลกทั้งหลาย ที่เห็นกันอยู่ในภพสามนี้"

---

[๑] จากเอกสารต่างๆ ของสำนักพระธรรมกายหลายเล่ม เช่น *หลักการเจริญภาวนาสมถวิปัสสนากรรมฐาน,* วัดพระธรรมกาย จ.ปทุมธานี, พ.ศ. ๒๕๔๐

ที่ยกมาให้ดูทั้งหมดในตอนนี้นี่แหละ คือ **ธรรมกาย ตามแบบของสำนักพระธรรมกาย** ซึ่งเห็นได้ชัดเจน และจะต้องยอมรับกันตามจริง ว่าเป็นธรรมกายแบบใหม่ ไม่มีมาในพระพุทธศาสนา อันจะต้องแยกออกไว้ต่างหาก ไม่ให้สับสนปะปนกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนา

(ถ้าจัดเข้าในพระพุทธศาสนา ท่านผู้รู้ทั้งหลายก็จะจัดเป็นนิมิต คือภาพที่จิตปรุงแต่งขึ้น ระหว่างที่กำลังเจริญสมาธิบางระดับ)

แม้คำว่า "นิพพาน" และ "อายตนนิพพาน" ที่กล่าวถึงในตอนนี้ก็เป็นของใหม่ ตามแบบเฉพาะของสำนักพระธรรมกาย ไม่พึงนำมาปะปนกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนาเช่นเดียวกัน

ธรรมกายแบบเดิม
เกิดจากการเพิ่มคุณภาพในตัวของเรา

ขอย้อนย้ำเพื่อสำทับความเข้าใจให้ชัดว่า ***"ธรรมกาย"*** ในความหมายเดิมของพระพุทธศาสนานั้น

๑. เป็นคำตรัสหรือคำพูดเชิงเปรียบเทียบ เพื่อให้เห็นความหมายอย่างเป็นรูปธรรม กล่าวคือ

ก) พระพุทธเจ้าตรัสหลักการของพระพุทธศาสนาที่ถือ ***ธรรมสูงสุด*** แยกจากศาสนาพราหมณ์ที่ถือว่าพระ***พรหมสูงสุด*** และตรัสเชิงเปรียบเทียบว่า ที่ศาสนาพราหมณ์สอนว่าพราหมณ์เกิดจากโอษฐ์ของพระพรหมนั้น ภิกษุสาวกทั้งหลายก็เกิดจากโอษฐ์ของพระพุทธเจ้า คือเกิดจากธรรม/คำสอน/หลักการที่

หลั่งไหลออกมาจากโอษฐ์ของพระองค์ ผู้เรียกได้ว่าเป็น***ธรรมกาย*** ในฐานะเป็นแหล่งที่รวมและหลั่งไหลออกมาของธรรมเหล่านั้น (เป็นการตรัสในสถานการณ์ที่เกี่ยวข้องเพียงครั้งเดียว ซึ่งตรัสต่อไปด้วยว่าจะเรียกพระองค์ว่าเป็นพรหมกาย คือตัวพระพรหมที่แท้ก็ได้ ในฐานะเป็นแหล่งธรรมอันประเสริฐ ที่ให้กำเนิดแก่อริยชน)

ข) คำประพันธ์คือคาถาบางแห่งในพระไตรปิฎกเล่มท้ายๆ ใช้คำว่า***ธรรมกาย*** ในเชิงเทียบเคียงกับ***รูปกาย*** คือร่างกาย เพื่อสรรเสริญพระคุณของพระพุทธเจ้า ด้วยท่วงทำนองของความรู้สึกซาบซึ้งงดงามน้อมนำศรัทธาบ้าง เพื่อให้มองเห็นการพัฒนาด้านในคือจิตใจและปัญญาที่เจริญงอกงามขึ้นมา เหมือนการเลี้ยงดูร่างกายให้เจริญเติบโตบ้าง

๒. เป็นคำตรัสหรือคำพูดแบบคลุมๆ รวมๆ หมายถึงธรรมคือคุณงามความดีหรือคุณสมบัติ ทั้งหมดหรือทั้งชุด ตามแต่จะประสงค์ในกรณีนั้นๆ และตรัสหรือพูดอย่างผ่านๆ พอให้เป็นเครื่องโน้มนำใจเข้าหาหลักธรรมต่างๆ ที่พึงรู้พึงปฏิบัติต่อไป ดังนั้น ธรรมกายจึงไม่ต้องมีวิธีปฏิบัติขึ้นมาโดยเฉพาะต่างหากให้เกิดความซ้ำซ้อนโดยใช่เหตุ

ได้กล่าวแล้วว่า ในพระไตรปิฎกที่มีคำว่า “ธรรมกาย” ปรากฏอยู่ ๔ ครั้งนั้น ใช้เรียกเป็นพระนามอย่างหนึ่งของพระพุทธเจ้า ๑ ครั้ง กล่าวถึงพระคุณหรือคุณสมบัติของพระพุทธเจ้าพระองค์อื่น ๑ ครั้ง ของพระปัจเจกพุทธเจ้า ๑ ครั้ง ของพระมหาปชาบดีโคตมีเถรี ๑ ครั้ง

หลังจากพระไตรปิฎกแล้ว คัมภีร์อรรถกถาเป็นต้นมักใช้คำว่าธรรมกาย เฉพาะกับพระพุทธเจ้า ในความหมายเชิงสรรเสริญพระพุทธคุณ คือ พระคุณสมบัติต่างๆ ทางนามธรรม เทียบเคียงกับพระพุทธลักษณะด้านพระรูปกาย และมักกล่าวไว้คู่กันกับพระรูปกายนั้น เช่น บรรยายว่า พระพุทธเจ้าทรงมีพระ***รูปกาย***งามสง่าด้วยมหาบุรุษลักษณะ ๓๒ ประการ ฯลฯ และมีพระ***ธรรมกาย***ที่ประกอบด้วยพระทศพลญาณ เป็นต้น ส่วนกรณีที่จะใช้กับบุคคลอื่นหรือใช้อย่างกว้างๆ แทบไม่มีเลย[๑]

เมื่อใช้ “ธรรมกาย” กับพระพุทธเจ้าแล้ว บางทีก็เลยผ่อนลงมาใช้กับพระโพธิสัตว์ คือท่านผู้จะตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าต่อไป ซึ่งก็เป็นบุคคลพิเศษ (พบใช้อย่างนี้แห่งเดียว = *จริยา.อ.๓๒๔*) โดยหมายถึงประดาธรรมคือคุณความดีและคุณสมบัติทั้งหลายที่พระโพธิสัตว์ได้สั่งสมเพิ่มพูนขึ้นมาจากการบำเพ็ญบารมี ซึ่งรวมเข้าด้วยกันเหมือนเป็นเนื้อตัวของพระโพธิสัตว์นั้น

สำหรับผู้อื่นที่จะมาเกี่ยวข้องกับธรรมกาย ก็คือ เห็นธรรมกายของพระพุทธเจ้า ซึ่งเป็นสำนวนเชิงรูปธรรม เพื่อเทียบเคียงกันได้กับการเห็นร่างกาย/รูปกาย ความหมายก็คือการเห็นธรรมนั่นเอง และบางทีท่านก็พูดเทียบกันไว้ด้วยว่า เห็นพระ***รูปกาย***ของพระพุทธเจ้า ด้วยมังสจักษุ หรือประสาทจักษุ (ตาเนื้อ) และเห็นพระ***ธรรมกาย***ของพระพุทธเจ้า ด้วยปัญญาจักษุ หรือญาณจักษุ (ตาปัญญา) [เช่น *อิติ.อ.๓๓๔; วินย.ฏีกา ๑/๔๘๒*]

การเห็นธรรมกายของพระพุทธเจ้า ที่ว่าหมายถึงเห็นธรรม

---

[๑] ที่ใช้กว้างๆ พึงดูตัวอย่างที่ *สุตฺต.อ.๒/๔๔๓*

นั่นเองนั้น ก็เท่ากับที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นก็เห็นพระพุทธเจ้า เพราะความเป็นพระพุทธเจ้าอยู่ที่การตรัสรู้ธรรม พูดง่ายๆ ว่า สาระของความเป็นพระพุทธเจ้าก็คือโพธิ ได้แก่ปัญญาที่ตรัสรู้ธรรม ผู้ใดถึงโพธิ ผู้นั้นก็เป็นพุทธะ เมื่อเราเกิดปัญญารู้ธรรม ก็เท่ากับเห็นองค์พระพุทธเจ้า และการเห็นธรรมนี้เมื่อพูดออกมาเป็นหลักการ ก็หมายถึงการเห็นอริยสัจจ์อย่างที่เคยกล่าวข้างต้น ซึ่งก็คือการบรรลุมรรคผลนิพพาน

พูดอีกสำนวนหนึ่ง การเห็นพระพุทธเจ้า ก็คือเห็นพระคุณหรือคุณสมบัติของพระองค์ เพราะพระพุทธเจ้าก็คือพุทธคุณ หรือคุณสมบัติที่ทำให้เป็นพระพุทธเจ้านั่นเอง[๑]

นอกจากนี้จะสังเกตเห็นว่า เรื่องการเห็นธรรมกาย และปัญญาจักษุที่เป็นเครื่องเห็นธรรมกายนั้น เนื่องจากเป็นคำประเภทพรรณนาคุณ มิใช่เป็นคำศัพท์จำเพาะมาแต่เดิม จึงมีความหมายกว้างไม่จำกัดแน่นแฟ้นอย่างคำว่า “ธรรมจักษุ” (ธมฺมจกฺขุ) ที่หมายถึงการเห็นธรรมขั้นอริยมรรคแน่ลงไป ดังปรากฏว่า ปัญญาจักษุมองเห็นธรรมกาย ในระดับอริยมรรคอย่างนั้นก็มี (บางทีท่านก็เรียกว่าโลกุตตรจักษุ คู่กับโลกิยจักษุที่มองเห็นรูปกาย — *สุตฺต.อ.๑/๓๙*) แต่บางทีก็ผ่อนลงมา หมายถึงการเข้าใจธรรมด้วยปัญญาของมนุษย์ปุถุชน

ยกตัวอย่างเรื่องพระเจ้าอโศกมหาราช ตอนที่ทรงหันมานับถือพระพุทธศาสนา ตามที่ท่านเล่าไว้ว่า ได้ทอดพระเนตรเห็น

---

[๑] **พุทฺธคุณาติ จ อตฺถโต พุทฺโธเอว ตถาคตสฺส โส เอตํ วาสิฏฺฐ อธิวจนํ ธมฺมกาโย อิติปีติ วจนโต.** *(วินย.ฏีกา ๑/๕๔๗)* แปลว่า “โดยอรรถะ พระพุทธเจ้าก็คือพุทธคุณทั้งหลาย เพราะพระดำรัสว่า ดูกรวาเสฏฐะ คำว่า ธรรมกายนี้เป็นชื่อของตถาคต”

นิโครธสามเณรแล้วทรงเลื่อมใส โปรดให้นิมนต์มาฉันภัตตาหาร ทรงฟังธรรมแล้ว ได้ทรง "เห็น***ธรรมกาย***ของพระทศพล อันปรากฏในกระจกเงา คือคำกล่าวของสามเณร"[๑] จึงได้ทรงเลื่อมใสในพระรัตนตรัย ทรงตั้งอยู่ในสรณะและศีล แล้วเจริญพระราชศรัทธายิ่งๆ ขึ้นนับแต่นั้นมา

การเห็นธรรมกายในกรณีของพระเจ้าอโศกมหาราชนี้ ก็คือการที่ทรงเกิดความเข้าใจธรรมสว่างจ้าขึ้นจนเลื่อมใสศรัทธาในพระรัตนตรัยเท่านั้น ไม่ใช่การบรรลุมรรคผลแต่อย่างใด และก็ไม่ต้องทรงปฏิบัติตามหลักวิชชาอะไรเพื่อจะเข้าถึงหรือเห็นธรรมกายนั้น นอกจากใช้พระปัญญาของพระองค์เองพิจารณาไตร่ตรองธรรมที่สามเณรแสดงถวายในเวลานั้น

เนื่องจากธรรมกายเป็นถ้อยคำแบบเปรียบเทียบหรือเชิงกวีนิพนธ์ ไม่ใช่หลักธรรมใดโดยเฉพาะ จึงเป็นเรื่องที่พรรณนากันไปได้ยืดยาว ซึ่งในที่นี้เห็นว่าจะเกินจำเป็น จึงขอยุติลงอีกตอนหนึ่ง

แต่ไหนๆ ก็ได้พูดกันมามากแล้ว ชาวพุทธควรจะได้ประโยชน์ในเชิงปฏิบัติจากเรื่องธรรมกายนี้ด้วย ประโยชน์ที่จะได้มี ๒ ขั้น คือ

๑. การบำรุงเลี้ยงธรรมกายของตนเองให้เจริญเติบโตขึ้น

๒. การเห็นธรรมกายของพระพุทธเจ้า

ข้อที่ ๑ พึงเห็นตัวอย่างในกรณีของพระนางมหาปชาบดีโคตมี ผู้มีธรรมกายที่เจริญเติบโตแล้ว และในกรณีของพระโพธิสัตว์ ซึ่งอยู่ในระหว่างบำรุงเลี้ยงธรรมกายของตนให้งอกงามยิ่งขึ้นๆ

---

[๑] **สามเณรสฺส วจนาทาเส ทิสฺสมานํ ทสพลธมฺมกายํ ทิสฺวา"** *(วินย.ฏีกา ๑/๑๙๑)*

คติที่จะได้ในขั้นนี้ คือควรหมั่นเตือนตัวเอง และเตือนกัน เช่น เตือนลูกหลานว่า อย่ามัวบำรุงเลี้ยงแต่เพียงร่างกาย/***รูปกาย*** เท่านั้นให้เติบโต แต่ควรพัฒนาคุณความดีหรือคุณสมบัติต่างๆ เช่น ความขยันหมั่นเพียร ความเข้มแข็ง สมาธิ ปัญญา ความกตัญญูกตเวที ฯลฯ ให้***ธรรมกาย***ของเราเจริญเติบโตขึ้นด้วย

ข้อที่ ๒ ก็สืบเนื่องจากข้อที่ ๑ นั่นเอง กล่าวคือ เมื่อเราพัฒนาธรรมกายของเราให้เติบใหญ่แข็งกล้ามากขึ้น คุณสมบัติตัวสำคัญคือปัญญา ที่ผ่านการฝึกฝนลับมาอย่างดี ก็จะเฉียบคมยิ่งขึ้น จนถึงขั้นที่หยั่งรู้หยั่งเห็นสัจธรรม เป็นโพธิ ซึ่งรู้แจ้งความจริงที่ทำให้เป็นพระพุทธเจ้า พูดเป็นสำนวนเชิงอุปมาว่า เห็น***ธรรมกาย***ของพระพุทธเจ้า หรือเห็นองค์(ธรรมที่ทำให้เป็น)พระพุทธเจ้า

ธรรมกายเป็นอัตตา ไม่เข้ากับหลักวิชชาธรรมกาย

ทางสำนักพระธรรมกายยึดถือว่า **“ธรรมกายเป็นอัตตา”** และได้พยายามหาหลักฐานในคัมภีร์มาอ้าง ปรากฏว่ามีหลักฐานอยู่ที่เดียว ในอรรถกถาแห่งหนึ่ง ซึ่งกล่าวถึงธรรมกายเป็นอัตตา/ตัวตน แต่หลักฐานนั้นกลับมาคัดค้านขัดแย้งต่อหลักการของสำนักพระธรรมกายที่ยึดถือไว้เอง ความในอรรถกถานั้นว่า

> **ปรํ วา อตฺตภูตโต ธมฺมกายโต อญฺญํ, ปฏิปกฺขํ วา ตทนตฺถกรํ กิเลสโจรคณํ มินาติ หึสตีติ ปรโม, มหาสตฺโต . . . ตสฺส ภาโว กมฺมํ วา ปารมิตา, ทานาทิกิริยาว.** *(จริยา.อ. ๓๒๔)*[๑]

---

[๑] หลักฐานนี้มีแห่งเดียว แต่คัมภีร์รุ่นฎีกาและหลังจากนั้นยกไปอ้างต่ออีกประมาณ ๓ แห่ง คือ *ฎีกาแห่งทีฆนิกาย* ได้แก่ *สีลกฺขนฺธวคฺคฏีกา* และ *สีลกฺขนฺธวคฺคอภินวฏีกา* ภาค ๑; และ *สทฺทนีติปกรณ* (ธาตุมาลา)

แปลว่า: “พระมหาสัตว์(พระโพธิสัตว์) ย่อมบั่นทอน คือกำจัดฝ่ายอื่น อันได้แก่สภาวะอย่างอื่นจากธรรมกาย ที่เป็นอัตตา/ตัว(ของพระมหาสัตว์) หรือย่อมบั่นทอนคือกำจัดปฏิปักษ์ อันได้แก่หมู่โจรคือกิเลส ที่จะก่อความพินาศแก่อัตตา/ตัว(ของพระมหาสัตว์) เพราะเหตุนั้น พระมหาสัตว์จึงชื่อว่าเป็นปรมะ (ผู้ยอดยิ่ง); ภาวะ หรือกรรม (การกระทำ) ของพระมหาสัตว์ผู้เป็นปรมะ(ยอดยิ่ง) นั้น ชื่อว่าปารมิตา (บารมี) ได้แก่การกระทำ (๑๐ อย่าง) มีทาน เป็นต้น นั่นเอง”

ข้อความในอรรถกถาข้างบนนี้ อธิบายความหมายของคำว่า **“บารมี”** คือความดีอย่างสูงที่พระโพธิสัตว์บำเพ็ญ มีใจความว่า การกระทำความดี ๑๐ ประการ มีทานเป็นต้น ที่เรียกว่า*บารมี* ก็เพราะเป็นภาวะหรือเป็น(กุศล)กรรมของพระโพธิสัตว์ ผู้เป็นปรมะ (บรม คือยอดยิ่ง) ตามความหมายที่ว่า พระโพธิสัตว์นั้น ป้องกันรักษาธรรมกาย ที่เป็นอัตตา คือเป็นตัวหรือเป็นเนื้อเป็นตัวของท่านไว้ได้ โดยกำจัดสิ่งอื่นๆ ที่นอกเหนือจากธรรมกายนั้น หรือกำจัดหมู่โจรคือกิเลสความชั่วร้ายทั้งหลายที่เป็นศัตรู ไม่ให้มาก่อความเสื่อมเสียทำอันตรายแก่ธรรมกาย คือปวงความดีที่ท่านได้เพียรบำเพ็ญสร้างสมมา

ที่อรรถกถากล่าวว่า “ธรรมกายซึ่งเป็นอัตตา” ในที่นี้ ไม่ตรงตามความหมายที่ทางสำนักพระธรรมกายต้องการ เพราะ

๑. ตามหลักคำสอนในพระพุทธศาสนาที่พูดมาแล้ว ธรรมกายเป็นคำรวมๆ คลุมๆ หมายถึงธรรม หรือคุณสมบัติต่างๆ ทั้งหมดหรือทั้งชุด ไม่จำเพาะข้อใดข้อหนึ่ง แม้แต่ธรรมกายในระดับสูงสุด

ก็ยังรวมโลกุตตรธรรม ๙ ทั้งหมด และในโลกุตตรธรรมทั้ง ๙ นั้น มรรค ๔ ผล ๔ ก็ยังเป็นสังขาร และทางสำนักพระธรรมกายก็ยอมรับเองว่าสังขารไม่ใช่อัตตาแท้ เป็นเพียงอัตตาสมมติ จึงยังเป็นอนัตตา เพราะฉะนั้น ตามหลักใหญ่นี้ ธรรมกายก็ไม่เป็นอัตตาแท้ที่ทางสำนักพระธรรมกายต้องการ แต่เป็นได้เพียงอัตตา/ตัวตนสมมติ

๒. ธรรมกายของพระโพธิสัตว์ คือความดีหรือคุณสมบัติทั้งมวลที่ท่านได้สะสมมา อันเป็น(ประดุจ)เนื้อตัวหรืออัตตาของท่านนี้ อาจจะถูกศัตรูคือกิเลสเข้ามาทำลาย พระโพธิสัตว์จึงต้องคอยระวังป้องกันไว้ แม้ว่าท่านจะยอดเยี่ยมที่สามารถกำจัดศัตรูเหล่านั้น แต่ก็เห็นได้ชัดว่าธรรมกายอย่างนี้ ไม่มีลักษณะที่จะเป็นธรรมกายในแบบของสำนักพระธรรมกายได้เลย และเป็นเพียงคำพูดเชิงอุปมาเท่านั้น

๓. ถ้าถือตามหลักของสำนักพระธรรมกายเอง ที่สอนว่าธรรมกายคือนิพพาน หรือนิพพานเท่านั้นเป็นธรรมกาย ถ้าถืออย่างนี้ ธรรมกายในข้อความภาษาบาลีจากอรรถกถาข้างต้นซึ่งเป็นธรรมกายของพระโพธิสัตว์ ก็เป็นธรรมกายตามความหมายของสำนักพระธรรมกายไม่ได้ เพราะพระโพธิสัตว์เป็นปุถุชนยังไม่ได้บรรลุนิพพาน เพราะฉะนั้น ธรรมกายที่ว่าเป็นอัตตา/ตนของพระโพธิสัตว์ในข้อความที่ยกมาอ้างนั้น ก็เป็นเพียงอัตตาสมมติตามภาษาพูด คือโดยสภาวะที่แท้ก็เป็นอนัตตาอยู่นั่นเอง

๔. ตามหลักวิชชาของสำนักพระธรรมกายเอง คนจะเข้าถึงหรือเห็นธรรมกาย ต้องปฏิบัติก้าวไปจนเลยกายอรูปพรหมละเอียดถึงกายธรรมโคตรภู แต่พระโพธิสัตว์ตามหลักพุทธศาสนาเดิมแท้

ยังเป็นปุถุชน ได้อย่างสูงก็แค่ฌานสมาบัติ อยู่ในระดับพรหม คือยังไม่ถึงธรรมกาย เพราะฉะนั้นธรรมกายในที่นี้ก็ต้องไม่ใช่ธรรมกายแบบของสำนักพระธรรมกาย แต่เป็นธรรมกายตามความหมายของพระพุทธศาสนาเดิมแท้ ซึ่งเป็นอัตตา/ตัวตนโดยสมมติเท่านั้น

เป็นอันว่า ไม่ว่าจะมองในความหมายของพระพุทธศาสนาเดิมแท้ หรือตามความหมายของสำนักพระธรรมกาย คำว่าธรรมกายเป็นอัตตาที่อรรถกถาข้างต้นว่าไว้ ก็ไม่เป็นอัตตาแท้ที่สำนักพระธรรมกายต้องการ

ธรรมกายเป็นอัตตา เป็นเรื่องธรรมดาของคำอุปมาอุปไมย

แท้ที่จริง คำอธิบายของอรรถกถาข้างต้นนั้น ไม่ใช่เรื่องที่จะต้องมองความหมายไปไกลจนเกินเลยความจริงที่ท่านต้องการ คำว่า "ธรรมกาย" ก็เป็นคำพูดเชิงเปรียบเทียบ และคำว่า"อัตตา/ตัว/ตัวตน" ก็เป็นคำพูดเชิงเปรียบเทียบ หมายความว่า พระโพธิสัตว์ได้เพียรพยายามบำเพ็ญบารมีสร้างสมความดีมามากมาย ความดีเหล่านั้นพูดรวมเข้าด้วยกันก็เป็น***ธรรมกาย*** คือกองหรือประมวลแห่งคุณสมบัติทั้งหลาย ซึ่งเป็นเหมือนเนื้อตัวของท่าน ที่ท่านรักษาไว้ไม่ให้ศัตรูหมู่โจรคือกิเลสมาทำอันตรายให้เสื่อมเสียไป

คำพูดเชิงเปรียบเทียบหรืออุปมาแบบนี้ มีมากมายในพระไตรปิฎก และคัมภีร์รุ่นต่อๆ มา อย่างเรื่องพระเจ้าอโศกทรงเห็นพระธรรมกายของพระพุทธเจ้าในกระจกเงา (คันฉ่อง) คือคำบรรยาย

ของสามเณรนิโครธที่กล่าวถึงข้างต้น คือบอกว่าคำเทศน์ของสามเณรนั้นเป็นเหมือนกระจกเงาที่สะท้อนให้เห็นองค์พระพุทธเจ้า ธรรมกายที่มองเห็นในกระจกเงา หรือในคำบรรยายอย่างนี้ ย่อมไปกันไม่ได้กับธรรมกายในความหมายของสำนักพระธรรมกาย เพราะไม่ต้องมานั่งเพ่งให้เห็นที่ศูนย์กลางกาย

นอกจากธรรมกายแล้ว ก็ยังมีคำอื่นอีกมากที่ใช้ทำนองนี้ อย่างคำว่า “ธรรมจักร” ที่เราได้ยินกันบ่อย “ธรรมนคร” หรือแม้แต่ “นิพพานนคร”

“ธรรมจักร” แปลว่า วงล้อธรรม ที่ว่าพระพุทธเจ้าทรงประกาศธรรมจักรหรือหมุนวงล้อธรรม เมื่อคราวเทศน์ครั้งแรกแก่เบญจวัคคีย์ ก็ไม่ได้มีวงล้ออะไร แต่หมายถึงการเริ่มให้ธรรมเคลื่อนขยับแผ่ขยายไป เทียบกับ “อาณาจักร” คือวงล้อแห่งอำนาจที่ราชาแผ่ขยายไป หรือเทียบว่าพระพุทธเจ้าทรงเริ่มแผ่ดินแดนแห่งธรรมที่ร่มเย็นคือธรรมจักรออกไป คู่กับคำว่าราชาแผ่อาณาจักรที่เป็นดินแดนแห่งการใช้อำนาจบังคับ

คำว่า “ธรรมนคร” ก็ตาม “นิพพานนคร” ก็ตาม หรืออย่างฝ่ายร้ายเช่น “กิเลสโจร” ก็ตาม ก็เป็นคำที่ท่านใช้กันเป็นธรรมดา ผู้รู้ธรรมก็อ่านไปโดยเข้าใจความหมายที่ท่านต้องการ ขอยกตัวอย่างมาให้ดูอีก ๒-๓ แห่ง เช่น

> “พระสุมนพุทธเจ้า ผู้ทรงเป็นนายกแห่งโลก . . . ได้ทรงสร้างพระ**อมตนคร**อันประเสริฐ (นิพพานนคร) อันมีศีลเป็นปราการกว้างใหญ่ แวดล้อมด้วยสมาธิเป็นคูเมือง มีวิปัสสนาญาณเป็นประตูพระนคร มีสติสัมปชัญญะเป็น

บานประตูอันมั่นคง ประดับประดาด้วยมณฑปแห่งสมาบัติเป็นต้น คับคั่งไปด้วยโพธิปักขิยประชาชน . . . ทรงสร้างมหาวิถี(ถนนใหญ่) แล้วด้วยสติปัฏฐาน อันไม่คดเคี้ยว ตรงและกว้างขวาง . . .” *(พุทฺธ.อ.๒๒๗)*

หรืออย่างง่ายๆ ว่า

“แท้จริง บุรุษผู้มีปัญญา เจริญวิปัสสนาแล้ว เปิดอริยมรรคทวาร เข้าสู่**นิพพานนคร** ย่อมบรรลุความสำเร็จแห่งสาวกบ้าง ความเป็นพระปัจเจกพุทธเจ้าบ้าง สัมมาสัมโพธิญาณบ้าง” *(มงฺคล. ๑/๑๔๖)*

บางทีคำสำคัญๆ คำเดียว ท่านใช้เชิงอุปมายักเยื้องไปต่างๆ มากมาย เช่น **กิเลส** เรียกเป็น **กิเลสโจร** (โจรคือกิเลส) ในตัวอย่างข้างต้นบ้าง **กิเลสอัคคี** (ไฟกิเลส เช่น *ชา.อ.๔/๘๐*) **กิเลสพยาธิ** (เช่น *ชา.อ.๑/๖*) **กิเลสโรค** (เช่น *เถร.อ.๒/๑๐*) **กิเลสมล** (มลทินคือกิเลส เช่น *อป.อ.๑/๕*) **กิเลสวนะ** (ป่ากิเลส เช่น *วิมาน.อ.๒๔๖*) **กิเลสกัณฏกะ** (หนามกิเลส เช่น *เถร.อ.๒/๓๙๓*) **กิเลสกัททมะ** (เปือกตมกิเลส เช่น *อป.อ.๒/๑๙๖*) **กิเลสทุคคะ** (หล่มกิเลส เช่น *ธ.อ.๗/๑๕๔*) **กิเลสราสี** (กองกิเลส เช่น *ที.อ. ๒/๑๗๕*) ฯลฯ

อย่างคำว่า “**กิเลสโจร**” (โจรคือกิเลส) ก็มีใช้บ่อยๆ นอกจากที่ยกมาดูข้างต้น ก็เช่น

“สัมมาทิฏฐินี้แล ท่านเรียกว่า . . . ปัญญาศัสตรา (มีดหรือศัสตราแห่งปัญญา) . . . โยคาวจรบุคคล กำจัดอวิชชาอันธการ ด้วยสัมมาทิฏฐิ กล่าวคือวิปัสสนาญาณนี้ ในเบื้องบุพภาคแล้ว ฆ่าประดากิเลสโจรเสีย ย่อมลุถึงนิพพานโดยเกษม” (เช่น *ที.อ. ๑/๒๘๒*)

ในฝ่ายดีก็เช่นกัน มีคำใช้เชิงเปรียบเทียบให้เป็นรูปธรรมอย่างนี้ทั่วไป ซึ่งเป็นวิธีพูดให้เห็นง่ายและน่าสนใจมากขึ้น อย่างคำว่า "**ธรรม**" ก็เป็นตัวอย่างที่ดี มีคำใช้มาก นอกจาก **ธรรมกาย ธรรมจักษุ ธรรมจักร ธรรมนคร ธรรมราชา** ยังมีอีกแทบไม่ต้องนับ (ไม่ต้องแสดงที่มา เพราะจะกินเนื้อที่เกินไป) เช่น **ธรรมโอสถ ธรรมรส ธรรมนาวา ธรรมาทาส** (แว่นธรรม) **ธรรมประทีป ธรรมปัชโชต** (ดวงชวาลาแห่งธรรม) **ธรรมโฆษ** (เสียงธรรม) **ธรรมรส ธรรมบรรพต ธรรมโกศ** (คลังธรรม) **ธรรมเมฆ ธรรมเภรี** (กลองธรรม) **ธรรมเสตุ** (สะพานธรรมข้ามสังสารวัฏ) ฯลฯ

แม้แต่ **ธรรมรัตนะ** ในชุดแห่งพระรัตนตรัย ที่มีพุทธรัตนะ ธรรมรัตนะ และสังฆรัตนะ ก็เป็นคำใช้เชิงเทียบเคียงอย่างนี้ แต่เป็นคำที่ใช้สื่อกันจนลงตัว

คำว่า "**ธรรมกาย**"นี้ บางทีท่านก็ใช้คำว่า "**ธรรมสรีระ**" แทน โดยมีความหมายอย่างเดียวกัน (เช่น *อุ.อ.๑/๒๗*)

อปทาน (พระไตรปิฎกเล่ม ๓๒-๓๓) ซึ่งเป็นคัมภีร์เดียวในพระไตรปิฎกที่ปรากฏมีคำว่า "ธรรมกาย" (ยกเว้นครั้งเดียวที่มีในที่อื่น คือเล่ม ๑๑ ที่พระพุทธเจ้าตรัสเทียบหลักการของพุทธกับพราหมณ์) นั้น ดังได้กล่าวแล้วว่า เป็นคัมภีร์เชิงชีวประวัติประเภทคำประพันธ์ร้อยกรองเป็นคาถาล้วน มุ่งแสดงพุทธจริยาและสาวกจริยา ในลักษณะที่เน้นความงดงามแห่งถ้อยคำและพรรณนาโวหาร มากด้วยอุปมาอุปไมย ที่จะให้เกิดความซาบซึ้งน้อมนำศรัทธาและปีติ

ในคัมภีร์ *อปทาน*นั้น ไม่ว่าจะกล่าวถึงบุคคลหรือข้อธรรมทั้งหลายก็ตาม มักมีถ้อยคำและเนื้อความเชิงเปรียบเทียบ

ประกอบอยู่ทั่วไป ซึ่งเมื่อได้อ่านแล้วก็จะไม่แปลกใจ ที่ได้พบคำว่า ธรรมกาย ซึ่งท่านใช้ในคัมภีร์นี้ในลักษณะเช่นเดียวกันนั้น ขอให้ดูตัวอย่างคำของพระอุบาลีเถระที่พรรณนาพระพุทธจริยาว่า

> "ข้าแต่องค์มหาวีระ พระองค์ดังขัตติยราช กำจัดหมู่ปัจจามิตรแล้ว ได้พระนามว่าเป็นธรรมราชาแห่งโลก พร้อมทั้งเทวพิภพ พระองค์ปราบเหล่าเดียรถีย์ กับทั้งมารพร้อมด้วยปวงเสนา ทรงขจัดความมืดมนอนธการเสร็จสิ้นแล้ว ก็ได้ทรงสร้าง**ธรรมนคร**ขึ้นไว้ อันมีศีลเป็นปราการ มีญาณเป็นซุ้มประตู ข้าแต่องค์พระธีรเจ้า ศรัทธาเป็นเสาระเนียดและสังวรเป็นนายทวารบาล สติปัฏฐานเป็นป้อม พระปัญญาของพระองค์เป็นลานจตุรัส และอิทธิบาทเป็นสี่แยก ธรรมวิถีก็ได้ทรงสร้างไว้ด้วยดีแล้ว
>
> "พระสูตร พระอภิธรรม และพระวินัยหมดทั้งสิ้น คือนวังคพุทธพจน์ เป็นธรรมสภา วิหารธรรมอันมีสุญญต-อนิมิตต และอัปปณิหิตวิโมกข์ กับทั้งอาเนญชสมาบัติ และนิโรธสมาบัติ เป็นธรรมกุฎีของพระองค์
>
> "ท่านผู้มีนามว่าสารีบุตร ซึ่งจัดเจนในปฏิภาณ ที่ทรงตั้งไว้ให้เป็นเอตทัคคะด้านปัญญา ได้เป็นธรรมเสนาบดีของพระองค์ ท่านผู้เจนจบทางฤทธิ์ เชี่ยวชาญในจุติอุบัติ นามว่าโกลิตะ (พระโมคคัลลานะ)ได้เป็นปุโรหิตของพระองค์ ข้าแต่องค์พระมุนี ท่านพระมหากัสสปะ ผู้ทรงไว้ซึ่งโบราณวงศ์เลิศในธุดงค์คุณ ผู้มีเดชสูง ยากจักหาผู้ทัดเทียมได้ เป็นผู้พิพากษา ท่านผู้มีนามว่าอานนท์ ซึ่งเป็นพหูสูต ทรงธรรม

ชำนาญพระบาลีทั้งหมดในพระศาสนา เป็นขุนคลังรักษาธรรมของพระองค์ องค์พระมหาฤาษีผู้มีพระภาคเจ้า ทรงก้าวผ่านพระเถราจารย์ทั้งปวงนั้นแล้ว ประทานแก่ข้าพระองค์ ซึ่งหน้าที่วินิจฉัย อันวิญญูแสดงไว้ในวินัย . . .”

(ขุ.อป. ๓๒/๘/๖๓)

ไม่มีใครต้องไปคิดหรือตีความว่า ***ธรรมนคร*** นี้ เป็นดินแดนบ้านเมือง หรือเป็นสถานที่อะไรจริงจัง

เพราะฉะนั้น ในเรื่องธรรมกายนี้ จึงไม่มีข้อที่จะต้องคิดให้ไกลเกินไป ทางที่ดีควรจะใช้ให้ได้ประโยชน์ในชีวิตประจำวันอย่างที่กล่าวมาแล้ว คือมาชวนกันบำรุงเลี้ยงธรรมกายของเราแต่ละคนให้เจริญงอกงาม ด้วยการพัฒนาชีวิต ทั้งด้านพฤติกรรม (ศีล) จิตใจ (สมาธิ) และปัญญา จนกระทั่งปัญญาแก่กล้าเห็นความจริงของโลกและชีวิต มีจิตใจเป็นอิสระ รู้ ตื่น เบิกบาน นั่นแหละ จึงจะเป็นการเห็นธรรมกาย/กองธรรมที่แท้จริง ที่มิใช่เป็นเพียงนิมิตภาพในใจที่จิตสร้างสรรค์ขึ้นมา

ขอจบท้ายด้วยข้อความกล่าวธรรมเชิงอุปมาของพระนาคเสนใน*มิลินทปัญหา* ว่า

“ดูก่อนมหาบพิตร . . . พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงธรรมจักรแล้ว บรรลุความเป็นสัพพัญญู ทรงมีชัยชนะสงครามแล้ว ได้ทรงสร้าง***ธรรมนคร*** . . . ธรรมนครของพระผู้มีพระภาคเจ้านั้น มีศีลเป็นปราการ มีหิริเป็นคูเมือง มีสติเป็นนายทวารบาล มีญาณเป็นซุ้มประตู มีความเพียรเป็นป้อม มีศรัทธาเป็นเสาระเนียด มีปัญญาเป็นปราสาท มีพระสูตร

เป็นลานจตุรัส มีพระอภิธรรมเป็นสี่แยก มีพระวินัยเป็นศาลวินิจฉัยความ มีสติปัฏฐานเป็นทางวิถี . . . บนถนนสติปัฏฐานวิถีของธรรมนครนั้น มีร้านค้าเรียงราย กล่าวคือ ร้านบุบผชาติ (=สัญญา ๑๐) ร้านเครื่องสำอาง (=ศีลต่างประเภท) ร้านผลไม้ (=อริยผล และสมาบัติต่างๆ) ห้างเวชภัณฑ์ดับพิษ (=อริยสัจจ์ ๔) ห้างเภสัชภัณฑ์ (=โพธิปักขิยธรรม ๓๗) ห้างอมฤตภัณฑ์ (=กายคตาสติ) ห้างเพชรรัตน์อัญมณี (=ศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ วิมุตติญาณทัสสนะ ปฏิสัมภิทา โพชฌงค์) และห้างสรรพสินค้า (=นวังคพุทธพจน์ . . . สังฆรัตนะ ชาติ-โภค-อายุ-อาโรคย-วรรณ-ปัญญา-ญาณ-มนุษย-ทิพย-นิพพานสมบัติ)” *(มิลินฺท.๔๑๓)*

จะเอาธรรมกายของพระพุทธเจ้า หรือธรรมกายแบบไหน ก็มีเสรีภาพเลือกได้ แต่ขอให้บอกไปตามตรง

เป็นอันว่า เรื่องธรรมกายที่มีความหมายแตกต่างกัน เป็นเรื่องสัมพันธ์กับกาลเวลาที่ต่างยุคต่างสมัย จึงไม่มีอะไรจะสับสน เรื่องธรรมกายในมหายานเขาก็มีชัดของเขาอยู่แล้ว และถ้าต้องการรู้ว่าต่างกับเถรวาทอย่างไร ก็ไม่ต้องไปเที่ยวหาให้ยาก จะศึกษาหาอ่านเมื่อไรก็หาได้

มหายานเขาก็ยอมรับอยู่ว่า คำสอนเรื่องธรรมกายนั้น เขาพัฒนากันขึ้นมาหลังพุทธกาลหลายร้อยปี และของมหายานนั้น ธรรมกายเป็นส่วนหนึ่งของหลักตรีกาย ที่ถือว่าพระพุทธเจ้าทรงมี ๓ กาย คือ ธรรมกาย สัมโภคกาย และนิรมาณกาย

ทางเถรวาทเรามีข้อความในพระไตรปิฎกที่กล่าวถึง

ธรรมกายอยู่บ้าง ในฐานะเป็นถ้อยคำเชิงเปรียบเทียบ ทำนองเดียวกับคำว่า ธรรมจักร และธรรมนคร เป็นต้น ซึ่งมีความหมายชัดเจนอยู่แล้ว ความต่างระหว่างธรรมกายที่เป็นความหมายเดิมของพระไตรปิฎกบาลี กับธรรมกายที่มหายานพัฒนาขึ้นมา ก็ศึกษากันได้ง่าย

แต่เวลานี้ยังมีธรรมกายของมหายาน กับธรรมกายของวัดพระธรรมกาย ซึ่งมีความหมายไม่เหมือนกัน อันนี้จะต้องมาศึกษากันใหม่ คือกลายเป็นเรื่องว่า จะต้องศึกษาความแตกต่างระหว่างธรรมกายของมหายานซึ่งเป็นกายหนึ่งในสามของตรีกาย กับธรรมกายของวัดพระธรรมกายซึ่งทางมหายานเขายังไม่เคยได้ยิน และทางวัดพระธรรมกายเองยังไม่ได้พูดถึงอีก ๒ กาย คือ สัมโภคกาย และนิรมาณกาย จึงควรแสดงเหตุผลแก่ทางฝ่ายมหายานว่า เหตุใดจึงไม่มีอีก ๒ กายนั้น ส่วนทางเถรวาทนี้ชัดเจนอยู่แล้ว ไม่ต้องเถียงกับใคร เพราะไม่ได้ถือธรรมกายเป็นเรื่องใหญ่โตอะไร

ตรีกายนั้นเป็นหลักของฝ่ายมหายาน เท่าที่ทราบก็ว่าพัฒนากันขึ้นในพุทธศาสนานิกายสรวาสติวาทิน หรือสรวาสติวาทะที่ได้สูญไปแล้ว แล้วมหายานก็พัฒนาต่อมา ซึ่งเป็นเรื่องของผู้ศึกษาพุทธศาสนามหายานเอง ไม่ใช่เรื่องที่ทางเถรวาทจะไปพูดว่าอะไร เพราะปราชญ์มหายานก็ยอมรับอยู่เองว่าเรื่องตรีกายนั้นเกิดหลังพุทธกาลตั้งหลายศตวรรษอย่างที่กล่าวแล้วว่า มหายานรับช่วงพัฒนาต่อจากนิกายสรวาสติวาทะ ซึ่งเวลานี้ว่าอย่างไร ก็หาคำอธิบายได้ไม่ยาก

ต่อมาพอถึงพุทธศาสนาแบบตันตระ ธรรมกายก็มาเป็นอาทิพุทธะ คือเป็นพระพุทธเจ้าองค์ต้น ซึ่งน่าสงสัยว่าจะเป็นที่มาของลัทธิต้นธาตุต้นธรรมหรือไม่

ปัจจุบันนี้ องค์ทะไลลามะนั้น ทางพุทธศาสนาแบบทิเบตถือว่าเป็นนิรมาณกายของพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร พระโพธิสัตว์-อวโลกิเตศวรเองก็เป็นเรื่องสมัยหลังพุทธกาลมากมายหลายศตวรรษ เรื่องอย่างนี้นักปราชญ์ศึกษากันมาเพียงพอแล้ว เพียงแต่เรารู้ว่าเป็นคำสอนของมหายานที่เกิดขึ้นทีหลัง ส่วนในทางพุทธ-ศาสนาเถรวาทนั้น เรามุ่งที่คำสอนเดิมแท้ของพระพุทธเจ้า

คำว่าธรรมกายก็เป็นคำที่มีอยู่เดิม ทางมหายานนั่นแหละที่จะต้องมาศึกษาว่า หลักคำสอนเรื่องตรีกายของตนซึ่งรวมทั้งเรื่องธรรมกายนั้น ได้พัฒนาขยายความหมายขึ้นมาจากธรรมกายในพุทธศาสนาดั้งเดิมที่มีในพระไตรปิฎกบาลีของเถรวาทอย่างไร เพื่อจะหาความหมายเดิมแท้ ๆ การที่จะเอาคำสอนเรื่องธรรมกายของมหายานที่เกิดขึ้นภายหลังตั้งหลายศตวรรษ มาปะปนกับความหมายเดิมนั้นไม่ถูกต้อง มีแต่จะทำให้วุ่นวายสับสนกันใหญ่

ขอย้ำว่า คำสอนธรรมกายของมหายาน กับคำสอนธรรมกายของวัดพระธรรมกายนั้น ต่างกันมากมายยิ่งกว่าธรรมกายมหายานต่างจากธรรมกายเดิมของพระพุทธเจ้า

เรื่องวิชชาธรรมกายปัจจุบันของสำนักวัดพระธรรมกายนั้นก็ควรจะกล่าวลงไปตรงๆ ไม่ต้องไปบอกว่าพระพุทธเจ้าค้นพบหรือทรงสอนไว้แล้วหายไปจนต้องมีการค้นพบใหม่ ก็พูดไปตรงๆ ว่าอาจารย์ของสำนักท่านได้จัดวางของท่าน และได้สอนขึ้นมาใน

ความหมายของท่าน เรื่องก็เท่านั้นเอง เพราะว่าธรรมกายที่ว่านี้ก็ไม่ได้มีความหมายตรงกับธรรมกายเดิมในพระไตรปิฎก หรือแม้แต่ธรรมกายของมหายาน ที่เขาได้พัฒนาขึ้นมาในยุคหลังจากพระพุทธเจ้าปรินิพพานไปหลายร้อยปี

ควรจะมีความแจ่มชัด และว่ากันไปตามตรง ดังที่กล่าวมาแล้ว

อายตนนิพพาน คือดับอายตนะ

“อัตตา” ไม่มีโดยปรมัตถ์ เป็นเรื่องที่ชัดเจนไปแล้ว

เอกสารของวัดพระธรรมกาย เขียนว่า

“ลำพังการอาศัยหลักฐานทางคัมภีร์เท่าที่มีเหลืออยู่และศึกษาคัมภีร์เพียงบางส่วนเท่านั้นแล้วมาสรุปลงไปว่า มีลักษณะเป็นอย่างใดอย่างนั้นโดยเด็ดขาด พร้อมกับปฏิเสธทรรศนะอื่นโดยสิ้นเชิง ทั้งที่ยังมีประเด็นทางวิชาการที่ต้องศึกษาวิเคราะห์อย่างละเอียดรอบคอบอีกมากอย่างที่ทำอยู่นั้น เป็นสิ่งที่พระเถระทั้งหลายในอดีตของเราไม่ทำกัน เป็นการสรุปเกิน เป็นผลเสียต่อพระพุทธศาสนาและอาจนำมาซึ่งความแตกแยก”

ต่อมาอีกแห่งหนึ่งเขียนว่า

“ในขณะที่ประเด็นปัญหาว่า นิพพานเป็นอัตตาหรือเป็นอนัตตา ในทางวิชาการยังไม่อาจสรุปลงได้นั้น สิ่งที่ชาวพุทธพึงทราบก็คือ อายตนนิพพานนี้ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงยืนยันว่า มีอยู่จริง และทรงปฏิเสธว่าไม่ใช่สิ่งนั้น ไม่ใช่สิ่งนี้ เพราะอายตนนิพพานเป็นสิ่งที่เกินกว่าวิสัยและประสบ-การณ์ในโลกของปุถุชนใดๆ จะสามารถเข้าใจได้ . . .”

ข้อสังเกตเบื้องต้น ก็คือ ในตอนแรกที่พูดถึงเรื่องนิพพานเป็น

อัตตาหรืออนัตตา ทั้งที่หลักฐานว่านิพพานเป็นอนัตตา มีหลายแห่งและสอดคล้องกันทั้งหมด ***เอกสารของวัดพระธรรมกาย*** ก็พูดเฉออกไปทำนองว่าหลักฐานที่มีเหลืออยู่เท่านี้ไม่เพียงพอ อ้างว่าเป็นข้อสรุปทางวิชาการ ซึ่งยังสรุปไม่ได้ และยังอ้างว่าพระเถระในอดีตก็ไม่วินิจฉัยอีกด้วย

แต่ตอนหลัง พอพูดเรื่องอายตนนิพพาน ทั้งที่หลักฐานที่จะอ้างในพระไตรปิฎกมีแห่งเดียว กลับยกเป็นข้อยืนยันเต็มที่

เรื่อง "นิพพานเป็นอนัตตา" หลักฐานว่าอย่างไรและสอดคล้องเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันหรือไม่ ก็ได้ยกตัวอย่างมาแสดงเพียงพอแล้ว

"นิพพานเป็นอนัตตา" เป็นเรื่องของหลักฐานแสดงหลักการของพระธรรมวินัย และหลักฐานนั้นชัดเจน ไม่ใช่เรื่องทัศนะความคิดเห็นและไม่เป็นเพียงข้อสรุปทางวิชาการ เรื่องนี้ชัดเจนแล้ว ไม่ควรอ้างเรื่องทัศนะความคิดเห็นและข้อถกเถียงทางวิชาการขึ้นมาอีก

"นิพพานเป็นอนัตตา" เป็นเรื่องของหลักการที่แน่นอนของพระพุทธศาสนา พระเถระในอดีตถือเป็นเรื่องสำคัญยิ่งที่จะไม่ให้เกิดการสอนผิดพลาด และไม่ให้เกิดการนำลัทธิแปลกปลอมเข้ามาปน ท่านจึงเอาจริงเอาจังในการชำระสะสาง ดังกรณีสังคายนาครั้งที่ ๓ ที่ได้เล่าไปแล้ว ***เอกสารของวัดพระธรรมกาย***ที่ว่า "**พระเถระทั้งหลายในอดีตของเราไม่ทำกัน**" นั้น เป็นการกล่าวตรงข้ามกับความเป็นจริง จะกลายเป็นการกล่าวตู่พระเถระในอดีตเหล่านั้น

เรื่อง "พระพุทธศาสนาไม่ยอมรับอัตตาโดยปรมัตถ์ โดยประการทั้งปวง" เป็นเรื่องของหลักการสำคัญ ซึ่งเมื่อมีปัญหา

ท่านก็ได้ยกขึ้นมาพิจารณาและชำระสะสางเสร็จสิ้นไปแล้ว ถ้ายังมีพระไตรปิฎกหรือคัมภีร์มหายานฉบับใด หรือนิกายใดว่าอย่างอื่นก็ไม่ใช่เรื่องที่จะนำมาอ้างให้สับสนปะปน

ทำนองเดียวกับเรื่องสวรรค์แดนสุขาวดีของพระอมิตาภะ ทางพุทธศาสนานิกายชินของญี่ปุ่นว่ามี ก็เป็นเรื่องของนิกายชินนั้น ไม่จำเป็นที่พุทธศาสนาเถรวาทจะต้องมีสวรรค์สุขาวดี หรือแม้แต่พระอมิตาภะนั้นไปด้วย

วิธีพูดเพื่อแสดงหลักการก็มีอยู่แล้ว คือ อ้างให้ชัดลงไปว่าคัมภีร์ของนิกายนั้น หรือคำสอนของนิกายนั้นว่าอย่างนั้น จะได้รู้ความแตกต่างกัน ไม่ต้องเอามาปะปนกัน

(ที่จริงนั้น ***คำสอนของพุทธศาสนามหายานทั่วไป ก็ไม่ปรากฏว่าจะสอนให้นิพพานเป็นอัตตาหรืออาตมันแต่ประการใด*** ถ้ามีมหายานนิกายย่อยใดสอนอย่างนั้น ทางวัดพระธรรมกายก็ควรยกขึ้นมาแสดงให้ปรากฏ มหายานนิกายอื่นๆ จะได้แสดงเหตุผลข้อโต้แย้งบ้าง)

เรื่อง "มติของพระพุทธศาสนาที่แท้ว่า อัตตามีเพียงโดยสมมติ ไม่มีจริงโดยปรมัตถ์" นั้น เมื่อมองดูข้อสรุปของนักวิชาการทางตะวันตก แม้ว่าข้อสรุปนั้นจะไม่มีความสำคัญที่จะมาวินิจฉัยหลักการของพระพุทธศาสนาได้ แต่ก็น่าอนุโมทนาว่า เวลานี้นักวิชาการตะวันตกรุ่นใหม่ๆ ได้เริ่มมีความเข้าใจถูกต้องตรงตามหลักการนี้ ดัง Professor Richard Gombrich นายกสมาคมบาลีปกรณ์แห่งอังกฤษคนปัจจุบัน ได้เขียนหนังสือแสดงไว้ (ไม่ตรงกับที่ ***เอกสารของวัดพระธรรมกาย***อ้าง)

"มติของพระพุทธศาสนาที่แท้ว่า อัตตามีเพียงโดยสมมติ ไม่มีจริงโดยปรมัตถ์ และนิพพานก็รวมอยู่ในธรรมที่เป็นอนัตตา" นั้น พระไตรปิฎกและอรรถกถากล่าวระบุไว้ชัดเจนแล้ว

การมีหลักฐานแสดงหลักการสำคัญๆ ของพระศาสนาไว้เป็นการแน่นอนนี้ เป็นสิ่งสำคัญที่พุทธบริษัทจะได้ใช้เป็นมาตรฐานวัดการศึกษาและการปฏิบัติของตน ทำให้มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และไม่เกิดความแตกแยก

แต่ตรงข้าม ถ้าไม่มีหลักการที่ชัดเจนแน่นอน หรือมีแล้ว แต่ไม่ปฏิบัติต่อหลักการนั้นด้วยความซื่อตรง จึงจะทำให้เกิดความแตกแยก

ในเรื่องหลักฐานที่แสดงหลักการนั้น แท้ที่จริง ถึงจะมีระบุแน่นอนแห่งเดียว เมื่อสอดคล้องกับคำสอนและหลักการโดยรวม ก็เพียงพอ แต่ที่ตั้งข้อสังเกตในที่นี้ก็เพราะว่า ***เอกสารของวัดพระธรรมกาย*** นั้นแสดงท่าทีที่ไม่สม่ำเสมอ

"อายตนนิพพาน" ไม่มีโดยบาลีนิยม ก็ชัดเจนเช่นกัน

เรื่อง **"อายตนนิพพาน"** นั้น ถ้าเป็นจริงตามหลักฐานที่อ้างก็ไม่มีปัญหา แต่เรื่องไม่เป็นเช่นนั้น เพราะถ้าสังเกตดูจะเห็นว่าทั้ง***เอกสารของวัดพระธรรมกาย*** และพฤติการณ์ต่างๆ มุ่งจะให้ประชาชนเข้าใจไปว่า มีนิพพานอย่างหนึ่ง ที่เรียกว่า "อายตนนิพพาน" ซึ่งมีลักษณะเป็นสถานที่ หรือเป็นดินแดน ดังคำบรรยายตามหลักความเชื่อของสำนักพระธรรมกายว่า

"นิพพานเป็นอายตนะอันหนึ่ง . . . อายตนะนิพพานก็มีหน้าที่ดึงดูดพระพุทธเจ้า พระอรหันต์เข้าไปสู่อายตนะของตน สถานอันเป็นที่ประทับของพระพุทธเจ้าเรียกว่า อายตนะนิพพาน ส่วนพระพุทธเจ้าที่ประทับอยู่ในอายตนะนิพพานนั้น เราเรียกว่า "พระนิพพาน"

"อายตนะนิพพาน มีลักษณะกลมรอบตัวขาวใส บริสุทธิ์จนกระทั่งมีรัศมีปรากฏ ขนาดของอายตนะนิพพานนั้นวัดเส้นผ่าศูนย์กลางได้ราว ๑๔๑ ล้าน ๓ แสน ๓ หมื่น (๑๔๑,๓๓๐,๐๐๐) โยชน์ ขอบของอายตนะนิพพานหนาด้านละ ๑๕,๑๒๐,๐๐๐ โยชน์ รอบขอบทั้ง ๒ ด้านเป็น ๓๐,๒๔๐,๐๐๐ โยชน์ ขอบนี้ก็กลมรอบตัวเช่นเดียวกัน ส่วนเนื้อที่ๆอยู่ในขอบเท่าไร เป็นที่ประทับของพระพุทธเจ้าทั้งสิ้น ในนิพพานเป็นสถานที่โอ่โถง ปราศจากสิ่งอื่นใดทั้งสิ้น สว่างไสวไปด้วยรัศมีธรรม อันโชติช่วง ปราศจากความสว่างจากรัศมีอื่นใด . . .

" . . . อายตนะนิพพานนี้มีอยู่ สูงขึ้นไปจากภพ ๓ นี้เลยออกไปจากขอบเนวสัญญานาสัญญายตนะภพ . . .

"ส่วน "พระนิพพาน" นั้นคือ กายธรรมที่ได้บรรลุอรหัตตผลแล้ว กายเหล่านี้มี กาย หัวใจ ดวงจิต และดวงวิญญาณวัดตัดกลาง ๒๐ วา เท่ากันทั้งสิ้น หน้าตักกว้าง ๒๐ วา สูง ๒๐ วา เกศดอกบัวตูมขาวใสบริสุทธิ์มีรัศมีปรากฏ พระนิพพานนี้ประทับอยู่ในอายตนะนิพพาน บางพระองค์ที่เป็นพระสัพพัญญูพุทธเจ้า ก็ทรงประทับอยู่ท่ามกลางพระอรหันตสาวกบริวาร เป็นจำนวนมาก บางพระองค์ที่เป็นพระปัจเจกพุทธเจ้า มิได้เคยสั่งสอนหรือโปรดผู้ใดมาก่อนในสมัยที่ยังมีพระชนม์อยู่ องค์นั้นก็ประทับโดดเดี่ยวอยู่โดยลำพัง หาสาวก

> บริวารมิได้ ส่วนรังสีที่ปรากฏ ก็เป็นเครื่องบอกให้รู้ถึงการสร้างบารมีของพระพุทธเจ้า พระอรหันต์เหล่านั้นว่า มากน้อยกว่ากันเพียงไรแค่ไหน . . .”[๑]

ทั้งนี้ ถึงกับมีพิธีถวายข้าวพระ และมีผู้เข้าสมาธินำข้าวบูชานั้นไปถวายแด่พระพุทธเจ้าในอายตนนิพพาน

ผู้ศึกษาธรรมทั่วๆ ไป อ่านดูลักษณะของ “อายตนนิพพาน” ที่บรรยายข้างต้น ย่อมเห็นได้ชัดเจนทันทีว่า นิพพานอย่างนี้ไม่มีในคำสอนของพระพุทธเจ้า

นิพพานชนิดเป็นสถานที่ มีขนาด วัดได้ ก็เพี้ยนไปไกลอยู่แล้ว ยิ่งเป็นที่ดูดเอาพระพุทธเจ้าและพระอรหันต์ไปรวมไว้ด้วยกัน แล้วคนในโลกนี้ยังเข้าสมาธิไปเฝ้าถวายข้าวบูชาอีกด้วย ยิ่งเป็นเรื่องเลื่อนลอย จะมีได้ก็แต่เพียงเป็นภาพนิมิตที่จิตปรุงแต่งขึ้นตามคำบอกนำ

ไม่ต้องพูดถึงนิพพาน ที่พ้นเรื่องอาหาร พ้นปัจจัยปรุงแต่งใดๆ ไปหมดแล้ว เพียงแค่เทวดาทั่วไปในสวรรค์ทั้งหลาย ก็ไม่ต้องเกี่ยวข้องอะไรกับอาหารของมนุษย์ในโลกนี้

ว่าที่จริง แม้แต่คำว่า “อายตนนิพพาน” เอง ก็ไม่มีในพุทธพจน์แห่งใด (และไม่ว่าในที่ไหนๆ รวมทั้งคัมภีร์อื่นๆ ทั้งหมดทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็นชั้นรองลงมาจากพระไตรปิฎก หรือชั้นหลังใดๆ ก็ตาม)

---

[๑] *ทางมรรค ผล นิพพาน* (ธรรมปฏิบัติตามแนววิชชาธรรมกาย), พิมพ์ครั้งที่ ๒ วันที่ ๑๐ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๒๓, หน้า ๖๒๐-๖๒๔.

ที่ว่านิพพานเป็นอายตนะ ก็เป็นคนละเรื่องกันกับอายตนนิพพาน

ทางสำนักพระธรรมกายมักอ้างพุทธพจน์แห่งหนึ่งว่านิพพานเป็นอายตนะ แล้วเหมาเอาว่ามีอายตนนิพพาน (ทางสำนักมักเขียนเป็น “อายตนะนิพพาน”)

แต่ที่จริง คำว่า “อายตนนิพพาน” ไม่มีในพระไตรปิฎก หรือคัมภีร์บาลีใดเลย

แม้จะประกอบศัพท์ขึ้นมาเองอย่างนั้น ก็กลายเป็นของใหม่ที่ไม่ถูกต้อง เกิดความขัดข้องทางภาษา และไม่ได้ความหมายที่ต้องการ

ในพระสูตรที่อ้างนั้น *(ปฐมนิพพานสูตร, ขุ.อุ.๒๕/๑๕๘/๒๐๖)* พระพุทธเจ้าทรงนำคำว่า “อายตนะ” มาใช้อธิบายหรือบรรยายลักษณะของภาวะดับทุกข์ที่เรียกว่า “นิพพาน” ว่านิพพานนั้นเป็นอายตนะที่ไม่มีดิน น้ำ ลม ไฟ เป็นต้น ตามบาลีที่ว่า

> **“อตฺถิ ภิกฺขเว ตทายตนํ ยตฺถ เนว ปฐวี น อาโป น เตโช น วาโย น อากาสานญฺจายตนํ น วิญฺญาณญฺจายตนํ น อากิญฺจญฺญายตนํ น เนวสญฺญานาสญฺญายตนํ นายํ โลโก น ปรโลโก น อุโภ จนฺทิมสุริยา ตมหํ ภิกฺขเว เนว อาคตึ วทามิ น คตึ น ฐิตึ น จุตึ น อุปปตฺตึ อปฺปติฏฺฐํ อปฺปวตฺตํ อนารมฺมณเมว ตํ เอเสวนฺโต ทุกฺขสฺส ฯ”** *(ขุ.อุ.๒๕/๑๕๘/๒๐๖)*
>
> *แปลว่า:* “ภิกษุทั้งหลาย อายตนะนั้นมีอยู่ ดิน น้ำ ไฟ ลม อากาสานัญจายตนะ วิญญาณัญจายตนะ อากิญจัญญายตนะ เนวสัญญานาสัญญายตนะ โลกนี้ โลกหน้า พระจันทร์และพระอาทิตย์ทั้งสอง ย่อมไม่มีในอายตนะนั้น ภิกษุทั้งหลาย เราไม่กล่าวอายตนะนั้นว่าเป็นการมา เป็นการไป เป็นการตั้งอยู่ เป็นการจุติ เป็นการอุปบัติ อายตนะนั้นหาที่ตั้งอาศัยมิได้ มิได้เป็นไป หาอารมณ์มิได้ นี้แลเป็นที่สุดแห่งทุกข์”

คำว่า "**อายตนะ**" นั้น แปลว่า แหล่ง แดน บ่อเกิด ขุม ที่เกิด ที่ต่อ ที่บรรจบ ที่ชุมนุม ที่อยู่ เหตุ เป็นถ้อยคำสามัญที่ชาวบ้านเขาใช้กัน เช่น สุวัณณายตนะ แปลว่า บ่อทอง อรัญญายตนะ แปลว่า แดนป่า เทวายตนะ แปลว่า ถิ่นเทวดา หรือในข้อความเช่นว่า แคว้นกัมโพชเป็นแหล่งม้า ทักษิณาบถเป็นแหล่งโค เป็นต้น ซึ่งเป็นความหมายทางรูปธรรม

เมื่อนำมาใช้ในทางธรรม คำว่า "อายตนะ" ก็จะมีความหมายเชิงนามธรรม โดยเฉพาะที่คุ้นเคยพบกันบ่อย ก็คือ แดนรับรู้ หรือที่มาบรรจบกันของอินทรีย์ (เช่น ตา) กับอารมณ์ (เช่น รูป) และวิญญาณ (เช่น จักขุวิญญาณ) ทำให้เกิดการรับรู้ขึ้น ซึ่งแยกเป็น *อายตนะภายใน* ๖ ได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ *อายตนะภายนอก ๖* ได้แก่ รูป เสียง กลิ่น รส สิ่งสัมผัสกาย และธรรมารมณ์ หรือสิ่งรับรู้ทางใจ

เรื่องนี้ก็ทำนองเดียวกับคำว่า "**นิพพาน**" เอง ซึ่งเป็นคำที่ชาวบ้านใช้กันในความหมายสามัญเชิงรูปธรรม แปลว่าการดับ เช่น "อัคคินิพพาน" คือดับไฟ หายร้อน อย่างสิ่งที่ถูกเผามา เมื่อดับไฟแล้วเย็นลง แต่เมื่อนำมาใช้ในทางธรรม ก็มีความหมายพิเศษเชิงนามธรรม หมายถึงการดับกิเลส ดับทุกข์ โดยดับเพลิงกิเลส หรือดับไฟโลภะ ไฟโทสะ ไฟโมหะ ไฟทุกข์ ไฟโศก หมดความเร่าร้อนสงบเย็น

สำหรับพระสูตรนี้ ท่านอธิบายด้วยความหมายทางธรรมตรงกับที่เราคุ้นๆ กันอย่างข้างต้น คืออธิบายโดยเทียบกับความหมายของอายตนะ คือ อายตนะภายใน กับอายตนะ

ภายนอกว่า เหมือนกับที่รูปเป็นแดนรับรู้ คือเป็นอารมณ์ของจักขุวิญญาณ นิพพานก็เป็นแดนรับรู้ เพราะเป็นปัจจัยโดยเป็นอารมณ์แก่มรรคญาณ คือปัญญาที่ทำให้ทำลายกิเลสได้ และผลญาณคือปัญญาที่รู้ภาวะหมดสิ้นกิเลสและกองทุกข์เป็นต้น (พึงสังเกตว่านิพพานไม่มีอารมณ์ แต่นิพพานเป็นอารมณ์ได้) ดังอรรถาธิบายว่า

> **"ตทายตนฺนฺติ ตํ การณํ, ทกาโร ปทสนฺธิกโร. นิพฺพานํ หิ มคฺคผลญาณาทีนํ อารมฺมณปจฺจยภาวโต รูปาทีนิ วิย จกฺขุวิญฺญาณาทีนํ อารมฺมณปจฺจยภูตานีติ การณฏฺเฐน "อายตนนฺติ วุจฺจติ."** *(อุ.อ.๔๑๗)*
>
> *แปลว่า:* "บทว่า 'ตทายตนํ' ได้แก่ เหตุนั้น, ท อักษรเป็นตัวเชื่อมคำ. จริงอยู่ พระนิพพานตรัสเรียกว่า 'อายตนะ' เพราะอรรถว่าเป็นเหตุ โดยเป็นอารัมมณปัจจัยแก่มรรคญาณและผลญาณเป็นต้น เหมือนรูปารมณ์ เป็นต้น เป็นอารัมมณ-ปัจจัยแก่จักขุวิญญาณ เป็นต้น"

คำอธิบายของท่านให้ความหมายชัดเจนอยู่แล้ว ซึ่งเป็นการบอกไปด้วยในตัวว่า ไม่ให้แปลความหมาย "อายตนะ" เป็นแดนทางรูปธรรม คือ เป็นสถานที่อย่างใดอย่างหนึ่ง

นอกจากนั้น พุทธพจน์ที่ตรัสต่อไปว่า ไม่มีดิน น้ำ ลม ไฟ ฯลฯ จนถึงว่าไม่ใช่พระจันทร์ พระอาทิตย์ ก็เป็นการบ่งบอกว่าไม่ให้เข้าใจเอานิพพานเป็นดินแดนหรือสถานที่ใด และอรรถกถาก็อธิบายย้ำเข้าไปอีกว่า ที่ตรัสตั้งแต่ไม่มีดิน น้ำ เป็นต้น ไปจนถึงไม่มีอากาสานัญจายตนะ เป็นต้น ก็เป็นการแสดงว่า ไม่ใช่เป็นภพไหนๆ รวมทั้งอรูปภพ และยังตรัสต่อไปว่า ไม่มีการไป การมา จุติ อุบัติ ฯลฯ ซึ่งเป็นคำปฏิเสธเรื่องสถานที่ โลก หรือภพ ทุกอย่าง ทั้งนั้น

แต่ทั้งที่พระพุทธเจ้าและพระสาวก พยายามอธิบายปฏิเสธเรื่องดินแดนสถานที่ทั้งหลายทั้งปวงอย่างนี้ ทางสำนักวัดพระธรรมกาย ก็ตีความให้มีสถานที่และดินแดนที่เลยจากนี้ขึ้นไปให้ได้

พระพุทธเจ้าทรงมุ่งให้รู้ว่า นิพพานเป็นภาวะที่ไม่ใช่ ภพ สถาน ดินแดนใดๆ แต่วัดพระธรรมกายก็จะตีความให้นิพพานเป็นดินแดนสูงขึ้นไปอีก

เอาคำของท่านมาใช้ แต่มาดัดแปลงความหมายเอาตามที่ตนต้องการ

ความจริง คำว่า "อายตนะ" ที่ใช้ในคำว่า "ตทายตนะ" อย่างในพระสูตรนี้ พระพุทธเจ้าทรงใช้ในที่อื่นๆ ในการอธิบายเรื่องอื่นๆ อีกหลายแห่ง เช่น ใช้อธิบายวิโมกข์ต่างๆ ซึ่งเป็นภาวะจิตแห่งฌานทั้งหลาย และพระเถรีธรรมทินนาก็ได้ใช้คำนี้ทำนองนั้น *(ม.มู. ๑๒/๕๑๑/๕๕๕; ม.อุ. ๑๔/๖๒๘/๔๐๔)* และที่พระอานนท์ยกพุทธพจน์มาอธิบายการปฏิบัติเพื่อเข้าถึงอรหัตตผลสมาธิ ที่ในกระบวนการปฏิบัติตลอดอรูปฌาน ๓ ขั้นต้น ไม่มีการเสวยอายตนะ มีรูปเป็นต้น *(องฺ.นวก.๒๓/๒๔๑/๔๔๕)* และอธิบายเรื่องกายสักขีโดยเรียกอนุปุพพวิหาร ทั้ง ๙ ว่าเป็นอายตนะ *(องฺ.นวก.๒๓/๒๔๗/๔๗๓)*

ที่จริง ของเดิมท่านมีคำว่า **"นิพพานนคร"** และ **"ธรรมนคร"** เป็นต้นอยู่ก่อนแล้ว (อย่างที่ยกมาให้ดูในตอนที่ว่าด้วย "ธรรมกาย") ถ้านิพพานของพระพุทธเจ้าเป็นดินแดน ท่านก็ต้องบอกไว้นานแล้ว และเราก็ต้องเจอ เพราะแม้แต่เพียงคำที่ไม่สำคัญ เป็นแค่อุปมาอุปไมยก็ยังอยู่ดี มิได้หายไปไหน

ยิ่งกว่านั้น ถ้านิพพานเป็นดินแดนจริงอยู่แล้ว จะต้องอุปมาอีกทำไม

สถานที่ ถิ่นฐาน ดินแดนทั้งหลาย มีแต่ที่เป็นโลก เป็นภพเท่านั้น นิพพานเป็น*โลกุตตระ* พ้นจากโลก พ้นจากภพทั้งหมดแล้ว จึงไม่เป็นสถานที่หรือถิ่นแดนใดๆ

อายตนนิพพาน ไม่มี แต่แปลใหม่ให้ดีก็ได้ความหมาย นิพพานายตนะ ถึงจะใช้เป็นศัพท์ได้ แต่ไม่ให้ความหมายที่ดี

ได้กล่าวแล้วว่า คำว่า “อายตนนิพพาน” นั้น ไม่มีในพระพุทธศาสนามาก่อน ท่านผู้ใช้คงจะมุ่งให้แปลว่า “แดนนิพพาน” แต่คำว่า อายตนนิพพาน ไม่ช่วยให้ได้ความหมายที่ประสงค์ เพราะกลายเป็นมีความหมายว่า “ดับอายตนะ”

ถ้าจะให้นิพพานเป็นดินแดนจริงๆ ก็ควรจะประกอบศัพท์ใหม่ให้ถูกต้องตามหลักภาษา จึงจะได้คำแปลที่ต้องการ คือ นิพพาน+อายตนะ เป็น **“นิพพานายตนะ”** แปลว่า ***แดนนิพพาน***

เมื่อประกอบศัพท์ถูกต้องตรงตามหลักภาษาบาลีแล้ว ก็จะมีคำเทียบไว้ยืนยันมากมาย ดังเช่น **เทวายตนะ** = ถิ่นแดนเทวดา **อิสสรายตนะ** = ถิ่นแห่งอิสรชน **อรัญญายตนะ** = แดนป่า เป็นต้น

สูงขึ้นไปในการปฏิบัติทางจิตก็มีคำเทียบ เป็นฌานระดับสูงสุดเลยทีเดียว ได้แก่ **อรูปฌาน ๔** คือ **อากาสานัญจายตนะ** *(อากาสานัญจ+อายตนะ)* = แดนอวกาศอันอนันต์, **วิญญาณัญจายตนะ** *(วิญญาณัญจ+อายตนะ)* = แดนวิญญาณอันอนันต์, **อากิญจัญญายตนะ** *(อากิญจัญญ+อายตนะ)* = แดนแห่งภาวะที่ไม่มีอะไรเลย, และ**เนว-สัญญานาสัญญายตนะ** *(เนวสัญญานาสัญญา+อายตนะ)* = แดนแห่งฌานที่มีสัญญาก็ไม่ใช่ไม่มีสัญญาก็ไม่ใช่ แล้วนิพพานก็จะมาต่อยอด

สมาบัติที่สูงสุดนี้ ดูจะเข้าชุดกัน

อย่างไรก็ตาม เมื่อเห็นกันอยู่ว่าพระพุทธเจ้าได้ทรงปฏิเสธไว้แล้วในพระสูตรที่อ้างนั้นเอง ว่านิพพานไม่ใช่เป็นสถานที่หรือดินแดน การที่จะใช้คำว่า "**นิพพานายตนะ**" ก็ไม่ถูกต้อง รูปศัพท์จะชวนให้ตีความไขว้เขวออกไปจากหลักพระพุทธศาสนา

สำหรับ "อายตนนิพพาน" นั้น ถึงจะหักแปลให้เป็นว่านิพพานที่เป็นอายตนะ ภาษาก็ไม่ให้ และจะกลายเป็นว่าต้องมีนิพพานที่ไม่เป็นอายตนะมาเข้าคู่

ถ้าจะใช้***อายตนนิพพาน*** กันจริงๆ ก็ต้องใช้ในความหมายที่ถูกต้องตามศัพท์ว่า "ดับอายตนะ" จึงจะสอดคล้องกับหลักพระพุทธศาสนา ซึ่งก็จะมีความหมายที่ดีว่า อายตนะต่างๆ ทั้งตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ ดับเย็น ไม่เร่าร้อน ไม่ลุกเป็นไฟ ไม่เผาลน

ถ้าใช้ในความหมายอย่างนี้ ก็จะเข้ากับพุทธพจน์ใน *อาทิตตปริยายสูตร* *(วินย.๔/๕๕/๖๓; สํ.สฬ.๑๘/๓๑/๒๓)* ที่ตรัสสอนเหล่าชฎิล ผู้เป็นนักบวชบูชาไฟว่า อายตนะทั้ง ๖ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ลุกเป็นไฟ ร้อนไปหมดแล้ว คือ เร่าร้อนด้วยไฟราคะ ไฟโทสะ ไฟโมหะ และไฟแห่งความทุกข์ในรูปลักษณ์ต่างๆ เมื่อเกิดปัญญามองเห็นความจริงแล้วก็จะดับไฟเหล่านั้นได้ หายเร่าร้อน หายร้อนรน ก็จะมาเข้าสู่ความหมายที่ว่า อายตนะเหล่านี้ คือ ตา หู . . . จิตใจสงบเย็นลง อย่างนี้ก็พอจะนำคำว่าอายตนนิพพานมาใช้ได้

อายตนนิพพาน ที่แปลว่า ดับอายตนะนี้ จะมีศัพท์เทียบเข้าชุดกันได้ และเป็นคำสำคัญมากด้วย คือ กิเลสนิพพาน (ดับกิเลส) ขันธนิพพาน (ดับขันธ์) โดยเฉพาะขันธ์ กับอายตนะ เป็นศัพท์ธรรม

ประเภทเดียวกัน มักมาตามกันอยู่แล้ว ก็จะมี**ขันธนิพพาน** (ดับขันธ์) ต่อด้วย**อายตนนิพพาน** (ดับอายตนะ) สอดคล้องกันจริงๆ

อย่างไรก็ตาม ทั้งคำว่า "อายตนนิพพาน" ก็ดี "นิพพานายตนะ" ก็ดี ก็ไม่มีมาก่อนในพระพุทธศาสนา เพราะฉะนั้น ทางที่ดีที่สุด ถ้าเห็นแก่พระธรรมวินัย ไม่ประสงค์จะทำให้กระทบกระเทือนต่อหลักการของพระพุทธศาสนา และเป็นความตรงไปตรงมา เมื่อจะใช้คำว่า "อายตนนิพพาน" และให้มีความหมายตามประสงค์ ก็สอนให้ชัดเจนตรงตามที่เป็นจริงว่า คำนี้ท่านพระอาจารย์ผู้นั้นๆ ได้นำมาใช้ให้มีความหมายดังนี้ๆ ตามหลักการที่ท่านได้จัดวางขึ้นใหม่ ก็จะเป็นการรักษาผลประโยชน์ทางปัญญาของประชาชน มิให้เกิดความสับสน และไม่เสียหาย แต่ถ้าจะให้ถูกต้องแท้จริง เมื่อเป็นพระภิกษุก็ต้องสอนให้ตรงตามพระธรรมวินัย

อายตนนิพพานแท้ ที่นี่ เดี๋ยวนี้

ดังได้กล่าวแล้วว่า คำว่า "**อายตนนิพพาน**" ไม่เคยมีในพระพุทธศาสนามาก่อน อย่างไรก็ตาม ถ้าจะใช้คำนี้ให้ได้ ก็ไม่ใช่แปลว่าแดนนิพพาน หรือนิพพานที่เป็นคล้ายดินแดน แต่แปลว่า "**ความดับเย็นแห่งอายตนะ**" ดังกล่าวแล้วข้างต้น ซึ่งทั้งได้ความหมายที่ถูกต้องตามหลักภาษา และสอดคล้องกับหลักการของพระพุทธศาสนา

อายตนนิพพานตามหลักภาษา และในความหมายที่ถูกต้องอย่างนี้ เป็นภาวะที่ชีวิตและสังคมขณะนี้กำลังต้องการอย่างยิ่ง

คนจำนวนมากมีอายตนะ ตั้งแต่ ตา หู จนถึงใจ ที่เร่าร้อน

ถูกรุนเร้าด้วยเพลิงราคะหรือไฟโลภะ ซึ่งทำให้ร่านรนจ้องมองหาแต่สิ่งเสพบำรุงบำเรอตน มุ่งแต่จะแสวงหาผลประโยชน์มาสนองความเห็นแก่ตัว หาทางเอารัดเอาเปรียบเพื่อนมนุษย์

คนมีอายตนะ ตา หู ฯลฯ ใจ ที่เร่าร้อนด้วยไฟโทสะ เพราะถูกขัดผลประโยชน์เป็นต้น แล้วขัดเคืองแค้นใจ ทำให้คิดประทุษร้ายผู้อื่น หาทางขัดขวางและใช้พลังอำนาจมาทำลายล้างซึ่งกันและกัน

คนมี ตา หู จนถึง ใจ ที่เร่าร้อนด้วยไฟโมหะ ถูกกดดันครอบงำด้วยความไม่รู้ไม่เข้าใจและไม่รู้จักแสวงปัญญา ทำให้ต้องหาสิ่งปลอบประโลมกล่อมใจ ตลอดจนมอมเมาหลอกตัวเองและหลอกกันเอง เพื่อช่วยให้เพลิดเพลิน หลบทุกข์ ลืมปัญหา หรืออยู่ด้วยความหวัง รอคอยผลดลบันดาลจากอำนาจยิ่งใหญ่หรือสิ่งลึกลับภายนอก

ถ้าอายตนะ คือ ตา หู จนถึง จิตใจ ทั้งหมดนี้ ดับเย็นสงบลงได้ ไม่ถูกเปลวและควันแห่งไฟโลภะ โทสะ โมหะ เผาลนให้เร่าร้อนและกลุ้มรุมบดบังให้พร่ามัว ก็จะแจ่มใส สามารถใช้ปัญญาพิจารณาแก้ปัญหา และมองเห็นว่าอะไรเป็นประโยชน์หรือไม่เป็นประโยชน์ที่แท้จริง แล้วทำการสร้างสรรค์ให้สำเร็จได้อย่างถูกต้อง

อายตนะที่บริสุทธิ์แจ่มใส สงบเย็นจากไฟกิเลสและเพลิงทุกข์นั้น ก็จะมองดูเพื่อนร่วมโลก ด้วยความรู้ความเข้าใจ มองเห็นสุขทุกข์ของเขา ทำให้เกิดเมตตากรุณาที่จะช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เป็นทางที่จะนำโลกนี้ไปสู่สันติสุข

ถ้าปฏิบัติศีล สมาธิ ปัญญา ให้อายตนะทั้งหลาย โดยเฉพาะใจ สงบเย็นจากไฟราคะ/โลภะ โทสะ และโมหะ ได้อย่างนี้ จึงจะเข้าถึง

อายตนะที่เป็นนิพพานได้

อายตนนิพพานชนิดเป็นแดน ที่ตัวตนของเราไปพบไปเฝ้าตัวตนของพระพุทธเจ้านั้น ไม่มีในพระพุทธศาสนาอย่างแน่นอน

แต่ถ้าเป็นอายตนนิพพาน ที่เป็นภาวะดับเย็นของอายตนะ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ที่พ้นจากความเผาลนของไฟราคะ/โลภะ โทสะ และโมหะแล้ว สว่างผ่องใสด้วยปัญญา และแผ่รังสีแห่งเมตตากรุณาต่อสรรพสัตว์ ก็เป็นอายตนนิพพานแท้ ที่นี่ เดี๋ยวนี้ และอย่างนี้จึงจะเป็นนิพพานของพระพุทธเจ้า

ใจหมดโลภโกรธหลง สว่างโล่งสดใส เมื่อไร ก็ได้เห็นนิพพานของพระพุทธเจ้า เมื่อนั้นทันที

อายตนะเป็นเพียงคำหนึ่งในบรรดาคำมากหลายที่ทรงใช้อธิบายความหมายของนิพพาน ไม่ใช่มีนิพพานอย่างหนึ่งที่เรียกว่า "อายตนนิพพาน"

คำสำคัญที่มิใช่เพียงใช้อธิบายนิพพาน แต่เป็นไวพจน์ คือ ใช้แทนกันได้กับนิพพานเลยทีเดียว ก็เช่น **วิมุตติ วิสุทธิ สันติ อสังขตะ** (ไม่ปรุงแต่ง) **อนาทาน** (ไม่ยึด) **อนาลัย** (ไม่ติด) **อิสสริยะ** (อิสรภาพ) **อโสก** (ภาวะไร้โศก) **อาโรคยะ** (ภาวะไม่มีโรคทางจิตใจ) **นิโรธ** (ภาวะที่ไม่มีทุกข์เกิดขึ้น) **เขมะ** (ความเกษม) **ปรมัตถ์** (ประโยชน์หรือจุดหมายสูงสุด) เป็นต้น และคำที่ใช้เชิงอธิบาย ที่สำคัญ ก็เช่น **ตัณหักขยะ** (ภาวะสิ้นตัณหา) **ภวนิโรธ** (ความดับภพ)

โดยเฉพาะคำที่ใช้พิจารณาตรวจสอบวัดผลการปฏิบัติของตนที่ชัดเจน คือ **ราคักขยะ โทสักขยะ โมหักขยะ** (ภาวะสิ้นราคะ

โทสะ โมหะ) ดังพุทธพจน์ตรัสแสดงวิธีตรวจสอบในใจของตนเอง ที่เคยยกมาอ้างแล้วข้างต้น *(หน้า ๑๕๔)*

อย่างน้อยควรจะรู้ตระหนักว่า นิพพานไม่ใช่มีไว้สำหรับไปดู ไปเห็นไปชม หรือไปพบกับใครๆ แต่มีไว้สำหรับทำให้ประจักษ์แจ้ง เป็นจริงกับตัวในภาวะหมดกิเลสหมดทุกข์ ถ้าจะไปนิพพาน ก็ไม่ใช่เข้าสมาธิเหาะไป แต่ไปกับความก้าวหน้าในการปฏิบัติที่จะทำให้โลภะ โทสะ โมหะ ลดน้อยหมดสิ้น

เพราะฉะนั้นจึงต้องตรวจสอบตนเองว่า เมื่อปฏิบัติไปๆ ความโลภ ความโกรธ ความหลงในใจของเราลดน้อยลงหรือไม่ ถ้ากิเลสเหล่านี้ และความขุ่นมัวเศร้าหมองความทุกข์ไม่ลดหายไป ไม่ว่าจะเห็นอะไร ที่ดีเลิศวิเศษแค่ไหน ก็ไม่ใช่การปฏิบัติของพระพุทธเจ้า แต่เป็นการห่างออกไปจากนิพพาน เป็นการไถลหลงออกนอกทาง

ถ้าจะพูดว่าเห็นนิพพาน ก็ไม่ใช่เห็นสถานที่หรือแดนวิเศษอัศจรรย์อะไรทั้งสิ้น แต่เป็นการเห็นความเบาบางจางหายจนหมดไปของโลภะ โทสะ โมหะ ในใจของตนเอง เห็นความบริสุทธิ์หมดจดปราศจากความขุ่นมัวเศร้าหมอง ปลอดพ้นความโศก ความทุกข์ และความยึดติดถือมั่นทั้งหลาย

โดยสรุป การเห็นนิพพาน มีจุดตรวจสอบที่สำคัญ คือ

๑. รับรู้รูปเสียงหรืออารมณ์ใดๆ ก็มีจิตบริสุทธิ์
เห็นภาวะที่ไม่มีโลภะ โทสะ โมหะ ในใจของตน
ไม่ใช่เห็นบุคคล สถานที่ รูปภาพ หรือองค์อะไรที่ดีวิเศษ

๒. เป็นการเห็นด้วยปัญญา ไม่ใช่เห็นด้วยจิตสมาธิ

๓. ถึงภาวะหลุดพ้น โปร่งโล่งเป็นอิสระ ไม่ใช่จมอยู่แค่ความปลาบปลื้มดื่มด่ำติดใจ

จะต้องย้ำเตือนกันอย่างยิ่ง ให้มั่นอยู่ในหลักตรวจสอบของพระพุทธเจ้าข้อนี้ คือ การมองในจิตใจของตนเองว่า มีโลภะ โทสะ โมหะ เบาบางลงหรือไม่ อยู่กับความเป็นจริงและปฏิบัติต่อประสบการณ์และสถานการณ์ต่างๆ ด้วยปัญญาได้ดีขึ้นหรือไม่ หายทุกข์โศก และมีความสุขอย่างเป็นอิสระเบิกบานโดยไม่ต้องอาศัยสิ่งปลอบประโลมกล่อมใจหรือพึ่งพาความหวังหรือไม่ ลึกๆในใจตรวจดูแล้วมีความมั่นคงสดใสอย่างไม่ต้องพึ่งพา และพร้อมที่จะเป็นที่พึ่งแก่ผู้อื่นหรือไม่ ถ้ายัง ก็พึงปฏิบัติในหนทางที่จะให้เป็นอย่างนี้ โดยไม่ต้องห่วงเรื่องการที่จะได้เห็นสิ่งวิเศษใดๆ

พระพุทธเจ้าไม่เคยสอนพุทธบริษัทให้ไปตามหาตามดูนิพพานที่ไหน นอกจากนิพพานที่เป็นความสงบระงับกิเลส ไถ่ถอนทุกข์โศกภายใน สว่างสดใสโปร่งโล่งด้วยปัญญา และทำจิตใจของตนเองให้บริสุทธิ์สะอาดเป็นอิสระ

อย่าว่าถึงจะไปดูนิพพานเลย แม้แต่สวรรค์ที่ว่ามีความสุขพรั่งพร้อม ก็ไม่ทรงสอนให้วุ่นวายกับการที่จะไปดูไปเห็น ข้อสำคัญอยู่ที่ว่า เมื่อเราปฏิบัติ ดำเนินชีวิต พัฒนาตนถูกต้อง สิ่งเหล่านี้ก็เป็นผลดีที่เกิดขึ้นเองตามเหตุปัจจัย

ข้อพิจารณา

จากเรื่องราวและหลักฐานที่ได้พิจารณามา จะเห็นว่า คำสอนและการปฏิบัติของสำนักพระธรรมกายผิดแผกแตกต่างออกไปเป็นอันมากจากพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะพระพุทธศาสนาเถรวาท ทั้งที่ทางสำนักพระธรรมกายก็ปฏิญาณตนเป็นผู้นับถือพระพุทธ-ศาสนาเถรวาท และผู้สอนก็เข้ามาบวชอยู่ในภิกขุภาวะที่เกิดมีจากพระไตรปิฎกบาลี ซึ่งเป็นที่รักษาหลักเกณฑ์และหลักการของพระพุทธศาสนาเถรวาทนั้น

ข้อที่สำคัญมาก ก็คือ ความผิดเพี้ยนนั้นเกี่ยวด้วยหลักการใหญ่ที่เป็นจุดหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา ดังเรื่องที่พิจารณามา คือเรื่องนิพพานเป็นอัตตาหรืออนัตตา เรื่องธรรมกาย และเรื่องอายตนนิพพาน ซึ่งในที่สุดก็โยงเป็นเรื่องเดียวกัน คือ เป็นเรื่องของนิพพาน

คำสอนและการปฏิบัติส่วนสำคัญๆ ของสำนักพระธรรมกายในเรื่องที่กล่าวนั้น นอกจากไม่มีอยู่ในคำสอนเดิมของพระพุทธศาสนาแล้ว ก็ยังขัดแย้งอย่างมากกับหลักการเดิมที่ถือว่าเป็นมาตรฐานของพระพุทธศาสนาเถรวาทนั้นด้วย

พูดอย่างหนึ่ง ก็เหมือนกับเป็นเพียงการมานำเอาถ้อยคำในพระพุทธศาสนาเถรวาทไปใช้ แล้วกำหนดความหมายและวิธีปฏิบัติขึ้นเองใหม่เป็นระบบของตนเองต่างหาก (แต่ยังอ้างว่าพระพุทธศาสนาเถรวาทเป็นอย่างนั้น)

ปัญหาพฤติการณ์ต่อหลักการ

ในคำสอนของสำนักพระธรรมกายนั้น ธรรมกายมีรูปร่างเป็นเนื้อเป็นตัว แม้แต่เป็นภาพพระพุทธรูปปางประทับนั่ง และนิพพานก็เป็นสถานที่ที่ธรรมกายที่มีรูปร่างอย่างนั้นไปรวมกันอยู่นิ่งๆ

แต่ในหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาเถรวาท ธรรมกายเป็นนามธรรมในความหมายกว้างๆ รวมตั้งแต่คุณธรรมต่างๆ ที่เราปลูกฝังพัฒนาขึ้นมา จนถึงความจริงแท้สูงสุดที่รู้แจ้งด้วยปัญญา และนิพพานก็เป็นสภาวธรรมแห่งภาวะที่จิตปลอดพ้นแล้วจากกิเลสและความทุกข์ บริสุทธิ์ โปร่งโล่ง ผ่องใส เป็นอิสระ ไม่มีรูปร่างเป็นเนื้อเป็นตัวหรือเป็นสถานที่อย่างใดๆ

ในคำสอนของสำนักพระธรรมกายนั้น การปฏิบัติเพื่อเข้าถึงหรือเห็นธรรมกายเป็นเรื่องสำคัญมากหรือเป็นหลักใหญ่ที่สุด และการปฏิบัตินั้นจะต้องผ่านการเห็นกายต่างๆ ซ้อนลึกเข้าไปๆ ตามลำดับ จนถึงที่สุดรวม ๑๘ กาย จึงเป็นกายสุดท้าย คือกายพระอรหัตละเอียด ที่จบการปฏิบัติ ถึงนิพพาน

แต่ในหลักการของพระพุทธศาสนาเถรวาท ธรรมกายไม่อยู่ในระบบการปฏิบัติเลย เพราะเป็นเพียงถ้อยคำเชิงเปรียบเทียบ คือไม่เป็นเรื่องของการปฏิบัติในตัวมันเอง แต่อาจจะพูดขึ้นมาเมื่อใดก็ได้ เพื่อสื่อโยงเข้าสู่การปฏิบัติอีกต่อหนึ่ง เป็นคำพูดคลุมๆ รวมๆ บางครั้งจะพูดว่า “ธรรม” หรือพูดว่า “ธรรมกาย” ก็มีความหมายเท่ากัน และไม่มีการแบ่งแยกออกไปเป็นกายชั้นต่างๆ จะมีก็เพียงเป็นการพูดเทียบเคียงกับรูปกาย คือร่างกายของเราตามปกติธรรมดา เวลาพูดถึงนิพพานจึงไม่มีการพูดถึงธรรมกาย

เนื่องจากคำสอนและการปฏิบัติของสำนักพระธรรมกาย มีระบบของตนเองโดยเฉพาะ ซึ่งต่างไปจากหลักการของพระพุทธ-ศาสนาเถรวาท ดังนั้น เมื่อพยายามนำเข้ามารวมหรือผสมกับพุทธศาสนาเถรวาท นอกจากขัดแย้งกับหลักคำสอนและหลักปฏิบัติของพระพุทธศาสนาเถรวาทแล้ว ยังส่งผลสะท้อนตีกลับให้เกิดความขัดแย้งขึ้นในคำสอนและระบบปฏิบัติของสำนักพระธรรมกายเองด้วย เลยจะยิ่งพลอยสับสนไปด้วยกันทั้งหมด

ยกตัวอย่างเช่น เมื่อ"ธรรมกาย" ซึ่งมิได้เป็นคำหลัก และไม่อยู่ในระบบการปฏิบัติของพระพุทธศาสนาเถรวาท แต่กลายไปเป็นแกนสำคัญของคำสอนและการปฏิบัติของสำนักพระธรรมกายแล้ว ก็ปรากฏว่า ธรรมกาย(ที่บรรลุอรหัตผลแล้ว) นี่เองเป็นนิพพาน ธรรมกายก็เลยเป็นอสังขตธรรม แล้วทั้งธรรมกายและนิพพานก็เป็นอัตตาไปด้วยกัน

เมื่อสำนักพระธรรมกายถืออย่างนั้นแล้ว ก็ต้องตีความพุทธพจน์ สพฺเพ **สงฺขารา** อนิจฺจา (สังขารทั้งปวงไม่เที่ยง) สพฺเพ **สงฺขารา** ทุกฺขา (สังขารทั้งปวงเป็นทุกข์) และ สพฺเพ **ธมฺมา** อนตฺตา (ธรรมทั้งปวงไม่เป็นอัตตา) โดยให้ ธมฺมา คือธรรมทั้งปวง ที่เป็นอนัตตา มีความหมายอย่างเดียวกับ **สงฺขารา** คือสังขารทั้งปวงเท่ากันกับสองข้อแรก

พร้อมกันนั้นก็จำเป็นจะต้องไม่ยอมรับหลักฐานทั้งหลาย ทั้งในพระไตรปิฎกและอรรถกถาเป็นต้น ที่ระบุว่านิพพานเป็นอนัตตา หรือที่ระบุว่า **สพฺเพ ธมฺมา** ไม่ใช่แค่ สพฺเพ สงฺขารา แต่รวมนิพพานด้วย หรือมิฉะนั้นก็ต้องหาทางตีความหลบเลี่ยงไปอย่างใด

อย่างหนึ่ง ตลอดจนกล่าวว่าพระไตรปิฎกเป็นต้น ผิดพลาดตกหล่น หรือไม่ยอมรับพระไตรปิฎก แม้กระทั่งพยายามพูดชักนำให้ประชาชนไม่เชื่อถือพระไตรปิฎก และอ้างเอาผลการปฏิบัติของตนเองบ้าง อ้างพระเถระครูอาจารย์ภายหลังที่เป็นอัตตโนมติบ้าง มาเป็นหลักฐานแทน

ธรรมกายเดิมของพุทธศาสนาเถรวาท ที่เป็นคำกว้างๆ ไม่อยู่ในข่ายที่จะต้องพิจารณาว่าเป็นอัตตาหรืออนัตตา เพราะโดยทั่วไปเป็นสังขตธรรมเท่านั้น ก็เลยพลอยมาเป็นอสังขตธรรมในคำสอนของสำนักพระธรรมกาย และในคำสอนของสำนักพระธรรมกายเอง ธรรมกายเป็นนิพพาน และพระนิพพานที่เป็นอัตตาก็ไปรวมกันอยู่ในอายตนนิพพานที่เป็นสถานที่อีกทีหนึ่ง เลยจะมีนิพพานขึ้นมาต่างกันอีก คือนิพพานที่เป็นอัตตา กับนิพพานที่เป็นสถานที่

พอนิพพานเป็นสถานที่ ก็มีเรื่องยืดยาวต่อไปอีก เพราะมีเขตยาวกว้างหนาเป็นต้น อย่างที่ยกมาแสดงข้างต้น แต่ไม่อยู่ในอนันตจักรภพ แทนที่จะพ้นจากภพ ก็จะกลายมาเหมือนเป็นอีกภพหนึ่งต่างหากออกไปจากภพ ๓ เพียงแต่ไม่เรียกว่าเป็นภพ มีการเข้าสมาธิของคนในโลกนี้ไปเฝ้าจับเนื้อต้ององค์และถวายภัตตาหารแก่พระพุทธเจ้าในอายตนนิพพานได้ นิพพานก็ชักจะกลายเป็นส่วนเพิ่มขยายมีอะไรๆ บางอย่างเทียบได้กับสวรรค์ (แต่เทวดาในสวรรค์ไม่ต้องการอาหารของมนุษย์)

เมื่อมีคำสอนอย่างนี้ ก็อาจจะทำให้ชาวบ้านคิดเปรียบเทียบว่า อยู่ในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ของพระอินทร์ หรืออยู่ในพรหมโลก กับ

อยู่ในอายตนนิพพาน ไหนจะดีกว่ากัน หรืออาจจะไปเทียบกับสวรรค์สุขาวดี ในนิกายโจโดและโจโดชินของมหายาน แต่ก็ไม่ใช่ประเด็นในที่นี้ ข้อสำคัญก็คือไม่เข้ากับหลักการของพระพุทธศาสนาเถรวาท

นอกจากจะผิดแผกแตกต่างและขัดแย้งกับหลักการของพระพุทธศาสนาเถรวาทแล้ว ทางสำนักพระธรรมกายเองก็ยังอยู่ในระหว่างการพัฒนาทฤษฎีของตนเองเพื่อให้ระบบคำสอนและการปฏิบัติกลมกลืนชัดเจน ยิ่งกว่านั้น สำนักพระธรรมกายเอง ซึ่งมีต่างแห่งกัน ก็ยังมีคำสอนและการปฏิบัติแตกต่างไม่ลงกัน การนำคำสอนมาผสมระคนกัน จึงมีแต่จะทำให้เกิดปัญหาซับซ้อนสับสนยุ่งเหยิงนุงนังมากขึ้น

ทางที่ดีที่สุด ก็คือ น่าจะยอมรับตามที่มันเป็นอย่างนั้นๆ แล้วมาเทียบเคียง จัดขั้นตอนกันตามที่เป็นจริง

คงเป็นเพราะความพยายามไม่ถูกทาง จึงได้เกิดเป็นปัญหาขึ้นมาถึง ๒ ชั้น คือ

๑. มีคำสอนและการปฏิบัติของสำนักพระธรรมกาย ที่ไม่มีในพระพุทธศาสนาเถรวาท และบางเรื่องก็มีถ้อยคำเดียวกันเหมือนกัน แต่สื่อความหมายคนละอย่าง ขัดแย้งกับหลักการของพระพุทธศาสนาเถรวาท แต่อ้างว่าเป็นพระพุทธศาสนาเถรวาท

๒. ในการอ้างนั้น ได้มีการกระทำที่เป็นปัญหาซ้อนขึ้นมาอีก ซึ่งทำให้เกิดความสับสนขึ้นมาแก่หลักการและหลักฐานของพระพุทธศาสนา และแก่ประชาชนที่นับถือพระพุทธศาสนาเถรวาท เช่น ปฏิเสธหลักฐานในพระไตรปิฎก อ้างหลักฐานอย่างผิดพลาด

ตีความหลักฐานให้เป็นไปตามทัศนะของตน เอาหลักฐานกับทัศนะมาปะปนสับสนกัน ชักจูงประชาชนให้ไม่เชื่อถือพระไตรปิฎก อ้างผลการปฏิบัติหรือทัศนะของตน หรือคำกล่าวของพระเถราจารย์รุ่นใหม่บางท่าน ขึ้นมาลบล้างหลักฐานในพระไตรปิฎก และคัมภีร์ต่างๆ เป็นต้น

ปัญหาจึงร้ายแรงถึงขั้นที่อาจจะทำให้พระพุทธศาสนาดั้งเดิมที่รักษากันมาได้ยาวนานเป็นพันๆ ปี อาจจะถึงคราวสูญสิ้นลง ให้ประวัติศาสตร์ได้จารึกไว้ในคราวนี้

การที่คำสอนและการปฏิบัติของสำนักพระธรรมกาย ไม่มีและหรือขัดแย้งกับหลักการของพระพุทธศาสนาเถรวาทนั้น ย่อมเป็นเรื่องธรรมดา เพราะทางสำนักพระธรรมกายก็ประกาศอยู่แล้วว่า วิชชาธรรมกายนี้ พระอาจารย์ใหญ่ของสำนักเพิ่งค้นพบใหม่เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๐ ความเป็นวิชชาใหม่นี้ ชาวพุทธทั้งหลายคงยอมรับได้ทั่วกัน

แต่ตอนที่กล่าวอ้างต่อไปอีกว่า เป็นวิชชาของพระพุทธเจ้า คือเป็นหลักการของพระพุทธศาสนา แต่หายไป ๒,๐๐๐ ปี เพิ่งได้กลับมา อันนี้ชาวพุทธทั้งหลายย่อมไม่อาจยอมรับ เพราะเป็นที่รู้กันว่าหลักการสำคัญๆ ของพระพุทธศาสนาก็ยังอยู่ครบครัน ไม่มีส่วนใดสูญหาย และท่านที่กล่าวอ้างว่าหายและพบขึ้นมาใหม่ ก็ไม่มีหลักฐานที่จะให้ผู้อื่นยอมรับหรือเห็นตาม

ข้อที่จะใช้อ้างเป็นหลักฐาน ก็คือ บอกว่าความรู้นี้เกิดจากผลการปฏิบัติของตน ทำนองเดียวกับที่อ้างว่ารู้เองด้วยญาณ ซึ่งชาวพุทธแม้จะยอมรับฟัง ก็ให้เป็นความรู้ตามเสรีภาพส่วนตัวของ

ท่านผู้นั้น แต่ไม่อาจยอมรับเป็นมาตรฐานได้ โดยเฉพาะจะเอามาแทนหลักการของพระพุทธศาสนาเถรวาทเดิมที่มีหลักฐานชัดเจน ก็ยิ่งไม่ถูกต้อง

นอกจากนั้น ถ้ายอมรับตามคำที่อ้างผลการปฏิบัติอย่างนี้ ก็มีบุคคลอื่น หรือสำนักอื่นที่อ้างผลการปฏิบัติของตน ทั้งก่อนนี้ ในปัจจุบัน และเบื้องหน้าอีกมากมาย ก็เลยจะต้องยอมรับกันเรื่อยไป ดังนั้น การที่จะเอาคำอ้างประสบการณ์หรือผลการปฏิบัติของบุคคลหรือสำนักใดๆ มาตัดสินหลักการของพระพุทธศาสนา จึงไม่อาจทำได้

พระพุทธเจ้าเองก็ไม่ทรงยอมรับผลการปฏิบัติของฤาษีชีไพรในหิมพานต์ ทั้งก่อนและในพุทธกาลอยู่แล้ว จะมีหลักประกันอันใดว่าผลการปฏิบัติที่อ้างใหม่นั้น จะไม่ย้อนไปเหมือนเป็นประสบการณ์จากผลการปฏิบัติของโยคีดาบสเหล่านั้น หรือแม้แต่คำอ้างผลปฏิบัติของพราหมณ์ที่จะไปอยู่รวมกับพระพรหม อย่างน้อยก็เป็นเพียงประสบการณ์ในการปฏิบัติเฉพาะตัวของท่านผู้นั้น ที่ท่านค้นคิดพบเห็นขึ้นมา เดี๋ยวก็จะกลายเป็นการรับเอาผลการปฏิบัติของท่านผู้ใดผู้หนึ่ง ไปแทนที่ผลการปฏิบัติของพระพุทธเจ้า

ชาวพุทธย่อมต้องการผลการปฏิบัติของพระพุทธเจ้าที่พระองค์ตรัสเล่าประสบการณ์ไว้ อันมีอยู่ในคำสอนและระบบปฏิบัติที่ได้พยายามรักษากันอย่างดีที่สุดสืบมา ได้เท่าไรก็เท่านั้น ดีกว่าไปรับเอาผลปฏิบัติของท่านผู้อื่น เข้าไปแทนที่ หรือแม้แต่เข้ามาปะปนให้สับสนกัน

ที่ว่าถ้ายอมรับคำอ้างผลการปฏิบัติของบุคคลหรือสำนักนี้

เดี๋ยวก็มีบุคคลหรือสำนักอื่นอ้างขึ้นมาอีก ก็จะยิ่งยุ่ง แต่ไม่ใช่เท่านั้น นอกจากตัวหลักการของพระพุทธศาสนาเองจะเลือนลางลงไปแล้ว ปัญหายังจะบานปลายต่อไปอีก

ขอยกตัวอย่าง แม้แต่พระเถราจารย์ทั้งหลายที่สำนักพระธรรมกายยกขึ้นมาอ้างเพื่อสนับสนุนตนว่า ท่านเหล่านั้นก็มีประสบการณ์เห็นนิพพานเป็นอัตตา เช่นกับตนด้วยนั้น แท้ที่จริงแล้ว ทางสำนักพระธรรมกายเองก็ไม่ได้ยอมรับคำสอนและระบบการปฏิบัติของท่านเหล่านั้น และท่านเหล่านั้นก็ไม่ได้เห็นด้วยกับคำสอนและระบบการปฏิบัติของสำนักพระธรรมกาย มีแต่ความแตกต่างกันมากมายหรือห่างไกล

ถ้าชาวพุทธละหลักการไปยอมรับผลการปฏิบัติ คืออัตตโนมติทั้งหลาย ก็เท่ากับเปิดช่องว่างให้สำนักทั้งหลายเหล่านั้นทะเลาะวิวาทกันต่อไป ปัญหาจะยิ่งขยายใหญ่โตออกไปไม่มีที่สิ้นสุด

ทางที่ถูกต้อง ซึ่งเป็นคุณแก่ทุกฝ่าย ก็คือช่วยกันรักษาและยกหลักการเดิมของพระพุทธศาสนาขึ้นตั้งไว้เป็นมาตรฐานกลางและเป็นเกณฑ์ตัดสิน

เมื่อมีมาตรฐานกลาง และชาวพุทธมีการศึกษาจนรู้จักหลักการกลางนั้นชัดเจนแล้ว ใครจะมีความคิดเห็น ทัศนะ หรือประสบการณ์ส่วนตัวอย่างไร ก็แสดงออกได้ ไม่มีการปิดกั้น แต่ทุกคนรู้กันและแยกได้ว่า อันไหนเป็นหลักการ อันไหนเป็นทัศนะส่วนตัวหรืออัตตโนมติ คือแยกให้ชัดโดย

๑. ยกหลักการเดิมขึ้นไว้เป็นมาตรฐานกลาง
๒. แสดงทัศนะของตนๆ บนฐานของหลักการที่เป็นมาตรฐานกลางนั้น

เมื่อปฏิบัติอย่างนี้ ก็จะได้ทั้งการไม่ลบล้างหลักการ ไม่ละเลยหลักฐาน และไม่ลบหลู่มาตรฐาน อีกทั้งไม่เกิดความสับสนปนเป พร้อมกับที่บุคคลก็มีเสรีภาพทางปัญญาที่เอื้อต่อการศึกษาได้ทั้งการรักษาพระธรรมวินัยไว้ดำรงพระพุทธศาสนา และรักษาความสามัคคีในหมู่ชาวพุทธทั่วกัน

แต่ที่เกิดเรื่องราวเป็นปัญหาขึ้นมา ก็เพราะไปปฏิบัติในทางตรงข้าม คือ

๑. ยกเอาทัศนะของตนหรืออัตตโนมติของอาจารย์ขึ้นตั้งเป็นหลักการ แล้ว

๒. หาทางปรับหลักการกลางให้เป็นไปตามทัศนะของตน หรือตามอัตตโนมตินั้น ด้วยวิธีการต่างๆ ตั้งแต่ปฏิเสธหลักฐาน ไปจนถึงจะลบล้างหลักการและหลักฐานเดิมด้วยการอ้างประสบการณ์ของบุคคล

(จากเรื่องราวที่ต่อเนื่องมา ทำให้ดูคล้ายจะเป็นว่า เบื้องแรกหาทางเอาหลักฐานที่รองรับหลักการเดิมมาเสริมประกอบยืนยันหลักการตามทัศนะใหม่ของตน แต่เมื่อเห็นว่าจะไม่สำเร็จ ก็เปลี่ยนเป็นหาทางลบหลู่หลักฐาน และลบล้างหลักการเดิมนั้นเสียเลย)[๑]

---

[๑] ถ้าสังเกตจะเห็นได้ไม่ยาก คือ ในเวลาอ้างอิงหลักฐาน จะเห็นพฤติการณ์ของคนที่หาข้ออ้างมาสนับสนุนตัวเอง ซึ่งแตกต่างไปจากคนที่ค้นคว้าหาความจริง เช่น เมื่อตั้งใจว่าจะให้คนเชื่อว่าพระพุทธศาสนาสอนว่านิพพานเป็นอัตตาให้ได้ และหาหลักฐานที่ระบุตรงๆ ว่านิพพานเป็นอัตตาก็ไม่ได้แล้ว พอไปเจอพุทธพจน์อย่าง **“นิพฺพานํ ปรมํ สุขํ”** (นิพพานเป็นสุขอย่างยิ่ง)

ถ้าเป็นผู้ที่ศึกษาค้นหาความจริง เมื่อสงสัยว่าคงจะต้องมีอัตตาที่เสวยความสุข ก็จะต้องคิดว่าทำไมจึงตรัสอย่างนี้ ไม่ขัดกันหรือ และศึกษาค้นหาคำอธิบาย แล้วก็จะ

ปัญหาพฤติการณ์ที่สืบเนื่องจากหลักการ

ชาววัดพระธรรมกายจำนวนมากได้ชื่อว่าเป็นผู้มีศรัทธา สุภาพเรียบร้อย มีระเบียบ รักษาศีล ใจบุญ พร้อมที่จะบริจาค และน้อมใจไปในสมาธิ ซึ่งเป็นคุณสมบัติที่น่านิยม ชาวพุทธทั้งหลายผู้รักประเทศชาติและพระศาสนา ย่อมชื่นชมอนุโมทนา ด้วยหวังว่าจะเป็นกำลังสร้างสรรค์สังคมให้เจริญมั่นคงต่อไป แต่ในท่ามกลางความดีงามนั้นก็มีอาการความเป็นไปต่างๆ ที่น่าห่วงกังวล และบางอย่างก็ทำให้สูญเสียความไว้วางใจ

ชาววัดพระธรรมกายจำนวนมากนั้น ตามเกณฑ์นิยมของสังคมไทยเวลานี้ ถือว่าเป็นผู้มีการศึกษาดี ได้เล่าเรียนมาสูง แต่ท่านเหล่านั้นส่วนมากก็คงต้องยอมรับความจริงว่า ตนเข้ามาวัดโดยไม่มีพื้นฐานความรู้ในพระพุทธศาสนามาก่อน จึงเป็นผู้ใหม่ต่อการศึกษาพระพุทธศาสนา และเป็นผู้มาเริ่มต้น

ความเป็นผู้มีการศึกษาสูงที่ติดตนมานั้น จะมีความหมายก็ต่อเมื่อนำเอาจิตใจของผู้ศึกษาติดมาใช้ด้วย อย่างน้อยก็เปิดใจรับหรือหาความรู้พระพุทธศาสนาด้วยความใฝ่รู้และการค้นคว้าไตร่ตรองของตนเองบ้าง มิใช่รอรับฟังแต่คำบอกจากแหล่งศรัทธา เพราะในพระพุทธศาสนานั้น ถือปัญญาเป็นสำคัญ

ค้นพบคำอธิบายของท่าน เช่นที่แยกความสุขในกรณีอย่างนี้ เป็น ๒ แบบ คือ เวทยิตสุข กับอเวทยิตสุข และนิพพานนั้นเป็นอเวทยิตสุข ไม่มีอะไรเกี่ยวข้องกับเรื่องที่จะเป็นอัตตา ก็หมดความสงสัย และก้าวต่อไปในการศึกษา

แต่คนที่หาข้ออ้างเพียงเพื่อสนับสนุนตัวเอง พอพบพุทธภาษิตนี้ เห็นแง่มุมที่จะเอามาใช้หนุนทัศนะของตนได้ ก็ยกมาอ้าง และตีความให้เข้ากับที่ตนต้องการเลย โดยไม่คำนึงว่าที่ท่านกล่าวไว้นั้น ท่านมีคำอธิบายของท่านว่าอย่างไร

ธรรมทั้งหลายต้องมีปัญญานำ คุม และจัดปรับเพื่อให้ถูกต้อง แม้จะมีศรัทธา รักษาศีล บริจาคทาน สนิทในสมาธิ อย่างจริงจังหนักแน่นเพียงไร แต่ถ้าขาดปัญญา ก็เคลื่อนคลาดเขวไปและเกิดโทษได้ ยิ่งมีศรัทธา ทาน ศีล สมาธิ แรงกล้า เมื่อผิดทางแล้ว แทนที่จะเป็นคุณ ก็ยิ่งก่อโทษได้มาก ได้ลึกและยาวนาน ทั้งแก่ชีวิตและสังคม อย่างน้อยก็ควรจะหมั่นตรวจสอบตัวเองว่า การประพฤติปฏิบัติของเราไม่เป็นไปเพื่อเบียดเบียนตน ไม่เป็นไปเพื่อเบียดเบียนผู้อื่น และเรายังเจริญก้าวไปในไตรสิกขาอยู่หรือไม่

เมื่อมีเรื่องราวปัญหาเกิดขึ้นเวลานี้ ชาววัดพระธรรมกายคงจะต้องเห็นใจพุทธศาสนิกชนทั่วไป ว่าท่านเหล่านั้นก็ย่อมรักเคารพและห่วงใยพระพุทธศาสนาและประเทศชาติบ้านเมืองของเรา การที่ท่านเหล่านั้นออกมาว่ากล่าวทางสำนักวัดพระธรรมกายว่าสอนอะไรทำอะไรผิดพลาด หรือแม้กระทั่งแสดงความไม่พอใจต่างๆ ก็คงต้องมีเหตุ ซึ่งคงมิใช่ว่าเขาจะประสงค์ร้ายต่อเราไปหมด

แม้บางท่านจะรุนแรงทางถ้อยคำบ้าง ก็อาจเป็นเพราะความที่รักพระพุทธศาสนาและบ้านเมืองมาก เมื่อเห็นอยู่ชัดเจนว่าคำสอนและการปฏิบัติของชาวสำนักผิดแผกแตกต่างหรือสวนทางไปไกล ด้วยความรักต่อพระศาสนาและส่วนรวม จึงทำให้ท่านเหล่านั้นอดใจไม่ได้ ต้องแสดงออกมารุนแรง แต่ก็เพียงด้วยวาจา

สิ่งที่ชาววัดพระธรรมกายควรทำ ก็คือ การที่จะศึกษาให้รู้เหตุผลว่าทำไมจึงเกิดปัญหา และคำสอนของพระพุทธศาสนาเดิมที่พระสงฆ์และชาวพุทธทั่วไปศึกษาปฏิบัติกันมาเป็นอย่างไร ยิ่งเมื่อมีคนออกมาว่ากล่าวกันขึ้นนี้ หลายคนเขาก็ได้พิจารณา

ใคร่ครวญมาก เราควรมองให้ดีที่จะได้ประโยชน์ เหมือนท่านเหล่านั้นมาเตือนสติและชี้ช่องทาง อย่างน้อยให้เห็นจุดเห็นแง่ที่จะพิจารณาตรวจตราตนเอง พร้อมทั้งศึกษาพระพุทธศาสนายิ่งขึ้นไป และแก้ไขปรับปรุงการปฏิบัติดำเนินชีวิตให้เป็นไปเพื่อความดีงามและประโยชน์สุขยิ่งขึ้น

ความจริงนั้น ชาวพุทธทั่วไปภายนอกก็เห็นใจชาววัดพระธรรมกายกันอยู่ไม่น้อย แต่ความที่เห็นแก่พระพุทธศาสนาและส่วนรวมระยะยาวเป็นเรื่องใหญ่ แม้แต่พ่อแม่ที่รักลูกมาก เมื่อลูกไม่ทำความดีอย่างใจ บางรายก็ยังแสดงออกหมือนดังโกรธชังลูกของตน

แท้จริงนั้น ชาววัดพระธรรมกายเสียอีกที่ควรเห็นใจชาวพุทธทั่วไปให้มาก ที่ได้อดใจยอมต่อชาววัดพระธรรมกายมากทีเดียว เพราะว่าแม้แต่ศรัทธาของชาววัดพระธรรมกายที่ว่าแรงกล้า ก็มีเหตุให้น่ากลัวสำหรับผู้ห่วงใยต่อพระศาสนาและสังคม

ดังเช่นเรื่องราวในช่วง ๒๐ ปีมานี้ ที่นักศึกษาในสถาบันอุดมศึกษาเอามาเล่าข้างนอกว่า เมื่อนักศึกษาสายวัดพระธรรมกายเริ่มเข้าครองการบริหารงานกลุ่มหรือชมรมพุทธ กรรมการหรือชมรมพุทธใหม่นั้น มักแสดงการไม่ยอมรับหรือไม่สามารถทนเห็นทนฟังหนังสือธรรมของอาจารย์สำนักอื่น โดยทำการเชิงพลการที่สร้างความไม่สบายใจแก่นักศึกษาชาวพุทธผู้มิได้เข้าพวกและไม่มีการจัดตั้งภายนอกสนับสนุน แทนที่จะพูดจาหรือยกเรื่องขึ้นมาพิจารณาถกเถียงกันให้เรื่องยุติลงตามเหตุผล

ศรัทธาอย่างนี้ นอกจากกลายเป็นการยึดมั่นอย่างศาสนา

ที่เน้นศรัทธา ซึ่งแปลกจากแนวทางของพระพุทธศาสนาแล้ว ก็มีแนวโน้มที่จะนำไปสู่ความรุนแรง และไม่เอื้อต่อการศึกษา เพราะไม่รู้จักที่จะรับฟังใคร ชาววัดพระธรรมกายควรจะยอมยินดีเปิดใจให้มาช่วยกันวิเคราะห์แก้ไข สิ่งใดที่ได้ผิดพลาด ก็ควรยอมรับ เพื่อความงอกงามในบุญกุศลต่อไป และเพื่อสร้างสรรค์สังคมของเราให้ดีงาม เป็นสุข และเข้มแข็งทั้งทางพฤติกรรม จิตใจ และปัญญา

อย่างเวลานี้ ที่ทางสำนักพระธรรมกายจัดทำพิธีถวายข้าวพระเป็นประจำ โดยมีการเข้าสมาธินำข้าวบูชานั้นไปถวายแก่พระพุทธเจ้าในอายตนนิพพาน ชาววัดพระธรรมกายก็จะต้องเห็นใจว่า ชาวพุทธทั่วไปย่อมไม่อาจเห็นชอบได้ เพราะไม่มีหลักการในพระพุทธศาสนาที่จะอ้างอิงหรือแนะนำให้กระทำเช่นนั้น หากแค่นำไปสวรรค์ก็ยังทำเนา นี่ไปถึงนิพพาน ชาวพุทธที่รู้หลักย่อมอาจมองได้ว่าเป็นการสร้างความเข้าใจผิด ก่อความเสื่อมเสียต่อพระพุทธศาสนา เมื่อเขาเห็นอย่างนั้น ชาววัดพระธรรมกายก็ควรต้องศึกษา เพื่อให้เข้าใจเหตุผลของเขาว่าเป็นไปโดยชอบธรรมหรือไม่

อีกทั้งการปฏิบัติเช่นนี้ ก็เป็นเรื่องของการแสดงอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ และโยงไปหาพุทธบัญญัติเกี่ยวกับอุตริมนุสสธรรม ย่อมก่อความไม่สบายใจแก่พุทธบริษัทที่รู้ธรรมวินัย และปรารถนาจะรักษาภิกษุบริษัทไว้ให้บริสุทธิ์ ไม่ต้องพูดถึงผลเสียที่เกิดจากการวุ่นวายกับเรื่องเช่นนี้

พร้อมกันนั้น ชาวพุทธทั่วไป ตลอดจนประชาชนภายนอก ก็อาจมีความรู้สึกไม่ดีหรือรังเกียจ รวมทั้งไม่เชื่อ ซึ่งหากถือว่าเป็น

กิจกรรมในพุทธศาสนาจริง ก็จะโยงความรู้สึกไม่ดีนี้มาถึงพระพุทธศาสนาด้วย

การที่เขาจะไม่เชื่อหรือรังเกียจนั้น ชาววัดพระธรรมกายก็จะต้องเห็นใจเขาด้วย เพราะมีเหตุผลให้เขามองได้อย่างนั้น เพราะเรื่องทำนองนี้ก็ได้มีมาในหมู่สำนักพระธรรมกาย ให้คนภายนอกคิดเทียบเคียง

เมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๓ มูลนิธิธรรมกาย ได้พิมพ์เผยแพร่หนังสือชื่อ *"เดินไปสู่ความสุข"* ในหนังสือนี้ หน้า ๓๘ ได้เล่าเรื่องครั้งสงครามโลกครั้งที่ ๒ ตอนที่ฝ่ายสัมพันธมิตรนำระเบิดปรมาณูไปทิ้งที่ประเทศญี่ปุ่น อันเป็นเหตุให้สงครามโลกนั้นยุติลง ตามคำยืนยันในหนังสือดังกล่าวเล่าว่า แม่ชีจันทร์ ขนนกยูง ได้รับมอบหมายให้ไปสืบสอบว่า

> ". . . มีลูกระเบิดแปลกประหลาดลูกใหญ่กว่าเพื่อนอยู่ลูกหนึ่ง พวกสัมพันธมิตรประชุมกันว่าจะมาทิ้งที่ประเทศของเรา เพราะ มีญี่ปุ่นอยู่แยะ ดูซิ ถ้ามาทิ้งจะเป็นอย่างไร"

อุบาสิกาจันทร์ ใช้ธรรมกายตอบตามที่ได้เห็นในญาณว่า

> "ประเทศของเราเตียนราบเป็นหน้ากลอง แหลกเป็นจุรณ ทั้งต้นไม้ใบหญ้าตุ๊กตุ่นตุ๊กตา ไม่มีอะไรที่มีชีวิตเหลืออยู่เลย"
>
> ". . . จากเวลานั้นศิษย์ในสถานเจริญภาวนาทุกคนต้องทำงานทางจิตกันทั้งวันทั้งคืน ไม่มีเวลาได้พักผ่อน . . . ตลอดเวลา ๗ วัน ๗ คืน . . . ช่วยกันเอาลูกระเบิดลูกนั้นออกไปให้พ้นประเทศไทยในวันที่ ๗ ผลที่ปรากฏคือ (ลูกระเบิดนั้น) พ้นไปจากประเทศไทยจริง แต่ไปทำความราบเรียบเป็นหน้ากลองไว้ที่เมืองฮิโรชิม่า ในประเทศญี่ปุ่น ที่เรารู้จักกันในชื่อต่อมา

ว่า ลูกระเบิดปรมาณู”

“(อาจจะมีใครที่ได้อ่านแล้วอยากจะคิดค้นดูก็เป็นได้ . . . มีทางพิสูจน์ ลองไปสอบถามคณะกรรมาธิการของฝ่ายสัมพันธมิตรสมัยนั้นดูก็ได้ เข้าใจว่ายังมีชีวิตอยู่อีกหลายคน)”[๑]

แม้ว่าชาววัดพระธรรมกายจะเชื่อเรื่องนี้ เช่นเดียวกับที่เชื่อเรื่องการเข้าสมาธิไปถวายข้าวบูชาพระพุทธเจ้าในอายตนนิพพาน แต่ก็จะต้องให้โอกาสแก่คนอื่น ผู้ยังไม่อาจเห็นตามในเรื่องการปัดระเบิดปรมาณูจากประเทศไทยให้ไปตกในประเทศญี่ปุ่น ที่เขาจะคิดว่า การเข้าสมาธินำข้าวบูชาไปถวายพระพุทธเจ้าในอายตนนิพพาน ก็คงจะเป็นทำนองเดียวกับการเข้าสมาธิไปปัดระเบิดปรมาณูจากประเทศไทยไปตกลงในประเทศญี่ปุ่น หมายความว่า ผู้ที่เชื่อ ก็ควรจะเชื่อทั้งสองเรื่อง และผู้ไม่เชื่อ ก็จะไม่เชื่อทั้งสองเรื่องด้วยเช่นกัน

การที่แม่ชีจันทร์ เข้าสมาธิไปปัดระเบิดปรมาณู (ชาววัด

---

[๑] เรื่องนี้เป็นเหตุให้ ท่านอดีตเอกอัครราชทูต กนต์ธีร์ ศุภมงคล ผู้เรียบเรียงเรื่องประวัติสงครามโลกครั้งที่ ๒ ไว้ในหนังสือ *การวิเทโศบายของไทย ระหว่างปี พุทธศักราช ๒๔๘๓-๒๔๙๕* ต้องคิดค้นคว้าหาข้อมูลเพิ่มเติมใหม่เพื่อมาปรับปรุงหนังสือดังกล่าว ท่านได้ใช้เวลาไปไม่น้อยทีเดียวที่จะตรวจสอบข้อมูลให้แม่นยำ และในที่สุดท่านเล่าว่า ได้อ่านจากหนังสืออัตตชีวประวัติของประธานาธิบดีทรูแมน ว่าได้กำหนดจุดทิ้งระเบิดนั้นไว้ ๔ เมืองในประเทศญี่ปุ่น คือ ฮิโรชิมา โกกุร่า นิอิกาต้า และนากาซากิ เท่านั้น กับทั้งได้รับคำยืนยันด้วยวาจาจาก ดร.เพียร์ช เอส. กอร์เดน หัวหน้าฝ่ายความมั่นคงระหว่างประเทศและนโยบายนิวเคลียร์ของรัฐบาลอเมริกัน ในกระทรวงกลาโหมว่า ฝ่ายสัมพันธมิตร โดยเฉพาะสหรัฐอเมริกา ไม่เคยคิดจะนำลูกระเบิดปรมาณูมาทิ้งในประเทศไทยเลย (ดู เอกสาร “บันทึกกันลืม เรื่องการใช้ระเบิดปรมาณูปลายสงครามโลกครั้งที่ ๒” ของ ศ.ดร.กนต์ธีร์ ศุภมงคล, ๘ มีนาคม ๒๕๔๒)

พระธรรมกายบางท่านว่าอุ้มระเบิดนั้นไป) จากประเทศไทย ให้ไปตกในประเทศญี่ปุ่นนั้น ย่อมเป็นอิทธิฤทธิ์ อันแสนวิเศษมหัศจรรย์ที่ชาววัดพระธรรมกายสามารถเชื่อกันโดยไม่ต้องถาม ไม่สงสัยแม้แต่ว่าเหตุใดจึงไม่ปัดระเบิดปรมาณูนั้นให้ไปตกในมหาสมุทรอันกว้างใหญ่ มีที่รองรับเหลือเฟือ จะได้ไม่ต้องให้ประชาชนชาวญี่ปุ่นเดือดร้อน และการที่ให้ระเบิดไปตกทำลายคนญี่ปุ่นเช่นนั้น ในฐานะเป็นผู้ทรงศีล จะไม่เป็นปาณาติบาตหรืออย่างไร ดังนี้เป็นต้น

อย่างไรก็ดี สำหรับชาวพุทธทั่วไป การปัดระเบิดปรมาณูให้พ้นประเทศไทย ไปตกในประเทศญี่ปุ่นนั้น น่าจะยังมิใช่สิ่งอัศจรรย์แท้จริง สิ่งที่น่าอัศจรรย์ยิ่งกว่านั้นก็คือ แม้แต่ชาววัดพระธรรมกายบางท่านที่ถือกันตามมาตรฐานปัจจุบันว่ามีการศึกษาสูง เป็นผู้บริหารในสถาบันระดับอุดมศึกษา ก็ยังเชื่ออิทธิปาฏิหาริย์ในการปัดระเบิดปรมาณูครั้งนั้น

สำหรับท่านเหล่านี้ แม้หากว่าประธานาธิบดีทรูแมน แห่งสหรัฐอเมริกา ผู้ออกคำสั่งทิ้งระเบิดปรมาณูนั้นเอง จะมายืนยันว่าตนไม่ได้คิดจะทิ้งระเบิดปรมาณูที่ประเทศไทยเลย ประธานาธิบดีอเมริกันนั้นก็คงถูกกล่าวหาว่าพูดเท็จ ความเชื่ออย่างนี้สิเป็นสิ่งอัศจรรย์แท้จริง เป็นเรื่องมหัศจรรย์ที่สุด

ที่พูดนี้มิใช่เป็นการเย้ยหยัน แต่แท้จริงเป็นเรื่องที่น่าห่วงใยอย่างยิ่ง ถ้าสังคมไทยอยู่ในสภาพเช่นนี้ ก็คือการตกอยู่ในภาวะถูกชี้นำด้วยความเชื่อ มีศรัทธาเป็นตัวกำหนด แทนที่จะเอาปัญญาเป็นตัวนำ แล้วเอาศรัทธามาเสริมกำลังที่จะแล่นไปตามปัญญา

เมื่อสภาพอย่างนี้ฟ้องอยู่ ก็ไม่ควรมาอ้างกันอีกต่อไปว่ามี

การศึกษาสูงได้เล่าเรียนมาถึงชั้นนั้นชั้นนี้ เพราะแท้ที่จริง ก็จะเป็นเหมือนคนที่เรียกว่ามีการศึกษา ในประเทศที่พัฒนาแล้วอย่างอเมริกาและญี่ปุ่น จำนวนมากทีเดียว ที่ไปเข้าสำนักและลัทธิประหลาด ที่เชื่อคำทำนายต่างๆ เกี่ยวกับภัยพิบัติข้างหน้า และเชื่อคำเจ้าสำนักหรือเจ้าลัทธิสุดแต่จะบัญชา

ยกตัวอย่าง พวกสาวกของวิลเลียม มิลเลอร์ ที่หัวหน้าบอกให้ขายทรัพย์สินให้หมดแล้วให้มาประชุมกันที่ยอดเขาแห่งหนึ่งในรัฐนิวยอร์ค เพื่อรอรับเสด็จพระเยซู เมื่อปี ๑๘๔๓ หรือ ๑๘๔๔

ที่เมืองโจนส์ทาวน์ เมื่อปี ๑๙๗๘ จิมส์โจนส์ ได้สั่งให้สาวกดื่มยาพิษ ฆ่าตัวตายพร้อมกัน ๙๑๓ คน

กลุ่มลัทธิ โอม ชินรีเกียว ซึ่งปล่อยแก๊สประสาท ที่สถานีรถไฟใต้ดินในโตเกียว เมื่อเดือนมีนาคม ๑๙๙๕ ทำให้คนตาย ๑๒ บาดเจ็บกว่า ๕,๕๐๐ คน ด้วยความเชื่อคำทำนายว่า ภัยพิบัติใหญ่กำลังจะเกิดแก่ประเทศญี่ปุ่น จะต้องหาทางช่วยกันให้พ้นไปสู่โลกเบื้องบนที่เป็นแดนวิเศษ ดังนี้เป็นต้น

ระยะที่ผ่านมา ผู้คนมากมายในยุคมีการศึกษาสูงนี้ ตื่นเต้นกันเรื่องคำทำนายว่าโลกจะแตก หรือจะมีภัยพิบัติใหญ่ใน ค.ศ. ๒๐๐๐ คนไทยก็ตื่นเต้นมาก และวุ่นวายกันในการหาทางแก้ไขที่เป็นไปในทางของโชคลาง และไสยศาสตร์

ปรากฏว่าทางวัดพระธรรมกาย แทนที่จะสั่งสอนแนะนำประชาชนให้ปฏิบัติต่อสถานการณ์ด้วยปัญญา กลับชักนำไปในเรื่องอิทธิปาฏิหาริย์ และมีการโฆษณาอานุภาพพระมหาสิริราชธาตุบ้าง พรรณนาอานิสงส์ของการสร้างมหาธรรมกายเจดีย์บ้าง จูงใจ

ให้บริจาคเงินกัน โดยเชื่อมโยงหรืออ้างอิงถึงความเชื่อหรือคำทำนายเกี่ยวกับภัยพิบัติข้างหน้าทำนองนี้

อย่างไรก็ดี แม้ว่าจะเชื่อเรื่องอย่างนี้มากเท่าไรก็ตาม ในฐานะที่เป็นชาวพุทธ ก็ควรจะศึกษาว่า ที่เขาว่าพระพุทธเจ้าไม่ทรงสรรเสริญอิทธิปาฏิหาริย์ และไม่ให้พระสงฆ์ชักจูงชาวบ้านในเรื่องนี้นั้น เป็นจริงหรือไม่ เพราะเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับหลักการของพระพุทธศาสนา และจะเป็นความรู้เข้าใจที่เอื้อต่อความเจริญงอกงามในพระพุทธศาสนา

อย่างน้อยก็จะไม่นำเรื่องอิทธิปาฏิหาริย์อย่างนี้มาใช้อ้าง ในลักษณะที่เป็นการชักจูงให้ผู้คนบริจาคเงิน ทำความหนักใจแก่ชาวพุทธที่ห่วงใยพระพุทธศาสนา หรือทำให้เขาต้องรู้สึกรังเกียจ ด้วยหมิ่นเหม่ต่อการเป็น*อเนสนา* คือการแสวงหาลาภในทางที่ไม่สมควร ซึ่งเป็นมิจฉาชีพสำหรับพระสงฆ์

ยิ่งในสังคมไทย และวงการพุทธศาสนาเวลานี้ เรามีปัญหาความวิปริตผิดเพี้ยนต่างๆ รวมทั้งการอวดอ้างอิทธิปาฏิหาริย์โดยตรงบ้าง โดยอ้อมบ้างมากมาย แก้ไขกันไม่ค่อยไหว หรือถูกปล่อยปละละเลยกันอยู่แล้ว วัดพระธรรมกายซึ่งมีกิจการกว้างขวางใหญ่โต และถึงกับเชื่อกันว่า มีคนมีการศึกษาไปนับถือมาก ควรจะมาช่วยกันแก้ปัญหา ชักพาสำนักเล็กๆ น้อยๆ ให้เดินไปในทางที่ถูกต้อง แทนที่จะมาซ้ำเติมปัญหาที่มีอยู่แล้วให้หนักลงไปอีก หรืออย่างน้อยก็กลายเป็นว่า จะมาช่วยเป็นตราประทับรับรองความวิปริตผิดเพี้ยนเหล่านั้นให้กลายเป็นถูกต้อง

อย่างน้อยก็ไม่น่าจะมาซ้ำเติมองค์กรบริหารปกครองคณะสงฆ์

และทางการบ้านเมือง ให้ต้องถูกตัดพ้อต่อว่า ดังเสียงที่พูดจากันว่า ทีบุคคลและสำนักเล็กๆ น้อยๆ ทำอะไรๆ ทำนองนี้ นิดๆ หน่อยๆ ก็ถูกดำเนินการต่างๆ บางทีก็จับสึกเอาง่ายๆ แต่พอเป็นที่ใหญ่โต มีเงินทองและกำลังอิทธิพลมาก ก็เหมือนดังว่าจะทำอย่างไรก็ได้

การใช้หลักฐานแก้ปัญหาเกี่ยวกับหลักการ

ตามปกตินั้น ผู้ที่ศึกษาพระพุทธศาสนาทุกคน ถ้าไม่เฉไฉไปเสีย ย่อมรู้ว่า ธรรมต่างๆ และเรื่องราวต้นเดิมทั้งหลายเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา แม้แต่คำว่านิพพานที่ถกเถียงกันอยู่นี้ เรารู้และได้มาจากพระไตรปิฎก

ถ้าไม่มีพระไตรปิฎก ไม่ต้องพูดถึงนิพพานหรอก แม้แต่คำว่าพระพุทธเจ้า หรือเรื่องพื้นๆ อย่างศีล ๕ ศีล ๑๐ ศีล ๒๒๗ การบรรพชาอุปสมบท หรือคำง่ายๆ อย่าง สติ ปัญญา เมตตา กรุณา ความกตัญญูกตเวที เราก็ไม่ได้รู้จัก

ทั้งที่รู้จักเรื่องราวหลักธรรมเหล่านี้จากพระไตรปิฎก แต่น่าเสียดายว่า พวกเราส่วนมากรู้ด้วยฟังบอกเล่าต่อๆ กันมา บางทีผ่านหลายชั้น ไม่ได้รู้หรือดูจากพระไตรปิฎกโดยตรง เมื่อผ่านกันมาหลายชั้น ความคลาดเคลื่อนผิดเพี้ยนก็ย่อมเกิดขึ้นได้เป็นอันมาก ปัญหาจึงเกิดขึ้นว่า ความรู้ความเข้าใจธรรมวินัยและการปฏิบัติของชาวพุทธได้สับสนหรือเสื่อมทรามลงไป แต่ถึงกระนั้น ถ้ารู้จักแหล่งต้นเดิมของหลักการที่จะใช้เป็นมาตรฐานตรวจสอบ คือพระไตรปิฎกนี้ ก็จะชำระสะสางหรือฟื้นฟูความรู้และการปฏิบัติให้กลับคืนสู่ความถูกต้องได้

แต่น่าเสียดายยิ่งขึ้นไปอีกว่า เวลานี้เป็นไปได้อย่างไรที่ชาวพุทธทั้งหลาย แม้ถึงพระภิกษุสามเณรที่เล่าเรียนกันอย่างนับว่าสูง แต่ไม่รู้จักพระไตรปิฎก และไม่เห็นตระหนักถึงความสำคัญของพระธรรมวินัย เมื่อเกิดเหตุการณ์กระทบกระเทือนต่อหลักพระศาสนาอย่างที่เป็นอยู่นี้ ก็ทำให้สภาพที่ว่านี้ปรากฏชัดขึ้นมา ซึ่งน่าจะทำให้ต้องทบทวนถามกันว่า ทำไมจึงเป็นไปได้ถึงอย่างนั้น และน่าจะเป็นเหตุให้ตื่นตัวกันขึ้นมา ที่จะปรับปรุงการศึกษาธรรมวินัยให้ได้ผลจริง

เมื่อธรรมวินัยออกจากพระพุทธเจ้า มาถึงเราด้วยพระไตรปิฎก และอยู่ในพระไตรปิฎก ก็จึงต้องอาศัยพระไตรปิฎกเป็นแหล่งเดิมที่จะเป็นหลักฐานและเป็นมาตรฐานตรวจสอบหลักคำสอนและการปฏิบัติในพระพุทธศาสนา พร้อมด้วยคัมภีร์รุ่นอธิบายพระไตรปิฎกที่สืบต่อกันมาเป็นที่ปรึกษา

เวลานี้ เมื่อมีกรณีปัญหาวัดพระธรรมกาย และเป็นปัญหาต่อหลักการของพระพุทธศาสนาโดยตรง ก็เป็นเวลาที่จะต้องยกเอาหลักการจากแหล่งต้นเดิมคือพระไตรปิฎก พร้อมทั้งคัมภีร์ที่ปรึกษาเหล่านั้น ขึ้นมาเป็นมาตรฐานกลางที่จะวินิจฉัยกันอีก

ว่าที่จริง คำสอนและหลักการปฏิบัติของสำนักพระธรรมกายที่ว่าเป็นปัญหา ก็มิใช่ถึงกับเป็นลัทธิภายนอกอย่างโยคีฤาษีดาบสอย่างน้อยก็มีฐานที่เป็นจุดเริ่มต้นอยู่ในพระพุทธศาสนาเถรวาทนี่เอง เนื่องด้วยท่านผู้ให้กำเนิด คือหลวงพ่อสด ก็เป็นพระภิกษุ ซึ่งโดยส่วนตัวของท่าน ก็ได้รับความเคารพนับถือว่า เป็นผู้ทรงศีลาทิคุณ เป็นผู้อุทิศตนต่อพระพุทธศาสนา ใฝ่ปฏิบัติมั่นในภาวนา เป็นครู

อาจารย์ของมหาชน ทั้งคุณสมบัติจริยาวัตรส่วนตัว และผลการปฏิบัติที่ท่านบอกเล่าสั่งสอนไว้ ก็ควรได้รับการเอื้อเฟื้อให้ความสำคัญ แต่ทั้งนี้ก็ต้องอยู่ในขอบเขตแห่งคุณความดีของบุคคล ที่วัดด้วยหลักการของส่วนรวมที่รองรับตัวท่านอยู่

นอกจากนั้น เมื่อหลวงพ่อสดถึงมรณภาพแล้ว ชาวสำนักที่เป็นศิษย์ก็ได้สั่งสอนและปฏิบัติกันสืบมา และแยกสำนักย่อยขยายออกไป สำนักนั้นๆ จึงเป็นผู้รับผิดชอบหลักคำสอนและการปฏิบัติที่ขยายออกไป การพิจารณาหลักการก็จะต้องมองถึงความเปลี่ยนแปลงที่แก้ไขหรืองอกขึ้นใหม่ในสำนักนั้นๆ ซึ่งอาจมีความคลาดเคลื่อนผิดเพี้ยน อันเกิดจากความผันแปรที่ต้องแยกออกจากครูอาจารย์

ถ้าเป็นคำสอนและการปฏิบัติที่ยังอยู่ในหลักพระพุทธศาสนา ความผิดพลาดส่วนหนึ่งอาจเป็นข้อปลีกย่อยที่เป็นเพียงเรื่องประกอบ แม้แต่ส่วนที่เป็นตัวปัญหา เมื่อสอบกับหลักการเดิม และจับวางลงให้ตรงตำแหน่งแห่งที่ ก็อาจจะเห็นความลงตัวได้ชัดเจน จุดซึ่งเป็นที่ตั้งของปัญหา มักจะอยู่ที่ข้อสำคัญ ๒ อย่าง คือ

๑. การใช้ถ้อยคำสื่อสภาวะ คือ นำคำเดิมในพระไตรปิฎกมาใช้ แต่ความหมายที่ต้องการสื่อเป็นคนละอย่างกับของเดิม ซึ่งจะต้องจัดปรับให้คำที่สื่อ ตรงกับสภาวะที่ต้องการสื่อ

๒. การกำหนดระดับและผลของการปฏิบัติ คือ ปฏิบัติอยู่ในหลักการของพระพุทธศาสนาจริง และกำหนดผลการปฏิบัติที่มีจริงในหลักการของพระพุทธศาสนา แต่กำหนดระดับ หรือจัดวางขั้นตอนของการปฏิบัติและผลการปฏิบัตินั้น ไม่ตรงกับตำแหน่ง

แห่งที่ตามหลักการเดิม ซึ่งก็จะต้องนำคำสอนและระบบการปฏิบัติของสำนัก มาวางเทียบกับหลักเดิม แล้วระบุใหม่ให้ถูกต้องตรงตำแหน่งแห่งที่ ขั้นตอน และระดับที่แสดงไว้ในแหล่งต้นเดิมนั้น

คำสอนและการปฏิบัติของสำนักพระธรรมกายนั้น เสียงของผู้รู้ที่กล่าวออกมาจากที่โน่นบ้าง ที่นี่บ้าง ต่างกาล ต่างวาระ ก็จะจับความได้ลงกันว่า เป็นการปฏิบัติในระดับที่เนื่องด้วยนิมิต เสียงที่กระจัดกระจายเหล่านี้ ถ้าได้รับโอกาสมาร่วมกับทางสำนักพระธรรมกายที่จะพิจารณาให้มติพรั่งพร้อมกัน ก็น่าจะเป็นคุณทั้งแก่สำนัก และแก่พระศาสนาส่วนรวม

ท่านผู้รู้เหล่านั้นพิจารณาแล้ว นอกจากช่วยกันทำให้สบายใจหมดความสงสัยเกี่ยวกับตำแหน่งแห่งที่ในระบบการปฏิบัติแล้ว ก็อาจจะเห็นว่า ในด้านการใช้นิมิตมาช่วยการเดินจิตในระดับหนึ่งนี้ทางสำนักพระธรรมกายมีความชำนิชำนาญเป็นพิเศษ สามารถเป็นคติเอื้อประโยชน์แก่ผู้ปฏิบัติทั่วๆ ไป หรือในที่อื่น และพลอยชื่นชมอนุโมทนา

บัดนี้ เมื่ออธิกรณ์เกิดขึ้นแล้ว เป็นกรณีใหญ่ คือวิวาทาธิกรณ์ที่มีการถือต่างออกไปในหลักแห่งพระธรรมวินัย จัดเป็นอธิกรณ์ข้อแรก ในอธิกรณ์ทั้ง ๔ เป็นกิจหน้าที่ที่สงฆ์จะต้องดำเนินการแก้ไขให้เรียบร้อย

ในการแก้ปัญหา หากทางคณะสงฆ์เห็นว่าจะไม่ใช้วิธีตัดสินเด็ดขาดเอง ก็อาจจะตั้งผู้รู้ธรรมวินัยที่ชำนาญในแหล่งเดิมแห่งพุทธพจน์ขึ้นมาจำนวนหนึ่ง เป็นคณะพิจารณา โดยจัดเป็น ๓ คณะเพื่อพิจารณาวินิจฉัยกรณีลดหลั่นเป็นลำดับต่อกันขึ้นไปเป็นชั้นๆ

เพื่อความรอบคอบ

คณะพิจารณานี้ทำหน้าที่แทนสงฆ์ส่วนรวมและพุทธบริษัททั้งหมด โดยมิใช่ในนามบุคคลหรือสำนักใดๆ แต่มาช่วยสื่อโยงข้อพิจารณา เข้าหาพุทธพจน์ที่เป็นแหล่งแห่งพระธรรมวินัย นำมาตรฐานกลางของพระพุทธศาสนามาเป็นเครื่องวินิจฉัยและยุติปัญหา ก็จะรักษาพระพุทธศาสนาไว้ได้ พร้อมด้วยความสามัคคีแห่งมวลพุทธบริษัท ที่จะช่วยให้สังคมดำรงอยู่ในสันติสุขสืบไป

บทส่งท้าย

บางท่านกล่าวว่า “ที่นั่นเขาต้องมีอะไรดีซิ จึงมีคนที่มีการศึกษาสูงๆ ไปกันมาก” คำกล่าวอย่างนี้ เป็นข้อที่ทำให้โต้เถียงกัน เพราะบางคนก็กลับพูดแย้งในทางตรงข้ามว่า “ที่พูดนั้นน่าสงสัย ถ้าว่าโดยอัตราส่วนแล้วคนมีการศึกษาสูงไปมากจริงหรือเปล่า ถ้าวิเคราะห์กันให้ดีจะเป็นไปในทางตรงข้ามหรือเปล่าว่า ที่นั่นคนมีการศึกษาสูงๆ ส่วนมากไม่ไป” แล้วก็เลยโต้เถียงกันอยู่นั่นไม่จบสิ้น

ที่จริง เรื่องที่น่าพิจารณาคือปัญหาในวงกว้าง ไม่เฉพาะเรื่องของวัดพระธรรมกายเท่านั้น แต่เป็นปัญหาของสังคมทั้งหมด โดยเฉพาะสังคมไทยของเรานี้

เวลานี้ อย่างที่รู้กันอยู่ เมื่อสังคมเจริญสูงทางวัตถุ คนกลับมีปัญหาจิตใจมาก ในสภาพเช่นนี้ วิธีแก้ปัญหาทางจิตด้วยวิธีการง่ายๆ ทางวัตถุ ก็มาก่อน เช่นการใช้ยา การพึ่งสุรา ยาเสพติด การมั่วสุม หรือไม่ก็ทำร้ายตัวเอง จนถึงฆ่าตัวตาย

คนอีกพวกหนึ่ง ที่อาจถือว่าดีขึ้นมาหน่อย ก็หาวิธีแก้ปัญหาจิตใจนั้นด้วยวิธีการทางจิต ซึ่งช่วยให้รู้สึกว่ามีความหวัง มีกำลังใจ มีสิ่งปลอบประโลมใจ หรือกล่อมใจ ตลอดจนสิ่งที่ให้ความรู้สึกว่าได้ที่พึ่ง ซึ่งช่วยให้เกิดความมั่นใจมากขึ้น หรือดึงตัวเองหลุดหลบออกไปจากปัญหาหรือความทุกข์ได้ แม้แต่ความรู้สึกมีกำลังใจ

เข้มแข็งหรือมีอำนาจ อย่างน้อยก็ครึ้มใจขึ้นมาจากการมีสังกัดรวมพวกรวมหมู่

บ้างก็อ่อนล้าทางใจ อยากมีอะไรที่ตนไว้ใจวางใจหรือมอบใจให้แล้วปล่อยตัวไปตาม แล้วแต่เขาจะสั่ง หรือทำไปตามที่เขากำหนดให้

สิ่งสนองความต้องการทางจิตนี้ นอกจากสิ่งที่ให้ความหวังแล้ว ก็รวมไปถึงสิ่งลึกลับ ความเชื่ออำนาจดลบันดาลต่างๆ ตลอดจนสมาธิที่ใช้เพื่อมุ่งผลทางจิต

วิธีการทางจิตเหล่านี้ ถ้าไม่ระวังให้ดี จะก่อปัญหาได้มาก ลักษณะทั่วไป ก็คือ เป็นการพึ่งพา ไม่ว่าจะพึ่งพาด้วยการผูกใจอยู่กับความหวัง หรือพึ่งพาความเชื่อในสิ่งลึกลับ อำนาจดลบันดาลก็ตาม และอยู่กับความกล่อมใจ หรือทำให้ดื่มด่ำเข้าไป แล้วหลบทุกข์ลืมปัญหาไปได้

เรื่องนี้สอดคล้องกับสภาพของสังคมยุคนี้ หรือสังคมนี้ อีกอย่างหนึ่ง คือการที่คนทั้งหลายมักปฏิบัติต่อสถานการณ์ต่างๆ ด้วยความรู้สึกหรืออารมณ์ มากกว่าจะใช้เหตุผลหรือปัญญา เพราะฉะนั้นตัวแรงจูงใจที่จะให้ตัดสินใจทำอะไร หรือไปไหน จึงมักจะเป็นเรื่องของความต้องการทางจิตใจ มากกว่าการที่จะใช้ปัญญา หรือต้องการแสวงปัญญา

การดิ้นรนหาทางออกจากปัญหาจิตใจด้วยวิธีการทางจิตนี้ เป็นสุดโต่งอีกด้านหนึ่ง ซึ่งเป็นการแก้ปัญหาด้านหนึ่ง แต่กลับก่อให้เกิดปัญหาใหม่ ซึ่งอาจจะร้ายแรงและยืดเยื้อมากกว่า และข้อสำคัญคือไม่เป็นวิธีที่จะแก้ปัญหาได้จริง นอกจากทำให้เกิดการพึ่งพา และ

เป็นการกล่อมใจแล้ว โทษที่ทางพระพุทธศาสนาถือว่าร้ายแรงมาก ก็คือทำให้ตกอยู่ในความประมาท และเป็นการแก้ปัญหาแบบชั่วคราว หรือกลบปัญหา ไม่พ้นไปจากปัญหาได้จริง เพราะเป็นวิธีกดทับไว้ ดังที่ท่านเปรียบว่าเหมือนเอาหินทับหญ้า

พระพุทธศาสนาไม่ได้ปฏิเสธการแก้ปัญหาด้วยวิธีการทางจิต วิธีการทางจิตนั้น ไม่ใช่ว่าผิด แต่ไม่เพียงพอ และต้องใช้ในขอบเขตที่พอดี คือพอให้จิตใจได้พัก ทำให้จิตใจผ่อนคลายสงบหายเร่าร้อน กระวนกระวายว้าวุ่น และมีกำลังขึ้น คือเป็นเครื่องเตรียมจิตให้พร้อม แล้วต้องต่อด้วยวิธีการทางปัญญา เพื่อแก้ปัญหาดับทุกข์ให้จบสิ้นไป

ถ้าเรามีปัญหาหรือมีทุกข์ วิธีการทางปัญญาจะช่วยให้เราวางใจวางท่าทีต่อปัญหาหรือทุกข์นั้นได้ถูกต้อง แล้วอยู่กับปัญหาหรือทุกข์นั้นได้อย่างมีความสุข หรืออยู่ได้ดีขึ้น และอาจจะนำเอาทุกข์หรือปัญหานั้นมาใช้ให้เป็นประโยชน์ได้ พร้อมกันนั้น ก็ไม่ลืมและไม่ละเลยที่จะแก้ปัญหา

ผู้ที่ใช้วิธีการทางจิต จะต้องไม่ลืมใช้ปัญญา อย่างน้อยก็คอยตรวจสอบสำรวจตัวเองว่า วิธีแก้ทุกข์ของเรา เป็นการหลบทุกข์หลบปัญหาหรือเปล่า เราลืมหรือละเลยการแก้ปัญหาที่แท้จริงหรือไม่ ความสุขที่เราได้นี้มากับความดื่มด่ำแบบลุ่มหลง ที่ไม่ต่างมากนักกับความสุขของคนเสพยาหรือไม่ เราอยู่กับความกล่อมใจ หรือการพึ่งพาหรือเปล่า จิตใจของเราอยู่กับความเป็นจริงอย่างเป็นอิสระด้วยท่าทีที่ถูกต้องต่อโลกและชีวิตหรือไม่

ในที่สุด สภาพการดิ้นรนหาทางแก้ปัญหาชีวิตจิตใจของคนเหล่านี้ ก็เป็นเครื่องฟ้อง ไม่เฉพาะถึงสภาพจิตใจของคนเท่านั้น

แต่บ่งชี้ถึงกระแสสังคม เช่น ค่านิยมของผู้คน และศักยภาพของมนุษย์ในสังคมนั้นที่จะนำพาสังคมของตนให้ก้าวไปอย่างไร และเป็นปัญหาทางการศึกษา ที่จะทำให้ต้องถามว่า การศึกษาที่เราจัดกันอยู่ปัจจุบันนี้มีความผิดพลาดบกพร่องอย่างไร จึงทำให้คนที่แม้แต่เล่าเรียนกันสูงๆ กลายเป็นอย่างนี้ไป

อย่ามัวถกเถียงกัน อย่ามาอ้างกันเลยในเรื่องการศึกษาสูงๆ แต่สังคมของเรานี้ควรหันมาสำรวจตัวเองกันให้จริงจัง ว่าเหตุใดเราจึงพัฒนาวัฒนธรรมทางปัญญาขึ้นมาไม่ได้

เป็นที่รู้กันโจ่งแจ้งชัดเจนว่า คนไทยเราที่อยู่ในเมืองใหญ่ๆ ที่เจริญมากๆ นั้น เวลามีข่าวเกี่ยวกับการแสดงธรรม หรือรายการทางปัญญา ถึงจะพยายามประชาสัมพันธ์ ก็หาคนสนใจได้ยาก มีคนไปไม่กี่คน แต่ถ้ามีข่าวแว่วๆ ว่า มีอาจารย์ขลัง ชำนาญทางเสกเป่าทำนายทายทัก หรือเกี่ยวด้วยเรื่องศักดิ์สิทธิ์ฤทธิ์เดชปาฏิหาริย์ อย่างน้อยว่านั่งสมาธิแล้วได้เห็นโน่นเห็นนี่ ว่าท่านเดินทางมา คนก็จะตื่นเต้นยกหูโทรศัพท์บอกต่อกันเอง และไปชุมนุมคับคั่ง

พฤติกรรมทำนองนี้ เป็นเครื่องบ่งชี้ถึงสภาพจิตใจ และลึกลงไปถึงภูมิธรรมภูมิปัญญา แสดงว่าเราอยู่ในขั้นของความต้องการทางจิตใจ และไม่พัฒนาความต้องการทางปัญญา ถ้าเราพัฒนาวัฒนธรรมทางปัญญาขึ้นมาไม่ได้ เราจะถือเอาประโยชน์แท้จริงจากพระพุทธศาสนาได้ยาก สังคมของเราจะหมุนเวียนอยู่ในวังวนของผู้ตามเสพผล และจมอยู่กับความลุ่มหลง หลอกกันไปหลอกกันมา ยากที่จะฟื้นตัวขึ้นได้ ไม่ต้องพูดถึงว่าจะเป็นผู้นำชาวโลกในการแก้ปัญหาและเสริมสร้างสันติสุข

เวลานี้ ที่พยายามปฏิรูปการศึกษากัน ก็เพราะมองเห็นว่าการศึกษาที่จัดกันมามีความผิดพลาดบกพร่อง แต่การที่จะปฏิรูปการศึกษาให้ได้ผลนั้น จะต้องเห็นชัดว่ามีข้อผิดพลาดบกพร่องอย่างไร

จึงต้องถามอย่างที่พูดเมื่อกี้ว่า การศึกษาที่เราจัดกันมานี้ผิดพลาดบกพร่องอย่างไร คนแม้แต่เล่าเรียนกันสูง ๆ แล้วจึง

๑. ขาดความใฝ่รู้ พัฒนาวัฒนธรรมทางปัญญาไม่ขึ้น และคิดไม่เป็น ไม่รู้จักแยกแยะ แยกไม่ออก แม้แต่ระหว่าง ข้อเท็จจริง หลักฐาน ความเห็น และในเรื่องความเห็นก็ยังแยกไม่ออก ระหว่างความเห็นเพื่อค้นหาความจริงตามเหตุผล กับการหาเหตุผลเพื่อปกป้องตัวเอง

๒. แต่ก่อนนี้เรามุ่งให้การศึกษากันมา ในแง่หนึ่งก็โดยหวังว่า เมื่อคนมีการศึกษาแล้ว มีอาชีพการงานทำและเป็นคนดี จะได้ไม่ต้องทำความชั่ว ที่จะทำให้ต้องไปติดคุก แต่เมื่อให้การศึกษากันไปมา กลับได้ผลกลายเป็นว่า การศึกษานี้ทำให้คนฉลาด มีความสามารถที่จะทำความชั่วได้โดยไม่ต้องติดคุก

๓. การศึกษานี้เป็นอย่างไร จึงไม่สามารถทำให้คนมีความเข้มแข็ง ที่จะดำรงตนอยู่ในความสุจริตได้ แต่กลับอ่อนแอในทาง-จริยธรรม ถูกล่อชักจูงให้ทำความชั่วเพื่อเห็นแก่ผลประโยชน์ได้ง่าย

๔. การศึกษานี้เป็นอย่างไร จึงทำให้คนมีปัญหาจิตใจมาก และเมื่อมีปัญหาจิตใจขึ้นมาแล้ว ก็ไม่สามารถที่จะใช้ปัญญาแก้ไขปัญหานั้นได้ ต้องไปหาไสยศาสตร์ ต้องไปหาอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ให้มาช่วย รอผลจากอำนาจดลบันดาลภายนอก หรือหวังพึ่งสิ่งกล่อมใจต่างๆ

มีการพูดกันว่า เป็นการดีที่ทำให้คนจำนวนมากๆ ไปวัด ไปร่วมกิจกรรมทางศาสนา เขาไปทำความดี ดีกว่าไปสำมะเลเทเมา เข้าบาร์ ไนท์คลับ ฯลฯ เรื่องนี้จะต้องพิจารณา ด้วยความระมัดระวัง โดยไม่ประมาท

ในทางพุทธศาสนานั้น ท่านสอนให้รู้ว่า ความชั่วมีหลายอย่าง มีทั้งความชั่วด้านโลภะ ความชั่วด้านโทสะ และความชั่วด้านโมหะ

คนมักจะหลงลืมมองข้ามความชั่วด้านโมหะ แม้จะไม่ทำความชั่วเพราะโลภะ แม้จะไม่ทำความชั่วเพราะโทสะ แต่อาจจะทำความชั่วด้วยโมหะ ซึ่งร้ายแรงมาก

บางครั้ง คนผู้จะทำการร้ายด้วยโลภะ อาจฉวยโอกาสใช้โมหะของคนอื่นๆ มาเอาโลภะเข้าล่อ แล้วชักพาคนเหล่านั้นให้ทำกรรมชั่วอันเป็นที่ตั้งแห่งโมหะยิ่งขึ้นไป

ถ้าเป็นเรื่องของความลุ่มหลง หรือเชื่อถือผิดๆ จะมีผลร้ายระยะยาว และยิ่งคนไปมากก็ยิ่งน่ากลัวว่า จะทำให้เกิดผลร้ายที่แผ่กว้างลึกซึ้งอย่างยากที่จะแก้ไข

มีพุทธพจน์ว่า ถ้าคนที่เป็นหลัก หรือบุคคลผู้นำ เป็นผู้มีมิจฉาทิฐิ มีความคิดเฉไฉผิดทางเสียแล้ว ก็จะเป็นไปเพื่อความพินาศหายนะของมหาชนหรือคนจำนวนมาก (ดู *องฺ.เอก.๒๐/๑๙๒/๔๔*)

คุณค่าของพระพุทธศาสนา มิใช่เพียงเพื่อแก้ปัญหาการปล้นฆ่า ฉกชิง ลักขโมย ทำร้ายกันภายนอก แต่เพื่อแก้ไขตลอดขึ้นไปจนถึงการทำร้ายทางปัญญา และการเบียดเบียนชีวิตและสังคมชนิดแอบแฝง ที่ลึกล้ำซ่อนเร้นนี้ด้วย

คุณค่าพิเศษของความเป็นมนุษย์ อยู่ที่ศักยภาพในการที่จะ

ฝึกศึกษาพัฒนาได้ และความประเสริฐของมนุษย์ ก็อยู่ที่ความเป็นผู้ได้ฝึกศึกษาพัฒนาแล้ว จนมีปัญญารู้ทันธรรมดาของธรรมชาติ ซึ่งทำให้สามารถนำชีวิตและสังคมไปสู่อิสรภาพ

มนุษย์มีความสามารถพิเศษในการคิด ซึ่งเป็นอุปกรณ์สำคัญในการพัฒนาปัญญา แต่ถ้ามนุษย์ไม่พัฒนาปัญญา และไม่ใช้ความสามารถในการคิดนั้นเพื่อพัฒนาปัญญา ความคิดนั้นเองจะนำทุกข์มาให้เขามากมายอย่างที่สัตว์อื่นทั้งหลายไม่รู้จัก หรือมิฉะนั้นมันก็จะสร้างคุกที่คุมขังทางจิต ให้ติดให้จมอยู่ ปิดล้อมตัวเอง กลายเป็นอุปสรรคขัดขวางไม่ให้บรรลุอิสรภาพ

คุณค่าพิเศษของพระพุทธศาสนา อยู่ที่การสาดส่องแสงสว่างแห่งปัญญา ให้มนุษย์รู้จักพัฒนาตัวเอง จนมีปัญญารู้แจ้งความจริงของธรรมชาติ ที่เรียกว่าโลกและชีวิต แล้วทำลายความยึดติดถือมั่นที่จิตสร้างขึ้นมาคุมขังปิดล้อมตัวเองนั้นออกไป ทำชีวิตจิตใจให้เป็นอิสระได้แท้จริง

คนที่ทำความดี ต้องมีความไม่ประมาท มิใช่เพียงที่จะไม่ภูมิพองและติดเพลินอยู่กับความดีเท่าที่ทำ แต่ต้องไม่ประมาทที่จะหมั่นใช้ปัญญา เพื่อพัฒนากรรมดี และมิให้มีการทำความดีที่ขาดปัญญา

จะต้องระลึกตระหนักไว้ว่า เจตนาดีที่ขาดปัญญา และเจตนาไม่ดีที่ใช้ความขาดปัญญาของคนอื่นเป็นเครื่องมือ ได้นำความเสื่อมความพินาศมาให้แก่ชีวิตและสังคมมนุษย์แล้วมากมายตลอดมา

ผนวก ๑

เอกสารของวัดพระธรรมกาย

เอกสารของวัดพระธรรมกาย ต่อไปนี้ เป็นจุดปรารภส่วนสำคัญให้ต้องเขียนหนังสือนี้ขึ้น เพราะได้พิจารณาเห็นว่า เป็นเอกสารที่จะก่อความเข้าใจผิดพลาดสับสนขึ้นแก่ประชาชนเป็นอย่างมาก และทราบว่าได้ตีพิมพ์เผยแพร่ออกไปแล้วอย่างมากมายกว้างขวาง ถือได้ว่าเป็นอันตรายต่อความมั่นคงของพระพุทธศาสนา

หนังสือที่เขียนขึ้นส่วนข้างต้น ได้ชี้แจงแก้ความเข้าใจผิดพลาดสับสนในเอกสารนี้ จึงนำเอกสารนี้มาตีพิมพ์ไว้ให้เป็นฐานข้อมูลสำหรับพิจารณา

นิพพานเป็นอัตตาหรืออนัตตา*

บทนำ

ในระยะ ๒-๓ เดือนนี้ ประเด็นเรื่องนิพพานว่าเป็นอัตตาหรืออนัตตา ได้กลับมาเป็นหัวข้อที่ถกเถียงกันอย่างกว้างขวางอีกครั้ง และบางท่านถึงกับสรุปว่า ความเห็นว่านิพพานเป็นอัตตานั้นผิดเพี้ยนจากหลักการของพระพุทธศาสนา จึงทำให้อาตมภาพมีความจำเป็นต้องออกมาให้ข้อมูล เพื่อให้ชาวพุทธเกิดความเข้าใจและมีท่าทีที่ถูกต้องในเรื่องนี้

จากการศึกษา โดยส่วนตัวอาตมภาพมีความเชื่อว่า **นิพพานเป็นอัตตา** แต่บทความนี้ไม่มีความประสงค์ที่จะวิเคราะห์ลงในรายละเอียดทางวิชาการ เพื่อยืนยันว่านิพพานต้องเป็นอัตตาหรืออนัตตา แต่ต้องการชี้ให้เห็นในภาพกว้างว่า เรื่องซึ่งอยู่พ้นเกินกว่าประสบการณ์ของปุถุชนคนสามัญจะไปถึง หรือเข้าใจได้ เช่น เรื่องนรกสวรรค์ กฎแห่งกรรม นิพพาน ที่ท่านเรียกว่าเป็นเรื่องอภิปรัชญา หรือเรื่องที่เป็นอจินไตยนั้น หลายๆ เรื่อง เช่น เรื่องนิพพาน ในทางวิชาการสามารถตีความได้หลายนัย ลำพังการอาศัยหลักฐานทางคัมภีร์เท่าที่มีเหลืออยู่และศึกษาคัมภีร์เพียงบางส่วนเท่านั้น แล้วมาสรุปลงไปว่ามีลักษณะเป็นอย่างใดอย่างหนึ่งโดยเด็ดขาด พร้อมกับปฏิเสธทัศนะอื่นโดยสิ้นเชิง ทั้งที่ยังมีประเด็นทางวิชาการที่ต้องศึกษาวิเคราะห์อย่างละเอียดรอบคอบอีกมาก อย่างที่ทำอยู่นั้น เป็นสิ่งที่พระเถระทั้งหลายในอดีตของเราไม่ทำกัน เป็นการสรุปเกิน เป็นผลเสียต่อพระพุทธศาสนาและอาจนำมาซึ่งความแตกแยก **สิ่งที่ชาวพุทธควรปฏิบัติคือ การตั้งใจปฏิบัติธรรม เจริญมรรค์มีองค์ ๘ ตั้งใจรักษาศีล เจริญสมาธิภาวนา จนเกิดปัญญาความรู้แจ้งด้วยตัวของตัวเอง แล้วเมื่อนั้นเราย่อมเข้าใจประจักษ์ชัดด้วยตัวของเราเองว่า นิพพานเป็นอย่างไร โดยไม่ต้องถกเถียงกันเลย**

---

* จากหนังสือ ***นิพพานเป็นอัตตาหรืออนัตตา*** โดยพระสมชาย ฐานวุฑฺโฒ วัดพระธรรมกาย อ.คลองหลวง จ.ปทุมธานี พ.ศ. ๒๕๔๒

แหล่งอ้างอิงคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

คำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้รับการรวบรวมไว้ในคัมภีร์ชั้นพระไตรปิฎก ซึ่งพระไตรปิฎกบาลีของพระพุทธศาสนานิกายเถรวาทของเรา เป็นพระไตรปิฎกที่ได้รับการยอมรับว่า สามารถรวบรวมรักษาคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าไว้ได้มากที่สุด เป็นแหล่งอ้างอิงของคำสอนในพระพุทธศาสนายุคดั้งเดิมที่สำคัญที่สุด

แต่นอกจากพระไตรปิฎกบาลีแล้วยังมีคำสอนยุคดั้งเดิมของพระสัมมาสัมพุทธ-เจ้าอยู่ในคัมภีร์อื่นอีกหลายแหล่ง เช่น พระไตรปิฎกจีน พระไตรปิฎกธิเบต คัมภีร์สันสกฤต และคัมภีร์ในภาษาอื่นๆ

พระไตรปิฎกจีน เนื้อหาส่วนใหญ่ในพระไตรปิฎกจีนเป็นคัมภีร์มหายาน ซึ่งทุกคนรู้ว่าเป็นคัมภีร์ที่แต่งขึ้นในชั้นหลัง ไม่ใช่พุทธพจน์โดยตรง แต่ในพระไตรปิฎกจีนนี้มีเนื้อหาส่วนหนึ่งเป็นคำสอนของหินยาน มีความยาวประมาณ ๒ ล้าน ๓ แสนตัวอักษร ครอบคลุมเนื้อหาพระวินัยและพระสูตร ๔ นิกายแรก โดยส่วนใหญ่และขุททกนิกายบางส่วน เนื้อหาโดยส่วนใหญ่คล้ายกับพระไตรปิฎกบาลี แต่แตกต่างในรายละเอียดในทางวิชาการแล้วเนื้อหาพระไตรปิฎกจีนส่วนนี้ มีความเก่าแก่ทัดเทียมกับพระไตรปิฎกบาลี

พระไตรปิฎกธิเบต เนื้อหาเป็นคัมภีร์มหายานและวัชรยานเป็นส่วนใหญ่ แต่ก็มีเนื้อหาที่ยกเอาคัมภีร์หินยานขึ้นมาอ้างอิงกล่าวถึงเป็นตอนๆ ซึ่งในการศึกษาคำสอนยุคดั้งเดิมของพระพุทธศาสนา เนื้อหาส่วนนี้ก็มีความสำคัญ จะต้องคัดแยกออกมาศึกษาเปรียบเทียบกับคำสอนในแหล่งอื่น เพื่อให้ได้ความเข้าใจที่ถูกต้องชัดเจนที่สุด ใกล้เคียงคำสอนดั้งเดิมมากที่สุด

คัมภีร์สันสกฤต มีคำสอนในชั้นพระไตรปิฎกเหลืออยู่เพียงบางคัมภีร์ ไม่ครบทั้งชุด แต่ก็มีความเก่าแก่สำคัญ ที่จะต้องศึกษาอย่างละเอียดเช่นกัน

คัมภีร์ในภาษาอื่นๆ เช่น คัมภีร์ในภาษาคันธารี ภาษาเนปาลโบราณ ภาษาถิ่นโบราณของอินเดีย เอเชียกลาง และที่อื่นๆ คัมภีร์เหล่านี้ก็มีคุณค่าทางวิชาการสูงมากเช่นกัน บางคัมภีร์ เช่น คัมภีร์ธรรมบทในภาษาคันธารี ถึงขนาดได้รับการยอมรับในหมู่นักวิชาการพระพุทธศาสนาว่า เป็นคัมภีรธรรมบทที่เก่าแก่ที่สุดในโลก

การจะศึกษาให้เข้าใจคำสอนของพระพุทธศาสนายุคดั้งเดิมจริงๆ นั้น จึงมีความจำเป็นจะต้องศึกษาให้เข้าใจคัมภีร์ทั้งหลายเหล่านี้ทั้งหมด นำเนื้อหาคัมภีร์ที่คล้ายกันมาเปรียบเทียบกัน วิเคราะห์ด้วยหลักทางวิชาการทั้งด้านภาษาศาสตร์และอื่นๆ จึงจะได้ความเข้าใจที่รอบด้านสมบูรณ์

นอกจากนี้ยังมีความจำเป็นต้องศึกษาให้เข้าใจสภาพสังคมอินเดียในครั้งพุทธกาลว่าผู้คนมีความคิดความอ่าน ความเชื่ออย่างไร นักวิชาการทางพระพุทธศาสนาจึงต้องศึกษาให้เข้าใจคำสอนของพระเวท อุปนิษัท เชน และลัทธิความเชื่ออื่นๆ ของอินเดียที่มีอิทธิพลในยุคนั้นๆ รวมทั้งศึกษาประวัติศาสตร์และวิวัฒนาการของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา การแตกนิกาย ปฏิสัมพันธ์ระหว่างพระพุทธศาสนานิกายต่างๆ และระหว่างพุทธกับลัทธิศาสนาอื่น การศึกษาให้เข้าใจภูมิหลังทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง ความเชื่อในยุคนั้นๆ นี้เอง จะทำให้เราตีความเข้าใจความหมายของคำสอนในพระพุทธศาสนาของเราเองได้ถูกต้องลึกซึ้งชัดเจนขึ้น

มีผู้เปรียบเทียบไว้ว่า พระพุทธศาสนาเปรียบเหมือนดอกไม้อันงดงามที่บานสะพรั่งขึ้นอย่างโดดเด่นในสวนแห่งหนึ่ง ซึ่งเปรียบเสมือนอินเดียในยุคนั้น หากเรามองดูแต่ดอกไม้ดอกนั้นเท่านั้น โดยไม่เห็นถึงสภาพสวนนั้นหมดว่าเป็นอย่างไร ก็เป็นการมองที่คับแคบและอาจเข้าใจหลายอย่างผิดไปได้

หากจะยกตัวอย่างทางโลกมาประกอบให้เข้าใจง่ายขึ้นแล้ว เหมือนกับว่า หากในอนาคตมีผู้มาอ่านบทกวีของ**คุณจิระนันท์ พิตรปรีชา** ในตอนที่ว่า

“ฉันคือกรวดเม็ดร้าว
แหลกแล้วด้วยความเศร้าหมองหม่น
ปรารถนาจะเป็นธุลีทุรน
ดีกว่าทนกลั้นใจอยู่ใต้น้ำ”

จากหนังสือ “ใบไม้ที่หายไป”

แล้วไม่รู้ถึงภูมิหลังของสังคมไทยในยุคนั้น ไม่รู้ประวัติชีวิตของคุณจิระนันท์ พิตรปรีชา ไม่รู้เบื้องหลังความคิดของคำกวีที่เกิดขึ้นนี้ ความรู้สึก ความเข้าใจในความหมายของบทกวีเพียงตัวหนังสือของบุคคลผู้นั้นก็ตื้นเขินยิ่งนัก

การศึกษาพระพุทธศาสนาให้เข้าใจ เพื่อการปฏิบัติและการสั่งสอนประชาชนให้เป็นคนดี การศึกษาพระไตรปิฎกบาลีสามารถให้ความรู้กับเราได้ แต่การจะล่วงเลยไปถึงขนาดกล้าระบุว่า ทัศนะทางอภิปรัชญาใดใช่หรือไม่ใช่คำสอนของพระพุทธศาสนายุคดั้งเดิม พร้อมทั้งปฏิเสธทัศนะอื่นโดยเด็ดขาดนั้น ลำพังการศึกษาพระไตรปิฎกบาลีอย่างเดียวไม่เพียงพอ ผู้นั้นจะต้องศึกษาแหล่งอ้างอิงคำสอนพระพุทธศาสนายุคดั้งเดิมทุกแหล่งให้เจนจบ และเข้าใจสภาพภูมิหลังของสังคมอินเดียในครั้งพุทธกาลอย่างลึกซึ้งก่อน

คำสอน ๒ ระดับในพระพุทธศาสนา

คำสอนในพระพุทธศาสนา เราอาจแบ่งออกได้เป็น ๒ ประเภท คือ

๑. คำสอนที่เป็นไปเพื่อการปฏิบัติ เช่น มรรคมีองค์ ๘ ไตรสิกขา สังคหวัตถุ ๔ ทิศ ๖ บุญกิริยาวัตถุ ๓ อิทธิบาท ๔ เป็นต้น

๒. คำสอนทางด้านอภิปรัชญา คือ สิ่งที่พ้นเกินกว่าประสบการณ์ของปุถุชนคนธรรมดาจะสัมผัสรู้เห็นได้โดยตรง เช่น เรื่อง นรกสวรรค์ กฎแห่งกรรม นิพพาน จักรวาลวิทยา โครงสร้างของโลก เป็นต้น

เรื่องทางด้านอภิปรัชญาบางเรื่อง เช่น โลกมีที่สิ้นสุดหรือไม่ ตถาคตเมื่อนิพพานแล้วยังดำรงอยู่หรือไม่ เมื่อมีผู้ถามพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระองค์จะไม่ทรงพยากรณ์ คือไม่ตอบ เพราะถ้าผู้ฟังยังไม่ได้ปฏิบัติธรรมจนมีภูมิธรรมถึงขีดคั่นแล้ว ก็ไม่สามารถเข้าใจตามได้อย่างแท้จริง ถ้าตอบไปแล้วหากเขาไม่เชื่อก็ยิ่งเสียหายไปใหญ่ ไม่เกิดประโยชน์

ทั้งนี้เพราะบุคคลทั่วไป จะทำความเข้าใจสิ่งต่างๆ โดยนำไปเปรียบเทียบกับประสบการณ์เดิมของตน หากเป็นสิ่งที่ตนไม่เคยประสบพบเจอมาก่อน หลุดไปอีกมิติหนึ่งก็ยากยิ่งนักที่จะทำความเข้าใจได้ เหมือนการพรรณนาสีสรรความสวยงามของดอกไม้ให้คนตาบอดแต่กำเนิดฟัง เขาย่อมยากจะเข้าใจได้ ด้วยเหตุนี้เอง เมื่อกล่าวถึงนิพพานพระสัมมาสัมพุทธเจ้าจึงทรงยืนยันว่าอายตนะนั้นมีอยู่ แต่ทรงอธิบายด้วยการปฏิเสธว่า ไม่ใช่สิ่งนั้นสิ่งนี้ เพราะนิพพานอยู่เหนือเกินกว่าประสบการณ์ของมนุษย์ปุถุชนจะเข้าใจได้

เพราะเหตุที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ไม่ได้ตรัสอธิบายเรื่องทางอภิปรัชญาไว้อย่างละเอียด เพียงแต่บอกเป็นนัยให้ทราบเท่านั้น ความเห็นความเข้าใจในเรื่องทางอภิปรัชญานี้จึงมีความหลากหลายมาก สรุปยุติลงเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันได้ยาก ถ้าใครยืนกรานความเห็นในความเห็นหนึ่งว่าถูกต้องเด็ดขาดและปฏิเสธความเห็นอื่นทั้งหมดว่าผิดเป็นสัทธรรมปฏิรูป ทำลายพระพุทธศาสนา ต้องขจัดให้หมดไป พระพุทธศาสนาคงจะเต็มไปด้วยการทะเลาะเบาะแว้งและความแตกแยกระส่ำระสาย อย่าว่าแต่เรื่องของนิพพานเลย แม้เพียงแค่เรื่องนรกสวรรค์ ก็มีบางท่านคิดว่าเป็นเรื่องสวรรค์ในอกนรกในใจ คือทำดีก็เย็นใจเหมือนขึ้นสวรรค์ ทำบาปก็ร้อนใจเหมือนตกนรก ไม่เชื่อว่ามีนรกสวรรค์ที่เป็นภพภูมิสถานที่หนึ่งจริง บางท่านก็เชื่อว่ามีสวรรค์นรกที่เป็นภพภูมิสถานที่ มีวิมานเทวดานางฟ้าบนสวรรค์ มีกะทะทองแดง ไฟนรก สัตว์นรก อยู่ในนรกจริง โดยอ้างถึง

พระไตรปิฎกและอรรถกถาว่า มีกล่าวถึงนรกสวรรค์ที่เป็นภพภูมินี้มากมายชัดเจน ยิ่งกว่าเรื่องนิพพานเยอะ และถ้าคนกลุ่มนี้ปฏิเสธคนกลุ่มแรกที่ไม่เชื่อว่านรกสวรรค์ที่เป็นภพภูมิมีจริง หาว่าเพี้ยน นอกลู่นอกทางพระพุทธศาสนา ต้องขจัดให้หมดไป เท่านี้ก็คงเพียงพอที่จะทำให้เกิดการแตกแยกในพระพุทธศาสนา

จริงๆ ยังมีอีกหลายเรื่องที่ในประเทศไทยไม่ใคร่มีการถกเถียงกัน แต่ในต่างประเทศก็มีการถกกันมาก เช่น เรื่องการอุทิศส่วนกุศล ว่าขัดกับหลักกฎแห่งกรรม ใครทำใครได้หรือไม่ อยู่ๆ จะมายกบุญให้แก่กันได้อย่างไร ก็มีทั้งคนเห็นด้วย ไม่เห็นด้วย ถกกันมากมาย และก็หาข้อยุติที่ทุกคนยอมรับโดยไม่มีข้อโต้แย้งไม่ได้ เรื่องเหล่านี้ไม่ว่าเรื่องใดก็ตาม หากมีใครยืนกรานความเห็นอย่างใดอย่างหนึ่ง ปฏิเสธความเห็นอื่นโดยสิ้นเชิง ล้วนนำมาซึ่งความแตกแยกทั้งสิ้น และเป็นโทษต่อพระพุทธศาสนามากกว่าเป็นคุณ

เมื่อเป็นเช่นนั้น ถามว่าเราจะปล่อยให้ใครสอนอย่างไรก็ได้ตามใจชอบหรือ คำตอบก็คือ ไม่ใช่ **หลักสำคัญมีอยู่ว่า ตราบใดที่ยังสอนให้ทำความดีตามหลักคำสอนที่เป็นไปเพื่อการปฏิบัติในพระพุทธศาสนา เช่น เจริญมรรคมีองค์ ๘ ไตรสิกขา ทิศ ๖ บำเพ็ญบุญกิริยาวัตถุ ๓ ลด ละ เลิก อบายมุข เป็นต้น แม้ความเห็นในเรื่องอภิปรัชญาจะอ้างอิงบทคัมภีร์คนละจุด ตีความและมีความเห็นต่างกันบ้าง เราก็ยอมรับซึ่งกันและกัน และร่วมแรงร่วมใจทำงานยกระดับศีลธรรมของผู้คนในสังคมช่วยกันได้ นี่คือ ความเป็นประชาธิปไตยในพระพุทธศาสนา และเป็นท่าทีอันชาญฉลาดของปู่ย่าตายายบรรพบุรุษไทย** ที่รักษาพระพุทธศาสนามาให้เราถึงปัจจุบัน ทำให้พระพุทธศาสนาในประเทศไทยมีความเป็นเอกภาพสามัคคี เป็นปึกแผ่นยิ่งกว่าประเทศใดๆ เป็นสิ่งที่เราชาวไทยควรภาคภูมิใจ

หากเปรียบไปแล้ว เราทุกคนเปรียบเสมือนนักเดินทางไกลในวัฏฏสงสาร แม้ในระหว่างเดินทางอาจมีความเห็นไม่ตรงกันว่า เป้าหมายปลายทางน่าจะเป็นอย่างไร เราก็สามารถเดินบนเส้นทางเดียวกัน ช่วยเหลือเกื้อกูลกันได้ และหากเราเดินอยู่บนเส้นทางที่ถูกต้อง คือหนทางแห่งอริยมรรคมีองค์ ๘ โดยไม่เลิกละกลางคันแล้วละก็ ในที่สุดเราก็ย่อมจะบรรลุเป้าหมายปลายทางนั้น และรู้แจ้งกระจ่างชัดด้วยตัวของเราเองว่าปลายทางเป็นอย่างไร และทุกคนก็จะเข้าใจตรงกัน โดยไม่ต้องทะเลาะกันเลย ถ้าระหว่างเดินทางมามัวถกเถียงกันว่าเป้าหมายปลายทางตามที่ว่าในลายแทงนั้นเป็นอย่างไร แล้วเลยทะเลาะแตกแยก เสียเวลาเดินทาง หรือแยกทางกันเดิน เป็นสิ่งไม่ให้ประโยชน์ **ยิ่งถ้าใครไม่ยอมเดินหรือเดินถอยหลัง เช่นไม่ยอมรักษาศีล ไม่เจริญสมาธิภาวนา แล้วมาถกเถียงกันเรื่องนิพพานว่าเป็นอย่างไร ก็คงเสียประโยชน์เปล่า ไม่มีวันเข้าถึงนิพพานนั้นได้เลย**

ขอให้ตั้งสติพิจารณาพุทธพจน์ต่อไปนี้ให้ดี

"ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ***เมื่อภิกษุไม่หมั่นเจริญภาวนา แม้จะพึงเกิดความปรารถนาขึ้นอย่างนี้ว่า โอหนอ ขอจิตของเราพึงหลุดพ้นจากอาสวะเพราะไม่ถือมั่น ก็จริง แต่จิตของภิกษุนั้นย่อมไม่หลุดพ้นจากอาสวะเพราะไม่ถือมั่นได้เลย*** *ข้อนั้นเพราะเหตุไร จะพึงกล่าวได้ว่า เพราะไม่ได้เจริญ เพราะไม่ได้เจริญอะไร เพราะไม่ได้เจริญสติปัฏฐาน ๔ สัมมัปปธาน ๔ อิทธิบาท ๔ อินทรีย์ ๕ พละ ๕ โพชฌงค์ ๗ อริยมรรค ประกอบด้วยองค์ ๘ เปรียบเหมือนแม่ไก่มีไข่อยู่ ๘ ฟอง ๑๐ ฟอง หรือ ๑๒ ฟอง ไข่เหล่านั้นแม่ไก่กกไม่ดีให้ความอบอุ่นไม่พอ ฟักไม่ได้ แม่ไก่นั้นแม้จะพึงเกิดความปรารถนาขึ้นอย่างนี้ว่า โอหนอ ขอให้ลูกของเราพึงใช้ปลายเล็บเท้าหรือจะงอยปากเจาะกะเปาะไข่ ฟักตัวออกมาโดยสวัสดี ก็จริง แต่ลูกไก่เหล่านั้นไม่สามารถที่จะใช้ปลายเล็บเท้าหรือจะงอยปากเจาะกะเปาะไข่ ฟักตัวออกมาโดยสวัสดีได้ ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะแม่ไก่กกไม่ดี ให้ความอบอุ่นไม่พอ ฟักไม่ดี ฉะนั้น*

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ***เมื่อภิกษุหมั่นเจริญภาวนา แม้จะไม่พึงเกิดความปรารถนาอย่างนี้ว่า โอหนอ ขอจิตของเราพึงหลุดพ้นจากอาสวะเพราะไม่ถือมั่น ก็จริง แต่จิตของภิกษุนั้น ย่อมหลุดพ้นจากอาสวะเพราะไม่ถือมั่น*** *ข้อนั้นเพราะเหตุไร พึงกล่าวได้ว่า เพราะเจริญ เพราะเจริญอะไร เพราะเจริญสติปัฏฐาน ๔ ฯลฯ อริยมรรคประกอบด้วยองค์ ๘ เปรียบเหมือนแม่ไก่มีไข่อยู่ ๘ ฟอง ๑๐ ฟอง หรือ ๑๒ ฟอง ไข่เหล่านั้นแม่ไก่กกดี ให้ความอบอุ่นเพียงพอ ฟักดี แม้แม่ไก่นั้นจะไม่พึงปรารถนาอย่างนี้ว่า โอหนอ ขอให้ลูกของเราพึงใช้ปลายเล็บเท้าหรือจะงอยปากเจาะกะเปาะไข่ ฟักตัวออกมาโดยสวัสดี ก็จริง แต่ลูกไก่เหล่านั้นก็สามารถใช้เท้าหรือจะงอยปากเจาะกะเปาะไข่ ฟักตัวออกมาโดยสวัสดีได้ ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะไข่เหล่านั้น แม่ไก่กกดี ให้ความอบอุ่นเพียงพอ ฟักดี ฉะนั้น"*

(อังคุตตรนิกาย สัตตกนิบาต เล่ม ๒๓ ข้อ ๖๘ หน้า ๑๒๖-๑๒๗)

นิพพานเป็นอัตตาหรืออนัตตา

เรื่องอัตตาและอนัตตานี้ เป็นเรื่องหนึ่งที่มีการถกเถียงกันมากตั้งแต่ยุคโบราณหลังพุทธกาลเป็นต้นมา และมีมาตลอดประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา แม้ในยุคปัจจุบัน ก็มีนักวิชาการพระพุทธศาสนาทั้งในดินแดนตะวันตก เช่น ยุโรป อเมริกา และทางตะวันออก เช่น ญี่ปุ่น จีน เกาหลี ถกเถียงกันมาก ประเด็นที่ถกเถียงกันก็มีหลากหลาย เช่น

๑. อัตตา ตัวตนที่แท้จริง มีหรือไม่ในคำสอนของพระพุทธศาสนา มีทั้งผู้ที่คิดว่ามีอัตตาตัวตนที่แท้จริงอยู่ และมีทั้งผู้ที่คิดว่าไม่มี และดูเหมือนว่าผู้ที่มีความเห็นว่ามีอัตตา

นั้นจะมีจำนวนมากกว่า ปราชญ์ใหญ่ทางพระพุทธศาสนาในดินแดนตะวันตกที่มีชื่อเสียงก้องโลกจำนวนมาก ก็มีความเห็นว่ามีอัตตาที่แท้จริงอยู่ในคำสอนทางพระพุทธศาสนา เช่น

Mrs. Rhys Davids นายกสมาคมบาลีปกรณ์ แห่งประเทศอังกฤษ ปี พ.ศ. ๒๔๖๕-๒๔๘๕ [Steven Collins, Selfless Person; Imagery and thought in Theravada Buddhism, (Cambridge; University Press, 1997), p.7],

Miss I.B.Horner นายกสมาคมบาลีปกรณ์ แห่งประเทศอังกฤษ ปี พ.ศ. ๒๕๐๒-๒๕๒๔ [Peter Harvey, The selfless Mind, (Curzon Press, 1995), p.17.]

ทั้ง ๒ ท่านนี้ล้วนเป็นผู้อุทิศตนเพื่องานพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง เป็นผู้เชี่ยวชาญทางพระพุทธศาสนาที่หาตัวจับยาก มีบทบาทสำคัญในการตรวจชำระจัดสร้างพระไตรปิฎกและอรรถกถาบาลีฉบับอักษรโรมัน ของสมาคมบาลีปกรณ์ แห่งประเทศอังกฤษ (Pali Text Society) ซึ่งเป็นพระไตรปิฎกบาลีฉบับสากล เป็นที่อ้างอิงของนักวิชาการพระพุทธศาสนาทั่วโลกในปัจจุบัน

Christmas Humphrey [Christmas Humphreys, Buddhism, (Penguin Books, 1949, p.88.],

Edward Conze [Edward Conze, Buddhist Thought in India, (George Allen and Unwin, 1962), p.39.]

และอีกหลายๆ ท่าน **ปราชญ์ทางพระพุทธศาสนาที่มีผลงานมากมายเป็นที่รู้จักกันทั้งโลกเหล่านี้ มีความเห็นที่ตรงกันในเรื่องอัตตานี้ ๒ ประเด็นใหญ่ๆ คือ**

ก) พระสัมมาสัมพุทธเจ้าไม่เคยปฏิเสธอย่างชัดเจนว่า อัตตาที่แท้จริงไม่มี และไม่เคยตรัสปฏิเสธว่าไม่มีอัตตาใดๆ ทั้งสิ้นในสัจจะทุกระดับ

ข) เขาเหล่านี้เชื่อตรงกันว่า ในคำสอนของพระพุทธศาสนายุคดั้งเดิม บ่งบอกนัยว่ามีอัตตาที่แท้จริงซึ่งอยู่ในภาวะที่สูงกว่าขันธ์ ๕ หรือสังขตธรรม เหตุที่พระพุทธองค์ไม่ตรัสตรงๆ ว่า มีอัตตาที่แท้จริงอยู่ เพราะผู้ที่ยังไม่ได้ปฏิบัติธรรมอาจเข้าใจผิดว่าเป็นอัตตาแบบเดียวกับที่ศาสนาพราหมณ์สอน

มีการอ้างอิงหลักฐานในคัมภีร์ทั้งบาลี สันสกฤต จีน ธิเบต ในและภาษาอื่นๆ มากมายอันนำมาสู่ข้อสรุปความเห็นนี้ แต่ก็มีนักวิชาการที่ไม่เห็นด้วย ยืนยันว่า ไม่มีอัตตาในพระพุทธศาสนา เช่นกัน ต่างฝ่ายต่างก็มีเหตุผลของตน

๒. ความหมายที่ถูกต้องของคำว่า "อัตตา" และ "อนัตตา" คืออะไร นักวิชาการบางส่วน เมื่อพบศัพท์ธรรมะคำหนึ่ง ก็มีแนวโน้มที่จะเข้าใจว่ามีความหมายเดียวกันโดย

ตลอดทำให้ตีความเข้าใจพระไตรปิฎกคลาดเคลื่อนมาก เพราะ**ในการแสดงธรรมแต่ละครั้ง พระสัมมาสัมพุทธเจ้าจะตรัสสอนให้ตรงกับจริตอัธยาศัยและภูมิธรรมของบุคคลผู้ฟัง ความหมายของศัพท์ธรรมในแต่ละแห่งที่พบในพระไตรปิฎก จึงมีนัยที่ลึกซึ้งต่างกัน เหมือนดังที่พระเถระในอดีตกล่าวไว้ว่า *"บาลีมีนัยเป็นร้อย"***

ในกรณีของศัพท์ว่า **"อัตตา"** และ **"อนัตตา"** นี้ ก็เช่นกัน คำว่า **"อัตตา"** บางท่านก็ตีความว่าเป็นตัวตนแบบที่ศาสนาพราหมณ์เขาสอนกันว่า มี **อาตมัน** อยู่ภายในคนแต่ละคนซึ่งเมื่อถึงที่สุดแล้วต้องไปรวมกับ **ปรมาตมัน** หรือ **อาตมันใหญ่** ก็เลยเกรงว่า ถ้าพุทธยอมรับว่ามีอัตตา จะกลายเป็นยอมรับศาสนาพราหมณ์ไป ซึ่งจริงๆ เป็นคนละเรื่อง อัตตามีนัยมากมาย ทั้งอัตตาโดยสมมุติ เช่น ความรู้สึกว่าเป็นตัวเรา ของของเรา ครอบครัวของเรา เป็นต้น และอัตตาในระดับที่สูงขึ้น เช่น ความรู้สึกในเรื่องอัตตาของเทวดา ของพรหม ก็ย่อมต่างกัน หรืออัตตาในระดับที่สูงกว่านั้น เป็นอัตตาที่แท้จริง ที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงสอนให้ชนทั้งหลายยึดเป็นเกาะ เป็นที่พึ่ง ในพุทธพจน์ที่ว่า

"อตฺตทีปา วิหรถ อตฺตสรณา อนญฺญสรณา

ธมฺมทีปา ธมฺมสรณา อนญฺญสรณา"

แปลว่า *"เธอทั้งหลายจงมีตนเป็นเกาะ จงมีตนเป็นที่พึ่ง อย่ามีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่ง จงมีธรรมเป็นเกาะ จงมีธรรมเป็นที่พึ่ง อย่ามีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่ง"*

(ทีฆนิกาย มหาวรรค เล่ม ๑๐ ข้อ ๙๓ หน้า ๑๑๙)

อัตตาในที่นี้ ก็ย่อมมีความหมายที่แตกต่างจากอัตตาในระดับสมมุติ และอัตตาของศาสนาพราหมณ์ **ในการศึกษาพระไตรปิฎก จึงต้องวินิจฉัยแยกแยะทำความเข้าใจความหมายที่แท้จริงของศัพท์ธรรมะที่พบในแต่ละที่ให้ดี**

ความหมายของคำว่า "อนัตตา" ก็เช่นกัน มีทั้งผู้ที่มีความเห็นว่า อนัตตา แปลว่า ไม่มีอัตตา และมีทั้งผู้ที่มีความเห็นว่า อนัตตา แปลว่า ไม่ใช่อัตตา เหมือนคำว่า อมนุษย์ แปลว่าไม่ใช่มนุษย์ ไม่ได้หมายความว่า ไม่มีมนุษย์ เป็นมุมมองที่ต่างกันในการพิจารณารูปคำสมาส และเมื่อพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงสอนว่า ขันธ์ ๕ ไม่ใช่ตัวตน ก็มีนัยให้รู้ว่า มีตัวตนที่แท้จริง ซึ่งอยู่สูงกว่าขันธ์ ๕ อยู่ ทรงสอนให้ยึดอัตตานั้นเป็นที่พึ่ง เป็นสรณะ และจะเข้าถึงอัตตาที่แท้จริงนั้นได้ด้วยการปฏิบัติ สติปัฏฐาน ๔ คือการตามเห็นกายในกาย การตามเห็นเวทนาในเวทนา การตามเห็นจิตในจิต และการตามเห็นธรรมในธรรม ประเด็นนี้ก็มีการถกเถียงกันมากมาย

๓. คำว่า สพฺเพ ธมฺมา อนตฺตา ธรรมทั้งปวงเป็นอนัตตา ซึ่งเป็นคำที่มีการอ้างอิง

กันมากนี้ คำว่า สพฺเพ ธมฺมา คือ ธรรมทั้งปวง กินความกว้างเพียงใด เพราะมีทั้งคัมภีร์ชั้นอรรถกถาที่บอกว่า ธรรมทั้งปวงในที่นี้รวมเอาพระนิพพานด้วย

(อรรถกถา ขุททกนิกาย จูฬนิเทส ฉบับมหาจุฬาราชวิทยาลัย หน้า ๘.;
อรรถกถา ขุททกนิกาย มหานิเทส ฉบับมหาจุฬาราชวิทยาลัย หน้า ๒๑๙)

และมีทั้งคัมภีร์อรรถกถาที่บอกว่า ธรรมทั้งปวงที่ว่าเป็นอนัตตานั้นหมายเอาเฉพาะขันธ์ ๕ ไม่ได้ครอบคลุมถึงพระนิพพาน *(อรรถกถาธรรมบท ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย ภาค ๗ หน้า ๖๒)*

และนิพพานนี้ เป็นสิ่งอยู่พ้นจากกฎของไตรลักษณ์แน่นอน เพราะมีพุทธพจน์ยืนยันว่า **นิพพานนั้นเป็นนิจจัง คือ เที่ยงแท้ ยั่งยืนและเป็นบรมสุข**

ยสฺส อุปฺปาโท ปญฺญายติ วโย นตฺถิ ตสฺส ยญฺญทตฺถุ ปญฺญายติ นิพฺพานํ นิจฺจํ ธุวํ สสฺสตํ อวิปริณามธมฺมนฺติ อสํหิรํ อสํกุปปํฯ

แปลว่า ***ความเกิดขึ้นแห่งนิพพานใดย่อมปรากฏ ความเสื่อมแห่งนิพพานนั้นมิได้มี ย่อมปรากฏอยู่โดยแท้ นิพพานเป็นคุณชาติเที่ยง ยั่งยืน มั่นคง มิได้มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา เพราะฉะนั้น จึงชื่อว่า อันอะไรๆ นำไปไม่ได้ ไม่กำเริบ***

(ขุททกนิกาย จูฬนิเทส เล่ม ๓๐ ข้อ ๖๕๙ หน้า ๓๑๕)

นิพพานํ ปรมํ สุขํฯ

แปลว่า ***พระนิพพานเป็นสุขอย่างยิ่ง***

(ขุททกนิกาย ธรรมบท เล่ม ๒๕ ข้อ ๒๕ หน้า ๔๒)

และมีพุทธพจน์ตรัสไว้ว่า

ยทนิจฺจํ ตํ ทุกฺขํ ยํ ทุกฺขํ ตทนตฺตา...

แปลว่า ***สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์ สิ่งใดเป็นทุกข์ สิ่งนั้นเป็นอนัตตา***

(สังยุตตนิกาย ขันธวารวรรค เล่ม ๑๗ ข้อ ๙๑ หน้า ๕๖)

จึงน่าคิดว่า ถ้ามองในเชิงกลับกัน ในเมื่อนิพพานเที่ยง และเป็นสุข เราก็จะสรุปได้ว่า **สิ่งใดเที่ยง สิ่งนั้นเป็นสุข สิ่งใดเป็นสุข สิ่งนั้นก็น่าจะเป็น...อัตตา**

สังขตธรรม เช่น ขันธ์ ๕ (อยู่ในกฎไตรลักษณ์)	**อสังขตธรรม เช่น นิพพาน** (อยู่พ้นกฎไตรลักษณ์)
ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา	เที่ยง เป็นสุข อัตตา...?

ในการถกเถียงกันนั้น มีการอ้างอิงหลักฐานคัมภีร์ชั้นพระไตรปิฎกในภาษาต่างๆ กันมากมาย และมีการวิเคราะห์วิจัยถึงความสอดคล้องโดยองค์รวมกับคำสอนของพระพุทธศาสนาทั้งหมด มีการวิเคราะห์ถึงปัญหาที่ติดตามมากับข้อสรุปในแต่ละด้าน เช่น ถ้าไม่มีอัตตาที่แท้จริงอยู่เลย แล้วจะอธิบายในเรื่องกฎแห่งกรรมได้อย่างไรว่า ผลบุญ ผลบาปที่กระทำไว้ จะส่งผลไปในภพชาติต่อไปได้อย่างไร อะไรเป็นตัวนำไป ก็มีผู้ตั้งทฤษฎีให้ความเห็นกันมากมาย แต่ก็ไม่มีความเห็นใดได้รับการยอมรับทั้งหมด ล้วนมีผู้ถกเถียงหักล้างกันไปมาทั้งสิ้น

การจะสรุปว่า **ความเห็นใดในเรื่องอภิปรัชญานี้เป็นความเห็นที่ถูกต้องจริงแท้แน่นอนของพระพุทธศาสนา โดยปฏิเสธความเห็นอื่นอย่างสิ้นเชิง ว่าเป็นความเห็นนอกพระพุทธศาสนานั้น เป็นเรื่องใหญ่มาก จะต้องศึกษาแหล่งอ้างอิงทางพระพุทธศาสนายุคดั้งเดิมทุกแหล่งเท่าที่มีอยู่ ไม่เฉพาะคัมภีร์บาลีเท่านั้น และต้องศึกษาการถกเถียงเรื่องนี้ในประวัติศาสตร์ตั้งแต่สองพันกว่าปีก่อน ซึ่งมีการเขียนเป็นคัมภีร์ในภาษาต่างๆ มากมายว่าแต่ละฝ่ายมีเหตุผลใด รวมทั้งต้องศึกษาผลงานวิจัยในเรื่องนี้ของปราชญ์ทั้งหลายในยุคปัจจุบันในประเทศต่างๆ ต้องสามารถหักล้างเหตุผลของความเห็นที่แย้งกับความเห็นตนลงให้ได้ทั้งหมด จนเป็นที่ยอมรับ ไม่มีหลักฐานเหตุผลแย้งที่เป็นอรรถเป็นธรรมใดๆ เหลืออยู่เลย จึงจะสรุปได้และเป็นที่ยอมรับ มิฉะนั้นข้อสรุปของตนก็จะเป็นเพียงความเห็นอันหนึ่งในเรื่องนั้นๆ เท่านั้น จะถือเป็นข้อสรุปว่าพระพุทธศาสนาต้องสอนอย่างนี้เท่านั้นไม่ได้**

จากการศึกษาประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา สิ่งที่อาจสรุปได้ประการหนึ่งก็คือ เราไม่สามารถอาศัยหลักฐานทางคัมภีร์เท่าที่มีเหลืออยู่ในปัจจุบัน มาสรุปยืนยันความถูกต้องของความเห็นในเรื่องนิพพานว่าเป็นอัตตาหรืออนัตตา โดยไม่มีประเด็นให้ผู้อื่นโต้แย้งคัดค้านได้

หากประเด็นเรื่องนิพพานเป็นอัตตาหรืออนัตตานี้ เป็นที่สนใจของชาวพุทธไทยมาก ก็น่าสนใจว่า **เราน่าจะลองจัดสัมมนาทางวิชาการพระพุทธศาสนานานาชาติ เชิญปราชญ์ใหญ่ผู้เชี่ยวชาญทางพระพุทธศาสนายุคดั้งเดิมจากทั่วโลกมาแสดงความเห็น วิเคราะห์วิจัยเรื่องนี้กันเป็นการใหญ่ในประเทศไทยดูสักครั้ง**

ท่าทีที่ถูกต้องของชาวพุทธ

ในขณะที่ประเด็นปัญหาว่า นิพพานเป็นอัตตาหรืออนัตตา ในทางวิชาการ ยังไม่อาจสรุปลงได้นั้น สิ่งที่ชาวพุทธพึงทราบก็คือ **อายตนนิพพานนี้ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงยืนยันว่า มีอยู่จริง** และทรงอธิบายด้วยการปฏิเสธว่าไม่ใช่สิ่งนั้น ไม่ใช่สิ่งนี้ เพราะอายตนนิพพานเป็นสิ่งที่เกินกว่าวิสัยและประสบการณ์ในโลกของปุถุชนใดๆ จะสามารถเข้าใจได้ ดังความใน**พระไตรปิฎกฉบับสยามรัฐ เล่มที่ ๒๕ ข้อที่ ๑๕๘ ปฐมนิพพานสูตร** ความว่า

"ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อายตนะนั้นมีอยู่ ดิน น้ำ ไฟ ลม อากาสานัญจายตนะ วิญญาณัญจายตนะ อากิญจัญญายตนะ เนวสัญญานาสัญญายตนะ โลกนี้ โลกหน้า พระจันทร์ และพระอาทิตย์ทั้งสอง ย่อมไม่มีในอายตนะนั้น ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราย่อมไม่กล่าวซึ่งอายตนะนั้นว่าเป็นการมา เป็นการไป เป็นการตั้งอยู่ เป็นการจุติ เป็นการอุบัติ อายตนะนั้นหาที่ตั้งอาศัยมิได้ มิได้เป็นไป หาอารมณ์มิได้ นี้แลเป็นที่สุดแห่งทุกข์"

ดังนั้น**สิ่งที่เราชาวพุทธพึงเชื่อมั่น** ก็คือ **อายตนนิพพานนั้น พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงยืนยันว่ามีอยู่จริง และเป็นที่สุดแห่งทุกข์ เป็นเป้าหมายสูงสุดในการสร้างความดีของชาวพุทธทั้งหลาย และเมื่อทราบดังนั้นแล้วก็ขอให้ขวนขวายทำความดี ด้วยการเจริญมรรคมีองค์ ๘ ปฏิบัติตามหลัก ศีล สมาธิ ปัญญา เมื่อเราปฏิบัติจนสามารถเข้าถึงอายตนนิพพานนั้นได้แล้ว เราย่อมตระหนักชัดด้วยตัวของเราเองว่า นิพพานนั้นเป็นอัตตาหรืออนัตตา ดีกว่าการมานั่งถกเถียงกันโดยไม่ลงมือปฏิบัติ**

พระสมชาย ฐานวุฑฺโฒ

วัดพระธรรมกาย

แพทยศาสตรบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พุทธศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยโตเกียว

Doctor Candidate (Buddhist Studies)

Dip. in Chinese : Dip. in Japanese

๑ มกราคม ๒๕๔๒

ภาค ๒

บุญ–บารมี ที่จะกู้แผ่นดินไทย

ภาค ๒
บุญ–บารมี ที่จะกู้แผ่นดินไทย

บุญกิริยา

บุญ เพื่อสร้างสรรค์ชีวิตและชุมชน

หลักการใหญ่ที่ต้องรู้ไว้ เพื่อทำบุญให้ถูกต้อง

"บุญ" เป็นคำสื่อธรรมที่สำคัญคำหนึ่งในพระพุทธศาสนา ยิ่งเมื่อพระพุทธศาสนาเข้ามารุ่งเรืองในสังคมไทย คำว่า "บุญ" ก็ยิ่งมีความสำคัญโดดเด่นเป็นพิเศษ แม้เมื่อสังคมเหินห่างออกไปจากเนื้อหาสาระของพระพุทธศาสนา คนทั่วไปไม่มีโอกาสศึกษา ขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนา แต่คำว่า "บุญ" ก็ยังเป็นคำสามัญในสังคมไทย ที่คุ้นปากชินใจและถูกนำมาใช้นำมาอ้างกันอยู่เสมอ แม้ว่าความหมายที่เข้าใจนั้นอาจจะลางเลือน หรือคลาดเคลื่อนออกไปจากหลักการที่แท้จริง

เมื่อมีโอกาสจึงควรทบทวนหรือชำระสะสางความรู้ความเข้าใจให้ถูกต้องตรงตามหลักซึ่งเป็นแหล่งที่มาตัวจริง เพื่อว่าเรา

จะได้ปฏิบัติให้ถูกต้องและได้รับประโยชน์จาก "บุญ" อย่างเต็มเปี่ยมสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ซึ่งก็หมายความว่าจะเข้าถึงคุณค่าที่แท้ของพระพุทธศาสนา อย่างน้อยก็ไม่ปฏิบัติผิดพลาดจนกลายเป็นว่าจะทำบุญแต่กลับสร้างบาป

คนไทยที่ใกล้วัดสักหน่อยจะจำได้แม่นว่า ***การทำบุญ*** มี ๓ ทาง คือ ***ทาน ศีล ภาวนา*** แต่ความเข้าใจเกี่ยวกับคำทั้ง ๓ นั้น อาจจะไม่ชัดเจน และไม่กว้างขวางเพียงพอ

พุทธพจน์สำคัญแห่งหนึ่ง ซึ่งเป็นที่มาของหลักการทำบุญ ๓ อย่างนี้ มีว่า

> "ภิกษุทั้งหลาย **บุญกิริยาวัตถุ**[๑] (หลักแห่งบุญกิริยา คือการทำบุญ) มี ๓ อย่างดังนี้ กล่าวคือ
>
> ๑. **ทานมัย** บุญกิริยาวัตถุ (หลักการทำบุญ คือ *ทาน*)
>
> ๒. **ศีลมัย** บุญกิริยาวัตถุ (หลักการทำบุญ คือ *ศีล*)
>
> ๓. ***ภาวนามัย*** บุญกิริยาวัตถุ (หลักการทำบุญ คือ *ภาวนา*)"
>
> *(ขุ.อิติ. ๒๕/๒๓๘/๒๗๐)*

๑. *ทาน* ได้แก่ การให้ การเผื่อแผ่แบ่งปัน

๒. *ศีล* ได้แก่ ความประพฤติสุจริต มีกาย วาจา ที่เกื้อกูล ไม่เบียดเบียนกัน

๓. *ภาวนา* ได้แก่ การฝึกอบรมพัฒนาจิตใจ เจริญปัญญา

หลักการทำบุญ ๓ อย่างนี้ มีความหมายและขอบเขตที่กว้างขวางมาก เกินความหมายของคำว่า "จริยธรรม" อย่างที่เข้าใจกันในปัจจุบัน พูดสั้นๆ ว่าครอบคลุมกระบวนการพัฒนามนุษย์ทั้งหมด แต่ในขั้นต้น จะเห็นความหมายพื้นฐานได้จากพุทธพจน์

---

[๑] แปลตามศัพท์ว่า การทำบุญ ซึ่งเป็นที่ตั้งแห่งผลดีนั้นๆ

ที่ตรัสเป็นคาถาสรุปหลักการทำบุญ ๓ อย่างข้างต้นนั้นว่า

ปุญฺญเมว โส สิกฺเขยฺย อายตคฺคํ สุขุทฺรยํ
ทานญฺจ สมจริยญฺจ เมตฺตจิตฺตญฺจ ภาวเย
เอเต ธมฺเม ภาวยิตฺวา ตโย สุขสมุทฺทเย
อพฺยาปชฺฌํ สุขํ โลกํ ปณฺฑิโต อุปปชฺชติ

(ขุ.อิติ. ๒๕/๒๓๘/๒๗๐)

แปลว่า: "คนผู้ใฝ่ประโยชน์ ควรศึกษาบุญนี่แหละ ซึ่งมีผลกว้างขวางยิ่งใหญ่ อำนวยสุขให้ คือ ควรเจริญทาน ควรพัฒนาความประพฤติที่ชอบธรรม และควรเจริญเมตตาจิต ครั้นเจริญธรรม ๓ ประการนี้ อันเป็นแหล่งที่ก่อเกิดความสุขแล้ว บัณฑิตย่อมเข้าถึงโลกที่เป็นสุข ไร้การเบียดเบียน"

มีข้อควรสังเกตในคาถาพุทธพจน์นี้ อย่างน้อย ๓ ประการ

๑) ตรัสว่า "ควรศึกษาบุญ" คือควรฝึก ควรหัด ควรหมั่นทำ แสดงว่าบุญเป็นคุณสมบัติที่ควรศึกษา คือ ควรพัฒนาก้าวหน้าสูงขึ้นไป ไม่ใช่หยุดอยู่แค่เดิมและขั้นเดิม (ใน ๓ ขั้นนั้น)

๒) การทำบุญทั้ง ๓ ขั้นนั้น ว่าโดยภาพรวม จะเห็นว่าทรงเน้นการอยู่ร่วมกันด้วยดี ด้วยการเกื้อกูลกันในสังคม เป็นพื้นฐานก่อน โดยเผื่อแผ่แบ่งปันกัน (ทาน) ไม่เบียดเบียนกัน (ศีล) และในขั้นภาวนา ทรงเน้นให้เจริญเมตตา คือความรักความหวังดี อยากให้คนอื่นเป็นสุข ใฝ่ทำประโยชน์แก่กัน (เมตตา)

๓) ผลจากการศึกษา คือพัฒนาบุญทั้ง ๓ นี้ ก็จะเข้าถึงโลกที่เป็นสุข ไร้การเบียดเบียน

ทำไมบุญจึงเน้นทาน และเริ่มด้วยทาน

ว่าที่จริง การที่พระพุทธเจ้าตรัสยก **"ทาน"** ขึ้นเป็นหลักการทำบุญข้อแรก ก็แสดงอยู่ในตัวแล้วว่าทรงเน้นการเกื้อกูลกันในสังคม แต่ก็ต้องถามต่อไปอีกว่า เหตุใดการเกื้อกูลกันในสังคม จึงต้องเริ่มต้นด้วยทาน

ด้วยการยกทานขึ้นตั้งเป็นข้อแรก พระพุทธศาสนาเน้นความสำคัญของวัตถุ

แต่พร้อมกันนั้น การที่พระพุทธเจ้าตรัสทานนั้นไว้ในหลักบุญกิริยา ๓ ที่รวมกันเป็นชุด โดยมีศีล และภาวนามาต่อ ก็เป็นการบอกถึงขอบเขตความสำคัญของวัตถุ พร้อมทั้งสอนให้รู้จักใช้ประโยชน์จากวัตถุให้ถูกต้องด้วย

วัตถุหลากหลาย โดยเฉพาะปัจจัย ๔ เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการดำรงชีวิตของมนุษย์ และเป็นพื้นฐานที่มนุษย์ต้องอาศัยเพื่อก้าวต่อไปในการสร้างสรรค์สิ่งดีงามที่สูงขึ้นไป สังคมที่ดีจึงต้องวางระบบจัดสรรเพื่อเป็นหลักประกันให้มนุษย์ทุกคนที่เป็นสมาชิกของสังคมนั้นมีวัตถุโดยเฉพาะปัจจัย ๔ นั้น เพียงพอแก่ความเป็นอยู่และเป็นพื้นฐานที่จะพัฒนาชีวิตให้ก้าวสูงขึ้นไป

ในหลักการของพระพุทธศาสนา ที่เรียกว่า "ธรรมวินัย" นั้น ส่วนที่เรียกว่า **วินัย** ของพระภิกษุ ได้ให้ความสำคัญอย่างมากแก่การจัดสรรและปฏิบัติต่อวัตถุ โดยเฉพาะปัจจัย ๔ นี้

ส่วนในสังคมใหญ่ของชาวบ้าน "ทาน" ก็เข้ามา ณ จุดนี้ด้วยเหตุผล ๒ ประการ

๑) ด้านบุคคล: เนื่องจากความจำเป็นในการที่จะอยู่รอด

และหาความสุข มนุษย์ทั้งหลายต่างก็ดิ้นรนแสวงหาวัตถุเสพบริโภคให้แก่ตน เมื่อทำเช่นนั้นอยู่เสมอก็จะเกิดความเคยชินของจิตใจ ที่มุ่งจะหา และคิดจ้องแต่จะได้จะเอา ตอกย้ำความเห็นแก่ตัว และถ้าทุกคนเป็นอย่างนั้น ก็จะมีแต่ความขัดแย้งแย่งชิงเบียดเบียนกัน

เพื่อสร้างดุลยภาพขึ้นในจิตใจของคน ให้มีความคิดที่จะให้ขึ้นมาคู่กับความคิดที่จะได้จะเอา จึงให้มีหลัก "ทาน" ขึ้นมาเป็นการฝึกฝนขัดเกลาพฤติกรรมและจิตใจของมนุษย์ พร้อมกันนั้นก็เป็นการสร้างดุลยภาพขึ้นในสังคมไปพร้อมกันด้วย

๒) *ด้านสังคม*: ในการแสวงหาวัตถุ เช่นปัจจัย ๔ นั้น มนุษย์มีโอกาส มีกำลัง มีสติปัญญาความสามารถไม่เท่ากัน เมื่อต่างคนต่างมุ่งแต่จะหาจะได้จะเอา คนที่มีโอกาส-กำลัง-ความสามารถมากกว่า ก็จะได้เปรียบ กอบโกยเอามาให้แก่ตน ตลอดจนข่มเหงรังแกครอบงำผู้อื่น ส่วนคนที่ด้อยโอกาส-กำลัง-ความสามารถ ก็จะขาดแคลนอดอยากแร้นแค้น มีความทุกข์มาก และก็ต้องคอยหาทางแอบแฝงแย่งชิงเอาจากคนที่มีมากกว่า และคนที่มั่งมีนั้น ก็หาเป็นสุขได้จริงไม่ เมื่อมองโดยรวม ก็คือ เป็นสังคมแห่งการเบียดเบียน

ด้วยเหตุนี้ นอกจากจะต้องมีการจัดตั้งวางระบบระเบียบในการอยู่ร่วมและสัมพันธ์กัน ไม่ให้คนละเมิดต่อกัน ด้วยกฎหมายข้อบังคับ หรือกติกาต่างๆ คือวินัย ในขั้นของศีลแล้ว สิ่งที่เป็นพื้นฐานยิ่งกว่านั้น ก็คือ การปฏิบัติต่อวัตถุ เช่นปัจจัย ๔ นั้นเองให้เป็นเครื่องเกื้อหนุนความอยู่ดีร่วมกัน แทนที่จะให้วัตถุกลายเป็นเหตุแห่งการเบียดเบียนกัน ดังนั้น "ทาน" จึงเข้ามาทำหน้าที่นี้

เพื่อให้มีการแบ่งปันวัตถุแก่กัน ช่วยให้ผู้ด้อยโอกาส-กำลัง-ความสามารถ ก็เป็นอยู่ได้ และผู้มั่งมีก็อยู่เป็นสุข ไม่ต้องหวาดระแวง ทำให้สังคมร่มเย็น มีสันติสุข

ทานในระบบของการทำบุญ

อย่างไรก็ดี ความจำเป็นและความสำคัญของวัตถุ ก็มีขอบเขตที่ต้องสำนึกตระหนักไว้ การมีวัตถุเพียงพอ หรือพรั่งพร้อมเท่านั้น ยังไม่พอที่จะให้ชีวิตและสังคมดีงาม ถ้าไม่มีระบบการพัฒนามนุษย์ที่ถูกต้อง วัตถุแม้แต่ที่พรั่งพร้อมก็จะเป็นโทษแก่มนุษย์เอง อย่างน้อยก็ทำให้จมอยู่กับความฟุ้งเฟ้อลุ่มหลงมัวเมาประมาท และใช้วัตถุในทางที่ก่อผลร้าย

การปฏิบัติที่ถูกต้องต่อวัตถุ คือ ให้มันเป็นพื้นฐานที่เราจะได้อาศัยในการที่จะนำชีวิตและสังคมก้าวขึ้นสู่ความดีงามและการสร้างสรรค์ที่สูงขึ้นไป ดังที่ทางพระเรียกวัตถุทั้งหลายว่า “**ปัจจัย**” บ้าง “**นิสสัย**” บ้าง คือมิใช่ให้ความพรั่งพร้อมทางเศรษฐกิจเป็นจุดหมาย แต่ให้เป็นเครื่องอาศัยเกื้อหนุน หรือเป็นตัวเอื้อต่อการพัฒนาชีวิตที่ประเสริฐ และการสร้างสรรค์สังคมที่เป็นสุข

ที่พูดตรงนี้สำคัญมาก จะต้องย้ำกันให้มากว่า เราจะต้องมองวัตถุหรือความเจริญพรั่งพร้อมทาง***เศรษฐกิจเป็นปัจจัย*** คือเป็นเครื่องเกื้อหนุนให้เราก้าวขึ้นสู่ประโยชน์สุขความดีงามที่สูงขึ้นไป ***ไม่ใช่เป็นจุดหมาย***

ถึงตอนนี้ ทาน จึงเข้ามาอยู่ในระบบการพัฒนามนุษย์ที่มีองค์ร่วม ๓ ซึ่งเรียกว่า บุญกิริยาวัตถุ โดยมีบุญกิริยาข้อที่ ๒ และ ๓

มาประสานและรับช่วงต่อ

ทาน เป็นบุญกิริยา คือการทำบุญ ซึ่งแปลง่ายๆ ก็คือการทำความดี เพราะบุญ แปลว่า ความดี แต่โดยตัวศัพท์เอง **“บุญ”** แปลว่า

๑) เครื่องชำระ สิ่งที่ทำให้สะอาด หรือคุณสมบัติที่ทำให้บริสุทธิ์

๒) คุณสมบัติที่ทำให้เกิดภาวะที่น่าบูชา คือ ควรยกย่อง นับถือ

ทาน คือการให้ หรือแบ่งปัน เป็นเครื่องชำระจิตใจให้บริสุทธิ์ในระดับหนึ่ง คือชำระล้าง หรือกำจัดกิเลส โดยเฉพาะความโลภ ความเห็นแก่ตัว ความมีใจคับแคบ ตระหนี่ และความเป็นทาสของวัตถุ พร้อมทั้งทอนกำลังของความยึดติดถือมั่นในตัวตนให้เบาบางลดน้อยลง ทำให้ใจเปิดกว้างและเป็นอิสระมากขึ้น จึงเป็นการเตรียมจิตใจให้พร้อมที่จะบ่มเพาะเพิ่มพูนคุณความดีและการทำบุญอื่นๆ ที่สูงขึ้นไป

ดังนั้น ทาน นอกจากเป็นเครื่องเกื้อหนุนสังคมในทางวัตถุด้วยการกระจายสิ่งบริโภคให้ทั่วถึงกัน ลดความกดดันในสังคมและยึดเหนี่ยวสังคมให้มีเอกภาพ ให้คนเป็นอยู่โดยไม่ต้องเบียดเบียนแย่งชิงกัน เป็นเครื่องสนับสนุน “ศีล” แล้ว ก็ช่วยให้ก้าวต่อไปใน “ภาวนา” ด้วย เริ่มด้วยเป็นปัจจัยต่อกันกับเมตตาพร้อมกับพัฒนาความสุข

เมื่อคิดจะได้จะเอา เราจะมองหรือจ้องไปที่วัตถุ แล้วพร้อมกันนั้นก็จะเกิดความรู้สึกหวาดระแวงต่อคนอื่น ทำให้เกิดทัศนคติต่อเพื่อนมนุษย์แบบเป็นคู่แข่งหรือเป็นปฏิปักษ์ การคิดจะได้จะเอา

จึงเป็นปัจจัยแก่โทสะ ซึ่งนำไปสู่ความขัดแย้ง แล้วทุกข์และปัญหาก็ตามมา

แต่เมื่อคิดจะให้ เราจะมองไปที่คน จะเห็นหน้าตา เห็นสุขทุกข์และความต้องการของเขา ความเข้าใจเห็นใจจะเกิดขึ้น แล้วก็จะเกิดเมตตา (ความต้องการให้เขาเป็นสุข) และกรุณา (ความต้องการให้เขาพ้นจากทุกข์)

เมื่อเกิดความต้องการใหม่นั้น คือ ความต้องการให้คนอื่นพ้นจากทุกข์ (กรุณา) และความต้องการให้เขาเป็นสุข (เมตตา) เราก็หาทางสนองความต้องการนั้นของเรา ด้วยการพยายามช่วยให้เขาพ้นจากทุกข์ และมีความสุข และเมื่อนั้น การให้แก่เขาก็กลายเป็นการสนองความต้องการของเรา แต่เป็นความต้องการที่เป็นบุญเป็นกุศล ที่เรียกว่า เมตตากรุณา และเมื่อได้สนองความต้องการนั้นแล้ว เราก็มีความสุข ถึงตอนนี้ การให้ก็กลายเป็นความสุข

โดยนัยนี้ ทานบุญกิริยา คือการทำบุญด้วยการให้ จึงเป็นปัจจัยแก่ภาวนา ในด้านการพัฒนาจิตใจ ซึ่งทำให้เกิดทั้งเมตตากรุณา และความสุข และความสุขนั้นก็เป็นความสุขแบบประสานทั้งสองฝ่าย คือ ทั้งผู้รับก็เป็นสุข และผู้ให้ก็มีความสุข เสริมสร้างไมตรีระหว่างกัน ต่างจากความสุขจากการได้ ซึ่งเป็นความสุขแบบแบ่งแยกและแก่งแย่ง ที่ฝ่ายหนึ่งได้ อีกฝ่ายหนึ่งก็เสียหรืออด ฝ่ายหนึ่งสุข อีกฝ่ายหนึ่งทุกข์

เมื่อทั้งสองฝ่ายเป็นสุขด้วยกัน ก็คือโลกนี้เป็นสุข บุญจึงเป็นคุณสมบัติที่นำมาซึ่งความสุข ดังพุทธพจน์ว่า

สุขสฺเสตํ ภิกฺขเว อธิวจนํ อิฏฺฐสฺส กนฺตสฺส ปิยสฺส มนาปสฺส
ยทิทํ ปุญฺญานิ *(ขุ.อิติ.๒๕/๒๐๐/๒๔๐)*

แปลว่า: “ภิกษุทั้งหลาย คำว่าบุญนี้ เป็นชื่อของความสุข ที่น่าปรารถนา น่าใคร่ น่ารัก น่าพอใจ”

พร้อมกันนั้น บุญขั้นภาวนา ซึ่งในกรณีนี้ คือ เมตตากรุณาและความสุข ก็ย้อนกลับมาเป็นปัจจัยแก่ทาน ทำให้เต็มใจและมีความพร้อมที่จะให้ยิ่งขึ้น

จะเห็นว่า การทำบุญที่เรียกว่าทานนี้ ก็คือการช่วยเหลือเกื้อกูลกันด้านปัจจัยยังชีพและวัตถุเครื่องใช้สอยต่างๆ แก่เพื่อนมนุษย์ ตลอดจนสัตว์ร่วมโลกทั้งหลาย ซึ่งเป็นการยึดเหนี่ยวสังคม (=สังคหะ/ทำให้สังคมมั่นคงและมีเอกภาพ) พร้อมกันไปกับการฝึกฝนพัฒนาตนเอง (=สิกขา/ศึกษา)

บุญในข้อทานนี้ โดยทั่วไป จะทำใน ๒ กรณี คือ

๑. *เพื่ออนุเคราะห์* คือ ช่วยเกื้อหนุนคนตกทุกข์ได้ยาก อดอยากยากไร้ ขาดแคลน หรือประสบภัยพิบัติ ให้เขามีโอกาสเป็นอยู่และตั้งตัวขึ้นมา

๒. *เพื่อบูชา*คุณ คือ ให้เพื่อยกย่องเชิดชูผู้มีพระคุณ เริ่มแต่พ่อแม่ หรือผู้มีคุณธรรมความดี ที่จะนำคนก้าวไปในการทำความดีและเป็นแบบอย่างแก่สังคม และสนับสนุนผู้ที่ทำคุณประโยชน์ให้มีกำลังที่จะทำความดีได้ยิ่งขึ้นไป

นอกเหนือจากนี้ไปก็เป็นการให้เพื่อแสดงน้ำใจสงเคราะห์กันตามปกติ ด้วยเมตตาไมตรี เช่น ชาวบ้านแต่ก่อน วันไหนทำกับแกงแปลกๆ ก็แบ่งเอาไปให้เพื่อนบ้านใกล้เคียง

ในสมัยโบราณ บางท่านถึงกับถือเป็นวัตร (ข้อปฏิบัติที่ต้องทำเพื่อฝึกตนเป็นประจำ) ว่า ทุกวัน ตื่นนอนขึ้นมาแล้ว ถ้ายังไม่ได้

ให้อะไรแก่ใคร จะยังไม่รับประทานอาหาร (ถ้าถืออย่างจริงจัง จะเป็นส่วนหนึ่งของการบำเพ็ญบารมี)

เหตุใดทำบุญ จึงนิยมถวายแก่พระสงฆ์

มีข้อควรทราบที่สำคัญอย่างหนึ่งว่า ตามปกติ คนทั่วไปทุกคนย่อมมีหน้าที่รับผิดชอบในการทำมาหาเลี้ยงชีพ เพื่อเลี้ยงตัวและครอบครัวของตนเอง ทาน คือการให้แก่กัน เราจึงปฏิบัติต่อเมื่อเกิดเหตุร้ายภัยพิบัติขาดแคลน เฉพาะครั้งเฉพาะคราว แต่มีบุคคลประเภทหนึ่งที่ถือเป็นประเพณีของสังคม ที่ทุกคนควรจะช่วยกันอุดหนุนด้วยปัจจัย ๔ เป็นประจำ ได้แก่ พระสงฆ์ หรือสมณพราหมณ์

มีเหตุผลสำหรับการปฏิบัติเช่นนั้น คือ

๑. พระสงฆ์มีวิถีชีวิตที่มุ่งสละ เว้นการหาความสุขทางวัตถุ อาศัยวัตถุแต่น้อยเพียงเท่าที่จำเป็นแก่การดำรงชีวิตโดยไม่สะสม และมุ่งที่จะฝึกฝนพัฒนาตนให้ก้าวสูงขึ้นไปในไตรสิกขาสู่จุดหมายสูงสุดทางนามธรรม หรือถ้าเป็นผู้ที่บรรลุจุดหมายทางนามธรรมนั้นแล้ว ก็จะทำหน้าที่ดำรงธรรมไว้ให้แก่สังคม และเผยแพร่สั่งสอนธรรมนั้นเพื่อประโยชน์สุขแก่ประชาชน

ดังนั้น ประชาชนหรือสังคมจึงเข้ามาอุปถัมภ์สนับสนุนโดยรับภาระด้านวัตถุปัจจัย ๔ สนองความต้องการเพียงเล็กน้อยนั้น เพื่อให้พระสงฆ์อุทิศตัวอุทิศเวลาให้แก่การทำหน้าที่ทางนามธรรมได้เต็มที่ โดยไม่ต้องห่วงกังวลด้านวัตถุ

๒. จากความสัมพันธ์ในข้อ ๑ นั้นเอง ในพระพุทธศาสนา

ก็ได้จัดวางเป็นระบบความสัมพันธ์ที่ชัดเจน ให้เป็นวิถีชีวิตของชุมชนชาวพุทธที่เรียกว่าพุทธบริษัทเลยทีเดียว กล่าวคือ พุทธบริษัท ๔ (ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา) ที่จัดเป็น ๒ ฝ่าย คือ บรรพชิต/พระสงฆ์ กับคฤหัสถ์/ชาวบ้าน นั้น พึงพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันด้วยการให้แก่กัน กล่าวคือ ***พระสงฆ์ให้ธรรมทาน*** (สั่งสอนแนะนำให้ธรรม) แก่ชาวบ้าน และ***ชาวบ้านก็ถวายอามิสทาน*** (ถวายอาหารบิณฑบาตและสิ่งจำเป็นอื่นๆ ทางวัตถุ) แก่พระสงฆ์ ตามหลักแห่งพระพุทธพจน์ที่ตรัสไว้ว่า

> **พหุการา ภิกฺขเว พฺราหฺมณคหปติกา ฯเปฯ สมฺมาทุกฺขสฺส อนฺตกิริยายาติ** *(ขุ.อิติ.๒๕/๒๘๗/๓๑๔)*
>
> *แปลว่า:* "ภิกษุทั้งหลาย พราหมณ์และเหล่าชาวบ้าน เป็นผู้มีอุปการะมากแก่พวกเธอ โดยเป็นผู้บำรุงเลี้ยงด้วยจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และเภสัชบริขาร; แม้เธอทั้งหลาย ก็จงเป็นผู้มีอุปการะมากแก่พราหมณ์และเหล่าชาวบ้าน โดยแสดงธรรม . . . ประกาศการครองชีวิตที่ประเสริฐ . . . แก่เขา
>
> ทั้งคฤหัสถ์ และบรรพชิต อยู่ครองชีวิตอันประเสริฐ โดยอาศัยซึ่งกันและกัน (*ด้วยอามิสทาน และธรรมทาน*) เพื่อผ่านล่วงห้วงกิเลส และกำจัดทุกข์ให้หมดสิ้นไปโดยชอบอย่างนี้"

ตามหลักการใหญ่นี้ พระพุทธเจ้าได้ทรงจำแนกเป็นข้อปฏิบัติ ดังที่ปรากฏในหลักทิศ ๖ ข้อสุดท้าย คือความสัมพันธ์ระหว่างกุลบุตรกับสมณพราหมณ์ คือระหว่างชาวบ้านกับพระสงฆ์ ซึ่งเป็น***คิหิวินัย*** (วินัยของคฤหัสถ์) ส่วนหนึ่ง ดังนี้

"ชาวบ้าน ปฏิบัติต่อพระสงฆ์ เสมือนเป็นทิศเบื้องบน โดยสถาน ๕

๑. จะทำสิ่งใด ก็ทำด้วยเมตตา

๒. จะพูดสิ่งใด ก็พูดด้วยเมตตา

๓. จะคิดสิ่งใด ก็คิดด้วยเมตตา

๔. ต้อนรับด้วยความเต็มใจ

๕. จัดถวายของใช้ของฉัน

พระสงฆ์อนุเคราะห์ชาวบ้าน ด้วยข้อปฏิบัติ ๖ ประการ

๑. ห้ามปรามสอนให้เว้นจากความชั่ว

๒. สั่งสอนชักนำให้ตั้งอยู่ในความดี

๓. อนุเคราะห์ด้วยน้ำใจงาม (เช่นบอกแหล่งหาความรู้ธรรม)

๔. ให้ได้ฟังได้รู้สิ่งที่ยังไม่เคยรู้ไม่เคยฟัง

๕. สิ่งที่เคยฟังแล้วก็ชี้แจงขยายให้เข้าใจแจ่มแจ้ง

๖. บอกทางสวรรค์ให้รู้จักดำเนินชีวิตในวิถีที่ดีงามมีความสุข"

(ที.ปา.๑๑/๒๐๔/๒๐๖)

เพื่อให้ระบบความสัมพันธ์นี้ดำเนินไปด้วยดี พระพุทธเจ้ายังได้ทรงบัญญัติข้อปฏิบัติในวินัย มิให้พระภิกษุประกอบอาชีพ แต่ให้เป็นอยู่ด้วยปัจจัย ๔ ที่ชาวบ้านถวาย โดยมีความสันโดษ และทำตัวให้เขาเลี้ยงง่าย อีกทั้งโดยทั่วไปไม่มีสิทธิที่จะขอ

พระสงฆ์ต้องประพฤติตัวและทำหน้าที่ของตนให้ควรแก่ของที่เขาถวาย โดยเป็นทานที่เกิดจากศรัทธาของเขาเอง พร้อมด้วยปัญญาที่เห็นคุณค่า ด้วยเหตุนี้ ทานที่ถวายแก่พระสงฆ์จึงอยู่ในประเภทให้เพื่อบูชาคุณ คือเพื่อยกย่องเชิดชูสนับสนุน ทั้งแก่บุคคล

และกิจการ

ผู้นำชาวพุทธฝ่ายคฤหัสถ์ครั้งพุทธกาลได้ปฏิบัติในเรื่องทานทั้งด้านเกื้อหนุน(อนุเคราะห์) และด้านสนับสนุน(บูชา) เช่นอนาถ-ปิณฑิกเศรษฐี ซึ่งจัดถวายอาหารบิณฑบาตแก่พระภิกษุสงฆ์ทุกวัน และพร้อมกันนั้นก็จัดอาหารไว้เลี้ยงดูคนทุกข์ยากอนาถาเป็นประจำด้วย

นอกจากเหตุผลในแง่ของบทบาทที่เป็นไปตามวิถีชีวิตและระบบความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์กับคฤหัสถ์แล้ว ยังมีเหตุผลอื่นอีก ที่ทำให้ประชาชนนิยมถวายทานแก่พระสงฆ์ เช่นในแง่ของผลแห่งทาน คือ

๓. พระสงฆ์เป็นผู้มีศีล ทรงคุณธรรม อย่างน้อยก็มีพระวินัยรักษา จึงเป็นเหตุให้ทานนั้นมีผลมีอานิสงส์ได้มาก เรียกว่าเป็นนาบุญอันประเสริฐ สามารถขยายบุญและผลบุญให้แผ่กว้างขวางออกไป ตรงข้ามกับการให้แก่คนทุจริต ไร้ศีล ซึ่งอาจจะกลายเป็นเครื่องส่งเสริมหรือให้กำลังแก่เขาที่จะทำการร้ายก่อโทษภัยได้มากยิ่งขึ้น

๔. มีหลักอยู่ว่า ทานอย่างสูง คือการให้แก่ส่วนรวมหรือเพื่อประโยชน์แก่ส่วนรวม ที่เรียกว่า “สงฆ์” ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสว่าทานอุทิศสงฆ์ หรือ**สังฆทาน** มีผลมากที่สุด เมื่อพิจารณาตามหลักนี้จะเห็นว่า พระภิกษุผู้ปฏิบัติตามพระธรรมวินัย จะมีชีวิตที่มีความเป็นส่วนตัวน้อยอย่างยิ่ง และท่านเป็นส่วนร่วมอยู่ในชุมชนใหญ่ ที่มีบทบาทหน้าที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน คืออยู่ในระบบการพัฒนาตนตามไตรสิกขา และสืบทอดดำรงธรรมไว้ให้แก่สังคม

พระภิกษุแต่ละรูป เป็นตัวแทนของชุมชนใหญ่นี้ ทั้งชุมชนรูปธรรม คือภิกษุสงฆ์ที่เป็นสมมติสงฆ์ และชุมชนนามธรรมในอุดมคติ คือสาวกสงฆ์ที่เป็นอริยสงฆ์ การถวายทานแก่พระภิกษุจึงสื่อความรู้สึกให้โยงไปถึงสงฆ์อันเป็นชุมชนใหญ่ส่วนรวมนั้น และเกิดเจตนาที่เป็นการตั้งใจถวายทานอุทิศสงฆ์ อันให้เกิดผลทางจิตใจอย่างกว้างขวางยิ่งใหญ่ มีความเบิกบานผ่องใสสะอาดบริสุทธิ์ได้เต็มที่ เป็นบุญเป็นกุศลมาก

เกณฑ์วัดและตัดสินบุญ

ในฐานะที่ทานเป็นบุญ ซึ่งกล่าวแล้วว่าเป็น*สิ่งที่พึงศึกษา* คือเป็นกิจกรรมที่เป็นส่วนของการพัฒนาชีวิต ผู้ปฏิบัติจึงควรทำด้วยปัญญา ให้เกิดผลดีทั้งแก่ชีวิต แก่บุคคล และแก่สังคม ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า

วิเจยฺย ทานํ สุคตปฺปสฏฺฐํ *(ขุ.วิ.๒๖/๑๐๖/๑๙๖)*

แปลว่า: “การพิจารณาเลือกเฟ้นแล้วจึงให้ (วิไจยทาน) เป็นกรรมที่พระสุคตเจ้าทรงสรรเสริญ”

มีเกณฑ์วินิจฉัยว่าทานจะมีผลมากน้อยเพียงใด โดยพิจารณาองค์ประกอบ ๓ อย่าง คือ

๑. ทายก คือ ผู้ให้ เป็นผู้มีศีล มีคุณธรรม โดยเฉพาะดูที่เจตนาว่าเป็นอย่างไร เช่น เจตนาประกอบด้วยเมตตากรุณา ตั้งใจจะให้เป็นประโยชน์แก่ผู้รับอย่างแท้จริง ให้เขาพ้นทุกข์มีสุข มุ่งเพื่อให้สังคมร่มเย็นมั่นคง ให้ด้วยความคิดเสียสละ โดยบริสุทธิ์ใจไม่หวังผลตอบแทน ให้ด้วยศรัทธา ให้ด้วยใจผ่องใสเบิกบาน ไม่ขุ่นมัวเศร้าหมอง หรือเสียดาย ตั้งใจให้เพื่อฝึกฝนพัฒนาจิตใจของ

ตน และมีเจตนาที่ประกอบด้วยปัญญา[๑] ก็จะทำให้ทานมีผลมาก

๒. ปฏิคาหก คือ ผู้รับ ถ้าผู้รับไม่มีศีล เช่นมุ่งหาลาภหรือแสวงหาผลประโยชน์ด้วยเจตนาหลอกลวง หรือประพฤติไม่ดี เป็นโจรผู้ร้าย หรือมีความไม่สุจริต เมื่อได้รับทานแล้วก็จะยิ่งมีกำลังทำการร้ายได้มากและรุนแรงยิ่งขึ้น ทานก็มีผลน้อย ในทางตรงข้ามถ้าปฏิคาหกเป็นผู้มีศีล มีคุณธรรม เป็นผู้ทำความดีงาม บำเพ็ญคุณประโยชน์ ทานก็จะมีผลมาก

๓. ไทยธรรม คือ วัตถุหรือสิ่งของที่มอบให้ เป็นของบริสุทธิ์ เช่น ได้มาโดยสุจริต เป็นของประณีต หรือจัดหาจัดทำมาด้วยความตั้งใจตามกำลัง ไม่ใช่เป็นของทิ้งขว้าง เป็นของเหมาะสมหรือสมควรแก่ผู้รับจะใช้ได้ เช่นจะถวายเครื่องนุ่งห่มแก่พระภิกษุ ก็ถวายจีวร ไม่ใช่ถวายเสื้อ และของนั้นเป็นประโยชน์

โดยเฉพาะสำหรับทายก เนื่องจากเจตนาเป็นองค์ประกอบสำคัญ เพราะเป็นตัวกรรม ท่านจึงแยกแยะละเอียดลงไปอีกว่าทานนั้นจะมีผลมาก เมื่อประกอบด้วยเจตนาที่ดีตลอดทั้ง ๓ กาล คือ

๑. *บุพเจตนา* เจตนาก่อนให้ คือ มีความตั้งใจให้ด้วยความเลื่อมใสศรัทธา หรือเมตตากรุณา หรือด้วยความปรารถนาจะฝึกตนในการเสียสละ ทำจิตให้เป็นอิสระ เป็นต้น จิตใจผ่องใส ตั้งใจจริงจังมาแต่ต้น

๒. *มุญจนเจตนา* เจตนาขณะให้ คือ ในเวลาที่ให้ก็ทำด้วยความตั้งใจจริง ยังมีกำลังศรัทธา กำลังเมตตากรุณา กำลังฉันทะที่จะฝึกตน เป็นต้น พรั่งพร้อมดี และจิตใจผ่องใสเบิกบาน มี

---

[๑] ปัญญาที่ท่านเน้นมาก ได้แก่ ความคิดเห็นความเข้าใจถูกต้อง ที่เรียกว่า *ทิฏฐุชุกรรม* หรือ *สัมมาทัศนะ* ที่จะกล่าวข้างหน้า

ปัญญารู้เข้าใจคุณค่า ความมุ่งหมาย และประโยชน์ของการที่จะให้นั้น

๓. *อปราปรเจตนา* เจตนาสืบเนื่องต่อๆ ไป คือ หลังจากให้แล้ว ก็มีความเอิบอิ่ม ชื่นใจ ปีติที่ได้ทำการให้ ระลึกหรือนึกขึ้นมาเมื่อใดก็มีความดีใจสุขใจ ไม่เสียดาย แต่"อนุสรณ์ด้วยโสมนัส" เห็นคุณค่าและปรารถนาที่จะทำต่อๆ ไปหรือยิ่งขึ้นไป

แม้ของจะน้อย ไม่มีราคาค่างวด เพราะผู้ให้มีกำลังหรือทุนทรัพย์น้อย แต่ถ้ามีเจตนาดีงามแรงกล้า ก็มีผลมาก หรือแม้แต่มหาศาล

แม้จะให้ทานแก่โจรร้าย ซึ่งเป็นปฏิคาหกที่ไม่ดี แต่ผู้ให้รักษาจิตใจให้บริสุทธิ์ ให้ด้วยความตั้งใจปรารถนาดีแท้จริง และรู้จักให้ด้วยปัญญา ทำให้โจรร้ายเกิดความซาบซึ้ง อาจละพยศหมดความหยาบกระด้าง กลับตัวกลับใจได้ ก็เป็นบุญกุศลยิ่งใหญ่

บุญขั้นพื้นฐาน
เพื่อสร้างสรรค์ชีวิตและชุมชน

ได้กล่าวแล้วข้างต้นว่า ทานนี้เป็นเพียงการทำบุญอย่างหนึ่งในระบบการทำบุญซึ่งจะต้องทำให้ครบ และทานเป็นบุญขั้นต้นซึ่งเป็นการเตรียมชีวิตและสังคมให้มีฐานทางวัตถุ อันจะช่วยให้พร้อมที่จะก้าวสู่ความดีงามและการสร้างสรรค์ที่สูงขึ้นไป ยังมีบุญด้านอื่นหรือขั้นสูงขึ้นไปที่จะต้องทำต่อไปอีก

ทานเป็นการทำบุญที่ค่อนข้างเด่น โดยเฉพาะในสังคมไทย แต่ที่จริงในบางสังคม โดยเฉพาะในชุมชนพื้นฐาน ที่ชาวบ้านอยู่

ใกล้ชิดกับธรรมชาติ และระบบครอบครัวยังเข้มแข็ง ทานจะกลมกลืนอยู่ในชีวิตประจำวัน ไม่เด่นออกมา คือมักเป็นการช่วยเหลือกันของคนที่อยู่ใกล้ชิด เฉพาะกรณี หรือเป็นรายย่อย และเป็นการให้เพียงสิ่งจำเป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิต เช่นอาหาร และเครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน

ในชุมชนเช่นนั้น การทำบุญที่สำคัญอาจจะเป็นกิจกรรมด้านอื่น ที่ช่วยให้ชุมชนอยู่ร่วมกันด้วยดี เอื้อต่อความสุขความเจริญแห่งชีวิตของทุกคนที่อยู่ร่วมกันในชุมชนนั้น

มีตำนานเรื่องหนึ่งในคัมภีร์พุทธศาสนา ที่ชาวบ้านสมัยก่อนคงจะคุ้นกันดี เพราะเป็นเรื่องประวัติของพระอินทร์ ที่เป็นเทวดาสำคัญซึ่งชาวพุทธรู้จักมากที่สุด และมาในคัมภีร์หลายแห่ง[๑] พระสงฆ์ย่อมจะนำมาเทศน์หรือเล่าให้ชาวบ้านฟังบ่อยๆ

ตำนานพระอินทร์นี้ เป็นเรื่องของการทำบุญ ซึ่งเป็นตัวอย่างที่จะช่วยให้เข้าใจความหมายของ “บุญ” และ“การทำบุญ” ถูกต้องชัดเจนมากขึ้น พร้อมกันนั้นก็ทำให้มองเห็นว่าชาวบ้านสมัยก่อนคงจะเข้าใจความหมายของ “บุญ” กันกว้างขวางพอสมควร

ตำนานทางพระพุทธศาสนาเล่าว่า ก่อนมาเกิดเป็นท้าวสักกะ ที่เรียกกันว่าพระอินทร์ หรือท้าวมฆวานนั้น พระองค์ได้ทำบุญไว้ ครั้งเมื่อเกิดเป็นมาณพชื่อมฆะ เรียกง่ายๆ ว่า “มฆมาณพ” อยู่ในหมู่บ้านเล็กๆ แห่งหนึ่ง

---

[๑] ตำนานพระอินทร์ คือ เรื่องมฆมาณพ มาในคัมภีร์สุมังคลวิลาสินี อรรถกถาทีฆนิกาย *(ที.อ.๒/๓๒๖)* ก็มี ในอรรถกถาธรรมบท *(ธ.อ.๒/๙๙)* ก็มี ในอรรถกถาชาดก *(ชา.อ.๑/ ๒๙๘)* ก็มี เนื้อเรื่องเหมือนกัน แต่รายละเอียดปลีกย่อยต่างกันบ้าง

วันหนึ่ง ขณะที่ชาวหมู่บ้านกำลังทำงานกันอยู่ที่บริเวณกลางหมู่บ้าน มฆมาณพ ซึ่งคงจะเป็นคนที่รักความสะอาดเรียบร้อยได้ชำระขยะมูลฝอย ทำบริเวณส่วนที่ตนพักให้หมดจดสะอาดตาน่าสบายใจ แต่แล้วมีใครอื่นบางคนชอบใจที่นั้นก็เข้ามาใช้ มฆมาณพต้องออกไป แต่ก็ไม่โกรธ ก็ไปชำระทำความสะอาดที่จุดอื่นแล้วย้ายไปอยู่ตรงนั้น แล้วก็ถูกคนอื่นแย่งเอาที่นั้นไปอีก เขาก็ไม่โกรธคงย้ายไปทำที่อื่นต่อๆ ไป พร้อมกับคิดว่า คนเหล่านี้ได้รับความสุขก็ดีแล้ว เขามีความสุขด้วยการกระทำของเรา การกระทำของเรานั้นก็ต้องเป็นกรรมที่เป็นบุญ ซึ่งจะให้ความสุขแก่เราด้วย

เมื่อเรื่องมาถึงขั้นนี้แล้ว ความคิดก็เดินหน้า วันต่อมาเขาจึงเอาจอบมาขุดแต่งจัดทำเป็นบริเวณลานที่เรียบร้อยน่ารื่นรมย์กลางหมู่บ้าน ให้ทุกคนที่ทำงานได้อาศัยใช้พักผ่อนทั่วกัน จัดที่ผิงไฟในยามหนาว จัดหาน้ำไว้ให้ในคราวร้อน จากนั้นก็ไปพัฒนาทางเข้าหมู่บ้าน ปรับให้สม่ำเสมอเรียบร้อยสะดวกแก่ยานพาหนะแล้วสร้างศาลาขึ้นที่สี่แยก ขุดสระน้ำ สร้างสะพาน

เมื่องานที่ต้องทำมากขึ้น ก็เป็นเหตุให้กลับบ้านค่ำมืด เจอเพื่อนบ้านถามว่าไปทำอะไรมา ก็ตอบเขาว่า ไปทำบุญ ชำระทางสวรรค์ ต่อมาก็มีผู้สนใจเห็นคล้อยตามไปร่วมทำบุญอย่างนี้เพิ่มขึ้นทีละคนสองคน จนพวกคนหนุ่มในหมู่บ้านเข้ารวมกับเขาเป็นกลุ่มใหญ่ถึง ๓๓ คน คอยเที่ยวดูแลร่วมกันทำงานบุญ (บุญกรรม) แบบนี้เป็นประจำ

ตัวนายมฆะเอง ซึ่งเป็นหัวหน้า**กลุ่มทำบุญ** (คือบำเพ็ญประโยชน์)อย่างนี้ เมื่อได้รับความนับถือเชื่อฟังมากขึ้น ก็ได้แนะนำ

ชักชวนชาวบ้านทั้งหลายให้เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แบ่งปันกัน และละเว้นสิ่งชั่วร้ายทั้งหลาย เช่นสุรายาเสพติด และการพนัน จนชาวบ้านอวยทานรักษาศีลกันทั้งหมู่บ้าน

ฝ่ายนายบ้านได้เห็นความเปลี่ยนแปลงนี้ ก็เกิดความไม่พอใจ เพราะมองเห็นว่า ก่อนนั้น เมื่อพวกชาวบ้านเหล่านี้ยังดื่มสุรา ยิงนกตกปลาล่าสัตว์ เป็นต้น ตนก็มีรายได้จากค่าตุ่มสุรา และเก็บส่วยเป็นต้น แต่พอชาวบ้านหันมาทำบุญตามนายมฆะกัน รายได้นั้นก็หมดไป จึงหาทางขัดขวาง ในที่สุดขัดใจมาก ก็เลยไปฟ้องทางการจนถึงพระราชาว่า มฆมาณพคิดการใหญ่ ส้องสุมผู้คนจะก่อการกำเริบเสิบสาน

พระราชาทรงส่งไพร่พลตามนายบ้านไป เห็นกลุ่มนักทำบุญกำลังนั่งประชุมปรึกษากันอยู่เกี่ยวกับงานที่จะทำในวันต่อไป ก็เห็นสมคำฟ้อง และได้ล้อมจับตัวทั้งหมดทุกคนมาส่งพระราชา มฆมาณพกับพวกจะถูกลงโทษ แต่ด้วยสัจกิริยาก็พ้นภัย

พระราชาทรงสอบสวนทราบว่า คนเหล่านี้รวมกลุ่มกันทำบุญ เช่นเที่ยวดูแลปรับถนนหนทางให้เรียบร้อย สร้างศาลาพักตามทางแยก ขุดสระน้ำ สร้างสะพานให้แก่ประชาชน ก็ทรงสนับสนุน รวมทั้งพระราชทานพระราชทรัพย์มาเป็นกำลังด้วย

นักทำบุญกลุ่มนี้ เมื่อได้กำลังหนุนก็ยิ่งคิดทำบุญมากขึ้นไปอีก โครงการต่อไปคือสร้างศาลาพักแบบถาวรที่สี่แยก งานบุญใหญ่คราวนี้พวกผู้หญิงแม่บ้านก็ขอมี**ส่วนร่วมทำบุญ**(*ปัตติ*)ด้วย เช่นจ้างคนทำอุปกรณ์บางส่วนของศาลา ให้คนขุดสระน้ำ ปลูกไม้พุ่มไม้กอ ไม้ดอกไม้ประดับต่างๆ จนศาลาถาวรหลังนั้นสำเร็จเรียบร้อย

มฆมาณพและเพื่อนๆ ผู้เป็นนักทำบุญทั้งหลาย ได้ทำกรรมอันเป็นบุญ(***บุญกรรม/งานบุญ***)อย่างนี้ เมื่อสิ้นชีวิตแล้วได้ไปเกิดในสวรรค์ โดยมฆมาณพผู้เป็นหัวหน้า ได้เป็นท้าวสักกะ คือพระอินทร์[๑]

จะเห็นคุณค่าของ "บุญ" กว้างขวาง เมื่อรู้ภูมิหลังหรือที่มาของบุญ

จากเรื่องการทำบุญในตำนานพระอินทร์ของพระพุทธศาสนานี้ มีข้อควรทราบและควรสังเกตหลายอย่าง เช่น

ประการแรก การกระทำที่เป็นบุญ หรืองานบุญ (*บุญกรรม*) ในเรื่องของมฆมาณพนี้ เน้นการกระทำความดีด้วยการร่วมกันสร้างสรรค์ชุมชนให้ร่มเย็นสงบสุข ซึ่งจะช่วยให้ทุกคนอยู่ร่วมกันด้วยดีมีความสุข พร้อมกับที่แต่ละคนก็ทำชีวิตของตนให้ดีงาม พูดสั้นๆ ว่า เน้นการกระทำเพื่อประโยชน์สุขของชุมชน พร้อมกับการทำชีวิตของแต่ละคนให้ดีงาม สอดคล้องกับพุทธพจน์ว่า

อารามโรปา วนโรปา เย ชนา เสตุการกา
ปปญฺจ อุทปานญฺจ เย ททนฺติ อุปสฺสยํ
เตสํ ทิวา จ รตฺโต จ สทา ปุญฺญํ ปวฑฺฒติ
ธมฺมฏฺฐา สีลสมฺปนฺนา เต ชนา สคฺคคามิโนติ

(สํ.ส.๑๕/๑๔๖/๔๖)

แปลว่า: "ชนเหล่าใด ปลูกสวน ปลูกป่า สร้างสะพาน (*รวมทั้งจัดเรือข้ามฟาก*) จัดที่บริการน้ำดื่ม และบึงบ่อสระน้ำ ให้ที่พักอาศัย บุญของชนเหล่านั้น ย่อมเจริญงอกงาม ทั้ง

---

[๑] นักทำบุญกลุ่มนี้มีจำนวน ๓๓ ซึ่งตรงกับคำบาลีว่า "เตตฺตึส" อันเป็นที่มาของชื่อสวรรค์ชั้นนี้ว่า "ตาวตึสา" (ดาวดึงส์ = สวรรค์ที่ ๓๓ คนมาเกิด)

คืนทั้งวัน ตลอดทุกเวลา, ชนเหล่านั้น ผู้ตั้งอยู่ในธรรม ถึงพร้อมด้วยศีล เป็นผู้เดินทางสวรรค์”

ตามคติแห่งพุทธพจน์นี้ พร้อมทั้งเรื่องทานที่กล่าวข้างต้น จึงมีเรื่องราวปรากฏในคัมภีร์ว่า คนที่คิดจะทำความดี หรือคิดกลับตัวจากความชั่ว จะตั้งใจทำบุญทำนองนี้ว่า

“ข้าพเจ้าจักให้ข้าว ให้น้ำ ให้เสื้อผ้า ให้ที่นั่งที่นอน จะจัดศาลาบริการน้ำดื่ม สระน้ำบ่อน้ำ ที่ใด(มีหล่มเลนสิ่งกีดขวางขรุขระ)เดินทางยาก ก็จะสร้างเครื่องข้ามไป (เช่นสะพาน) ฯลฯ ใครหิว เชิญมากิน ใครกระหาย เชิญมาดื่ม ใครขาดเสื้อผ้า เชิญมานุ่งห่ม ผู้ใดสัตว์ที่เทียมยานมาล้าสิ้นแรง ก็เชิญมาเลือกหาสัตว์เทียมยานตามต้องการ[๑] ใครต้องการร่ม ของหอม ดอกไม้ หรือ(แม้กระทั่ง)รองเท้า ก็เชิญมารับได้ . . .” *(ขุ.เปต.๒๖/๑๐๖/๑๙๒)*[๒]

ประการที่ ๒ การทำบุญ(*บุญกิริยา*)ด้วยบุญกรรมต่างๆ นี้ เป็นคำสอนภาคปฏิบัติ ที่สืบเนื่องจากหลักกรรม หมายความว่า กรรมเป็นหลักความจริงตามกฎธรรมชาติ คือ ผลย่อมเกิดขึ้นตามเหตุปัจจัยที่ทำ เมื่อทำเหตุปัจจัยชั่วร้ายไม่ดี ก็เกิดผลร้าย เมื่อทำเหตุปัจจัยดี ก็เกิดผลดี การกระทำเหตุปัจจัยที่ไม่ดี เรียกว่า บาปกรรม หรือเรียกสั้นๆ ว่า “**บาป**” การกระทำเหตุปัจจัยที่ดี เรียกว่า บุญกรรม หรือเรียกสั้นๆ ว่า “**บุญ**”

คนเราต้องการผลดี เช่น ชีวิตที่มีความสุขความเจริญ และ

---

[๑] ถ้าเทียบสมัยนี้ ก็เช่น มีรถเสียในถิ่นของตน ก็ช่วยเข็น ช่วยให้น้ำมันรถ ฯลฯ

[๒] เรื่องทำนองนี้ พึงดู *๒๖/๕๒/๙๓; ๑๐๔/๑๘๑*

สังคมที่ร่มเย็นมีสันติสุข เพราะฉะนั้น ในภาคปฏิบัติ เมื่อรู้ความจริงตามหลักกรรมนั้นแล้ว จึงควรทำกรรมที่เป็นบุญ คือบุญกรรมที่เรียกสั้นๆ ว่า "บุญ"

ประการที่ ๓ เรื่องบุญกรรม หรือลึกลงไปคือเรื่องกรรมทั้งหมดนี้ มีข้อควรทราบเกี่ยวกับภูมิหลังของสังคมชมพูทวีปที่พระพุทธ-ศาสนาเกิดขึ้น และเมื่อทราบแล้วก็จะเข้าใจ พร้อมทั้งเห็นคุณค่าของพระพุทธศาสนามากขึ้น

ในชมพูทวีปคืออินเดียนั้น ก่อนพระพุทธศาสนาเกิดขึ้น สังคมทั้งหมดอยู่ใต้อิทธิพลของศาสนาพราหมณ์ ซึ่งถือว่ามี**เทพ**เจ้ายิ่งใหญ่ เป็นผู้สร้างโลกสร้างจักรวาล และดลบันดาลทุกสิ่งทุกอย่าง รวมทั้งจัดสรรสังคมมนุษย์ให้แบ่งเป็นวรรณะ ๔ ใครจะดีชั่วต่ำทรามหรือประเสริฐ ก็อยู่ที่ชาติกำเนิดว่าเกิดมาในวรรณะไหน ใครจะประสบผลดีหรือร้ายก็แล้วแต่เทพเจ้าจะลงโทษหรือโปรดปรานบันดาลให้

เมื่อเชื่อว่า ผลดีหรือร้ายจะเกิดขึ้นเพราะ**เทพ**เจ้าบันดาล คนก็ต้องเอาอกเอาใจเทพเจ้า วิธีเอาอกเอาใจเทพเจ้า ก็คือเซ่นสรวงอ้อนวอน เรียกสั้นๆ ว่า **"บูชายัญ"**

เมื่อเทพเจ้าพอใจ ก็จะยกโทษให้ หรือประทานสิ่งที่ต้องการ มนุษย์ก็วุ่นวายกับการทำพิธีบูชายัญ โดยมีพราหมณ์เป็นผู้จัดเตรียมพิธีให้ เมื่อได้บูชายัญแล้ว ก็รอด้วยความหวังว่าเทพเจ้าจะบันดาลผลให้ตามที่ปรารถนา

เมื่อพระพุทธศาสนาเกิดขึ้น พระพุทธเจ้าทรงปฏิเสธลัทธิรอผลดลบันดาลนั้น พระองค์ไม่ยอมรับว่ามี**เทพ**เจ้ายิ่งใหญ่ที่ดลบันดาลทุกสิ่งทุกอย่าง แต่ตรัสสอนว่าทุกสิ่งทุกอย่างเป็นไป

ตามเหตุปัจจัยในกฎธรรมชาติ ที่เรียกว่า**ธรรม** พระองค์ตรัสว่า ***ธรรม*** นี่แหละสูงสุด ไม่ใช่***เทพ***เจ้าสูงสุด

เมื่อสิ่งทั้งหลายเป็นไปตามกฎธรรมชาติ คือ ***ธรรม*** ก็หมายความว่า ผลดีหรือผลร้าย จะเกิดขึ้นตามเหตุปัจจัยของมัน ไม่ใช่เกิดขึ้นเพราะการบันดาลของเทพเจ้า เมื่อเราไม่ต้องการผลร้าย เราก็ต้องไม่ทำเหตุปัจจัยที่จะทำให้เกิดผลอย่างนั้น และถ้าเราต้องการผลดี เราก็ต้องทำเหตุปัจจัยที่จะทำให้เกิดผลดี

เพราะฉะนั้น ในแง่ที่เกี่ยวกับมนุษย์ ผลดีหรือผลร้ายก็เกิดขึ้นจากการทำเหตุปัจจัยของเราเอง และผลนั้นจะสำเร็จแค่ไหนก็อยู่ที่ว่าเราทำถูกต้องตรงเหตุปัจจัย และทำเหตุปัจจัยครบถ้วนสมบูรณ์หรือไม่ การกระทำเหตุปัจจัยนี้เรียกว่า***กรรม***

ดังนั้น เมื่อมนุษย์ไม่ต้องการผลร้าย ก็ต้องหลีกเว้นการกระทำเหตุปัจจัยไม่ดี เรียกว่า ละเว้น***บาปกรรม*** หรือเรียกสั้นๆ ว่า ***บาป*** และเมื่อต้องการผลดี ก็ต้องประกอบการกระทำเหตุปัจจัยที่ดี เรียกว่า ประกอบ***บุญกรรม*** หรือเรียกสั้นๆ ว่า ***บุญ***

ถ้าถือว่า**เทพ**เจ้าสูงสุด เป็นผู้บันดาลผล เราก็ต้องสัมพันธ์กับเทพด้วยการเซ่นไหว้***บูชายัญ*** สิ่งที่เรารับผิดชอบก็คือพยายามจัดสรรพิธีและเครื่องบูชาให้ถูกใจเทพเจ้า เมื่อบูชาแล้วก็รอคอยด้วยความหวังสุดแต่ท่านจะโปรดบันดาล

แต่ถ้าถือว่า**ธรรม**สูงสุด ทุกอย่างเป็นไปตามเหตุปัจจัย เราก็ต้องสัมพันธ์กับธรรมด้วยการ***ทำกรรม***ดี ที่จะให้ผลตรงตามที่ต้องการ สิ่งที่เราต้องรับผิดชอบ คือ

๑. ต้องเพียรพยายาม เพราะต้องทำเหตุปัจจัยเอง (ตรงข้ามกับการหวังให้เทพบันดาลให้) = **หลักวิริยะ**/ความเพียร

๒. ต้องศึกษาเหตุปัจจัย เพราะยิ่งรู้เหตุปัจจัยครบถ้วน ก็ยิ่งทำกรรมได้ผลสมบูรณ์ จึงต้องฝึกฝนพัฒนาตนเอง โดยเฉพาะพัฒนาปัญญา (ตรงข้ามกับการพยายามหาทางเอาใจให้ถูกใจเทพเจ้า) = **หลักสิกขา**/ฝึกฝนพัฒนาตน

๓ ต้องไม่ประมาท คือมีจิตสำนึกตระหนักในความสำคัญของกาลเวลา ซึ่งผ่านไปพร้อมกับความเปลี่ยนแปลงของเหตุปัจจัยทั้งหลาย ที่เราจะต้องเร่งรู้รีบทำให้ทันให้ตรงให้ถูก (ตรงข้ามกับการรอคอยเทวดา ปล่อยเวลาผ่านไปกับความหวัง) = **หลักอัปปมาทะ**/ไม่ประมาท

๔. ต้องพึ่งตนให้ได้และหลุดพ้นเป็นอิสระ โดยทำตนให้เป็นที่พึ่งได้ ด้วยการเร่งขวนขวายฝึกฝนพัฒนาตนให้มีปัญญารู้เหตุปัจจัย และเพียรพยายามทำให้ตรงและให้ครบสมบูรณ์ตามเหตุปัจจัย [คือปฏิบัติตามข้อ ๑-๒-๓] (ตรงข้ามกับการพึ่งพาขึ้นต่อเทพเจ้า สุดแต่พระองค์จะพอใจ และบันดาลให้) = **หลักพึ่งตนได้เป็นอิสระ**

รวมความว่า แทนหลักการของพราหมณ์ที่ถือ**เทพสูงสุด** พระพุทธเจ้าได้ทรงตั้งหลักการใหม่ให้ถือ***ธรรมสูงสุด*** และดังนั้นจึงแทนหลักการของพราหมณ์ที่ให้**บูชายัญ**[๑] ด้วยการให้***ทำบุญ*** หรือแทน**ยัญกรรม** ด้วย***บุญกรรม***

นี้เป็นการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ในสังคมชมพูทวีป พูดให้เห็นความหมายเพิ่มเติมว่า

---

[๑] **บูชายัญ** รวมเข้าประเภทเดียวกันกับการเซ่นสรวงอ้อนวอน การหวังพึ่งสิ่งศักดิ์สิทธิ์ อิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ ลัทธิผีสางเทวดา และไสยศาสตร์ ซึ่งมีสาระสำคัญอยู่ที่การหวังพึ่งอำนาจลึกลับภายนอกมาบันดาลผลที่ต้องการให้

ในขณะที่พราหมณ์สอนว่า ความปรารถนาทรัพย์และอำนาจหรือเงินทองและความยิ่งใหญ่ จะสำเร็จได้ด้วยการดลบันดาลของเทพเจ้า และสิ่งที่จะช่วยให้มนุษย์ได้ผลสำเร็จสมปรารถนา ก็คือมนุษย์จะต้อง**บูชายัญ** (หรือบวงสรวงอ้อนวอนขอพึ่งอำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์)

พระพุทธศาสนาสอนว่า มนุษย์ไม่ควรลุ่มหลงกับความใฝ่ปรารถนาทรัพย์และอำนาจอย่างเห็นแก่ตัว แต่ควรช่วยกันสร้างสรรค์ชุมชน และทำชีวิตของตนให้ดีงาม ซึ่งจะสำเร็จได้ด้วยความเพียรพยายามและสติปัญญาของมนุษย์ ผู้พัฒนาตนเองด้วยการ**ทำบุญ**

ถ้าใครยังเคยชินยึดติดอยู่กับการบูชายัญ พระพุทธเจ้าก็ตรัสสอนให้เปลี่ยนวิธีบูชายัญ จากการฆ่าสัตว์สังเวยเทพเจ้า มาเป็นการแจกจ่ายให้เครื่องสงเคราะห์แก่ประชาชน

พุทธศาสนามา
คนเลิกบูชายัญ หันมาร่วมกันทำบุญ

เมื่อพระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองมากขึ้น การทำบุญก็แผ่ขยายออกไป ทำให้การบูชายัญลดน้อยเสื่อมถอยลง ***บุญกรรมเข้าแทนที่ยัญกรรม*** จนถึงขั้นที่ศาสนาฮินดูเขียนบันทึกไว้ในคัมภีร์ของตน ดังตัวอย่างข้อความว่า

“เทพยดาทั้งหลายได้มาร้องทุกข์ต่อองค์ศิวะเป็นเจ้า ว่า

พระวิษณุได้เข้าสิงสู่ร่างของพระพุทธเจ้าในโลกมนุษย์[๑] เพื่อผลประโยชน์ของตน

บัดนี้ เหล่าชนผู้เกลียดชังพระศาสนา (ของพระศิวะ) ผู้ดูหมิ่นพราหมณ์ ดูหมิ่นธรรมแห่งวรรณะ และดูหมิ่นอาศรมธรรม ได้มีจำนวนมากมายเต็มแผ่นดิน **ไม่มีบุคคลใดประกอบยัญพิธี** เพราะคนทั้งหลายได้กลายไปเป็นคนนอกศาสนา (=*นอกศาสนาฮินดู*) คือเป็นชาวพุทธ เป็นพวกกาปาลิก เป็นต้น ทำให้เทพยดาทั้งหลายไม่ได้เสวยเครื่องเซ่นสังเวย

"องค์พระศิวะเป็นเจ้า (*ได้ทรงสดับแล้ว*) ก็ได้โปรดเห็นชอบกับเหล่าเทพยดาทั้งนั้น และได้เสด็จอวตารลงมา เป็นศังกราจารย์ เพื่อกอบกู้คำสอนแห่งพระเวทให้ฟื้นคืนมา เพื่อให้สากลโลกมีความสุขและกำจัดความประพฤติชั่วร้ายให้หมดสิ้นไป"[๒]

ที่ว่าเทพยดาไม่ได้เสวยเครื่องเซ่นสังเวยนั้น ที่จริงก็คือพราหมณ์สูญเสียผลประโยชน์ ไม่ได้ค่าประกอบพิธีบูชายัญ เพราะเมื่อพระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรือง การถือวรรณะก็ลดลง คนทำพิธีบูชายัญน้อยลง เป็นต้น พราหมณ์ก็เสื่อมอำนาจและสูญเสียผลประโยชน์ จึงได้เพียรพยายามที่จะกำจัดกวาดล้างพระพุทธศาสนาเรื่อยมาเป็นระลอกๆ และด้วยวิธีต่างๆ

---

[๑] ชาวฮินดูนิกายไศวะ ที่นับถือพระศิวะ (อิศวร) เป็นปฏิปักษ์กับชาวฮินดูนิกายไวษณวะ ที่นับถือพระวิษณุ (นารายณ์) เมื่อจะกำจัดพระพุทธศาสนา ก็ถือโอกาสป้ายสีพระวิษณุด้วย

[๒] Wendy Doniger O'Flaherty, *The Origins of Evil in Hindu Mythology* (Delhi: Motilal Banarsidass, 1988), p.209

ข้อความนี้ เขาแปลจากคัมภีร์ "ศังกรทิควิชยะ"; บันทึกเรื่องราวนี้ นักบวชฮินดูทำขึ้นในช่วงประมาณ พ.ศ. ๑๓๐๐

ในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช (ประมาณ พ.ศ. ๒๑๘-๒๕๘) พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองไปทั่วมหาอาณาจักรอันกว้างใหญ่ไพศาล การบูชายัญเลือนลางหายไป มีแต่การทำ**บุญกรรม**หรือ**งานบุญ**อย่างที่กล่าวข้างต้น เช่น ปลูกสวน ปลูกป่า ขุดแหล่งน้ำ ทำถนนหนทาง สร้างศาลาพักคนเดินทาง และโรงพยาบาล เป็นต้น ดังหลักฐานในศิลาจารึกของพระเจ้าอโศกมหาราช เช่นว่า

> " . . . ข้าฯ ได้ให้ประดิษฐานหลักศิลาจารึกธรรมขึ้นไว้ ได้แต่งตั้งธรรมมหาอำมาตย์ และจัดให้มีการประกาศธรรม . . .
>
> "ตามถนนหนทาง ข้าฯได้ให้ปลูกต้นไทรขึ้นไว้ เพื่อเป็นร่มเงาแก่สัตว์และมนุษย์ทั้งหลาย ให้ปลูกสวนมะม่วง ให้ขุดบ่อน้ำไว้ทุกระยะครึ่งโกรศะ (ประมาณ ๒ ก.ม.) ให้สร้างที่พักคนเดินทาง และให้สร้างอ่างเก็บน้ำจำนวนมากไว้ในที่ต่างๆ . . . แต่การใช้ประโยชน์เช่นนี้ยังจัดว่าเป็นสิ่งเล็กน้อย . . . ที่ข้าฯได้ทำการเช่นนี้ ก็ด้วยความมุ่งหมายข้อนี้ คือ เพื่อให้ประชาชนทั้งหลายประพฤติปฏิบัติตามธรรม"[๑]
>
> "ณ ถิ่นนี้ บุคคลไม่พึงฆ่าสัตว์ใดๆ เพื่อการบูชายัญ . . ."[๒]
>
> "ณ ที่ทุกสถาน ในแว่นแคว้นของพระเจ้าอยู่หัวปริยทรรศี ผู้เป็นที่รักแห่งทวยเทพ และในดินแดนข้างเคียงทั้งหลาย . . . ได้โปรดให้จัดบริการด้านเวชกรรมไว้ ๒ ประการ คือ การบำบัดโรคของมนุษย์อย่างหนึ่ง การบำบัดโรคของสัตว์อย่างหนึ่ง เครื่องสมุนไพรที่เป็นยาสำหรับมนุษย์ และที่เป็นยาสำหรับสัตว์ไม่มี ณ ที่ใด ก็โปรดให้นำเข้ามา และให้ปลูก

---

[๑] จารึกหลักศิลา ฉบับที่ ๗

[๒] จารึกแผ่นศิลา ฉบับที่ ๑

ขึ้นไว้ ณ ที่นั้น ในทำนองเดียวกัน ไม้รากและไม้ผลไม่มี ณ ที่ใด ก็โปรดให้นำเข้ามา และให้ปลูกไว้ ณ ที่นั้นๆ ตามถนนหนทางทั้งหลาย ก็โปรดให้ปลูกต้นไม้และขุดบ่อน้ำไว้ เพื่อให้สัตว์และมนุษย์ทั้งหลายได้อาศัยใช้บริโภค”[๑]

“ไม่มีทานใดเสมอด้วยการให้ธรรม (ธรรมทาน) การแจกจ่ายธรรม (ธรรมสังวิภาค) และความสัมพันธ์กันโดยธรรม (ธรรมสัมพันธ์) อาศัย(ธรรมทานเป็นต้น)นี้ ย่อมบังเกิดมีคุณความดี ดังนี้

- การปฏิบัติชอบต่อคนรับใช้และคนงาน
- การเชื่อฟังมารดาบิดา
- การเผื่อแผ่แบ่งปันแก่มิตรสหาย คนคุ้นเคย ญาติ และแก่สมณพราหมณ์
- การไม่ฆ่าสัตว์เพื่อบูชายัญ”[๒]

“. . . บัดนี้ เพราะการประพฤติธรรมของพระเจ้าอยู่หัวปริยทรรศี ผู้เป็นที่รักแห่งทวยเทพ เสียงกลองศึก (เภรีโฆษ) ได้เปลี่ยนเป็นเสียงประกาศธรรม (ธรรมโฆษ) แล้ว . . .”[๓]

---

[๑] จารึกแผ่นศิลา ฉบับที่ ๒

[๒] จารึกแผ่นศิลา ฉบับที่ ๑๑

[๓] จารึกแผ่นศิลา ฉบับที่ ๔

(คำแปลศิลาจารึกที่ยกมาทั้ง ๕ แห่งนี้ได้คัดมาและปรับปรุงเล็กน้อย จากที่แปลไว้เดิมใน “จารึกอโศก” ซึ่งสำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง ได้นำมารวมพิมพ์ในหนังสือ *ลักษณะสังคมพุทธ* ใน พ.ศ. ๒๕๒๗ หน้า ๑๘๕-๒๕๒)

พุทธศาสนาลางเลือน คติการทำบุญก็เขว แคบ เคลื่อน

หลังจากพระเจ้าอโศกมหาราชสวรรคตแล้วประมาณ ๔๗ ปี พราหมณ์ชื่อปุษยมิตร ก็ได้ปลงพระชนม์กษัตริย์ราชวงศ์โมริยะ ที่เป็นเชื้อสายของพระเจ้าอโศกมหาราช และได้ขึ้นครองแผ่นดิน ตั้งราชวงศ์ใหม่ ชื่อศุงคะ แล้วดำเนินการกวาดล้างพระพุทธศาสนา

แม้จะกำจัดไม่สำเร็จ เพราะพระพุทธศาสนาได้รุ่งเรืองแพร่หลายทั่วไปหมดแล้ว กำจัดไม่ไหว อีกทั้งมหาอาณาจักรของพระเจ้าอโศกที่กว้างใหญ่ไพศาล ก็ได้แตกออกไปอยู่ใต้การปกครองของกษัตริย์อื่นๆ ด้วย แต่ปุษยมิตรก็ได้เชิดชูศาสนาพราหมณ์ และรื้อฟื้นพิธีบูชายัญขึ้นมาใหม่ โดยตัวกษัตริย์ปุษยมิตรเองได้ประกอบพิธีบูชายัญอันยิ่งใหญ่ ที่เรียกว่า "อัศวเมธ"[๑]

ในยุคต่อๆ มา แม้ว่าศาสนาฮินดูที่พัฒนาจากศาสนา

---

[๑] **อัศวเมธ** เป็นพิธีบูชายัญที่ถือว่ายิ่งใหญ่ที่สุด สำหรับพระราชาที่จะครองอำนาจสูงสุดและประกาศความยิ่งใหญ่ มีวิธีปฏิบัติ คือเลือกม้าขึ้นมาตัวหนึ่งที่ดีที่สุด แล้วปล่อยม้านั้นให้ไปตามใจมันเป็นเวลา ๑ ปีเต็ม โดยมีเจ้าชายและนายทหารติดตามม้าไปด้วย เมื่อม้าเข้าแดนของประเทศใด ถ้าประเทศนั้นยอมให้ม้าผ่านก็แสดงว่ายอมอยู่ใต้อำนาจ ถ้าไม่ยอมให้ผ่านก็ต้องทำสงครามกัน ราชาที่ยอมหรือรบแพ้ต้องตามม้ามา เมื่อครบ ๑ ปี ก็กลับถึงประเทศของตน แล้วก็ฆ่าม้านั้นบูชายัญสังเวยแด่เทพเจ้า พร้อมทั้งมีงานฉลองที่ยิ่งใหญ่ แล้วราชานั้นก็สามารถใช้พระนามเฉลิมพระเกียรติยศว่าเป็นจักรพรรดิ

เมื่อพระพุทธเจ้าอุบัติขึ้น ได้ทรงสั่งสอนให้เลิกบูชายัญ และให้ผู้ปกครองประเทศเปลี่ยนจากอัศวเมธ (อัศว=ม้า + เมธ=ฆ่า) มาเป็น สัสสเมธ (สัสส=ข้าวกล้า + เมธ=ปรีชาสามารถ) คือเปลี่ยนจากการประกาศพระราชอำนาจด้วยการฆ่าม้าบูชายัญ มาเป็นการใช้พระปรีชาสามารถในการบำรุงพืชพันธุ์ธัญญาหาร (สัสสเมธ เป็นราชสังคหวัตถุอย่างหนึ่งใน ๔ ประการ เช่น *สํ.อ.๑/๑๖๙*) และให้ราชาเป็นจักรพรรดิด้วยการบำเพ็ญจักรวรรดิวัตร คือ ทำหน้าที่ผู้ปกครอง ที่คุ้มครองประชาราษฎร์ สร้างความเป็นธรรมและบำเพ็ญประโยชน์สุขแก่ประชาชน *(ที.ปา.๑๑/๓๕/๖๕)*

พราหมณ์จะมีกำลังมากขึ้น แต่พระพุทธศาสนาก็เจริญมาคู่กัน ได้มีความพยายามกำจัดพระพุทธศาสนาอีกหลายครั้ง และพราหมณ์ก็กำจัดพุทธศาสนาได้ค่อนข้างง่าย เพราะในยุคที่กษัตริย์เป็นพุทธ ก็จะยกย่องอุปถัมภ์ทุกลัทธิศาสนา โดยเฉพาะจะให้เกียรติพราหมณ์ เช่นตั้งเป็นปุโรหิต

นอกจากปุษยมิตรผู้เป็นพราหมณ์ที่ปลงพระชนม์กษัตริย์วงศ์โมริยะ ที่ตนเองรับราชการอยู่ด้วยอย่างที่เล่าข้างต้นแล้ว ต่อมาในรัชสมัยของพระเจ้าหรรษวรรธนะ กษัตริย์พุทธที่ยิ่งใหญ่พระองค์หนึ่ง (ประมาณ พ.ศ. ๑๑๐๐) พวกพราหมณ์ที่รับราชการในราชสำนักได้วางแผนปลงพระชนม์พระองค์ ครั้งแรกถูกจับได้ ทั้งที่ได้รับพระราชทานอภัยโทษ แต่พราหมณ์ก็ไม่เลิกความพยายาม และในที่สุดก็ปลงพระชนม์สำเร็จ

นอกจากวิธีรุนแรงแล้ว ศาสนาฮินดูยังใช้วิธีอื่นอีกที่จะกำจัดพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะวิธีกลมกลืน คือ

ศาสนาฮินดูนิกายไวษณวะ ใช้วิธีสร้างทฤษฎีขึ้นมาโดยจัดให้พระพุทธเจ้าเป็นนารายณ์อวตารปางที่ ๙

ส่วนนิกายไศวะ โดยเฉพาะศังกราจารย์ ซึ่งได้เรียนคำสอนฮินดูจากอาจารย์ที่เอาหลักพุทธศาสนาไปใช้ ก็ได้นำคำสอนของพุทธศาสนาไปใช้ด้วย จนถูกพวกฮินดูด้วยกันที่ต่างนิกายเรียกว่าเป็น “พุทธแอบแฝง” (ปรัจฉันนเพาทธะ) ศังกราจารย์นำเอาธรรมในพระพุทธศาสนาไปดัดแปลงเข้าในแนวคิดของตน อีกทั้งได้ตั้งคณะสงฆ์และวัดขึ้นเลียนแบบพุทธศาสนา แต่เป็นสงฆ์มีวรรณะ คือรับเฉพาะคนวรรณะพราหมณ์

อย่างไรก็ตาม จะต้องไม่มองข้ามความเสื่อมโทรมที่เกิดขึ้นในวงการพระพุทธศาสนาเองด้วย โดยเฉพาะการแข่งกับฮินดูด้วยวิธีที่เขวออกไปจากแนวทางของพระพุทธศาสนา เช่น การตั้งคติพระโพธิสัตว์อย่างใหม่ขึ้นมา ให้มีอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ที่จะช่วยบันดาลผลให้แก่มนุษย์ คล้ายอย่างเทพเจ้าของฮินดู แทนที่จะเป็นพระโพธิสัตว์อย่างเดิมที่เป็นสามัญมนุษย์ หรือแม้แต่เป็นสัตว์เล็กน้อยอย่างนก กระต่าย ช้าง กวาง เนื้อทราย ที่เสียสละบำเพ็ญความดีเป็นแบบอย่าง

คติแห่งการอ้อนวอนนอนกระหยิ่มรออำนาจลึกลับยิ่งใหญ่บันดาลให้ เข้ามาแทนที่คติแห่งความสามัคคีที่คนพร้อมเพรียงร่วมกันทำด้วยเรี่ยวแรงของมนุษย์ผู้มีน้ำใจเมตตาไมตรี เห็นอกเห็นใจกัน

ความนิยมใหญ่โตโอ่อ่าน่าระทึกใจ เข้ามาแทนที่ความสงบเรียบง่ายที่มีความงดงามอย่างเป็นธรรมชาติ

งานพิธีที่กระหึ่มมโหฬารใช้เงินทองมหาศาล ดึงความสนใจของชาวบ้านออกจากกิจกรรมของชุมชนในชีวิตที่เป็นจริง

ความต้องการทุนทรัพย์มหาศาล และภาระในการรับผิดชอบดูแลสิ่งก่อสร้างใหญ่โต พร้อมทั้งการพึ่งพาแหล่งทรัพย์และอำนาจอย่างยืดเยื้อที่ตกทอดไปถึงพระสงฆ์รุ่นหลัง เข้ามาบดบังชีวิตแห่งความมักน้อยสันโดษพึ่งพาวัตถุน้อย ที่คอยดูแลเอาใจใส่อวยธรรมทานแก่ญาติโยมชาวบ้านพร้อมทั้งอุทิศตนต่อการบำเพ็ญไตรสิกขา

ความวุ่นวายกับวัตถุและเห็นแก่สะดวกสบายพรั่งพร้อมแล้วติดที่ เข้ามาแทนความเป็นอิสระเสรีที่จะจาริกไปอย่างคล่องตัว

คล่องใจในหมู่ประชาชน เข้าถึงชาวบ้านในถิ่นต่างๆ

และในที่สุด แม้แต่ไสยศาสตร์เวทมนต์คาถาก็เข้ามาเกลื่อนกล่น ระบบการควบคุมทางสังคมด้วยศรัทธาและความเป็นอาจารย์สอนธรรมระหว่างชาวบ้านกับพระสงฆ์ ก็เลือนลางลง ความประพฤติย่อหย่อนผิดเพี้ยนก็แพร่ระบาดกว้างขวาง

เมื่อพระสงฆ์นำพระพุทธศาสนาเข้าไปแข่งขันในแดนของฮินดู เหินห่างออกไปจากหลักการที่แท้ของพระพุทธศาสนา ในขณะที่ทางฝ่ายฮินดูก็มีแผนที่จะกลืนพระพุทธศาสนาอยู่ด้วย พระพุทธ-ศาสนาก็อ่อนแอลง และสูญเสียเอกลักษณ์ของตน เมื่อกองทัพเตอร์กมุสลิมยกเข้ามาฆ่าเผาในช่วง พ.ศ. ๑๗๐๐ แล้ว พุทธบริษัทที่เหลือรอดจากภัยรุกราน ก็ถูกกลืนเข้าในสังคมฮินดูโดยง่าย พระพุทธศาสนาในดินแดนพุทธภูมิแห่งชมพูทวีป ที่เจริญรุ่งเรืองมายาวนานถึง ๑๗๐๐ ปี ก็ถึงจุดอวสาน

เมื่อวัดเป็นนาบุญ
ก็จะมีชุมชนดีที่สร้างขึ้นด้วยบุญ

เมื่อหลักการที่ถือ***ธรรมสูงสุด***เลือนลางไป หรือคนเข้าใจความหมายของหลักการนี้ผิดเพี้ยน ก็เป็นช่องให้เกิดความสับสนกับลัทธิถือ***เทพสูงสุด*** หรืออย่างน้อยก็จะมีลัทธิหวังพึ่งอำนาจดลบันดาลเกิดขึ้น และเมื่อนั้นแม้แต่ “บุญ” ก็มีความหมายผิดเพี้ยนคลาดเคลื่อนไป กลายเป็นอำนาจวิเศษอย่างหนึ่งที่จะ-บันดาลผลวิเศษที่ปรารถนา

ผู้จะทำบุญ แทนที่จะมองถึงกิจกรรมต่างๆ ที่จะทำชีวิตให้ดี

งามและช่วยกันทำให้ชุมชนร่มเย็นเป็นสุข ก็มองข้ามไปเสีย มุ่งแสวงหาอำนาจวิเศษที่จะบันดาลโชคลาภแก่ตน เป็นดุจของแลกเปลี่ยน คลาดออกจากวิถีแห่งปัญญา เข้าสู่วิถีแห่งความลุ่มหลง และเปิดโอกาสแก่การที่จะหลอกลวง ความหมายที่แท้แต่เดิมของบุญหายไปแทบไม่มีเหลือ

ต้องยอมรับว่า เวลานี้ ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับ "บุญ" ของคนไทย ได้คลาดเคลื่อนคับแคบและคลุมเครืออย่างมาก ถึงเวลาแล้ว ที่จะต้องหันมา "**ศึกษาบุญ**" ตามที่พระพุทธเจ้าทรงสอนไว้ เริ่มตั้งแต่ชำระสะสางความรู้ความเข้าใจนั้นให้ถูกต้อง และตั้งต้นเอาจริงเอาจังกับการทำบุญขั้นพื้นฐานชนิดที่ ***"ทำชุมชนให้อยู่ดี – ทำชีวิตให้งอกงาม"***

ย้อนหลังไปดูสังคมไทยเมื่อค่อนศตวรรษที่ผ่านมา ยังพอทวนความจำกันได้บ้าง ถึงชีวิตชุมชนที่ปฏิบัติตามคติการทำบุญอย่างมฆมาณพ หรืออย่างพระเจ้าอโศกมหาราช เริ่มแต่เรื่องเล็กๆ น้อยๆ อย่างการจัดบริการน้ำดื่มแก่ผู้เดินทาง การให้ที่พักอาศัย การสร้างศาลาที่พักแรม การช่วยกันสร้างหรือบูรณะถนนหนทาง การสร้างศาลาท่าน้ำ ตลอดจนประเพณีลงแขกช่วยงานเกี่ยวข้าว ถางป่า ปลูกเรือน เป็นต้น

แม้ว่าการช่วยเหลือเกื้อกูลร่วมแรงกันเหล่านี้ จะเกิดจากสภาพความเป็นอยู่และสิ่งแวดล้อมในยุคสมัยนั้นเป็นปัจจัยชักนำด้วย เนื่องจากสังคมยุคก่อนโน้นคนมีจำนวนน้อย มีผลประโยชน์ร่วมกัน และต้องพึ่งพาอาศัยกันมากก็จริง แต่คติการทำบุญตามคำสอนของพระพุทธเจ้านี้ย่อมเป็นกำลังหนุนนำสำคัญ ที่ทำให้

การปฏิบัติเช่นนั้นซึมแทรกเข้าไปในวิถีชีวิตของประชาชน อย่างหนักแน่น ลึกซึ้งและกลมกลืน

แน่นอนว่ากิจกรรมทำบุญจำนวนมากไปรวมอยู่ที่วัด แต่ก็เห็นได้ชัดถึงเหตุผลที่ทำให้เป็นเช่นนั้น นอกจากการถวายทานบำรุงพระสงฆ์ เนื่องจากเหตุผลด้านวิถีชีวิต บทบาทและความสัมพันธ์ของท่านกับคฤหัสถ์ พร้อมทั้งความเป็นนาบุญอย่างที่กล่าวข้างต้นแล้ว เหตุผลสำคัญที่สุดอยู่ที่ว่า ***วัดได้เป็นศูนย์กลางของชุมชน จนกระทั่งว่า สิ่งที่ทำให้แก่วัดและพระสงฆ์ก็คือการบำเพ็ญประโยชน์แก่ชุมชนนั่นเอง*** ดังคำสรุปตอนหนึ่งที่เสฐียรโกเศศ กล่าวไว้ในหนังสือ *ชีวิตชาวไทยสมัยก่อน* ว่า

> ". . . จะเห็นได้ว่า วัดและพระมีคุณแก่ชาวบ้านสักเพียงไร ถ้าชาวบ้านไม่รู้เรื่องอย่างนี้ ธุระอะไรจะกระตือรือร้นเรื่องสร้างวัด . . ."[๑]

สังคมมีความเจริญและเสื่อมเรื่อยมาตามธรรมดาอยู่แล้ว โดยเฉพาะสิ่งที่สืบต่อกันมาทางรูปแบบ เมื่อเวลาผ่านไปนาน สาระทางปัญญาก็มักเลือนลางไป ยิ่งเมื่อสังคมไทยมีการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ ในคราวที่เข้าสู่ยุคสมัยปัจจุบัน วิถีชีวิตของผู้คนพลิกผันเปลี่ยนโฉมหน้าใหม่อย่างรวดเร็ว คนรุ่นใหม่ไม่รู้จักกิจกรรมบุญกุศลที่เนื่องอยู่ในวิถีชีวิต และภาวะที่วัดเป็นศูนย์กลางของชุมชนก็เหลืออยู่เพียงพร่าๆ ลางๆ คติการทำบุญก็เหินห่างหรือขาดลอยจากชีวิตที่เป็นอยู่จริงของประชาชน ความหมายของ

---

[๑] เสฐียรโกเศศ, *ชีวิตชาวไทยสมัยก่อน* (กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน, พ.ศ. ๒๕๑๐), หน้า ๑๔๒ (ดูคำบรรยาย หน้า ๑๓๐-๑๕๓)

"บุญ" ก็คลาดเคลื่อน คับแคบและพร่ามัวลงอย่างที่กล่าวข้างต้น จนกระทั่งกลายหรือเขวออกไป

ถ้าจะพื้นฟูพระพุทธศาสนาในสังคมไทย จะต้องรื้อฟื้นคติและความหมายที่แท้ของ "**บุญ**" กลับขึ้นมาให้ได้ ซึ่งก็จะเป็นการกอบกู้ประโยชน์สุขให้แก่สังคมไทยไปพร้อมกันด้วย เรื่องนี้จะต้องถือเป็นบททดสอบสำคัญอย่างหนึ่งสำหรับพุทธบริษัท และการฟื้นฟูก็เริ่มที่การทำบุญนี่แหละ

คนไทยส่วนมากยังอยู่ในชนบท และคนทุกท้องถิ่นมีชุมชนของตนๆ ทุกคนควรถือเป็นสำคัญว่า ไม่ว่าจะทำบุญอะไรก็ตามที่คิดว่าสำคัญ และก่อนจะไปทำบุญใหญ่โตที่ไหน ขอให้ถามกันว่าพวกเราสามารถทำบุญขั้นพื้นฐานได้สำเร็จหรือไม่ *บุญพื้นฐานที่ว่านี้ คือ กิจกรรมที่จะทำชุมชนให้อยู่ดี และทำชีวิตให้งอกงาม* เครื่องพิสูจน์ความสามารถในการรื้อฟื้นระบบการทำบุญของพุทธบริษัทคือ

๑. หันมาทำบุญที่เกื้อกูลต่อชีวิตชุมชนขึ้นเป็นพื้นฐาน
๒. ทำบุญเหล่านั้นให้สำเร็จด้วยความร่วมแรงร่วมใจสามัคคี
๓. ทำวัดที่มีอยู่ของชุมชนให้เป็นนาบุญที่แผ่ขยายคุณภาพชีวิตไปทั่วถึงทุกคน

ถ้าทำ ๓ ข้อนี้ได้ บุญที่แท้อันถูกต้องตามความหมายจะกลับคืนมาอย่างมีชีวิตชีวา พระพุทธศาสนาจะกลับเฟื่องฟูในสังคมไทย และสังคมไทยเองก็จะเข้มแข็งมั่นคงบรรลุประโยชน์สุขแท้จริง

แต่ถ้าไม่ใส่ใจหันมาทำบุญขั้นพื้นฐานขึ้นแก่ชุมชนของตนอย่างนี้ ถึงจะมีอะไรยิ่งใหญ่โอฬารขึ้นมา ก็จะเป็นเพียงเครื่อง

หลอกตาหลอกใจให้ตกอยู่ในความประมาท วงการพระพุทธศาสนาก็จะสับสนระส่ำระสายมากขึ้นๆ พุทธบริษัทก็จะอ่อนแอลงไปๆ ชุมชนจะเสื่อมสลาย และหายนภัยก็จะคืบคลานใกล้เข้ามาทุกที

ทำบุญอย่างเป็นระบบ ให้บุญพัฒนาครบ อย่างเต็มกระบวน

ย้อนกลับไปดูหลักการทำบุญของกลุ่มมฆมาณพอีกครั้งหนึ่ง งานบุญหรือบุญกรรมส่วนใหญ่ของกลุ่มนักทำบุญนี้ เป็นเรื่องของการบริการ ช่วยเหลือรับใช้ผู้อื่น และบำเพ็ญประโยชน์แก่ชุมชน ซึ่งเรียกด้วยศัพท์สั้นๆ คำเดียวว่า *ไวยาวัจจะ* หรือ*ไวยาวัจจ์*

นอกจากไวยาวัจจ์นี้แล้ว คนกลุ่มนี้ก็ได้ทำบุญอื่นอีกหลายอย่าง เช่น ที่สามัญที่สุดคือ การให้หรือแบ่งปัน (*ทาน*) การรักษาความสุจริตและไม่เบียดเบียน (*ศีล*) ความสุภาพ รู้จักติดต่อสัมพันธ์ไม่แข็งกระด้างก้าวร้าว รู้จักผู้ใหญ่ผู้น้อย (*อปจายนะ*) การแนะนำชักจูงผู้อื่นในทางที่ดีงาม (*ธรรมเทศนา*) เป็นต้น

ควรจะสังเกตเป็นพิเศษด้วยว่า นอกจากกลุ่มเองจะร่วมกันทำงานบุญต่างๆ โดยสามัคคีภายในพวกของตนแล้ว ยังมีการเปิดโอกาสให้คนอื่นเข้ามามีส่วนร่วมในโอกาสต่างๆ ด้วย การให้มีส่วนร่วม และการเข้าร่วมนี้ก็เป็นบุญกรรมเช่นกัน (เรียกว่า *ปัตติ*)

บุคคลที่มีส่วนร่วมในการทำบุญ หรือทำกิจกรรมงานบุญนั้นแต่ละคนเรียกว่าเป็น **"บุญภาคี"** เช่นสตรีที่เข้ามาร่วมโครงการสร้างศาลาถาวรของมฆมาณพ โดยจัดสวนดอกไม้ให้ เป็นต้น

คนนอกกลุ่มนั้น แม้ที่ไม่ได้เข้าร่วม ถ้าเพียงแต่พลอยชื่นชม

ยินดีสนับสนุน ท่านก็เรียกว่าได้ทำบุญอย่างหนึ่งด้วย คืออนุโมทนา (เรียกว่า *ปัตตานุโมทนา*) นอกจากนั้นคนอื่นๆ ในชุมชนนั้น ที่ห่างเรื่องออกไป ก็อาจจะเพียงรับฟังคำแนะนำชี้แจงชักชวนในทางความดีงาม และละเว้นความชั่ว การสดับรับฟังของคนเหล่านี้ก็เป็นบุญกรรมอย่างหนึ่งเช่นกัน (เรียกว่า *ธรรมสวนะ*)

นอกจากนี้ ลึกลงไปภายในตัวของทุกคนทั้งกลุ่มนั้น สิ่งที่เป็นตัวเริ่มและนำให้กิจกรรมทั้งกระบวนเดินหน้าไปในทิศทางที่ถูกต้อง เป็นบุญกรรมหรืองานบุญอยู่ได้ ก็คือ แนวคิดความเห็นความเข้าใจและความเชื่อที่เป็น*สัมมาทัศนะ* เช่น เชื่อว่าการกระทำอย่างนี้ดี เป็นประโยชน์ ควรทำ ชีวิตและชุมชนที่ดีควรเป็นอย่างนี้ เฉพาะอย่างยิ่งความเชื่อตามหลักกรรมว่า กรรมดีมีผลดี ผลดีที่เราต้องการจะเกิดจากการเพียรพยายามทำเหตุปัจจัยให้ถูกต้อง โดยร่วมมือกัน ไม่ใช่รอให้ใครมาช่วยหรือบันดาลให้

สัมมาทัศนะหรือสัมมาทิฏฐิ ในที่นี้ท่านเรียกว่า *ทิฏฐุชุกรรม* แปลว่า การทำความเห็นให้ตรง การที่เรียกชื่ออย่างนี้ เพื่อให้มีความหมายเชิงพัฒนา เพราะหมายถึงการที่คอยแก้ไขดัดปรับความเชื่อและความคิดเห็นความเข้าใจให้ถูกต้อง ตรงตามหลักและความเป็นจริงอยู่เสมอ

ได้กล่าวแล้วข้างต้นว่า พระพุทธเจ้าทรงแสดงหลักการทำบุญไว้ ๓ อย่าง คือ ***ทาน ศีล ภาวนา*** แต่นั่นเป็นการจัดประเภทใหญ่ที่ครอบคลุม จากหลักใหญ่ๆ ๓ ประเภทนี้ สามารถแยกออกเป็นกิจกรรมย่อยได้อีกมาก ดังที่ได้แจกแจงงานบุญของกลุ่มเพื่อนมฆมาณพให้ดูแล้วข้างต้น ซึ่งเป็นไปตามวิธีจัดประเภทบุญที่พระอรรถกถาจารย์ได้แสดงไว้

พระอรรถกถาจารย์ได้กล่าวถึงบุญกิริยาวัตถุ คือหลักหรือเรื่องการทำบุญ เพิ่มขึ้นมาอีก ๗ ข้อ คือ อปจายนมัย ไวยาวัจมัย ปัตติทานมัย ปัตตานุโมทนามัย ธัมมัสสวนมัย ธัมมเทสนามัย และทิฏฐุชุกรรม เมื่อรวมกับ ๓ ข้อใหญ่เดิม ก็เป็นบุญกิริยาวัตถุ ๑๐

อย่างไรก็ดี บุญกิริยาวัตถุ ๗ ข้อที่พระอรรถกถาจารย์ระบุเพิ่มขึ้นมานั้น เป็นเหมือนตัวอย่างสำหรับการที่จะจำแนกแยกย่อยหลักใหญ่ ๓ ข้อนั่นเองออกไป ดังนั้นพระอรรถกถาจารย์เองจึงได้จัด ๗ ข้อที่ระบุเพิ่มนั้นเข้าไว้ใน ๓ ข้อใหญ่เดิมด้วย ดังนี้

๔. อปจายนะ/อปจายน์ (*อปจิติ* ก็ได้) คือความสุภาพ อ่อนโยน นบไหว้ รู้จักติดต่อสัมพันธ์ด้วยดี ไม่ก้าวร้าว เป็นเรื่องของการอยู่ร่วมในสังคมอย่างเกื้อกูล ไม่เบียดเบียน จึงจัดเข้าใน *ศีล*

๕. ไวยาวัจจะ/ไวยาวัจจ์ คือการขวนขวายช่วยเหลือ รับใช้บริการ เป็นการก้าวหน้ายิ่งขึ้นไปอีกในการเกื้อกูล และสร้างเสริมความสัมพันธ์ที่ดีในสังคม ก็จัดอยู่ใน *ศีล*

๖. ปัตติทาน คือการให้ส่วนบุญ หรือให้ความมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมหรืองานบุญนั้น ก็เป็นการให้อย่างหนึ่ง โดยเฉพาะคือการให้โอกาส จึงจัดเข้าใน *ทาน*

๗. ปัตตานุโมทนา คือการพลอยยินดี เห็นชอบ ชื่นชม สนับสนุน ซาบซึ้งใจด้วยกับบุญส่วนที่เขาแจ้งให้ทราบ ก็เป็นการให้อย่างหนึ่ง คือให้ความร่วมใจ จึงจัดเข้าใน *ทาน* เช่นกัน

๘. ธัมมัสสวนะ เรียกสั้นๆว่า ***สวนะ*** คือการสดับรับฟังคำแนะนำสั่งสอนอธิบายให้ความรู้ ในเรื่องที่เป็นความจริง ความ

ถูกต้อง ความดี ความงาม รวมทั้งวิชาความรู้ที่เป็นประโยชน์[๑] เป็นการพัฒนาด้านปัญญา จึงจัดเข้าใน *ภาวนา* (ด้านปัญญา)

๙. ธรรมเทศนา เรียกสั้นๆว่า ***เทศนา*** คือการแสดงธรรม การชี้แจงแนะนำ อธิบาย ให้ความรู้ เกี่ยวกับความจริง ความถูกต้อง ความดี ความงาม รวมทั้งวิชาความรู้ที่เป็นประโยชน์[๒] แก่ผู้อื่น ตัวผู้เทศนาเองก็ได้ฝึกฝนพัฒนาตนด้วย เป็นเรื่องของการพัฒนาปัญญา จึงจัดเข้าใน*ภาวนา* (ด้านปัญญา) เช่นกัน

ธรรมเทศนา และธัมมัสสวนะ หรือเทศนาและสวนะนี้ อาจจะจัดในรูปของธรรมสากัจฉา คือการสนทนาถกถ้อยอภิปราย ซึ่งเป็นการร่วมทั้งสองฝ่าย และทั้งสองอย่างในคราวเดียวกัน

๑๐. ทิฏฐุชุกรรม คือการทำความเห็นให้ตรง คอยสำรวจตรวจสอบ ปรับทิฏฐิ แก้ไขปรับปรุงพัฒนาความคิดเห็นความเข้าใจให้ถูกต้องตามธรรม ให้เป็นสัมมาทัศนะอยู่เสมอ เป็นการพัฒนาปัญญาอย่างสำคัญ ก็อยู่ใน*ภาวนา* (ด้านปัญญา) ด้วย

ท่านกำชับไว้ว่า *ทิฏฐุชุกรรม หรือสัมมาทัศนะนี้* จะต้องประกบและประกอบเข้ากับบุญกิริยาอื่นทุกข้อ เพื่อให้งานบุญข้อนั้นๆ เป็นไปอย่างถูกต้องตามความหมายและความมุ่งหมาย พร้อมทั้งได้ผลถูกทาง

ยกตัวอย่าง เช่น ทาน ถ้าไม่มีทิฏฐุชุกรรม หรือสัมมาทัศนะ

---

[๑] ท่านว่า **นิรวชฺชวิชฺชาทิสวนเจตนาปิ เอตฺเถว สงฺคยฺหติ** *แปลว่า*: แม้ความตั้งใจสดับ/เล่าเรียนวิชาที่ไร้โทษเป็นต้น ก็รวมในข้อนี้ *(สงฺคห.ฏีกา ๑๗๓)*

[๒] ท่านว่า **นิรวชฺชวิชฺชาทิอุปทิสนเจตนาปิ เอตฺเถว สงฺคยฺหติ** *แปลว่า*: แม้ความตั้งใจแนะนำสั่งสอนวิชาที่ไร้โทษเป็นต้น ก็รวมในข้อนี้ *(สงฺคห.ฏีกา ๑๗๓)*

ก็จะเขวไปต่างๆ เช่น ให้เพื่อล่อหลอกเอาคนอื่นเป็นเหยื่อ หรือทำเพื่อผลตอบแทนอย่างใดอย่างหนึ่ง แต่ถ้ามีสัมมาทัศนะ ก็จะให้เพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลกันด้วยเมตตา ปลดเปลื้องทุกข์ของเขาด้วยกรุณา ฝึกตนในความเสียสละลดละกิเลส ทำจิตใจให้กว้างขวาง มองเห็นเหตุผลในการที่ควรต้องให้ว่า ด้วยการทำเหตุปัจจัยอย่างนี้ ชีวิตและสังคมจึงจะดำรงอยู่ดีงามมั่นคงได้ ฯลฯ

บุญกิริยาข้ออื่นทุกข้อ ก็ต้องมีทิฏฐุชุกรรมประกอบด้วยทั้งนั้น จึงจะถูกต้องและเดินหน้าสู่คุณความดีที่สูงขึ้นไป สมกับที่ตรัสว่า "**ศึกษาบุญ**" และจึงจะเป็นมหาผล คือมีผลมาก ดังที่ท่านกล่าวว่า

> **ทิฏฺฐุชุกตํ สพฺเพสํ นิยมลกฺขณํ, ยํ หิ กิญฺจิ ปุญฺญํ กโรนฺตสฺส ทิฏฺฐิยา อุชุภาเวเนว ตํ มหปฺผลํ โหติ.**
>
> *(ที.อ.๓/๑๙๕; อิติ.อ.๒๓๔; สงฺคณี อ.๒๐๙)*
>
> *แปลว่า:* "ความเห็นที่ตรงถูกต้อง เป็นลักษณะที่กำหนด (ตัดสิน) บุญกิริยาวัตถุทุกอย่าง เมื่อจะทำบุญอย่างหนึ่งอย่างใดก็ตาม บุญนั้นจะมีผลมาก ก็เพราะความเห็นความเข้าใจถูกตรง"

เมื่อทำความเข้าใจอย่างนี้แล้ว ก็เขียน **บุญกิริยาวัตถุ ๑๐** รวมอยู่ในบุญกิริยาวัตถุที่เป็นหลักใหญ่ ๓ ดังนี้

๑. **ทาน** การให้ เผื่อแผ่ แบ่งปัน เกื้อหนุนคนทุกข์ยาก สนับสนุนคนทำดี บำรุงพระสงฆ์ผู้ดำรงธรรม

๖) ***ปัตติทาน*** การให้ส่วนร่วมในบุญ เปิดโอกาสให้เขาร่วมบุญ

๗) ***ปัตตานุโมทนา*** การพลอยยินดีในส่วนบุญที่ผู้อื่นแจ้งให้

๒. **ศีล** การรักษาความประพฤติทางกายวาจาและการงานอาชีพให้สุจริต ไม่เบียดเบียน ไม่ก่อเวรภัย

๔) ***อปจายน์*** ความประพฤติสุภาพ อ่อนโยน นบไหว้ ไม่แข็งกระด้าง หรือก้าวร้าวรุกราน

๕) ***ไวยาวัจจ์*** การขวนขวาย ช่วยเหลือ รับใช้ บริการบำเพ็ญประโยชน์

๓. ***ภาวนา*** การฝึกอบรมพัฒนาจิตใจ (จิตตภาวนา) และพัฒนาปัญญา (ปัญญาภาวนา)

๘) ***ธัมมัสสวนะ*** การเล่าเรียนสดับฟังคำแนะนำสั่งสอน ชี้แจงอธิบายเกี่ยวกับหลักความจริง ความถูกต้อง ดีงาม และวิชาการที่เป็นประโยชน์ เพื่อนำไปใช้หรือปฏิบัติเองก็ดี เพื่อเสริมความรู้ความสามารถที่จะไปแนะนำสั่งสอนผู้อื่นก็ดี

๙) ***ธรรมเทศนา*** การแสดงชี้แจงอธิบายแนะนำสั่งสอนให้ความรู้เกี่ยวกับหลักความจริง ความถูกต้อง ดีงาม และวิชาการที่เป็นประโยชน์ (จัดเข้าในทานก็ได้ ในฐานะธรรมทาน)

๑๐) ***ทิฏฐุชุกรรม*** การทำความเห็นให้ตรง หมั่นสำรวจตรวจสอบ แก้ไข จัดปรับ พัฒนาความคิดเห็นความเข้าใจในทุกสิ่งที่ทำ ให้ถูกต้อง ตรงตามความหมายและความมุ่งหมายเป็นต้น ให้เป็นสัมมาทัศนะอยู่เสมอ

(ที.อ.๓/๒๔๖; สงฺคห.๒๙,๑๗๑)

ทำบุญให้ครบ ๑๐ แล้วตรวจสอบให้ครบ ๓

การแยกย่อยวิธีทำบุญจาก ๓ เป็น ๑๐ อย่าง ที่เรียกว่า **บุญกิริยาวัตถุ ๑๐** นี้ ช่วยให้เห็นขอบเขตความหมายของบุญกิริยาทั้ง ๓ นั้น กว้างขวางบริบูรณ์มากขึ้น พร้อมกันนั้นก็ช่วยให้เห็นช่องทางและทางเลือกที่จะทำบุญในสถานการณ์และโอกาสที่ต่างๆ กัน แต่ถึงอย่างไรก็ตาม ในที่สุดก็ต้องพยายามทำให้ครบทุกอย่าง ด้วยเหตุนี้ การแยกประเภทใหญ่เป็น ๓ อย่าง จึงจำเป็นสำหรับการตรวจสอบความครบถ้วนสมบูรณ์ของการทำบุญ

การทำบุญ ๓ อย่าง คือ ทาน ศีล ภาวนานั้น เป็นระบบที่มีความสมบูรณ์ในตัว ทั้ง ๓ ข้อสัมพันธ์เป็นปัจจัยส่งเสริมกันและกัน และจะต้องปฏิบัติให้ครบทั้ง ๓ อย่าง เมื่อปฏิบัติถูกต้องครบถ้วน ก็จะเป็นการพัฒนาชีวิตให้ดีงามมีความสุข พร้อมไปด้วยกันกับชุมชนและสังคมที่รื่นรมย์ร่มเย็นมีสันติสุข

เมื่อมองอย่างหยาบ บุญกิริยา ๓ อย่าง เป็นการพัฒนาชีวิตและชุมชน ที่ก้าวต่อกันไปตามลำดับเป็น ๓ ขั้น แต่เมื่อมองเป็นกระบวนการพัฒนาชีวิตที่ดำเนินอยู่ตลอดเวลา บุญกิริยาทั้งสามนั้นเป็นกิจกรรมที่เราปฏิบัติไปพร้อมทั้งหมดในเวลาเดียวกัน

เพื่อให้เห็นแนวปฏิบัติชัดเจนขึ้น ควรจะแสดงความหมายของบุญกิริยา ๓ อย่างนั้น อีกครั้งหนึ่ง ให้ละเอียดขึ้น ดังนี้

บุญกิริยา คือการทำบุญ ๓ ประเภทใหญ่ ได้แก่

๑. ทาน การให้ การแบ่งปัน การสละเพื่อประโยชน์แก่ผู้อื่น

๑) ให้เพื่ออนุเคราะห์ เกื้อหนุนคนที่ยังช่วยตัวเองไม่ได้ คนตกทุกข์ ยากไร้ อนาถา หรือผู้ประสบภัยพิบัติ

๒) ให้เพื่อบูชาคุณ

- บำรุงเลี้ยงท่านผู้มีพระคุณ โดยเฉพาะมารดาบิดา
- ยกย่องสนับสนุนผู้ทำความดี บำเพ็ญประโยชน์ เป็นการส่งเสริม หรือเชิดชูเป็นแบบอย่าง
- อุปถัมภ์พระสงฆ์ ให้มีกำลังปฏิบัติศาสนกิจ ดำรงธรรม เป็นหลักทางจิตใจและปัญญาให้แก่สังคม

๒. ศีล ความประพฤติสุจริต การมีกายวาจาที่ไม่เบียดเบียน ที่เกื้อกูล ไม่ก่อเวรภัย

๑) ตั้งอยู่ในวินัย รักษาศีล ๕-๘-๑๐-๒๒๗ เป็นต้น ตามสถานะของตน

๒) มีความเพียรประกอบการงานอาชีพของตนโดยสุจริต

๓) รู้จักใช้อินทรีย์ มีตา หู เป็นต้น ให้ดู ฟัง อย่างมีสติ ให้ได้แต่คุณประโยชน์และปัญญา

๔) บริโภคปัจจัย ๔ และสิ่งของเครื่องใช้ ให้ได้คุณค่าที่แท้จริง[๑]

๓. ภาวนา การพัฒนาด้านใน

๑) พัฒนาจิตใจ (จิตตภาวนา) ให้เจริญงอกงามด้วยคุณสมบัติที่ดีงามทั้งหลาย เป็นสุข สดใส เบิกบาน และสงบ ตั้งมั่นเป็นสมาธิ จนถึงฌานขั้นต่างๆ

---

[๑] ศีล ๔ ประเภทนี้ ท่านเน้นมากสำหรับพระภิกษุ มีชื่อเรียกว่า ปาฏิโมกขสังวรศีล อาชีวปาริสุทธิศีล อินทรียสังวรศีล และปัจจัยสันนิสิตศีล (หรือปัจจัยปฏิเสวนศีล)

๒) พัฒนาปัญญา (ปัญญาภาวนา)

- เห็นแจ้งความจริง รู้เท่าทันโลกและชีวิต มองเห็นความเปลี่ยนแปลงของสิ่งทั้งหลายที่เป็นไปตามเหตุปัจจัย หยั่งถึงไตรลักษณ์ จนมีจิตใจเป็นอิสระ ไม่หวั่นไหวหรือถูกครอบงำด้วยโลกธรรม
- การเรียนรู้ให้ช่ำชอง และรู้จักมนสิการ เป็นต้น ในการงาน และศิลปวิทยาต่างๆ อันไม่มีโทษ

การทำบุญ ๓ อย่างนี้ เราสามารถปฏิบัติหรือฝึกศึกษาพัฒนาไปพร้อมด้วยกันทั้ง ๓ อย่าง และทำได้ทุกแห่ง ไม่จำกัดสถานที่

ยกตัวอย่าง ผู้ที่ประกอบอาชีพอย่างใดอย่างหนึ่ง ขณะทำงานอยู่ ตั้งใจว่าจะจัดสรรหรือปันเงินที่จะได้ส่วนหนึ่งไปช่วยเหลือคนเจ็บไข้ หรือมอบให้องค์กรการกุศล ก็เป็น***ทาน*** (ขั้นบุพเจตนา) ตั้งใจทำงานของตนด้วยความซื่อสัตย์สุจริต และพัฒนาความสัมพันธ์อันดีกับผู้ร่วมงาน เป็นต้น ก็เป็น***ศีล*** พยายามฝึกใจของตนให้สงบ มีอะไรๆ หรือใครๆ กระทบกระทั่ง ก็ไม่หวั่นไหววู่วามสะเทือนอารมณ์ ทำใจให้ร่าเริงแจ่มใส ทำงานด้วยความหมั่นเพียร ด้วยสติมีสมาธิในงาน ก็เป็น***ภาวนา*** (ด้านจิต) ทำงานนั้นด้วยความรู้คิดมีมนสิการ หาทางแก้ไขปรับปรุงให้ได้ผลดียิ่งขึ้น เป็นต้น ก็เป็น***ภาวนา*** (ด้านปัญญา)

ยิ่งกว่านั้น เมื่อได้เห็นประสบการณ์ เหตุการณ์ และผู้คนทั้งหลายที่เป็นไปต่างๆ หลากหลายอยู่รอบตัวแล้ว มองดูด้วยปัญญาที่รู้เท่าทันถึงความจริงของโลกและชีวิต ถอนจิตใจให้พ้นขึ้นมาได้จากความรู้สึกที่ชอบใจและไม่ชอบใจ มนสิการถึงความเป็นไปนั้นๆ ตามเหตุปัจจัย แล้ววางใจวางท่าทีต่อเหตุการณ์และ

บุคคลทั้งหลายได้ถูกต้อง มีจิตใจปลอดโปร่งโล่งเบา เบิกบานเป็นอิสระ ทำชีวิตให้มีดุลยภาพที่จะเดินหน้าไปในการพัฒนาอย่างสมบูรณ์ ก็เป็น***ภาวนา*** (ด้านปัญญา) อีกเช่นกัน

ภาวนาด้านปัญญานั้น มีขอบเขตกว้างขวาง และเป็นแกนของการทำบุญทั้งหมด เพราะเป็นตัวแท้ของสิกขาหรือการศึกษาที่ตรัสไว้ว่า “**ศึกษาบุญ**”

เมื่อรู้จักคิด รู้จักพิจารณา ก็ทำให้จัดปรับและพัฒนาบุญที่เป็นคุณภาพชีวิต ทั้งระดับทาน ระดับศีล และระดับจิตให้ดี และให้ได้ดุล พร้อมทั้งก้าวหน้าขึ้นไปเรื่อยๆ ชีวิตจิตใจจะดีงามและเป็นอิสระ พร้อมไปด้วยกันกับการแผ่ขยายประโยชน์สุขของชุมชน ที่ย้อนกลับมาเป็นสัปปายะ คือเอื้อต่อการพัฒนาชีวิตของบุคคล

อาชีพการงานบางอย่าง เอื้อต่อภาวนามากเป็นพิเศษ เช่น อาชีพแพทย์ พยาบาล และผู้สื่อข่าว เป็นต้น นอกจากทำงานด้วยความคิดที่จะให้ประโยชน์สุขแก่เพื่อนมนุษย์ (*ทาน*) และด้วยความซื่อตรงต่อหลักการและวัตถุประสงค์ของวิชาชีพ (*ศีล*) พร้อมทั้งฝึกฝนพัฒนาความรู้ความสามารถ ความชำนิชำนาญ และคุณสมบัติต่างๆ (*ภาวนา*ด้านจิตและปัญญา) อย่างปกติแล้ว ก็มีโอกาสได้พบเห็นผู้คน และเหตุการณ์ต่างๆ หลากหลาย ทั้งร้ายและดี เห็นความทุกข์ ความสุข และความผันผวนปรวนแปรต่างๆ ในชีวิตของคน และในสังคม ถ้าไม่ปล่อยให้ความชอบชัง และความรู้สึกกระทบกระทั่งตัวตน เข้ามาครอบงำใจ แต่มองด้วยท่าทีแห่งการเรียนรู้และมีโยนิโสมนสิการแล้ว จิตใจและปัญญาจะพัฒนามากมาย ทั้งด้านความเข้มแข็งมั่นคง ความมีดุลยภาพและความโปร่งโล่งเบิกบานเป็นอิสระ ซึ่งเป็น*ภาวนา*ที่มีคุณค่าสูงยิ่ง

ทาน ศีล ภาวนา
คือระบบการพัฒนาชีวิต ที่ต้องครบองค์รวม

พูดอย่างสมัยใหม่ว่า ทาน ศีล ภาวนา เป็นกระบวนการพัฒนาคุณภาพชีวิต ที่ต้องประสานกันทั้งระบบ คนจะเดินหน้าและตั้งหน้าเดินไปได้ด้วยดีในการพัฒนาด้านใน คือภาวนา ทั้งระดับจิตและปัญญา ก็ต่อเมื่อ ทาน และศีล มาจัดเตรียมสภาพแวดล้อมรอบตัวให้ปลอดโปร่งโล่งสบาย ไม่มีภัยอันตรายหรืออุปสรรคที่จะบีบคั้นกีดกั้นขัดขวาง หรือแม้แต่หวาดระแวง

ทาน และศีลนั้น มาช่วยจัดเตรียมสิ่งแวดล้อม ทั้งด้านวัตถุและด้านสังคม ให้เอื้อหรือเกื้อหนุน เหมือนกวาดชำระทางที่จะเดินไป และเตรียมเสบียงไว้ให้พร้อม

แม้แต่ระหว่าง ทาน กับศีล ที่เป็นด้านภายนอกด้วยกัน ก็ต้องประสานและเอื้อต่อกัน เช่น **ทาน** ช่วยให้คนจำนวนไม่น้อย ไม่ต้องละเมิดศีล เพราะถูกความอดอยากขาดแคลนบีบคั้น หรือเพราะหมดหนทางอย่างใดอย่างหนึ่ง พร้อมทั้งสร้างบรรยากาศแห่งไมตรีที่เอื้อต่อการมีศีล

ส่วน**ศีล** เช่นการตั้งใจประกอบอาชีพโดยสุจริต และไม่ตกหลุมอบายมุข ก็ช่วยให้คนมีอยู่มีกิน ไม่ต้องแย่งชิงเบียดเบียนกัน กับทั้งชีวิตที่ไม่มัวเมากับการเสพสุขส่วนตัว ก็ช่วยให้มีเวลาที่จะเอาใจใส่ทุกข์สุขของเพื่อนมนุษย์ และพร้อมที่จะนำเอาส่วนเกินออกมาแบ่งปันจุนเจือช่วยเหลือกัน

ภาวนาด้านจิต ก็จำเป็นหรือช่วยหนุนทานและศีล เช่นอย่างง่ายๆ ถ้าไม่มีเมตตากรุณาอยู่ในใจ การให้ คือ ทาน ก็ตาม

การไม่เบียดเบียนผู้อื่น คือ ศีล ก็ตาม ก็จะเป็นการฝืนใจ ทำได้ยาก เป็นทุกข์ และไม่เต็มที่ อีกทั้งไม่จริงจัง ไม่มั่นคงยั่งยืน แต่เมื่อมีเมตตากรุณา ก็ให้และไม่เบียดเบียนเขาด้วยความเต็มใจของตนเอง พร้อมทั้งทำด้วยความสุข เสริมสร้างบรรยากาศแห่งไมตรี และเป็นการช่วยเหลือสงเคราะห์ด้วยความจริงใจที่ได้ผลจริง เพราะทำด้วยใจที่อยากให้เขาเป็นสุข

เมตตาการุณย์ทำให้ทานเป็นการช่วยเหลือเกื้อกูลกันระหว่างมนุษย์ในชีวิตที่เป็นจริง ทำให้เกิดภาวะที่แต่ละคนเต็มใจสละทรัพย์มาร่วมกันสร้างสรรค์โลกให้เป็นแดนแห่งความสุข ไร้การเบียดเบียน เป็นบุญที่มีชีวิตชีวา ตรงตามหลักการแห่งการสร้างสรรค์ชีวิตและชุมชน

แต่ถ้าขาดภาวนาด้านจิตใจ คนอาจให้ทาน บริจาคทรัพย์ด้วยความโลภ โดยหวังจากบุญที่เป็นดุจอำนาจวิเศษอย่างหนึ่ง ให้มาบันดาลโชคลาภความยิ่งใหญ่ สนองความปรารถนาที่มากยิ่งขึ้นๆ เหินห่างหรือขาดลอยออกไปจากชีวิตที่เป็นจริง

ภาวนาด้านจิต จำเป็นต่อภาวนาด้านปัญญา โดยเฉพาะในการเสริมสร้างคุณสมบัติที่จะทำให้จิตนั้น “นุ่มนวล ควรแก่งาน” พร้อมที่จะเป็นสนามปฏิบัติการของปัญญาอย่างได้ผล เริ่มแต่ให้มีความแกล้วกล้า เข้มแข็ง สู้ปัญหา หมั่นใช้ความไตร่ตรองพิจารณา ไม่ยอมต่อความยาก มีใจสงบแน่วแน่ด้วยสมาธิ ไม่ฟุ้งซ่านว้าวุ่น ซึ่งทำให้คิดพิจารณาได้ชัดเจนเป็นลำดับ มีความเด็ดเดี่ยวจริงจัง มุ่งหน้าทะลุตลอด ที่ทำให้การคิดพิจารณาและความรู้ไม่จับจด หรือเผินๆ ผ่านๆ พร้อมทั้งมีความอ่อนน้อมถ่อมตน ที่ทำให้ไม่เกิด

ความกระด้างลำพอง ถือตน และดื้อรั้นในความรู้

ท้ายสุด และสำคัญที่สุด ก็คือ **ภาวนาด้านปัญญา** ที่เป็นตัวชี้นำบอกทาง แก้ไข จัดปรับ ทำให้ลงตัวพอดี ขยายขอบเขต และให้อิสรภาพแก่ ทาน ศีล และภาวนาด้านจิต พร้อมทั้งพาทาน ศีล และภาวนานั้นเดินหน้าสู่ความสมบูรณ์

ถ้าขาดภาวนาด้านปัญญา **ทาน** แทนที่จะให้เกิดผลดี บางทีกลับก่อผลร้าย การให้อาจเขวออกไปจากวัตถุประสงค์ที่ถูกต้อง อย่างน้อยก็ไม่พอดี **ศีล** ก็เช่นกัน จะพลาดจากวัตถุประสงค์ที่แท้ของมัน หรือปฏิบัติด้วยความถือมั่น หลงงมงาย กลายเป็นสีลัพพตปรามาส

พัฒนาจิตใจ มีคุณใหญ่อนันต์
แต่ถ้าขาดปัญญา อาจมีโทษมหันต์

โดยเฉพาะ**ภาวนาด้านจิต** ซึ่งมีคุณอนันต์ แต่ถ้าผิดพลาดเพราะขาดปัญญาก็กลายเป็นมีโทษมหันต์

ภาวนาทางจิตนั้น ด้านหนึ่งเป็นการพัฒนาคุณสมบัติต่างๆ ที่เรียกว่าคุณธรรม เช่น เมตตา กรุณา คารวะ กตัญญูกตเวทิตา อีกด้านหนึ่งเป็นการสร้างเสริมสมรรถภาพ คือ ความเข้มแข็งมั่นคงของจิตใจ เช่น วิริยะ ขันติ สัจจะ อธิษฐาน สติ และอีกด้านหนึ่ง เป็นการชำระจิตใจให้ผ่องใส เบิกบาน ร่าเริง สดชื่น ผ่องใส มีสุขภาพจิตที่ดี

การพัฒนาคุณสมบัติทั้งหมดนี้ ต้องมีคุณสมบัติอย่างหนึ่งเป็นศูนย์ประสาน และเป็นฐานรองรับ เหมือนจะจัดตั้ง วาง ทำงาน

ประสาน ประกอบ ต่อเติม สิ่งต่างๆ มากมาย ชิ้นส่วนหรือองค์ประกอบทั้งหลาย และการทำงานนั้น จะต้องอาศัยแท่นหรือโต๊ะเป็นต้น ที่จะรองรับรวมชิ้นส่วนหรือองค์ประกอบเหล่านั้นไว้ และต้องเป็นที่มั่นคง เรียบ สงบ นิ่ง ไม่แกว่งไกวโยกโคลงโอนเอนเอียงไปเอียงมา องค์ประกอบเหล่านั้นจึงจะตั้งอยู่ได้ และจึงจะทำงานได้ผล คุณสมบัติของจิตที่ว่านี้ คือ *สมาธิ*[๑] จึงมักเรียกสมาธิ เป็นตัวแทนของการพัฒนาด้านจิตนี้ทั้งหมด (คือเรียกสมาธิ แทน จิตต-ภาวนา)

อย่างไรก็ตาม ในที่สุด เรื่องของจิตใจทั้งหมดนี้ จะต้องได้รับการนำทางและปลดปล่อยให้เป็นอิสระด้วยปัญญา มิฉะนั้น ภาวนาด้านจิต ก็อาจไถลเขวออกไปนอกทาง หรือไม่ก็ติดหลงหรืองมงาย หรืออย่างน้อยที่สุดก็ตัน

ตัวสมาธิเอง ซึ่งมีคุณค่ามาก ทำให้จิตสงบมั่นคง แต่คนยังมีกิเลสที่ทำให้ติดเพลิน ก็มีความโน้มเอียงที่จะเฉื่อยชาเกียจคร้าน[๒] ท่านจึงเตือนว่าต้องมีสติที่จะปลุกเร้ายกจิตขึ้นด้วยวิริยะ

บางคนไม่มีพื้นฐานความรู้ความเข้าใจในหลักพระพุทธศาสนา เจริญสมาธิไปไม่ถึงไหน ได้เห็นนิมิตเป็นภาพต่างๆ น่าอัศจรรย์ หลงเอาเป็นจริงเป็นจัง สำคัญตนผิดว่าได้บรรลุธรรมขั้นนั้นขั้นนี้ แม้กระทั่งเข้าใจเอาว่าเป็นนิพพาน

---

[๑] ศีล ก็ทำหน้าที่เป็นฐานรองรับ แต่เป็นที่รองรับตัวผู้ทำงาน เหมือนแผ่นดิน หรือพื้นที่เหยียบยันของบุคคลผู้ทำงาน ส่วนสมาธิ เป็นที่รองรับและรวมไว้ซึ่งสิ่งที่ถูกใช้ในการทำงาน

[๒] **พลวสมาธึ ปน มนฺทวิริยํ สมาธิสฺส โกสชฺชปกฺขตฺตา โกสชฺชํ อภิภวติ.** *แปลว่า*: คนที่สมาธิแรงแต่ความเพียรอ่อน ความเกียจคร้านย่อมครอบงำ เพราะสมาธิเข้าพวกกันได้กับโกสัชชะ. *(เช่น ที.อ. ๒/๔๐๓)*

ไม่ต้องพูดถึงคนทั่วไป แม้แต่ผู้ชำนาญชั้นครูอาจารย์ บางท่านเก่งในฌานสมาบัติ ช่ำชองมานาน จนจิตใจสงบอยู่เสมอ เหมือนดับกิเลสหมดแล้ว ก็สำคัญผิดว่าตนเป็นพระอรหันต์ แต่แท้จริงนั้น ลึกลงไปกิเลสยังคงอยู่ แต่เพียงสงบไปด้วยกำลังสมาธิที่แก่กล้า เหมือนหญ้าที่ถูกศิลาทับไว้ (*เช่น วิภงฺค อ.๕๒๙; วิสุทฺธิ.๓/๒๖๙*) ท่านที่เป็นอย่างนี้ บางทียิ่งแก้ไขยาก เพราะมั่นใจในสิ่งที่หลงผิดโดยไม่รู้ตัว

นับประสาอะไรกับคนทั่วไป ผู้ไม่ได้เรียนรู้เกี่ยวกับประสบการณ์ทางจิต พอมาประสบกับภาวะดูดดื่มดื่มด่ำ ซาบซ่านซู่ซ่าอย่างไม่เคยนึกฝัน ก็ทั้งสำคัญผิด และติดเพลิน ทั้งที่แท้จริงภาวะที่แสนดีอย่างนั้น ก็เป็นเครื่องบอกอยู่ในตัวว่า นั่นคือ ไม่ใช่มรรคผล นิพพาน แต่เป็นเพียงอาการของจิตในบางขั้นตอนของการทำจิตตภาวนา

ภาวนาด้านจิต แม้ได้สมาธิประณีตเท่าไรๆ ไปได้ไกลที่สุดก็คือฌานสมาบัติ และโลกียอภิญญา ซึ่งเก่งกล้ามาก อย่างโยคีฤาษีที่มีตั้งแต่ก่อนพุทธกาล พอได้บรรลุแล้ว ก็ดื่มด่ำสุขสันต์อยู่กับการเล่นฌานกีฬา หรือไม่ก็วุ่นวายอยู่กับเรื่องฤทธิ์เดชปาฏิหาริย์ กลายเป็นการปิดกั้นโอกาสของตนเอง ที่จะบรรลุอิสรภาพแห่งปัญญา

พูดโดยย่อ **ภาวนาด้านจิต** ต้องระวัง เพราะมีทางเขว จะกลายเป็นภาวนาเทียมได้ง่าย เนื่องจากมีประสบการณ์ทางจิตที่ดีมาล่อหรือหลอกให้ติดหรือเตลิด โดยเฉพาะ

๑. ความรู้สึกวิเศษ อัศจรรย์ เหมือนจะมีพลังอำนาจยิ่งใหญ่
๒. ความรู้สึกว่าได้สัมผัสภาวะ หรือแดนเร้นลับ ที่คนสามัญไม่มีทางได้รู้จัก

๓. ได้พบเห็นสิ่งแปลกใหม่อย่างไม่เคยประสบจำพวกนิมิต ที่ทำให้หลงว่าเป็นจริง และหลงว่าบรรลุนั่นนี่

๔. ความสุขที่ดื่มด่ำเอิบอาบซาบซ่าน หรือสงบลึกซึ้ง อย่างไม่เคยมี

ด้วยเหตุนี้ โยคีฤาษีดาบสในชมพูทวีปที่เก่งกล้ามากจึงมาติดเพลินและหยุดตันกันอยู่แถวนี้

จึงต้องระวังไม่ให้ใครพาเอาพระพุทธศาสนากลับไปติดอยู่แค่ฤาษีชีไพรเหล่านั้น

เป็นอันว่า ถ้าปฏิบัติไป ได้เจออะไรดีทางจิต ต้องรีบคิดว่าเราอย่าติดอยู่แค่ฤาษี

เรามีสิทธิเสพสัมผัส แต่อย่าติดอย่าหลง ต้องรู้ทัน และผ่านมันไป

จำไว้ว่า ภาวนาด้านจิตมีคุณยิ่งที่เกื้อหนุนปัญญา แต่ถ้าปฏิบัติผิด กลับยิ่งปิดกั้นปัญญา และพาหลงผิด กลายเป็นมิจฉา-สมาธิ

สำหรับชาวบ้าน หลายคนมีทุกข์ ประสบปัญหาชีวิตหรือกิจการ พอมาบำเพ็ญสมาธิแล้ว ใจสงบสบายก็เลยติดใจ พอเจอปัญหาอะไรหนักๆ หรือทุกข์มากๆ ก็ไปเข้าสมาธิ ไม่ขวนขวายที่จะเร่งแก้ปัญหาให้หมดสิ้นไป ตลอดจนไม่ใส่ใจภารกิจที่รับผิดชอบ กลายเป็นการหลบทุกข์หนีปัญหา ทิ้งปัญหาและทุกข์ให้ค้างคาหมักหมม เป็นปมที่จะก่อความยุ่งยากต่อไปภายหน้า หรือแก่คนอื่น อย่างนี้เรียกว่าเป็นการปฏิบัติผิด ถือว่าตกอยู่ในความประมาท ต้องเอาสมาธิมาเป็นฐานให้แก่การเพียรพยายามใช้ปัญญา จึงจะแก้ปัญหาดับทุกข์ได้จริง

ปัญญาเป็นยอดรวม ให้ทุกอย่างลงตัวได้ที่

ที่ว่า**ปัญญาปลดปล่อยจิตให้เป็นอิสระ**นั้น ให้ดูจากความจริงที่ง่ายๆ ตามธรรมดาว่า คนเราเมื่อพบอะไรที่ไม่รู้ หรือตกอยู่ในสถานการณ์ที่ไม่เข้าใจ เมื่อไม่รู้ว่า สิ่งนั้นคืออะไร เป็นอย่างไร ตนควรจะทำอะไรอย่างไร ก็จะเกิดความรู้สึกอึดอัด ติดขัด บีบคั้นทันที เรียกว่าเกิดทุกข์ หรือเป็นปัญหา แต่พอรู้ขึ้นมาว่า คืออะไร เป็นอย่างไร จะต้องทำอย่างไร ก็โปร่งโล่ง แก้ปัญหา ดับทุกข์ได้ หลุดพ้นไปทันที

ปัญญาเท่านั้นที่จะดับทุกข์แก้ปัญหาได้จริง สมาธิดับทุกข์จริงไม่ได้ สมาธิช่วยได้เพียงเหมือนพักรบไว้ก่อน พอให้ผ่อนคลาย แต่ถ้าพักรบแล้วมัวนอนเพลินปล่อยเวลาผ่านไป ไม่เอาเวลาพักรบและเรี่ยวแรงกำลังที่ได้จากการพักนั้นมาใช้เตรียมการต่อไป ไม่ได้ใช้ปัญญาแก้ปัญหา ก็อาจยิ่งซ้ำร้ายให้ปัญหารุนแรงยิ่งขึ้น ทางที่ถูกจะต้องเอาสมาธิมาช่วยทำจิตใจให้สงบมั่นคง ที่จะให้ปัญญาทำงานอย่างได้ผล ดังที่เรียกว่า *เอาสมาธิเป็นบาทแก่ปัญญา* ต้องระลึกไว้ว่า ปัญญาเป็นตัวดับทุกข์แก้ปัญหาที่แท้จริง

แม้แต่ในเหตุการณ์เล็กๆ น้อยๆ ในชีวิตประจำวัน ถ้าเราอยู่กับจิตใจที่พบเห็นสิ่งต่างๆ แล้ว ชอบใจบ้าง ไม่ชอบใจบ้าง ก็ต้องเจอปัญหาเกิดทุกข์อยู่เรื่อยๆ วิธีการทางจิต ด้วยการสงบใจ สะกดระงับไว้ ไม่ทำให้พ้นปัญหาได้จริง ได้แค่ผ่อนหรือพักไว้ ต้องเอาปัญญามาเป็นตัวถอนรากตัดขาด

ปัญญาสามารถเปลี่ยนสภาพจิตใหม่ หรือปลดปล่อยจิตให้

หลุดพ้นไป เช่น เจอหน้าคนอื่น เขาบึ้ง เราไม่ชอบใจ ก็โกรธหรือเครียด เกิดทุกข์ เป็นปัญหา แต่พอมีโยนิโสมนสิการ ใช้ปัญญา มองไปทางเหตุปัจจัย โดยตั้งข้อพิจารณาว่า เขามีปัญหาอะไร ไม่มีเงินใช้ หรือถูกใครดุมา หรือทะเลาะกับแฟน มีอารมณ์ค้างจากบ้าน ฯลฯ ใจก็โล่ง หายโกรธ หายเครียด อาจจะเปลี่ยนเป็นสงสารเขา มีกรุณา และช่วยหาทางแก้ปัญหาให้เขาด้วย

คนมักประทับใจกับภาวนาด้านจิต ติดอยู่ที่อิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ หรือไม่ก็ที่ความสุขอันลึกซึ้ง อย่างแรกก็เป็นจุดล่อให้เขว อย่างหลังก็ชวนให้ติดจม ดังได้กล่าวแล้วว่า สุขจากภาวนาด้านจิตจะเป็นไปในทางดูดดื่มดื่มด่ำ ซู่ซ่าซาบซ่าน หรือสงบซึ้ง ซึ่งมีคุณค่าต่อชีวิตอย่างสูง แต่ชีวิตก็ต้องการเพียงชั่วครั้งชั่วคราว ถ้าไม่รู้จักปฏิบัติให้ถูกต้อง ก็จะเป็นภัย ทำให้ติดเพลินจมอยู่ ไม่ก้าวหน้าต่อไป และตกอยู่ในความประมาท

ขั้นสุดท้าย ชีวิตต้องการความสุขแห่งอิสรภาพของปัญญาที่โปร่งโล่งสว่าง ด้วยความรู้เท่าทันถึงความเป็นจริง และวางใจถูกต้องต่อสิ่งทั้งหลาย อันเป็นสุขแท้ที่ยั่งยืน

ในที่สุด ว่าโดยพื้นฐาน ปัญญาสำคัญที่สุด เพราะการทำบุญเป็นกระบวนการฝึกศึกษาพัฒนาคุณภาพชีวิต คือการทำความดีที่มีการฝึกตนไปด้วย กระบวนการพัฒนานี้จะดำเนินไปได้ก็เพราะมีปัญญามาชี้นำ บอกทาง แก้ไข จัดปรับหรือปรับปรุงและทำให้เป็นอิสระ ดังกล่าวแล้ว

พูดให้เข้าใจอย่างง่ายๆ ว่า

ทาน และ ***ศีล*** เป็นบุญระดับพฤติกรรม มาฝึกให้เราเคลื่อนไหวทำในทางที่ดี แต่ยังอาจจะฝืนจิตจำใจหรือหวังผลบางอย่าง

ภาวนาด้านจิต โดยเฉพาะเมตตา มาช่วยให้ทำทานและศีลอย่างเต็มใจบริสุทธิ์ใจและได้ความสุข แต่ภาวนาด้านจิตนั้นก้าวไปกับสมาธิ ที่ทำให้สงบ นิ่ง ซึ่งอาจทำให้เฉื่อย ติด และเพลินหลงได้

พอ*ปัญญา*มาบอกและนำทางให้ ก็แก้ไขจัดปรับให้ทุกอย่างลงตัวพอดี ที่จะเดินหน้าไปถึงจุดหมาย

ขอให้ดูพุทธพจน์ ที่ตรัสในเรื่องอินทรีย์ ๕ ว่า

"ภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนเรือนชั้นมียอด . . . เมื่อใดเขายกยอดขึ้นแล้ว เมื่อนั้น กลอนเรือนก็จะตั้งได้ที่ มั่นลงได้ . . . เมื่ออริยสาวกมีปัญญาแล้ว ศรัทธา . . . วิริยะ . . . สติ . . . สมาธิ อันเป็นธรรมที่คล้อยตามปัญญานั้น ก็จะทรงตัวได้ที่"

(สํ.ม.๑๙/๑๐๒๘-๙/๓๐๒)

ต้องไม่ขาดกิจกรรมเสริมปัญญา พุทธศาสนาจึงจะมีชีวิตชีวา ไม่แห้งเฉา

เนื่องจากพระพุทธศาสนาถือว่าปัญญาภาวนา คือการพัฒนาปัญญา เป็นข้อปฏิบัติสำคัญ เป็นยอดรวมของภาวนา ที่เป็นการพัฒนาคนทั้งระบบ ดังนั้นท่านจึงให้ความสำคัญแก่ ***สวนะ*** (การฟัง หรือสดับเล่าเรียน = บุญกิริยาข้อที่ ๘) และ***เทศนา*** (การแสดงหรือชี้แจงอธิบาย = บุญกิริยาข้อที่ ๙) อย่างมาก เพื่อให้เราได้ประโยชน์จากกัลยาณมิตร ในการกันพลาด แก้ไข และก้าวต่อไปในการปฏิบัติทุกอย่าง จนถึงความรู้แจ้งสัจธรรม

ในวัดสมัยพุทธกาล และตามพระวินัย มีอาคารหลังหนึ่งที่เป็น

ส่วนประกอบสำคัญ เรียกว่า "**อุปัฏฐานศาลา**"[๑] เป็นศาลากลางวัด ที่ภิกษุทั้งหลายจะได้เฝ้าพระพุทธเจ้าเมื่อเสด็จมาแสดงธรรม แต่ใช้สำหรับกิจกรรมหลายอย่าง เริ่มแต่เป็นหอฉัน (โภชนศาลา) ที่ใช้ประโยชน์ชั่วเวลาสั้น และใช้เป็นที่ประชุมทั่วไป (สันนิบาตศาลา) ทั้งเป็นที่พิจารณาวินิจฉัยเรื่องวินัย เป็นที่พูดธรรม แสดงธรรม สนทนาธรรม คือทั้งธรรมกถา และธรรมสากัจฉา อันเป็นการปฏิบัติตามหลัก*อปริหานิยธรรม* (ธรรมที่จะทำให้เจริญอย่างเดียว ไม่มีเสื่อม เช่น หมั่นประชุมกันเนืองนิตย์)

กิจกรรมหลักหรือการใช้ประโยชน์ส่วนใหญ่ที่อุปัฏฐานศาลานี้ ก็คือการพบปะสนทนาและแสดงธรรมกัน บางครั้งท่านจึงให้ความหมายของอุปัฏฐานศาลานี้ว่าเป็น "ธรรมสภา"[๒] ดังมีเรื่องที่กล่าวถึงบ่อยๆ ในพระสูตรและอรรถกถาว่า พระสงฆ์กลับจากบิณฑบาตแล้ว หลังภัตตาหาร นั่งประชุม แสดงธรรมหรือสนทนาธรรมกัน พระพุทธเจ้าเสด็จไปที่ศาลานั้น ตอนเย็นๆ ค่ำๆ ภิกษุทั้งหลายสนทนากันค้างอยู่ ตรัสถาม ถ้าพูดให้กันฟังหรือสนทนากันเป็นประโยชน์ดี ก็ประทานสาธุการ ถ้าพูดจาในเรื่องที่ไม่เป็นประโยชน์ ก็ตรัสสอนแนะนำ

บางครั้งเสด็จไปถึง ภิกษุบางรูปกำลังอธิบายธรรมแก่ที่ประชุม ก็จะทรงหยุดประทับยืนฟังรออยู่ข้างนอก จนจบเรื่องจึงทรงให้สัญญาณ แล้วเสด็จเข้าไป เคยมีบ้างที่ภิกษุบางท่านแสดงธรรมยาว พระองค์ประทับยืนฟังอยู่ข้างนอกรอจนอรุณขึ้น การที่ทรงปฏิบัติ

---

[๑] มาจาก อุปัฏฐาน (การยืนหรือคอยอยู่ใกล้ๆ, การปรากฏตัว, การเฝ้า, การบำรุงดูแล) + สาลา (ศาลา, หอ, โรง)

[๒] ดู ความหมาย เช่นที่ *วินย.อ.๒/๓๓๙; นิทฺ.อ.๑/๑๙๔; อุ.อ.๑๐๖; วินย.ฏีกา ๒/๒๗๗*

เช่นนี้ เพราะทรงเคารพธรรม[๑] เช่นเดียวกับที่เมื่อทรงแสดงธรรมไม่ว่าแก่ใคร แม้แต่แก่คนขอทานหรือพรานนก ก็ทรงแสดงโดยเคารพ คือทรงตั้งพระทัยพยายามให้เกิดประโยชน์แก่เขาจริงๆ[๒]

บางครั้ง พระพุทธเจ้าทรงมีเรื่องราวสำคัญที่จะทรงบอกแจ้งแก่พระสงฆ์ให้ทั่วถึง ก็ทรงมีพุทธบัญชาให้มาประชุมที่อุปัฏฐานศาลา ดังเช่นที่เคยประชุมภิกษุหมดทุกรูปในเมืองราชคฤห์บ้าง ภิกษุทั้งหมดในเมืองเวสาลีบ้าง

นอกจากประชุมพิจารณาปรึกษางานการ และมีกิจกรรมเสริมปัญญาภายในวัดแล้ว อุปัฏฐานศาลายังเป็นช่องทางสื่อสารกับชุมชนอื่น หรือกับสังคมใหญ่ภายนอกอีกด้วย ดังเช่นเป็นที่พระอาคันตุกะมาพบพระในวัดเป็นต้น

ถ้าเทียบดูกับสภาพปัจจุบันจะเห็นว่า กิจกรรมหรือบุญกรรมหลักส่วนนี้ได้เลือนลาง หรือแม้กระทั่งจางหายไปจากวิถีชีวิตและบรรยากาศในวัดวาอารามทั่วไปจำนวนมากหรือส่วนใหญ่ ถ้าจะให้พระพุทธศาสนาฟื้นชีพขึ้นมาอย่างเป็นแก่นสาร ก็จะต้องพยายามจัดให้มีบุญกรรมแห่งสวนะและเทศนาในอุปัฏฐานศาลานี้กลับขึ้นมาอีกในรูปใดรูปหนึ่ง

สำหรับคฤหัสถ์ นอกจากฟังธรรมจากพระสงฆ์แล้ว นอกวัดก็จะต้องมีบุญกรรมทางปัญญา คือกิจกรรมชี้แจงอธิบายสนทนาปรึกษาต่างๆ ที่เสริมปัญญาด้วย

ในชมพูทวีปสมัยโบราณ เมื่อมีการปกครองระบบ*คณราชย์*

---

[๑] เช่นอย่างเรื่องใน *องฺ.นวก.๒๓/๒๐๘/๓๗๑*

[๒] ดู *องฺ.ปญฺจก.๒๒/๙๙/๑๓๗*

(ที่บางท่านเรียกว่าแบบสามัคคีธรรม) ซึ่งชนชั้นปกครองจำนวนมากบริหารงานร่วมกัน เช่น แคว้นวัชชี และแคว้นมัลละ เป็นต้น ในแคว้นเหล่านี้ มีศาลาว่าการแผ่นดินอยู่กลางเมือง เรียกว่า *สันถาคาร* (หรือ*สัณฐาคาร*) หรือสันถาคารศาลา

เมื่อมีกิจการงานเมืองเกิดขึ้น ราชาทั้งหมดจะต้องมาประชุมปรึกษาพิจารณาและวินิจฉัยร่วมกัน ขาดคนเดียวก็ไม่ได้ ถ้าไม่อาจมาร่วมประชุมต้องมอบฉันทะ

ไม่ว่าจะเป็นการสงคราม เช่น จะจัดเตรียมกำลังช้าง ม้า รถเท่าไร เตรียมเสบียงอย่างไร หรือการบำรุงบ้านเมือง เช่น จะเริ่มการไถ หว่าน ได้หรือยัง หรือจะต้อนรับแขกเมืองอย่างไร ตลอดจนเรื่องราวที่ดีงามเป็นประโยชน์แก่ประชาชนหรือแก่สังคมโดยทั่วไป เช่นเรื่องพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ ดังที่มัลลกษัตริย์ใช้สันถาคารเป็นที่จัดพิธีบูชาพระธาตุของพระพุทธเจ้าหลังพิธีถวายพระเพลิงพระพุทธสรีระ พูดสั้นๆ ว่า ไม่ว่าจะมีราชกุลกิจ หรือโลกัตถจริยา ก็มาร่วมกันประชุมพิจารณา มีมติร่วมกัน

นอกจากใช้เป็นที่ปรึกษาการแผ่นดินแล้ว ก็เป็นศาลาประชาคมของราษฎรทั้งหลายด้วย แม้ในแคว้นที่เปลี่ยนการปกครองเป็นแบบเอกราชย์หรือราชาธิปไตย ไม่ใช้สันถาคาร หรือสัณฐาคาร ในการบริหารงานแผ่นดินแล้ว เช่นที่เมืองราชคฤห์และสาวัตถี ก็ยังมีสันถาคารเป็นที่มาพบปะชุมนุมกันของประชาชนเพื่อพักผ่อนหย่อนใจ และจัดหรือมีกิจกรรม โดยเฉพาะการสนทนาถกเถียงปัญหาต่างๆ[๑] เช่น เรื่องทศกรรฐ์ลักพานางสีดา

---

[๑] ผู้สนใจอาจดู *ม.อ.๓/๑๓; สํ.อ.๓/๑๐๒; องฺ.อ.๓/๒๒๙* ฯลฯ

(รามายณะ) เรื่องอะไรแน่เป็นมงคล (ที่มาส่วนหนึ่งของมงคลสูตร) เรื่องพุทธลักษณะ ฯลฯ

แม้แต่นักทำบุญ หรือนักกิจกรรมบุญกลุ่มเพื่อนมฆมาณพ ซึ่งอยู่ในหมู่บ้านเล็ก ๆ ก็ยังใช้ที่กลางบ้าน หรือสถานที่ตามธรรมชาติ ประชุมปรึกษาหารือการงานที่ร่วมกันทำ พร้อมทั้งหาและให้ความรู้แก่กัน

เมื่อชุมชนใหญ่ขึ้นอย่างในปัจจุบัน ถ้ามี**ศาลาหมู่บ้าน** หรือ **สันถาคาร/สัณฐาคาร** ทำนองนี้ เป็นที่ประกอบบุญกรรม ในการประชุมปรึกษาหารือกิจการ และจัดกิจกรรมเสริมปัญญา รวมทั้งเป็นที่สื่อสารสัมพันธ์แลกเปลี่ยนความรู้และประสานความร่วมมือกับคนต่างชุมชน ตลอดจนสังคมใหญ่ภายนอก ก็จะเป็นทางแห่งความเจริญงอกงามของชุมชนได้เป็นอย่างดี[๒]

ที่ยกเรื่องเก่ามาพูดนี้ ก็เพื่อทบทวนให้เห็นและได้คติที่ว่า พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญแก่การพัฒนาปัญญา และการเรียนรู้เพื่อให้เกิดปัญญาภาวนานั้น ด้วยระบบชุมชนกัลยาณมิตรที่ร่วมกันและเอื้อต่อกัน ในการพาให้ทั้งตนเองและชุมชนก้าวไป

---

[๒] คนไทยเวลานี้ ไม่ว่าชาวบ้านหรือชาวเมือง ถูกมองว่าเป็นคนที่เห็นแก่สนุกสนานบันเทิง ถ้ามีศาลาหรืออาคารสำหรับกิจกรรมส่วนรวม ก็จะคิดถึงการสังสรรค์บันเทิงก่อนอื่น คิดแต่จะชุมนุมกันเล่นสนุก เสพสุรา ตลอดจนการพนัน ถ้าเป็นกันอยู่อย่างนี้ ชีวิตและสังคมจะเอาดีไม่ได้

ถ้าจะเป็นชาวพุทธกันให้สมชื่อ ชุมชนจะต้องพิสูจน์ความเข้มแข็ง และเดินหน้าในบุญให้ได้ เช่น ถ้าสร้างสันถาคารหรืออุปัฏฐานศาลาขึ้นมา ก็ชวนกันตั้งกติกาว่า สุรา ยาเสพติด การพนัน จะขึ้นศาลาหรืออาคารนี้ไม่ได้ และจะต้องเน้นกิจกรรมสังสรรค์ที่ส่งเสริมคุณภาพชีวิตจิตใจและปัญญา

ถ้ายังอ่อนแอ เรรวน หรือไม่มั่นใจ ก็อาจจะใช้ศาลาวัดเป็นที่เริ่มต้นกิจกรรมของชุมชนไปก่อน และต้องรักษากติกาข้างต้นนั้นให้ได้

ด้วยกันในความเจริญงอกงาม บรรลุประโยชน์สุข

ชุมชนชาวพุทธยุคปัจจุบัน ไม่ควรจะปล่อยตัวเสื่อมถอยซบเซา เมื่อรู้ตัวมองเห็นความห่างเหินและความคับแคบคลาดเคลื่อนในเรื่องการทำบุญ โดยเฉพาะระดับปัญญาภาวนานี้แล้ว ก็ควรจะรื้อฟื้นกิจกรรมเสริมปัญญาตามคติเดิมนี้ขึ้นมาจัดทำ ให้ได้สาระสำคัญ คือการประชุมปรึกษาทำกิจกรรมร่วมกัน และการเสริมเพิ่มพูนปัญญา ให้ความเจริญหรือพัฒนาในบุญ ปรากฏผลชัดเจนออกมาในชีวิตที่เป็นจริง

"บุญ" กับ "ยัญ" หมั่นเทียบกันไว้ ความเข้าใจจะได้ไม่ถอยหลังลงหลุมพราหมณ์

เนื่องจากพระพุทธศาสนาเป็นคำสอนใหม่ ที่เกิดขึ้นท่ามกลางสภาพเดิม หรือภูมิหลังแห่งลัทธิศาสนาที่พระพุทธเจ้าทรงติเตียนหรือคัดค้าน เพราะฉะนั้นจึงควรทบทวนเทียบความแตกต่างไว้เสมอๆ ทั้งเพื่อความเข้าใจในหลักพระพุทธศาสนาให้ชัดเจน และเพื่อไม่ให้ถอยกลับไปตกหลุมของลัทธิศาสนาเก่า จึงขอย้อนกลับไปทบทวนความแตกต่างนั้นอีกครั้งหนึ่ง

เมื่อพระพุทธเจ้าเข้าประดิษฐานพระพุทธศาสนาในเมืองราชคฤห์ นครหลวงของแคว้นมคธ ก็ทรงเริ่มล้มเลิกการบูชายัญทันที ชฎิล ๑๐๐๐ มีอุรุเวลกัสสปเป็นต้น ผู้เป็นหลักใจของชาวเมืองราชคฤห์ได้ละเลิกทั้งความนิยมอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ และการบูชาไฟ มาขอบรรพชาอุปสมบทตามเสด็จพระพุทธเจ้า

ณ มหาสมาคม มีพระเจ้าพิมพิสารมคธราชเป็นประธาน ที่

รอสดับธรรมกถาของพระพุทธเจ้า ในเมืองราชคฤห์ เมื่อพระพุทธเจ้าตรัสถามว่า

"ดูกรท่านผู้เป็นชาวถิ่นอุรุเวลา เป็นอาจารย์สอนเหล่าชฎิลทั้งหลาย ผู้ผ่ายผอมเพราะการบำเพ็ญพรต ท่านมองเห็นเหตุผลอะไร จึงได้ละทิ้งไฟ (บูชายัญ) เสีย?"

พระอุรุเวลกัสสปะ อดีตหัวหน้านักบวชชฎิลผู้บูชาไฟ ได้ประกาศสารภาพต่อพระพักตร์ของพระพุทธเจ้าว่า

"การบูชายัญทั้งหลาย ย่อมหมายใจใฝ่ปรารถนาซึ่งประดากาม ทั้งรูป เสียง รส และอิสตรี ข้าพระองค์ทราบแล้วว่า สิ่งที่ปรารถนาอย่างนี้เป็นมลทินในชีวิต จึงมิได้ติดใจในการเซ่นสรวงบูชา" *(วินย.๔/๕๗/๖๖)*

คำสอนคัดค้านและแนะนำให้เลิกบูชายัญ มีในพระไตรปิฎกอีกมากมาย ขอยกมาอีกแห่งหนึ่ง เป็นคำตรัสของพระเจ้าเนมิราชโพธิสัตว์ว่า

"ราชา กษัตริย์ และพราหมณ์ทั้งหลายจำนวนมากมาย บูชายัญกันแล้วต่างๆ หลากหลาย ก็ไม่ล่วงพ้นภาวะที่ต้องจากโลกนี้ไป[๑]...ข้าพเจ้าจะน้อมไหว้อย่างไม่จำกัดเวลาต่อบุคคลผู้ประพฤติตรงตามธรรม ไม่ว่าจะมีชาติตระกูลหรือไม่ เพราะว่ามวลมนุษย์มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ คนทุกวรรณะเมื่อไม่ตั้งอยู่ในธรรม ย่อมคว่ำลงสู่นรก คนทุกวรรณะประพฤติธรรมอันอุดมแล้ว ก็ย่อมบริสุทธิ์ (เหมือนกัน)"

(ขุ.ชา. ๒๘/๕๒๗/๑๙๙; ๕๓๐/๒๐๐)

---

[๑] **"เปตตฺตํ"** อรรถกถาว่า หมายถึง การว่ายวนอยู่ในกามภพ

คนทั้งหลายทั่วไป ปรารถนากามสุข ทรัพย์ อำนาจ ความยิ่งใหญ่ และการเกิดในสวรรค์ พราหมณ์สนองความปรารถนาของคนเหล่านั้น โดยให้บูชายัญ คนที่มีหรือได้กามสมบัติ มีทรัพย์ อำนาจ และความยิ่งใหญ่อยู่แล้ว ก็ยิ่งปรารถนาสิ่งเหล่านั้นยิ่งๆ ขึ้นไปอีก พราหมณ์ก็สนองด้วยการให้ประกอบพิธีบูชายัญที่ใหญ่โตโอฬารยิ่งขึ้นๆ ดังเช่น อัศวเมธ อย่างที่เคยกล่าวถึงแล้ว ตลอดจน สรรพเมธ (ฆ่าครบทุกอย่างบูชายัญ รวมทั้งมนุษย์)

กล่าวโดยย่อ เมื่อพระพุทธศาสนาแผ่ขยายออกไป คำสอนใหม่ของพระพุทธเจ้า ได้ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในระบบความคิดและวิถีชีวิตของประชาชน ต่างออกไปจากความเชื่อเก่าในศาสนาพราหมณ์ โดยแยกเป็น ๒ ส่วน

๑. *ในแง่จุดหมาย* ยอมรับความต้องการของมนุษย์ แต่ให้ขัดเกลาประณีตขึ้นไปจนเปลี่ยนใหม่ได้ โดยอาจแยกเป็น ๒ ระดับ

๑) ยังปรารถนากามสุข ทรัพย์ ยศ สวรรค์ เป็นผลตอบแทน แต่ให้ใส่ใจประโยชน์สุขของชีวิตและชุมชนในปัจจุบันไปพร้อมกันด้วย (=กรณีทั่วไป)

๒) ละผลตอบแทนที่สนองความเห็นแก่ตนโดยสิ้นเชิง มุ่งนิพพาน เพื่อวิมุตติ วิสุทธิ สันติ และอิสรภาพที่แท้จริง[๑]

---

[๑] ต่อมายุคหลังพุทธกาล พราหมณ์ปรับปรุงหลักการของตนอย่างที่กลายเป็นฮินดู และหันไปเน้นที่คำสอนพร้อมทั้งข้อปฏิบัติแบบสละโลกด้วย กลายเป็นแนวโน้มใหม่ ดังที่ได้เพิ่ม "สันยาสี" (นักบวชเร่ร่อน ที่สละทุกอย่างเพื่อมุ่งต่อโมกษะ) เข้าเป็นอาศรมสุดท้ายในหลัก *อาศรม ๔* [แต่ก่อนโน้น เข้าใจกันว่า พราหมณ์มีหลักอาศรม ๔ มาก่อนพุทธกาล แต่ปัจจุบันนี้ เป็นที่รู้และยอมรับกันแล้วว่า พราหมณ์ยุคฮินดูได้เพิ่ม "สันยาสี" ขึ้นมาภายหลังด้วยอิทธิพลของพระพุทธศาสนา ดังที่แม้แต่สวามีวิเวกานันทะ นักบวชฮินดูคนสำคัญแห่งยุคปัจจุบัน ก็ได้ยอมรับ ดู Lalmani Joshi, *Studies in the Buddhistic Culture of India* (Delhi: Motilal Banarsidass, 1987), pp.340, 348, 367]

ซึ่งทำให้พร้อมที่จะบำเพ็ญกิจ เพื่อประโยชน์สุขของพหูชน และคนทั้งโลก (เช่นเรื่องชฎิลที่กล่าวแล้ว)

๒. *ในแง่วิธีการ* เน้นการไม่เบียดเบียนผู้อื่น และพัฒนาชีวิตของตนเอง เริ่มแต่ให้เลิกการบูชายัญโดยสิ้นเชิง (ถ้าใครยังเคยชินติดในการบูชายัญ ก็ให้เปลี่ยนวิธีบูชายัญ จากการทำลายชีวิตสังเวยเทพเจ้า มาเป็นการบำเพ็ญทานบำรุงเลี้ยงชีวิตของคนและสัตว์ทั่วไป)[๑] โดยให้เปลี่ยนจาก ***ยัญกรรม*** มาเป็น***บุญกรรม*** และก็อาจจะแยกได้ ๒ ระดับ เช่นกัน

๑) การทำบุญ/บุญกิริยา/บุญกรรมทั่วๆ ไป คือ ทาน ศีล ภาวนา ซึ่งเป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้ที่ยังปรารถนากามและภพ (เรียกรวมๆ ว่า **โอปธิกบุญ**)

๒) การฝึกศึกษาพัฒนาตน ด้วยศีล สมาธิ ปัญญา ในระบบไตรสิกขาที่สมบูรณ์ เพื่อดำเนินอริยมรรคอย่างบริสุทธิ์ สละกามและภพสิ้นเชิง (ยอมให้เรียกเป็นบุญว่า นิรูปธิบุญ หรือ**อนูปธิกบุญ** หรือโลกุตตรบุญ)

บางทีพราหมณ์ก็ใช้คำว่า บุญ แต่ความหมายต่างกัน อาจพูดง่ายๆ ว่า พราหมณ์ว่า บูชายัญแล้วจะได้บุญ แต่พุทธว่า ต้องทำบุญ จึงจะได้บุญ (ถ้าบูชายัญ ก็กลายเป็นบาป) บุญของพราหมณ์เป็นอำนาจวิเศษที่เกิดจากการทำให้เทพเจ้าโปรดปราน แต่บุญของพุทธเป็นคุณสมบัติพิเศษของชีวิตที่เกิดจากการทำเหตุปัจจัยซึ่งเป็นอำนาจในตัวของธรรมชาติ

---

[๑] ตัวอย่างเช่น *กูฏทันตสูตร, ที.สี.๙/๑๙๙-๒๓๘/๑๖๒-๑๙๑; มาฆสูตร, ขุ.สุ.๒๕/๓๖๑/๔๒๐*

ถ้าพระไม่สอนหลักการทำบุญให้ตรงไว้ ไม่ช้าคนไทยคงหันไปบูชายัญ

อาจสรุปข้อแตกต่างระหว่าง ***ยัญกรรมของพราหมณ์*** กับ ***บุญกรรมของพระพุทธศาสนา***อีกแบบหนึ่ง ดังต่อไปนี้ (การที่เขียนไว้นี้ มิใช่เพียงเพื่อให้เห็นความแตกต่างระหว่างการทำบุญ กับการบูชายัญที่มีการฆ่าสัตว์ หรือฆ่าคนบูชาเทพเจ้าเท่านั้น แต่พึงมองยัญกรรมในความหมายที่กว้าง คือการกระทำที่มีลักษณะเป็นการอ้อนวอนขอผลจากอำนาจดลบันดาลโดยทั่วไป)

๑. ในแง่จุดหมาย

- พราหมณ์สนับสนุนให้ปรารถนากาม ทรัพย์ อำนาจ ความยิ่งใหญ่ ที่เป็นผลตอบแทนส่วนตัวอย่างเต็มที่ แม้ต้องเบียดเบียนชีวิตของผู้อื่น[๑]
- พุทธศาสนายอมให้ปรารถนากามเป็นต้นนั้น แต่ไม่ให้เบียดเบียนผู้อื่น โดยเฉพาะให้คำนึงถึงประโยชน์สุขแห่งชีวิตของตนและของชุมชนไปด้วยพร้อมกัน (หลักไม่เบียดเบียนตน – ไม่เบียดเบียนผู้อื่น, หลักอัตตัตถะ/ประโยชน์ตน – ปรัตถะ/ประโยชน์ผู้อื่น คู่กันไป)

๒. ในแง่หลักการ

- พราหมณ์ถือว่า ทุกสิ่งอยู่ภายใต้อำนาจของเทพเจ้าที่จะจัดสรรบันดาล ไม่ว่าชีวิตหรือสังคมก็ต้องขึ้นต่อ

---

[๑] ที่ว่านี้ มิใช่หมายความว่า พราหมณ์จะมีแต่ความชั่วร้าย ไม่มีคำสอนให้ทำความดี ศาสนาพราหมณ์ก็มีคำสอนให้ทำความดี แต่จำกัดอยู่ในหมู่ชนร่วมวรรณะ หรือมุ่งความดีงามสำหรับสังคมของพวกตน โดยเฉพาะมีการปฏิบัติที่โหดร้ายทารุณต่อคนวรรณะต่ำเป็นอย่างมาก

เทวประสงค์ ***ความโปรดปรานของเทพเจ้าเป็นตัวกำหนด*** มนุษย์จึงต้องเซ่นสรวงบูชายัญ เพื่อเอาอกเอาใจเทพเจ้าให้บันดาลผลที่ปรารถนา

- พุทธศาสนาสอนว่า สิ่งทั้งหลายเป็นไปตามธรรมดา คือกฎธรรมชาติแห่งเหตุปัจจัย ชีวิตของบุคคลจะทรามหรือประเสริฐ *(ม.อุ.๑๔/๕๘๑/๓๗๖)* โลกคือสังคมมนุษย์จะเป็นไปอย่างไร *(ม.ม.๑๓/๗๐๗/๖๔๘)* ก็อยู่ที่มนุษย์สร้างสรรค์ปรุงแต่ง ด้วยกรรม คือเจตจำนงที่แสดงออกเป็นการกระทำต่างๆ ***เจตจำนงของมนุษย์พร้อมด้วยกฎธรรมชาติเป็นตัวกำหนด*** มนุษย์จึงต้องทำความดีเพื่อสร้างสรรค์ชีวิตและสังคมที่ดี

๓. ในแง่วิธีการ

- พราหมณ์สอนว่า ผลที่ปรารถนาจะสำเร็จด้วย***การบูชายัญ*** หรือ***ยัญกรรม*** คือ เซ่นสรวงอ้อนวอนต่อเทพเจ้า ซึ่งแยกประเภทเป็นยัญพิธีต่างๆ มากมาย
- พุทธศาสนาสอนว่า ผลที่ปรารถนาจะสำเร็จด้วย***การทำบุญ*** หรือ***บุญกรรม*** คือ การกระทำความดี ที่แยกประเภทเป็น ทาน ศีล ภาวนา

๔. ในแง่ลักษณะที่ปรากฏ

- ยัญกรรมของพราหมณ์นั้น เป็นพิธีกรรม เพื่อติดต่อสื่อสารกับเทพเจ้า โดยต้องอาศัยพราหมณ์ เป็นผู้ประกอบพิธี มุ่งที่ความพอใจโปรดปรานของเทพเจ้า ฉะนั้น โดยทั่วไป จึงต้องพยายามทำให้ใหญ่โตโอ่อ่า

มีการตระเตรียมมาก ใช้เงินทองมหาศาล (***มหารัมภะ***)[๑]

- การทำบุญตามหลักพระพุทธศาสนา เป็นการกระทำตามหลักเหตุปัจจัยในกฎธรรมชาติ คือหลักกรรม มุ่งทำชีวิตให้มีคุณสมบัติต่างๆ เพิ่มขึ้น เช่น เรื่องของการฝึกศึกษาพัฒนาตน ด้วยการทำความดีให้เกิดประโยชน์สุขแก่ชีวิตและชุมชน เป็นเรื่องของกิจกรรมในชีวิตจริง ความสำคัญอยู่ที่เจตนาและคุณสมบัติของการกระทำนั้นเอง เช่นความยิ่งใหญ่ของจิตใจที่เสียสละ จึง***ไม่ต้องเตรียมการมาก***มายให้ใหญ่โตโอฬาร (***นิรารัมภะ***)[๒]

---

[๑] ค่าประกอบพิธีที่มอบให้แก่พราหมณ์ เรียกว่า "ทักษิณา" (บาลี = ทักขิณา) พระพุทธเจ้าทรงสอนให้เปลี่ยนมาเป็นคำเรียกทานที่ถวายแก่พระภิกษุสงฆ์ ด้วยศรัทธา เชื่อกรรม "ภิกษุสงฆ์เป็นทักขิไณย (ผู้ควรแก่ทักขิณา) เพราะชักนำชาวบ้านในกัลยาณธรรมทั้งหลาย" *(ที.อ. ๓/๒๙๑)* ไม่ใช่เพราะมาประกอบพิธีให้

[๒] ในพระพุทธศาสนา พิธีกรรมมีบ้างเพียงเป็นส่วนประกอบเพื่อเป็นเครื่องนัดหมาย สร้างความพรักพร้อม ช่วยสื่อสาระ และให้มีแบบแผนทางวัฒนธรรมเป็นเครื่องฝึกวินัย แต่ต่อมามีแนวโน้มที่จะเน้นหรือนิยมพิธีกรรมมากขึ้น จนพิธีกรรมตามแบบพราหมณ์ก็เฟื่องขึ้นมา ฉะนั้น จะต้องไม่ประมาท ต้องระวังไม่ให้กลายเป็นว่า มีแต่เครื่องปรุงแต่งรสหาเนื้อหรือสาระไม่ได้

ยกตัวอย่างเช่น ในเรื่องทาน พระพุทธเจ้าทรงเน้น***สัปปุริสทาน*** (การให้อย่างสัตบุรุษ) ให้ให้ของสะอาด ประณีต สมควร ด้วยศรัทธา โดยเคารพ ถูกเวลา ด้วยพิจารณา โดยมีจิตผ่องใส เป็นต้น ไม่กล่าวถึงพิธีกรรม (ดู *ม.อุ.๑๔/๑๕๑/๑๑๔; องฺ.ปญฺจก.๒๒/๑๔๗-๘/๑๙๒; องฺ.อฏฺจก.๒๓/๑๒๗/๒๔๘; องฺ.นวก.๒๓/๒๔๘๘/๔๐๕*)

กู้วัดให้กลับเป็นนาบุญ ก็จะมีทุนสร้างชุมชนที่ดี

ข้อที่ต้องย้ำไว้เป็นพิเศษ ก็คือ หลักความสัมพันธ์อย่างเกื้อกูลกัน และความเจริญงอกงามไปด้วยกัน ระหว่างบุคคลกับชุมชน หรือระหว่างชีวิตกับสังคม

ด้วยทาน และศีล ซึ่งรวมทั้งสัมมาอาชีวะและไวยาวัจจ์ หรือพยาวัจจ์ บุคคลก็จะช่วยกันสร้างสรรค์ชุมชนให้อยู่ดี มีความเจริญงอกงามมั่นคง และเป็นสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อความเจริญงอกงามและประโยชน์สุขของทุกคน

ด้วยภาวนาทั้งด้านจิตและด้านปัญญา แต่ละคนก็จะทำชีวิตของตนให้ดีงาม มีความสุขความเจริญ เป็นชีวิตที่ประณีตประเสริฐ เข้าถึงประโยชน์สุขที่สูงยิ่งขึ้นไป[๑] พร้อมทั้งเป็นผู้พร้อมที่จะทำประโยชน์ให้แก่เพื่อนร่วมชุมชน และเป็นผู้นำชุมชนได้อย่างดี

ทุกคนรับผิดชอบต่อชีวิตของตน และทุกคนอยู่ในชุมชน ทุกคนเมื่อเป็นพุทธศาสนิกชน ก็ควรปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธเจ้า อย่างน้อยก็ให้ชีวิตและชุมชนของตนเป็นเครื่องพิสูจน์ความเป็นชาวพุทธ ด้วยการทำบุญตามหลักบุญกิริยาวัตถุ ๓ ประการนี้

ถ้าชาวพุทธทำชีวิตและชุมชนของตนให้เป็นผลพิสูจน์ของการทำบุญไม่ได้ จะเรียกสังคมไทยว่าเป็นสังคมพุทธได้อย่างไร

โดยเฉพาะองค์ประกอบอย่างหนึ่งที่สำคัญของชุมชน ที่รู้กัน

---

[๑] หมายถึง ***อัตถะ ๓*** คือ **ประโยชน์ที่ตาเห็น** (ทิฏฐธัมมิกัตถะ) **ประโยชน์เลยตาเห็น** (สัมปรายิกัตถะ) และ**ประโยชน์สูงสุด** (ปรมัตถะ) พร้อมทั้งอัตถะอีก ๓ คือ **ประโยชน์ตน** (อัตตัตถะ) **ประโยชน์ผู้อื่น** (ปรัตถะ) และ**ประโยชน์ร่วมกันทั้งสองฝ่าย** (อุภยัตถะ)

สืบมาว่า เป็นศูนย์กลางของชุมชนไทย ก็คือ ***วัด*** จะต้องหันมาทบทวนและเสริมย้ำจิตสำนึกกันให้จริงจังหนักแน่นว่า วัดเป็นศูนย์กลางของชุมชนไทยขึ้นมา และจะคงเป็นศูนย์กลางของชุมชนไทยอยู่ต่อไป ก็เพราะเป็นนาบุญของชุมชน

พระสงฆ์กับชาวบ้าน หรือวัดกับชุมชน จะต้องหมั่นทบทวนตรวจสอบความสัมพันธ์ต่อกันให้ถูกต้องตามพุทธโอวาท ทั้งหลักอามิสทาน–ธรรมทาน และข้อปฏิบัติในทิศ ๖

ขณะที่ชาวบ้านอุปถัมภ์บำรุงพระสงฆ์ด้วยปัจจัย ๔ โดยตั้งจิตกุศล มุ่งหมายใจจะทำวัดให้ดีให้เป็นแหล่งแห่งบุญ และเปิดประตู ทั้งประตูบ้านและประตูใจ ที่จะรับพระธรรมคำสอน พระสงฆ์ก็ตั้งจิต“อนุเคราะห์ด้วยน้ำใจอันงาม” คิดหวังให้ชุมชนหรือหมู่บ้านอยู่กันดีมีความสุข ปราศจากการเบียดเบียน และใส่ใจให้ความรู้แนะนำสั่งสอนพ่อบ้านแม่เรือนและลูกหลานของเขา ให้เจริญงอกงามในบุญที่จะทำชีวิตให้ดี มีความสัมพันธ์อันเกื้อกูลแต่ไม่เลยเถิดไปจนกลายเป็นคลุกคลี

พระภิกษุสามเณรในวัดของชุมชน จะต้องอุทิศตนให้แก่การฝึกศึกษาพัฒนาตนในไตรสิกขา พร้อมกับมีความสามารถและเอาใจใส่ที่จะชักจูงแนะนำชาวบ้านให้เจริญพัฒนาในบุญกิริยาทั้ง ๓ อย่างสมบูรณ์ตามความหมาย ให้ชาวบ้านมีศีล ๕ เว้นอบายมุข ขยันหมั่นเพียรประกอบการงานอาชีพ ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ร่วมกันทำท้องถิ่นให้น่าอยู่เป็นรมณีย์ สร้างสรรค์ชีวิตและชุมชนของตนด้วยความร่วมแรงร่วมใจ **ให้ชุมชนรื่นรมย์สามัคคีและให้ชีวิตดีงามมีความสุข**

ถ้าพระสงฆ์ปฏิบัติได้อย่างนี้ ก็จะทำให้วัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน โดยเป็นนาบุญอย่างดี ซึ่งเป็นแหล่งที่บุญจะเจริญงอกงามแผ่ขยายประโยชน์สุขแก่ชุมชนและประชาชนได้สมจริง

ถ้าเราช่วยกันทำให้พระสงฆ์และวัดเป็น***ศูนย์นาบุญของชุมชน***อย่างนี้ได้ สังคมไทยก็จะชื่อว่ารู้จักใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ให้เป็นประโยชน์ พระพุทธศาสนาก็จะชื่อว่าอำนวยประโยชน์สุขแก่พหูชนสมความมุ่งหมาย วัดก็จะยังคงเป็นศูนย์กลางของชุมชนอยู่ต่อไป และอย่างนี้จึงจะเป็นความเจริญมั่นคงที่แท้ของพระพุทธศาสนา

พระพุทธศาสนาจะเป็นศาสนาประจำชาติ เมื่อวัดเป็นนาบุญที่แท้ของชุมชน ความยิ่งใหญ่ของพระพุทธศาสนาอยู่ที่บุญซึ่งเกิดมีคุณค่าส่งผลเป็นความสุขความเจริญงอกงามแก่ชีวิตและชุมชนหน่วยเล็กๆ น้อยๆ ที่แผ่กระจายทั่วแผ่นดินไทย หาใช่อยู่ที่ความใหญ่โตโอ่อ่าของวัตถุหรือรูปแบบใดๆ ไม่

ถ้าคนไทยไม่สามารถฟื้นฟูชีวิตและชุมชนขึ้นในบุญอย่างที่กล่าวข้างต้น ถึงจะจัดตั้งวัตถุและรูปแบบอะไรที่ยิ่งใหญ่ตระการตาขึ้นมาเท่าใด ก็จะไม่อาจรักษาพระพุทธศาสนาและดำรงสังคมไทยให้ยืนยงอยู่ได้

เมตตาภาวนา – อหิงสา

บุญ เพื่อสร้างสรรค์โลก

มนุษย์ก็เป็นพรหมสร้างสรรค์โลกได้ ไม่ต้องรอให้พระพรหมมาเสกสรรบันดาล

ในบรรดาบุญทั้งหลายทั้งปวง มีบุญอยู่อย่างหนึ่งที่พระพุทธศาสนาถือเป็นบุญที่สูงมาก และเน้นเป็นพิเศษ คือ *เมตตา*

วงการศาสนาและการเมืองระหว่างประเทศ ถือกันและยกย่องว่า หลัก*อหิงสา* ที่ฝรั่งแปลกันว่า nonviolence มาจากคำสอนในพระพุทธศาสนาและศาสนาเชน

หลักอหิงสานี้ปรากฏเด่นขึ้นมา เมื่อมหาตมคานธีนำมาใช้ในการดำเนินงานเพื่อกู้อิสรภาพของอินเดีย และเป็นหลักการที่วงการเมืองและขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมยังนำมาใช้เป็นอุดมการณ์กันอยู่เรื่อยมา เช่น ขบวนการเรียกร้องสิทธิพลเมืองของมาร์ติน ลูเธอร์ คิง ในสหรัฐฯ และการเรียกร้องสันติภาพของทะไล ลามะ ประมุขแห่งชนชาวทิเบต ที่จาริกไปทั่วโลก โดยเฉพาะในประเทศตะวันตก

คำฝรั่งอีกคำหนึ่งที่อยู่ในประเภทเดียวกัน คือ pacifism ซึ่งแปลได้ว่า “สันตินิยม” ตำราใหญ่ของฝรั่งชุดหนึ่งถึงกับเขียนว่า

"ขบวนการสันตินิยมที่แท้แรกสุดมาจากพุทธศาสนา"[๑]

อย่างไรก็ตาม ในพระพุทธศาสนาเอง แม้ว่า***อหิงสา***จะเป็นคุณธรรมอย่างหนึ่ง แต่ยังไม่ใช่ตัวหลักแท้ๆ อหิงสายังเป็นคำเชิงปฏิเสธ แปลว่าไม่เบียดเบียน ท่านใช้เป็นคำบรรยายอาการแสดงออกด้านหนึ่งของ **"เมตตา"** (ตามหลักถือว่า อหิงสาตรงกับกรุณา)

เมตตาจึงจะมีความหมายเชิงบวกเต็มที่ คือความรัก ความปรารถนาดี อยากให้ผู้อื่นประสบประโยชน์สุข หรืออยากทำประโยชน์สุขแก่เขา

อหิงสา มักมาในคาถา ดังเช่นในคาถาธรรมบทที่ว่า

อหึสา สพฺพปาณินํ[๒] **อริโยติ ปวุจฺจติ** *(ขุ.ธ.๒๕/๒๙/๕๐)*

แปลว่า: "คนจะเรียกว่าเป็นอริยะ (อารยชน) ก็เพราะไม่เบียดเบียนปวงสัตว์"

ส่วน *เมตตา* จะก้าวต่อไปอีก เช่นในคำบรรยายว่า

สพฺพสตฺตหิเต รโต *(ขุ.อป.๓๒/๓๒๖/๓๙๙)*

แปลว่า: เป็นผู้ยินดีใน(การบำเพ็ญ)ประโยชน์แก่สรรพสัตว์"

พระพุทธเจ้าทรงแสดงความสำคัญของการเจริญเมตตาจิตถึงกับตรัสว่า การเจริญเมตตาจิต แม้เพียงชั่วเวลาสูดกลิ่นของหอมครั้งหนึ่ง มีผลมากกว่ามหาทานทุกอย่าง มากกว่าการถึงไตรสรณะ มากกว่าการสมาทานรักษาศีล *(เวลามสูตร, องฺ.นวก.๒๓/๒๒๔/๔๐๕)*[๓]

---

[๑] *Encyclopaedia Britannica* (1988), IX, 49.

[๒] บาทคาถาท่อนนี้มาบ่อยในพระไตรปิฎก (บางทีก็เป็น **อหึสา สพฺพปาณานํ**) เช่น *ขุ.วิ.๒๖/๖๓/๑๐๖; ขุ.ชา.๒๘/๗๘๘/๒๗๕; ขุ.อป.๓๒/๓๒๖/๓๙๙.*

[๓] ดู *องฺ.เอก.๒๐/๕๔-๕๖/๑๒* ด้วย

อีกแห่งหนึ่งตรัสว่า

"บุญกิริยาวัตถุ อย่างหนึ่งอย่างใดก็ตาม ที่เป็นโอปธิก (ที่ยังก่อชาติภพ/ที่ยังมุ่งผลเพื่อชีวิต/ที่ยังเจือกิเลส) ทั้งหมดทั้งปวงนั้น มีค่าไม่ถึงเสี้ยวที่ ๑๖ (= ๑/๑๖) ของเมตตาที่เป็นเจโตวิมุตติ . . . เมตตาเจโตวิมุตตินั้นแล สว่างไสวไพโรจน์ ข่มบุญกิริยาวัตถุเหล่านั้น เหมือนในสรทสมัยเดือนสุดท้ายแห่งฤดูฝน ท้องฟ้าแจ่มใส ไร้เมฆหมอก ดวงอาทิตย์ลอยขึ้นสู่นภา ทอแสงเจิดจ้า กำจัดความมืดในอากาศ สว่างไสวไพโรจน์ ฉะนั้น" *(ขุ.อิติ.๒๕/๒๐๕/๒๔๖)*

ทำไมพระพุทธเจ้าจึงทรงถือว่าการเจริญเมตตาจิตมีความสำคัญถึงอย่างนั้น เหตุผลมีหลายอย่าง แต่ข้อสำคัญก็คือ เมตตาเป็นคุณธรรมที่เปิดจิตให้กว้างขวาง พ้นความเห็นแก่ตัว และขยายความรู้สึกที่ดีงามออกไปทั่วทั้งโลก แผ่ออกไปถึงสรรพสัตว์ เมื่อจิตพ้นจากความยึดติดในตัวตนและสิ่งที่จะเอาเป็นของตน ก็พร้อมที่จะรองรับและเปิดโอกาสให้คุณธรรมอื่นๆ เจริญงอกงามขึ้นได้ คือพร้อมที่จะปฏิบัติคุณธรรมข้ออื่นๆ ได้อย่างจริงใจและเต็มที่

เมตตาเป็นองค์ธรรมใน*ภาวนาด้านจิต* และเป็นคุณธรรมสูงสุดด้านจิต ถ้าใช้คำฝรั่งให้คนปัจจุบันบางกลุ่มเข้าใจง่าย ก็เรียกว่าเป็น emotion ฝ่ายดีที่สูงสุด

บุญขั้นทาน ศีล และภาวนาด้านจิต ทั้งหมดยังเป็นบุญระดับโอปธิก เมตตาภาวนาเป็นบุญสูงสุดในบรรดาโอปธิกบุญเหล่านั้น ถ้าเลยจากนี้ไปก็เป็น*ภาวนาด้านปัญญา*

คุณสมบัติสำคัญที่สุดของปัญญา ก็คือ เป็นตัวปลดปล่อย

จิตให้เป็นอิสระ เมตตาที่เป็นคุณสมบัติสูงสุดด้านจิตนี้ แม้จะไม่ถึงกับปลดปล่อยจิตให้เป็นอิสระได้แท้จริง แต่ก็มีคุณค่าใกล้เคียงเข้าไป คือเปิดขยายจิตให้กว้างขวาง พ้นความยึดติดในตัวตนอย่างที่ได้กล่าวแล้ว

ในที่นี้ จะไม่พูดเรื่องเมตตาภาวนานี้ให้ยืดยาว ขอสรุปคำอธิบายเหตุผลของอรรถกถา[๑] มาให้ดู พอเป็นแนวความเข้าใจ

*เมตตา*ที่ว่านี้ ต้องถึงขั้นเป็น*เจโตวิมุตติ* คือปลดปล่อยจิตให้เป็นอิสระ บริสุทธิ์ปลอดพ้นจากสิ่งรบกวน เช่น ราคะ ความโลภ ความเห็นแก่ตัว เป็นต้น ที่เป็นนิวรณ์ โดยมีสมาธิ ที่ทำให้จิตใสสงบมีกำลังอยู่ตัวสนิท ปรารถนาดี มีใจใฝ่ปรารถนาประโยชน์สุขแก่มวลมนุษย์ ตลอดจนสัตว์ทั้งปวง ไม่มีประมาณ ไม่จำเพาะ ไม่จำกัดแบ่งแยก ไม่มีกลุ่มพวก กว้างขวาง ไร้พรมแดน

เมตตาที่แท้ถึงขั้นนี้ ทำจิตใจให้บริสุทธิ์และกว้างขวาง ไม่ติดอยู่กับตัวตนแล้ว ก็แผ่ความรักความปรารถนาดีไปทั่ว

๑. เป็นฐานให้แก่พรหมวิหารข้ออื่นทั้งหมด เปิดทางให้บำเพ็ญกรุณา มุทิตา อุเบกขา ได้ง่าย กล่าวคือ

เพราะเมตตาอยากให้คนทั้งหลายเป็นสุข เมื่อเห็นใครทุกข์ก็จึงทนนิ่งเฉยอยู่ไม่ได้ ต้องขวนขวายช่วยเหลือ เรียกว่า***กรุณา***

เพราะเมตตาอยากให้เขาเป็นสุข เมื่อเห็นเขาสุขหรือดีงามก็จึงอยากให้เขาอยู่ดีมีสุขยั่งยืนนานและเจริญงอกงามในความดีและประโยชน์สุขนั้นยิ่งขึ้นไป เรียกว่า ***มุทิตา***

และเพราะเมตตานั้นเป็นเจโตวิมุตติ พ้นความยึดติดในตน

---

[๑] ผู้ต้องการคำอธิบายละเอียด พึงดู *อิติ.อ.๑๐๒*

หรือสิ่งที่เนื่องด้วยตน และกว้างขวางไร้พรมแดน จึงเป็นความปรารถนาประโยชน์สุขที่เป็นไปแก่ทุกคนอย่างเสมอหน้า ไม่ตกเป็นฝักฝ่ายหรือเอนเอียง เรียกว่า ***อุเบกขา***

๒. ทำให้บำเพ็ญกัลยาณธรรม คือคุณงามความดีทุกอย่างได้เต็มที่สมบูรณ์ อย่างจริงใจ และจริงจัง โดยไม่หวังผลตอบแทน แม้กระทั่งการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ ก็อาศัยเมตตานี่เองเป็นแรงขับ เช่น เพราะใจมุ่งที่จะจัดสรรประโยชน์สุขแก่มวลมนุษย์สัตว์ทั่วทั้งโลก ก็จึงบำเพ็ญ*ทานบารมี*เสียสละให้เขาได้ทุกอย่างและให้แก่ทุกคนโดยไม่แบ่งแยก จึงบำเพ็ญ*วิริยบารมี* โดยเพียรพยายามทำให้มวลมนุษย์เจริญงอกงามในประโยชน์สุขยิ่งขึ้นไป จึงบำเพ็ญ*ขันติบารมี* สามารถอดทนแม้ต่อการกระทำผิดคิดร้ายของคนที่เขาไม่เข้าใจเจตนา ยังคงปรารถนาดีต่อเขาต่อไป และจึงบำเพ็ญ*ปัญญาบารมี* เพื่อไม่ให้เกิดความหลงผิดเข้าใจพลาด จะได้ตระหนักชัดว่า อะไรเป็นประโยชน์ อะไรไม่เป็นประโยชน์ สิ่งที่ทำนั้นจะเป็นไปเพื่อประโยชน์สุขแก่เขาแท้จริงหรือไม่ ดังนี้เป็นต้น

ขอจบเรื่องเมตตา บุญเพื่อสร้างสรรค์โลก ไว้เพียงเท่านี้ก่อน พร้อมด้วยสาระของเรื่องนี้สั้นๆ ว่า หลักเมตตาภาวนานี้ พระพุทธเจ้าทรงสอนไว้เพื่อให้มนุษย์ทุกคนเป็น***พรหม*** คือเป็นผู้สร้างสรรค์อภิบาลโลก ช่วยกันบำรุงรักษาโลกนี้ให้มีสันติสุข ด้วยเรี่ยวแรงความเพียรพยายามของมนุษย์เอง โดยไม่ต้องรอเทพเจ้าหรืออำนาจวิเศษใดๆ มาบันดาลให้

บารมี

บุญ เพื่อสร้างสรรค์โลกแห่งอิสรภาพ

เอกสารของวัดพระธรรมกาย ฉบับหนึ่ง[๑] มีข้อความตอนหนึ่งในหน้า ๙ ว่า

> ". . . จึงเป็นวาระโอกาสที่สำคัญยิ่งอีกวาระหนึ่งที่เราจะได้บูชาธรรมท่าน นอกจากการปฏิบัติบูชา คือการปฏิบัติธรรมแล้ว ก็ด้วยการสร้างองค์พระธรรมกายประจำตัวภายนอกมหาธรรมกายเจดีย์ ให้ครบภายในวันที่ ๑๐ ตุลาคมนี้ เพื่อบูชาธรรมท่าน ซึ่งอันที่จริงก็เป็นบุญของเราอีกนั่นแหละ และก็เพื่อประโยชน์แก่มวลมนุษยชาติ เราช่วยกันสร้างและเชิญชวนผู้มีบุญอื่นๆ มาสร้างกันคนละไม่กี่องค์ องค์พระธรรมกายภายนอกมหาธรรมกายเจดีย์ก็เต็มแล้ว เพราะมีจำนวนจำกัด
>
> ถึงแม้ว่าเราจะอยู่ในภาวะเศรษฐกิจเช่นนี้ก็ตาม แต่ลูกๆ ทุกคนก็อย่าได้หวั่นไหว อย่าได้วิตกกังวล ให้ทุ่มเทชีวิตจิตใจเอาบุญเป็นที่ตั้ง เพราะเรารู้ว่าเราเกิดมา*สร้างบารมี* สิ่งใดที่เป็น*บุญ*เป็น*บารมี* ที่ทำด้วยความยากลำบาก สิ่งนั้นจะนำมาซึ่งความปลื้มปีติและภูมิใจทุกๆ ครั้งที่นึกถึง"

และอีกตอนหนึ่ง ในหน้า ๓๓ ว่า

---

[๑] หนังสือ *รวมเรื่องเลือกสรร สุดยอดปาฏิหาริย์* ของหลวงพ่อวัดปากน้ำ ภาษีเจริญ และอานุภาพพระมหาสิริราชธาตุ อานุภาพพระธรรมกายประจำตัว, พ.ศ. ๒๕๔๑ (ตัวอักษร*เอน* ผู้ยกมาอ้างกำหนดไว้เพื่อเป็นจุดสังเกต)

> "... มาปฏิบัติธรรม ทำบุญมาตลอด ได้มหาสิริราชธาตุ คือทราบจากหลวงพ่อว่า *ขอบารมี*มหาสิริราชธาตุรักษาโรคภัยให้หายได้ โดยวิธีการนำพระไปจุ่มในน้ำทำน้ำมนต์ สวดสรรเสริญพระมหาสิริราชธาตุ ฟังเขาว่าเอาพระมหาสิริราชธาตุแกว่งน้ำ ของเราเลยทำมากกว่านั้น ..."

คำว่า "บารมี" (รวมทั้งคำว่า "บุญ") ที่ใช้ในความหมายทำนองนี้ ปรากฏบ่อยครั้งในเอกสารของวัดพระธรรมกาย ผู้อ่านจะมองเห็นว่าคำนี้ *แห่งแรก* ถูกใช้ในความหมายที่เกี่ยวกับการบริจาคทรัพย์สร้างพระ ส่วน*แห่งที่สอง* ใช้ในความหมายทำนองเป็นอำนาจวิเศษที่จะบันดาลผลที่ปรารถนาให้แก่ผู้ขอ

ความหมายที่เข้าใจกันอย่างนี้ มีปมปัญหาที่ควรพิจารณาให้ชัดเจน อย่างน้อยผู้ที่เรียกตนว่าเป็นชาวพุทธ เมื่อจะทำหรือปฏิบัติอะไร ก็ควรศึกษา ให้รู้เข้าใจสิ่งนั้นเรื่องนั้นให้เพียงพอ โดยเฉพาะดังที่กล่าวแล้วข้างต้นว่า การทำบุญอันใดก็ตาม ควรต้องมี *ทิฏฐุชุกรรม* หรือ *สัมมาทัศนะ* คือความเห็นความเข้าใจที่ตรงถูกต้องประกอบทุกครั้ง ไม่ทำด้วยความหลง ไม่รู้ สับสน คลุมเครือ หรือเข้าใจผิด จึงจะมีผลมาก

การที่ยกข้อความใน***เอกสารของวัดพระธรรมกาย*** มาแสดงเป็นตัวอย่างนี้ มิใช่หมายความว่า ทางวัดพระธรรมกายได้เริ่มนำเอาคำนี้มาใช้ในความหมายที่จะทำให้คนเข้าใจผิด แต่คำว่า **บารมี** ก็ตาม **บุญ** ก็ตาม ที่ใช้กันอยู่ในสังคมไทยปัจจุบันได้มีความหมายผิดพลาดคลาดเคลื่อนไขว้เขว อย่างน้อยก็คลุมเครืออยู่แล้ว เมื่อเข้าใจผิดพลาดหรือคลุมเครือ การปฏิบัติก็ย่อมผิดพลาดไป

ตาม แต่ความเข้าใจและการใช้ที่ผิดพลาดเหล่านั้น โดยทั่วไปส่วนใหญ่อยู่ในสำนวนพูด หรือใช้กันอย่างผ่านๆ ผิวเผิน

วัดพระธรรมกายเป็นสำนักใหญ่โต มีงานการกว้างขวาง เกี่ยวข้องกับประชาชนจำนวนมากมาย เมื่อความหมายที่ใช้กันนั้นไม่ถูกต้อง ถ้าทางสำนักยกเอามาใช้เป็นคำชูที่สำคัญอย่างจริงๆ จังๆ ก็จะกลายเป็นความเข้าใจผิด และใช้ผิด ที่ฝังแน่นและแพร่ไปไกล จนยากจะแก้ไข จึงสมควรที่จะต้องสร้างเสริมความรู้ความเข้าใจกันไว้ ถ้ามองในแง่ดี ก็จะเป็นการช่วยกันทำให้ปัญหาวัดพระธรรมกายที่เกิดขึ้นนี้ กลายเป็นโอกาสเสริมสร้างปัญญา พัฒนาความเป็นชาวพุทธ และสร้างสรรค์ประโยชน์สุขแก่ประชาชน

ความเข้าใจพื้นฐาน
ในการจะบำเพ็ญบารมี

"บุญ" นั้นได้บรรยายแล้ว ส่วน "บารมี" ที่ใช้กันอยู่เวลานี้ คนเข้าใจความหมายผิดพลาดมาก ทั้งในแง่หลักการ ความมุ่งหมาย วิธีการหรือการปฏิบัติ ตลอดจนแรงจูงใจ ยกตัวอย่าง ทาน ก็ไม่รู้ว่าให้อะไร แก่ใคร เพื่ออะไร ด้วยแรงจูงใจอย่างใด จึงจะเป็นทานบารมี

ถ้อยคำ ความหมาย และหลักการในเรื่องนี้ มาจากไหน เราก็กลับไปดูแหล่งเดิมนั้นว่า ของจริง ก่อนที่จะเพี้ยนไป เป็นอย่างไร

คำว่า **"บารมี"** นั้น โดยตัวศัพท์เองแปลว่า ความจบถ้วน ภาวะที่ยอดยิ่ง สุดยอด เต็มเปี่ยม หมายถึง คุณความดีที่บำเพ็ญอย่างยอดยิ่งของพระ*โพธิสัตว์* ไม่ว่าจะเป็นมหาโพธิสัตว์ (ท่านผู้มุ่ง

ต่อการตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า) ปัจเจกโพธิสัตว์ (ท่านผู้มุ่งต่อการตรัสรู้เป็นพระปัจเจกพุทธเจ้า) หรือสาวกโพธิสัตว์ (ท่านผู้มุ่งต่อการตรัสรู้เป็นพระอรหันตสาวก) ก็ตาม แต่โดยทั่วไปจะหมายถึงมหาโพธิสัตว์ คือท่านผู้มุ่งต่อการตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

คุณความดีที่บำเพ็ญตามความหมายนี้มี ๑๐ อย่าง เรียกว่า ***ทศบารมี*** คือ **ทาน ศีล เนกขัมมะ** (การออกบวช, ปลีกตัวปลีกใจจากกาม) **ปัญญา วิริยะ ขันติ สัจจะ อธิษฐาน** (ความตั้งใจมุ่งมั่นความเด็ดเดี่ยวแน่วแน่ต่อจุดหมาย) **เมตตา** และ**อุเบกขา** (ความวางตัววางใจสม่ำเสมอ เที่ยงตรง ไม่หวั่นไหวหรือเอนเอียง)

การบำเพ็ญบารมี เป็นการปฏิบัติที่จะต้องก้าวหน้าสูงขึ้นไปๆ ในการทำความดีเหล่านั้น ไม่เฉพาะให้ครบทั้ง ๑๐ ข้อเท่านั้น แต่แม้ในแต่ละข้อก็จะต้องปฏิบัติอย่างยวดยิ่งจนถึงจุดที่สมบูรณ์

การบำเพ็ญบารมีทั้ง ๑๐ ข้อนั้น มีลักษณะร่วมกันที่เป็นแกนกลาง คือ

๑. การเสียสละ หรือสละตนเองได้ทุกอย่าง เพื่อทำความดีนั้นให้สำเร็จ พร้อมกับที่ทำความดีนั้นๆ เพื่อประโยชน์สุขของผู้อื่นอย่างชนิดมีจิตใจกว้างขวาง มุ่งเพื่อความสุขของทั้งโลกหรือสรรพสัตว์ โดยไม่หวังผลตอบแทน

๒. การเสียสละทำความดีเพื่อความสุขของผู้อื่นที่ก้าวหน้ายิ่งๆ ขึ้นไปนั้น เป็นการฝึกหรือสร้างความช่ำชองจัดเจน ให้ตนเองมีคุณความดี คือบารมีเหล่านั้นแก่กล้า จนกว่าจะเกิดปัญญาสูงสุดที่เรียกว่าโพธิญาณ ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า ซึ่งจะสามารถช่วยให้สรรพสัตว์บรรลุโลกุตตรสมบัติ หลุดพ้นจากกิเลสและทุกข์ทั้งปวง

เข้าถึงวิสุทธิ สันติ และอิสรภาพที่แท้จริง สูงกว่าเมื่อยังเป็นพระโพธิสัตว์ที่ช่วยให้ผู้อื่นบรรลุถึงเพียงแค่โลกียสุขหรือโลกียสมบัติ

จุดบรรจบที่จะให้ทุกอย่างสมบูรณ์ ก็คือปัญญาตรัสรู้ที่เรียกว่า ***โพธิญาณ*** (หรือพุทธญาณ) อย่างที่ท่านกล่าวว่า

> **มหาโพธิสตฺตานํ ทานาทิปารมีหิ ปริพฺรูหิตา ปญฺญาปารมี อนุกฺกเมน คพฺภํ คณฺหนฺตี ปริปากํ คจฺฉนฺตี พุทฺธญาณํ ปริปูเรติ.** *(เถร.อ.๑/๑๕)*
>
> *แปลว่า:* "ปัญญาบารมีของมหาโพธิสัตว์ อันบารมีทั้งหลายมีทานบารมีเป็นต้น บำรุงเลี้ยงแล้ว ก็จะก่อตัวเจริญแก่กล้าสุกงอม ยังพุทธญาณให้บริบูรณ์โดยลำดับ"

มองในแง่การปฏิบัติ ก็พูดสรุปได้ว่า

การบำเพ็ญบารมี เป็นกระบวนการฝึกศึกษาพัฒนาตนอย่างยิ่งยวด ให้เจริญก้าวหน้าขึ้นไปในการทำความดีทั้งหลาย

- โดยสละตน มิใช่เพียงไม่เห็นแก่ตน แต่สละทุกอย่างที่เนื่องด้วยตน ทั้งทรัพย์สินเงินทอง แม้ถึงชีวิตของตนได้
- มุ่งทำประโยชน์แก่ทุกชีวิตเสมอหน้า เพื่อให้ทั้งโลกหรือสรรพสัตว์ดีงามเป็นสุข
- ทำความดีทั้งหลายอย่างไม่มีความเห็นแก่ตน ดังว่านั้นจนจัดเจนช่ำชองบริบูรณ์ ให้ปัญญาเจริญเต็มเปี่ยมเป็น *โพธิ* ซึ่ง
    - รู้แจ้งหยั่งเห็นความจริงของสิ่งทั้งหลาย อันเป็นสภาวะของธรรมชาติ ที่เป็นไปหรือดำรงอยู่ตามธรรมดาของมันเช่นนั้นๆ อันมิใช่เป็นตัวตนที่จะไปหมายมั่นยึดถือให้เป็นไปตามปรารถนา แต่พึงปฏิบัติด้วยปัญญา

- ด้วยความรู้นั้น ก็ทำให้ความยึดติดถือมั่นในตัวตน และกิเลสที่เป็นความเห็นแก่ตนทั้งปวงมลายหมดไป บรรลุความบริสุทธิ์หลุดพ้นสว่างไสวเบิกบานเป็นอิสระมีสันติสุขแท้จริง
- และด้วยปัญญาที่สมบูรณ์นั้น ก็รู้ชัดว่าอะไรเป็นประโยชน์แท้จริงแก่สรรพสัตว์ สามารถปฏิบัติเพื่อประโยชน์สุขแก่สรรพสัตว์ได้อย่างสมบูรณ์ไม่ผิดพลาด นำสัตว์ทั้งหลายให้หลุดพ้นจากกิเลสและปวงทุกข์ บรรลุสันติสุขและอิสรภาพที่แท้จริงด้วย

ถ้าพูดให้สั้นเข้าอีก *การบำเพ็ญบารมี* ก็คือ กระบวนการพัฒนาตน ด้วยการสละตนเอง เพื่อประโยชน์สุขแก่โลก จนกว่า ***ปัญญา***จะเจริญสมบูรณ์รู้แจ้งธรรม เห็นความจริงของสิ่งทั้งหลายที่เป็นแต่สภาวธรรมของมันอย่างนั้น ซึ่งจะยึดเอาเป็นตัวตนไม่ได้ และหมดความถือมั่นในตัวตนหรือความเห็นแก่ตัว เป็นอิสระอย่างแท้จริง

บารมีที่มีมากถึง ๑๐ อย่างนั้น เมื่อจัดรวมเข้าด้วยกัน ก็มีข้อที่เป็นหลักคลุมข้ออื่นทั้งหมด ๒ อย่าง คือ

๑. ***กรุณา*** เห็นแก่ผู้อื่น มุ่งจะบำบัดทุกข์ นำสุขมาให้แก่สรรพสัตว์
๒. ***ปัญญา*** ฝึกตนยิ่งขึ้นไป ด้วยใฝ่รู้ตลอดเวลา ให้มีปัญญารู้แจ้งธรรม มองเห็นถูกต้องว่า อะไรเป็นประโยชน์ อะไรไม่เป็นประโยชน์แท้จริง แก่สรรพสัตว์ที่ตนจะทำประโยชน์ให้

ด้วย**กรุณา** ก็จึงปฏิบัติต่อ*คนสัตว์หรือสรรพชีพ*อย่างได้ผลดีที่สุด และด้วย**ปัญญา** ก็จึงปฏิบัติต่อ*ธรรมชาติ*ทั้งปวงอย่างถูกต้องสมบูรณ์

ด้วย**กรุณา**ที่มุ่งจะช่วยปวงสัตว์ จึงทำให้ขวนขวายบำเพ็ญความดีที่เป็นบารมีข้ออื่นๆ และด้วย**ปัญญา**จึงทำให้ทั้งกรุณาและบารมีอื่นๆ ที่บำเพ็ญนั้นดำเนินไปถูกทางและสำเร็จผล

เมื่อมองในแง่ของบุญ จะเห็นว่าปัญญาเป็นบุญพิเศษที่ต้องบำเพ็ญไปพร้อมกับบุญอื่น และเป็นจุดหมายที่จะบ่มให้แก่กล้าจนเป็นโพธิญาณ

ดังนั้น เมื่อรวมบุญอื่นไว้ด้วยกัน และแยกปัญญาออกมาให้เด่น การบำเพ็ญบารมีก็เป็นการบ่มพัฒนา***ปุญญ*** (บุญ) กับ ***ปัญญา*** คู่กันไป ดังที่ท่านใช้คำแสดงการบำเพ็ญบารมีอย่างหนึ่งว่าเป็น

บุญสมภาร (การสั่งสมบุญ) + **ญาณสมภาร** (การสั่งสมปัญญา) หรือ

ปุญญญาณสมภาร (การสะสมบุญ และสะสมญาณคือปัญญา เช่น *จริยา.อ.๓๖๗; อุ.อ.๑๓๘; อิติ.อ.๑๓๙; วิสุทฺธิ.ฏีกา ๑/๓๗๖)*

ท่านผู้จะบำเพ็ญบารมี รู้เข้าใจจุดหมาย และสิ่งที่ตนจะต้องทำชัดเจนแล้ว จึงเริ่มตั้งปณิธานมุ่งมั่นเด็ดเดี่ยวที่จะบำเพ็ญความดีต่างๆ อย่างยิ่งยวด มุ่งไปในการกำจัดความเห็นแก่ตัว สละตนเองเพื่อประโยชน์สุขของผู้อื่น โดยไม่หวังผลตอบแทนใดๆ นอกจากจะกำจัดกิเลสให้หมดไป และให้เกิดมีปัญญาที่จะรู้ความจริง ซึ่งจะทำให้หลุดพ้นเป็นอิสระ และช่วยหมู่มนุษย์ให้ข้ามพ้นกระแสแห่งวัฏฏทุกข์

เมื่อตั้งใจเริ่มต้นแล้ว การทำความดีที่เรียกว่าบารมีนั้นๆ ก็เป็นเรื่องของชีวิตหรือการดำเนินชีวิตทั้งหมด ที่จะต้องบำเพ็ญด้วยแรงความมุ่งมั่นก้าวไปของตนเอง ไม่ใช่เรื่องที่จะทำตามคำชักชวน หรือทำในโอกาสพิเศษเป็นครั้งคราว

บารมีทุกอย่างมีการบำเพ็ญอย่างยวดยิ่งสูงขึ้นไปๆ รวม ๓ ขั้น ซึ่งจะต้องทำให้ครบ คือ

๑. *บารมี* (บารมีระดับสามัญ เช่น ทานบารมี ได้แก่ ให้ทรัพย์สินเงินทอง สละของนอกกาย)

๒. *อุปบารมี* (บารมีระดับรองหรือจวนจะสูงสุด เช่น ทานอุปบารมี ได้แก่สละอวัยวะเพื่อประโยชน์ของผู้อื่น)

๓. *ปรมัตถบารมี* (บารมีระดับสูงสุด เช่น ทานปรมัตถบารมี ได้แก่สละชีวิตของตน เพื่อประโยชน์ของผู้อื่น)

ให้อย่างไรแค่ไหน จึงจะเรียกได้ว่า "ทานบารมี"

การบำเพ็ญบารมีทั้งหลายจะต้องทำด้วยความเสียสละโดยบริสุทธิ์จริงจังเพียงไร จะขอยกข้อกำหนดทั่วๆ ไปในการบำเพ็ญ ***ทานบารมี*** มาแสดงเป็นตัวอย่าง

คุณสมบัติพื้นฐานอย่างแรกที่จะต้องมีในใจ คือ ความใฝ่ใจอยากให้ปวงสัตว์มีความสุข โดยคิดจะบำบัดทุกข์และทำประโยชน์แก่คนทั้งโลก อย่างเสมอหน้ากัน ไม่มีความรู้สึกจำกัดแบ่งแยก ทำใจให้กว้างขวางไร้พรมแดน (**วิมริยาทิกตจิต**)

พร้อมที่จะให้และสละได้ทุกเวลา แก่ทุกคนที่มีความต้องการ

แม้เขาจะไม่ได้ขอ แต่เมื่อรู้ก็ให้ และให้โดยเต็มใจ

เมื่อมีผู้สมควรได้รับ แม้การให้จะทำให้ตนลำบาก ก็สละได้ อีกทั้งเมื่อให้แล้วก็มีใจยินดี แม้จะลำบากกาย แต่ใจเอิบอิ่ม ดังเช่นเรื่องอกิตติบัณฑิต อยู่ในป่ามีอาหารน้อย อุตส่าห์เก็บใบไม้มาจัดแจงเตรียมจะรับประทาน แต่เมื่อเห็นยาจกมา ก็สละให้ไป โดยตนเองยอมอด และก็อิ่มใจดีใจที่ได้ให้อาหารช่วยเขา *(ขุ.อป.๓๓/๒๐๙/๕๕๑; ชา.อ.๖/๑๙๘)*

ให้โดยไม่หวังการตอบแทนจากเขา (**น ปจฺจุปการสนฺนิสฺสิโต**)

ให้โดยไม่มุ่งหวังลาภสักการะ ชื่อเสียง ชาติภพ เช่นการไปเกิดในสวรรค์ หรือผลใดๆ (**น ผลปาฏิกงฺขี**)

ให้โดยมีใจผ่องใสยินดี ใจมุ่งช่วยเหลือ ตั้งใจให้โดยเคารพ ไม่แสดงอาการอย่างทิ้งขว้าง หรือหน้าตาบูดบึ้งหน้านิ่วคิ้วขมวด (**ปสนฺนจิตฺโต** เป็นต้น)

ให้ด้วยความรู้เข้าใจ ไม่ใช่ให้ด้วยตื่นตามกัน หรือตามเสียงโฆษณาหามงคลผลดลบันดาล (**น โกตูหลมงฺคลิโก**)

ทานที่ให้มี ๓ อย่าง คือ

๑. *อามิสทาน* ให้ปัจจัย ๔ วัตถุเครื่องเลี้ยงชีพ อุปกรณ์อำนวยสุข ตลอดจนบริจาคอวัยวะเลือดเนื้อ และสละชีวิต
๒. *อภัยทาน* ให้ความไม่มีภัย โดยช่วยขจัดภัยอันตราย ช่วยคุ้มครองป้องกันเป็นที่พึ่งในคราวมีภัยอันตราย
๓. *ธรรมทาน* ให้ธรรม ให้คำชี้แจงแนะนำสั่งสอน ให้วิชาความรู้ ที่จะเกิดปัญญา เพื่อให้เขาได้ประโยชน์ปัจจุบัน (ทิฏฐธัมมิกัตถะ) ก็ตาม ประโยชน์เบื้องหน้า (สัมปรา-

ยิกัตถะ) ก็ตาม ประโยชน์สูงสุด (ปรมัตถะ) ก็ตาม

ไม่ให้สิ่งที่จะทำร้ายหรือก่อความเดือดร้อนแก่ผู้อื่น เช่น ศัสตรา ยาพิษ ของเมา สิ่งเสพติด

ไม่ให้สิ่งที่ไร้ประโยชน์ สิ่งที่จะก่อความเสื่อมความพินาศ หรือสิ่งที่จะทำให้คนมัวเพลินประมาท

ไม่ให้สิ่งที่จะเป็นโทษไม่เป็นสัปปายะแก่เขา เช่น เครื่องดื่มและอาหารที่แสลงแก่คนเจ็บไข้ เป็นต้น แม้จะให้ของที่เป็นสัปปายะก็ให้อย่างได้ประมาณ คือจำนวนหรือขนาดที่เหมาะสม และให้ของที่เหมาะแก่เขา เช่นของสำหรับคฤหัสถ์ ของสำหรับพระสงฆ์ ฯลฯ

หากมีใครมาขอบุตรภรรยาคนงานคนรับใช้ จะให้ต่อเมื่อเจ้าตัวเขายินยอมพร้อมใจ ยินดีมีโสมนัสด้วย จะไม่ให้โดยที่เขาไม่ยินยอมหรือมีจิตโทมนัส

ไม่ให้กำลังอำนาจอุปกรณ์ทำการต่างๆ แก่คนชั่วร้ายใจหยาบ เช่น ไม่ให้ราชสมบัติ ไม่ให้อำนาจการปกครองแก่คนที่จะดำเนินการที่ก่อโทษ ทำลายประโยชน์สุข นำความทุกข์และความพินาศมาให้แก่ชาวโลก

ให้สิ่งที่จะเป็นไปเพื่อประโยชน์ที่แท้จริงแก่ผู้ขอ ถ้าเขามีความประสงค์ร้ายก็ตาม เขาหลงผิด เห็นผิดเป็นชอบ เห็นโทษเป็นประโยชน์ก็ตาม ถึงเขาจะขอก็ไม่ให้ เพราะหวังแต่ประโยชน์สุขแก่เขาจึงไม่ให้ ด้วยหวังดีต่อเขานั่นเองว่า อย่าให้เขาต้องประสบความพินาศเสียเลย

นี้เป็นตัวอย่างข้อปฏิบัติในการบำเพ็ญทานบารมี ข้อปฏิบัติประกอบอย่างนี้ยังมีอีกมาก รวมทั้งการมีโสมนัสประกอบเจตนาทั้ง

๓ กาล เหมือนทานที่ดีโดยทั่วไป คือ *ก่อนให้ใจยินดี ขณะให้จิตผ่องใส ให้แล้วดีใจ*[๑]

เท่าที่แสดงตัวอย่างมา คงพอจะช่วยให้เห็นว่าการบำเพ็ญบารมีมีลักษณะอย่างไร ไม่ใช่เพียงว่าให้เงินทอง บริจาคทรัพย์ หรือแม้แต่ให้มากๆ จะเป็นบารมี แต่ต้องมีองค์ประกอบทางวัตถุ บุคคล สิ่งแวดล้อม จิตใจ และปัญญาประกอบอย่างถึงขั้น เพราะเป็นเรื่องของการพัฒนาชีวิตสู่โพธิญาณที่เป็นปัญญาอันสูงสุด

พอจะสรุปลักษณะที่สำคัญของการบำเพ็ญบารมีในด้านทานดังนี้

๑. ให้แก่คนหรือสัตว์ เพื่อประโยชน์แก่เขาในชีวิตที่เป็นจริง
๒. ให้ด้วยจิตใจเสียสละแท้จริง โดยไม่หวังอะไรตอบแทน
๓. การให้นั้นเป็นส่วนหนึ่งของการก้าวไปในกระบวนการฝึกฝนพัฒนาตนให้ปัญญาเจริญสมบูรณ์ เพื่อจะได้บำเพ็ญประโยชน์สุขแก่สรรพสัตว์ได้บริบูรณ์
๔. ผู้ให้จะเป็นใครก็ได้ ไม่ว่าจนมี ใหญ่โตหรือต่ำต้อย ข้อสำคัญอยู่ที่ความเข้มแข็งเด็ดเดี่ยวมุ่งแน่วไปในกระบวนการศึกษาพัฒนาตนที่กล่าวแล้วนั้น

---

[๑] ผู้สนใจทราบเพิ่มเติม พึงดูแหล่งสำคัญ เช่น *จริยา.อ.๓๒๓-๓๘๗; เถร.อ.๑/๑๐-๑๕*

ทำบุญด้วยบูชาก็ดี แต่ไม่ใช่บารมี อย่าสับสน บูชาที่ดี ต้องให้ผลเกิดมี แก่ชีวิตและชุมชน

จากความหมายและวิธีปฏิบัติเป็นต้นที่ท่านแสดงไว้แต่เดิมนั้น จะเห็นว่าคนไทยปัจจุบันใช้คำว่าบารมีเพี้ยนความหมายไปห่างไกลยิ่งกว่าคำว่าบุญเสียอีก เราจึงควรจะชวนกันมาชำระสะสางความรู้ความเข้าใจที่ผิดพลาดคลาดเคลื่อน และรื้อฟื้นความหมายพร้อมทั้งการปฏิบัติที่ถูกต้องขึ้นมา เพื่อให้ประชาชนได้รับประโยชน์ที่ควรจะได้จากพระพุทธศาสนา ซึ่งจะเป็นการสร้างสรรค์สังคมไทยและรักษาพระพุทธศาสนาไปด้วยพร้อมกัน

การ***ขอบารมี***ของท่านผู้นั้นผู้นี้มาช่วยนั้น ได้ยินกันมากและอาจจะบ่อยขึ้นในสังคมไทย ท่ามกลางสภาพชีวิตที่ทุกข์ยากลำเค็ญนั้น เมื่อชาวบ้านจะขอบ้าง ก็ต้องเห็นใจ แต่จะมัวตามใจกันอยู่ไม่ได้ เพราะจะเป็นแนวโน้มให้ชีวิตและสังคมอ่อนแอลงไปทุกทีๆ

บารมีไม่ใช่อำนาจดลบันดาลที่จะไปร้องขอจากใคร แต่เป็นคุณความดีที่เราเองจะต้องทำ เป็นเรื่องของความเข้มแข็งและเสียสละ ไม่ใช่ความอ่อนแอและการที่จะรอรับเอา ถ้าจะหวังอำนาจบันดาลผล ก็มิใช่คอยหวังจากฤทธิ์ปาฏิหาริย์ภายนอก แต่พึงให้ผลเกิดขึ้นจากบารมีที่ตนทำโดยไม่ต้องหวัง ถ้าคนไทยเป็นนักขอบารมีกันทั่วไป จะไม่มีใครทำ หรือบำเพ็ญบารมี และเมื่อนั้นก็จะมีแต่ความอ่อนแอและหายนะรออยู่ข้างหน้า

อย่างไรก็ดี จะต้องระลึกไว้ให้ชัดว่า การบำเพ็ญหรือสร้าง

บารมีนั้น เป็นการทำความดีอย่างยวดยิ่ง ด้วยความเข้มแข็งและเสียสละ ชนิดลงสนามในชีวิตและสังคมที่เป็นจริง ท่ามกลางสภาพแวดล้อมที่อาจจะเต็มไปด้วยภัยอันตราย อุปสรรคขวากหนามและความเหน็ดเหนื่อยยากลำบาก โดยมุ่งจะบำบัดทุกข์และทำประโยชน์แก่ผู้อื่น เพื่อให้โลกมีสันติสุข อย่างยอมสละตัวและเข้าถึงตัวกัน ซึ่งถ้าไม่เข้มแข็งและไม่เสียสละอย่างยวดยิ่ง ก็ไม่อาจจะทำได้ จึงเป็นการกระทำของพระโพธิสัตว์ ผู้มุ่งจะฝึกตนจนกว่าปัญญาจะแก่กล้า ให้มหากรุณามาบรรจบกับโพธิญาณ แล้วช่วยสรรพสัตว์ได้สูงสุดถึงโลกุตตรสุข การสร้างบารมีจึงไม่ใช่การมารอทำอะไรๆ อย่างใหญ่โตโอ่อ่า ที่มีใครจัดแต่งตระเตรียมให้

การบริจาคทรัพย์สร้างพระนั้น จะต้องยอมรับความจริงว่า *ไม่ใช่เป็นการสร้างบารมี แต่เป็นการทำบุญประเภท "บูชา"* ซึ่งก็เป็นการทำความดีอย่างหนึ่ง แต่ก็ควรทำด้วยความเข้าใจที่ถูกต้อง ให้ตรงกับสภาวะของบุญนั้น จะได้เป็นศรัทธาที่ประกอบด้วยปัญญา ซึ่งจะพาเดินหน้าในบุญที่สูงขึ้นไป

เรื่องนี้พระสงฆ์เอง ควรจะให้ประชาชนได้รู้เข้าใจตามตรงว่า การทำบุญด้วยศรัทธานั้นดี แต่ก็ต้องระวัง เพราะด้วยแรงแห่งศรัทธา ที่มาหนุนสมาธิ ก็จะทำให้ได้ความสุขอย่างลึกซึ้ง ที่มากับความดูดดื่มซาบซ่าน และความรู้สึกยิ่งใหญ่อัศจรรย์ แต่ถ้าไม่รู้จักปฏิบัติให้ถูกต้อง ความรู้สึกที่ดีๆ นั้น ก็จะกลายเป็นเครื่องหล่อเลี้ยงโมหะ และล่อเราให้วนเวียนติดจมอยู่ในความประมาท

การบริจาคทรัพย์สร้างพระ ที่ว่าเป็นบุญประเภทบูชานั้น จะมีความถูกต้องพอดี เมื่อมีความรู้เข้าใจธรรมมาช่วยนำการปฏิบัติ

อย่างน้อยควรรู้ต่อไปว่า ในการบูชาที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่ามี ๒ อย่าง คือ *อามิสบูชา* และ*ปฏิบัติบูชา*นั้น การบริจาคทรัพย์สร้างพระเป็นอามิสบูชา

ในบูชา ๒ อย่างนั้น ย่อมเป็นที่ทราบกันดีว่า พระพุทธเจ้าทรงสรรเสริญปฏิบัติบูชา โดยเฉพาะพระสงฆ์ ไม่ทรงประสงค์ให้ยุ่งกับอามิสบูชาเลย แต่ทรงสอนให้ใส่ใจในปฏิบัติบูชา

แม้ในฝ่ายคฤหัสถ์ชาวบ้านที่ยังเกี่ยวข้องกับอามิสบูชามากหน่อย ก็ต้องทราบว่า คุณค่าที่แท้ของอามิสบูชา ก็อยู่ที่มาเป็นตัวหนุนให้แก่ปฏิบัติบูชาเพื่อให้เกิดผลแก่ชีวิตที่เป็นจริง

ปฏิบัติบูชา ก็คือ ธรรมบูชานั่นเอง เมื่อเราบูชาด้วยการปฏิบัติ ก็คือเราเอาธรรมมาปฏิบัติ เมื่อเราเอาธรรมมาปฏิบัติ ก็เท่ากับว่าเราบูชาธรรม คือเชิดชูธรรม ให้ความสำคัญแก่ธรรม

การบูชาธรรม หรือเชิดชูธรรมนี้ มิใช่มีผลต่อชีวิตของบุคคลเท่านั้น แต่มีความหมายอย่างยิ่งต่อสังคมทั้งหมดด้วย เพราะธรรมเป็นหลักที่จะดำรงรักษาชีวิตและสังคมไว้ ให้มั่นคงอยู่ในความดีงามมีความสุขความเจริญ

ธรรมนั้น ปรากฏขึ้นในตัวของคนที่ปฏิบัติ หรือนำเอาธรรมมาใช้ เมื่อพระพุทธเจ้าทรงยกย่องปฏิบัติบูชา คือธรรมบูชา จึงตรัสสอนให้หมู่มนุษย์หันมายกย่องเชิดชูคนที่ประพฤติธรรม หรือคนที่มีความดี พูดง่ายๆ ว่า ให้ยกย่องคนดี

เมื่อสังคมมนุษย์ยกย่องเชิดชูคนดี ก็คือยกย่องเชิดชูธรรม ถ้าหมู่มนุษย์ยังเชิดชูธรรมด้วยการยกย่องคนดี ธรรมก็จะคงอยู่เป็นหลักที่จะรักษาสังคมนั้นให้ร่มเย็นเป็นสุขต่อไป

เพราะฉะนั้น การที่พระพุทธเจ้าทรงส่งเสริมให้บูชาสถูปเจดีย์ ก็เพื่อเป็นเครื่องเตือนใจให้ระลึกถึงคนดีมีคุณที่เคยทำประโยชน์ไว้ จะได้โยงจิตใจของผู้บูชาให้ระลึกถึงธรรม ให้ใจคนหันมาสู่ความดีงาม และจะได้ไม่ประมาทที่จะนำเอาธรรมมาปฏิบัติด้วยตนเอง หรือทำตามแบบอย่างความดีของผู้ที่เราระลึกนั้น

การสร้างพระสร้างเจดีย์ จะต้องให้มีคุณค่าตามวัตถุประสงค์อย่างนี้ จึงจะเป็นอามิสบูชาที่โยงไปสู่ธรรมบูชา และการสร้างนั้นจึงจะเป็นไปอย่างถูกต้องพอดี

อย่างไรก็ตาม การที่พระพุทธเจ้าทรงสอนให้ยกย่องเชิดชูคนดีมีธรรมนั้น ก็ทรงเน้นที่ตัวคน คือบูชาคน ไม่ใช่บูชาวัตถุ เพราะคนดีเป็นสื่อกลางระหว่างธรรมกับสังคม สถูปเจดีย์ที่เป็นวัตถุมีความหมาย ก็เพราะเป็นตัวแทนแก่คน จุดที่ทรงเน้น ก็คือการยกย่องเชิดชูคนดีมีธรรม ที่มีชีวิตอยู่ หรือเคยเป็นอยู่ในสังคม ดังนั้น จึงมีพุทธพจน์ไว้สำหรับเตือนกันว่า

มาเส มาเส สหสฺเสน โย ยเชถ สตํ สมํ
เอกญฺจ ภาวิตตฺตานํ มุหุตฺตมปิ ปูชเย
สา เยว ปูชนา เสยฺโย ยญฺเจ วสฺสสตํ หุตํ

(ขุ.ธ. ๒๕/๑๕/๒๙)

แปลว่า: “ถึงแม้ผู้ใดจะประกอบพิธีบูชา โดยใช้ทรัพย์จำนวนพันเป็นประจำอย่างสม่ำเสมอทุกเดือน ตลอดเวลาร้อยปี ก็มีค่าไม่เท่ากับที่จะบูชา (ยกย่องเชิดชู) บุคคลผู้ฝึกอบรมพัฒนาตนแล้ว คนหนึ่ง แม้เพียงครู่เดียว การบูชา (ยกย่องเชิดชู) คนที่พัฒนาตนแล้วนั่นแหละประเสริฐกว่าการเซ่นสรวงบูชาร้อยปี จะมีคุณค่าอะไร”

อีกตัวอย่างหนึ่ง ใกล้กันนั้น (ไม่ยกบาลีมา เพราะจะยืดยาว) ว่า

> "ผู้หวังบุญ จะพึงประกอบพิธีเซ่นสรวงบูชาอย่างหนึ่งอย่างใดก็ตามในโลก ตลอดเวลาทั้งปี พิธีเซ่นสรวงบูชานั้นแม้ทั้งหมดทั้งสิ้น ก็มีค่าไม่ถึง ๑ ใน ๔ ส่วน ของการนบไหว้ในท่านผู้ดำเนินชีวิตตรง การนบไหว้ในท่านผู้ดำเนินชีวิตตรงประเสริฐกว่า"
>
> *(ขุ.ธ.๒๕/๑๘/๒๙)*

สังคมไทยจะเจริญงอกงามมั่นคง ไม่เสื่อมโทรมล่มสลาย ถ้าคนไทยหันมายกย่องเชิดชูคนดี มิใช่เชิดชูยกย่องคนเพียงที่ความมั่งมียิ่งใหญ่ ชะตากรรมของสังคมไทยจะเป็นอย่างไร ก็อยู่ที่ *คนไทย จะบูชาทรัพย์และกาม หรือบูชาธรรมและกรรมที่สร้างสรรค์* นี่ต่างหากคือเรื่องที่คนไทยควรใส่ใจคิดและทำกันให้จริงจัง

บุญกิริยา – อหิงสา – บารมี ระดับการสร้างสรรค์ความดีที่เลือกได้

เรื่องบุญ จนถึงบารมี ที่กล่าวมานี้ คงจะช่วยให้เห็นความหมายและวิธีปฏิบัติเดิมตามคำสอนของพระพุทธเจ้าว่าเป็นอย่างไร ก่อนจะคลาดเคลื่อนผิดเพี้ยน หรือคับแคบไป ก่อนจบ ขอสรุปรวมอีกครั้งหนึ่ง

บุญจนถึงบารมีที่พูดมานี้ พูดรวมกันก็ได้ว่า เป็นการบำเพ็ญบุญ และได้แยกออกเป็น ๓ ระดับ คือ

๑. การทำบุญทั่วๆ ไป หรือบุญกิริยา คือทาน ศีล ภาวนา สามัญ อย่างรวมๆ ไปด้วยกัน

๒. การเจริญเมตตา หรือเมตตาภาวนา

๓. การบำเพ็ญบารมี

บุญ ๓ ระดับนี้ เป็นการทำความดีที่จริงจัง เข้มข้น ยวดยิ่งกว่ากันขึ้นไปตามลำดับ ถ้ามองเป็นการก้าวสูงขึ้นไป หรือเดินหน้าในกระบวนการพัฒนาตน ก็จะเห็นความแตกต่างที่สูงกว่ากัน ดังนี้

เริ่มแรกมนุษย์ผู้ยังไม่พัฒนา มีลักษณะการดำเนินชีวิตที่สำคัญคือ

ก) มีความเห็นแก่ตัวมาก ใฝ่ปรารถนาแต่ทรัพย์ อำนาจ หรือลาภ ยศ หรือผลประโยชน์ และความยิ่งใหญ่ กามสุข และการไปเกิดในสวรรค์เพื่อตนเอง

ข) แสวงหาสิ่งที่ปรารถนานั้น ด้วยการแย่งชิงเบียดเบียน ข่มเหงเอารัดเอาเปรียบกัน และเซ่นสรวงอ้อนวอนขอผลดลบันดาลจากอำนาจยิ่งใหญ่ภายนอกแม้ที่มองไม่เห็น

วิถีชีวิตแบบนี้ แสดงออกเด่นในรูปของการ***บูชายัญ*** หรือ***ยัญกรรม***

เมื่อพระพุทธศาสนาเกิดขึ้น พระพุทธเจ้าได้ทรงสอนให้มนุษย์พัฒนาด้วย***การทำบุญ*** หรือ***บุญกรรม*** ในระดับต่างๆ คือ

ระดับที่ ๑ บุญกิริยาทั่วไป คือ ทาน ศีล ภาวนาสามัญ ยอมให้ปรารถนาลาภ ยศ กามสุข และสวรรค์ เพื่อตน แต่ให้แสวงหาสิ่งเหล่านั้นด้วยวิธีการที่ไม่เบียดเบียน และโดยเฉพาะให้บรรลุผลที่ปรารถนานั้น ด้วยการทำบุญ หรือบุญกรรม คือพัฒนาชีวิตและสร้างสรรค์ชุมชนของตนให้ดีงามมีความสุข ด้วยการเผื่อแผ่แบ่งปัน (ทาน) การมีกายวาจาที่สุจริตไม่เบียดเบียนและมุ่งเกื้อกูล (ศีล)

ฝึกอบรมจิตใจให้ดีงามและปัญญาให้งอกงาม (ภาวนา)

ระดับที่ ๒ เมตตาภาวนา เจริญเมตตา เปิดขยายจิตใจให้กว้างขวาง พ้นความเห็นแก่ตน ไม่คิดหากามสุขและสนองความปรารถนาส่วนตัว แต่มุ่งทำประโยชน์แก่ผู้อื่น และบำเพ็ญประโยชน์เพื่อสันติสุขของโลก

ระดับที่ ๓ บำเพ็ญบารมี บำเพ็ญคุณความดีทั้งหลายมากมายแบบเป็นชุดให้ครบองค์รวม ซึ่งมีปัญญาเป็นตัวนำและปลดปล่อยจิตใจให้เป็นอิสระ มุ่งพัฒนาชีวิตให้สมบูรณ์ ด้วยความมุ่งมั่นเข้มแข็งอย่างยวดยิ่ง โดยเสียสละตนเอง มุ่งแต่จะทำประโยชน์แก่ผู้อื่น เพื่อความดีงามและความสุขของสรรพสัตว์ จนกว่าปัญญาจะเจริญบริบูรณ์เป็นโพธิญาณ ที่จะทำให้ชีวิตหลุดพ้น เป็นอิสระสิ้นเชิง สามารถนำสรรพสัตว์ไปสู่อิสรภาพที่แท้

การพัฒนาในบุญ ๓ ระดับนี้ อาจพูดในเชิงอุดมคติ ดังนี้

ระดับที่ ๑ บุญกิริยาสามัญ อุดมคติ คือ ***สวรรค์*** มุ่งหมายลาภ ยศ สุข สวรรค์ ชนิดที่ไม่เบียดเบียนก่อความเดือดร้อนแก่ผู้อื่น เริ่มแต่การแสวงหาความพรั่งพร้อมทางวัตถุหรือเศรษฐกิจเพื่อตนที่ดำเนินควบคู่พร้อมไปด้วยกันกับการพัฒนาชีวิตของตน และทำประโยชน์แก่ผู้อื่น หรือสร้างสรรค์ชุมชน

พูดอีกอย่างหนึ่งว่า เป็นการก้าวจากขั้นหาความสุขเพื่อตนด้วยการเบียดเบียนหรือไม่คำนึงถึงผู้อื่น มาสู่ขั้นสร้างสรรค์ประโยชน์สุขให้แก่ตน ด้วยวิธีที่เอื้อต่อผู้อื่น หรือร่วมมือกันในชุมชนให้ประโยชน์สุขของทั้งสองฝ่ายก้าวไปด้วยกัน

ระดับที่ ๒ เมตตาภาวนา อุดมคติ คือ ***ความเป็นพรหม*** มุ่งหมายประโยชน์สุขของมวลมนุษย์หรือสรรพสัตว์ คิดและ

พยายามทำการต่างๆ เพื่อให้โลกมีสันติสุข เป็นผู้คุ้มครองปกป้องรักษาประโยชน์สุขของโลก เป็นที่พึ่งอาศัยของหมู่ชน

ระดับนี้เป็นการก้าวพ้นจากความยึดติดในตัวตนอย่างหยาบคับแคบหรือตัวตนเพื่อตน มาสู่ขั้นของภาวะจิตที่กว้างขวางพ้นความจำกัด มีแต่ตนที่อยู่เพื่อผู้อื่นหรือเพื่อโลก

ระดับที่ ๓ การบำเพ็ญบารมี อุดมคติ คือ ***นิพพาน*** มุ่งหมายประโยชน์สุขของสรรพสัตว์ โดยหยั่งรู้ถึงความจริงของธรรมชาติที่จะนำไปสู่ความสงบสว่างไสวโปร่งโล่งเบิกบานแห่งสันติและอิสรภาพที่แท้จริง

ระดับนี้เป็นขั้นสูงสุดที่ก้าวพ้นแม้แต่ความมีตนเพื่อโลก หมดความยึดติดในตัวตน หลุดพ้นเป็นอิสระโดยสิ้นเชิง เพราะรู้แจ้งความจริงของโลกและชีวิต เห็นสภาวธรรมทั้งหลายที่มีอยู่หรือเป็นไปตามธรรมดาของธรรมชาติ และรู้ประโยชน์สุขที่แท้

โดยนัยนี้ เมื่อมอง*การทำบุญ* ในแง่ที่เป็นกระบวนการแห่งการเดินหน้าจากความจำกัดคับแคบยึดติดอยู่ในความถือมั่นตัวตนสู่ความหลุดพ้นเป็นอิสระโปร่งโล่งไร้พรมแดน จะเห็นว่า

จากจุดเริ่มของคนดิบที่เรียกว่าอันธพาลปุถุชน ผู้มีความยึดมั่นในตัวตนอย่างสุดเต็มที่ และปฏิบัติในทางแสวงหาเพื่อตนอย่างเดียว โดยเบียดเบียนหรือไม่คำนึงถึงผู้อื่น ชาวพุทธก็ก้าวไปในการพัฒนา

ระดับที่ ๑ ยึดมั่นในตัวตนเพลาลง โดยเกื้อกูลหรือคำนึงถึงผู้อื่นด้วย

ระดับที่ ๒ ข่มความยึดมั่นในตัวตน อยู่เพื่อโลกหรือสรรพสัตว์ด้วยจิตเมตตาเอิบอิ่มดื่มด่ำ

ระดับที่ ๓ หมดความยึดมั่นในตัวตน อยู่เพื่อโลกหรือสรรพสัตว์ ด้วยปัญญาที่ทำจิตให้เป็นอิสระผ่องใสโปร่งโล่งเบิกบาน

ถ้าจัดเทียบในระบบ*ไตรสิกขา* คือ การฝึกศึกษาพัฒนาคน ๓ องค์ร่วม

ระดับที่ ๑ อยู่ขั้น**ศีล** (ศีลเป็นสัมมาปฏิบัติ คือการปฏิบัติถูกต้องด้านนอก ต่อสิ่งแวดล้อม ซึ่งคลุมถึงทานด้วย)

ระดับที่ ๒ ถึงขั้น**อธิจิต** หรือ**สมาธิ** (ดังได้กล่าวแล้วว่าเมตตาเป็นคุณสมบัติดีงามสูงสุดด้านจิต เปิดขยายจิตให้กว้างขวางพ้นความจำกัด เป็นความรู้สึกฝ่ายดี หรือ emotion ที่ประเสริฐ)

ระดับที่ ๓ จบที่**ปัญญา** (ได้กล่าวแล้วเช่นกันว่า ปัญญาเป็นตัวปลดปล่อยจิต ด้วยการรู้ความจริงของธรรมชาติ นำองค์รวมแห่งการปฏิบัติของไตรสิกขามาสู่ความสมบูรณ์ ทำให้เกิดอิสรภาพบรรลุวิมุตติหรือนิพพาน)

เมื่อพูดโดยรวม เรื่องบุญ-บารมีนี้ ก็เป็นกระบวนการบำเพ็ญความดี และสร้างสรรค์ชีวิต ชุมชน สังคม และทั้งโลก ด้วยเรี่ยวแรงความเพียรพยายามของมนุษย์เอง ในระบบแห่งการฝึกศึกษาพัฒนาชีวิตระยะยาว ที่ยืดขยายออกไปจากไตรสิกขาบนฐานแห่งการปฏิบัติที่ถูกต้องตามความเป็นจริงของธรรมชาติ คือ ธรรม ที่รู้ด้วยปัญญา โดยมีความใฝ่ปรารถนาที่ดีเป็นแรงผลักดัน

หลักการทำบุญ รวมทั้งเมตตาภาวนา และการบำเพ็ญบารมีที่มีอยู่ในคำสอนเดิมของพระพุทธศาสนานี้ จะเห็นว่าเพียงพอ และเป็นของแท้ที่จะทำให้ชีวิต ชุมชน และสังคมไทย ตลอดจนทั้งโลกเจริญงอกงามอย่างดีและมีสันติสุข เพียงแต่จะต้องยกกลับขึ้นมาศึกษาปฏิบัติกันให้เป็นจริง

ถ้าสร้างชีวิตและชุมชนแห่งบุญได้ ก็กู้ชีพสังคมไทยสำเร็จ

สังคมไทยบอบช้ำมามากแล้ว อยู่ร่วมกับเขาในโลก ก็ถูกจัดเป็นสังคมที่ยังไม่ได้พัฒนา เพียงแต่เรียกให้ไพเราะหน่อยว่ากำลังพัฒนา และการพัฒนานั้นก็ถูกอิทธิพลภายนอกมากำหนดครอบงำหรือชี้นำจำกัดทางเดิน พึ่งตัวเองไม่ได้ ไม่มีความเป็นตัวของตัวเองได้จริง ยิ่งกว่านั้น ภายในสังคมของตน นอกจากความเสื่อมโทรมทางกายภาพแล้ว ก็มีความเสื่อมโทรมทั้งด้านศีล ด้านจิตใจ และด้านปัญญา

เพียงการทำร้ายกันอย่างหยาบระดับศีล ที่เป็นเรื่องเฉพาะหน้า เช่น ความไม่ปลอดภัยต่อชีวิตร่างกายและทรัพย์สิน อาชญากรรมหลากหลาย โดยเฉพาะขบวนการชั่วร้ายทางเพศและสิ่งเสพติด สังคมไทยก็เปลี้ยอยู่แล้ว สภาพชีวิตและวิถีของสังคมที่บีบรัด และเป็นอยู่อย่างผิดๆ ก็ทำให้คนมีจิตใจคับเครียด เหงา ว้าเหว่ มีทุกข์ทางจิตมาก

ในสภาพเช่นนี้ แทนที่จะแก้ไขปัญหาด้วยวิธีที่แสดงถึงความสามารถทางจิตใจและทางปัญญา ก็มัวแต่ทำร้ายกันเอง และทำร้ายตัวเอง ก่อความกะปลกกะเปลี้ยทางนามธรรมที่ละเอียดลึกซึ้งทางจิตใจและทางปัญญา ที่จะมีผลกว้างไกลไว้ทำลายสังคมในระยะยาว

สภาพซบเซาขลาดเขลาอ่อนแอฟ้องตัวเองอยู่ทั่วทุกหนแห่ง ทั้งค่านิยมเสพบริโภค ความมัวเมาอยู่กับอบายมุข การพึ่งยากล่อมสิ่งเสพติดแม้แต่ในทางจิตใจ ความลุ่มหลงหมกมุ่นกับสิ่งวิเศษ

อัศจรรย์ การหวังพึ่งพาอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ รออำนาจดลบันดาล การติดจมอยู่ในประสบการณ์ทางจิตที่ทำให้เพลินประมาท และการใช้ข่าวสารข้อมูลล่อหลอกประชาชนเป็นเหยื่อ เพื่อผลประโยชน์

ถ้าสังคมจมอยู่ในความประมาท และขาดความเข้มแข็งทางปัญญา จะฟื้นตัวได้ยาก ไม่ต้องพูดถึงว่าจะออกไปช่วยแก้ปัญหาของโลกที่กำลังรุ่มร้อนด้วยปัญหานานา มีแต่จะจมลึกลงไปในหล่มที่พาตัวตกลงไปเอง

ถ้าจะฟื้นฟูกู้สังคมไทย จะมัวแก้ปัญหาแค่ภายนอก ทางกายและทางสังคม รวมทั้งเศรษฐกิจและการเมืองเท่านั้นไม่พอ และจะแก้ไม่สำเร็จด้วย เพราะสาเหตุแท้อยู่ลึกลงไป ที่ในจิตใจและปัญญา แต่จะต้องย้ำถึงการแก้ปัญหาที่จิตใจ อย่างประสานไปด้วยกันกับปัญญา มิฉะนั้น ก็จะไปติดกับของการกล่อมใจที่สยบปัญญา

จะต้องกำหนดให้ชัดว่า สมุฏฐานของปัญหาอยู่ที่ความอ่อนแอทั้งทางจิตใจและทางปัญญา จึงจะต้องสร้างจิตใจและปัญญาที่มีคุณภาพขึ้นมาเป็นฐานของชีวิตและสังคม และสร้างสังคมขึ้นมาจากพื้นฐานคือชีวิตและชุมชน

ทุกคนและทุกฝ่ายในชุมชน ทั้งฝ่ายบ้าน และฝ่ายวัด จะต้องพิสูจน์ความเข้มแข็งและความเก่งกล้าสามารถ ด้วยความเจริญในบุญ คือจะต้องให้ชีวิตและชุมชนเจริญงอกงามขึ้นในทาน ศีล ภาวนา และให้ความเจริญในทาน ศีล ภาวนานั้นเป็นเครื่องพิสูจน์ความเข้มแข็งของชีวิตและชุมชน

ขอให้ดูคติจากเรื่องการทำบุญของกลุ่มเพื่อนมฆมาณพ เริ่ม

ต้นก็มาร่วมแรงร่วมใจและร่วมมือกันสร้างเสริมสิ่งจำเป็นพื้นฐาน สำหรับความเป็นอยู่ร่วมกัน และจัดสรรสภาพแวดล้อมของกลาง ให้เป็นสัปปายะ ที่ทุกคนและทุกบ้านจะมีชีวิตที่ดี

พร้อมกันนั้นชุมชนจะต้องพิสูจน์ความเข้มแข็งขั้นสำคัญ คือ ความสามารถที่จะตั้งอยู่ในศีล ๕ และภาวะปลอดจากอบายมุข โดยเฉพาะสุรายาเมาสิ่งเสพติด ควบคู่ไปด้วยกันกับความขยันหมั่นเพียรในการประกอบสัมมาชีพ เมื่ออยู่กันเรียบร้อยอย่างนี้ หากใครมีปัญหา เพื่อนร่วมชุมชนก็มาเจือจานอุดหนุน

สภาพทั้งหมดนี้จะมั่นคงก็ด้วยภาวนา ทั้งด้านการพัฒนาจิตใจ และพัฒนาปัญญา ซึ่งฝ่ายวัดจะต้องไม่ประมาทในหน้าที่อยู่เสมอ โดยหมั่นบำรุงจิตใจและให้ปัญญาแก่ประชาชนด้วยธรรมทาน อย่างที่เรียกปัจจุบันว่าการศึกษานอกโรงเรียน แน่นอนว่า การที่พระสงฆ์จะทำหน้าที่นี้ได้ ทางฝ่ายวัดก็จะต้องใส่ใจและขวนขวายในการศึกษาปฏิบัติพระธรรมวินัย รวมทั้งรู้จักหาความรู้ที่เกี่ยวข้อง

ถ้าทำได้ในทาน ศีล ภาวนา เพียงที่ว่ามานี้ ก็พูดได้ว่าชีวิต และชุมชนนั้นเจริญในบุญ แต่ถ้าสภาพอย่างนี้ไม่เกิดขึ้นในชุมชน แม้ว่าที่วัดจะมีผู้มาถวายทาน บริจาคเงินทำบุญสร้างโน่นนี่มากมาย ก็มีความหมายน้อยเหลือเกิน กลับจะเป็นภาพล่อใจให้ตกอยู่ในความประมาท เพราะเป็นเพียงสภาพเสวยวิบากแห่งผลบุญเก่า หรือพูดสั้นๆ ว่า “กินบุญเก่า” ที่จะไม่ยั่งยืน

ถึงเวลาที่จะต้องตื่นตัวขึ้นมา ฟื้นจากสภาพเสวยบุญเก่า กลับขึ้นมาเริ่มต้นเข้าสู่ยุคสร้างบุญกันใหม่

ผู้จะเริ่มต้นยุคใหม่นั้นเหมือนคนว่ายน้ำทวนกระแส จะต้อง

มีความเข้มแข็งเป็นพิเศษ และสำหรับสังคมไทยเวลานี้ ความเข้มแข็งนั้นต้องยิ่งทวีคูณ เพราะคนของเราโดยทั่วไปได้ปล่อยตัวไหลไปตามกระแสค่านิยม ทั้งทางเศรษฐกิจและทางสังคมที่หล่อหลอม จนกลายเป็นผู้มีสภาพจิตที่อ่อนแอไปโดยไม่รู้ตัว

แม้แต่ในทางวัตถุ ทางเทคโนโลยี และทางวิชาการ ก็แสดงสภาพจิตและปัญญาที่อ่อนแอออกมา ดังปรากฏชัดว่าเป็นนักบริโภค ไม่เป็นนักผลิต เป็นนักเสพ ไม่เป็นนักสร้างสรรค์ เป็นผู้คอยรับคอยตาม ไม่เป็นผู้นำและไม่เป็นผู้ให้ เป็นนักขอ นักรอรับ ชอบหวังพึ่ง รอผลดลบันดาล คอยอำนาจวิเศษอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์บันดาลให้ ตลอดจนหวังลาภลอย อยากรวยทางลัด ไม่หวังผลจากการกระทำ ไม่ขวนขวายที่จะฝึกศึกษาพัฒนาตนขึ้นไปให้รู้และทำให้ได้ เพื่อทำการให้สำเร็จด้วยความเพียรพยายามและสติปัญญาของตน

ความเป็น**นักขอ นักรอรับ นักตาม** และ**หวังพึ่ง**รออำนาจภายนอกมาทำให้นี้ กำลังฝังลึกลงไปในสภาพจิตของคนไทย จนจะกลายเป็น***วาสนา*** ที่ขับเคลื่อนพฤติกรรมของตนอย่างไม่รู้ตัว จึงเป็นภัยภายในร้ายแรงที่จะต้องรีบแก้ไข

การแก้ไขย่อมทำได้ คือต้องตื่นตัวและสร้างความเข้มแข็งขึ้นมา และความเข้มแข็งนั้นสร้างได้ด้วยการ “**ศึกษาบุญ**” หรือเจริญขึ้นในบุญ อย่างที่พระพุทธเจ้าตรัสสอนไว้ ชาวบ้านจะต้องลุกขึ้นมาร่วมกันสร้างชีวิตและชุมชนของตนให้เข้มแข็งด้วยบุญกิริยา แบบกลุ่มเพื่อนมฆมาณพที่กล่าวแล้ว

ในการนี้ ข้อที่ต้องย้ำพิเศษเพื่อตั้งหลักขึ้นมา ท่ามกลาง

กระแสที่พาให้อ่อนแอ คอยจะขอ จะรอรับ จะตาม จะหวังพึ่ง จะคอยอำนาจดลบันดาลให้นี้ ก็คือ ในการฝึกด้านภาวนาที่สำคัญ จะต้องตั้งจิตมุ่งมั่นที่จะผันตัวขึ้นเป็นผู้ให้ให้จงได้

แม้ว่าเวลานี้เราจะยังไม่แข็งพอ ยังต้องพึ่งต้องรับ แต่เราจะไม่ยอมเพลิดเพลินอยู่ในสภาพอย่างนี้ เมื่อใดชุมชนไทยพึ่งตัวได้ และกลายเป็นผู้ให้ ก็สามารถเป็นที่พึ่งแก่ผู้อื่น แล้วสังคมไทยก็จะมีศักยภาพที่จะก้าวออกไปร่วมกำหนดชะตากรรมของโลกด้วยการแก้ปัญหาและสร้างเสริมสันติสุข

การที่จะทำให้สำเร็จอย่างนี้ได้ นอกจากต้องมีจิตใจเข้มแข็งตั้งใจพึ่งตัวเองให้ได้ และเป็นผู้ให้แล้ว ก็ต้องมีความเข้มแข็งทางปัญญา ที่จะรู้สถานะของตน ท่ามกลางสถานการณ์ของโลก รู้ทันเหตุปัจจัยทั้งหลายที่สัมพันธ์ส่งผลกระทบกับตน พร้อมทั้งรู้จักค้นหาและสร้างขึ้นมาในตัว ให้มีอะไรดีในภูมิปัญญาของตนที่จะให้แก่โลก

ในสภาพและสถานการณ์ปัจจุบันอย่างที่กล่าวมา บุญกิริยาและการศึกษาบุญ จะต้องเน้นที่จุดต่อไปนี้

๑. ชาวบ้านร่วมแรงร่วมใจกันสร้างสรรค์ชีวิตและชุมชนของตนให้เข้มแข็ง พึ่งตัวได้
๒. ตั้งจิตสำนึกในความเป็นผู้ให้ มุ่งมั่นที่จะผันตัวขึ้นเป็นผู้ให้ (แก่เพื่อนมนุษย์) ให้จงได้ เริ่มแต่พระสงฆ์ที่วัดขวนขวายพัฒนาตนให้เป็นผู้สามารถให้ธรรมแก่ประชาชน
๓. รู้ตระหนักถึงสถานะของชีวิตและชุมชนท่ามกลางกระแสและสถานการณ์ที่ดำเนินไปรอบตัว คิดค้นและทำตนให้เป็นผู้มีดีที่จะให้แก่โลก

ชีวิตและชุมชนเป็นจุดเริ่มต้นที่จะกู้สังคมไทย และบุญกิริยาคือการเดินหน้าจากจุดเริ่มนั้น ด้วยการดึงเอาศักยภาพของทุกคนออกมาร่วมกันสร้างสรรค์พัฒนาชีวิตและชุมชนของตน

อย่าลืมเป็นอันขาดว่า ***บ้าน***หรือ***ครอบครัว*** เป็นขุมกำลังและเป็นที่แสดงตัวของชีวิตและชุมชน ถ้าทุกบ้านอยู่กันดี ทุกครอบครัวอบอุ่นมีความสุข ทุกชีวิตก็สดชื่นงอกงาม และชุมชนก็มีพลังสร้างสรรค์ตัวเอง

พร้อมกันนั้น ***วัด***ก็เป็นขุมอริยทรัพย์ ที่ชีวิตและชุมชนจะไปขุดหาและรับแจกจ่ายความรู้และความดี ให้มีทุนธรรมทุนปัญญาที่จะมาเพิ่มกำลังในการพัฒนาตัวเอง

ฉะนั้น เมื่ออยู่บ้านต้องไม่มองข้ามครอบครัว เมื่ออยู่ในชุมชนต้องไม่ลืมวัดของตัว ทุกคนจะต้องเอาใจใส่ดูแลครอบครัวให้อบอุ่นผาสุก และฟื้นฟูวัดในชุมชนของตัวให้เป็นแหล่งธรรมแหล่งปัญญาให้ได้

ถ้ายอมรับว่า ชุมชนท้องถิ่นของเราร่วงโรยและอ่อนล้ามานานอาจต้องการแรงหนุนและเสียงปลุก ก็อย่ามัวกล่อมกันอยู่ ใครให้แรงหนุนและส่งเสียงปลุกให้เขาลุกขึ้นมาสร้างตัวได้ ก็ไปช่วย จะเป็นบุญกุศลอันยิ่งใหญ่

"บุญ" อย่างแท้ ที่เคยหล่อเลี้ยงชีวิตและชุมชนไทยในอดีตสืบมาแสนนาน ยังรอเวลาที่สังคมไทยจะรื้อฟื้นขึ้นมาชำระขัดเกลาจัดปรับรูปแบบให้เหมาะ และนำกลับมาใช้ชุบชูชีวิตและชุมชนขึ้นใหม่ เพื่อให้สังคมไทยมีกำลังที่จะลุกขึ้นเดินหน้าต่อไป

หมายเหตุ: *ข้อสังเกตแถมท้าย*

๑. ร่นถอย หรือรอยต่อ

ในบทสวดมนต์ที่ใช้กันอยู่บ้างเวลานี้ บทหนึ่งชื่อว่า ***มงคลจักรวาฬใหญ่*** มีข้อความช่วงต้นๆ ตอนหนึ่งว่า **“ทสปารมิตานุภาเวน ทสอุปปารมิตานุภาเวน ทสปรมตฺถปารมิตานุภาเวน”** (ด้วยอานุภาพแห่งบารมีทั้ง ๑๐ ด้วยอานุภาพแห่งอุปบารมีทั้ง ๑๐ ด้วยอานุภาพแห่งปรมัตถบารมีทั้ง ๑๐) ต่อด้วยอานุภาพของธรรมอื่นๆ อีกมากมาย แล้วลงท้ายด้วยการตั้งความปรารถนาดีว่า “สพฺพอนฺตรายาปิ วินสฺสนฺตุ” (ขออันตรายทั้งปวงจงพินาศไป) “สพฺพ-สงฺกปฺปา ตุยฺหํ สมิชฺฌนฺตุ ทีฆายุตา ตุยฺหํ โหตุ” (ขอความดำริทั้งปวงของท่านจงสำเร็จ ขอความมีอายุยืนยาว จงมีแก่ท่าน) ดังนี้เป็นต้น

บทสวดมนต์บทนี้ มีขึ้นหลังพุทธกาลนานนักหนา แต่ก็ไม่มีใครรู้ว่าเกิดขึ้นเมื่อไร เป็นของนำสืบๆ กันมา ไม่มีในคัมภีร์พุทธศาสนา เป็นตัวอย่างของการที่แนวคิดแบบอ้อนวอนปรารถนาเข้ามามีบทบาทในพระพุทธศาสนา โดยมีการนำคำว่า **“บารมี”** มาอ้างในลักษณะนี้ด้วย ดูจะเข้าแนวทางเดียวกับการอ้างบารมีหรือขอบารมีของคนไทยปัจจุบัน

อย่างไรก็ตาม สิ่งที่อ้างในบทสวดมนต์นี้ ยังมีอย่างอื่นอีกมากมาย แม้แต่อานุภาพของมหาปุริสลักษณะ ๓๒ พระฉัพพรรณรังษี โลกุตตรธรรม ๙ คล้ายกับว่ามีอะไรๆ ดีๆ ที่นึกขึ้นได้ ก็ยกมาอ้าง จึงไม่ชัดว่าเป็นการมองบารมีในความหมายที่คนไทยปัจจุบันเข้าใจ

นอกจากนั้น เนื้อความก็เป็นการตั้งความปรารถนาดีต่อผู้อื่น แบบอวยชัยให้พร ไม่ใช่ขอร้องหรืออ้อนวอนให้บารมีของท่านผู้อื่นมาบันดาลผลที่ต้องการให้แก่ตน ความหมายจึงยังไม่เพี้ยนไกลมากอย่างในปัจจุบัน

ย้อนหลังไปดูในคัมภีร์รุ่นอรรถกถาและฎีกา ก็มีการใช้คำว่าอานุภาพ

ของบารมีบ้างบางแห่ง เช่น ขนฺติปารมิตานุภาเวน (ด้วยอานุภาพขันติบารมีของพระโพธิสัตว์ ทำให้พระอินทร์อาสน์ร้อน, *จริยา.อ.๒๘)* ปูริตปารมิตานุภาเวน (ด้วยอานุภาพบารมีที่บำเพ็ญเต็มที่แล้วของพระโพธิสัตว์ เนื้อหนังเส้นเอ็นที่บาดเจ็บขาดลุ่ยก็เชื่อมติดกัน, *ชา.อ.๔/๔๖๐)*

ว่าโดยสรุป การกล่าวถึงอานุภาพของบารมีในคัมภีร์ แตกต่างอย่างชัดเจนจากความหมายและการใช้ในปัจจุบัน ดังนี้

๑. ท่านกล่าวถึงบารมีโดยหมายถึงการบำเพ็ญความดีอย่างยวดยิ่งตรงตามความหมายเดิม (ปัจจุบันอ้างบารมีโดยเข้าใจว่าเป็นอำนาจหรือพลังความยิ่งใหญ่ที่จะบันดาลผลที่ต้องการ)

๒. อานุภาพของบารมีนั้น หมายถึงอำนาจหรือพลังความดีของตนที่ได้บำเพ็ญมาเอง (ปัจจุบันอ้างบารมีของผู้อื่นหรือสิ่งอื่นภายนอกให้มาช่วยตน)

๓. มุ่งแสดงผลดีที่เกิดขึ้นว่าสืบเนื่องมาจากการบำเพ็ญความดีที่ได้ทำมาก่อน (ปัจจุบันมุ่งจะเอาอำนาจดลบันดาลภายนอกที่เรียกว่าบารมีนั้นมาอ้าง เพื่อเป็นเหตุบันดาลผลที่ต้องการข้างหน้า)

๔. ท่านเล่าไว้โดยมุ่งพรรณนาคุณของพระโพธิสัตว์ เพื่อเป็นตัวอย่างกระตุ้นเร้าปลุกใจผู้ฟังผู้อ่านให้มีกำลังใจที่จะทำความดีตามอย่าง (ปัจจุบันกลับตรงข้าม ถึงกับมีค่านิยมขอบารมีที่เข้าใจว่าเป็นอำนาจภายนอกนั้น ให้มาช่วยบันดาลผลที่ต้องการให้โดยตนไม่ต้องทำเอง)

ขอยกอีกตัวอย่างหนึ่งให้เห็นลักษณะการกล่าวถึงอานุภาพของบารมีท่านกล่าวในที่หนึ่งว่า

"ด้วยอานุภาพพระบารมีของพระผู้มีพระภาค คำตรัสที่

ไม่มีประโยชน์แม้แต่อักษรเดียว ก็ไม่ขึ้นมาสู่พระโอษฐ์ ... ”

(ที.อภินวฏีกา.๑/๒๘๐)

ความหมายง่ายๆ ของข้อความนี้ ก็คือ พระพุทธเจ้าได้ฝึกฝนพระองค์มาในคุณสมบัติต่างๆ ทางด้านการพูดเป็นต้น จนกระทั่งพระองค์ตรัสคำทุกคำด้วยพระปัญญาอย่างมีสติบริบูรณ์ เป็นเหตุให้ทุกคำที่ตรัสล้วนมีประโยชน์ นี่คือตัวอย่างอานุภาพของบารมี ชาวพุทธทุกคนควรฝึกตนให้มีอานุภาพแห่งบารมีอย่างนี้

เป็นอันต้องยอมรับความจริงว่า เวลานี้ความเข้าใจในความหมายของบารมีได้คลาดเคลื่อนผิดเพี้ยนไปไกล อาจถือได้ว่าเป็นการถอยร่นกลับไปใกล้ศาสนาแห่งการเซ่นสรวงอ้อนวอนคล้ายศาสนาพราหมณ์ แต่ไหนๆ ก็เป็นไปแล้ว และจะเลิกทีเดียวก็คงเป็นไปไม่ได้ ทางที่ดีควรจะวางวิธีปฏิบัติต่อมันให้ได้ผลดี

วิธีปฏิบัติที่จะให้ผลดี คือ ทำให้เป็นประโยชน์ และใช้ภาวะร่นถอยออกไปนั้นเป็นรอยต่อที่จะเชื่อมโยงให้ก้าวกลับขึ้นมาในพระพุทธศาสนา

ในทางธรรม จะต้องเข้าใจและเห็นใจมนุษย์ปุถุชน ซึ่งส่วนมากยังอ่อนแอ จึงหวังพึ่งพาความช่วยเหลือ อย่างน้อยให้ได้ความอบอุ่นใจจากพลังภายนอก ซึ่งในพระพุทธศาสนาก็ยอมให้บ้างตามหลักการระลึกที่เรียกว่าอนุสติ แต่ทั้งนี้ก็ต้องไม่ใช่การตามใจจนกลายเป็นนักขอนักพึ่งพา เพียงแต่ให้หลักใจเพื่อให้เขาตั้งตัวได้แล้วเดินหน้าไปได้เอง

มนุษย์ปุถุชนที่ว่าอ่อนแอนั้น เช่น เมื่อพบเหตุการณ์ฉุกเฉิน หรือเรื่องเลวร้ายที่ไม่คาดคิด มักตั้งสติไม่ทัน อาจตื่นเต้นระส่ำระสาย หรือใจเตลิดเปิดเปิงไป ทำให้เสียการ ดังนั้น ถ้าจะนำพระพุทธคุณเป็นต้นมาช่วยในขั้นนี้ คือ ให้เกิดความรู้สึกว่าได้รับการคุ้มครอง เกิดความอุ่นใจ มั่นใจ ขั้นนี้ใน

ทางพระพุทธศาสนาท่านยอมให้ เพราะเป็นประโยชน์ และไม่เสียหลักกรรม แต่กลับทำให้ยิ่งมีกำลังใจ ที่จะทำการต่อไปอย่างเข้มแข็งมั่นคง

ข้อสำคัญ ต้องให้มาหนุนการกระทำ ให้มีความเพียรพยายามก้าวต่อไป ถ้าอย่างนี้ก็คือก้าวขึ้นสู่พระพุทธศาสนา

ถ้าจะพลาด ก็ตรงนี้แหละ คือ ไม่เอาแค่ให้ท่านคุ้มครอง แล้วเราจะได้ทำเองอย่างมั่นใจเต็มที่ แต่กลับจะขอให้ท่านทำหรือบันดาลให้ด้วย ถ้าอย่างนี้ ก็เลยเถิด ออกนอกพุทธศาสนาไปแล้ว เพราะพลาดจากหลักกรรม

สรุปอีกครั้งหนึ่งว่า การอ้างอานุภาพพระรัตนตรัย ตลอดจนอำนาจภายนอกต่างๆ นั้น แยกได้ ๒ ขั้น

ขั้นที่ ๑ ให้เกิดความรู้สึกได้รับการคุ้มครองมีความปลอดภัยแล้วจะได้มีกำลังใจทำการต่างๆ ด้วยความเพียรพยายาม อย่างเข้มแข็งมั่นใจยิ่งขึ้น — ขั้นนี้จัดเป็นรอยต่อที่เชื่อมเข้าสู่พุทธศาสนาได้ (=กุศลกรรม คืออนุสติ)

ขั้นที่ ๒ อ้อนวอนขอร้องให้อำนาจศักดิ์สิทธิ์นั้นดลบันดาลผลที่ตนปรารถนาให้ โดยตัวเองจะได้ไม่ต้องทำ — ขั้นนี้จัดเป็นการถอยร่นออกนอกพระพุทธศาสนา (=อกุศลกรรม คือความประมาท)

เมื่อเข้าใจอย่างนี้แล้ว ก็ควรพยายามหันกลับมาก้าวขึ้นสู่พระพุทธศาสนาให้ได้

อีกเรื่องหนึ่งที่ควรพูดไว้ด้วย คือ พระพุทธศาสนาได้ประสบความสำเร็จอย่างมาก ในการให้คนเลิกบูชายัญ และหันมาทำบุญ (แต่ในอินเดียสำเร็จอยู่นานไม่กี่ร้อยปี) ซึ่งพร้อมกันนั้นก็เท่ากับทำให้ประชาชนเลิกให้ค่าประกอบพิธีบูชายัญที่เรียกว่า “ทักษิณา” แก่พวกพราหมณ์

เมื่อเลิกให้ทักษิณาแก่พราหมณ์ คนหันมาทำบุญ ก็ถวายทักษิณา (บาลีเรียกทักขิณา) นั้นแก่พระภิกษุสงฆ์ เพื่อสนับสนุนให้พระภิกษุทั้งหลาย

ซึ่งอาศัยวัตถุน้อยอยู่แล้ว จะได้มีปัจจัย ๔ และบริขารต่างๆ ที่จะเป็นอยู่ได้โดยไม่ต้องกังวล แล้วตั้งใจอุทิศตนแก่การศึกษาทั้งเล่าเรียนปริยัติและปฏิบัติ ตลอดจนเผยแผ่ธรรมแก่ประชาชนได้เต็มที่

ไปๆ มาๆ โดยเฉพาะในประเทศไทย การทำบุญก็ชักจะถูกมองและเข้าใจกันในความหมายที่แคบลงมามาก โดยเน้นแค่ทานหรือทักษิณาที่ถวายแก่พระสงฆ์

ถ้าเข้าใจกันแคบๆ อย่างนี้นานไป ก็มีทางที่จะเกิดปัญหาเป็นโทษได้เช่นเดียวกับเรื่องการอ้างบารมีข้างต้น

เพราะฉะนั้น ปัจจุบันนี้ ถ้าพระสงฆ์ทำเพียง ๒ อย่างต่อไปนี้ได้ ก็จะช่วยทั้งพระพุทธศาสนาและสังคมไทยอย่างมาก คือ

๑. ให้ประชาชนอ้างอานุภาพพระรัตนตรัย (และแม้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย) ในแง่ที่จะคุ้มครองปกปักรักษาให้อบอุ่นมั่นใจ แล้วมีความเพียรเข้มแข็งที่จะทำการต่างๆ ต่อไป อย่าให้เลยเถิดจนกลายเป็นการขอผลดลบันดาล

๒. หมั่นทบทวนเสริมย้ำความเข้าใจเกี่ยวกับความหมายของการทำบุญ ให้ขยายออกไปจนครบหลักทั้ง ๑๐ อย่าง โดยเน้นที่การ – ***ทำชุมชนให้ดี ทำชีวิตให้งอกงาม*** เป็นพื้นฐาน

๒. จากยัญ สู่บุญ/จากอาตมัน สู่อนัตตา

เรื่อง***บุญ***จนถึง***บารมี***นี้ ควรทราบความหมายเชิงเปรียบเทียบกับภูมิหลังของสังคมอินเดีย เพิ่มจากที่ได้กล่าวแล้วว่า พระพุทธเจ้าทรงสอนให้เลิกหรือเปลี่ยน***บูชายัญ***หรือ*ยัญกรรม* มาเป็นการ***ทำบุญ***หรือ*บุญกรรม* ขออธิบายต่อไปว่า

๑. พราหมณ์สอนให้ชาวบ้าน พ่อค้า คฤหบดี เศรษฐี ราชา มหากษัตริย์

ตลอดจนพราหมณ์ทั่วๆ ไป บูชายัญ (*ยัญกรรม*) เพื่อได้ลาภ ยศ กามสุข เป็นต้น

พระพุทธเจ้าสอนให้คนทั่วไปนั้นทำบุญ (*บุญกรรม*) แทน (ไม่ยอมตามความเห็นแก่ตัว/พัฒนาตน—ไม่เบียดเบียน/ช่วยเหลือร่วมกันทำความดี—ไม่รอผลดลบันดาล/เพียรทำการด้วยเรี่ยวแรงของมนุษย์)

๒. พราหมณ์ชั้นนำ มุ่งหมายที่จะเข้าถึงภาวะรวมเป็นอันเดียวกับพรหม (*พรหมสหัพยตา*) ด้วยหลักวิชาที่เรียกว่า *ไตรเพท*

พระพุทธเจ้าตรัสว่า พราหมณ์ทั้งหลายนั้น ถึงจะเจนจบไตรเพท แต่ชีวิตความเป็นอยู่จิตใจไม่เหมือนพรหมเลยตั้งแต่บัดนี้ ตายแล้วจะไปเข้ารวมกับพรหมได้อย่างไร การที่จะเข้ารวมกับพรหมให้ได้แน่ ก็คือมีชีวิตจิตใจความเป็นอยู่อย่างพรหมเสียเลยแต่บัดนี้ ด้วยการบำเพ็ญ*พรหมวิหาร* (ธรรมประจำใจของพรหม คือผู้มีจิตใจกว้างขวางยิ่งใหญ่ที่สร้างสรรค์อภิบาลโลก) มีเมตตาเจโตวิมุตติ เป็นต้น *(ดู เตวิชชสูตร, ที.สี.๙/๓๖๕-๓๘๕/๒๙๔-๓๑๒)*

๓. พระพุทธเจ้าทรงสอนต่อไปอีกว่า การแผ่ขยายจิตใจให้กว้างขวางยิ่งใหญ่ ไม่มีขีดจำกัด แต่ปรารถนาจะไปรวมกับพรหมนั้น ยังไม่ใช่ความหลุดพ้นเป็นอิสระที่แท้จริง แต่การพัฒนาทางจิตก็ไปได้สูงสุดเพียงเท่านั้น ต่อเมื่อพัฒนาปัญญาให้รู้ความจริงที่เป็นสภาวะธรรมดาของธรรมชาติแล้ว ความยึดติดถือมั่นที่เป็นเครื่องผูกรัดจำกัดก็จะหมดไปเอง เป็นการปลดปล่อยจิตให้เป็นอิสระไร้พรมแดน (วิมริยาทิกตจิต) ได้แท้จริง คือภาวะแห่ง*นิพพาน* ปัญญานี้เรียกว่า *ไตรวิชชา* (เทียบแบบเล่นคำกับไตรเพทของพราหมณ์)

หลังจากพระพุทธศาสนาเกิดขึ้นแล้ว ศาสนาพราหมณ์ก็ซบเซาลงๆ หลายร้อยปี จนหลังพุทธกาลอีกนาน พราหมณ์ได้พยายามปรับปรุงตัว กลายเป็นศาสนาพราหมณ์ยุคใหม่ เรียกว่าศาสนาฮินดู

ศาสนาฮินดูได้ดูดธรรมจากพระพุทธศาสนาไปมาก และพัฒนาแนวคิดเกี่ยวกับจุดหมายสูงสุดของตน คือการเข้ารวมกับพรหมนั้นต่อมาอีก และนำคำว่า นิรวาณ (รูปสันสกฤตของนิพพาน) ไปใช้เรียกภาวะที่ อาตมัน/อัตตาเข้ารวมกับพรหมัน หรือชีวาตมันเข้ารวมกับปรมาตมัน

พึงสังเกตว่า ความคิดของพราหมณ์นั้นเริ่มจากสภาพจิตใจของมนุษย์ปุถุชนทั่วไป คือมีความยึดติดถือมั่นในอัตตาหรือตัวตน ตอนแรกก็ยึดเอาชีวิตร่างกายนี่เองเป็นตัวตน

แต่ต่อมาได้มองเห็นว่า ชีวิตร่างกายนี้ไม่เที่ยงแท้แน่นอน มีความแปรปรวนแตกสลาย จะเป็นอัตตา/ตัวตนจริงไม่ได้ จึงคิดค้นหาว่าอะไรเป็นอัตตา/ตัวตนที่แท้จริง

จากความตั้งใจใฝ่ปรารถนาอันเป็นจุดเริ่มที่ตั้งไว้ผิด (ยึดถือว่ามีอัตตาและมุ่งค้นหาอัตตาตั้งแต่ยังไม่รู้ว่ามีหรือไม่มี) นี้ กระบวนการแสวงหาอัตตา/อาตมัน/ตัวตน ก็เริ่มต้น และขยายกว้างไกลวิจิตรพิสดาร

จนกระทั่งบอกว่ามีอัตตา/อาตมัน/ตัวตนแท้ แต่มาถูกห่อหุ้มปกคลุมบดบังเสีย จะต้องทำตามข้อปฏิบัติต่างๆ เป็นตบะบ้าง โยคะบ้าง เป็นต้น เพื่อสลายสิ่งปกคลุมห่อหุ้มนั้นออกไป อัตตา/อาตมัน/ตัวตน แท้ที่บริสุทธิ์จะได้เป็นอิสระ (และเข้ารวมเป็นหนึ่งเดียวกับอัตตา/อาตมัน/ตัวตนใหญ่ ที่เรียกว่าปรมาตมัน หรือพรหมันนั้น)

พระพุทธศาสนาสอนว่า สิ่งทั้งหลาย จะเป็นรูปธรรม หรือนามธรรม สังขตธรรม หรืออสังขตธรรม ก็ตาม ก็มีอยู่และหรือเป็นไปตามธรรมดาของมัน เช่น สังขารเปลี่ยนแปลงเป็นไปตามเหตุปัจจัย วิสังขารก็พ้นจากความ

เปลี่ยนแปลงนั้น เป็นสภาวะของมันอย่างนั้น เพียงแต่รู้เข้าใจมันตามเป็นจริง คือตามที่มันเป็น

ไม่ต้องไปยึดมั่นอัตตา/อาตมัน/ตัวตน ซ้อนขึ้นมาบนสภาวธรรมนั้นอีก ให้ยุ่งยากซับซ้อน

ไม่ต้องไปวุ่นวายกับการที่จะปลดเปลื้องทำลายสิ่งห่อหุ้มปกคลุมปิดบัง หรือเปื้อนเปรอะอัตตา/อาตมัน/ตัวตนนั้นหรอก

เพราะเมื่อไปสร้างภาพและยึดติดถือมั่นในอัตตา/อาตมัน/ตัวตนที่สร้างขึ้นมานั้นแล้ว ความยึดติดถือมั่นเองนั้นแหละที่เป็นตัวจำกัดห่อหุ้มบดบังอิสรภาพ เพราะฉะนั้นก็ขจัดหรือทำลายหรือละเลิกความใฝ่อยากและยึดติดถือมั่น คือตัณหาอุปาทานเสียเท่านั้น โดยรู้สิ่งทั้งหลายตามที่มันเป็น อิสรภาพก็มีอยู่แล้วที่นั่นบัดนั้นเอง

ผนวก ๑

ปัญหาเรื่องวัดพระธรรมกาย*

ได้ทราบว่าทางสื่อมวลชน บางท่านไปที่วัด บางท่านโทร.ไป ขอนัดสัมภาษณ์ บางท่านขอถามทางโทรศัพท์ เกี่ยวกับปัญหาเรื่องวัดพระธรรมกาย พระธรรมปิฎกขออภัยด้วยที่อาพาธ ร่างกายไม่อำนวยให้ออกมาต้อนรับและตอบคำถาม

อย่างไรก็ตาม เรื่องทำนองนี้พระธรรมปิฎกได้พูดอยู่เสมอ และเป็นการพูดทั่วไปในทุกกรณี ไม่ใช่เฉพาะเรื่องวัดพระธรรมกาย เพราะเราจะต้องช่วยกันสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับหลักการของพระพุทธศาสนาให้ชัด เพื่อปฏิบัติให้เกิดประโยชน์สุขแก่ประชาชนอย่างแท้จริง

โดยเฉพาะเวลานี้ ที่ประเทศชาติอยู่ในยามวิกฤตเศรษฐกิจ พระสงฆ์ควรเอาใจใส่ ช่วยแนะนำสั่งสอน ให้ประชาชนมีกำลังใจที่จะเผชิญทุกข์เฉพาะหน้า และมีสติปัญญาความสามารถที่จะแก้ปัญหาและสร้างสรรค์ชีวิตและสังคมในระยะยาว

"กำลังใจ" นั้น หมายถึง ***กำลังใจที่จะทำ*** หรือที่จะเพียรพยายามเดินหน้า ฝ่าฟันปัญหา ไม่ใช่กำลังใจแบบกล่อมให้อยู่ด้วยความหวังว่าจะมีอำนาจวิเศษมาช่วยดลบันดาลอะไรให้

---

* คำตอบที่ฝากให้แก่สื่อมวลชน เมื่อวันที่ ๒ ธันวาคม ๒๕๔๑

เรื่องอิทธิปาฏิหาริย์

เรื่องฤทธิ์ หรืออิทธิปาฏิหาริย์นั้น มีหลักพุทธศาสนาชัดเจนอยู่แล้วว่า พระพุทธเจ้าไม่ทรงสรรเสริญ ไม่ว่าฤทธิ์นั้นจะทำได้จริงหรือไม่ ก็ไม่สรรเสริญทั้งนั้น เรื่องนี้ชาวพุทธควรจะชัดเจนที่สุด ไม่น่าจะมัวมาวุ่นกันอยู่อีก

การที่พระพุทธเจ้าทรงยกย่องพระมหาโมคคัลลานะว่าเป็นยอดของผู้มีฤทธิ์นั้น ไม่ได้ทรงยกย่องตัวอิทธิปาฏิหาริย์ แต่ทรงยกย่องตัวท่านผู้ใช้ฤทธิ์ด้วยเหตุผลอย่างอื่น ที่เป็นเรื่องของการทำงานเผยแผ่ธรรม โดยเฉพาะในการที่ท่าน***ใช้ฤทธิ์ปราบความเมาฤทธิ์*** เพราะยุคนั้นผู้คนเมาฤทธิ์กันเหลือเกิน

แต่ในทางตรงข้าม แทนที่จะใช้ฤทธิ์ปราบความเมาฤทธิ์ ถ้ามีการใช้ฤทธิ์เพื่อทำให้เกิดความเมาฤทธิ์ยิ่งขึ้น ก็จะกลายเป็นการก่อบาปอกุศลแก่ประชาชน ผิดหลักการของพระพุทธศาสนาไปไกล

พระพุทธเจ้าและพระสาวกไม่ใช้ฤทธิ์บันดาลผลสนองความอยากให้แก่บุคคลผู้ใด แต่ท่านสอนให้ทุกคนเพียรพยายามทำเหตุที่จะให้ได้ผลนั้นด้วยสติปัญญาความสามารถ

เพราะฉะนั้น พระพุทธเจ้าจึงไม่ทรงยกย่องพระเทวทัตซึ่งเป็นผู้มีฤทธิ์มาก แต่เอาฤทธิ์ไปใช้ชักจูงผู้อื่น อย่างเช่นเจ้าชายอชาตศัตรู ให้มาเลื่อมใสหลงติดเป็นศิษย์บริวาร แทนที่จะเอาธรรมมาพูดจาให้เห็นความจริงกันด้วยปัญญา (ที่ท่านเรียกว่าอนุสาสนีปาฏิหาริย์)

ที่ว่า “เมาฤทธิ์” ถ้าหมายถึงเจ้าตัวคนที่มีฤทธิ์ ก็คือ ภูมิใจกระหยิ่มใจ ลำพองตัวว่ามีความวิเศษยิ่งใหญ่ บางทีก็ถึงกับสำคัญผิด

ว่าที่ตนมีฤทธิ์นั้น คือเป็นพระอรหันต์ หรือเป็นพระอริยะแล้ว

ถ้าเป็นคนอื่น เช่น บริวาร ก็อาจจะหลงไปว่าอาจารย์หรือท่านที่ตนนับถือ เป็นพระอรหันต์ เป็นพระอริยะ หรือเป็นผู้วิเศษแล้วก็มาหมกมุ่นวุ่นวาย ตื่นเต้น ชื่นชมอยู่กับเรื่องฤทธิ์นั้น เพลิดเพลินกระหยิ่มใจ หรือกล่อมใจ ด้วยความหวังว่าท่านผู้มีฤทธิ์จะมาช่วยเหลือดลบันดาล ขจัดปัดเป่าทุกข์ภัย หรือนำผลที่ปรารถนามาให้ เลยมัวรอความช่วยเหลือ หรือไม่ก็ย่อหย่อนเฉื่อยชาลงไปในการที่จะเร่งขวนขวายใช้กำลังความเพียรและสติปัญญาแก้ปัญหาและสร้างผลที่ต้องการให้สำเร็จ เรียกสั้นๆว่า ตกอยู่ในความประมาท

พระพุทธศาสนาสอนให้คน"***หวังผลจากการกระทำ***" และให้กระทำการที่ดีด้วยความเพียรพยายามโดยใช้สติปัญญา ไม่ใช่มัวกล่อมใจกันด้วยความหวังว่าจะมีอำนาจวิเศษมาดลบันดาลหรือหยิบยื่นให้ ยิ่งเวลานี้ถึงคราวจำเป็นจะต้องพัฒนาคนไทยให้เข้มแข็งมีคุณภาพ เพื่อจะมาสร้างประเทศชาติสังคมในระยะยาวจะต้องย้ำกันหนักให้หวังผลจากการกระทำ อย่าหวังผลจากการดลบันดาลโดยเด็ดขาด

เรื่องการทำบุญ

เรื่องบุญก็ต้องเข้าใจกันให้ชัด "**บุญ**" คือ สิ่งที่ชำระล้างบาปทุจริต ทำจิตใจให้สะอาดผ่องใส และเฟื่องฟูเจริญงอกงามขึ้นในความดีงามที่สูงขึ้นไป

ทาน คือ การให้ การบริจาค ที่ว่าเป็น***บุญ***นั้น ก็เพราะมันกำจัดความเห็นแก่ตัวของเรา ช่วยทำให้สังคมมนุษย์เผื่อแผ่ช่วยเหลือกัน จะได้ไม่ต้องแย่งชิงเบียดเบียนกัน มีปัจจัย ๔ พออยู่อาศัยได้ แล้วจะได้ก้าวขึ้นไปทำความดีงามสร้างความเจริญอื่นๆ ที่สูงขึ้นไป ตลอดจนเป็นเครื่องสนับสนุนให้พระสงฆ์มีกำลังที่จะทำหน้าที่ของท่านในการศึกษา ปฏิบัติ และสั่งสอนประชาชนให้ทำความดีและมีปัญญายิ่งขึ้น โดยที่ท่านไม่ต้องมัวห่วงกังวลในด้านวัตถุ

บุญไม่ใช่แค่ทานเท่านั้น ยังมีบุญอย่างอื่นอีกมากมาย เช่น ความเชื่อหรือศรัทธาที่มีเหตุผล ไม่หลงงมงาย ความมีใจเมตตาอยากจะช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ การเอาใจใส่คิดจะปัดเป่าทุกข์ภัยแก่ผู้เดือดร้อนหรือยากไร้ ความมุ่งมั่นเพียรพยายามทำความดี ความมีสติที่จะดำเนินชีวิตโดยไม่ฟุ้งเฟ้อลุ่มหลงมัวเมา เป็นอยู่ด้วยความไม่ประมาท การมีปัญญาและแสวงหาความรู้ที่จะทำชีวิตให้ดีงามและสร้างสรรค์ประโยชน์สุขที่แท้จริงให้แก่สังคมเป็นต้น

บุญอย่างนี้ สูงยิ่งกว่าทานขึ้นไปอีก และเป็นบุญที่สังคมของเรากำลังต้องการอย่างมาก เพื่อช่วยให้ชีวิตและสังคมดีงามมีความสุขที่แท้จริง

ทาน การบริจาค จะมีความหมายเป็นบุญแท้จริง ก็เพราะเป็นตัวหนุนให้คนก้าวไปในบุญที่สูงขึ้นไปนี้ หรือมีบุญอย่างสูงเหล่านี้มาต่อให้ก้าวสูงขึ้นไป

เรื่องสิ่งก่อสร้างใหญ่โต

เรื่องการก่อสร้างสิ่งใหญ่โต ก็เป็นเรื่องที่ต้องระวังให้มาก ต้องจับหลักให้ได้ก่อนว่าอะไรเป็นตัวงานพระศาสนาที่แท้ เมื่อจับตัวงานหลักได้แล้ว เรื่องอื่นๆ ก็เอามาสนองงานหลักนั้น

งานหลักของพระพุทธศาสนา ก็คือ ไตรสิกขา หรือการศึกษาฝึกหัดพัฒนาพฤติกรรม จิตใจ และปัญญาให้เจริญงอกงามดียิ่งขึ้น ไตรสิกขาเป็นงานของชีวิต เป็นหน้าที่ของทุกคน โดยเฉพาะพระสงฆ์ที่จะต้องฝึกอบรมพัฒนาตนเอง และช่วยแนะนำสั่งสอนให้ประชาชนพัฒนาตัวเขาขึ้นไป จึงมีงานการศึกษา ปฏิบัติ และเผยแผ่ธรรมเป็นศาสนกิจ

ส่วนการสร้างอาคารเป็นต้น ก็เพราะความจำเป็นในการใช้งาน เพื่อมาสนองงานศึกษา ปฏิบัติ และเผยแผ่สั่งสอนธรรมนี้ จึงมีหลักปฏิบัติว่า นอกจากดูกำลังทรัพย์เป็นต้นแล้ว ควรสร้างตามความจำเป็นในการใช้งาน เพื่อสนองงาน ให้คุณค่ามาอยู่ที่ตัวงานแห่งไตรสิกขานั้น ไม่ใช่ให้คุณค่าเขวไปอยู่ที่สิ่งก่อสร้าง แม้คุณค่าทางศิลปะเป็นต้น ก็ต้องมาเป็นเครื่องหนุนตัวงานหลักนั้น ถ้าจับตัวหลักนี้ไม่ได้ ไม่นานก็จะเพี้ยนกันไปหมด

ส่วนการก่อสร้างสิ่งใหญ่โตสวยงามในความหมายทำนองเป็นอนุสรณ์สถาน ก็มีคติไว้ช่วยตรวจสอบดังนี้

๑. ควรจะเกิดจากการรวมใจ และพร้อมใจกันของชาวพุทธทั่วกันหมดทั้งโลก หรือทั้งประเทศ แล้วเลือกสร้างไว้ในที่เดียว จะได้เป็นศูนย์กลางจริงๆ ถ้าไม่อย่างนั้น ใครมีกำลังก็สร้างขึ้นมา ต่อไปก็จะมีการสร้างแข่งกัน ที่โน่น ที่นี่ แล้วก็เป็นของพวกนั้น

ของพวกนี้ ฝ่ายโน้น ฝ่ายนี้ แทนที่จะเป็นศูนย์รวมให้เกิดความสามัคคี ก็กลับก่อความแตกแยก แทนที่จะมาหนุนความสำคัญของพระศาสนาเป็นส่วนรวม ก็จะเป็นการเสริมความยิ่งใหญ่ของบุคคลหรือของหมู่พวกไป

๒. การสร้างวัตถุ ไม่ต้องพูดถึงที่ใหญ่โต แม้แต่ที่ใช้งานสนองหลักไตรสิกขาทั่วๆ ไป ***คติชาวพุทธแต่เดิม ถือเป็นเรื่องของคฤหัสถ์*** คือญาติโยมชาวบ้านที่จะเป็นธุระจัดทำ เพราะจัดเป็นปัจจัย ๔ ข้อที่ ๓ (เสนาสนะ) เพื่อมาหนุนให้พระมีกำลังทำงานศึกษา-ปฏิบัติ-เผยแผ่ธรรมให้ได้ผลดียิ่งขึ้น โดยไม่ต้องห่วงกังวลด้านวัตถุ

ยิ่งของใหญ่โตด้วยแล้ว ก็ควรจะเป็นเครื่องแสดงศรัทธา โดยให้เป็นความดำริริเริ่มและเป็นภาระของพุทธบริษัทฝ่ายคฤหัสถ์ที่จะทำขึ้น เพราะเห็นคุณค่าของพระรัตนตรัยที่เกิดขึ้นแก่ชีวิตและสังคมของเขา ส่วนพระสงฆ์ก็ตั้งหน้าตั้งตาศึกษาธรรม ปฏิบัติธรรม ดำรงธรรม เผยแผ่ธรรมไป ให้ผลเกิดขึ้นที่ชีวิตของคน

ยกตัวอย่างในอินเดีย ยุคพระพุทธศาสนารุ่งเรืองมาก พระเจ้าอโศกมหาราชเลื่อมใสธรรมแล้ว ก็สร้างมหาวิหารมากมายถวายแก่พระศาสนา มหาวิหารก็คือวัดใหญ่ๆ ซึ่งเป็นศูนย์กลางการศึกษาของพระสงฆ์และประชาชนนั่นเอง ถ้าเป็นยุคประชาธิปไตย ประชาชนก็ต้องรู้จักสามัคคีร่วมแรงร่วมใจกันทำ

๓. ทุนที่ใช้สร้างเหมือนกับมาจากส่วนเหลือใช้ คือยุคสมัยนั้นสังคมมั่งคั่งมีเงินทองมาก และบุคคลที่สร้าง อย่างพระเจ้าอโศกมหาราชก็มั่งคั่งล้นเหลือ การใช้เงินทองในการก่อสร้างนี้ ต้องไม่เป็นเหตุตัดรอนหรือเบียดแบ่งแย่งยุบการสร้างสรรค์ประโยชน์สุข

ด้านอื่น แต่ต้องให้กลับไปหนุนกัน และเน้นที่คุณค่าทางจิตใจ ไม่ใช่เน้นที่ราคาของวัตถุ

๔. การสร้างสิ่งใหญ่โต ที่จะเป็นอนุสรณ์สถาน มีไว้ที่เดียว หรือน้อยแห่ง นอกจากสิ้นเปลืองทีเดียว และยิ่งทำให้มีความสำคัญมาก ก่อความสามัคคีได้จริงแล้ว ตามปกติในพระศาสนาก็จะสร้างไว้ในที่เกี่ยวกับองค์พระศาสดา คือ พระพุทธเจ้า เกี่ยวกับเหตุการณ์ในพุทธประวัติ หรือเป็นเหตุการณ์ใหญ่ในประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา อย่างพระเจ้าอโศกมหาราช ทรงสร้างมหาสถูป และประดิษฐานหลักศิลาจารึกไว้ ณ ที่พระพุทธเจ้าประสูติ ตรัสรู้ แสดงปฐมเทศนา และปรินิพพาน ทรงสร้างอุทิศถวายพระพุทธเจ้า ไม่ได้ทรงสร้างขึ้นเพื่อแสดงความยิ่งใหญ่ของพระองค์เอง จึงมีคุณค่าแห่งศรัทธาและน้ำใจบริสุทธิ์ที่มุ่งเพื่อธรรมอย่างแท้จริง

เรื่องการระดมทุน

แน่นอนว่า เมื่อพูดตามหลักการ ถ้าจะมีการใช้ทุน ก็ต้องมุ่งเพื่อสนองงานหลัก คือการเจริญไตรสิกขา หรือพูดอย่างคำสมัยใหม่ว่า ต้องใช้เพื่อการพัฒนาคุณภาพคน ยิ่งเวลานี้ เศรษฐกิจฝืดเคือง ผู้คนเดือดร้อน ก็ต้องตัดการใช้จ่ายที่ฟุ่มเฟือย นอกจากใช้จ่ายอย่างประหยัดโดยทั่วไปแล้ว ก็ต้องเน้นการสร้างคน เพื่อสร้างชาติระยะยาว

ถ้าพูดในแง่ของคนที่เกี่ยวข้องกับการใช้ทุน ก็มีหลักการว่า คติพระพุทธศาสนามุ่งให้แผ่ขยายประโยชน์สุขออกไปแก่พหูชน เพราะฉะนั้น ตั้งแต่แรกเกิดพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าจึงทรงส่ง

พระสาวกจาริกออกไปยังถิ่นของประชาชน เป็นการไปเพื่อเขา นำเอาธรรมและประโยชน์สุขไปให้แก่เขาให้ทั่วถึง ไปอยู่กับเขา ไม่กลัวความห่างไกลกันดาร ทั่วทุกถิ่นแดน

แม้เมื่อสอนคติธรรมแก่ผู้ปกครองบ้านเมือง พระพุทธเจ้าก็ทรงสอนหลัก*จักรวรรดิวัตร* ให้ธรรมิกราชอำนวยอารักขาบำรุงคุ้มครองแก่ประชาชนทุกหมู่เหล่า จนถึงชาวชนบท หมู่ชนชายแดน ตลอดจน เนื้อ นก สัตว์บก สัตว์บินทั้งหมด

การคำนึงถึงประโยชน์สุขของมหาชนลงไปจนถึงที่สุดนี้แหละ เป็นคุณสมบัติของมหาบุรุษในความหมายของพระพุทธศาสนา ดังที่เรียกว่า พระคุณแห่งมหากรุณา หาใช่ความใหญ่โตโอ่อ่ามั่งคั่ง หรือความยิ่งใหญ่แห่งทรัพย์และอำนาจแต่ประการใดไม่

การระดมทุนควรมุ่งเพื่อดำเนินการแผ่ขยายประโยชน์สุขไปให้แก่ประชาชนอย่างกว้างขวางทั่วถึง โดยคำนึงให้มากถึงชาวบ้าน หรือเพื่อนมนุษย์อีกมากมาย ที่ยังทุกข์ยากเดือดร้อนหรือยากไร้ ทั้งใกล้และไกล มิใช่เอามากองรวมจมไว้ที่เดียวให้ดูเด่น ยิ่งใหญ่ ตื่นตา ตื่นใจ แล้วพลอยทำให้พหูชนถูกมองข้าม เลือนลืมไป และทรัพย์นั้นไม่ออกผลเป็นประโยชน์สุขแก่ประชาชน

สำหรับประเทศชาติยามนี้ จะต้องเน้นย้ำเป็นพิเศษ ให้พระสงฆ์มีความเข้มแข็ง ยืนหยัดในหลักการที่จะดำรงรักษาธรรมไว้ให้แก่โลก โดยไม่ยอมแก่ลาภสักการะและความสุขสบายส่วนตน จะต้องมุ่งมั่นปฏิบัติตามคติแห่งพระพุทธประสงค์ ที่ให้พระสงฆ์บำเพ็ญกิจสั่งสอนธรรม นำประชาชนให้ก้าวไปในไตรสิกขา เพื่อประโยชน์และความสุขแก่พหูชน ด้วยเมตตาการุณย์แก่ชาวโลก

ทั้งหมด

เรื่องอย่างนี้ อยากให้ประชาชนรู้จักเรียนรู้ ศึกษาหลักการของพระศาสนา แล้วรู้จักพินิจพิจารณาใช้ปัญญาวินิจฉัยได้ด้วยตนเอง ความเจริญของประชาชนในพระศาสนา และความเจริญของพระพุทธศาสนาในหมู่ประชาชน จึงจะเกิดขึ้นได้

ผนวก ๒

ถาม-ตอบเบ็ดเตล็ด

เรื่องขนาด และ จำนวน

สิ่งมหัศจรรย์ของโลก

ถาม: ทางวัดพระธรรมกายกำลังสร้างมหาธรรมกายเจดีย์ใหญ่โตมาก ใช้เงิน ๒๐,๐๐๐ ล้าน ถ้าทำได้เต็มโครงการก็ ๗๐,๐๐๐ ล้านบาท ท่านเห็นอย่างไร?

ตอบ: เรื่องสร้างวัตถุใหญ่โตอย่างนี้ ไม่ใช่เฉพาะวัดพระธรรมกายเท่านั้น แต่เป็นค่านิยมกันมาหลายปีแล้ว ทั่วประเทศก็ว่าได้ ชอบสร้างพระ สร้างเมรุ สร้างโบสถ์ ฯลฯ ให้ใหญ่ที่สุด ใช้เงินมากๆ คนบ่นกันมาเรื่อย แต่กระแสก็ยังเป็นอยู่อย่างนั้น

ผู้ปกครองคณะสงฆ์ คือมหาเถรสมาคมก็ออกประกาศหรือคำสั่งมาห้ามปราม โดยเฉพาะในระยะวิกฤติเศรษฐกิจนี้ ท่านว่าให้หยุดให้ยั้ง แต่คนก็มองว่าคงห้ามได้เฉพาะวัดเล็กๆ น้อยๆ ส่วนที่ใหญ่ๆ คงจะไม่ได้ผล วัดพระธรรมกายก็คงเป็นตัวอย่างของวัดที่ใหญ่ เมื่อมีคำสั่งก็ยังทำไปตามความมุ่งหมายของตน

ปัญหาอยู่ที่ว่า วัดนอกๆ ออกไป พระและญาติโยมบ้านนอกเราก็ว่าเขาไม่ค่อยรู้อะไร ก็ทำไปตามค่านิยม แต่วัดพระธรรมกาย

เป็นวัดที่ว่าคนมีการศึกษา และจะสอนธรรมแก่ประชาชน ทางที่ถูกก็ควรมาช่วยแก้ค่านิยมที่ผิด และชักนำสังคมไปในทางที่ถูกต้อง

การทำอย่างนี้ก็เท่ากับมาเพิ่มกำลังให้แก่ค่านิยมติดตื่นหน้าตา บูชาวัตถุ ทำให้ยิ่งแข่งกันมากขึ้น และเหมือนกับมาซ้ำเติมสังคม ที่นิยมความใหญ่โตทางวัตถุ ควรจะคิดกันให้ดีว่า สังคมของเราควรมีความใหญ่โต หรือยิ่งใหญ่ทางไหน จึงจะดี

ถาม: ถ้าจะสร้างให้มีหลัก ควรจะทำอย่างไร?

ตอบ: ถ้าเอาตามหลักและตามประเพณีของพระพุทธศาสนาแต่เดิมมากันจริงๆ การก่อสร้างอย่างนี้เป็นเรื่องของฝ่ายคฤหัสถ์ เขาจะริเริ่มขึ้นแสดงศรัทธาของเขา

ยิ่งเรื่องใหญ่ขนาดนี้ ถ้าเป็นสมัยโบราณ ก็ต้องเป็นเรื่องขององค์พระมหากษัตริย์ คือผู้ปกครองบ้านเมือง เท่ากับทำในนามของประเทศชาติ ถ้าทำในยุคประชาธิปไตยอย่างปัจจุบัน ก็ควรให้เกิดจากการร่วมคิดร่วมใจกันของประชาชนทั้งหมด จะได้มีความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมกัน และเป็นอนุสรณ์แห่งความสามัคคี

อย่างไรก็ดี การก่อสร้างนี้ใหญ่มาก มีผลเกี่ยวข้องโยงไปหลายด้าน โดยเฉพาะทางด้านเศรษฐกิจ ควรจะให้ได้มีโอกาสฟังความคิดเห็นกันให้รอบคอบ

เรื่องนี้อาตมาไม่ค่อยถนัดที่จะตอบ ไม่ใช่ปัญหาพระธรรมวินัยโดยตรง

ถาม: แต่ชาวพุทธทั่วไปสนใจกัน ก็ขอถามพระบ้าง คือได้เห็นทางวัดพระธรรมกายโฆษณาว่า สร้างมหาธรรมกายเจดีย์แล้ว เมืองไทย

จะได้มีสิ่งมหัศจรรย์ของโลก อันดับที่ ๘

ตอบ: เจดีย์มีไว้เป็นอนุสรณ์ คือเป็นเครื่องระลึกถึงพระพุทธเจ้า เพื่อเตือนใจให้น้อมรำลึกถึงพระพุทธคุณและคำสอนของพระองค์ แล้วตั้งใจนำมาประพฤติปฏิบัติ

เราเรียนรู้ธรรมหรือจำมาได้บ้าง แต่บางทีชินชาไป พอเห็นพระพุทธรูปหรือพระเจดีย์ก็นึกขึ้นได้ หรือสำทับกับตัวเองให้มั่น ให้มีกำลังตั้งใจปฏิบัติ อย่างน้อยเข้าไปใกล้ได้เห็นพระเจดีย์แล้ว ใจโน้มไปในความสงบเบิกบานผ่องใส ก็เป็นบุญเป็นกุศล ไม่ใช่จะเอาความใหญ่โต หรือไปแข่งขนาดกับใคร

การคิดไปในทางที่ว่าจะเป็นสิ่งมหัศจรรย์ของโลกอะไรนั้น คงเป็นความคิดของญาติโยมชาวบ้าน ไม่ใช่เรื่องพระธรรมวินัย ไม่ใช่เรื่องบุญกุศล

ท่านคงพูดประกอบให้ตื่นเต้นสนใจกันไปเท่านั้นเอง คงเป็นอย่างนั้นไม่ได้

ถาม: **คิดว่า เมื่อท่านมีเงินมากมาย ท่านก็น่าจะทำได้ จะให้ใหญ่กว่านครวัต-นครธม ก็คงทำได้**

ตอบ: มีเหตุผลหลายอย่าง ที่จะทำให้เป็นไม่ได้ และไม่น่าจะเป็น

ถาม: **เอ ยังไม่เข้าใจว่าทำไม**

ตอบ: ไหนๆ ถามมาแล้ว ก็พูดในแง่ความรู้รอบตัวสักหน่อย

เรื่องสิ่งมหัศจรรย์ของโลกนี่ เราไปเอาความคิดของฝรั่งมาใช่ไหม ฝรั่งเป็นคนจัดขึ้น

สิ่งมหัศจรรย์ของโลก ๗ แห่ง เช่น ปิระมิด[๑] นั้น เป็นของตะวันตกยุคโบราณ ตั้งแต่สมัยกรีก-โรมันเก่าเขาจัดไว้ แล้วก็ปิดบัญชีไปแล้ว ถึงใครจะทำได้ใหญ่โตอัศจรรย์อย่างไร ก็เป็นของคนละยุค ต้องเข้าบัญชีใหม่ แล้วก็ปรากฏว่าฝรั่งจัดบัญชีสิ่งมหัศจรรย์ขึ้นมาใหม่อีกหลายชุด นอกจากชุดที่มีปิระมิดนั้น

เมื่อเรายอมให้ฝรั่งเป็นผู้จัดบัญชีอย่างที่เป็นอยู่ ก็จะไม่มีสิ่งมหัศจรรย์ของโลกอย่างที่ ๘ เพราะที่ฝรั่งจัดนั้น เขายึดเลข ๗ ตามโบราณที่ถือมาแบบโชคลาง เพราะฉะนั้น ถึงจะจัดชุดใหม่ เขาก็จัดเป็นชุดละ ๗ ตามอย่างชุดแรกนั้นทั้งหมด จึงมีสิ่งมหัศจรรย์ ๗ หลายชุด ไม่มีอย่างที่ ๘

อีกอย่างหนึ่ง สิ่งมหัศจรรย์ที่ฝรั่งจัด ซึ่งพวกเราก็ยอมรับไปตามเขา โดยถือว่าเป็นสากลนั้น มีแต่ของในซีกโลกแถบของเขาหรือในอารยธรรมแถบโน้นทั้งนั้น ของเอเชียแถบนี้อย่างนครวัต-นครธม กำแพงเมืองจีน ทัชมาฮาล ที่ว่ายิ่งใหญ่นักหนา เขาก็ไม่ได้ยอมรับจริงจัง คือพูดถึงเป็นบางครั้งบางคราวว่าเป็นสิ่งมหัศจรรย์ แต่ในบัญชีที่เขายอมรับทั่วไปก็ไม่จัดเข้า

ถาม: **ฝรั่งไม่จัด เราก็จัดของเราขึ้นมาเอง ไม่ได้หรือ?**

ตอบ: ก็ไม่สำเร็จอีกนั่นแหละ

ถาม: **ทำไมล่ะ มีเงินซะอย่าง สร้างใหญ่กว่าปิระมิดก็ได้**

---

[๑] The Seven Wonders of the (Ancient) World = เทวสถานแห่ง Artemis, มหาประติมาเทพอะพอลโล ที่ปากช่องทะเลเกาะ Rhodes, ปิระมิดแห่ง Giza, สวนลอยแห่ง Babylon, มหาสุสานแห่ง Halicarnassus, มหาประภาคารแห่ง Alexandria, มหาประติมาแห่งเทพ Zeus

ตอบ: นั่นแหละ ก็เพราะมีเงินก็สร้างได้นี่แหละ จึงทำให้หมดความอัศจรรย์ สิ่งที่เขาว่ามหัศจรรย์นั้นก็เพราะมันไม่น่าจะเป็นไปได้ เช่น ปิระมิดที่ Giza ซึ่งเป็นสิ่งมหัศจรรย์ของโลกในชุดสำคัญที่เป็นบัญชีมาตรฐาน และยังเหลืออยู่จริงอย่างเดียวนั้น ใช้ก้อนหินสร้างซ้อนขึ้นไปประมาณ ๒ ล้าน ๓ แสนก้อน แต่ละก้อนหนักประมาณ ๒ ตันครึ่ง คนสมัยโบราณจะยกขึ้นไปจัดเรียงเข้าที่ให้สนิทเรียบร้อยอย่างไร แล้วยิ่งกว่านั้น ข้างในปิระมิด ก็มีการจัดที่จัดทางเกี่ยวกับหลุมฝังศพและทรัพย์สมบัติอีก

สมัยปัจจุบัน มีเงินก็จ้างทำสำเร็จได้ด้วยเทคโนโลยี ก็เลยไม่อัศจรรย์ ตัวอัศจรรย์ที่ทำให้สำเร็จได้กลายเป็นเทคโนโลยีของฝรั่งหรือญี่ปุ่นไป

ถาม: **ถ้าอย่างนั้น ก็ต้องให้มหัศจรรย์ทางด้านสถาปัตยกรรม คือมีการออกแบบที่วิเศษจริงๆ หาที่ไหนเทียบไม่ได้**

ตอบ: คงยาก แต่อย่ามัวพูดเรื่องนี้อยู่เลย เพราะที่จริงการเป็นสิ่งมหัศจรรย์ของโลกอย่างปิระมิดเป็นต้น ก็ไม่น่าจะภูมิใจอะไร

สิ่งมหัศจรรย์ของโลก โดยมากเป็นอนุสรณ์ของราคะบ้าง โลภะ โทสะ โมหะบ้าง อย่างปิระมิดนั้น ฟาโรห์ (กษัตริย์อียิปต์โบราณ) ให้สร้างขึ้นมา ก็เพียงเป็นที่เก็บศพของตัวเอง บางอย่างก็สร้างเพื่อแสดงความยิ่งใหญ่ และมักใช้แรงงานทาส หรือแรงงานเกณฑ์ มีการบังคับลงโทษกันโหดร้ายทารุณมาก

การสร้างสิ่งเหล่านี้ ต้องเค้นแรงงาน และเค้นเงินทองจากประชาชน บ้านเมืองมักจนลง ชาวบ้านยิ่งยากแค้น แทนที่จะเอาเงินทองนั้นไปสร้างความสุขแก่ราษฎรอย่างพระเจ้าอโศก

ดูง่ายๆ อย่างทัชมาฮาล ในอินเดีย ที่บัญชีมาตรฐานของฝรั่งก็ไม่เอาเข้า แต่รู้กันว่าเป็นสถาปัตยกรรมยอดเยี่ยม ก็สร้างเพียงเป็นที่เก็บศพมเหสีของกษัตริย์ชาห์ ชาฮาน ใช้แรงงานมากกว่า ๒๐,๐๐๐ คน สร้างอยู่ ๒๒ ปี ใช้เงิน ๔๐ ล้านรูปี (สมัย ๓๖๐ กว่าปีก่อนโน้น) กว่าจะเสร็จคนตายไปเท่าไร และเมื่อเสร็จแล้ว ก็ยังให้เผามือช่างใหญ่ให้พิการ จะได้ไปสร้างที่อื่นไม่ได้

นอกจากนั้น สิ่งมหัศจรรย์ของโลกเหล่านี้ มาถึงยุคปัจจุบันก็ไม่ได้มีคุณค่าสูงอะไร เพราะคนยุคนี้ เขามองที่ภูมิปัญญาเป็นสำคัญ สิ่งมหัศจรรย์ของโลกที่ใหญ่โตเหล่านี้ แม้จะแสดงถึงความสามารถทางด้านการก่อสร้าง คือสถาปัตยกรรม และวิศวกรรม แต่อย่างที่บอกแล้วว่า สำเร็จด้วยการใช้ทรัพย์และอำนาจ บวกกับความเชื่อที่งมงาย เช่นในเรื่องการเก็บศพไว้ให้วิญญาณ และความมักใหญ่ใฝ่สูงจะแสดงความยิ่งใหญ่ของตน เป็นต้น ซึ่งไม่ใช่สิ่งที่น่าสรรเสริญแท้จริง

พูดง่ายๆ ว่า สิ่งมหัศจรรย์แบบนั้นหมดสมัยไปแล้ว

ถาม: **ถ้าอย่างนั้น สมัยปัจจุบันจะเอาอะไรเป็นมหัศจรรย์?**

ตอบ: เขาเปลี่ยนมานานแล้ว ตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่ ๑ มีการจัดสิ่งมหัศจรรย์ของโลกขึ้นเป็นของยุคใหม่ หรือสมัยใหม่ มี ๗ เหมือนกัน ก็ฝรั่งนั่นแหละจัด เรียกว่า Seven Modern Wonders

คราวนี้ไม่เอาขนาดใหญ่โตแล้ว แต่เอาที่ปัญญาในการคิดค้นประดิษฐ์ โดยเน้นเทคโนโลยี

ถาม: **สิ่งมหัศจรรย์สมัยใหม่ ๗ อย่าง คืออะไรบ้าง?**

ตอบ: คือ ๑. วิทยุ ๒. โทรศัพท์ ๓. เครื่องบิน ๔. เรเดียม ๕. ยาสลบและสารต้านพิษ ๖. การแยกสเปคตรัม(แถบสีของแสง) ๗. เอกซ์-เรย์

ถ้ามาถึงปัจจุบันก็คงจะต้องจัดชุดใหม่ ให้มีโทรทัศน์ พลังงานนิวเคลียร์ ยานอวกาศ จนถึงคอมพิวเตอร์

เทคโนโลยีพวกนี้ดูเล็กน้อย แต่มหัศจรรย์อย่างยิ่ง เพราะเปลี่ยนแปลงโลกและวิถีชีวิตของมนุษย์ได้อย่างพลิกมือเลยทีเดียว

แทนที่จะคิดสร้างวัตถุใหญ่โต น่าจะหันมาพัฒนาสมองคนไทยกันให้มาก ให้คนไทย โดยเฉพาะเด็กไทยมีความยิ่งใหญ่ทางปัญญา ที่จะคิดค้นและสร้างสรรค์อะไรใหม่ๆ จึงจะมีทางให้สังคมของเราได้รับความยอมรับนับถือในวงการนานาชาติ หรือเข้าถึงระดับของการที่จะมีส่วนร่วมสร้างอารยธรรมของโลก

ถาม: **ถึงจะไม่ได้เป็นสิ่งมหัศจรรย์ของโลก ก็ยังช่วยดึงดูดให้คนมาเที่ยวเมืองไทย ช่วยนำรายได้เข้าประเทศได้มาก**

ตอบ: นี่ก็อีกแหละ ไม่ใช่กิจพระศาสนา นอกเรื่องธรรมะ จะทำให้ความสนใจหันเหออกไปจากทางของบุญกุศลและปัญญา มุ่งไปที่การหาเงิน

ถึงจะหาเงินก็ไม่เห็นจะคุ้ม ถ้าสร้างแล้ว ช่วยให้เงินเข้าประเทศปีละ ๑๐๐ ล้านบาท กว่าจะคุ้มทุน ๗๐,๐๐๐ ล้านบาท ก็ ๗๐๐ ปี หรือถ้าคิดทุนสร้างแค่ ๒๐,๐๐๐ ล้านบาท ก็ ๒๐๐ ปี

ควรจะทำชุมชนและสังคมของเราให้สงบเรียบร้อย พัฒนาคนให้ถูกต้องตามหลักไตรสิกขา สงวนรักษาธรรมชาติ เป็นต้น จะดีกว่า ศิลปวัฒนธรรมที่มีอยู่อย่างเป็นเอกลักษณ์ของชาติต่างหากที่คนต่างถิ่นต่างแดนเขาสนใจ ขอให้เราดึงดูดนักท่องเที่ยวด้วย

ความดีงามของชีวิต-สังคม และความงดงามของธรรมชาติจะดีกว่า

เรื่องนี้ไม่น่าจะต้องพูดอะไรกันมาก ถามเรื่องอื่นดีไหม

ชาวพุทธโบราณก็สร้างเจดีย์ใหญ่โต

ถาม: ยังติดใจอยู่ การสร้างมหาธรรมกายเจดีย์ ถึงจะไม่ได้อะไรอื่น ก็เป็นสิ่งถาวร เป็นอนุสรณ์อยู่ได้นาน เป็นพันปี

ตอบ: เรื่องใหญ่โต กับเรื่องอยู่เป็นพันปี ไม่ใช่เรื่องเดียวกัน ถ้าจะให้อยู่พันปี ไม่จำเป็นต้องใหญ่โตมากนัก อนุสรณ์สมัยพระเจ้าอโศกมหาราช ไม่ใหญ่โตเท่าไร ก็อยู่มาเกิน ๒ พันปีแล้ว

ที่ว่าเป็นอนุสรณ์นั้น สำคัญที่ว่าเป็นอนุสรณ์อะไร สิ่งมหัศจรรย์ของโลกหลายอย่าง หรือพูดง่ายๆ ว่าสิ่งที่ใหญ่โตกว่าปกติจนเหลือเกินนั้น มักเป็นอนุสรณ์แสดงอะไรบางอย่างในจิตใจที่ไม่ค่อยดี เป็นเรื่องตัวเรื่องตน อย่างน้อยก็ความต้องการแสดงอำนาจความยิ่งใหญ่

เรื่องอย่างนี้ น่ายกย่องพระเจ้าอโศกมหาราชมาก ทั้งที่มีทรัพย์และอำนาจเหลือล้น แต่ดูจะทรงสร้างเน้นความเป็นอนุสรณ์และแสดงความเคารพบูชาพระพุทธเจ้าจริงๆ เช่น มุ่งไปทำในที่พระพุทธเจ้าประสูติ ตรัสรู้ เป็นต้น

เมื่อสร้างแล้วก็ทำศิลาจารึกบอกไว้ว่าที่นั้นๆ เกี่ยวข้องอะไรกับพระพุทธเจ้า แต่ทรัพย์สินที่มากมายมุ่งเอาไปบำบัดทุกข์บำรุงสุขของประชาชน เช่น สร้างแหล่งน้ำ ถนนหนทาง ที่พักผู้คน เป็นต้น เฉลี่ยกระจายไปทั่วทุกถิ่น

ถาม: อย่างนี้ก็แปลว่า ไม่ต้องสร้างให้ใหญ่โตนัก แต่ให้เน้นที่ความ

แข็งแรงถาวรใช่ไหม?

ตอบ: ที่จริงก็ไม่ต้องเน้นอะไรในแง่นี้กันมากแล้ว ควรจะมาเน้นการสร้างธรรม สร้างปัญญา ในตัวคนนี่แหละ เพราะอนุสรณ์ที่เป็นสิ่งก่อสร้างสถูปเจดีย์สำคัญๆ เรามีไม่น้อยแล้ว หรืออาจจะพอแล้ว

เจดีย์อยู่ไปพันปีข้างหน้า แต่เวลานั้น พุทธศาสนาอยู่ด้วยหรือเปล่า ถ้าสร้างเจดีย์แล้ว ช่วยให้พระพุทธศาสนาอยู่ไปเป็นพันปีด้วย ก็น่าพิจารณา แต่ถ้าเจดีย์อยู่ พุทธศาสนาไม่อยู่ ถึงเวลานั้นเจดีย์ก็เป็นเพียงอนุสรณ์ของพุทธศาสนาที่เคยมีอยู่ในอดีต แต่ไม่มีอยู่ในปัจจุบัน

จะเอาพระพุทธศาสนาฝากไว้กับวัตถุ แล้วคนก็เลยเพลินปล่อยให้วัตถุรักษาพระศาสนา จนกระทั่งวัตถุนั้นเป็นอนุสรณ์ของพระพุทธศาสนาที่เคยมีในอดีต แต่ไม่มีอยู่ในปัจจุบัน หรือจะเอาพระพุทธศาสนาฝากไว้ในตัวคน พยายามให้คนเป็นที่รักษาพระพุทธศาสนาต่อๆ กันไปเรื่อยๆ โดยไม่ประมาท นานเท่านาน

ถาม: สมัยโบราณท่านก็สร้างวัตถุใหญ่ๆ ไว้ ที่อินเดีย ที่สังเวชนียสถานทั้ง ๔ เป็นต้น ก็มีสถูปเป็นต้นยังเป็นอนุสรณ์ หรือนอกอินเดีย เช่นในอินโดนีเซีย ก็มีมหาสถูปใหญ่ Borobudur ที่เดากันว่าเป็นบรมพุทโธ ถ้าการสร้างวัตถุไม่สำคัญ ท่านคงไม่สร้างกันไว้ และเราก็จะไม่มีอนุสรณ์ให้รู้อดีต

ตอบ: ที่ถามมานั้น ต้องแยกให้ดี ไม่ควรถามรวมๆ คลุมๆ อย่างนั้น

ที่ตอบไปแล้วนั้น ก็ไม่ใช่ว่าจะไม่ให้สร้างเลย แต่ต้องพิจารณาเหตุผลกันให้ดีว่า เราจะสร้างเพื่ออะไร และควรสร้าง

ที่ไหน แค่ไหน

ได้บอกตั้งแต่ต้นแล้วว่า *สถูปเจดีย์นั้นเราสร้างเป็นพุทธบูชา* เพื่อเป็นเครื่องระลึกถึงพระพุทธเจ้า ซึ่งเป็นพระบรมศาสดาของเรา เริ่มต้นที่สุดท่านจึงมุ่งจะสร้างไว้ ณ สถานที่ที่เกี่ยวกับพระพุทธเจ้า คือที่พระองค์เคยอยู่เคยใช้เป็นต้น โดยเฉพาะที่ประสูติ ตรัสรู้ ที่เริ่มตั้งพระศาสนา (คือที่แสดงปฐมเทศนา) และที่ปรินิพพาน ที่เรียกว่า สังเวชนียสถาน ๔ สถูปเจดีย์ที่สร้างไว้ ณ สถานที่เหล่านี้ นอกจากเป็นอนุสรณ์ถึงองค์พระศาสดาโดยตรงอย่างชัดเจนแล้ว *ก็เป็นศูนย์กลางที่รวมของชาวพุทธด้วย ได้ทั้งอนุสติ และสามัคคี*

ด้วยเหตุนี้แหละ ชาวพุทธที่อยู่ไกลที่ประสูติ ตรัสรู้ ปรินิพพานออกไป ไม่มีโอกาสไปนมัสการ หรือไปได้ยาก ไปได้น้อยครั้ง ก็สร้างสถูปเจดีย์ระลึกถึงพระพุทธเจ้าไว้ในถิ่นแดนของตน แต่ก็พยายามให้มีสิ่งแทนพระองค์ไว้ชนิดที่ตรงหรือใกล้ชิดพระพุทธเจ้าที่สุด จึงไปรับเอาพระบรมสารีริกธาตุจากอินเดีย มาสร้างสถูปเจดีย์บรรจุไว้ แล้วสถูปเจดีย์นั้นก็เป็นอนุสติถึงพระพุทธองค์ และเป็นศูนย์กลางสามัคคีของชาวพุทธในถิ่นหรือประเทศนั้นๆ

เหตุผลสำคัญในการสร้างสถูปเจดีย์ จึงเหมือนอย่างที่บอกแล้วว่า ให้ได้อนุสติและสามัคคี สมัยก่อนคนเดินทางไปมายาก จะเห็นว่าเขาก็จะมีสถูปเจดีย์องค์สำคัญไว้ เป็นถิ่นเป็นภาค สมัยนี้ไปมากันง่ายแล้ว และเราก็มีองค์พระสถูปเจดีย์ที่เป็นศูนย์กลางใหญ่ๆ มาแต่เก่าก่อน เราควรจะเสริมความสำคัญของศูนย์กลางที่มีอยู่แล้ว ซึ่งโยงพวกเราในปัจจุบันกับประวัติศาสตร์ของประเทศชาติและบรรพบุรุษของเรา และทำความสามัคคีในวงกว้างให้แน่นแฟ้น

ยิ่งขึ้น ไม่ใช่จะมาลดทอนความสำคัญของศูนย์กลางเก่าๆ ในประวัติศาสตร์ที่มีอยู่แล้ว และแบ่งแยกกันออกไปให้มากขึ้น

ในแง่นี้ ถ้าดูให้ดี อนุสรณ์ที่เรามีสืบมา อาจจะเพียงพอแล้ว ไม่ใช่เรายังไม่มี ข้อสำคัญอยู่ที่จะรักษาและจัดอนุสรณ์ที่มีอยู่แล้วนั้นอย่างไรให้ดี เช่น อย่างที่เขาไปบูรณะลุมพินีกัน เป็นต้น นี่ก็เหตุผลหนึ่ง

อีกอย่างหนึ่ง ก็ให้ดูบทเรียนจากอดีตนั่นแหละ ลองเอาพระสถูปที่สังเวชนียสถานในอินเดีย กับบรมพุทโธ (Borobudur) ในชวาอินโดนีเซีย มาเทียบกันดู

ถาม: **สถูปที่สังเวชนียสถานก็ใหญ่ แต่บรมพุทโธใหญ่โตกว่ามากมาย ไม่ดีหรือ?**

ตอบ: พระสถูปเจดีย์ที่สังเวชนียสถานในอินเดียนั้น เทียบกับบรมพุทโธในชวาแล้ว ต้องถือว่าเล็กนิดเดียว และสร้างง่ายๆ ส่วนบรมพุทโธในชวานั้นได้ชื่อว่าเป็นโบราณสถานทางพุทธศาสนาที่ใหญ่ที่สุดในโลก ยิ่งใหญ่เหลือเกิน เทียบกันไม่ได้[๑]

พระเจดีย์พุทธคยา ที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้ ฐานกว้างด้านละเพียง ๑๕ เมตรเศษ แต่มหาสถูปบรมพุทโธที่ชวา ฐานกว้างด้านละตั้ง ๑๒๐ เมตร

แต่คุณค่าและความสำคัญไม่ใช่อยู่ที่ความใหญ่โต

พระสถูปเจดีย์ที่ตรัสรู้ และปรินิพพาน เป็นต้น ในอินเดียนั้น แม้เวลาล่วงไป ๒๕๐๐ กว่าปี ชาวพุทธก็เพียรพยายามเดินทางไป

---

[๑] Borobudur ที่เรียกกันว่าบรมพุทโธนั้น กว้างด้านละ ๑๒๐ เมตร ใช้ก้อนหินสร้างรวมประมาณ ๒ ล้านก้อน หนักทั้งหมดประมาณ ๓ ล้าน ๕ แสนตัน

นมัสการกันไม่ขาด ตั้งใจไปกันจริงจัง และนับวันจะไปกันมากขึ้น คนไปแล้วก็ไปอีก บางคนไปมากมายหลายครั้ง แล้วก็ไม่ได้ติดใจว่าจะไปชมความใหญ่โตมโหฬาร

ส่วนบรมพุทโธที่ชวานั้น คนไปกันโดยไม่ได้มีจิตใจผูกพันอะไร เพียงอยากไปดูความใหญ่โตสวยงาม อย่างเป็นที่ทัศนาจรแห่งหนึ่ง ไปแล้วได้เห็นได้ชมแล้วก็แล้วไป มักไม่ติดใจจะต้องไปอีกหรือมีความผูกพันอะไรสืบเนื่องต่อไป

ยิ่งดูลึกเข้าไปในประวัติศาสตร์ Borobudur หรือบรมพุทโธนั้น สร้างขึ้นในช่วง พ.ศ. ๑๓๒๑ - ๑๓๙๓ ใช้ประโยชน์เพียงแค่ราว ๑๕๐-๒๐๐ ปี ก็ถูกปล่อยทิ้งตั้งแต่ราว พ.ศ. ๑๕๕๐ ตลอดมา เป็นที่รกร้างจนกระทั่งอีกประมาณ ๙๐๐ ปี ราว พ.ศ. ๒๔๕๐ ฝรั่งชาวฮอลันดา ที่ได้ชวาเป็นเมืองขึ้น มาขุดแต่ง จึงปรากฏแก่สายตาชาวโลก

บรมพุทโธที่ยิ่งใหญ่ สร้างขึ้นมาสิ้นเปลืองมากมาย แต่ใช้ประโยชน์น้อย ปัจจุบันก็ได้แค่เป็นที่ท่องเที่ยว ความหมายต่อพระพุทธศาสนาก็น้อย จะเป็นอนุสรณ์อะไร นอกจากบอกให้รู้ว่าเคยมีพุทธศาสนาที่นั่นสมัยหนึ่งในอดีต แต่ก็คือบอกว่าที่นั่นไม่มีพุทธศาสนาอยู่ในปัจจุบัน

ความเป็นอนุสรณ์ในความหมายที่ผูกพันกับจิตใจของชาวพุทธทั่วไปแทบไม่มี ความเป็นอนุสรณ์หนักไปทางด้านที่บอกถึงความเสื่อมความพินาศของพระพุทธศาสนาในดินแดนแถบนั้น

นี่ก็คือตรงข้ามกับสังเวชนียสถานในอินเดีย ถึงจะไม่มีอะไรใหญ่โต หรือแทบไม่มีอะไรเหลือบ่งบอก แต่ชาวพุทธก็ต้อง

พยายามค้นหา และดั้นด้นกันไป

ถาม: คุณค่าและความสำคัญแท้ๆ อยู่ที่ไหน?

ตอบ: เริ่มต้น ความเป็นอนุสรณ์สำคัญอยู่ที่ความหมาย ซึ่งผูกพันกับองค์พระพุทธเจ้า หรือเหตุการณ์สำคัญเกี่ยวกับพระพุทธ-ศาสนาในประวัติศาสตร์ของประเทศชาติหรือท้องถิ่นดินแดนแถบนั้น

ด้วยเหตุนี้ จึงสามารถจัดสถูปเจดีย์และพุทธสถานต่างๆ ตามลำดับความสำคัญได้ดังนี้

อันดับที่ ๑ สถานที่เกี่ยวข้องกับองค์พระพุทธเจ้าโดยตรง โดยเฉพาะที่ประสูติ ตรัสรู้ แสดงปฐมเทศนา และปรินิพพาน คือ สังเวชนียสถาน ๔ เป็นศูนย์กลางชาวพุทธทั้งหมดทั่วโลก

ในสังเวชนียสถานทั้ง ๔ นี้ ชาวพุทธนานาประเทศเหมือนจะยอมรับกันกลายๆ ให้สถานที่ตรัสรู้ ที่พุทธคยา เป็นศูนย์กลางสูงสุด

อันดับที่ ๒ สถานที่เกี่ยวกับเหตุการณ์สำคัญของพระพุทธ-ศาสนาในประวัติศาสตร์ของประเทศชาตินั้นๆ ก็เป็นศูนย์รวมใจของชาวพุทธแต่ละประเทศไป อย่างเมืองไทยเรา พระปฐมเจดีย์ ก็ถือว่าเป็นเครื่องหมายของจุดเริ่มต้นพระพุทธศาสนาในประเทศไทย

อันดับที่ ๓ สถูปเจดีย์และพุทธสถานที่สร้างขึ้นเป็นพุทธบูชา หรือเป็นอนุสรณ์ในถิ่นนั้นๆ เช่น จังหวัด อำเภอ ตำบล ตลอดจนวัดและชุมชน ก็เป็นศูนย์รวมใจของพุทธศาสนิกชนในถิ่นของตนๆ

อย่างนี้แหละที่ว่า ได้ความหมายทั้งเป็นอนุสติ และเป็นที่รวมสามัคคี

ถาม: ทางวัดพระธรรมกายว่า จะให้มหาธรรมกายเจดีย์เป็นศูนย์กลางชาวพุทธทั่วโลก เหมือนอย่างเมกกะเป็นศูนย์กลางของ

ศาสนาอิสลามทั่วโลก จะเป็นได้ไหม?

ตอบ: เมกกะนั้นเป็นที่ประสูติของท่านศาสดามูฮัมหมัด ถ้าเทียบก็อย่างลุมพินีเป็นที่ประสูติของพระพุทธเจ้า สถานที่อย่างนี้เป็นของดั้งเดิม จะสร้างขึ้นใหม่ในที่อื่นไม่ได้

ถ้าจะเทียบกับเมกกะ ก็ตรงกับที่ชาวพุทธทั่วโลกเอาที่ประสูติตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า เป็นศูนย์กลางของพุทธศาสนาทั่วโลก แต่ถ้าจะเอามหาธรรมกายเจดีย์หรือที่อื่นใดก็ตามเป็นศูนย์กลางในความหมายอย่างนั้น ก็ไม่เห็นมีความเกี่ยวข้องอะไรกับพระประวัติของพระพุทธเจ้า

ถาม: **คงไม่มีหรอก ท่านเอาที่ความใหญ่โตหรืออย่างไรก็ไม่ทราบได้ หรือจะถือว่าที่นั่นเป็นต้นธาตุต้นธรรม**

ตอบ: เรื่องต้นธาตุต้นธรรมไม่มีในพระพุทธศาสนา อย่าพูดเป็นเล่นไปเลย แต่ถ้าท่านคิดจะเอาอย่างนั้นจริง ก็จะเป็นปัญหา *หนึ่ง* จะกลายเป็นมองข้ามพระพุทธเจ้าไป *สอง* ชาวพุทธที่อื่นเขาก็คงถือไปตามเดิมว่า เอาที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้เป็นต้นเป็นศูนย์กลาง ถ้าอย่างนี้ แทนที่จะเกิดสามัคคี ก็จะยิ่งแตกสามัคคี

ทางที่ดีชาวพุทธเราควรไปช่วยกันเสริมความสำคัญของสถานที่ขององค์พระพุทธเจ้าโดยตรง อาจจะเอาพุทธคยาเป็นศูนย์กลางชาวพุทธทั่วโลกกันให้ชัดไปเลย หรือในประเทศไทยของเรา ที่พุทธมณฑลก็ดี บางท่านก็ดี จำลองสังเวชนียสถานมาไว้ในบ้านเรา ก็เป็นการโยงใจไปหาพระพุทธเจ้า น่าชื่นใจกว่าจะทำอะไรใหญ่โตขึ้นมาใหม่ ลอยๆ ซึ่งไม่มีทั้งความเชื่อมโยงกับพระพุทธเจ้า

และไม่ช่วยให้อนุสรณ์ถึงประวัติศาสตร์ของประเทศชาติ

ถ้าไม่โยงไปถึงพุทธกาลในอินเดีย จะไปช่วยเสริมพระปฐม-เจดีย์กันก็ยังดี

ไม่ต้องพูดถึงทั่วโลก แม้แต่เฉพาะในประเทศไทยของเรานี้ ชาวพุทธไทยก็มีจุดอ่อน ไม่ค่อยร่วมใจกันคิดและร่วมแรงกันทำ แทนที่จะมาช่วยกันเสริมหลักที่มีอยู่แล้วให้แน่นแฟ้นเป็นจริงเป็นจังยิ่งขึ้น จะได้สามัคคีมีพลังมากๆ กลับชอบต่างคนต่างทำ จึงเกิดความโน้มเอียงที่จะแยกออกไปๆ เดี๋ยวที่โน่นก็ใหญ่ขึ้นมาใหม่ เดี๋ยวที่นั่นก็ที่สุดขึ้นมาอีก อย่างนี้ไม่เป็นทางของความเจริญที่แท้จริง วัดพระธรรมกายเมื่อมีกำลังขึ้นมา ไม่น่าจะไปซ้ำเติมความโน้มเอียงที่ไม่ดีอย่างนั้น

ถาม: ถ้าไม่ต้องเป็นอย่างเมกกะ แต่ให้เป็นที่ชาวพุทธทั่วโลกมาร่วมกิจกรรมทางพุทธศาสนากันมากที่สุด จะเป็นได้ไหม ?

ตอบ: อย่างนั้นก็ไม่เป็นไร คนละความหมายกัน อยู่ที่จัดให้ดีและให้เป็นประโยชน์ ให้ดีทั้งแก่พระพุทธศาสนาและให้ได้แก่ประชาชน แต่อย่าลืมแกนสำคัญ คือการรวมสามัคคีให้อยู่ที่พระพุทธเจ้าเป็นศูนย์กลาง

ถ้าเอาประโยชน์ใช้สอยกันอย่างนั้นจริงๆ ก็คงจะใช้เงินน้อยลงมามากมาย เรื่อง ๒ หมื่นล้าน - ๗ หมื่นล้าน คงไม่ต้องใช้

สมัยพุทธกาลก็มีวัดใหญ่โต

ถาม: สมัยพุทธกาล ก็สร้างวัดกันใหญ่โตไม่ใช่หรือ? ดูวัดเชตวัน

เป็นตัวอย่าง ที่นั่นพระพุทธเจ้าประทับจำพรรษามากที่สุด

ตอบ: ใหญ่แต่บริเวณเท่านั้น แต่อาคารไม่ใหญ่ อย่างกุฎิพระพุทธเจ้าที่เรียกว่า “พระคันธกุฎี” กว้างยาวด้านละ ๒-๓ เมตรเท่านั้นเอง ใครอยากอยู่อย่างพระพุทธเจ้าก็ไปวัดดูได้ เขาขุดค้นขึ้นมารักษาไว้ ที่พระเชตวัน เมืองสาวัตถีก็มี ที่เขาคิชฌกูฏ เมืองราชคฤห์ก็มี

ที่ว่าบริเวณใหญ่โต ก็คือเป็นสวนหรือเป็นป่า เขาซื้อสวนสร้างวัดถวาย

เรื่องวัดเชตวันที่ลือลั่นราคาแพง ก็เพราะซื้อที่ได้ในราคาพิเศษ

ถาม: **วัดซื้อที่ดินมาหรือ?**

ตอบ: ไม่ใช่อย่างนั้น คือเศรษฐีชื่ออนาถบิณฑิกมีศรัทธาอยากสร้างวัดถวายให้พระพุทธเจ้ามาประทับที่เมืองสาวัตถีบ้าง เพราะท่านเศรษฐีไปพบและได้เฝ้าพระพุทธเจ้าที่เมืองราชคฤห์แล้วเลื่อมใสมาก เวลานั้นที่สาวัตถียังไม่มีวัดเลย

เมื่อจะสร้างวัด ก็มองหาที่ ไปเห็นสวนเจ้าเชตแล้วชอบใจก็เข้าไปหาเจ้าเชต บอกเจ้าเชตว่าให้สวนสร้างเป็นวัดเถิดนะ เจ้าเชตน่ะใจไม่ยอมให้ ก็เลยพูดออกมาให้เห็นจริงเห็นจังว่า ไม่มีทางที่เศรษฐีจะได้ที่ดินนั้น เจ้าเชตบอกว่า “ให้ไม่ได้หรอก ต้องเอาเงินโกฏิมาปู”

เศรษฐีก็จับเอาคำนั้นเป็นการตีราคาขาย เจ้าเชตจะไม่ยอมก็เลยเอาเรื่องไปให้ผู้พิพากษาตัดสิน ผู้พิพากษาวินิจฉัยว่าคำพูดของเจ้าเชตเป็นการตีราคาที่ดิน ถ้าผู้ซื้อสู้ราคา ก็ต้องขายให้เศรษฐีก็จึงเอาเกวียนขนเงินมาปูที่ดิน ซื้อที่ไป แล้วสร้างวัดพระ

เชตวันถวายพระพุทธเจ้า

ถาม: **ครั้งนั้น พระพุทธเจ้าประกาศพุทธศาสนาใหม่ๆ วัดยังมีไม่กี่วัด ถ้าที่ไหนยังไม่มีใครสร้างวัดถวาย พระต้องสร้างวัดเองใช่ไหม?**

ตอบ: ไม่ใช่ อย่าเข้าใจผิด พระพุทธเจ้าและพระสงฆ์ในสมัยพุทธกาลไม่เคยสร้างวัดที่ไหนเลย แม้แต่วัดเดียว

ถาม: **ถ้าไม่มีวัด ท่านจะไปอยู่ที่ไหน?**

ตอบ: ขอเล่าให้ฟังสักนิด จะได้เข้าใจให้ถูก

วัด รวมทั้งกุฏิ วิหาร อะไรต่างๆ ในวัด เป็นปัจจัย ๔ ข้อที่ ๓ คือ เสนาสนะ เรื่องปัจจัย ๔ นั้น มีหลักอยู่แล้วว่า เป็นเรื่องของพุทธบริษัทฝ่ายคฤหัสถ์ เมื่อมีศรัทธาและมองเห็นประโยชน์ ก็จัดถวายพระสงฆ์ ส่วนพระสงฆ์ก็ทำหน้าที่ของตน คือเล่าเรียนปริยัติปฏิบัติในไตรสิกขา และสั่งสอนธรรมแก่ประชาชน อย่างอุทิศตัวอุทิศเวลา คฤหัสถ์จัดปัจจัย ๔ ถวาย ก็เพื่อให้พระสงฆ์ทำหน้าที่ของท่านได้โดยไม่ต้องห่วงกังวลด้านวัตถุ

เมื่อพระพุทธเจ้าประกาศพระศาสนาใหม่ๆ พระไม่มีวัด ไม่มีที่อยู่อาศัย ก็อยู่ตามโคนไม้ (เรียกว่ารุกขมูล) ต่อมาพระพุทธเจ้าสอนธรรม พระเจ้าพิมพิสารเลื่อมใสแล้วได้ถวายสวนไผ่ เป็น***วัดแรก*** เรียกว่าพระเวฬุวัน อยู่ที่เมืองราชคฤห์

แต่ตอนนั้น ก็ยังมีแต่วัด พระยังไม่มีกุฏิอยู่ ต่อมาพระที่อยู่ง่ายๆ สอนธรรม เป็นประโยชน์แก่ประชาชนกว้างขวางออกไป คนก็เลื่อมใสมากขึ้น พระถึงจะไม่มีกุฏิอยู่ ก็อดทน ตั้งหน้าประพฤติปฏิบัติฝึกตน และสอนธรรมแก่ประชาชนเรื่อยไป อยู่กันตามป่า

ตามโคนไม้ ภูเขา ซอกเขา ถ้ำ ป่าช้า ดงไม้ ลอมฟาง แม้กระทั่งในที่โล่งแจ้ง

จนกระทั่งวันหนึ่ง เศรษฐีเมืองราชคฤห์ ออกจากบ้านไปสวนแต่เช้า ก็เลยได้เห็นพระภิกษุที่เริ่มออกปฏิบัติศาสนกิจ เดินออกมาจากที่ต่างๆ ที่ท่านไปพัก มีอาการกิริยาสงบงามน่าเลื่อมใส ก็อยากจะให้ท่านมีที่อยู่ จึงเข้าไปหาท่านและบอกว่าจะขอสร้างที่อยู่ถวาย

พระภิกษุเหล่านั้นก็ตอบว่าท่านรับไม่ได้ เพราะพระพุทธเจ้ายังไม่ได้อนุญาต ท่านเศรษฐีจึงขอให้พระภิกษุเหล่านั้นไปทูลขออนุญาต แล้วบอกแจ้งแก่ตน เมื่อได้รับพุทธานุญาตแล้ว ท่านเศรษฐีได้สร้างกุฏิถวายพระสงฆ์เสร็จ ๖๐ หลังในวันเดียว นี่คือ *ครั้งแรกที่พระภิกษุทั้งหลายได้มีกุฏิอยู่*

ถาม: วัดพระเชตวัน ก็เป็นมาแบบนี้เหมือนกันหรือ?

ตอบ: หลังจากนี้ จึงมีวัดพระเชตวัน ที่อนาถบิณฑิกเศรษฐีสร้างถวายที่เมืองสาวัตถี อย่างที่พูดถึงข้างต้น ซึ่งนับว่าเป็นวัดแรกที่นอกจากมีที่ดินแล้ว ก็มีอาคารที่สร้างไว้พร้อมด้วย เช่น กุฏิพระพุทธเจ้าหลังเล็กๆ มีเนื้อที่ราว ๖-๗ ตารางเมตรที่ว่านั้น

เศรษฐีเมืองราชคฤห์ที่เป็นคนเริ่มต้นสร้างกุฏิถวายพระ ก็เป็นน้องภรรยาของอนาถบิณฑิกเศรษฐีนั่นเอง อนาถบิณฑิกเศรษฐีได้มาเลื่อมใสพระพุทธเจ้าและคิดสร้างวัดที่สาวัตถี ในคราวที่มาเยี่ยมเศรษฐีเมืองราชคฤห์ครั้งหนึ่ง

เมื่อสร้างวัดเชตวันเสร็จ อนาถบิณฑิกเศรษฐีถวายวัดเชตวันแด่พระพุทธเจ้า แต่พระพุทธเจ้าตรัสว่า ให้ถวายแก่สงฆ์ทั้ง ๔ ทิศ

(จาตุรทิศ) คือเป็นของกลางอย่างสากล เลยกลายเป็นประเพณีการสร้างและถวายวัดสืบมา

ถาม: พระไม่สร้างวัดเลยหรือ?

ตอบ: วัดน่ะเป็นของญาติโยมคฤหัสถ์สร้างถวาย แต่พระเป็นผู้ดูแลการก่อสร้างได้ เพื่อให้สร้างถูกต้องตามธรรมวินัย งานเกี่ยวกับการก่อสร้างที่พระทำนี้เรียกว่า "นวกรรม" และพระผู้ทำหน้าที่นี้เรียกว่า "นวกัมมิก" หรือ "นวกัมมาธิฏฐายี"

งานนวกรรมนี้ ต้องเข้าที่ประชุมสงฆ์มอบหมายแต่งตั้ง ที่ประชุมสงฆ์จะลงมติประกาศว่า "สงฆ์มอบวิหาร (กุฏิ/ที่อยู่ที่จะสร้าง) ของคฤหบดีชื่อนี้ ให้เป็นนวกรรมของภิกษุชื่อนี้"

ถาม: ถ้าอย่างนี้ ในสมัยพุทธกาล ก็ไม่ต้องมีการเรี่ยไรใช่ไหม?

ตอบ: คนที่จะสร้างวัด เขามีศรัทธา เขาจึงสร้าง เขาจะมีเงินและเขาจะสละมาใช้สร้างเท่าไรก็เป็นเรื่องของเขา ไม่ยุ่งกับคนอื่น และพระก็ดูแลให้ถูกต้องตามพระวินัยเท่านั้น

ถาม: พระภิกษุสร้างกุฏิของตนเองขึ้นมาบ้างไม่ได้เลยหรือ?

ตอบ: เรื่องนี้ ในระยะต่อๆ มา ก็มีพุทธบัญญัติยอมให้สร้างได้ แต่ทรงวางกำหนดไว้เข้มงวดมาก คือ ถ้าภิกษุจะสร้างกุฏิอยู่เอง

๑. ต้องนำเรื่องเข้าที่ประชุมสงฆ์ และให้สงฆ์สำรวจพื้นที่แล้วกำหนดที่ให้

๒. ขนาดกุฏิต้องได้ตามเกณฑ์ กว้างยาว ๑๒ x ๗ คืบพระสุคต (ประมาณ ๓ x ๑.๗๕ เมตร; การเทียบมาตราอาจคำนวณต่างจากนี้ได้บ้าง)

ถาม: นี่ก็หมายความว่า พระพุทธเจ้าไม่ต้องการให้พระยุ่งกับวัตถุใช่ไหม?

ตอบ: ไม่ต้องวุ่นวายกับวัตถุ จะได้อุทิศตัวอุทิศเวลาให้แก่หน้าที่ของตนได้เต็มที่ นั่นด้านหนึ่ง และอีกด้านหนึ่งเพื่อไม่ให้รบกวนหรือเป็นภาระแก่ชาวบ้าน ดังที่พระองค์ตรัสสอนให้พระภิกษุเป็นผู้เลี้ยงง่าย หรือบางครั้งตรัสว่า

> “ภิกษุทั้งหลาย ทรัพย์สมบัติของคฤหัสถ์ทั้งหลาย เป็นของที่เขาเก็บหามาได้ยาก แม้เมื่อได้มาแล้ว ก็ยังต้องคอยดูแลรักษาอย่างลำบาก, เมื่อทรัพย์สมบัตินั้นเขาเก็บหามาก็ยาก ดูแลรักษาก็ลำบาก พวกเธอโมฆบุรุษ ยังจะเรียกร้องมาก ยังจะขอเขาบ่อยอีก . . . การกระทำของพวกเธอไม่เป็นไปเพื่อความเลื่อมใส . . .” *(วินย.๑/๕๐๒/๓๓๗)*

พระองค์ไม่ทรงต้องการให้พระสงฆ์มัววุ่นวายกับเรื่องด้านวัตถุ แม้แต่ที่เป็นการทำเพื่อพระองค์ ที่เรียกว่า เป็นการบูชา คือไม่ให้พระสงฆ์ยุ่งกับอามิสบูชา แต่ให้มุ่งทำปฏิบัติบูชา แม้แต่เมื่อพระองค์จะปรินิพพาน พระอานนท์ทูลถามว่า เมื่อพระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้ว จะให้จัดการพระพุทธสรีระอย่างไร พระพุทธเจ้าตรัสว่า

> “ดูก่อนอานนท์ เธอทั้งหลายจงอย่าขวนขวายในการบูชาสรีระของตถาคตเลย, ขอให้เธอทั้งหลาย ขมักเขม้นประกอบในหน้าที่ของตน จงเป็นผู้ไม่ประมาทในหน้าที่ของตน มีความเพียร อุทิศตนเถิด; ขัตติยบัณฑิตก็ดี พราหมณบัณฑิตก็ดี คหบดีบัณฑิตก็ดี ที่เลื่อมใสในตถาคต มีอยู่, คนเหล่านั้น

จักทำการบูชาสรีระของตถาคตเอง" *(ที.ม.๑๐/๑๓๓/๑๖๔)*

หลังจากปรินิพพาน และถวายพระเพลิงพระพุทธสรีระแล้ว กษัตริย์และผู้ครองแคว้นทั้งหลายก็ตกลงแบ่งพระบรมสารีริกธาตุเป็น ๘ ส่วนเท่าๆ กัน นำไปสร้างสถูปเจดีย์เป็นอนุสรณ์และเป็นที่บูชาไว้ในแว่นแคว้นของตน ถือเป็นประเพณีสืบมาว่า *เรื่องการสร้างสถูปเจดีย์ก็ทำนองเดียวกับสร้างวัด เป็นหน้าที่ของฝ่ายคฤหัสถ์ที่จะจัดดำเนินการ*

ในเมืองไทยเรา ประเพณีนี้ก็ออกมาเป็นกฎหมาย การที่จะสร้างวัด ก็เริ่มด้วยมีคฤหัสถ์ไปยื่นเอกสารแสดงความจำนงถวายที่ดินและขออนุญาตสร้างวัด

ถาม: **อย่างนี้ก็เหมือนกับว่ามีการแบ่งหน้าที่กันระหว่างพระสงฆ์กับชาวบ้าน ใช่ไหม?**

ตอบ: ท่านแบ่งให้ไว้ตั้งแต่เดิมแล้ว สังคมชาวพุทธนั้นเป็นระบบพุทธบริษัท ๔ จัดเป็น ๒ ฝ่าย คือ พระสงฆ์กับคฤหัสถ์ หรือพระกับชาวบ้าน เมื่อสองฝ่ายนี้ทำหน้าที่ต่อกัน แบบพึ่งพาอาศัยกัน (อัญโญญญนิสิต) สังคมทั้งหมดก็จะเกษมศานติ์มีความสุข

ก. พระสงฆ์ ให้ธรรมทาน คือฝึกตนในไตรสิกขา และเผยแผ่สั่งสอนธรรมให้ประโยชน์เกิดขึ้น โดยไม่เรียกร้องรบกวนใคร ตามคติของพระพุทธเจ้าที่ว่า "ปฏิบัติเพื่อประโยชน์สุขของพหูชน, นำประชาชนให้เป็นผู้มีกัลยาณธรรม มีกุศลธรรม"

ข. คฤหัสถ์ ถวายอามิสทาน คือแสดงศรัทธาและจัดสรรเครื่องอุดหนุนทางวัตถุ ให้พระสงฆ์ปฏิบัติกิจหน้าที่โดยไม่ต้องพะวักพะวงห่วงกังวลความเป็นอยู่ด้านปัจจัย ๔

ชวนคนมาทำดีมาก ๆ

ถาม: ที่เป็นเรื่องเป็นราวอยู่นี้ วัดพระธรรมกายจัดกิจกรรมต่างๆ ชวนคนมาทำความดีได้มากมาย คนเข้าวัดเป็นแสน ทำไมมีคนมาติเตียน ตัวทำอย่างนั้นไม่ได้ก็อิจฉา

ตอบ: ก็มีได้ทั้ง ๒ อย่าง คือ เขาอิจฉา หรือว่าเขารังเกียจ

แต่ที่จริง เขาจะอิจฉา หรือว่ารังเกียจ ก็ไม่ควรไปมัวติดใจอยู่ตรงนั้น แต่ควรเอามันมาใช้ประโยชน์

ไม่ว่าเขาจะอิจฉา หรือว่ารังเกียจ เราก็เอาเป็นจุดปรารภที่จะสำรวจตรวจสอบหาความจริง

หนึ่ง ที่เขาพูดว่ากล่าวติเตียน บางคนพูดเบา บางคนพูดแรง ก็อย่าไปติดที่ถ้อยคำ แต่พิจารณาด้วยใจมุ่งความถูกต้องดีงาม เอาที่สาระว่า สิ่งที่เขาพูดนั้นเป็นจริง ถูกต้องตามพระธรรมวินัยไหม เป็นเหตุเป็นผลโดยชอบหรือไม่ ถ้าเขาว่าไม่จริงไม่ถูกต้อง ก็ทิ้งไป หรือชี้แจงอธิบาย ถ้าสิ่งที่เขาว่านั้นจริง เป็นธรรมเป็นวินัย ก็นำมาตรวจสอบตนเอง

สอง สำรวจตรวจสอบตัวเราเองว่า เราประพฤติ เราเป็นอย่างที่เขาว่ากล่าวติเตียนโดยชอบนั้นหรือไม่ ถ้าไม่เป็นก็โล่งเบา และเปิดเผยตัวให้ชัด ถ้าเราเป็นอย่างที่เขาว่า ก็ปรับปรุงแก้ไขหรือปฏิบัติให้ถูกต้อง

อย่ามัวติดอยู่กับความคิดว่าเขาอิจฉา (ที่ถูก = อิสสา/ริษยา) จะไม่เป็นคุณทั้งแก่ตน และแก่ใครๆ

ถาม: ที่คิดว่าเขาอิจฉา ก็เพราะเรียกคนมาวัดได้มาก ก็เด่นขึ้นมา

คนมักอิจฉาคนเด่นไม่ใช่หรือ?

ตอบ: อย่าเพิ่งด่วนคิดเอาง่ายๆ จะกลายเป็นกล่าวหาชนิดมองอะไรแง่เดียว เรื่องอิจฉาหรือรังเกียจ ก็ขั้นหนึ่งแล้ว

อีกอย่างหนึ่ง ต้องจับประเด็นของเรื่องหรือจับจุดของปัญหาให้ถูกเสียก่อน เขาไม่ได้ว่าเลยเรื่องคนมามากๆ อันนั้นไม่ใช่เรื่องที่เขาว่า

แต่ที่เขาเป็นห่วงกัน และต้องว่ากล่าว ติติง คือสิ่งที่เอามาสอนและให้คนปฏิบัติ และอ้างว่าเป็นพระพุทธศาสนานั้นน่ะ ไม่จริง ไม่ถูกต้อง ไม่เป็นอย่างที่อ้าง เช่น เรื่องนิพพานเป็นสถานที่ วัดได้เท่านั้นล้านโยชน์ แล้วเข้าสมาธิเอาข้าวบูชาไปถวายพระพุทธเจ้าในอายตนะนิพพาน เอาอิทธิฤทธิ์มาอ้างเพื่อชวนคนให้บริจาคเงินมากๆ และปลุกเร้าให้คนอยากได้ผลตอบแทนจากการบริจาคให้มากๆ เป็นต้น ตรงนี้ต่างหากที่เป็นปัญหา เขาพูดเขาว่าที่ตรงนี้

ไหนๆ ก็เอาเรื่องคนมากมาอ้าง ก็ขอให้มองย้อนกลับ ถ้าสอนและทำสิ่งที่ไม่ถูกต้องแล้ว คนยิ่งมากก็ยิ่งเกิดโทษมาก ถ้าสิ่งที่อ้างว่าเป็นพระพุทธศาสนานั้นไม่ใช่พุทธศาสนา คนมาฟังมาร่วมกิจกรรมมาก ก็ยิ่งได้ความเชื่อพุทธศาสนาที่ผิดๆ ไปมาก และหลงออกนอกทางไปมาก ยิ่งคนมากเท่าไรก็ยิ่งเป็นโทษต่อพระพุทธ-ศาสนาและต่อประชาชนมากเท่านั้น

เพราะฉะนั้น ก็มาพูดกันให้ตรงจุดตรงประเด็นทีเดียวว่าสอนผิดปฏิบัติผิดจริงหรือไม่ ถ้าผิดไปแล้ว ก็ขอร้องกันว่าอย่ามัวถือทิฏฐิอยู่เลย ขอให้เห็นแก่พระศาสนาและส่วนรวม มาปรับแก้เสียให้ถูก

ถาม: อะไรๆ ก็ว่าผิด ทางวัดพระธรรมกายไม่มีอะไรดีเลยหรือ?

ตอบ: ที่เขาว่าผิดนั้น เขาก็ไม่ใช่ว่าผิดไปหมด แต่ผิดในหลักการที่สำคัญๆ อย่างเรื่องนิพพานที่เอาเป็นสถานที่ มีพระพุทธเจ้าเป็นตัวเป็นตนประทับนั่งอยู่ แล้วคนในโลกนี้พากันเข้าสมาธิไปเฝ้าไปจับเนื้อต้ององค์ นี่จะไปกันใหญ่ หรือบางอย่างก็ไม่ใช่ผิด แต่ผิดเช่น เห็นนิมิตจริง แต่หลงเอานิมิตเป็นนิพพานไป เลยติดอยู่นั่น (ตอนเห็นนิมิตนั้นไม่ผิด แต่ตอนหลงเอานิมิตเป็นนิพพาน และติดนิมิตนั้นผิด) ตลอดจนเรื่องที่เขาตั้งประเด็นขึ้นมาว่า โฆษณาขายบุญบ้าง เอาฤทธิ์ล่อลาภบ้าง เป็นต้น ซึ่งทางวัดก็ควรร่วมพิจารณากับเขาให้ตัวเราโปร่งใส

ถาม: ก็หมายความว่า ที่ท่านสอนเรื่องศีลธรรม การทำความดีต่างๆ ขั้นนี้ไม่ผิดใช่ไหม?

ตอบ: ในขั้นศีลธรรมทั่วไปนี้ ชาววัดพระธรรมกายได้รับคำชมมากทีเดียว เช่นว่า สุภาพ เรียบร้อย เป็นระเบียบ รักษาศีล เลิกอบายมุขได้ เป็นต้น ในส่วนนี้ใครๆ ก็อนุโมทนา

แต่ก็มีเสียงออกมามาก เช่น เรื่องที่ทำให้เกิดความขัดแย้งในครอบครัว ซึ่งโดยมากเกิดจากการบริจาคเงินแบบเอาแต่ใจตัวคนเดียว แล้วทำให้ครอบครัวเดือดร้อน เรียกว่าครอบครัวไม่พัฒนาไปด้วยกัน ทำให้ปัญหาเรื่องวัดพระธรรมกายเป็นเรื่องซับซ้อน ซึ่งต้องพิจารณาหลายชั้น

แต่ทางธรรมท่านก็มีหลักให้อยู่แล้ว ถ้าเรารู้หลัก เราก็มองปัญหาได้ชัดขึ้น ไม่สับสน อย่างในเรื่องนี้ ก็เอาหลักง่ายๆ

ด้านความดี ความดีเกิดจากอโลภะก็มี ความดีเกิดจาก

อโทสะก็มี ความดีเกิดจากอโมหะก็มี หรือความดีด้านจาคะ ความดีด้านเมตตากรุณา ความดีด้านปัญญา

ส่วนความชั่วก็ต้องแยก ความชั่วที่เกิดจากโลภะก็มี ความชั่วที่เกิดจากโทสะก็มี ความชั่วที่เกิดจากโมหะก็มี คนมักมองแค่ความชั่วด้านโลภะและโทสะ แต่มองข้ามความชั่วด้านโมหะ ซึ่งกินลึกและมีผลระยะยาวมากที่สุด

ถาม: **เมืองไทยทุกวันนี้ ให้คนทำตามศีลธรรมขั้นต้นๆ ได้ ก็ดีเยอะแล้ว**

ตอบ: ดีน่ะดีแน่ แต่ก็ต้องไม่ประมาท จะเทียบให้ฟัง

สมัยก่อนมีโรงยาฝิ่น คนไปนอนสูบฝิ่นกันไม่น้อย เพิ่งมาเลิกสมัยจอมพลสฤษดิ์ นายคนหนึ่งเป็นคนหุนหัน ใจร้อน บุ่มบ่าม มีเรื่องกระทบกระทั่งง่าย ต่อมากลับเปลี่ยนไปตรงข้าม เขากลายเป็นคนใจเย็น ไม่ฉุนเฉียว มีคนพูดว่า ตั้งแต่นายคนนี้สูบฝิ่นนี่ เขาเปลี่ยนเป็นคนละคน ใจเย็น สุขุม รอบคอบ ดีขึ้นมาก

อย่างนี้เราจะว่า การสูบฝิ่นนี้ดี เป็นประโยชน์มาก ควรจะส่งเสริมให้คนสูบฝิ่นกันให้ทั่วอย่างนั้นหรือ คงไม่ใช่

ที่ว่านี้ มิใช่จะว่าวัดพระธรรมกาย แต่เป็นการพูดให้รู้จักมองอะไรหลายๆ แง่ คือแยกเหตุปัจจัยให้ดี รู้จักใช้โยนิโสมนสิการแบบที่มองความเป็นไปได้อย่างอื่น ในสถานการณ์ที่ปรากฏเป็นอย่างเดียวกัน

นี่แหละ เพราะเรื่องของมนุษย์ซับซ้อนอย่างนี้ ผู้ที่ทำหน้าที่รับผิดชอบสังคมใหญ่ๆ เช่นบริหารประเทศชาติ จึงต้องไม่ประมาท อย่ามองอะไรแง่เดียว ด้านเดียว

เพราะอย่างนี้ พระพุทธศาสนาจึงสอนให้ไม่ประมาทในการใช้ปัญญา คือต้องไม่ประมาทอยู่เสมอ และพิจารณาเรื่องราวด้วยโยนิโสมนสิการ ไม่ใช่เพียงตื่นไปกับภาพภายนอกที่ผิวเผิน

ถาม: **เอ้อ ชักจะยากเสียแล้ว คนไม่ไปวัด ก็ว่าห่างวัด พอไปวัดกันมาก ก็ไม่แน่ว่าดี อย่างนี้คนก็จะท้อกันหมด**

ตอบ: คนไปวัดมากน่ะดี ไม่ใช่ไม่ดี เรื่องนี้ปัญหาไม่ใช่อยู่ที่คนไปวัด แต่ปัญหาอยู่ที่วัด คือไม่ใช่ปัญหาเพราะคนที่ไป แต่เป็นปัญหาที่เกิดจากวัดว่าวัดทำอะไรกับคนที่ไป หรือวัดให้อะไรแก่คนที่ไป

ถ้าแก้ปัญหาทางฝ่ายวัดให้ถูกต้อง คนที่ไปมากก็จะยิ่งได้ประโยชน์มาก แต่ถ้าวัดให้อะไรที่ไม่ถูกต้อง ยิ่งคนไปวัดมาก ก็ยิ่งเป็นโทษตามจำนวนคนที่ไปมาก

เพราะฉะนั้น อย่าเอาแค่ว่าคนไปวัดมาก หรือมีอะไรใหญ่โต หลักทางธรรมก็มีอยู่แล้วว่า **“อย่าดูที่รูปร่าง แต่ให้ดูที่การกระทำ”**

ถ้าเป็นชาวพุทธ จะมองอะไร ก็ต้องรู้จักใช้ปัญญา อย่าให้เขาพูดได้ว่า เป็นคนตื้น เลยตื่นง่ายไปกับภาพความใหญ่โตหรือจำนวนมากๆ จำไว้ว่าพุทธศาสนาสอนไม่ให้ตัดสินด้วยรูปร่างหน้าตาว่าเป็นอย่างไร แต่ให้ดูว่าเขาทำอะไร

อย่ามัวท้อ นี่แหละเป็นบทเรียนให้ได้ฝึกใช้ปัญญา

เรื่องคนมากคนน้อยนี้ ***ขอเติมคำเตือนไว้หน่อย*** ขอให้หมั่นระลึกถึงพระพุทธจริยากันไว้ จะได้รู้ว่าแนวทางพุทธแท้เป็นอย่างไร

เมื่อพระพุทธเจ้าเผยแผ่พระศาสนา ถ้าพระองค์มุ่งให้ได้คนมากๆ พระองค์ก็ต้องทรงสนับสนุนพระมหาเถระปิณโฑลภารัทวาช

และให้พระสาวกองค์อื่นๆ ทำตาม

คงจำได้ว่า พระปิณโฑลภารัทวาชแสดงฤทธิ์เหาะเหนือเมืองราชคฤห์ ชาวเมืองนั้นตื่นเต้น แตกตื่น พากันเลื่อมใส แห่ตามกันอึงถ้าแสดงฤทธิ์อีกอย่างนั้น ก็ดูเหมือนว่าจะเอาคนเท่าไรก็ได้

แต่แทนที่จะทรงส่งเสริม พระพุทธเจ้ากลับทรงประชุมสงฆ์แล้วทรงตำหนิอย่างแรง และทรงบัญญัติห้ามพระภิกษุ ไม่ให้แสดงฤทธิ์แก่คฤหัสถ์

จึงขอฝากให้คิดว่า ทำไมพระพุทธเจ้าไม่ทรงใช้โอกาสหาศิษย์หรือสาวกให้มากด้วยวิธีอย่างนั้น ทั้งๆ ที่พระองค์เองก็เก่งอย่างยิ่งในเรื่องฤทธิ์นี้

จุดที่ควรมองก็คือ พระพุทธเจ้าไม่ทรงต้องการให้ใครมาเลื่อมใส โดยไม่ได้ใช้ปัญญาพิจารณาความจริงแห่งคำสอนของพระองค์ ***พระพุทธเจ้าต้องการให้คนพัฒนา ไม่ใช่มาด้วยเครื่องล่อ***

ขอให้สังเกตว่า อุบายแบบเครื่องล่อนั้น พระพุทธเจ้าทรงใช้ในกรณีเฉพาะตัวหรือรายบุคคล เมื่อทรงพิจารณาเห็นว่าจะเป็นเครื่องช่วยสร้างความพร้อมให้แก่เขา แต่ไม่ทรงใช้ในงานทั่วไปหรือกับคนหมู่ใหญ่

นอกจากนั้น เมื่อทรงใช้อุบาย ก็จะทรงดูแลเขาอยู่ใกล้ชิดและติดตามวางข้อปฏิบัติเฉพาะตัวให้เหมาะกับเขาไปตลอดจนสำเร็จ

นอกจากนั้น ขอให้สังเกตด้วยว่า ถ้าพระองค์เห็นความพร้อมหรือประโยชน์ที่จะเกิดแก่คนผู้ใดผู้หนึ่ง ซึ่งอาจจะเป็นเด็ก หรือเป็นชาวบ้านคนหนึ่งที่อยู่ไกลออกไป พระองค์จะทรงยอมสละเวลาทั้งวัน และทรงยอมเหน็ดเหนื่อยเสด็จไปแสดงธรรมโปรดเขาผู้นั้นแม้จะเป็นเพียงคนเดียว แต่ถ้าคนอื่นที่อยู่ใกล้จะพลอยได้

ประโยชน์ด้วย ก็ยิ่งดี

เอาละ หันกลับมาที่พูดค้างไว้กันต่อไป

ถาม: **หมายความว่า คนไปมากดี แต่อาจจะไปทำไม่ดี ใช่ไหม?**

ตอบ: ถ้าวัดที่เขาไป ชวนเขาทำสิ่งที่ไม่ดีจริง หรือไม่ถูกต้อง ก็ไม่ดี

ถ้ายังติดใจเรื่องนี้ จะพูดให้ฟังอีก

คนที่บริหารงานรับผิดชอบสังคม เห็นคนไปไหนมาก ถึงจะบอกว่าไปดี เขาก็ต้องไม่ประมาทที่จะต้องติดตาม ไม่ใช่มองผิวเผินอยู่แค่ภาพข้างนอก ถึงจะไม่ระแวงก็ต้องระวัง เพราะวิสัยของมนุษย์ปุถุชนนั้นก็รู้กันอยู่ว่า ถ้าเป็นเรื่องสละกิเลส คนจะไปน้อย แต่ถ้าเป็นเรื่องสนองกิเลส ก็จะไปกันมาก

ถ้าสนองโลภะ หรือราคะ ไปได้เสพบริโภค สนองโทสะ ไปดูการทำลาย หรือแม้แต่ไปรบราฆ่าฟันทำสงคราม หรือสนองโมหะ ไปลุ่มหลงงมงายหมกมุ่น เป็นเรื่องความฝันลมๆ แล้งๆ เป็นต้น จะไปกันมากมาย

บางทีซับซ้อนไปกว่านั้นอีก เรื่องที่ดูข้างนอกคล้ายเหมือนเป็นเรื่องเดียวกัน แต่แรงจูงใจไม่เหมือนกัน คนเข้าร่วมจะมากน้อยต่างกันไกล เช่น

จะให้คนเสียสละด้วยปัญญาที่มองเห็นประโยชน์แก่ส่วนรวมจริงๆ ปรากฏว่ามีคนบริจาคน้อยเหลือเกิน แต่ถ้าให้เสียอย่างไม่รู้ตัวโดยล่อด้วยความหวังลาภสนองความโลภ ให้ฝันว่าจะได้ผลตอบแทนแบบเสี่ยงโชค ทั้งที่มีโอกาสน้อยเต็มทีอย่างลอตเตอรี คนจะยอมเสียเงินกันมากมาย (ลอตเตอรีพิมพ์ออกเป็นสิบชุด ก็ยังไม่พอ) ยิ่งกระตุ้นเร้าให้โลภและฝันว่าจะได้มาก ก็ยิ่งยอมเสียมาก และไป

ร่วมกิจกรรมกันมาก

ถ้าให้ไปร่วมกิจกรรมทางปัญญาหาความรู้ล้วนๆ คนไม่เอาจัดกันเหนื่อยก็หาคนไปยาก แต่ถ้ามีรายการแสดงแปลกๆ เช่นเล่นกล หรืออย่างเรื่องในวัดที่มีรายการของวิเศษล่อ มีเรื่องอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ให้ดู ก็เรียกคนไปมากได้

ยิ่งสังคมไทยเราเวลานี้ คนขาดค่านิยมทางปัญญา ชอบตื่นผู้วิเศษ หวังลาภลอย คอยอำนาจดลบันดาล เป็นปัญหาอยู่แล้ว ก็ไม่ควรจะไปซ้ำเติม แต่ควรจะช่วยกันแก้ไขปัญหา มาพัฒนาปัญญาของคนกัน จะดีกว่า

ถ้าหวังประโยชน์แก่สังคมของเราจริงๆ และรักความถูกต้องตามหลักพระศาสนา ก็ควรมองด้วยใจเป็นกลางว่า ที่เขาติเตียนในเรื่องโฆษณาขายบุญ และเรื่องฤทธิ์ล่อลาภอะไรนั้น เป็นจริงหรือไม่ แล้วก็แก้ไขกันเสียให้ถูกต้อง

ถาม: **แหม ว่าเรื่องอิจฉานิดเดียว พูดกันเสียยืดยาว เรื่องอิจฉา หรือว่ารังเกียจ ก็ขอให้ผ่านไปเสียที**

ตอบ: ก็ขอปิดท้ายว่า การชวนคนมาทำความดีที่อ้างนั้น หลายอย่างอาจจะไม่เป็นที่ยอมรับว่าดี โดยเฉพาะไม่ถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนา และมีภัยอันตรายแฝงอยู่มาก ทั้งต่อชีวิตและสังคม กับทั้งต่อตัวพระพุทธศาสนาเอง

ถ้าวัดใหญ่โตอย่างวัดพระธรรมกายเป็นตัวอย่างนำวัดเล็กวัดน้อยทั่วๆ ไปในการสอนและการปฏิบัติที่ถูกตรงตามพระธรรมวินัย ก็จะเป็นบุญกุศลยิ่งใหญ่ และเป็นที่น่าอนุโมทนาอย่างมาก

การมองปัญหาโดยนึกคิดว่าเขาอิจฉานั้นเป็นการมองที่ยึด

ตัวตนเป็นหลัก ทำให้รู้สึกกระทบกระทั่งไม่สบายใจ ถ้าจะให้ดีควรหันออกไปมองที่ของกลาง ซึ่งเป็นที่ตั้งของเรื่องอย่างแท้จริง คือมองที่พระธรรมวินัยหรือพระพุทธศาสนา และทำใจให้เป็นกลาง

แทนที่จะถามว่า คนพวกนั้นเขาอิจฉาเราใช่ไหม ก็เปลี่ยนคำถามใหม่ หรือตรวจสอบว่า คนที่ว่ากล่าวเรานั้น เขาทำด้วยความห่วงใยพระพุทธศาสนา และมุ่งจะรักษาพระธรรมวินัยหรือไม่ เขามีความจริงใจต่อพระพุทธเจ้า และต่อประชาชนหรือไม่

พร้อมกันนั้น ก็อาจจะย้อนกลับเข้ามาถามตัวเองว่า ที่เราก็ตาม ผู้ที่พยายามปกป้องช่วยเหลือเราก็ตาม ทำการต่างๆ อยู่นี้ เราทำด้วยเจตนาที่จะรักษาพระธรรมวินัย มุ่งให้เป็นไปตามหลักพระพุทธศาสนาหรือไม่ เรามั่นใจว่า เรามีความจริงใจต่อพระพุทธ-เจ้า และต่อประชาชนหรือเปล่า

ประชาธิปไตย จะให้ศรัทธามากลากไป หรือให้สิกขามานำไป

ถาม: อ้อ ตามหลักประชาธิปไตย เราถือเสียงมาก คือตัดสินกันด้วยเสียงข้างมาก เมื่อคนไปมากหรือคนนิยมมาก ก็ต้องถูกต้องดีไม่ใช่หรือ?

ตอบ: นี่นะ จะให้หลัก จำไว้เลยว่า **"เสียงมากตัดสินความต้องการได้ แต่ตัดสินความจริงไม่ได้"** ลองเอาไปคิดดู แล้วจะพิจารณาอะไรรอบคอบขึ้น

ถอยหลังไปแค่สัก ๕๐๐ ปี คนแทบทั้งโลก ไม่รู้กี่ล้านคน บอกว่าดวงอาทิตย์หมุนรอบโลก มีนายโคเปอร์นิคัสคนเดียวมา

บอกว่าไม่ใช่ ที่จริงโลกหมุนรอบดวงอาทิตย์ คนล้านก็ยังไม่ยอมเชื่อ กว่าคนจะยอมรับกันทั่วว่าโลกหมุนรอบดวงอาทิตย์ ก็อีกเป็นร้อยๆ ปี แล้วใครถูก กลายเป็นคนเดียวที่ว่าโลกหมุนรอบดวงอาทิตย์ถูกต้องใช่ไหม

สมัยก่อนโน้น คนทั้งโลกเชื่อว่าโลกแบน ใครคนหนึ่งมาพูดว่าโลกกลม ก็ไม่มีใครเห็นด้วย

เรื่องความจริงนั้น ต้องใช้ปัญญา จะมามองผิวเผินแค่เห็นปุ๊บปั๊บไม่ได้ และจะเอาความต้องการของเรา เอาความอยาก เอาความชอบใจ เอาความปรารถนาของตัวไปตัดสินก็ไม่ได้

ประชาธิปไตยที่ตัดสินด้วยเสียงข้างมากนั้น ก็คือเขาดูความต้องการของประชาชน ว่า**คนส่วนมากจะเอาอย่างไร**

แต่ถ้าขืนปล่อยให้มนุษย์เอาความต้องการกันดิบๆ ไม่นานก็คงวิบัติ เขาจึงต้องให้มีการศึกษา เพื่อจะได้ให้คนส่วนมากนั้นมีปัญญารู้ว่า อะไรจริง อะไรดี ที่ควรจะเอา เพื่อให้ความต้องการของคนมาตรงกับธรรม คือจะได้เลือกเอาสิ่งที่ถูกต้อง ดีงาม เป็นประโยชน์ที่แท้จริง

เพราะเหตุนี้แหละประชาธิปไตยจึงได้เน้นการศึกษากันนักจนพูดได้ว่า **ถ้าไม่มีการศึกษา ก็ไม่มีประชาธิปไตย**

จึงต้องระวัง ไม่ให้มีสิ่งที่จะเป็นศัตรูของการศึกษา เช่นความลุ่มหลงหมกมุ่น การอยู่กันจูงกันเพียงด้วยความเชื่อ

ถาม: **นี่เป็นเรื่องของศาสนา ก็ต้องเป็นเรื่องของความเชื่อ ต้องแล้วแต่ศรัทธา ไม่ใช่หรือ?**

ตอบ: ใครบอกว่าศาสนาเป็นเรื่องของความเชื่อ แล้วแต่ศรัทธา

อันนั้นเป็นคติของมนุษย์สมัยเชื่อโลกแบน

ลองปล่อยตามความเชื่อ แล้วแต่ศรัทธาสิ คนในศาสนาโบราณเยอะแยะเชื่อว่า ถ้าฆ่ามนุษย์บูชายัญ เทพเจ้าจะโปรดปรานยิ่งนัก เป็นความดีเยี่ยมยอด ได้บุญมากที่สุด พวกไสยศาสตร์แม้แต่ปัจจุบัน ก็มีความเชื่อบางอย่างทำนองนี้ หรืออย่างศาสนาฮินดู พวกที่นับถือเจ้าแม่กาลี ก็ยังเชื่อว่าเอาหญิงสาวพรหมจารีมาฆ่าบูชายัญเจ้าแม่กาลี จะได้บุญมาก

ในอินเดียเวลานี้ ก็ยังมีการลักลอบเอาสาวพรหมจารีไปฆ่าสังเวยเจ้าแม่กาลีนี้ ทั้งที่กฎหมายห้ามและลงโทษหนัก ความดีอย่างนี้เอาไหม

ศาสนาไม่ใช่แค่ศรัทธา พุทธศาสนาไม่ยอมรับแค่นั้น ถ้าแค่ศรัทธายังเป็นพุทธศาสนาไม่ได้

ถาม: **ถ้าศรัทธาไม่เป็นศาสนา แล้วศาสนาอยู่ตรงไหน?**

ตอบ: คนเรานี้ ยังไม่ต้องมีความรู้อะไร พอได้เห็นภาพได้ยินเสียงอะไรนิดหน่อย ยังไม่รู้ชัดเจน ก็เกิดความเชื่อว่าเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ ชักจะโยงไปหาสิ่งลึกลับ แค่นี้ก็ชักจะเข้าลักษณะเป็นศาสนาในความหมายของฝรั่ง แต่ไม่ใช่ความหมายแบบพุทธศาสนา

ต่อเมื่อใดเริ่มพยายามค้นหาความจริง ว่าสิ่งที่ยังเห็นยังได้ยินไม่ชัดนั้นว่าเป็นอะไรแน่ ไม่โยนไปให้อำนาจลึกลับ แต่ก้าวหน้าจากความเชื่อนั้น ตั้งแต่นั้นไปจึงจะเรียกได้ว่าเป็นศาสนา เพราะฉะนั้นศาสนาก็คือโยงศรัทธาสู่ปัญญา

ถ้าได้เห็นได้ยินนิดหน่อย แล้วเกิดความเชื่อขึ้นมาว่าเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ ตัวเองก็เชื่อไปขั้นหนึ่งแล้ว มีคนมาสำทับหรือมา

ขยายความเชื่อนั้น บอกว่าเป็นอย่างโน้นอย่างนี้ เห็นได้ยินไปตามที่เขาบอกก็ไปกันใหญ่ ควรจะเรียกว่าลัทธิ ไม่ใช่ศาสนา

พระพุทธเจ้าไม่ได้มาบอกให้เชื่ออย่างโน้นอย่างนี้ แต่พระองค์มาแนะนำให้รู้จักมองรู้จักคิดรู้จักพิจารณาสิ่งที่เห็นและได้ยินเป็นต้นนั้น เพื่อให้รู้เห็นมันชัดเจนไปเลย และปฏิบัติต่อมันให้ถูก จะได้ไม่ต้องอยู่แค่ความเชื่อ นี่แหละจึงว่า **ศาสนา คือโยงศรัทธาสู่ปัญญา**

การที่จะโยงศรัทธาสู่ปัญญา ก็ต้องมีการเรียนรู้ ต้องรู้จักคิดพิจารณาเป็นต้น ซึ่งทำให้มีการพัฒนาในตัวของมนุษย์ และทำให้ปัญญาเพิ่มหรือเจริญงอกงามขึ้น นี้คือ ***สิกขา***

จำไว้เลยว่า สิกขานี่แหละเป็นแกนของพระพุทธศาสนา **ถ้าไม่มีสิกขา ก็ไม่มีพุทธศาสนา**

สิกขาก็คำเดียวกับการศึกษานั่นแหละ แต่การศึกษาที่เพียงเล่าเรียนวิชาทำมาหากิน อันนั้นไม่พอที่จะเป็นสิกขา

สมัยนี้แปลก อาจจะต้องแยกระหว่างคนมีการศึกษา กับคนมีปัญญา ซึ่งที่จริงควรเหมือนกัน แต่เดี๋ยวนี้ไม่เหมือนกัน

มีไหม พุทธศาสนาของพระพุทธเจ้า ที่ไม่มีสิกขา ลองคิดดู

ศรัทธา ไม่ใช่ศาสนา ศรัทธาเป็นเพียงจุดเริ่มหรือจุดปรารภของศาสนา

ถาม: แม้แต่รัฐธรรมนูญ ให้เสรีภาพทางศาสนา ก็ต้องแล้วแต่ความเชื่อ ใครจะเชื่อและจะปฏิบัติตามความเชื่ออย่างไร ก็ต้องให้เขามีเสรีภาพไม่ใช่หรือ?

ตอบ: ไม่ใช่แค่นั้นหรอก แต่รัฐธรรมนูญจะต้องวางเกณฑ์ให้ปฏิบัติ

กันได้ในสังคม ก็ต้องวางไว้อย่างนั้นก่อน แต่ไม่ใช่แค่นั้น

ถาม: ไม่ใช่แค่นั้นอย่างไร?

ตอบ: เช่น เขาต้องเขียนกำกับต่อไปอีกว่า ไม่ทำให้คนอื่นเดือดร้อน เป็นต้น อย่างที่เล่าให้ฟังเมื่อกี้นี้ว่า คนเชื่อว่าเอาสาวพรหมจารีมาฆ่าบูชายัญแล้วได้บุญมาก ขืนปล่อยให้ทำ คนอื่นก็เดือดร้อน รัฐธรรมนูญก็ไม่ยอม เพราะสังคมจะเสียหาย อยู่กันไม่เป็นสุข

แต่อย่างนี้ก็เป็นเพียงความเสียหายที่เห็นง่ายๆ อย่างหยาบๆ นักการศึกษาเขามองลึกลงไปกว่านั้น

ความเชื่อบางอย่าง ไม่เห็นผลออกมาเป็นการฆ่าฟันทำร้ายเป็นต้น ที่ทำให้เดือดร้อนกันอย่างเห็นๆ ชัดๆ ในทันที แต่กินลึกทำให้สังคมเสื่อมโทรมลงจริงๆ จังๆ ยิ่งกว่าอาชญากรรมแบบโต้งๆ สังคมจะเสียหายมาก อาจถึงขนาดทำให้ประชาธิปไตยเองนั่นแหละล่มสลาย หรืออย่างน้อยก็เป็นแบบครึ่งๆ กลางๆ อยู่เรื่อยไป ไม่รู้จักพัฒนา

ถาม: ประชาธิปไตยจะล่มได้อย่างไร? เรามีรัฐธรรมนูญรักษาไว้

ตอบ: รัฐธรรมนูญเองก็เถอะ แท้ที่จริงก็เป็นเพียงกลไก เป็นเกณฑ์ที่จะมาช่วยสนองจุดหมายของสังคม ที่จะให้พลเมืองอยู่กันด้วยดีอย่างสงบสุข แต่ไม่ใช่แค่นั้น ยังเพื่อเป็นฐานให้สังคมก้าวสู่ความดีงามที่สูงขึ้นไป เช่นช่วยจัดสรรเอื้อโอกาสให้มนุษย์สามารถพัฒนาชีวิต พัฒนาสังคมของตน สร้างสรรค์อารยธรรมของโลกกันต่อไป ถ้าไม่เข้าใจจุดหมายที่เป็นแก่นสารเหล่านี้ ก็จะขังตัวอยู่ในกรอบความคิด และติดอยู่กับรูปแบบเท่านั้น

ถ้ามองถึงจุดหมายหรือเจตนารมณ์ที่แท้หรือที่ลึกๆ ของรัฐธรรมนูญนี้แล้ว ก็จะรู้ว่าความเชื่อที่เรียกเอาง่ายๆ ว่า ศาสนานั้น ถ้าไม่ระวังให้ดี ก็จะเป็นตัวกีดกั้นขัดขวางหรือทำลายจุดหมายที่แท้ของการมีรัฐธรรมนูญเลยทีเดียว

แม้ตัวรัฐธรรมนูญนั้นเอง ที่เกิดจากความคิดติดกรอบ ตันอยู่แค่รูปแบบ ไม่เกิดจากปัญญา ซึ่งรู้เข้าใจเจตนารมณ์ที่แท้ของนิติบัญญัติ ก็จะไม่สนองจุดหมายของสังคม และไม่สนองจุดหมายที่ลึกลงไปของการมีรัฐธรรมนูญเองด้วย

เพราะฉะนั้น ในสังคมประชาธิปไตย ถึงจะให้คนมีเสรีภาพในความเชื่อ แต่ก็ไม่ให้ความเชื่อนั้นปิดกั้นการศึกษา

อย่างน้อยก็ไม่ยอมปล่อยให้คนที่ฉลาดกว่า มาใช้ความเชื่อหรือสิ่งที่เรียกกันง่ายๆ ว่า ศาสนานั้น เป็นเครื่องมือหาผลประโยชน์จากคนที่ฉลาดน้อยกว่า พูดง่ายๆ ว่า ไม่ให้คนฉลาดมาเอาคนโง่เป็นเหยื่อ

ถาม: **นี่จะว่าทางสำนักพระธรรมกายหลอกลวงประชาชนหรือ?**

ตอบ: อย่าเข้าใจผิด อย่ามัวยึดติดอยู่กับเรื่องแคบๆ ตอนนี้เรากำลังพูดกันถึงปัญหาของชีวิตและสังคมทั้งหมดในวงกว้างทั่วไป การพิจารณาปัญหาในขั้นนี้สิ จึงจะเป็นประโยชน์แท้จริง

ถาม: **คนฉลาดเอาคนโง่เป็นเหยื่อนี้เป็นเรื่องธรรมดา มีมานานแล้ว ทุกวันนี้เป็นสังคมธุรกิจ ก็อย่างนั้นแหละ**

ตอบ: ก็เพราะอย่างนี้สิ ศาสนาซึ่งมีไว้ช่วยมนุษย์ จึงไม่ควรเป็นอย่างนั้นด้วย แต่ควรมาแก้ปัญหาที่สังคมเป็นอย่างนั้น

ถ้าคนติดรูปแบบกันนัก เขาก็หาผลประโยชน์ได้จากรูปแบบ

ที่เรียกว่าศาสนาด้วย เช่น

ถ้าคนขายยาโฆษณาว่าเขามียาดีอย่างหนึ่ง เพียงแต่ละลายน้ำแล้วเอามาทาตามตัว โรคมะเร็งในท้องในไส้ก็หายหมด เขาอาจถูกข้อหาโฆษณาชวนเชื่อหลอกลวงประชาชน

แต่ถ้าอีกคนหนึ่งมาในชื่อของศาสนา โฆษณาว่าเขามีของดีอย่างนั้นๆ เพียงเอาไปแช่น้ำดื่มเข้าไป เป็นโรคอะไรก็หายหมด และจะได้ลาภเงินทอง ฯลฯ มหาศาลอย่างโน้นอย่างนี้ ไม่ซื้อไม่ขาย แต่เอาเงินมากกว่าขาย ไม่เป็นไร แม้เป็นภัยลึกระยะยาวแก่ชีวิตและสังคม แต่ผู้ดูแลสังคมบอกว่าเป็นเรื่องของความเชื่อ แล้วแต่ศรัทธา เป็นเสรีภาพทางศาสนา

ถาม: **ก็ต้องทำให้คนมีปัญญา จึงจะไม่โดนหลอกง่ายๆ แต่เรื่องปัญญานี้ยาก จะเอารูปร่าง ความใหญ่โต และจำนวนวัดคงไม่ได้ แต่ดูเหมือนจะตรงข้าม หาคนมีศรัทธาไม่ยาก ได้จำนวนคนมากมาย แต่พอคัดหาคนมีปัญญา เหลือน้อยลงๆ**

ตอบ: ไม่ใช่ว่าศรัทธาไม่ดี แต่ให้ศรัทธาเชื่อมกับปัญญาอย่างที่ว่าไปแล้ว ก็จะเดินหน้าไปได้

ตอนนี้ก็เลิกตื่นกับขนาดและจำนวนเสียที อย่าลืมคติจากเรื่องอาจารย์สญชัย

ถาม: **เรื่องเป็นอย่างไร?**

ตอบ: นักเรียนบาลีชั้นต้นๆ ก็รู้ อยู่ในประวัติพระสารีบุตร และพระมหาโมคคัลลานะ ตอนแรกท่านไปเป็นปริพาชกอยู่กับอาจารย์สญชัย ต่อมาพบพระอัสสชิ ได้ฟังธรรมแล้วเลื่อมใส ตกลงกันว่าจะขอบวชอยู่กับพระพุทธเจ้า คิดหวังดีต่ออาจารย์ว่า ถ้า

ท่านสญชัยได้ฟังธรรมของพระพุทธเจ้า จะได้ประโยชน์มาก จึงมาชวนอาจารย์ไปอยู่กับพระพุทธเจ้า แต่อาจารย์สญชัยไม่ยอมไป

พระสารีบุตร-โมคคัลลาน์ ก็บอกว่า พระพุทธเจ้าเกิดขึ้นแล้ว คนก็จะพากันไปหาพระพุทธเจ้า แม้แต่ผมสองคนและเพื่อนศิษย์ในสำนักก็จะไปกันเยอะ แล้วอาจารย์จะทำอย่างไร

อาจารย์สญชัยถามว่า ในโลกนี้ คนโง่มาก หรือคนฉลาดมาก สองศิษย์ก็ตอบว่า คนโง่มีมาก คนฉลาดมีน้อย อาจารย์สญชัยก็บอกว่า ถ้าอย่างนั้น คนฉลาดจะไปหาพระสมณโคดม ก็ไปเถิด (ไม่ต้องห่วงหรอก) คนโง่ๆ มากมายจะมาหาฉันเอง

บางทีการมีคนไปร่วมอะไรมากๆ ก็เป็นเพียงเครื่องสะท้อนถึงค่านิยมของสังคมที่เป็นอย่างนั้นๆ หรือไม่ก็เป็นการแสวงหาผลประโยชน์จากค่านิยมของผู้คน โดยไม่ช่วยให้มนุษย์พัฒนาขึ้นมาโดยเฉพาะในทางปัญญา

สังคมไทยเรานี้ ก็รู้กันและเป็นห่วงกันมานานแล้วว่า เป็นสังคมที่ไม่นิยมปัญญา คนขาดความใฝ่รู้ กิจกรรมทางปัญญาจัดไม่ค่อยขึ้น คนที่จะหาความรู้ก็มีน้อย แต่ก็จำเป็นจะต้องดึงกันขึ้นไป แม้จะยาก เพราะมิฉะนั้นสังคมของเราจะกู้ไม่ขึ้น จึงไม่ควรมาซ้ำเติมหรือหาผลประโยชน์จากมันเลย จะตกต่ำลงไปอีก

ถาม: **คนไปวัด น่าจะเป็นเรื่องของศรัทธา จะเกี่ยวกับค่านิยมทางปัญญาอย่างไร?**

ตอบ: บอกแล้วว่า ในพระพุทธศาสนา ศรัทธาต้องโยงสู่ปัญญา ลองดูง่ายๆ พอคิดไปวัด ก็ดูความแตกต่างได้ทันที มีกี่คนไปด้วยแรงจูงใจที่คิดว่าจะไปรับฟังหาความรู้ความคิดที่จะนำมาพัฒนา

ชีวิตพัฒนาครอบครัวลูกหลาน และมีคนเท่าไร ที่ไปเพียงด้วยความคิดหวังว่าจะไปรับความสุข หรือหาที่หลบความทุกข์ จุดเริ่มในความคิดนี้เป็นตัวกำหนดวิถีชีวิตและวิถีของสังคมอย่างสำคัญ

คนไทยเราไปวัดด้วยจุดเริ่มความคิดแบบหลังกันมาก ส่วนแบบแรกนั้นไม่ค่อยมี ถ้าเราอยู่กันเพียงด้วยความคิดแบบหลัง เราจะได้ประโยชน์จากพระพุทธศาสนาน้อยเกินไป หรือไม่ถึงตัวประโยชน์ที่แท้ของพระพุทธศาสนา

พูดอีกสำนวนหนึ่งว่า คนไทยไปวัด มักทำบุญแค่ทาน ถ้าลึกหน่อยก็รักษาศีล เจริญสมาธิ ที่ทำบุญถึงขั้นปัญญา หาได้ยาก บุญของคนไทยจึงเฉไฉได้ง่าย หรือไม่ก็หดลงไปทุกทีๆ

เพราะฉะนั้นชาวพุทธ ถ้ายังไปไม่ถึงขั้นปัญญาแท้ ก็ควรจะไปวัดด้วยแรงจูงใจสองอย่างเคียงไปด้วยกัน คือมี***แรงจูงใจทางจิต***เพื่อรับความสุข ผ่อนคลายทุกข์ พ่วงด้วย***แรงจูงใจทางปัญญา***ที่จะไปรับฟังหาความรู้ความคิดมาพัฒนาชีวิตและครอบครัวหรือชุมชน-สังคมของตน อย่างน้อยก็คิดจะเรียนรู้คำสอนของพระพุทธเจ้าหรือรู้จักพระพุทธศาสนาให้มากขึ้น

ปมปัญหาในอิทธิปาฏิหาริย์

ถาม: **เรื่องอิทธิปาฏิหาริย์ ในพระไตรปิฎกเล่าไว้ พระพุทธเจ้าทรงแสดงก็หลายครั้ง ที่เป็นเรื่องของพระสาวกก็มี วัดพระธรรมกายท่านเอามาเล่าให้ฟัง เป็นการเพิ่มศรัทธา ไม่ดีหรือ?**

ตอบ: เรื่องอิทธิปาฏิหาริย์นี่ พูดแล้วพูดอีก ขอไม่พูดซ้ำๆ ซากๆ ให้มากนัก บอกแล้วว่าพระพุทธเจ้าไม่ได้ทรงปฏิเสธในแง่ว่าเป็นจริง

หรือไม่ แต่ทรงรังเกียจการที่จะไปหมกมุ่นวุ่นวายและหวังพึ่งมัน

พระพุทธเจ้าและพระสาวกใช้ฤทธิ์บ้าง ก็เพราะยุคนั้นคนนิยมเชิดชูมันมาก ท่านต้องเจอต้องเกี่ยวข้องในการทำงานเผยแผ่ธรรม แต่ท่านใช้ในแง่ที่จะปราบความเมาฤทธิ์ และปราบพยศ พอให้เขายอมฟังคำสอนเท่านั้น ท่านไม่ใช้เพื่อบันดาลผลที่ปรารถนาให้แก่ผู้ใดเลย เพราะจะทำให้คนอ่อนแอ ไม่พัฒนาตน พึ่งตัวไม่ได้และตกในอยู่ในความประมาท

เมื่อรู้อยู่แล้วว่าพระพุทธเจ้าไม่ทรงนิยม และได้ทรงบัญญัติห้ามไม่ให้พระสงฆ์แสดงอิทธิปาฏิหาริย์แก่ชาวบ้าน พระเราก็ไม่ควรจะเอามาชูให้ประชาชนสับสนหรือเขวอีก

โดยเฉพาะในเรื่องของวัดพระธรรมกายนี้ ต้องขออภัยที่จะบอกว่า เท่าที่ผ่านมาสังเกตเห็นได้ว่า การเล่าเรื่องอิทธิปาฏิหาริย์ของสำนักนั้น มีลักษณะพิเศษ ๒ อย่าง คือ

๑. ยกมาเล่าไม่หมดไม่ตลอด คงจะตัดเอาแต่ตอนที่เข้ากับความประสงค์ จึงจะทำให้ประชาชนเข้าใจผิดได้ง่าย

เช่นที่ทางสำนักชอบเล่าเรื่องหนึ่ง คือ ที่พระมหาสาวกชื่อปิณโฑลภารัทวาชเหาะไปในฟ้าเหนือเมืองราชคฤห์ ทำให้ประชาชนเลื่อมใสศรัทธามาก ก็เล่าไว้แค่นี้

ไม่เล่าต่อไปให้จบเรื่องว่า เมื่อความทราบถึงพระพุทธเจ้า ก็ทรงให้ประชุมสงฆ์ แล้วทรงตำหนิอย่างแรง โดยทรงเปรียบเทียบว่าการแสดงฤทธิ์นั้น เหมือนสตรีที่ยอมเผยของสงวนเพื่อเห็นแก่จะได้เงิน แล้วทรงบัญญัติสิกขาบทห้ามภิกษุแสดงอิทธิปาฏิหาริย์แก่คฤหัสถ์

๒. การเล่าเรื่องอิทธิปาฏิหาริย์อย่างเชิดชูให้นิยมก็ไม่ถูกต้องอยู่แล้ว ทางสำนักยังเอามาเล่าเป็นส่วนกระตุ้นเร้าเชิงเชิญชวนหรือ**ชักจูงให้บริจาคทรัพย์**สร้างโน่นสร้างนี่อีก เป็นการหมิ่นเหม่ต่อ*อเนสนา* คือการแสวงหาลาภโดยมิชอบ ซึ่งท่านจัดเป็นมิจฉาชีพของพระ

วงการพระสงฆ์มีปัญหากับวัดเล็กวัดน้อย ในเรื่องทำนองนี้มากพออยู่แล้ว ทางสำนักพระธรรมกายไม่น่าจะมาซ้ำเติมปัญหาให้หนักยิ่งขึ้น และเมื่อเป็นวัดใหญ่ที่แสดงตนว่าจะเผยแพร่ธรรมะเอาจริงเอาจัง แล้วมาทำอย่างนี้ ก็ต้องเห็นใจท่านผู้รักพระธรรมวินัยที่เขาตั้งข้อรังเกียจอย่างมาก